

...અનુક્રમણિકા...

...વનગાળી ધરવાળા (કાવ્ય).	૫	૧
અનાજડી દુન્યા	૨
ગુજરાત, ગઝલ અને તમગઝલ...	...	૬
મુકન આવેશ (કાવ્ય)	૯
આપણી ધર્મિક ગાન્યનઓ	૧૦
એમ. એમ. પી પ્રદર્શિત	૧૫
મયમતા (કાવ્ય)	૧૭
આપણા મુસાવર	૧૮
હક ઉભોયા ! (કાવ્ય)	૨૧
હવે ત જાણા	૨૨
ગુન્દેમાર (કાવ્ય)	૨૬
મુરિસમ નરવિરોની અંતિમ પંજો	...	૨૭
બિખારીની બિહ્વા	૩૨
હર્-સા-ના દિદુ સંઘરો	૩૩
ફતાયા	૩૫
દેશાભિમાન	૩૮

ગાડે સાડી જન્મ-મરણ દાઢદસ ૩ જુ.

: તત્ત્રી :

: વ્યવસ્થાપક :

'વહરશી'

'તાજ'

શ્રીકૃત આજ એમ દાનીયા પ્રમુખશાને હના સરથાવા દૂરગીઓ અને ગામના સહારિત
હિન્દુ-મુસ્લિમ ગ્રહરથો બપોરે ૧૧ ક ૩-૦ (૨૯ ટા) હોરે ૧૧ થી પ્રાંતે ઉપર સમય સર
હાજર થઈ જતા રમત ગમતે શરૂ થવાના અ પી હતી નેના બાગકો પી મેષ્ટ મ રની મ
પછી 'બો બો' કાર્દનલ, રેને રેસ, લમડી, કુતુહૂતી રમતો રમણ હતી 'બનાના જ પી રમતે
પ્રેક્ષકોને હાસ્ય રસગા તરમેળ ક્યાં હતા પાલી-અ ન પી રમત પછી મદરેસ-એ-અદમદિયહ
પ્રાધમરી રૂલના બાગકો પી રેને રેસ રાખવામા આવી હતી છેવટમા રાદેરની બધી રૂતોની
સમૂહ-કારના' રાખવામા આવી હતી

હાઈસ્કૂલના હેડ માસ્ટર જનાન આજમ અહમદ બરેગીઆ બી એ બી ટી એ
હાજર રહેલા સદમહમ્મેનો આજર માનતા રમત ગમતની હુયે મિતા અને બાગકો ના શારીરિક
વિકાસ ઉપર પ્રાચન ક્યું હતુ એસી હેડ માસ્ટર થી મમનનાન બહુમાઇ દેસાઇ બી એ
બી ટી એ 'તો તન સાર તો મન સર' એ અનુકિત એ રમતમા શિરત ને પસોજ
ઉપયોગી લાગ બજવે છે ને ઉપર સચોટ વિવેચન ક્યું હતુ ત્યાર બાદ પ્રમુખ સાના હરને
સદ્ગ બપેવ પર્ટીએને ધનામે વહેવાયા હતા પ્રમુખ સા સાીરિક બજ કમવવાની જરિયાત
ઉપર ભાર મૂક્યો હતો અને આમત્રણ માટે આમાર માી બેક લીધા પછી કૂવ-હાર વીધી
થયા પછી શીશીકલ-ડે' મચાઇ થયો હતો

— તાજ

સાયકલો તેમજ લગ પ્રસંગે બત્તીઓ
ક્યાંથી બાડે લઈ જશો ?

સારી સાયકલો અને બત્તીઓ માટે
મંગા

ખાકસાર સાયકલ માર્ટ
લામડાચોક, સુરત

ક્યાંથી ખરીદશો ?

તાજ મિરજા, નાનખવાઈ, વેનીલા, પાવનાપલ
કીમ કોમ મહન ફેલ્ડી, મકરમ ફેલ્ડી વી
તહેવાર અને સરવલસરે ખરીદવાનું
એજન્સી રચના

તાજ બેકરી ગિરનાદ રોડ,
ચાકમજર સુરત

ઘરની પાળેલી બે સોનુ સરમ્મ અને તાલુ, દૂધ, દહીં, ઘી
ઉનાળાના દિવસોમા તાપ મટાડવા અને તેનાગી બચવા માટે
સરસી પીવા એક વાર પધરો
નેશનલ ડેઈરી, ચોકળબાર, સુરત.

[૪-૪૫]

કરે છે સાવકો વર્તાવ ઘરવાળાથી ઘરવાળા

અકસ્માતો કરે છે. ત્યાં ને ત્યાં વેધક નજરવાળા,
નઃ ચાલે કેમ પકડી દિલ જિગરને દિલ જિગરવાળા ?
નિશાએ ચાંદનીમાં જોત ચેતાવી હુતી કોણે ?
થયા કોના પ્રતાપે સેક્ટરા પરહીન પરવાળા !
અખાડી દે પ્રથાસાની મુસનો સ્વાદ હે ! સાક્ષી;
પડ્યા છે મીટ માંડી દાર પર સૂકા અધરવાળા.
ઘંતરથી પૂછતરા પૂછ તું મારી વક્ષ મુજથી;
નિહાજે છે તિમિર ચોમર આંખોની કમરવાળા.
ળની આવધ પ્રણય-પંથોને તું જોળાંગ હે ! પ્રેમી;
સફર તારી સંકળ કર એકદમ લાંબી મફરવાળા.
ઘણા ઘણો છે દિલમાં કેટલા છે કેમ ખતલાવું ?
'થઈ શકતા નથી આ પ્રેમની રકમોના સરવાળા !
રહે સુખ ઐતરથી ક્યાંથી અરે અદમાન અંતરમાં !
કરે છે સાવકો વર્તાવ ઘરવાળાથી ઘરવાળા.
ગણી ગાંડી શહોમાં નવજવાની સાંપડી ગુલને;
થયા અંતર-સરોહો સિધ્ધ જુલજુલના અસરવાળા.
'કલીમ' આંખોથી આંખોનું મિલન નુકસાનકારક છે,
ઘડીલરમાં અરે થઈ જાય છે હુશ્યાર છરવાળા.

—'કલીમ' વાકિફી

અવાજકી દુન

: સંભાષણ :
...બેકાર...

1
△

પાંગરતો સામ્રાજ્યવાદ !

જવાસા (જળવાસાનું અપભ્રંશ.) એક એવો કાંટાળો છોડ છે કે તે જે પેતરમાં પાકે છે તે ખેતરનું સત્તાનાશ વળી નાશ છે કારણ કે એનાં મૂળને ગમે તેટલાં છેડાં ખોદીને કાઢો પણ તે મૂળ, નિર્મૂળ યત્તાં નથી. એ છોડની ખાસીયત છે કે બીજી બધી વનસ્પતિ ઉનાળામાં સુકાય છે; ત્યારે એ ભર-મોમાસામાં વરસાદના પાણીમાં સુકાય છે. જેમ જવાસા પાકતાં પેતર નકામું થઈ જાય છે; તેમ સામ્રાજ્યવાદ જે દેશમાં પેસે તે દેશ નકમો થઈ જાય છે !

ન્યુયોર્ક ખાતે 'યુનો'નો તમાશો પૂર્ણ થતાં સામ્રાજ્યવાદી દેશોના ટોંગ વધુ ઉધડી ગયો છે; એ જગતની નજરે જણાઈ ગયું છે. અત્યારે તો સામ્રાજ્યવાદીઓમાં ખિટન, ક્રાન્સ, ને હોલ્કન્ડનો થોડો વિન દેખાય છે. ખિટને દિંદને સ્વરાજ આપવાની યોજના તૈયાર કરી, પેલેસ્ટાઈનને સતોપવાની વાતો વહેલી કરી, ઇજિપ્તને ટાદું પાડવા માટે ત્યાં પણ દિંદની પેડે મીશન મોકલ્યું; પણ એ બધાનું પરિણામ ડનમોપવા ટાવર જેવા મોટા મોઝાઈમાં આસુ ! દિંદને સ્વતંત્રતાને બદલે પરસ્પરનો કલહ અને વેરઝેરનો વારસો મળ્યો છે. લંડનમાં એ ખિસાડીને વાંદરાનો ખેડ પુનઃ અજવાયો અને હવે બ્રહ્મદેવના પ્રતિનિધિએ પણ લાડવો લેવા લંડન ખોટાવ્યા છે. એ ખિસારાએ

૧૬ની એકને બદલે ૮, ૮ની એ ન પહેરાવે તો સારું !

જુલો, આમ જાણે દિંદમાં તો કામવાદની હેબી સજગાવી, હવે પેલેસ્ટાઈનના પણ એક, એ, નહિ, પણ ત્રણ ભાગલા પાડી પેલેસ્ટાઈન વાસીએને પણ ત્રણ એળીએ પકડાવી ! અરબોનો જુદો. યહુદીઓનો જુદો, અને ખ્રિસ્તીશરોનો જુદો એમ ત્રણ ભાગ કર્યા. ઇજિપ્તને સ્વતંત્રતા આપવાને બદલે ઇજિપ્ત, તથા મુસનને સામસામા ગોઠવી દીધાં છે ! હવે ક્રાન્સને જુલો. કાલે તો એ ખિસાર જર્મનીની એડી નીચે જાણને મુકાલ બની ગયું હતું. પણ આજ એ પુનઃ દોર-ડીમાંથી સાપ, અને અસહિષ્ણમાંથી અજમર બન્યું છે ! દિંદી ચીનમાં જુદાજુદા પક્ષો વચ્ચે ગણપનાવ હોઈ શાંતિ રચાવવા માટે ત્યાં ક્રાન્સની જરૂર હોઈ દિંદી ચીનમાં શાંતિ રચાવવા માટે ઉત્તર આફ્રિકામાંથી લશ્કરી દુકડીઓ મોકલાવાઈ રહી છે. મતલબકે દિંદમાંથી અંજોળે જાય તો દિંદ કોમી કલહમાં સળગી લહે; તેમ દિંદીચીનનું પણ ચાપ એવી ભહેરાત પળું કરી છે; એટલે કે સિંદન ઝરને પગલે ક્રાન્સનો એવો ચાલી રહ્યો છે !

હવે ખિટનના બીજા એકા હાલડે પણ છેડે નેશિયને સ્વતંત્રતા આપવાની ભહેરાત કર્યાં પછી 'વાશિયા વાશિયા ફરવી તોલ' જેવું કરવા માંડ્યું છે. એક તરફથી ઈઝોનેશિયને

આઝાદી આપવાની વાટાઘાટો સલાવાય છે, અને બીજી બાબતથી ત્યાંની રાષ્ટ્રીય અંગેવળને દાબી દેવાના બગીરથ પ્રયત્નો હોલંકનું લશ્કર સલાવી રહ્યું છે। એટલે કે હિંદમાં બિટને ને નીતિ અજમાવી છે, હિંદી યીનમાં ક્રાન્તિ અજમાવી છે; તેવીજ દાષ્ટીદાંતની નીતિ હોલંકે ઇંગ્લેન્ડમાં અજમાવવા માંડી છે। સાં દક્ષિણ હિંદમાં જનરલ સ્મટમ પણ સામ્રાજ્યવાદનાં મૂળને મજબુત બનાવવા આકાશ પાતાળ એક કરી રહ્યો છે। અને બિયાડ રશિયા શાહીવાદી નથી; છતાં જલણે અમલે ઇરાનમાં થોંચ મરોણ કરીને આઝકનરી રીતે શાહીવાદી બની રહ્યું છે। આમ જગતના મુનાં ખેનરોમાં સામ્રાજ્યવાદી જવાસાઓ પોતાનાં મૂળ લીંગ ધાલવાની પેરવી કરી રહ્યા છે; તે પ્રત્યક્ષ દેશર પુનઃ પુનઃ એવું બેગણુ ન કરે; સાં મુખી એ જવાસા નિર્મૂળ જવાના નથી। જગતને દોડશાહીની બાંચેથી બાકાતી દેનાર અમેરિકા તે 'રામ ઝરણે એકે સખકા મુજરા લેતા'ની જેમ એ સામ્રાજ્યવાદી તમારો નિદાળો રહ્યું છે, જાપાનનું આણું કાળુંજ શાકમાં ગળી ગયું છે।

એક નવી સ્કીમ !

એવ તો સદલાએ આપણા દેશમાં લીકરોનો તોટો નથીજ, અને તેમાંજ જુદી જુદી સ્કીમો રજૂ કરનાર ફળદ્રુપ બેળનાં શેખ-ચંદલી લીકરોની પણ અછત નથીજ ! એવી અનોખી સ્કીમો દ્વારા, નવિનતા રજૂ કરનારા દેહશીવાળા ખ્યાલ હસન નિઝામી સાહેબે વળી પાછી એક નવી સ્કીમ છ.પાનાં પાનાં મર વહેતી મંકી છે, તે સપ્ટેમ્બર અર્ધી રજુ કરવામાં આવે છે "અમારા વાંચકોને હું બહેર

કરું છું કે તેઓ એકદમ આ પ્રમાણેનાં ત્રણ કામનો આરંભ કરી દે. પ્રથમ એકે કેઈ પણ જાતની રાજકારિ સ્વાધી આલથી અળગા રહી, દરેકે એક એક અણુતને પોતાનો સગો લાઘ સમજે અને તે પ્રમાણે તેની સાથે વર્તે. બીજું એ કે પોતપોતાના પ્રાંતની એકએક જુમ્મા મરજીના પેશ ઇમામોનાં ટેકાણાં મને લખી મોકલાવે. પછી બહેને તેઓ કાંચિરો દોષ કે લીંગી હોય, શીઆ હોય કે સૂની હોય. હવે ત્રીજું અને છેલ્લું કામ એ કરે કે દરેક એક મહીનાની પોતાની આવકનો દસમો ભાગ મારી ઉપર મોકલાવી દે; કે જેથી બારે પ્રાંતના લગભગ બાર હજાર ઇમામોમાં અણુનો સાથે 'ભાઈમારો' પેદા કરવાનું માર્ગસૂચન રિસાલા અને પોરતોદ્વારા કરી તેમનામાં વહેચવા માટે છપાવી શકું કે જેથી ૧૯૪૭ના માર્ચ સુધીમાં તે જગત ઇસ્લામીઓના અણુનો સાથેના બાઈચારાથી દંગ રહી જશે !"

જગતને દગ કરી નાખવાની ખ્યાલજીની આ તરકીબ નવી નથી ? મુસોલીનીને ઇસ્લામની દા'વત દેવા જવાની તરકીબ, ગાલીબમાં મૌરાળા રચાવવાની તરકીબ, અને એવી એવી તે અનેક તરકીબો હિંદના સમજદાર વર્ગથી અત્યણુ નથીજ ! એમની નવી તરકીબ બ્યારે બ્યારે પ્રકાશમાં આવે છે, ત્યારે 'નહ જાલ લાચે પુરાને શિકારી'ની કહેવત વાદ યઈ આવે છે। એમણે મહેડી અણુતોની અને બીજી ઇમામોની વાત પડતી મુકીને સીધી રીતેજ માસિક આવકના દસમા ભાગની માંગણી કરી હેત તો ? સીધા સાદા મુસલમાનો સરજતાથી એમની સ્કીમને સમજી શકતને ? આ એટમ બોમ્બ, રાઈડર રેડીયો અને ટેલી-વીઝનના જમાનામાં પણ આવા રહેંટાળા મતકાર-પીરો પોતાના વાંચકો અને મુરીદોને

આવી રીતે 'દેહાની ફેર' પડોચડી ચકે
છે ખરા!

પરદો!

પરદાનો અર્થ અહીં કોઈ ફેરેરી પરદો
ન સમજો પણ મુમતાજ શાંતિ સ્વડીઆથી
બહાર જતાં જે બુરખો પહેરે છે તેવા પરદાની
વાત છે. 'અપ-દુ-ડેટ મોટર હોય તેને લીલા
કે કાળા કાચ હોય અને તે કાચની અંદર
રેશમી પર્દા ટાંચ્યા હોય અને તેની અંદર કોઈ
રિયાસતી જનાનખાનાની રાણી બિરાજતાં
હોય તો તેને રિયાસતી પર્દો કહે છે. કોઈ
નવાજ સાહેબનાં બેગમ ટ્રેનમાંથી રોશન પર
ઉતરે તેમને મોટી તથા જેવી છત્રીની આસ-
પાસ આદરે લપેટીને જાણે ચાલતો તંજુ હોય
એ રીતે બેગમ સાહેબાને રોશનની બહાર
ધીમે ધીમે લઈ જવામાં આવે તેને નવાજી
પર્દો કહે છે (કેટલાકે ૨૦/૫૦૦ રામચો પચ
એ નવાજી પર્દાનું અનુકરણ કરે છે!) લાંબો
મુષ્ટ તાણીને શેઠની પાછળ શેઠાણી ચાલતા
હોય તો તેને મારનાડી પર્દો કહે છે! ટાંગાની
આરે બાજુ આદરે બાંધી હોય અને તેમાં
મેઢવી સાહેબનાં બેગમ બેઠાં હોય ને આગલી
સીટ પર ગાડીચાનની સાથે મેઢવી સાહેબ
ચોતે બેઠા હોય. ગાડી ચાલુ થતાં બેગમ
સાહેબા આદરે દરબારી બજારમાં આગનેમ
બેઠાં હોય તો તેને મેઢવી ફેરનો પર્દો કહે
છે! આગળ હેટધારી હેટપટલુવાળા બાલ
સાહેબ રહેમતઅલી બજારમાં ખરીદી કરવા
નીકળ્યા હોય ને પાછળ બેગમ સાહેબે બુરખો
તો પહેર્યો હોય; પણ તેને ઉઘાટી નાખી મોઢું
'કાપાડું' રાખ્યું હોય તો તે મોઢું પર્દો કહેવાય
(મોસરી) બુરખા પહેરી ઉપર મોઢું ફેરની
અનેક અપ-દુ-ડેટ રેશમની લેકરીઓ અને
ખાનુઓ આજ કાલ એ મોઢું પર્દોનો ઉપ-

યોગ કરે છે!) તે ગરીબ મુરિદમ બાનું કે
જેણે પગથી માથા સુધી મેકો બુરખો પહેર્યો
હોય, મરીયાબને લાધિ અનેક યીગમાં પણ
માર્ગો દોષ તેને ધરલાખી પર્દો કહે છે! પ્રસ-
કમાં કંઈ કમન હોય છતાં તેનો ઉપરથી બપોરો
ખતાવી કાઢકોને લલચાવી પેસા પડાવવા માટે
તેની ઉપર આઈપેપરનું અપ-દુ-ડેટ જેકેટ
અડાવવામાં આવે તો તેને સાહિત્યનો પર્દો
કહે છે! [રિયાસત]

દરેક ચાહે તો કોપરેલનો હોય છતાં
મોતેરી કામગામાં લપેટી ફેરની બાકસમાં
પેક કરવામાં આવે, બિરફાટ ચાહે તો ખુશાના
જનાવેલા હોય; પણ તેને અપ-દુ-ડેટ પેરીંગ
પરે શોભાવી દીધા હોય, ખાટલીમાં ચાહે તો
શતું પછી હોય પણ તેને મનદર ખોખામાં
પેક કરી હોય, તૈયાર કાટ-પાટલુન કે કમમાં
જડાઈ ચાહે તો તકલદો કાચા દોરથી
સિલેલાં હોય, પણ સુંદર કાપટમાં મૂકી તેનો
શેઠેસની શોભા વધારી મકે, મંજુદરાને મોળાં
ચાહે તો સડેલાં હોય પણ ફરફલસ ખોખામાં
શુધી ચુકાળી રેશમી દોરીથી તે બેકસને
બાંધ્યું હોય; મનસખ કે માલ મમે તેનો હોય
પણ તેનું પેરીંગ અપ-દુ-ડેટ હોય તો તે
વહેવારી છેતરપીડીને પર્દો કહેવાય છે!
વાખરવો ઉપર ધાડવાનું થી રાખી, નીચે વેણ
ટેમલ ધી બેગમને બકબકા ચમરગધીએને
અસલી ધાડવાના ધીને નામે ખતાવી જાય છે,
ચહના વહેવારીઓ ઉપરથી ફરફે કલાસ આદતું
મેપક જાતની તળીએ જાળનું જ બૂસું ધમેકે
છે. કોઈ આવેક બીજવરતે એ આંગોલાળી
રખ્યા ખતાવી નાખ્યાં પડાવ્યા પછી કાણી રખ્યા
પહેરાવી દેવાય એ, અપ-દુ-ડેટ ત્વહેર ખખરો
દિલ્લેક ગાઈટ-અપો. તથા ફરમાસુ રિબુ
લખાળ્યા છતાં ફિદમ દંટાળાનક લામે, કાગળ
વાંચવા કે સહી કરવા જેટલું જ જાન ન હોય

છતાં કોટ-પાટણ સહિત આખું ચરમા અને ગજવામાં નળુ-ચર ફાટિન પેન રાખીને ફરતા હોય; તો એ બધા જગતને છેતરનાના હમગાળના સામાજિક પદો કહેવાય છે! આખું વરસ ઘસડતે બનાવ્યા પછી કોષ - પદેપારી પોતાનું અપ-હુ-ડેટ કેવેડર તેને બેટ આપે તો તે જળશય પદો ગણાય! વરગમની બદસરતી ઢાંકવા માટે તેને રાજકુવર જેવાં કપડાં પહેરાવી મોઢા પર સહેરા બાધે તો ને વિચાળ પદો કહેવાય છે

હિંદનું કોકકં વધુ શુભવાસુ!

શિરીસ સરકારનાં નિવેદનો, મંત્રી નિયમની દેડધામો, અને સીમલાનાં વેવસ રાથેનાં મિલનો પછી દેશમાં જાણે આઝાદીની કળા હોય હોય એમ જણાતું હતું. વચગાળાની સરકાર રથપાઇ તે પહેલાં કોંગ્રેસે રિસામણાં લીધાં હતાં, ને રથપાવા પછી લીગે રિસામણાં લીધાં હતાં તે વેવસનાં મનામણાં પછી વચગાળાની સરકારમાં જોડાઇ અને વચગાળામાં જાણે આઝાદી દાયવેત જણાતી હતી; પણ દેશમાં કૌમવાદી માનસને કારણે આંતરવધવની હોળી સળગી અને ન્દનરો મરાય ને સાખો ધવાયાં, ચર્ચાસિની વાણી જાણે ખરી પડતી લાગી કે “અમે હિંદમાંથી જહાર પગ મૂકીશું અને એક સુધી પણ નહિ પહોંચીશું કે હિંદમાં આંતરવિમ્બ જડતી હોય!” અને ખરે તેમજ થયું. હજી તો અંગ્રેજોએ પોટલાં બાંધ્યાં નથી તે પહેલાં અહીં તો સળગ્યું છે. એ સળગાવવામાં દીવાસળી કાણે આપી અને એ બળતામાં થી કાચ હોયી રહ્યું છે; તે સમયે વાંચકોથી અજાણ નથીજ! આંતર વિમ્બોને કારણે પરદેશમાં હિંદનું નાક કપડ રહ્યું છે; છતાં નાક કાપીનેય નોક જળવવાના પ્રવતો અહીંના હિંદુ-મુસલમાનો કરી રહ્યા છે!

લીગ અને કોંગ્રેસ સામરાના પક્ષે મુઠ્ઠા માર્યા છે. હવે બાંધકોડને અવકાશ નથી કોંગ્રેસ હિંદને અખંડ રાખવા માંગે છે અને મુ.

લીગ જુદા ખાંડ પાડવા માંગે છે; લાં રી રીને મેળ મળે? કોંગ્રેસનિધિ સંભાગાં કોંગ્રેસે પોતાનું ગાડું મગાડવા માંડ્યું છે પણ તેમાં લીગ સમેલ થતી નથી, રાજસ્થાનો બળ્યાં નથી એટલે ગડું થોડાં પડ્યું છે. લીગની માંગણી લંડને સ્વીકારી છે. જુદાં જુદાં પાડવાની વાત સ્વીકારી છે; પણ એ વાત કોંગ્રેસને ગમે ઉતરતી નથી તેથી પુનઃ મડગાંઠ પડી છે જે કે હુદ્દકોડા હડાં થતાં નય છે; પણ રાજદ્વિ માનસ વધુ લડકતુ જાય છે! હિંદના બાવિની ખુદા ખૈર કરે; પણ ખુદાય હવે તો તરસ પહું જાગવી રહ્યો છે ને!

ગુજરાતી મુશાયરા પ્રવૃત્તિ.

મદાયુજનનાં મઝસ મડગના સદ્કારથી કોટાર, અગમ ખોલવડમાં મુશાયરો થવા લાગ્યો પાણી રહ્યા છે. કોટારમાં ‘નિસાર’ માધ્ય અને ખોલવડમાં ‘સાલેરી’ સાલવા ખીલા તણુ હોઇ, મુશાયરા પ્રવૃત્તિને ભેગા બળે આગળ ધમધમાના પ્રવતો ધર્મ રહ્યા છે; એટલે એ બે રથાનોમાંથી એકાદ રથાને એલ ગુજરાત મુશાયરો જામે એનાં ચાંકાજ નથી. સાલુછતી એરહાજરીને બસાબાઇ સાલવા દે તેમ નથી. બીજી બાજુ મુસ્લિમ બુલેટિનવાળા જનામ-‘શાખનમ’ અને તેમની કપની બુદ્ધ ગુજરાત મુશાયરાની તૈયારીઓની વાત મુસ્લિમ બુલેટિનવાર કરી ચૂક્યા છે; એટલે કે હવે ગુજરાત-કાઠિયાવાડ પાણું મઝસ ગુંજનથી રસ મરત યાવ એવાં ચિન્હો દર્શાવેયર થતાં જણાય છે વળી મઝસના પુરતકને માટે અધીરા બનેલા મઝસ રસિકો હવે થોડી વધુ ધીરજ રાખે. મંડગનું મઝસ પુરતક છપાઇ રહ્યું છે. ચાર ફામ તો છપાઈ પણ ગયાં છે. મઝસ મડગના સખ્યોતે વિનવીશ કે ‘દર આપક દુરસ્ત આપક’ મડગના મદાયીઓ કોટાર તડકેશરમાં પ્રચર માટે રાખેતા મુખ્ય વચગાળાની એક બે નાની મુશાયરીઓ ચોજવાની વેતરણમાં પડ્યા છે. ‘એકાર’ ને ‘આસિમ’ બેટી પડ્યા છે, અને ‘વદશી’ ને ‘મુનાદી’ બેટી પડ્યા છે તો વર્ષો જુનાં ભંગાણો પુનઃ સંધાય, એમ બાસે છે!

ગુજરાત, ગઝલ અને તગઝઝુલ - જ. "સાબિર" [વટવા] સા.

કોઇ પણ કવિનામાં જ્યારે પ્રેમ અને સૌંદર્ય નહિ હોય ત્યારે માનવના મૂળ સ્વભાવ સથે તેને સંબંધ નહિ રહે. અને જ્યારે તેમાં પ્રેમ અને સૌંદર્ય બંને બરાબર સંકર્ષ જણાયે ત્યારે તે સમાજને પતનના કડા ખડકા સહજ બંધ ફેંકી દેશે. સ્ત્રી સુરીવાળી વાતો અને સુરીસદ. એ તો માનવ માત્રના માટે મિષ્ટાન્ન નથી કે, જેનાં તેના મગે ઉતરી પડી જાય જશે પડી મિષ્ટાન્ન માત્રી સહજે તો પણ સુરીવાદના જે મિષ્ટાન્ન સમાજને બારે નહિ પડી જાય તેની શી ખાતરી ! મટેજ દરિયામાં તમઝઝુલને મોખરાતું સ્થાન આપેજ છૂટકા છે વર્ષોના ચિંતન પછી તમઝઝુલને જે બધારણીય સરણી પ્રાપ્ત થઇ છે તે આજે કવિનામાં ગઝલના નામે જાણીની છે તમઝઝુલને સમજ્યા અને સ્વાસ્થ્ય સિરાય અને તેનું પરિવર્તન કરજી ક્યાં સિરાય જે આધર્મીય કરવમાં આવશે તો સમાજમાં, એના વિચારોમાં, બધામાં અને આચારોમાં પ્રેમના દસકટ આગ-અગર અને કપના નાગા દરેકો તેમજ જાણના મદ્રિત (દ્રવ્યવાદી) ક્યુબર સિરાય કંઈજ નહિ હોય. ઉદ્દની અનેક પુરાણી મઝયોમાંથી ઉપરોક્ત વારસો સમાજને મળી ચૂક્યો છે.

તમઝઝુલ મઝમેનુ પ્રાથમિક અને જુન્યાની રંગ છે. તમઝઝુલને પુરાણ અને મધ્યકાલિન વિવેચકોના મત પ્રમાણે ત્રણ કમમાં ગણી શકાય છે. પ્રેમ અને સૌંદર્યની ઝીંજ સાથે વાતો કરવી પહેલા પ્રકરમાં પ્રેમ પોતાની પ્રિયા સથે પોતા વિષે અને તેના વિષે તેની કપરમાં અગર તેણીને કપનામાં જારીને જે કંઈ કહે તેનો સમાવેશ થાય છે. તમઝઝુલના ખીન્ન પ્રકારમાં પ્રેમ-વિવાનું વર્તન એની

કૂતલ ગુસ્સો, કૃપા, હર્ષિદ્વા સાથેનું વર્તન, છણકાં, નાજ છપ્પદી પર જે કંઈ કહે, ઉપાનખ (મિત્રા-શિકાલ) કરી તેનો સમાવેશ થઈ શકે છે અને ત્રીજા પ્રકારમાં વિરહની વિગતો, પ્રિયનું સખ્દચિત્ર, ઉપમ ઝો, આલારો, આધાતો પ્રત્યાધાતો, સમય અને પરિસ્થિતિનાં મનાવો વિગેરેને (ઝીંજોની જેમ ઝોટલે) ખસ નિયુક્ત કરેલા અને સુરી કહેલા સખ્દ પ્રયોગોમાં એ કપરનો સમાવેશ થાય છે. આ ત્રીજા પ્રકારના તમઝઝુલની ભૂમિકા બહુજ વિશાળ છે કોઇ પણ મહાન કવિની કોઇ પણ મઝલ આપણે સહજે તો તેમાંથી ઉપર જણાવ્યા પ્રકારે પૈકી મમે તે એક પ્રકારનું તમઝઝુલ ગણીજ આવશે.

ઉર્દૂ સંસ્કૃત દુર્ભાગી વર્ષો પહેલાં તમઝઝુલની વ્યાખ્યા બહુજ સંકુચિત થઇ હતી. અને તેથીજ સખ્દાખધ ઉર્દૂ મઝમેનો જાણે નર્મ સહગા પ્રેમીઓની નિર્ભર પ્રેમ લીલા જેવી જતી રહી છે, તેના કરણમાં બધારણવાદી મૂળભૂત વ્યાખ્યા માટેની સમજ સંકુચિતતાજ છે પરંતુ આમગ જતાં જે વ્યાખ્યા એના વિરુદ્ધ બારાઈ સાથે સમાજ-ઝોલી દેખાઇ આવે છે. ત્યારે તમઝઝુલ એના હરટ અને શિષ્ટ ધોરણે પડે એવું અને રિકમેન્ટ દેખાઇ આવે છે. ઉર્દૂ મઝલ સાદિ-ત્વના કમિક ઇનિદાસને અસોકનરાઓને ઉપરોક્ત વિધનની ખાતરી જઈ જશે મહા પૂજ્ય જોઇ શકે કે, મઝમેનો તમઝઝુલ વીનાની કપારેય પણ થઈ નથી, પરંતુ તમઝઝુલ એના સંકુચિત વાડને વડાની મયું છે. આમતુ પોતાની કુટી વ્યાખ્યાન એ કાંઈમાંથી બહાર નિરણેતુ તમઝઝુલ સમાજને અને તેના ધોરણને ક્યુ કરે છે. ચિંતન અને મનનની સરણીએ

પહેલથી તે સમાજના સંસ્કૃતિક વિદ્યાસને જોઈ
અને વેગ આપે છે.

હવે જ્યારે ગુજરાતમાં ગઝલ પાસે
પ્રાધિકાર તમગઝલ એના ઉચ્ચ અને શિષ્ટ
ધોરણ સાથે આવી લાગ્યું છે ગુજરાતમાં
સિદ્ધસ્ત ગઝલકારોની સંખ્યા પણ સંતોષ
લેવા જેટલી છે. છતાં ગુજરાતી ગઝલોમાં
અનુસરણ અને અનુકરણ દેખાઈ આવે
સિવાય રહેતું નથી. ગુજરાતીઓને તો એ નવું
અને કવિનું પોતાનું દેખાય છે, પરંતુ ઉર્દૂના
અભ્યાસીઓને જાણે આવેલાં કાળિયો કાઠ
આપતું હોય તેમ દેખાઈ આવે છે. કારણ
શોધનાં જરૂર ફળ લાગશે, ગુજરાતમાં હજી
તમગઝલની વ્યાખ્યા બરાબર આપક થઈ નથી
એમ માની લઈએ તો ! પરંતુ એમ માનવા
માટે કારણો છે કે ! મુલાવરાઓમાં જ્યારે
‘અલકદ્દ તમગઝલ છે, વાદ, વાદ’ કહી દાદ
આપીએ છીએ તે સંજોર પોતે આપણી
તમગઝલ માટેની, દ્રષ્ટિ-મર્યાદા બતાવી
આપે છે.

અમે તેમ હોય પરંતુ તમગઝલને તેના
ધષ્ટ અને શિષ્ટ ધોરણોના રાખવાની અવગણી
શકાય નહિ, ગુજરાતી ગઝલોમાં તે દલકા અને
હળવા પ્રકારની કેવળ રંગનિપતા સુધી ઉતરી
ન પડે તે જોવાનું છે નાજ અને નખરાં,
કસારા અને છણકાં ઇલાદી વર્ણવતાં અને
પ્રાંધતાં કવિએ ખૂદ પોતાની આત્મ અને જ્ઞાનનું
પણ ધ્યાન રાખવું જોઈએ. કવિ ભાવ દલાણી
કરી રહ્યો હોય છે. તે તેના અંતરની હિમ્મતોની
પીયકારીએ છાંટી રહ્યો હોય છે, એની જાણ
દલાણીમાં કંઈક ખોરાં કોપરાં તો જોખાઈ જતાં
નથી ને ! એની પીયકારીઓમાંથી કંઈક ડોળું
અને ગધાતૂ કીચક તો હડી રહ્યું નથી ને !
કવિ કાઈ બમત પ્રેમિ ન હોય, પોતાની પ્રિયા

તરિકે તેણે કાંઈ ‘છાણા વિણતી આણી’
લાંધેલી ન હોય તો તો અને ક્યાં. કાની સામે,
કેતું અને કેટલી દર્દે જોત્રવું તેનું ધ્યાન રાખવું
જરૂરી છે. એ જરૂરતને માની કૈનાંજ તમગઝલની
કક્ષા ઉંચી કરી શકાશે.

તમગઝલમાં દ્રષ્ટાં (કાંઈ)ની દૃષ્ટિ, દર્શનનું
સ્વરૂપ અને ભાવ હોરી ઉપર કવિનું દૃઢ
ખુદનું ઘણું જાય છે. દૃષ્ટિ નીચી નાં હોય,
દઘનનું સ્વરૂપ નાચું ન હોય, ભાવ હોરીમાં
પ્રલયાતી દીધા ન હોય તે બધું શું સાંલગવા જેવું
નથી ! કવિનું સ્થાન સમાજના શિષ્ટ વર્ગમાં પગ
હવું છે ઉચું છે તેટલું જ અગત્યનું છે.
તેણે પોતાના સ્થાનનું અને વર્ગનું જાતન
કરવાનું છે માટે જ દરેક પોતાના તમગઝલને
તપાસી ચકાસી જોવાની અગત્યતા છે.

આજની ગઝલો આવતી કાલેજ મનન
અને વિવેચનના આકરે ચડશે. આવતી કાલના
વિવેચકોની દ્રષ્ટિ એમાંથી આપણા તમગઝલને
આપ કાઢશે. આવતી કાલને નિષ્કૃષ્ણ આવતી
કાલ માટે રહેલા દર્દ આજે જોઈએ તો,
ગઝલો ગમે તેટલી સારી હોવા છતાં હજી
વિદ્વાન વર્ગમાં તેના માટે જોઈએ તેટલું માન
નથી કારણમાં એક કહેવાનું કારણ તમગઝલ
પણ છે. તમગઝલના પ્રચારવક્તા ધોરણે
ગઝલોને જૂડી છાપ લગાવી દીધી છે. તમ-
ગઝલને સમજવા જાણવા વિનાજ ધણાં ખરા
વિવેચકોના નરકોરાં ગઝલના નામથી જ ફૂલી
જાય છે. એમ વિવેચકોની સમજકેર અને,
ગઝલ પ્રચારકોના એવી સમજકેરને ટેકા
આપતા તમગઝલ રંગના કારણે ગુજરાતની
ગઝલ પ્રવૃત્તિ રૂંધાઈ, ખોરાંખાઈ રહી છે.
ગુજરાતના ગઝલકારો વચ્ચેના અક્ષમ ખરદારો
(જંઘાધારી)ઓની ફરજ એ છે કે, પોતાના
તમગઝલને તેની આત્મ અને જ્ઞાન સાથે

કવિતા સાહિત્યના ગુમાની વિવેચકો સુધી લઇ આવે અને દેખાડી આપે કે કવિતામાં જ્યારે તમજાનું નહિ હોય ત્યારે માનવતા સાથે તેને કદમ સંબંધ નહિ હોય કવિતા ત્યારે હૃદયનું નહિ નવું સુધ્ધિતુજ વધન બની રહેશે તેમાથી રસાસાવિકતા મરી પરવારશે પણ ઉપવનના તમજાનું નિહોણું સુકા વૃક્ષ થકો કાપીને બાળી નાખવાનામ કામમાં આવશે કુન્યામાં, ઓછ પશુ દેશમાં, કોઇ પશુ લપામાં લખાવથી કવિતા ને તમજાનું વીનારી હતી તે મરીજ ગઇ છે અને દબે પછી પશુ મરી જશે તમજાનું એજ કવિતાનું પ્રથમ છે. તમજાનું એજ કવિતાનું છતાં તત્ત્વ છે અવનત જીવન ઉપર હેતુ જોઈએ તેમ તમજાનું પશુ ઉપા પ્રકારનું જોઇશે બાળી ફેર્ષ પશુ મજનમાં તમજાનું છેજ અને તેથીજ જીવન કવિતાઓમાં મજનની સૌથી આગળ પાતી કવિતા છે. માનવ રસભાવ સાથે મજનને તેના તમજાનું કારણેજ માદ સંબંધ છે તમજાનું મજનમાં બધાનેજ ઇષ્ટ અને શિષ્ટ ધેરજ મેળવ્યું છે તમજાનું એજ

ધે જે બધાનેજ મજન પ્રેમપૂર્વક અને રૂપ સાથે સૃષ્ટિ માનવે આપી લે છે. એણી માદ મરજ, તારા, ઉષા, નિશા, સંધ્યા, સમ્યા, પતંગ, શુભ, જીવજીવ, ચમન, ચરામ, સાગી, જીવન, મૃત્યુ છલાદી ને કદ દેખે છે તે સૌને પોતાના પલ્લમાં હાંકા લે છે અને તેથીજ મજનમાં મજનના પાનવમાં સૌ કદ દેખાવી કવારેજ મજનમાં ને જીવનનો નથી પોતાના તમજાનું બોલણી માથે ચઢાવી મજન મરિતા કિતાબો પર રમે છે ઉવનોમાં ગાય છે, રડે છે, કિંગિએ મા પીરે છે, પુષ્પોમાં કરગાય છે સમ્યામાં ગાયે અને બાળે છે વિજળીઓમાં ચમકે છે, વાદળોમાં મળે છે, વર્ષે છે કદીએ સ્વાસમાં નિશ્વાસ પ્રેરે છે, કદી અતરમાં આગ પેટાવે છે આખોમાં આશ્વર્યો બરી લવની બરે મજાનું મોતીદાર તોડી તે દેખાઈ આવે છે મજન એમ પોતાના તમજાનું રંગિનીઓ બધાં અનેક એન આળા કરતી કરિતા છે માત્ર તેનું પડે છે કે, કવિતાનું જીવનજ નમજાનું છે. અને તમજાનું જીવન સુદર ચરીર તે મજન છે.

મુજાનું વિષ્ણુત આધ્યાત્મિક કવિ જનામ "નસીમ" અને લેખક જનામ "દુરાળ"ના શિરછના વાલિદ સા જનામ રહીમખઈ કરીમખાઈ નાથણી સા અને કવિ જનામ "મરીર"ના પડીલ બધુ જનામ દાજમઈ રામજી આ હાતી જમતનો ત્યાગ કરી ગયા છે

કાલિયાવાડના મસ્તૂર જનોલિસ્ટ જનામ "નર" સાહજી મનકુદા, તેમના વતન ખેરજીમાં, જન્મતનશીન બધાં છે

અમે એ સાહેબોના સદમાં અમારી દિલસોઝી દર્શાવીએ છીએ

—તત્તી

....મુક્ત આવેશ....

જીવનની મંત્રિલેને પાર કરવા પડું છું જ્યાં કંઈ નિરાકરણમાં;
 ફંસાય અહીં છું ત્યાં તો જીવને નિર્ધારો કેઈ હું આવડણમાં.
 ગુમરાં છું હું ગુલામ જીવન પડી છે શું ખસાઓ મુજ ચરણમાં;
 છતાં સિતમગર કહે છે મુજને મુખી છે કંઈ મરા તું શરણમાં.
 મને તું તારાજ કેમ કરવાના કળ મોમાં નિત રયે છે;
 દિસે છે ઈર્ષ્યાને દેવ તારા પ્રત્યેક આશયમાં આચરણમાં.
 મિત્રનતણા વાપદાના પાલનની યાદ આપી તો દૂર બેઠયો;
 હવે તું વીસરીતી ગોતે સતરસ ભલાઈ છે તુજ એ વિશ્વરણમાં.
 હું મારા મંતવ્યમાં લગારે અરે! ફળીભૂત થાઉં છું ક્યાં;
 મરણ જમાવે છે કેમ આપી ન વ્યર્થ ધર્મણ જીવન મરણમાં.
 કહીને છું નોડવા અહીં છું ને પારથી કંઈ જુદું અહે છે;
 હું મારી પડ્યો છું વેતણમાં ને નિબળી પડ્યો છે વેતણમાં.
 કરીશ હું પાર મારી મંત્રિત ધર્મો છે પગ તે ન પાછો પડશે;
 ભયેને તુફાન, આંખી, લિપ્તો ને વાપરા આવે વિશ્વરણમાં.
 સ્વગત ને આત્મજ્ઞાન લગ્યુ છે અંતે કંઈ પણ કરીને રહેશે;
 રહીશ ના હું હવે કાંપી કોઈના વચસ્વમાં શરણમાં.
 મુગાન્તરોનાં છે આજ અંધા કે આવરી ઇન્કલાબ જગમાં;
 પંતુ કંઈ દેરદાર ક્યાં હું કંઈ છું જીવનમાં આચરણમાં.
 સંકારવૃત્તિ વધી છે એવી જગતમાં માનવ મહીં પરસ્પર;
 છે એકબીજાને એક ખીળ મંદાદયનીજ વેતણમાં.
 હું કાસ આંખો ને આજ અર્યો તજીને કર્તવ્ય સો અધૂરો;
 અગેદ છે બેઠે આ તે કેવો દે! દશ મારા જીવન મરણમાં.
 છે રંગ પર આજ સારી મેકફિઝ છે મસ્ત મસ્તાના મયકલાન;
 બધા કટિબદ્ધ છે હો! સાડા ન પાછા પડશે નિરાકરણમાં.
 વિનાશના વાળો અડવાં છે છતાં સન યુધ્ધિ સાંપડે છે;
 કુસંગ, કાસ, બેનમાવો દિસે છે આજે વરણ વરણમાં.
 કરીને પાહોળ જા ધરયો જા સ્વતંત્રતાના હું પંથ ઉપર;
 કચડો અર્યો જા કટકોને પડ્યા હો જે તારા વિશ્વરણમાં.
 તજીને કર્તવ્ય યજ ગયો છે તું આજ નિષ્કિય કેમ “બિસ્મિલ”;
 નકામું માતમ ન કર ઉભો યા ન વળશે કંઈ જૂતના સ્મરણમાં.

“બિસ્મિલ” ધોરાબવી.

‘આપણી ધાર્મિક માન્યતાઓ અને કૌમી હિતોનું ધર્ષણ’

(અનુવાદક:-દુસાભાઈ ઇશ્વાહીમ, કાઠી)

આજે આપણા મુસ્લિમો ખાસ કરીને ‘દીન’ પ્રત્યે વફાદારીનો સંકેપ ધરાવના મુસ્લિમોની સૌથી મહાન મુશ્કેલી બદકે દારો મુશ્કેલીઓની જરૂરન્યાદ આપણી ધાર્મિક આગ્રહો અને માંગણીઓ તથા કૌમી હિતો અને મસ્જિદોની તે પારસ્પારિક સિનતા અને અયકામણ છે, જેને પાશ્વર્ય વડપણની સરદારી હેઠળ પાછી અમક સદીઓમાં ઉદભવેલા પરિવર્તને અથવા “ઉત્થાને” જન્માવી છે। તેજ જીવનના પ્રત્યેક વર્ગાક પર આપણા માટે કલ્પનાત્મક અને કિમત્તમક ધર્ષણના કારણજીત બની છે। અને આપણને સાંત્વણે કોઈ એક માગે ચાલી નિકળવુ મુશ્કિલ પડી જાય છે। આપણા એ અલ્પતા આમર્ષજનક પોત્રીયનને કદાચ નીચેના અમક દર્શનોથી આપ સારી પેઠે સમજ શકો.

(૧) ધર્મ આપણને કહે છે કે ‘બાજ’ની ધંધો બિશ્કુલ ન કરો, ન આપો, ન લીઓ, અને બાજનો કારોખાર કરતી હોય એવી કોઈ સંસ્થાનો બિશ્કુલ સડકાર પણ સાધો નહિ। સધળી બેકો સાથે, બંધકે એ સિરસમ સાથેજ અસહકાર કરો, એ ધર્મનું હરમાન અને તેની આગ્રહમરી માંગણી છે, પરંતુ આપણુ કૌમી હિત પુકારી રહ્યું છે કે આજકાલ બે-કોનો સડકાર અથવા સિવાય કોઈ વેપારની કલ્પના પણ કરી શકાય તેમ નથી, અને કોઈ કોમ તરફથી બે-કોનો બેનકોટ એ તેના આર્થિક આપધાત સમાન છે એટલે બે-કોનો સડકાર ઝર કરો બંધકે બાજનો કારખાર ચલાવતી પોતાની “ઈસ્લામી બે-કો” સ્થાપિત કરો, અને તેને ત્રાસ અર્પો।।

(૨) એજ પ્રમાણે ધર્મ કહે છે કે કાલ જેતાની તત્ત્વવ્યવસ્થાના સેવક ન બનો, ખાસ

કરીને અસ્ત્રાદ તઆમાએ અપેલા અને ઉતારેલા ન્યાયી નિયમો વિરૂદ્ધ પુરાના શત્રુઓએ બનાવેલા કાયદાઓને પ્રચલિત કરવાના પ્રચાર કાર્યમાં કદી પણ સદાયક અને સ કરી ન બનો। કેઈ એવી નોકરી એવો હેદો અને એવી પદવી રચીકારે નહિ જેમાં તમારે એ સેવા બજાવવી પડે, બલકે તે હાઇકોર્ટના જજની નોકરી હોય કે મુન્સિફ અને માનસતદારની। અને એજ પ્રમાણે કોવી કોર્ટોમાં વજીલાતનો ધંધો પણ ધારણ કરો નહિ।। પરંતુ કૌમી હિત અંખી રહ્યું છે કે અગર તમે ‘દીન’ના એ ફત્વાને માન્ય રાખીને અમેરી રાજ્યની નોકરીઓ લાગી દીધી, અને મુસલમાન જામે, મુન્સિફ, મુસ્લિમ મેજિસ્ટ્રેટ, મુસ્લિમ માનસતદારો અને મુસ્લિમ પોલિસ અધિકારીઓ પોતા પોતાના હોદ્દા પરથી કાય ઉઠારી લીધો, અને રાજ્યના એ સધળા અધિકારો અન્યો માટે ખાલી કરી આપ્યા તેમજ જે મુસ્લિમ વજીલો અને મેજિસ્ટ્રેટોએ પોતાના એ ધંધાને તિલાંજલી આપી અન્યો માટે કોર્ટનું મેદાન ખાલી કરી આપ્યું, નો કોમ વગર મોતે મરી જશે। અને પછી તેના માટે ઉભરવા કે બિનની સાધવાનો કોઈ રાજ્યનાજ રહેશે નહિ માટે અખરદાર। કરી પણ એવું પગથું બંધકે એવો ધરાહો અને કલ્પના સુધ્ધા પણ કરવી નહિ।।

(૩) એજ પ્રમાણે ધરનામ કહે છે કે સ્ત્રીઓનું અરસ અને સ્વસાધિક કાર્પ પરતી જાગ્રદારીઓ સંભાળવી અને ધરના અંતરગત જીવન ને ચાન્તિમય અને સુદર બનાવવું છે તેણીઓને કમાલ એજ છે કે ‘નેક’ તાબેદાર અને-ધણીની જેરદાઝરીમાં તેના માલ તથા શીપગતું રક્ષણ કરનાર બની રહે, અને એનાથી

કરતું તેણીઓનું કાર્યમાં ભાગ્યું એવીસેની નોકરી કરવી કાઠિયાણીઓ અને એસેમ્બલીઓમાં રાજ્ય અથવા પ્રધાન બનીને પુરો સાથે ખમે ખમો મેજરીને એસબુ તેણીઓને માટે ફિલ્મો અને પ્રદર્શન હિતો વિરૂધ્ધનું કૃત્ય છે. — પરંતુ સુરિલસોનો કૌમીયન પુકાર છે કે અગર એ પુરાણ અને ગર્જનીત દલસકા પર આ વીસમી સદીમાં પણ અમલ કરવામાં આવશે તો કૌમને પુરી ન શકાય એવું નુકસાન પહોંચશે, ભાષ્યમાં કૌમની સ્ત્રીઓ નો નેળીઓના પુરો સાથે "ઉન્નતિ"ની માન્યતા પગાર કરતી રહેશે અને આપણી બહેનો અને પુત્રીઓ (જે સમગ્ર કૌમની પચસ ટકા જેટલી સંખ્યામાં છે) પ્રાચિન યુગની 'શરીર' અને 'શમિતિ' એમોનાર બની રહેશે ! જેનું પરિણામ આ બાજુ કે આપણા દેશના મુકાબલામાં આપણે એક કૌમ તરીકે પચસેક વરસ પાછળ રહી જઈશું ! ! *

(૪) એવીજ રીતે 'દીન' કહે એ કે મુસલમાન મત અલ્લાહના રસ્તામાજ ચુલ કરી શકે છે, અને માત્ર અલ્લાહને કહિમા બલદ કરવો એજ એક એવો મહાન મકસદ છે જેને માટે મુસલમાન પોતાનું માથું અને મરદન પેશ કરી શકે છે, અરકે સમય આવ્યે એ બેટ એના ઉપર ફરજ થઈ જાય છે, પરંતુ અલ્લાહના કહિમાની અજંદી વગર કોઈ અન્ય ઝંડાને અજંદ કરવા માટે અને કોઈ શૈતાની વડપણ સ્થાપિત કરવા માટે ના ટકાવી રાખવા માટે તેનું લાઠીના મેલનમાં જનરવુ અને તેના માર્ગમાં 'શીશદાન' આપવું દગમ છે, જેને જાગ્રત હોવાની કાષ્ટ શુભવથ નથી એટલે કોઈ પણ સુરક્ષમ વ્યક્તિ "શયવાનના રસ્તામાં લાઠી"ના ખાનામાં નોકરી ન કરે ન ન્દાની ન મોટી પચીસ ન

રૂખીયાની ન પચીસસો રૂખીયાની- પરંતુ સુરિલસોનો કૌમી પ્રથ એ સાંભળીને માથું કુટવા લાગે છે ! અને એના "પ્રતિનિધિઓ" ચીંબી ઉઠે છે કે અગર એમ થઈ જશે અથવા એમ કરવામાં આવશે તો લશ્કરી નોકરીઓમાં આપણું કાષ્ટ પ્રમાણ રહેશે નહિ, અને કેવળ આપણા હરિદેશ એના ઉપર કબ્જો બોગવશે, અને માત્ર તેઓજ એનાથી લખ વહાવશે ! એટલે માત્ર એટલુંજ નહિ કે રાજ્યના એ મહાવના ખાતામાં આજ પર્વત આપણુ જે પ્રમાણ રહ્યું છે તે કાયમ રહે અરકે આ પ્રવાસ કરવા આપણી "કૌમી ફરજ" છે કે એ પ્રમાણને કાષ્ટ પણ ભોગે સમારવામાં આવે !

એ સાંકળની એક કડી આ પણ છે યાને

* "કૌમીહિત" નો એ નીતિ વિનાશક અને દીન વિરૂધ્ધી જડવાદી દ્રષ્ટિકોણ આપણા ઉપર એટલો બધો છત્કારો મેલો છે કે આજથી અમુક વર્ષ પૂર્વે યુ. પી.ના એક અમુક મુસલમાન લીડરે મુબારકમાં તકરીર કરતાં સાફ સાફ કહી નોખ્યું હતું કે "મારા જાગૃતવાળા અગ્રુ છે કે આમેદ પ્રમોદમાં મહાલતા મુંડીરાદી સુરિલસે પોતાના વિલાસાત્મક અને વિષવાત્મક સંબંધો પારસી અને વહદી વીટ-ગાઓ સાથે રાખે છે, માટે જો એમણે એનું કરવુંજ હોય તો પોતાની વિલાસ-કીડઓ સુરિલસ-વૈરયાઓ સુધીજ મર્યાદિત રાખે ! કે જોથી તેમની હૈસત આપણી કૌમમાંજ રહે અન્યો પાસે જાય નહિ !" છન્ના સિલ્લાદિ વ છન્ના ઇત્યાદિ રાજિઉન જે ઝમાનામાં મુબારકમાં તકરીર કરવામાં આવી હતી, તેજ સમયે કેટલાંક વર્તમાનપત્રોએ એને પ્રગટ કરી હતી, અગ મારી વાદ્યકિતનુસાર તે વક્તાએ તેનો કાષ્ટ હન્કાર પ્રગટ કરાવ્યો નથી.

‘દીન’નું કથન અને કુર્આનનું સૂચન છે કે અગર કોઈ કોઈ સાથે તમારી દુસ્મની હોય અને તેના દાથે તમને આદે તેટલું નુકસાન પણ પહોંચ્યું હોય, અને પહેલી રહ્યું હોય પરંતુ તમે તેની સાથે તમારું વર્તન ન્યાય અને ઇન્સાફનું જ રાખો અને અદાલત તથા દુસ્મનીને કારણે કદી પણ ન્યાયની દરો ઓળંગશો નહિ એજ તકવો છે અને એજ તમારો ફરજ છે.

“વલ્લા યજરિમશકૂમ શનઆતુ કવ મિન અલ્લા અય લા તઅદિલુ ઇઆદિલુ હુવ અકરબુ સિત્તકવ”

[અને કોઈ ખામ ચે કોની અદાલત તમારા માટે આ વાતનું કારણ ન બની જાય કે તમે ન્યાય ન કરો (અરેર ફરેક વિપયમા ન્યાય કરો કેમકે તે તકવાથી કરીમ છે)]

પછી આપણને કુર્આનની અમલની સૂચના છે કે તમે હમેશા નિબાક્ષપણે અદલ અને ઇન્સાફના સમયકે રહો. અને પ્રત્યેક પગે ખુદને રાજી રાખવા માટે દર વાત કહો, અને સાચી ગવાહી આપો, ભલે તે આપણી વિરુદ્ધ અને અન્યોની તરફથી માળ કેમ ન પડે!!

“યા અયુહુલ્લઝીત આમલુ ફૂવુ કબ્રામીન ખિરકરિત શુહદાઅ સિદ્લાહ વલ્લવ અલ્લા અનપુસિકવ અવિલ યાલિ દૈનિ વલ અકરબીન” (ક. રા.)

[અર્થાત- હે ઇમાનવાળાઓ! ઇન્સાફ પર ખૂબ કાયામ રહેવાવાળા અલ્લાહ (ની રજામત) ને માટે (સાચી) ગવાહી દેવા વાળા નહો ભલે તે ગવાહી પોતાની જાત ઉપર હોય (જેને ઇકરાર રહે છે) અથવા માનાય અને બીજા સગા બ્લાકાઓના મુક-બકામાં હોય.]

દાખલા તરીકે અગર કોઈ જગ્યાએ દિનુ

મુસ્લિમ રમખાણુ યર્જ થાય, અને આપણે જાણતા હોઈએ કે ફલાણા વિભાગના દિનુઓ પર જુ મો કર્યા છે, ફલાણા ચાર રસ્તાપર કેઈ રસ્તે જનાર દિનુને મુસ્લિમોએ વગર વાકે માર્યો છે, યા ફુલુજા દિનુના ધરમાં આમ લગાડી છે, જેરે વગેરે તો સદર્ આયેનેડી રૂએ આપણા ઉપર ફર્જ છે કે કોઈ પક્ષપતથી કદી પણ કામ લાઇએ નહિ, અને દર તથા દન-અર્થી ગવાહી આપીએ પરંતુ ‘કોમી’ શરીઅત મા એ ખુશ પરતી અને એ પ્રમાણુકતા અને સત્યતા અક્ષમ આપાય છે. અને એનું કારણકો કોમનો ગદ્દર છે, તથા મરદન મારવાને પાત. !!!

એજ અમુ દખાનેના પ્રકાશમા અગર આપ વિચાર કરશો તો આપને દેખાશે કે ધાર્મિક અસત્યતા અને ધ્રુવિચારો તથા કોમી દિનો અને જનમજબોની જે અધર્મગણોએ ખાસ કરીને આ આપણા સમુદયમાં જીવનમાં ફેટની મુશ્કેલીઓ ફેરવવા કરી દીધી છે. અને એ પરિસ્થિતિ આપણા માટે કેટલેટલી ગુચ્છાઓના કારણબૂત બની રહી છે ?

જેમકે આપણામાંથી જે લોકોએ [આદે દીની અનાએ અને તકાત્તઓની સર્વવ્યાકતાની જાણ ન હોવાના કારણે અથવા જાણના છતાં પાશ્વસ જીવન દ્રષ્ટિકોણથી અન્યાયને] ‘કોમી હિતો’નેજ પેતાને ખુદ અને પોતાને ધર્મ તથા તરીકા જનતરી લીધો છે અથવા મોટા જગે મક્કાની જગતરી જેમ ધર્મને કેવળ અમુક માન્યતાઓ પેડી પ્રધાઓ અને ઈગદનોમા મર્યાદિત સમજીને જેમણે પોતાના સમુદયમાં જીવન તથા પોતાના કોમી પ્રશ્નોને તેના અસર અને આધિપત્યથી આઝાદ કરી લીધા છે, યા જેએ આ ‘ધોક્કામાં છે

કે ખસ એક વખતે કલિમક પહીને
અમે, આશ્વાદની જગતના દકદાર તથા
આખિરતની ચિંતાથી મુક્ત થઇ જઇએ છીએ
અને પછી સાંસારિક પ્રશ્નો તથા જરૂરપાતોના
ખાસમાં અત્રે આજાદ છીએ જેવી રીતે ચાલીએ
તેને ઉકેલ લાવીએ. ૧૧*

અમે માનસિક દુરબળતા એક દ્રષ્ટાંતનો
ઉદાહરણ કદાચ અનોખાને ગાટે જ્ઞાનવર્ધક બનશે,
દેવઅંધ વિદ્યાપીઠના દહીસના માત્રી અને
ખર્દમ ઉસ્તાદ હઝરત મૌલો સિરાઝ અદમદ
સાદિય રસીદી (૨૬) એ એક દિવસે નિઃક્રાંત
શરીરના સગક સમયે દુરમાબુલું કે.....દેલખ્યા
સાહેબ જે દિવસોમાં 'નુતન-સાદિય'ની પોતાની
દબાવનનો ધ્વજ ધારણ કરી રહ્યા હતા, તેમણે
મીરકમાં એક વ્રતતપ આપ્યું જે મેં પોતે
સાંકળ્યું છે, તેનું તેમણે વિખ્યાત દહીસ
"મન કાસ લાઇલાહ ઈફતદલાહ અલલા
જન્નહુ" પદી સબળાવી પછી દુરમાબુલું
કે જુઓ આ દહીસમાં સાફ એજાન કરી દીધું
છે કે જે શપ્ત લાઇલાહ ઈફતદલાહનો ઈક્રાર
કરી બેસે તે જન્નતમાં જશે, ગાટે એક વખતે
ખધાજ કરો "લાઇલાહ ઈફતદલાહ" એ ઉપર
ખધા લોકોએ કયું લાઇલાહ ઈફતદલાહ ત્યાર
પછી મીસદે દુરમાબુલું કે એ દહીસના દુરમાન
અનુસાર હવે તમે ખધા જન્નતી મર્ધ ગયા,
આખિરતનો પ્રશ્ન તો ખતમ થઇ ગયો. હવે
ખસ આપણે દુન્યાની શીર કરવાની છે.

ગોષા એક વખતે જુઝાનથી કહીશો કે
આશ્વાદના વગર આખારો કેઈ ગચ્ચૂદ નથી
કોઇ આકા અને કોઇ મોલા નથી, પછી તેની
અજાઓને કપેરીને તાકમાં મૂકી દીઓ અને
આખી ઉમ્મ સ્વતંત્રપણે દુન્યાની પુઝા કરતા
રહો એમ છતાં જન્નત આપણા બાપદાદાની,
ખૂખ સમજ્યા દહીસને. ૧૨

તો ખેસક એવા લોકોએ અમલી રીતે એ
મુશ્કિલીમાંથી મુક્ત મેળવી લીધી છે. ૧ પરંતુ
'દીન'ની હકીકત જાણનારા જાણે છે કે એ
કાર્ય પદ્ધતિ ચાહે તો હિન્દુસ્તાની મુસ્લિમોની
હોય અથવા તુર્કીના મુસ્લિમોની, બદર હાલ
'દીન'માં સંગીન પ્રકારની 'તદરીક' છે બદલે
એક પ્રકારનો કોડ અને બ્રહ્મા.

"વસ ચચસમુદ્દસીન ઝલમુ અરયે
મુન્સિમિયનકસિયુન".

[ગચ્ચૂમ થઇ જશે જેમણે (હુકુકલાહ
વગેરેમાં જુદમ કરી રાખ્યો છે કે તેમને કંઈ
જગ્યાએ પાણું પીતે જવાનું છે.]

તો દર હકીકત એ પ્રકારના લોકોને
આસારે અમે સંબોધના નથી, બદલે માત્ર
તેમનેજ સંબોધીએ છીએ જેઓ દીની/તકા
જાઓની સર્વે વ્યાપકતાને પણ જાણે છે, અને
તેમને ગાયબી તથા હમેશાની વસ્તુ હોવા પર
ઇમાન અને યકીન રાખે છે, અને એટલા
ગાટે જીવનની કોઈ શાખામાં કોઇપણ વખતે
તેઓ દીની આગાઓ અને સુથરાઓથી
આજાદ થાને વ્યાજબી ભેખતા નથી, અને
એજ કાસબુથી ડમલે અને પગલે દીની સિદ્ધાંતો
તથા ટ્રેસજીઓ અને કોમી હિનોની અથડામ
જોમાં ફસાએલા રહે છે. એ સાહિબો અગર
વિચર કરે તો અનુભવશે કે એ મુશ્કિલીની

જડમુબાદ કેવળ આ છે કે આપણે
પુરોપથી આપેલી જીવનવ્યવસ્થાને અને
સમુદાયત પ્રશ્નો ઉકેલવાની પાશ્ચાત્ય પદ્ધતિ-
એને (થઈ) કરીને ગદ્ગદથી યા પોતાને
લાચાર સમજીને) સકીય સ્વરૂપમાં સ્વીકારી
લીધી છે. અને દિવ તથા જુઝાનથી તેને
જુરી જાણુસ અને કહેવા છતાં કિયામતના
ખનારની જેમ એને એક એવી અનીવાર્ય
વસ્તુ સમજીને કે જેનાથી બચી શકાય તેમજ

નથી તેને અપનાવી લીધી છે । અને આપણે હમણે આ હોવાને બદલે કે એ અવસ્થાને તોડીફોડીને નથી (પણ વાસ્તવમાં યુગણી) એક એવી વ્યવસ્થાની જુન્યાદ અને ધડતર કરીએ જે આપણા દીની તકાઝાઓ સાથે પરસ્પર અધિકાગણ્ય આપે નહિ બરફે તેને અનુરૂપ હોય હવે આપણી ઇચ્છા અને પ્રયાસ માત્ર આ છે કે કોઈ પણ રીતે આપણા દીની જીવન હેતુના રક્ષણ સાથે અને દીની સુચનાઓથી દ્રોહ કર્યા વગર એજ વ્યવસ્થામાં આપણે પણ આપણુ ચોરસ સ્થાન કદી લઈએ । દાહાકે એ અશક્ય છે.

જ્યાં સુધી પ્રચલિત થયેલી સાંસ્કૃતિક વ્યવસ્થા તથા રાજકીય અધારણન નફન છિન્નચિન્ન કરીને શુભ પાયા પર એવી નૂતન રચના કરવામાં આવશે નહિ, સત્તાના પરિવર્તન અને અધિકારોની અદલાબદલી છતાં આપણી 'દીની આજ્ઞાઓ' અને 'કૌર્મી દ્વિતો'માં એજ પ્રમાણે પરસ્પર વિરૂધ્ધતા અને અધિકાગણ્ય રહેશે । ખુદની વાત છે કે યા તો દુન્યાનો નકરી આપણી 'દીની' અને 'મિલ્લી' માંગણીઓને અનુરૂપ બને શા પછી ખુદા ન ખવારતા આપણે આપણા આત્મભાવને વિનાશીને આપણી વિશિષ્ટતાઓને લાગીને અને દુન્યાના ખીબા અનુસાર આપણી દસ્તી ડાળીને તેમાં ફીટ થઈ જઈએ । ૧-જમ એજ એ માર્ગો છે અને એ સિવાય કોઈ ત્રીજો માર્ગ કલ્પનામાં આવતો નથી જે મિલ્લતનો નકરી બની શકે. અને ખીજ સરતમાં અગર ઇસ્લામથી સંપૂર્ણ નહિ તો અમૂક પ્રકારની વિમુખતા અને ભણ્ટતા ઝરર છે એટલે એક મુરિદમ તરીકે આપણું માત્ર એક ધ્યેય અને આપણા સધળા પ્રયાસોનું મૂળ નિશાન એ અને કેવળ એજ હોવું જોઈએ કે વર્તમાન

સાંસ્કૃતિક અને માર્ગનૈતિક વ્યવસ્થામાં મુદ્દા પરિવર્તન થાવ । એ કાર્ય અશક્ય નથી, 'મેશક જેટલું મહન છે તેટલું મુશ્કેલ છે, અને આ એક સામાન્ય નિયમ છે કે કોઈ કામ જેટલું મોટું હોય છે, તે તેટલું જ મુશ્કેલ હોય છે, પરંતુ અદલાદ તબલાની આ શકિતઓ અને તેમાં વચનો પર ઈમાન યકીન રાખનારાઓ નખીએના અનુયાયીઓન સ્થાન આ નથી કે સાચા ધ્યેય અને સમાર્થની મુશ્કેલીઓ ટેપીને તે તેનો વિચારન ત્યાગી દીએ અને દુન્યાના ભરકાઓ સાથે અન્ય માર્ગો પર ભાડવા લાગે ।

પછી એ ધ્યેય અને એ મનિષ્ઠતા પ્રાપ્તિ માટે (તમારી અને અદલાદની વચ્ચે સત્ત્વ સનજીને) આપ અદે કેઈપણ કોઈ કાર્યપદ્ધતિ અને પ્રોત્સાહ છાંખતમાર કરો પરંતુ આ વાત આપને માટે અત્યંત અઠરી છે કે ખુદ મુસલમાનોમાં મચી દીની સમજ અને જાન પેદા થાય, દીની ઝરરી કરર અને અગમન્ય તેમના હૃદયમાં જીવંત કરવી તેઓમાં દીની પ્રાપ્ત કૃત્તિ અને સામાન્ય રીતે તેમને દીનની તબલીમ અને તરબીવત આપવા, અને તેમની નીતિ ચારિત્ર્યોને મજબૂત ઇસ્લામી સીરત જનાવવાની પ્રવૃત્તિને આપ પોતાનું જુન્યાદી કાર્ય સમજો । એના વગર આપ જે કોઈ પ્રવતિ સાધક યા બચાવકારક, કાનુની યા ગૈર કાનુની પદ્ધતિ એ પરિત્ર હેતુ ને માટે ઝરર થા તે મોટું દુઃખ, એજ અકલમમાં સમાય તેવું છે, અને એજ નખીઓની સુન્નત છે.

સપૂર્ણ

બૂલ સુધાર

૫૪ ૧૭. નજમની દરેક છઠ્ઠી લીટીમાં પાડન રો સખ્દ છપાયો છે તેને સુધરીને સખ્દ પાળનારો વાંચો. —તત્તલી

ખોટાવાલા ખાનસાનને સાથે ગુજરાત ઓળખે છે ક્રિકેટ આત્મ પશુ શીક દાણ અહમદ
ખોટાવાલાને સારી રીતે ઓળખેજ છે. ૩૧. મોહનમદ ક્રિકેટર વાલિદના ક્રિકેટર અને રપોર્ટિંગમેન
હસનદ છે. ઉલ્લી એમ જી. બી. એસની પરીક્ષા ૪૪ વર્ષની વયે તેમણે પમાર કરી છે
હાથે દસકુખ અને મિલનસાર સ્વતંત્રતા અમારા એ શહેરી નવપુત્રાન ડાકટર વધુ અભ્યાસ
અને અનુભવ સેવા માટે દુક સમયમાં ઇંગ્લેન્ડ અને અમેરિકા તરફ પ્રયાણ કરશે. ખુદાપાક
તેમની એ હમ્દાઓ પૂરી કરે અને કૌમી સેવાની તેમની લખનાઓ પૂરી કરે, આમીન
[ફોટો પ્લોક : 'મુરિમ-ગુજરાત'ના સોનન્યથી]

એમ. એમ. પી. સ્વીકાર

હોસ્ટેલ અને રહે આઉન્ડ માટે.

મુદતરિયા બહેન દવાબીગી ચમુદ ખોટાવાલા તરફથી સીમેન્ટ-કાન્ક્રીટ બેંચ નંબર ૧૨.
શીક દાણ હમ્દામ અહમદ મુરાદ સા. તરફથી ગેરેનામુજ પાલપનો 'સીંગલ બાર'.
" " " ગેરેનામુજ પાલપની સરકુણી-ગૂલા સાથે

એમ. એમ. પી. હાઈસ્કૂલ ફોઈમ પરીક્ષાનું પરિણામ.

એલીમેન્ટરી ગ્રેડ ૯ બેઠા પાસ ૫ [૪ મુરિમ + ૧ દિન્ડ]

ઈન્ટરમીડિયેટ ગ્રેડ ૧ " પાસ ૫ [૫૫ મુરિમ]

એમ. એમ. પી. હોસ્ટેલની ગરરો.

ગુનેઅરો અને ચાલકો ગરરો માટે ઇટલીયે વાર પૂછપરછ કરતા રહે છે. સરવાળા
મંચાલકો તે માટે એદમાનમન્દ છે અને ગર્મ ખાતેથી સરવાળી પૂરેપૂરી આવા દજ ચાલુ
ચલેલી ન દોવાથી તેમજ વિશ્વ-પુદ માળમાં સરવાળા માથે થોડું દેખ ગઈ મવડું
અને તેની પ્રથમ અલગગીને અમરવાળ આપવાની પોતાની રૂઠને માનતી દોવાથી
પોતાની તાકાલિત ગરિવાત તરફ ગુજરાતના સખી રમુદ ચકરપોનું ખ્યાલ બેચે છે.

એમ. એમ. પી. સંસ્થા એકલા સંદેર કરવાની નથી પણ સમસ્ત યુગસાનની છે. છેલ્લા અર્ધી સદીના સમયે તે સિદ્ધ કરી આપ્યું છે. તે ફરી ફરી ઘડેવાનું ન હોય નીચેની અફરતોમાંથી પોતાને ગમે તે વસ્તુ સખી વળૂફ પ્રદરચો કરતે કરતે જાણે તોત્ત વાંઘાલિક પહેંચી શકાય. આ રહી તે અફરતો.

(૧) ખીમાર વિદ્યાર્થીઓનાં માટેનો ક્વર્ટર-૧૦૦ (નિસ્તરની સંગવડ અને તળીયી સાધન સામગ્રી સાથેનો.

(૨) અખાડા ઉપર કાપડો-કુસ્તી માટે અખાડો કાપડ છે પણ વર્ષા ઋતુમાં ઊપર તે ઉપર ન હોવાથી નકામો થઇ પડે છે.

(૩) ઇસ્માઇલિય પીપરડી. દોરડેલ બિડીમિના-આમલા : ભાગ માટે બે બાલુએથી બોધ શકાય (રેલ્વે સ્ટેશનો ઉપર હોય છે) તેનું મેકું ધડિયાળ.

(૪) લોખંડના અથવા લાકડાના મચ્છરહાનીની નમકવાળા મચ્છરૂત પદ્મ નંગ ૧૦૦.

(૫) કપડાં-સત્તાં, પુસ્તકો તથા અરૂરી વિદ્યાર્થીઓનો સામાન વ્યવસ્થિત રીતે મૂકી શકાય તેવા આલમાઈશ નંગ ૧૦૦ (કિંમતનું નૈવાર છે.)

(૬) લાકડાની ફાઈમ કુરસીઓ નંગ ૧૦૦.

(૭) એ. સી.-ડી. રી. ૭ વાલ્વ રેડીઓ ૧

ધી પીપરડીવાલા એલ્યુકેશન સોસાયટી—

કેળવણીમાં વીકસતી જતી સાખાઓને વિકસવવા માટે ઉપર્યુક્ત સોસાયટીની સ્થાપના થઇ ચૂકી છે. કેળવણીના દરેકે દરેક ક્ષેત્રમાં મુરિતઓ પ્રગતિ સાધે તે મુખ્ય ધ્યેય રાખવામાં આવ્યો છે. ધારા ધોરણો વિગેરે વાઈ રિચારણા થઇ રહી છે. મુખ્ય ઓબ્જેક્ટો નીચે મુજબ ચૂંટાયા છે:-

પ્રમુખ:-મી. આઝમ મોદમદ આઝમ હરમાઈન

ઉપપ્રમુખ:-મી. દસિમ અદમદ આઝમ હરિમહલ.

એન. સેક્રેટરી:-મી. આરિફ આઝમ હરમાઈલ એમ. એ.

લેડીઝ :-મી. આઝમ હરમાઈમ હરમાઈલ

મેમ્બર્સ કમીટી:-(૧) પ્રમુખ (૨) ઉપપ્રમુખ (૩-૪) એન. સેક્રેટરીઓ (૫) મી. હરમાઈલ મોદમદ આઝમ હરમાઈલ (૬) મી. હાજી યુસુફ અદમદ આઝમ હરમાઈલ.

મજબૂત સોસાયટી તરફથી સંદેરના મદરેસાઓ અને સ્કૂલોના વિદ્યાર્થીઓના શારીરિક વિકાસ અર્થે એક 'સ્પોર્ટ્સ' આ. માસની આખરીએ-ચોત્તનાના ચકો મતિયાન થઇ રહ્યાં છે. દેથી અને પરદેહી રમતોને તેના સ્થળ અપ. રી. સંદેરની હીની ફુલની સંસ્થાઓના વિદ્યાર્થીઓ નાતખના બેદ વિના સહકાર કરે.

એમ. એમ. પી. 'ફીલીડલ ૩'

ચર્ચિનાર, તા. ૧૨-૧૨-૪૬ના દીને: એમ. એમ. પી. હામરૂત, સંદેરના વિદ્યાર્થીઓએ 'ફીલીડલ ૩' ઉજવ્યો હતો. ધી સંદેર હાઈસ્કૂલના સખા. વ. કું. : લી. ના એલ્યુનીયર અને મેનેજર.

[અનુસંધાન ટાઇટલ રજૂ.]

સંયમતા

(નઝમ)

એ મહેનત કરીને કરે છે શુઝારો,
લલેને નંથી છેલ્લે એનો સહારો,
એ કરતો નંથી છળ કપટના વિચારો,
સદાચાર ને ખસ મદદ આહનારો,
વધુ પ્રાણથી એને ઇમાન પ્યારો
અગર જે હશે દિલ સંયમ પાડનારો.

કસોટી બહુ થાય છે એની જગમાં,
વહે હુક તણું ખૂન જેઓની રગમાં,
પટે ભેડીયો સત્ય વક્તાના પગમાં,
અને કપટ આવી પડે છે અલગમાં.
છતાં લેશ મુખથી કરે ના લવારો,
અગર જે હશે દિલ સંયમ પાડનારો.

ખુરં થાય સમજે છે સારના માટે,
ખીલે, ફૂલ કંટક સહારના માટે,
વમળ ખાય મોળાં કિનારાના માટે,
રવિ આવશે આંદ તારના માટે
એ બાણી કરે છે હવનમાં મુધારો,
અગર જે હશે દિલ સંયમ પાડનારો.

હુખોથી જગે બલવાનું મળે છે,
હુખી અન્યનાં હુખ સત્વર કળે છે.
મુખીને પડી શું હુખી ટળવળે છે,
હુખીને હુખીથી દિલાસો મળે છે,
એ સમજે સમય ના રહે એક ધારો,
અગર જે હશે દિલ સંયમ પાડનારો.

લખ્યું ભાવ્યનું કંઈ ટળી ના શકે છે,
ઈન્દ્રિયાઓ મુજબ સૌ મળી ના શકે છે,
ગગન ચાલ ભેટી કળી ના શકે છે,
ફરીરોને દુન્યા છળી ના શકે છે.
પુરુષાર્થ પર એ મરી શીટનારો,
અગર જે હશે દિલ સંયમ પાડનારો.

બદ્લી કેરા પંથે કદી નવ વિચરને,
દિલે ખ્યાલ સારા હુમેશા સંઘરને,
ના માલિકની બંદગીને વિસરને,
ના “મુજરિમ” બને કામ એવા તું કરને.
નિરંતર રહે નેક એનાં વિચારો,
અગર જે હશે દિલ સંયમ પાડનારો.

—‘મુજરિમ’ જેતપુરી.

● આપણા મુશાયરા ●

લેખક:-મોહનવીરવંદ

છેલ્લા થોડા સમયથી અમદાવાદમાં મુશાયરા કીક કીક પ્રમાણમાં પ્રચાર પામ્યા છે. તેના પ્રધાન હેતુ લોકમનરંજનનો-શક્તિાર્થ-આમપ્રમત્તને (અઘતન) કવિઓની કવિતાઓમાં રસ ભેતી કરવાનો છે 'મુશાયરા' શબ્દ મુસ્લિમ કવિઓની ઉદ્ભવેલો-વાદ્યવ્યુત્પન્નશબ્દ-મહેદ્દિસ માટે સામાન્યતઃ સંયોગ્યેશો હોવા છતાં, હિંદુ કવિઓ તેમાં ભાગ પડતી કેમકે હિંદુ-મુસ્લિમ એકતાના પંથમાં એક જમતુ આગળ વધી રહ્યા છે. આ લખાણનો ઉદ્દેશ્ય તો ગદ્ય તા. ૯-૧૨-૪૫ને રોજ શ્રી રતનપોળ યુવક મંડળ તથા શ્રી આદર્શ યુવક મંડળ તરફથી શ્રી રામનારાયણ પાઠકના પ્રમુખપદે ડેસ્તીવાડાની પોળમાં યોગ્યએતા મુશાયરા સાથે સ્થાનિક કવિઓએ કરેલા અસદ્કારથી સાંપડેલી નિરાશામાંથી થયો છે. પ્રસ્તુત મુશાયરા અગાઉ એસિસ્ટિન્સ ખાતે થોડા થોડા સમયોતરે બે મુશાયરા થયા હતા; બન્ને મુશાયરાઓમાં સ્થાનિક કવિઓએ પોતાનો મહુનાયોગ્ય ફિરસો નોંધાવ્યો હતો; એ મુશાયરાઓની સફળતા મુસ્લિમ કવિઓની જાનને આભારી હતી; ત્યારપછી ગયા અષાઢ શુદ્ધ ફને રોજ ટાઉન હોલમાં મુસ્લિમ ખિલાફો તરફથી શ્રી 'શયદા'ની રાહબરી નીચે એક મુશાયરા ગોઠવવામાં આવ્યો હતો; તેમાં, ભાગ લેવા માટે સ્થાનિક હિંદુ કવિઓને નિમત્રણો પાઠવવામાં આવ્યાં હતાં.

ત્યારપછીનો મુશાયરો તે આ ડેસ્તીવાડાની પોળમાં યોગ્યપો તે. તેમાં સ્થાનિક હિંદુ કવિઓને, સદ્ભાવપૂર્વક, તથા ધણા આગ્રહ અને માન સાથે બોલાવવામાં આવ્યા હતા; ઉપર દર્શાવેલાં મંડળો તરફથી ત્રણેક નવયુવકોએ બંને પરિશ્રમ લીધો હતો; છતાં એક જાણિતા

કવિએ તો આ યુવકોને અત્યુત્કૃષ્ટ મંજૂનાદી દીધું કહેવાય છે કે "અમે કવિઓ તમે લોકો આવા મુશાયરા ગોઠવો તેમાં ભાગ લેવાનો નથી. એ અમને સ્વમાનહીન લાગે છે; અમે પોતે-કવિઓ ગોઠવીએ તેમાં ભાગ લઈશું" આ ઉક્તિનું સમર્થન કદાચ રીતે થઈ શકે છે તથા તેની હાંસ્યતા કદાચ રીતે ધારી શકાય છે!

આપણે લોકભોગ્ય કવિતાની ખૂબો પાઠવા હોઈએ, આપણી કવિતાને આપણા ધરના ખૂણે દાટી ન દેનાં. આપણા મેઢાંમા દુએ મારી કચરી ન લાલતાં, વિગાળ જનતાની વિરટ છામ ઉપર તેને રમતી મૂકવા છૂલ્લના હોઈએ, તો આપણે અજાણ, સ્વમાનભેર આવાં યુવકોમાંનાં મડગોમાં એટલે પ્રવ્ર પરી સાફ દિલથી જવું જોઈશે, અને-આપણી કવિતાની મહેદ્દિસોમાં પ્રમત્તને રસ ભેતી, અંચાન કરતી કચરી પડશે જે સંસ્થા તરફથી મુશાયરા થવાનો હોય તે જ સંસ્થાન જરામદાર હોદ્દાદારો એક રીતે ત્યાં જઈ ત્યારપાંચ ઘણા ખર્ચ એ કરીને મુશાયરામાં ભાગ લેવા નિમંત્રી વિનવણી કરે; છતાં પણ એ કવિને આ મુશાયરામાં ભાગ લેવા જતાં સ્વમાન આડું આવતવું હોય, તો આ 'સ્વમાન' કયા પ્રકારનું છે, તે મારી સમજમાં જનરતું નથી; હું તો એમ નમ્રતાપૂર્વક માનું છું કે આપણા કવિઓ પોતે મુશાયરા યોગ્ય અને તેમાં કવિઓ પોતે ભાગ લે, તેના કરતાં આવા યુવકોનાં મડગો અથવા પ્રમત્તીય સંસ્થાઓ તરફથી મુશાયરાઓ યોગ્ય અને તેમાં આપણા કવિઓ સ્વમાનભેર જાય એ વધારે છૂલ્લવળેય છે, એટલું જ નહિ, પરંતુ પ્રથમ કરતાં આ બીજું વિશેષ માનાસ્પદ વિશેષ ધૃતિન તથા કવિઓએ પોતે જ વધારે પ્રસન્ન થવા જેવું

ધન્યવા સાચક છે; કારણ તેથી આવા મુશાયરાઓની અમલ્ય પ્રમાણ નવમુવકો પેતે સમજતા થયા છે અને પોતાની કવિતામાં તેઓ આટલો ઊંડો ચિરાતુગમ ધરાવે છે. એ ક્ષિતિ યાચ છે તે સિવાય આવા મુશાયરામાં ન આવવાની આગ્રહ કરવી (કહે છે કે કવિઓ જકફી તથા આડા ખડુ. હોય છે, તેનો એ નમૂનો) એ કવિઓના જ ઊગતા પગમાં કુદારાધાન કરવા સમાન છે.

ખીન્ને એક વિચાર મૂકે છે. મુસ્લિમ શાયરોમાં વાક્યાનુપરંતુ તત્ત્વ વધુ પ્રમાણમાં હોયને પ્રજાને લગાવી (ખેડવાવી) શકે છે. અદત્તન દિંદુ કવિઓમાં તે તત્ત્વ ન હોવાથી તેમની કવિતાઓ લોકોએ નીવડી શકતી નથી. આપણા જુના કવિઓમાં જે પ્રસાદ છે તે આપણે અદત્તનોમાં મળી જ અદપાંત્રે સાંપડે છે. પણ તેમાં નિરાશા શા માટે ? છદોબદ્ધ કવિતાને અર્થમદધ્વની દ્રષ્ટિએ વાંચવાની દબ આપણે ઠેગવીએ તો અનુભવથી તેમાં પણ રસ આપણે લઇ શકીએ છીએ અને તે રીતે પ્રભ સમક્ષ આવી કવિતાઓનું વાંચન કરવામાં આવે તો પ્રજાને પણ તેમાં કમજ : રસ લેતી કરી શકાય મારી તો એવી માન્યતા છે કે આવા મુશાયરાઓમાં ગેય સાથે આવી છદોબદ્ધ કવિતાઓનું વાંચન જો રાખવામાં આવે, તો પણ પરિણામે સફળ નીવડે; ક્રૂર વાંચનારાઓને તેમાં ફાવટ હોવી જોઈએ (આવી છદોબદ્ધ કવિતાઓ કેમ વાંચી શકાય-અર્થમદધ્વની દબે, તે માટે દર બુધવારે 'કુનાર' કાર્પોલમાં મળતી કાવ્ય સભામાં થોડો વખત હાજરી આપવાની જરૂર છે.)

મારી જાણમાં એવા કેટલાક કવિઓ છે કે જેમને પાદપૂર્તિની રચના ફાવતી નથી. આ કવિઓને જાહેરમાં ગાવાનું અમનું પગ નથી.

હું તો તાદરશ્યપૂર્વક એમ ગાતુ છું કે કાવ્યનિર્મિતિ એ કવિનું ક્ષેત્ર છે ખરું, પણ તે અપૂર્ણ છે કાવ્યગાન તેની સાથે ઉમેરાય ત્યારે જ તે પૂર્ણ બને છે. કવિનું સાચું કાર્ય-Mission સ્વકાવ્યગાન સાથે જ પરિપૂર્ણ બને છે. માટે કવિએ કાવ્યરચના કૌશલ્ય બદ માનનપુણ્યની કળા પણ કાર્ય કરવી જોઈએ. આદિ કવિ વાલ્મિકિએ સ્વનિર્મિતિ રામાયણનો પ્રચાર મ.ધનેજ કર્યો હતો આપણું કવિ માર્તણ્ડ સ્વ. ન્દાનાલાલે ૭૦ વર્ષે જાહેર સમારંભમાં ગાવાનો સકોચ નહોતો રાખ્યો આપણા કવિઓ કાવ્યનિર્મિતિ સાથે કાવ્યગાનનો મર્મ નહિ સમજે તો તેમની રચનાઓ તેમની કારકિર્દીમાં તો લોકોએ ગાવાનો સંભવ નથી; પરંતુ તેમના સમય બાદ પણ તેમની રચનાઓમાં સ્થાઈતત્ત્વ વિશેષ ન હોવાથી તે ભુલાઈ જવાનો મોટો સંભવ છે, આ કારણે પણ આવા મુશાયરાઓમાં પદપૂર્તિના વાચન સાથે સ્વતંત્ર કાવ્યચયન કે ગાનનો કમ પણ રાખવો યંત્રરર છે.

મુખ્ય હકીકત તો એ છે કે કાવ્યનિર્મિતિમાં કવિ જેટલો મોક્ષાણ અનુભવતો લાગે છે, મુકન હુકન કરે છે, તેટલો જ જાહેરમાં સકોચ અનુભવો હોય છે. આનું કારણ શું ? કવિ સકોચશીલ પ્રાણી છે એમ જો કોઈ કહે તો હું એને સામે જવાબ આપું કે તમે કવિની નિંદા કરો છો. કવિએ પોતાનો દંડ મોકલો રાખી અદ્યત્ત સાગરની જેમ પોતાનું ગીત પૃથ્વી ઉપર રેલ્યા કરવું જોઈએ. ચાર દીવાલોમાં બારાઈને, એ જડ દીવાલો સાથે પછડાતા પોતાના ગીતના જડ પ્રત્યાલોને અનુભવનો તથા મનમાં મગતો ને મનમાં રંડાનો અનુભવ તેથી વાંઝિયણ પ્રસન્નતા અનુભવનો પગર સકોચશીલ પ્રાણી એ કવિ ન હોય.

હવે એટલે જ પોતાની ઉદાત્ત, બ્યાપક અને અપ્રતીમ આત્મીયતાને મુંદર શબ્દોશરણ સુલભ અને લક્ષિતગધુર રીતે વ્યક્ત કરનાર—મૃષ્ટિ ઉપર પોતાની ઉજ્જવલતાને રેલાવી ધરાના મૂળખ અભિસંચન કરનાર અને એ રીતે પારમાર્થિક સંદેશો—*Tragic Massions*—આપનાર નરપુંગવ એને સંકેત શો? એ સંકેત રાખે તો પોતાની જ જાતને હશે આપણા ૨૧૦ કરિ ટાંગેર માનામાં ગમરૂમી લેતા હતા, ગૂઝવાતના દસપનરામ, પ્રેમાનંદ પગેરે કવિઓએ સ્વકાવ્યો માધને જ લોકગાન-રજન પ્રાપ્ત કર્યા છે.

એક જ દાખલો બસ થશે ચોડા સમય પહેલા સ્થાનિક લેખકમિલનની બેઠકના એની ચર્ચા થઈ હતી કે સ્થાનિક એક એક કરિ

પાસે એક એક ફૂનિ તે ગવડાવવી-જૂઠું કગવવી આવો કાર્યક્રમ મિલનની ખુલ્લી બેઠકમાં પેશ કરવો. (નવલિકા કે નાટકના વાંચનની પણ વાત થઈ હતી.) ગોચની મિત્રા એ છે કે સ્થાનિક કરિઓના વધુ પડતા આનંદલવા જોગ સંકેતના કાગળો આ કાર્યક્રમ ઉગતાં જ કરમાઈ ગયો, આથી રિસેપ મદતરતુ અન્ય કાગળ એ ઠેકે કવિઓના પ્રતિનિધિરૂપ ગણ્યતા મોટરઓ પોતે જ જનતા સમક્ષ માનાગા નાનમ વેબે છે જ્યારે તેઓ છતર નાનેરાઓને ગાવ માટે ઉદ્બોધન કરે છે પરિણામે ઝાઝી સાસરે ન જાય અને ગાડીને શિખામણ દે એવો ઘાટ થયો છે દાખલો બેસાડનારે પોતે જ દાખલો બેસાડી આપવો જોઈએ, તો જ મામ નીકળે

‘જ્યોનિર્ધર’ માથી (દૂ કાવીને)

એક માણસ પોતાના મિત્રનો મેદમાન જન્યો વહેની મચારે મેદમાનને મિત્ર સાદમની જેરહાજરીમા નોકરને કદયુ કે “કાઈ વાસી ખાણુ હોય નો લાઈ આવો, નારનો કરી લાઉ.” નોકરે બેઠુહો જવાજ આપ્યો કે “કિમ્ના, અહીં તો એ રીવાજ છે કે, ન વામી વધે, ન દૂતરો ખાવ.” ખીઆરા પરોણાને ઘણી લજ્જા ઉપજ, અને ચૂપ રહી ગયો.

*

*

*

*

*

એક છુતુર્ગના ઘેર બે માણસો એકજ નામના આવી મેદમાન ગદયા. મન્ને જરાજર ખાટવા પર ઊઘતા હતા બેક સાહેબોના નામ અખ્દુલ ચક્રૂર હતા. સંતોગ વચાન તેઓ-માથી એક સાહેબ સખત માદા પડ્યા એક દીરમે જ્યારે તેની સ્થિતિ ઘણી ખરાબ હતી, ત્યારે બીજા અખ્દુલ ચક્રૂર પોતાનો ખાટયો ઉપોડી દલી નીકળ્ય, અને તે જગ્યાએ ઊઘતુ છોડી દીધું. જ્યારે તેનાથી ચોરસી કરાગા આવી કે “કેમ મોતની સાહેવ, આપે અહીં ઊંઘતુ કેમ છોડી દીધું?” મોલવી સાહેબ બેઠ્યા “વાત એમ છે કે, મને આ વિચાર આવ્યો કે, અમે બેક એક નામના છીએ, અને હવે બીજો અખ્દુલ ચક્રૂર મરજુતોડ છે, બનનાજોગ છે કે, મલેકુલ મૌન બૂલથી તેના બાવે મારી રહ (આત્મા) કળજે કરી લે.”

*

*

*

*

*

૧

ઉઠ ઉભો થા તુજ બાળ રહે છે
એના છવને તણુજા ઝરે છે,
રખડી ભાટકી ભૂખે મરે છે
અન્યાય શમશીર ગળા પરે છે.
એના ઉઠ્ઠાં આંસૂ લૂંછી નાખ.
ઉઠ, સત્તર અન્યાય ભૂંસી નાખ.

૨

ઐશો-ઇશરત મોજ તણુ દે
વૈમન્ય વૈર-ઝેર તણુ દે
ધન દોલતનો મોહ તણુ દે
સુખ તણુ આરામ તણુ દે
આફત • વાદળ પીંખી નાખ.
હુમન ધટા તું પીંખી નાખ.

૩

મુસ્લિમ હૃદયનું ગાન બનીને
સુન્ના મુસલમાં બન બનીને
કોમ પર કુરબાન બનીને
વરસી પર તૂકાન બનીને
ચેતન નવ ભેગ જગવી નાખ
બેયામ ને તું ભોમ હુલવી નાખ.

૪

મંજિલ તારી મુની પડી છે.
કાળી ધટા ધનધોર ચડી છે.
હૈથે હોળી દુખની બળી છે.
કર્મ મુની તુજ નાવ ખડી છે.
કર્મ યોગી બન નાવ હુલસી નાખ
બારત વર્ષ આઝાદ કરી નાખ.

૫

કુદી પડ તું આશ બનીને
કિર્તિ-છવન સુવાસ બનીને
ઇજ્જાસ મહાખત વાસ બનીને
મુસ્લિમોનો દાસ બનીને
દાસ્ય તારું દાખવી નાખ
કર્તવ્ય સફાળો રમરી નાખ.

૬

પ્રતિક્ષા કરે છે પ્રગતિ તારી
ઉછળ તું તુજ લોહી ઉછાળી
કર ધસારો સંકટ ટાળી
ચરણે ચૂમશે વારી વારી.
શૌર્ય તુજ સાગર ઉદ્ધી નાખ.
તુજ છાંઈ દેહને પડી નાખ

૭

આઝાદીનો ઝંઘા ઉઠાવી
ગુલામી બંધનો તોડી ફગાવી
દિલ ને છવન એક બનાવી
પગથે પગથે શક્તિ બીજાવી
વીરવ તુજ વીરહાક કરી નાખ.
હોંધાર મહી વનરાજ ભરી પાંખ

૮

યાદ કર એ છવન તારું
શૌર્ય તારું ચોવન તારું
આઝાદ વિલાસી બૂવન તારું
સંસ્કૃતિ ઉપા શુશ્ચન તારું
ગૌરવ અસિ કંઈ યાદી નાખ
સ્મૃતિ જુની સ્ફુરી નાખ.

—‘બેદિસ’ (ઉપલેખ)

જીવંત-જવાણા

લેખક : "ઈન્દુ" ધોરાજવી

—: (૭) :—

આકાશ માનવું હતું, મેઘલી રાતના શાન્ત સામાન્ય વચ્ચે ઝરમર, ઝરમર, પરમી રહેલાં વરસાદનાં ધીમાં ધીમાં ધનગંનાઠને સાંભળી શિરાઝની હૃદય વ્યાકુળતા ભરૂત થઈ રહી હતી, આત્મારે એ સુતો હતો, સુતાં સુતાં પણ વિચારોની સિદ્ધિમાં આનંદ સેતી એની કદપના આશ પર આરઠ થઈ ક્યાંની ક્યાં નીકળી ગઈ હતી. કદપનાની આ હૃદયપ્રજ્વળતા આત્મારે એને નહોતી મગની, એના વર્ણસ્વ દેહણ જઈ સ્મૃતિનું દર્દ નહોતું જોઈતું એટલેજ એ આંખોની પાંપણોને બીડાએલીજ રહેવા દઈ ઉપી જવાની પ્રતિષ્ઠા દતો, પણ હૃદયમાં ધમધમ રહેલા નિઃશ્વાસો, નિરાશા ને દર્દ ખીસી ઉઠ્યાં દતો, આ સુસવાતા વાયુના સન્નાહમાં, આવા મદ ને ને મીઠાં વરસાદમાં !

સહ્ય, સહ્ય કરતી દર્દ સમીરની સસી આવતી એક રમ્ય જહેર સાથે દૂર દુરથી ટુંકેલા ધચુરના મીઠાં ટુંકારોના ઝુંબરન ગૂંજી ઉઠ્યો

મેં...આ...હ,

વિજળીના ચમકારા પેટે એની આંખે ઉપડી ગઈ, અધકાર ભોળે રહેવાણ ઉચિત નહિં માની જતી પ્રગટાવી ખેડો થયો, ધરના ખુણે ખુણે ખચકાત પડેલી પાટીને જોઈ એ કમ્પી ગયો, ધરના કણે કણમાં, એના અલુંજે અલુંજાં પિતૈશાં જીવનની વાતો ચૂંપાઈ હતી આરી-બારણા પર ઝુલી રહેલાં તોરણોની સળેક એવી એની જીવન સદચરી જાલીમાની જીલ્લ આજે ખીલી ઉઠી હતી, એની આંખોએ જોયું ઝુલી રહેલાં તોરણોની મનોહર કળામાં

એની સદચરીની તરવીર એને દેખાઈ.

આહ ! આવી જગ્યા શૂન્ય સંવાનક રજનીમાં અંતરના ઉડાણથી ઉડેલી, આહ, ધરની રીવાજો સાથે ટકરૂં ઉઠી

પ્રેમનું સ્વામિત્વ માનવને રીઝવે છે, રમાડે છે જીવનમાં રૂઝાં મુખની પ્રકૃતિના પણ પ્રગટાવી દે છે પણ એજ પ્રેમ વિરદના જન્મતે એને બાળે છે, જલાવે છે, એના દેદમાં એક જલદ દાદ દપ્ત એના જીવનમાં જીવતાંજ મૃત્યુની કારણી વેદનાનો દાવાનગ એવાવી દે છે.

પ્રેમવેશે શિરાઝ આત્મારે પ્રેમ પાછળ રહેલી વિરદ જવાણામાં જસી રહેવા હતો, મલીનાઓ થયાં યાદીને બૂલી જવા મંથન કરી રહેલાં હતો છતાં એની જૂત પલ્લિ સલીમાની સ્પર્શને વિસરી શકતો ન હતો, ધરના એક એક દ્રવ્યમાં સલીમાની પાદ સમાઈ હતી અને જમારે એ પ.માં પ્રવેશ કરતો ત્યારે સલીમાની પાદ તજ થતી ને એનું સુક્રમળ દેખું દર્દયા ત્રાંખી જઈ રહી પડતું, આ રીતે દુખેશો ખામું ઝળું રહેતું એનું દેખ આજ પણ એને હાથ ન રહેતું એની આંખડીઓની જાનને પ્યાલીઓ છલકાઈ ગઈ.

પહાર ઝીણો વરસાદ વરસી રહ્યો હતો. અર્ધ જાણે એના હૃદય આકાશ પર ઢાળા એમર જોવા વાદળ દહએલા 'દોષ ને બીધણ કાકા સાથે ફરે સજે મછી રદવાં દોષ એવો લાસ પતો હતો.

—: (૮) :—

"શું કરું મધ્યું ! દવે તો મેં જીવને આરામ મળતો નથી, દિવસ રાત સલીમાની પાદ દિશને પરશાન કરી રહી છું, ધરની પ્રયેક વસ્તુમાં, દરેક ગીજમાં, દરેક જગ્યામાં

સલીમાના સ્મરણની સુવાસ બરી છે, એ સુવાસ મારા અંતરમાં ફર પગે આમ રેડી દે છે, એને જોતાં દુનિયો કંપો ખૂંચવા લાગે છે.....હું શું કરું ? સલીમા વિના કેમ છવું મયમુ ?”

મયમુનું નામ મયમુના હતું, શિરાઝને એ બંને કોલેજમાં સાથેજ અણા દતાં, ને ત્યારથીજ યજોતો પરિચય હતુ સુધી મક્કમ રહ્યો હતો. ધણી વર એ શિરાઝ પાસે આવતી, કેટલીક વાર શિરાઝ પણ એના ઘર જઈ ચઢતો ને ઉગાય ધણી ધણી વાતો કરી રસ માણતા.

આજે પણ આ રીતેજ મયમુના આવી હતી, પોતાના હૃદયની નખગાઈ કોઈની રામણ વ્યક્ત કરવાની શિરાઝને ટેવ નહોતી, ગમે તેવી વિકટ વ્યુથા હોવા છતાં એને હૃદયમાંજ સંધરી રાખી એ હસ્તા વાર્તાલાપ કરી જઈ એના દિલના દર્દને ખીમતી દૃષ્ટિથી છુપાવી જતો, છતાં આજ ન પ્રસંગમાં એની હૃદય વ્યથાને મયમુના સમક્ષ ન છુપાવી શક્યો, ને અશ્રુભીની આંખે એના દિલના દર્દને ફલી અયો.

મયમુનાની આંખ સમ્વર્ણિત, એના દૈયે કંઈક વિનાસણ અનુભવી, પગોના ગુંચવા કાને ઉકેલી સમીર જોટલી ઝડપે પ્રત્યુત્તરો વાળતી, એની વાચા આજ જીવનમાં જણે પહેલીજ વાર અટકી પડી હોય એમ લાગ્યું ને પોતાના હૃદય સાથેજ એ પ્રશ્ન કરી ગઈ “શું કહું ? શો જવાબ વાળું ? શી સહા આપું ?”

એ કંઈ નક્કી ન કરી શકી, માત્ર મૌનજ ઉગી રહી.

“કંઈ રસ્તો બતાવને મયમુ ? જો આમજ રહ્યું તો હું ગરી જઈશ.....” શિરાઝની

લાગણી આજે બેકાબુ બની હતી, અશ્રુ હારેલી આંખે ફરી ખીને પ્રશ્ન એ મયમુના પાસે ધરી દીધો.

“આ શું કરો છો ? રડો છો શા માટે ? અરે એવી તે આ કંઈ વાત છે જેમાં આટલા મુઝાઈ મળ્યાં છે !” અકથ્ય ભાવે એ પ્રત્યુત્તર વાળી ગઈ “તો શું કરું ?” થોડી નિરાંતનો શ્વાસ લેતા શિરાઝે પૂછ્યું.

“આ ઘરનો લાગ કરી દો, મનને ખીજ દિશાએ વાળી દો, તો જીવને શાન્તવન પ્રાપ્ત થઈ જશે, વાતનાઓ મરી જશે !”

“પણ સલીમાની ન્યૂનતા કેમ બુલાશે ?” શિરાઝના ઉન્માદમાં શિરાઝે હૃદય વેદનાની વાતને સ્પષ્ટ કરી દીધી.

નિરંકુશ મહેરામણના ઉજળતા મોખને જોઈ શરીર ઝલ્યું ઝલ્યું કંઠે, એમ મયમુનાજી આખું શરીર ઝલ્યુંઝલ્યું ઉઠ્યું.

પ્રત્યુત્તર સાંભળી કમ્પુક થએલા શિરાઝે મયમુના તરફ જોયું એના દેહની પ્રત્યેક ક્રિયામાં નવું જોગ, નવું ચેતન ઉજળી રહ્યું હતું, મસ્તી, જવાબી તાલવેલી ને તૃપ્તિ એની નજરોમાં ઝમઝમતાં હતાં.

“શારે આશ્વર્યથી જુવો છો ને શું ?” સ્ત્રી મુઝમ મરુજ શરમથી શરમાતાં ધબકતા દૈયે મયમુનાએ પૂછ્યું.

શિરાઝના હોરો પર આછું સ્મિત ફરક્યું ધણી દિવસો યથા શુષ્ક રહેલા હોઠ આજે હારમથી હસકી હાંપ્યાં.

“હીજર કહ્યું મનમુના તે ! આ ધગને છોડતાં જરૂર રમૂનિ લુપ્ત થઈ જશે, ના જરમાં નવું જીવન, નવું તોજ ને નવી દુન્યા વસી જશે કાં ? “હાસ્તો !” મયમુનાએ ટૂંકે જવાબ વાળ્યો, શિક્ષણ સંપાદન કરી સુસંસ્કારથી વિજ્ઞાપિત થએલાં બંને હૈયાઓ

પરપર નેત્ર સંમયીજ બાવિ જીવનની વાતો કરી છૂટા પડ્યા, મયમુનાને જતી વખતે શિરાએ કહ્યું, “મયમુન કાકીની જો, સામેના મેદાન ઉપર એક સુરમ્ય અને મારી રમૂલિએને દબાવી દે એવું સુંદર નવું ઘર બનાવવાનું કાર્ય શરૂ કરાવી દેશ પછી તો નવું ઘર, નવું જીવન ને સધળું નવું નવું, હા, હા” શિરાએ હસતાં હૈયે મયમુનાને વિદાય આપી. પાછો એના ઘરમાં આવીને બેઠો, આજે એ અત્યંત આનંદિત હતો.

—:(૮):—

નવા ઘરનું અણતર કાર્ય શરૂ થઈ ચૂકું હતું, અનેક શ્રમજીવીઓ એના સર્જન માટે પોતાના પરસેવો પાડી રહ્યા હતાં, મસજીદા અનારના શરખતની જેમ એમના ધૌવનનો શ્રેષ્ઠ સમય એ આકાંક્ષી જીવોના જીવન આનંદ આતર મસજીદા નવા ઘરના સર્જન પાછળ રોકાયો હતો.

કેમના ઐશ્વર્ય કાજે બીચી બીચી મહેલા-તોને ઉબી કરી દેનારા આ શ્રમજીવીઓ પોતાના ઐશ્વર્યને કાજ નહિ, પણ જીવન જીવવા માટે કે એમના જીવનની કારિદ્રવ્યતાને ટાંકી દેવા એક નાનું સુંદર ઘર પણ બનાવી શકતા નથી, એમનું નિવાસસ્થાન દુર્ગંધથી બરપૂર એવા જંગલીત મકાનોમાં કે પછી હવા ઉગ્મસ વિનાની મંદી માથેમાંજ વધુ બાગે રહેતું હોય છે, આવી અસગાન બાવના પર રચતાં બાવા મગનગામી મકાનોમાં વસતુત: શોષિતોનું શોષિતજ ભયું હોય છે.

શિરાએના હૃદયની બિતરમાં શ્રમજીવીઓ પ્રત્યેની સહાનુભૂતિ ધણીવાર ઉઝાળા લઈ લેતી પરંતુ મુકીવાદી સમાજ રચનાની વ્યવસ્થા વ્યવસ્થાના ઉઝા ઉતરેલાં મૂળને બોધ એ

મધ્યાહનની જેમ મીનજ રહેતો. નવા ઘરના પ્રારંભ સાથે રોજ મયમુના શિરાએને તે આવતીજ રહી, ક્યારેક સવારે, કદી બપોરે, તો કોક, કોક, દિ રાત્રિએ પણ આવીને નવા ઘરનાં, નજારાને જોતી, ને એમાં પ્રત્યે કલાત્મક સ્વરૂપોને મૂર્તિમંત કરવાનો શિરાએ આગ્રહ કરતી.

—:(૯):—

સૌન્દર્ય તરસી આંખોની પાસ યુગ્મતી રહેશે શિરાએ એની મૂન પત્નિ સહીમાની પ્રતિજ્ઞા મયમુનામાં એક રહ્યો હતો, મયમુનાની ખુશખુશાં સહીમાની સુવાસ મહેકતી હોય એવો એને ભાસ થતો, જ્યોત મયમુનાના મન માફકજ એ નવા ઘરનું કાર્ય કરાવતો, અને જ્યારે એ મયમુનાની મેરદાનરીમાં એકાંત મેળવતો ત્યારે નવી ઘરના અણતર કાર્યને જોતો એને જોના કેટલીએ આશાઓ, કેટલાએ સુખોની કલ્પના, એના જીવન સાગરમાં ઊંજા ઉઝાળી દેતી, બાવિ સફળતાનું ઉજ્જવળ ચિત્ર નવા ઘરમાં દૃષ્ટિપાત થતું હતું. એટલેજ ધણીએ વાર એ ભાવનાના જગતમાં વિહરતા કો, કરિની જેમ કલ્પનાની તરંગ માળામાં તસ્લીન બની વિચારતો કે, “નવા ઘરનું કાર્ય પૂર્ણ થઈ જતાં જ મયમુના પાસે લગ્નનો પ્રસ્તાવ વ્યક્ત કરી દેશ. એ આનંદિત થશે, પછી પ્રજુતાનો ઉત્સવ! નવું ઘર! નવું જીવન!” આવું આવું કંઈ કંઈ એ વિચારી વિચારી થાકતો ત્યારે સ્થંભ જતો.

—:(૧૦):—

નવા ઘરનું કાર્ય પૂરું થઈ ચૂકું હતું, જૂના ઘરની સામે પડેલી વેરાન જગ્યા ઉપર નવન પધ્ધતિનું કલાત્મક ઘર આજે સર્જન-

ગાંજ સૌદર્ય છે, એ બાવનાની પૂર્તિ કરી રૂથાળથી ગર્વ નિહીત મસ્તકે ઉમું હોય એવો ભાસ આપી રહ્યો હતો.

પ્રભુપના સ્મરણ રૂપે ઉભા થએલાં નવા ધરતે શિરાઝ તન્મય ને એપૂર્વ શ્રદ્ધા બને નિરખી રહ્યો હતો, હવે તો થોડીક અંદરની સ્વછતાનું કાર્ય બાકી રહ્યું હતું જે આજ પુરું થઈ જતાં કાલના દિવસથી તો એમાં નવા છારનની સરખાત કરી દેવની શિરાઝની ઇચ્છા હતી.

સાંજ પડી સાથે નવા ધરનું કામ સંપૂર્ણ બન્યું, મજદૂરો જતાં રહ્યાં, મન મરમુના ને શિરાઝ ઉભય ઉભાં ઉભાં નવ. ધરનું સદે ગદર્શી અંતરિક્ષા કરી રહ્યાં હતાં,

‘હ્યો શિરાઝ હવે જાહેરા?’ પત્ર સમય થતાં મયમુનાએ વિદાય માંગી ‘હા, આજ તો જા, કાલથી આ ધરની ને મારી સંભાળ તારેજ રાખવાની છે ને?’

‘તમારી સંભાળ મારે રાખવાની છે કે મારી સંભાળ તમોને?’ મયમુના પ્રડખડાટ દસતી જતી હતી.

* * *

રાત્રિ અજબ ખીલી હતી, વિશાળ બોમમાં ચાંદલિયો ચમકી રહ્યો હતો, આજે એને જોતાં શિરાઝના હૃદય તારોમાં ઝળુઝળુટી આવી ગઈ. એના અંગે અમમાં રોમાંચની અદ્ભૂત દુન્યા ઉભી થઈ ગઈ. ‘મન આજની રાત મારે ધસાર કરવાની છે. પછી તો’ સ્વગતજ બનડતો, બારી પાસે જઈ ઉભો. ‘એત ચાંદનીમાં ચમકી રહેલાં નવા ધરનું, હસેવર એની નજરેમાં સ્મી મધુ. ‘કાલની રાત કેટલી ધન્ય દશે ને?’ દર્શનમાં હૃદય

ભાવોને સ્પષ્ટ કરતાં કાંઈક મુખેથી સરી પડ્યા.

—:(બા) :—

સવારના નવ વાગ્યાં. હજુ મયમુના આવી નહોતી જેથી મુક્કિત હૈયે શિરાઝ એ ॥ ધર તરફ ઉપડ્યો, આજે એનાં વહનમાં, એની મનિમાં જોમ હતું. કિત્તાઈ હતો, ઉન્માદ હતો. ‘ક્યાં છે મયમુના?’ મયમુનાના ધના હાર પાસે કમેવી ધરની અવાને સિરાઝે પૂછ્યું.

‘જોડ, તમને ખબર નથી? મયમુના બાપ તો એમના કાસેજીવન મિત્ર અનવર સાથે આજ સવારની ટ્રેનથી મુંબઈ જતાં રહ્યાં.’

‘એમ કે... ? આશ્ચર્યમયો જવાબ આપી શિરાઝ પાછો ફર્યો. બાવ તરખાં શિરાઝના આત્માને પેશીલા વિચળા બાળી ગઈ, એની રમ્ય બાવનાના પ્રતિક સમો, એની આશાની દુન્યાનો તાજમદાસ ટૂટી પડ્યો અને એ ધર પાસે આવીને ઉભો. શિરાઝની દ્રષ્ટિ સામે બન્ને ધર ધુરંદ્રી રહ્યા. ત્રણે મેઈ ધરની કંપથી એ પડું ‘પડું’ થઈને શિરાઝને ભીંસી નાખતા માંગતા હોય એવો તેને ભાસ થયો.

બધા ખુમસરતીના ગનેહર ખ્યાલથી ધરાએલા એના ચિત્તને ચક્રર ચડ્યાં.

મુગજળના જુગજવા જળથી પ્રેરાએલી આંખમાં ઝાંખ આવી અને નેત્રેનુર ગુમાવતી આંખેમાં બન્ને ધર ઝાંખા પશુ શૂન્ય દેખાઈ રહ્યાં.

‘ગુન્હેગાર !’

સિતમ છે રોજ. પાગવાર બધા પર નથી,
 નથી તરફેણમાં સસાર કે કિરતાર નથી.
 મરણ જે નિનયું છું. કોઈ કરે શાપ દડ,
 “આરે ! એ ગોત તને ગોતે શું મળનાર નથી !”
 હૃદય ચમકીને નિમમર હસીને એમ કે’ છે,
 “ગુનાહ છે એજ બધાંકર કે ગુન્હેગાર નથી”
 તમે મહાકાને જરા બંગમાં ત્યાં આંખ માંડી,
 પુછું મેં, “શું તમારી આંખ તારણહાર નથી ?”
 તડપ છે વેલના છે દંડ છે અંગાર જાનન,
 દવે ખુદ છન્દીને છન્દીથી ધ્યાર નથી.
 હૃદયના દર્દને હમદર્દ થઈને દંડ કે’ છે,
 “આરે ! એ ધરકના ખીમાર તું ખીમાર નથી”
 દવે તો શાસ આગ શમશમી રહે છે ઊના,
 મહેતા શાસના ધગકાર પથ ધગકાર નથી.
 છવનમાં છવનમાં છત ધારી છત નથી,
 રાગતને દારનાસ દાર દારો દાર નથી.
 જમત કટોલમાં મુરે છે દવે જખ વેડી,
 લડનમાં બોલવાતી છુટ છે, “આહાર નથી.”
 કુસમે કુસકો છે, ખૂન થતાં રોત પહે,
 ઊના કેવાય છે કે, “હિન્દ્યા તારાર નથી.”
 “અલ્પના” શોષકો શોષી રદયા છે રિષિશાંતિ,
 પુછે જાપાન, “એટલ એટલ શું સદાર નથી ?”
 નથી કે જાતકોના એક, સખત સવરી છે,
 અથા પોલાનન દંડ છે, જમનવાર નથી.
 મરણના ચરણમાં છે રાજ્ય છન્દીનું ખડ,
 તથાપિ ગોત મારે કેઈ તલજમર નથી.
 શુરું છું કંઈપનામાં, નાહ છને માં દર,
 દવે તો છતનેય વાર નથી, દારનેય વાર નથી.
 પમે જમ જંબનામા મુનુને દું પાચનામે,
 નવાઈ એજ, “નારું ગોત તલજમાર નથી.”
 નીલઃ આશયમાં ચમકસ નથી તારણઓ,
 દપકનાં અશુઓની શું એ દારેદાર નથી ?
 મજનમાં મરન કવિ, મરન વધુ આજ થયા,
 કવિ પહેંચી સર છે જ્યાં કવિ જનાઈ નથી.
 હૃદયની આહ જમ ક-કમાં સરે ચાહોથી,
 “નયન”નાં અશુઓ છે, એવ મુશબહાર નથી.

—“નયન” (તાણાવ)

—: મુસ્લિમ નરવિરોની અંતિમ પળો :—

મૂળ લેખક:-મૌ. અબ્દુલ કલામ મોઝાદ સા.

અનુવાદક:-જા. ઈબ્રાહીમ ગુ. હુસૈન ઝૈબ સા. બી. એ.

(મનાઈથી આતુ)

શહીદતાના દિવસે

આપને કદાચ કદાચ પ્રસંગ જુઝાના દિવસે સવારની નમાઝ વખતે બન્યો. આખી રાત ઇબ્ને મલજમ અશયત બિન કૈનની સાથે મરિજદમાં બાતો કરીને રહેલો તેણે કુફાના શખીય નામનો એક ખીજ ખરુદને પોતાને મદદનીશ બનાવ્યો હતો. બન્ને પોતાની તકવારો સહિત, બપોથી આગીકાત મેન્ગમેનીન તકરીફ લાવતા તે દરવાજાની સામે બેસી ગયા.

એ આખી રાત અમીરુલ મેન્ગમેનીનો ઉપ ન ગળી દુઝત દમન (રદી.)ની નિભાવ છે કે સવારે તું બાર એની અદગતમાં દાખર થયો ત્યારે આપે કંદુબુ “ફરજદા આજ આખી રાત અમતો રહેશે છું. દમગુજર થોડીક વાર સમ કે બેઠાં બેઠાં ઉંઘ આવી ગયું. રૂબનામાં રસમ (સહબ)ના દીકરે થયાં મેં આપની કંદુબુ કે “વા રહા મને આપની કમતથી અપીલ તકરીફ પડેગી છે.” આપે જવાબમાં દુઆ કરવનું કહ્યું કે “જુદા અને એ તાલીફથી મુકિત અપાવે! આપી મેં દુઆ કરી કે “હે ખુદા મને તુ આ લોભથી ક્રેષ્ટ સર્થદાર નરીય કર અને એનો માગપી દુષ્ટ સાથીદાર બાપ.”

દમન દમન (રદી) આગળ ફરમાવે કે કે તેજ પ્રસંગે મુઅઝઝા હમને નખાદ પખ દાખર થયો અને લોકોને નમાઝ માટે અજઝ આપી. મેં આપી આપનો હાથ પકડ્યો અને આપ નમાઝ માટે કૈના થયા. હમને નખાદ અગમ અને હું પછગ દતો. ફરજાડી

બહાર નકળી આપે લોકોને નમાઝ માટે પુકાર આપ્યો આજ રીતે આપ દરરોજ લોકોને મરિજદમાં નમાઝ માટે જગાડતા હતા.

એક ખીજ રિવાગત છે કે મુઅઝઝાના પુત્રવાથી આ.પ. ઉઝા નદિ મુઅઝઝા ખીજ વખત બન્યો તો પખ આપની ઉડી શામયું નદિ. ખીજ વખતે તેનો આજઝ આવવાથી આપ મુરકેલીય ઉત્ત થયા અને નીચેના ડોઅર બોલતાં આપ મરિજદ તરફ જવા લાગ્યા.

“જેવને સાકારતા તુ તૈવાર યજ જ કાર્ય કે મૌન નમે જુરર બેઠવાની છે.”

“ગીત તારી પામે આવે છતાં તું બેઠાથી ડરનો નહિ.”

આ.પ. જેના આગળ વધ્યા કે તમતજ એ ચમતની તરફરો પર આપની દ્રષ્ટી પડી. અને એક પકાત સંબંધાયો. “હુદુમત અદાદની છે. હે અલી એ ઉપર તારો રતો અપીકાર નથી.” શખીયની તત્તવરતો બાર ખડી મયો પરતુ હમને મહજમની તત્તવર આપની પેશાની ઉપર પડી અને રિમામ સુધી જતરી ગયું.

જખી થવંજ આપે મીમ પાડી. શખીય તરતજ નાસી છુટ્યો ખૂનીને પકડવ લોકો ચારે દિશાએથી તરતજ તુડી પડ્યા ખૂની માટે જખી જવાનો અપકાશ ન રહેલો. તેણે તત્તવર ફેરવતી શરૂ કરી. અને લોકોના ઠોળાને વિખેરતો આગળ વધ્યો. એ નાસવાની તૈવારી-માંગ દતો કે તરતજ ને.શીવ મિન દારિસ નામના મંદર પહેલાન અગમ વધ્યા અને

તેની ઉપર વજનદાર કપડું નાખી તેને ઝમ્બન ઉપર પછાડી મૂક્યો.

ક તિલ અને મ તૂલ

આપને જ્યારે ઘેર પહોંચાડવામાં આવ્યા ત્યારે આપે ખૂનીને હાજિર કરવા આગા આપી. તે સામે આવ્યો તો આપે પૂછ્યું “એ કુરમને ખુદા શું મેં તરા ઉપર ઉભાર નથી કર્યો?”

તેણે જવાબમાં હા કહી એટલે ફરી આપે પૂછ્યું “તો પછી આ પાનકી કાપે શા મારે ક્યું?”

તેણે ઉદ્દાગ્રથી જવાબ આપ્યો “આ તલવારને ચલીસ દિવસ સુધી મેં તેજ કરી છે અને ખુદાથી દુઆ માંગી હતી કે એનાથી હું ખુદાની દુષ્ટ મખસૂકને કતલ કરું.”

આપે જવાબ આપ્યો “હું ગાનુ છું કે તું એનાથીજ કતલ થશે અને તુજ ખુદાની દુષ્ટ મખસૂક છે.”

આપની સાદાજઝાટી હઝરત ઉમ્મે કુલસુમે પડકાર કર્યો “એ ખુદાના કુરમન તેં અમીરજ મોઅમેનીનને કતલ કર્યો છે.”

જવાબમાં તેણે કહ્યું “મેં અમીરજ મોઅમેનીનને કતલ કર્યો નથી. અલગત મેં તારા પિતાને કતલ કર્યો છે.”

એના આરા નિર્જન અને અસહ્ય જવાબથી આપ ફરી ગુસ્સે થયા “વદ્દાદ અને આરા છે કે અમીરજ મેં અમેદીનને એક વાળ પથ્થુ વાંકો થશે નહિ.”

તેણે ફરી એકરમીથી જવાબ આપ્યો “તો પછી શા મારે આંસુ ટપકાવે છે. વદ્દાદ મેં આ તલવારને ગદિનાએ સુધી એર પામું છે. હજી પથ્થુ એ બેવફા સમિત થાય તો ખુદા એને મારત કરે.”

અમીરજ મોઅમેનીને હઝરત હસનથી કહ્યું “આ કેવી છે, એ રી સારી રીને સંભળ સખો. એને સારું ખાવાનું અને સુવા મારે સારી પધારી આપો. જો હું છવતો • રહીશ તો મારા ખૂનનો સૌથી વધુ હકદાર હું હોઈશ. હું તેનો બદલો લઈશ અથવા મારી આપીશ જો હું મરણ પામું તો એને પથ્થુ મારી પાછળ રવાના કરશો. ખુદા સમક્ષ હું એનો જવાબ માંગીશ.”

“આ બની અબ્દુલ મુતલિમ એવું ન થાય કે મુસલમાનોની ખૂનરમી શર થઈ જાય. ખાનસાર માન ખૂની સિવાય બીજા કોઈને કતલ કરશો નહિ એ હસન જો હું એના આ લાથી મરણ પામું તો એને પથ્થુ એજ રીતે કતલ કરવામાં આવે. પરંતુ તેના નક, શન કોપી એની લથો ખરાબ ન કરશો. કારણ કે નખી (સલ)એ અલંત નિશાબમી અને પાવી માખસૂકથી પથ્થુ એની વર્તણૂક ન કરવાની અન આપી છે

એક બીજી સિવાયન મુજબ આપે કહ્યું “જો વેર લોનાજ તમારો નિશાબ હોંબ તો જેવી રીતે એણે મને માર્યો છે તેવીજ રીતે ફરજ એકજ વડથી એને કતલ કરશો. રીજાવીને અલત કર રીતે એને મારશો નહિ. પરંતુ જો તમે એને માર કરશો તો એમાં તકલ અને પરહેઝગારી છે પરંતુ વાદ રખશો કે વધુ ખુદમ ન થાય કારણ કે ખુદા ઝુરન કરનાગએને પસંદ કરના નથી.

વસીયત

પછી આપ બેદેશ થઈ ગયા. જ્યારે આપ હોદ્દામાં આવ્યા ત્યારે જનદમ ગિા અબ્દુલ્લાદએ કહ્યું “ખુદાના ખારતા અગર આપ અમને છોડી જાઓ તો શું અમે હઝરત હસનના હાથ ઉપર બેઠા કરીએ?”

તેની ઉપર વજનદાર કપડું નાખી. તેને ઝંઝાન ઉપર પછાડી મૂક્યો.

૬ તિલ અને મ તુલ

આપને જ્યારે ઘેર પહોંચાડવામાં આવ્યા ત્યારે આપે ખૂનીને હાજિર કરવા આજ્ઞા આપી. તે સામે આવ્યો તો આપે પૂછ્યું “એ હુશમે ખુદા! શું મેં તરા ઉપર ઉશ્કાર નથી કર્યો?”

તેણે જવાબમાં હા કહી એટલે ફરી આપે પૂછ્યું “તો પછી આ ધાતકી કામ સા માટે કર્યું?”

તેણે ઉદ્ઘાટીથી જવાબ આપ્યો. “આ તલવારને ચક્ષીસ દિવસ સુધી મેં તેજ કરી છે અને ખુદાથી હુઆ માંગી હતી કે એનાથી હું ખુદાની હુદા મખસૂસને કતલ કરું.”

આપે જવાબ આપ્યો. “હું માનું છું કે તું એનાથીજ કતલ થશે અને તુજ ખુદાની હુદા મખસૂસ છે.”

આપની સાદગજાદી હઝરત હમે કુલમુમે પકાર કર્યો “એ ખુદાના હુશમે તો અમીરસ મોઅમેનીનને કતલ કર્યો છે.”

જવાબમાં તેણે કહ્યું “મેં અમીરસ મોઅમેનીનને કતલ કર્યો નથી, અલગત મેં તારા પિતાને કતલ કર્યો છે.”

એના આરા નિર્જાન અને અસબ્ય જવાબથી આપ ફરી ગુસ્સે થયા “વદલાદ અને આરા છે કે અમીરસ મે અમેનીનને એક વાળ પણ વાંકો થશે નહિ.”

તેણે ફરી ખેશરમીથી જવાબ આપ્યો “તો પછી શા માટે આંધ્રુ ટપકારો હો. વદલાદ મેં આ તલવારને ગદિનાગો સુધી ઝેર પાડ્યું છે. હજી પણ એ બેવકા સાજિત આવ તો ખુદા એને મારત કરે.”

અમીરસ મોઅમેનીનને હઝરત હસનથી કહ્યું “આ કેની છે, એની મારી રીતે સંભળ રાખો, એને સારું ખાવાનું અને સુવા માટે મારી પધારી આપો, જે હું છાવતો રહીશ તો મારા ખૂનનો સૌથી વધુ દકદાર હું હોઈશ. હું તેનો બહો લઈશ અથવા મારી આપીશ જે હું મરણ પામું તો એને પણ મારી પાછળ રવાના કરશો, ખુદા સમક્ષ હું એનો જવાબ માગીશ.”

“એ બની અમદુલ મુતલિબ એનું ન ધાય કે મુસલમાનોની ખૂનરેઝી શર થઈ જાય. ખનરદાર માત્ર ખૂની સિવાય બીજા કોઈને કતલ કરશે નહિ એ હંસન જે હું એના આ ધાતકી મરણ પામું તો એને પણ એજ રીતે કતલ કરવામાં આવે. પરંતુ તેના નક, કાન કાપી એની લશ્ચો ખરણ ન કરશે કારણ કે નખી (સલ)એ અસંત નિશાપથી અને પાલી માથુસથી પણ એની વર્તણૂક ન કરવાની અજ્ઞા આપી છે.

એક બીજી રિવાયત મુજબ આપે કહ્યું “જે વેર લોભાજ તમારો નિશ્ચ હોય તો એની રીતે એજે અને માર્યો છે તેવીજ રીતે કેવળ એકજ વર્ણ એને કતલ કરશે. રીવાયતે અત્યંત દુર રીતે એને મારશે નહિ. પરંતુ જે તમે એને માર કરશો તો એમાં તકલ અને પરહેઝગારી છે પરંતુ પાદ રખશે કે વધુ ઝુલમ ન ધાય કારણ કે ખુદા જુદન કરનાગએને પસંદ કરતો નથી.

વરસીચત

પછી આપ બેહોશ થઈ ગયા. જ્યારે આપ હોદ્દામાં આવ્યા ત્યારે જનદમ મિન અમદુલહદએ કહ્યું “ખુદાના આરતા અમર આપ અમને હોડી જાઓ તો શું અમે હઝરત હસનના હાથ ઉપર બેઠાત કરીએ?”

આજ્ઞાન કરશે હાં યતીમે! યતીમે! જે નિરાધારેનું રક્ષણ કરશે. તેમને કદી પણ રજાદહ ન કરશે. તમારી મૌનુદગીમાં એ બરબાદ ન થાય અને પાડોશી!... જુઓ તમારા પાડોશીઓને પણ બુલંદો નહિ પડો-શીઓની ખાતિરદારી અને સંભાળ માટે રસદહ (સહ.)એ વારંવાર તાકીદ અને નસીહતો કરી છે અને તે એટલા દહ સુખી કે અમને ચંકા હતી કે શાવદ તેમને વારસામાં પણ ચરીક કરવામાં આવે.

અને...હા, કુઆની આશાઓનું થયાનું પાલન કરશે નમાઝ...એ અશ્વાદની ખુશ-નુદીનો માર્ગ અને તમારા હીની ખુશદહ છે. કદી પણ એવાથી માફિશ ન રહેશે રહે ખુશમાં બિદાદ કરવાની એક પણ તક મુમારશે નહિ તમારી જાન અને માલ ખુદ માટે કુખાન કરશે ઝગા...ખુદાના મજબુતે હાથે છે. એ બરાબર અદા કરશે જુઓ...તમારા તખીના કિમીઓ-તે જ... મુસ્લિમો જેઓ તમારા અઝાવ દેહન છે-તમારા અશિતો છે એવું ન થાય કે એમની ઉપર તમારી દયાળીમાં ક્રુદ્ધ કરવામાં આવે. અને...તમારા તખીના સદાખીઓ! યદ રાખશે કે રમુલાહે (સહ.)એ પોતાના સદા-ખીઓ માટે ખાસ વખીયત કરી છે...કુકરા અને નિરાધારોને તમારી રેઝીમાં ચારીક કરશે...તમારા મુલાઓ! તેમની પૂરી સંભાળ રાખશે, રાહે દહમા કાઢવી પણ જરૂર ન કરશે તો ખુદ તમને તમારા દુરનખોળી મુકત રાખશે. વાતચીતમાં નરમી અને મુદ-ખતથી પેશ આવશે...ખજરદાર...એ ખીજાથી લડશે નહિ કુસંપ અન્ને હેવમારથી દૂર રહેશે. નેજી અને તાવા મટે એક બીજાની સદાય કરશે પરંતુ બદી અને

ક્રુદ્ધમાં કાઢશે પણ સાથ ન આપશે ખુશથી કરના રહે કાદજી કે તેનો અઝમ બંદુજ સખ છે.

એકલેજેત...ખુદા તમારું રક્ષણ કરે. અને તમારા તખીની યદ તમરામાં કાઈન રખે. હું તમને ખુદાના આધાર ઉપર છોડું છું અને તમારા માટે સલામતી અને બરકત ઈચ્છું છું.

આ પછી આપે કલમએ શદાન પઢી પેતાની આંખો હમેશ માટે બંધ કરી દીધી.

દ્વિત ક્રિયા પછી

દ્વિત ક્રિયા પછી બીજો દિવસે દરજત હમામ હસને (ચંદી) મસ્જિદમાં ખુબો આવ્યો. તેમાં આપે કદવું.

“નિરાધારો! મઠ કાંઈ તમામગંથી એક એવી રાખીયત ચલી મઠ જેની હમી કમીવીયત અને કારકીમાં કોઈ નેની બરાબરી કરી શકુ નથી. તેમ હમે પછી કામ દેમશ પડોશી ચકશે નુંદ મુન (નલ) આપને પરચમ આપતા અને મરેલગથી એમના દાયે જીન થઈ જાની તેમજે ચાંદી કે મોનુ એવી કામ વસ્તુ પોતાની પાછળ મૂક નથી. પોતાના દરેરજના મયમાં મપકુપ કરી નેએ એ પર માટે રૂકન ૭૦૦ દિરહમ બેગા કરી લતા. (એક દિરહમ બરાબર થમમન ચારે આના.)

ઝંડા મિન હુસેનમી રિયવન છે કે અમીરલ મોઅમેલીનની શદાદતની ખગાર કુસ્સમ ખિન લલ હાના મદીન. પહોંચી. તરતજ આના સહોરમાં એક હોદકાર મમી ગયો. કોઈ પણ ભક્તિ એવી ન હતી જેની આંખમાં અશુ ન હોય રમુખુઆદ (સહ.)ની વફત પ્રતજે જેવું મમનાક અને સંખ્યાથી દિનદાવક દ્રસ દગુ એવુંજ દ્રસ શારે તંદે જોવામાં આવતું. જ્યારે કોઈ શાંતિ અને ધીરજ આવી નવારે

સહાપીઓએ કહ્યું, “આમે, ‘ઉમ્મે કુલસુમ, હઝરત આયશાહની ખબર કાઢીએ કે આ આગતજનક સમાચારથી તેમના શું દાલ છે.” બધા સોકો એમા ગળી ઉમ્મુલ મેઅમેનીના ઘેર પહોંચ્યા અને ઘરમાં દાખલ થવાની ઇનજત માંગી. સોકોએ જોયું કે એ અસલ ગમનાક ખબર અહિં પહોંચાઈને પહોંચી ચૂકી હતી. ઉમ્મે કુલસુમ શોક અને મગધી ગાયસ હતા અને આખો અશુઓથી ભરપૂર હતી એમની આવી રિયતિ. જોઈ સોકો ખોમેશીથી પાછા ફર્યા.

હઝરી ઝેદનું બધાન છે. “બીજો દિવસે એ વાત અમરહર યહ ગઢ કે ઉમ્મુલ મેઅમેનીન રચસુલાહ (સસ.)ની મજારે એકદમ ઉપર જઈ રહ્યાં છે. આ ખબર સાંભળી મસ્જિદમાં જોડાંએ મુલાજેરીન અને અનગાર ખેદા હતા, રવાગત મોટે ઉલા યઈ સલામ કરવા લાગ્યા. પરંતુ આપે ન કોઈની સલામતો જતાખ આપ્યો ન મુબથી ખીમું કઈ કહ્યું. અત્યંત શોક અને અશુએના કારણે તેમની જાન બંધ હતી. દિલ વ્વાકુળ, અને હાલત એટલી અરિયર હતી કે મુસ્કેલીએ બદન ઉપર પોનાની ચાદર સ્વારી શકતા આસતા, આસતા: વારંવાર અટવાય જતા. આમ બહુ મુસીબતથી મજાર મુખારક સુધી પહોંચ્યા.

*

*

*

*

એક સાહેબ, એક તપસ્વીને ઘેર મેહમાન બન્યા. તપસ્વીએ તેને એવી કોટડીમાં ઉતારો આપ્યો, કે જેની બધી દાનાસો છલું યઈ ગયેલી હતી, અને અશક્તિના કારણે ચૂંચ થતી હતી. મેહમાને તપસ્વીને કહ્યું કે ‘જનાબ, મને કોઈ બીજી જગ્યાએ ઉતારો આપો, આપની કોટડીની દયા અતિ મુકોમળ છે.’ તપસ્વીએ જવાબ આપ્યો “તમે કોઈ રાંઠો ન લાવો, આ બધી ઝિક અને તરખીહ કરે છે.” મહેમાને જવાબ આપ્યો તો “જનાબ એવું ન થાય કે ઝિક અને તરખીહના કારણે વજદ (આનંદની મસ્તી)માં આવી જઈ, માયું સિજદામાં ઝૂકી પડે અને મારો છવ ફેગટમાં ચાલ્યો જાય.

x

x

x

x

લોકો પણ એમની પાછળ જતા હતા. હુમ-રામો દાખલ થઈ આપ દરનાઝાના ટેકાથી ઉભા રહ્યા. અને આત્રતાજર્પા હૈયે, દર્દભરી આગાઝથી કહેવા લાગ્યા.

“ઓ નખી! તારા ઉપર સલામ...ઓ અમુલ કાસિમ...ઓ રચસુલાહ તમારા ઉપર અને તમારા બને સાથીઓ ઉપર સલામ. હું આપને આપના અત્યંત રનેલી સાથીદારની મૈયતની ખબર આપવા આવી છું. હું આપના પ્રેમાળ, અને અઝીઝતરીન સબધીની ચાહ તાઝી કરવા આવી છું. વહલાહ આપનો આગકિંત અને વિશ્વાસુ રશીક કલ્લ યહ મયો છે..”

“જે ઇમાન લાગ્યો અને પોતાના વચનમાં સંપૂર્ણ યકકમ રહ્યો...હું મમતા અસલ્ય બેગ્નેથી લાચાર આખોથી અશુ વહાલું છું. મારો આત્મા બળી રહ્યો છે. જો આ કાલ ખુડી નવય તો આપની જાપાનથી પણ એવાંજ સખદો નીકળે.”

એક બીજી રિવાયત છે કે હિમુલ મેઅમેનીન હઝરત આયશાહએ જ્યારે અમીરલ મેઅમેનીનની શહાદતની ખબર સાંભળી તો આપે કહી આવસ લઈ કહ્યું “હવે અરન જે ચાહે તો કરશે.” નેમને રાકનાર હવે કોઈ રહ્યું નથી.”

“દો જ્યાં દેનેમે મિતના યા હમે દીદારે યાર.
અમથે સે નામાળ હમને મુકન ચારતી છે. જ દી.”

❧

‘અહકર’:-રાજા શ્રીપ્રસાદ નામ-નિઝમ
રાજ્યમાં લશ્કરી ખાનામાં શિરસ્તેશન છે
તેમનું લખતરીના સાગિદં.

“જાન મિથગનીદે તો કુલ જનતા નહીં તરણીએ,
ગદિશે ખાતા હૈ શુદ્ધ ગદિશે તકદીરસે.”

❧

‘અહકર’:-મુન્શી રાજબિદારીસ હ નામ-
કાદંબા કલાકં દતા. ‘અહસન’ મારદરીના
સાગિદં દતા.

“બસ અજ સહર ન હોગી રાને હંતેગારકી,
પેદ રાન યાદગાર હૈ રોએ શુનારકી.”

❧

‘અરમાન’:-રાજ જાનગણ મીઝ ખંભાલી-
હૈ-૧ રાની સાહલીમા અલેક દતા. દાર્જિ
અહમુદના ‘દેમ’ના સાગિદં જગલ એક પુસ્તક
નામે ‘તત્કરએ શ્રીઅર.અં નુરખા’ યાદગારરખ
છોડી ગયા છે

“રાતમર નામે િમા રગ્તા હૈ ગર પેદ દિગો,
પૂછને કયા હૈ હજીન મેલી અવકાતકી આપ”

❧

‘અરમાન’:-પૌડન સિજનારાજ્ય નામ
કારિયારના રહેવાલી દતા. પરંતુ અમુક સમ્મેગી-
વશન કારિયાર છે હી રહેલી રહેવા ગયા.
છ. સ ૧૮૭૬માં પેદા થયા મિર્જા ‘દકમ’ના
સાગિદં દતા. ‘જરીફ’, ‘તરવીરે સુખના’,
‘પતિનાળા અખવાર’ના એડીટર પથ દતા.
વૃષ્ણવશમાં ‘દનકરી’ નામના ગ્રાનિના
એડીટર દતા. હૈ અંન શરતીના ગરદ
ચાર્કિ દતા.

“ખુદી પહોંચ ગયા હું પદાં બેદરે હંતેબ,
તરહે અદા ખતાન હુવા નામા જરકો મે.”

❧

‘અરમાન’:-ગડિત રાજનારાજ્ય નામ-
રહેલીના રહેવાલી ‘એસિયા’ નામના ‘પારિસના
સહનંબો.

“મા રજ અદિસ્ત મેં હો કયામ હયા શરીમકા,
હમને દગ્ગર કામ કિયે હૈં શખાબ સે.
તજલીન કુલ જહાં કા નકરાં હુવા મમર,
તકદીર આઘના ન દુષ હંકિશન સે”

❧

‘અરમુદ’:-સાલા પ્રખ્યાત નામ-
નિઝામાબાદના રહેવાલી-આજના નવપુરાન
શાઓમાંના એક છે.

“કા આપને હમાર જાએ મગર બી,
આવા ન દરહે સિકરા હમારી જમાન પડ.”

❧

‘અકબરી’:-દીરાન અમરાન.થ મદન
નામ-રહેલીના રહેવાલી-રાજ દીરાન થા પુત.
ખજાજ આનદી રરમનના દતા. પુલી એમટ
છ. ત ૧૮૬૭માં ૪૫ વરસની કમરે
મરણ પામ્યા

“અસાન હૈ દક્કને વરના મજદર બના દીયા
એક ગરત ખાં થા છસે મોદર બના દીયા”

❧

‘અજમ’:-મદારીરપસાદ નામ-પિતૃ
નામ મુસઅદ. જાને કાપરથ-ખી. એ. એવ.
એસ. ખી.ની િમી થસને છે. જમીન-
દાર પત્ની છે. ખેરાખાદના રહેવાલી-ઈ. સ
૧૯૦૦માં પેદા થયા શરતી અને હૈમાં
સાહલી કરે છે. હાંમે અરજ અને કારિયા
તેમજ શરતીના ખીજ વિષયે દકીમ ‘કુસરે’
ખેંગળ દી પામેળી રાંખયા પ્રથમ તેમનેજ
પેતાની કૃતિઓ ખતાલી હરસાદ લેના. કરી
કદી ‘એસુદ’, શ્રે. મોદાનીને પથ પેતાની
કૃતિ જનારી હરસાદ લેતા.

“ન દપકા અમર બની અરકે નરખાન
તો દિસ મેરે પેદલુ મેં ખેતાર નિકલ્યા”
‘દમને માના ઓસ હૈ દુન્યા મેં સેલિન કિસ કદ,
દો ધણી મર દંસ કિયે તો કિસ ખર રોયા કરે.”

‘અનવર’—પંડિત બશીરનાથ તખ-
પંડિત હિશોરનાથના પુત્ર-આગા દસન મિર્ઝા
‘અરક’ના સાગિર્દ છે.

‘કપા કલક કરે ઉઠે કરે ધરમે કલ્કી રત્નોકો,
અમ પદેરો તરસને હૈં દમ આપ મેં આને કો.”

‘અંધમન’—પંડિત સરપનારાયણ નામ-
બી.એ.ની હિમી ધરવે છે. કાશિગંગા રહેવાસી
“કામ કન જલ્લી હૈં મજા મિલ્લી હૈં,
આંખના આંખમે પેમામ ન પુછે
કો ખુશી કમ હૈં મિલગારી,
દશરત આંશિકે નાના ન પુછે”

‘બદર’—મુન્શી બદાહુરસીંગ નામ-
બી.એ.ની હિમી ધરવે છે. ‘રસીમ’ ખેરા-
બાદીના સાગિર્દ છે.

“ખરે નગીબ બાગકે સમજા કરા દુઆ,
રખા બે પાપે નાજ કુરસે બદના”

‘બક્ષી’—પંડિત જયસાધકાદ નામ-
બી.એ.ની હિમી ધરવે છે. સખનોના રહે-
વાસી અમીર મિત્રાજી સાગિર્દ છે. ઇ. સ.
૧૮૮૫માં સખનોમાં જન્મ તરીકે ામજી થઈ
પછી તે દક્ષ કોટના જન્મ થયા. પછાની
મન્યા છે કે તેઓ. ‘સદીયા હરખાદ મેજ-
હૈં જા હા થયા કરતારો પામેયી શીખા
હૈંના આદક દયા, મરના લખી લેઈની સેસ
હરી. પછી વાર્તાઓ અંગ્રેજીમાંથી અનુદ
હરી હૈં નાદાવનુ અનુ અદા પુ’ છે.

કેટલીક તો બગાળીમાંથી પણ અનુદ કરી
છે દીવાન પ્રમદ થઈ ચૂક્યું છે. એકએ
પ્તેમમાં સંપ્રસાદ છે. સ. ૧૯૧૧માં
મરણ પામ્યા.

“નાગેમેં દગરો ફૂલ ખિલે,
દયા બીની બીની પૂરુ પૂ દૈ,
મરની મેં સજર હૈં મુખ રહે,
એકે પગદ કા આગમ દરમ હૈં”

‘બાદી’—મિરઝારીપ્રસાદ નામ-મહેબૂબે
નવામનંદ રાહી ખિતાબ-પિતાનું
નામ નામ બસી રહે સદિતમાં થયું
પુત્રકે સખી ગયા છે તેઓ દમર નિગમ
સંસ્કારનું વજાદર દતા. વપરાંત નિગમ
સરકારનાં સિસનેસાર પણ દતા છે. સ.
૧૯૦૦માં ૧૦ વસની ઉંમરે મરણ પામ્યા.
“હરિપમે મીઝ મીઝસે દરિયા નદિ અલમ,
દમને જુદાં નદી હૈં ખુદા બીર ખુદામે દમ.”

‘બઈ’—મુન્શી રામરખા નામ-સીઆલ-
કોટના રહેવાસી-દાસમાં કાંગેરી રહે છે
જન્મ દસી પર આખમે આશ દપા પવે,
પૈદા ખુશીમે દો મપે પેદલુ મજાસકે.”

‘બજરી’—સાલા સુરજમજા નામ-
ખરાનાના રહેવાસી છે. સ. ૧૮૯૦માં
મરણ પામ્યા.

દરેસા અવરે રાદતકા નદા નાસિત તમાનેમેં,
ન વે.દ.કેરકક નિશા નવેદ મેરે તમ(નીકરક.)”

‘બુલસાસ’—મદારીજ સુખસમસા અલ-
મરી નામ-ફાગી રૂંના પ્રખ્યાત સાહર દતા.
જન્મે જાણમાં દીવાન મીઝુ છે. સ. ૧૮૮૦માં ૭૦ વસની ઉંમરે મરણ પામ્યા.
“દુન્યામે બે સખાતમે આસરગી હાં.
મરજા પદી હૈં દમકે કે સામે સદર મપે.”

ફત્તાવા

મીસાના : અલ્લમદ અશરફ હંદેરી

૭

સચાલ-નાખાલિગ છોકરીઓની તાલીમ માટે ખાસ ઇનેજામ અને પરદાની સાથે દીની મદરેસા કાયમ કરવો. અને એ વિશે રસપ્રસાદ (સહ)ના ઝમાનામાં કાંઈ બંદોજસ્ત દતો ! છોકરીઓને લખનાં શીખવાડવું જરૂર છે ! મઝહબી તાલીમ સાથે દેશની બાબા અને લખનાં શીખાડવું જરૂર છે ! નાખાલિગ છોકરીઓના મદરેસામાં કોઈ મદં ઉસ્તદ રાખે તો જરૂર છે ! છોકરીઓને એક જગ્યામાં બેઠી કરી છોકરાઓના મદરેસા માફક તાલીમ દેવાથી ધણો ફિસાદ પેદા થઈ જાય છે. માટે નાખાલિગ છોકરીઓને ખાસ તૌર ઉપર બેઠી કરી મઝહબી તાલીમ દેવી મળે છે, એવો અલ્લમ સોકોતો છે તો નેમની કીકા વાગતી છે કે નહીં ?

જવાબ-મિસ્કાત શરીફમાં દહીસ મીશુદ છે કે હઝરત (સહ.)એ ફરમવ્યું કે જરૂરી હશે દીનનું શીખાડવું દરેક મુસલમાન માટે અને ઔરત ઉપર ફર્જ છે. માટે છોકરીઓની તાલીમ પણ મા-માપના શિરે ફર્જ છે. જો છોકરીઓને તાલીમ આપવામાં ન આવતી હોય તો મા-બાપની પક્ક ઘણો કારણ કે ઓગ્રદની તરબીયત મા-બાપને શિર વાલિજ છે. માટે છોકરીઓનો એક જુદો મદરેસો કાયમ કરવો આવે, અને તેમને પઢાવવા માટે જ્યાં સુધી બની શકે કેટલા સારી હાલતની (ઔરત) મુકરર કરવામાં આવે. અમર ઔરત ન મળ્યા શકે તો કોઈ પરહેઝગાર સારો મદં રાખવામાં

આવે. પરંતુ તેની પાને ખાલિગ છોકરીઓ મોકલવામાં ન આવે. ખાલિગ છોકરીઓ માટે ખાસ કેટલા ઔરતન દેવી જોઈએ. એવી રીતે તાલીમ આપવામાં કંઈ પધિ નેથી. દીની હકમ સિવાય અમર જરૂરતને લીધે દુનવી હકમ જરૂરત 'પુરુશ શીખવવામાં આવે તો એમાં કાંઈ વાધો નથી. પણ કે દિસાખ રિતાય જરૂરત જોગુ જરૂર શીખવવું જોઈએ. એ પશુ જરૂર તો પૈકી એક જરૂર છે ઔરતને લખનાં શીખવાડવા વિશે આજુ માંકે શરીફની સહી દહીમ મીશુદ છે હઝરતે (સહ.) કીકા જિન્ને અબ્દુલ્લાહ (રહી.)ને લુકમ ફરમાવ્યો હતો. (જેઓ મદામ્મી ઔરતોમાંથી હતા અને લખવું પડ્યું સારી રીતે જાણતા હતા) કે તમો હઝરત ઉમ્મુલ મોમીન દહસા (રહી.)ને લખનાં શીખવો તેમજ વહીના લખનાર હઝરત ઝેમ ખિત સામિત (રહી.)ને આપે (સહ.) ફરમાવ્યું કે તમો-સુરવાની તેમજ હસાની બાબા મામો એ લાયાઓ અન્ગી સિવાય બીજી દતી ખુલ્લો એ કે ઔરતિયા તરીકે માથે છોકરીઓને દુનવી પ્રદેશ શીખવવાનું કામ અજમલ દેવામાં આવે કે બતી-બતમા કામ પ્રારતો ફિલો ફિસાદ કે ખરાબી જતખન થવાનો અદેશો ન રહે. અને એ વિશે મિમતાર દશીતન મીજાના અબ્દુલ હે. લખનાનીના (રહે.) મઝમૂઆ ફતાવા બાબ ૧ સો કિત પુત્ર મદમમાં જમામ કરવામાં આવી છે.

સચાલ-એક માથુમે કહી રકમ એક માથુમને અમાનત રાખવા આપી પછી તે માથુમે તેમાંથી થોડી રકમ પોતાની જરૂરતને લાગે લીધી અને બાકી રકમ તેનીજ પામે અમાનત મહેવા દીધી. ત્યાર પછી તે માથુમ મુજરી મરો અને અમાનતદાર પેલી બાકી રહેલી રકમ આપવાની મરતી વખતે તે માથુમને બાકી બધો હતો તેને એક છોકરી તેમજ પશુ છોકરીઓ છે. તો તે માથુમે એ મારેમાં

તકરીબ કરી આવે. કે ખાલી છોકરાને આપવો કાને આપવો. અને દરેકને આપવો તો દરેકને કેટલો કેટલો આપવો ?

જવાબ-મરદુગના બધાં વારસેના તેમાં દરેક લાગશે. ખાલી છે કુનાને ન આપે ને અમા-
નતા પાંચ ભાગ કરે તેવાથી એ ભાગ છોડ-
રને આઠ એક ભાગ દરેક છોકરીને મળશે.
એક રૂપીઆમાંથી ૦-૧-૪ છોકરાને અને
દરેક છોકરીને ૦-૩-૨ મળશે છોકરીઓને
દિરસો નાદિ આપશે તો ચરીઅનતો સખત
ગુનેમાર કરશે માટે છોકરીઓનો પુરેપુરો દર
આપવો જોઈએ. (ફુગ્ગે ફરાએઝ)

સવાલ-કેમ એંગતનો ધણી ગુજરી ગય
અને તેણી બીબ સાથે નિકાહ કરે નો તેણી
વારસાની હાદાર રહેશે કે નહિ.

જવાબ-બીબ નિકાહ કરવાથી તેણીને
આમત્તા ધણીના માત્રમાંથી વારસો કરૂં મળશે.
બીબે નિકાહ કરવાથી દરેક ખાતેજ યનો નથી.
અગર એક પછી એક એ ત્રણ ધણી થયા
હોય તો દરેકમાંથી વારસો મળશે. કેટલીક
જગ્યામાં બીબ નિકાહ કરવાથી વારસો આપતા
નથી એ સખત ગુનેમ અને ગુન્હાનું કામ છે.
બીબ નિકાહ કરવા કંઈ એમ નથી બરેક
છરવાખી ચરીઅનમાં ધણી ફરીતવ છે. મેહેર
ખાતી હશે તે પશુ આપંતી પડશે બીબ
નિકાહ કરવાથી મેહેર ખાતેજ થતી નથી.

સવાલ-મુસલમાન માટે એકી સાથે
ચારથી વધારે ઓરતો કરવી ના જાએઝ છે ?
મજબુરી હોવા છતાં ?

જવાબ-કુર્આન સંભમાં વખૂંન છે 'ફન્દીદુ
માતાય સફુગ મિનનિસાએ મરના વ મુલાસ
વ રોવાઅ' અર્થ નિકાહ કરે તમે ઓરતો-

માંથી જે તમને પસંદ હોય એ અપવા ત્રણ,
અથવા ચારની સાથે એનાથી વધારે જાએઝ
નથી ફક્ત નખીએ કરીમ સંભા માટે ચારથી
વધારે પણ દજાઝ હતી. ચારથી વધારે રાખવા
કેઈ મજબૂર થાય એ સખત સકતું નથી.

સવાલ-શું નખીએ કરીમ સંભે પોતાના
ખાસ નવાસા હજરત ઇમામ હસન અને
ઇમામ હુસૈનના સહીફ ચલાવી ખખર હતી.

જવાબ-ખુદ તઆલા વધુ જાણનાર છે.
મરી નજારી એ બાબતમાં કોઈ દલીલ
ગુજરી નથી.

સવાલ-સિગારેટ ખીતી જાએઝ છે ?

જવાબ-જાએઝ છે પણ કરાદની ખાતી
નથી. નમાઝ વખતે મોઢું ખૂબ અંધી રીતે
પેશ સાફ કરવું જોઈએ.

સાહિત્ય-ફુનિયામાં નવાં

તેજ પાથરતું માસિક

ચિ રા ગ

તંત્રી-અમકાર

નવસિકાઓ, નિમષો, નાટિકાઓ, કાવ્યો,
મજકો, છંપન-ચરિત્રો, વિવેચનો વગેરે
અનેવિધ રસસામગ્રીથી જોનો પ્રત્યેક અંક
સમૃદ્ધ બને છે.

: વાર્ષિક સવાક્રમ :

સ્વદેશ: પાંચ રૂપિયા, પરદેશ ચિલિંગ દસ
છુટક નકલ આઠ આના.

માહક ચલા અને જાહેરાત આપવા લખો:-

ચિરાગ કાર્યાલય,

ભાવનગર.

હંક સમાન છે. જો તું કોઈ દિવસ પશુ મને ચિંતામાં જુએ તો કદાચી તારે એ ન સમજવું કે આનું કારણ તું કે તારો આપ છે હજી દુન્યામાં એવો કયો અભાગી દશે કે જે પોતાના જાગ્રદેથી નાગમ્ થાય. એવ એને તો તું ઈન્સાન નિ પજ સૌ માન સમજું તો હંક ખેડુ ન કહેરાય

નદિ! ખેડી નદિ! તમે તો મરી છેડથી આસા છે. કદાચ આજે કે કાલે હું મારો છેડેથી થસ તારા ખોળામાં...નદિ...એકલા પશુમાં...તારી છાતી પર મારું મૂકી લઉં. અને આ જંગલ સતી દુન્યાનો છેડેથી નકશો ને મારી અધ ધરી આંખમાં રહી નવ તે તારે. સૌંદર્ય તપ ચંદ્રેરો

પરંતુ...નદિ...નદિ...તું આટલી કૃત વજે મરના આદનો નથી, જો બે ત્રણ દિવસ પહેલાં મોત આનું હોત તો હું ખુશી થી સાથે સીકારી લેન. પરંતુ આ વખતે મને એવું લાગે છે કે કદાચ ચેલા દિવસ વધુ જીવેતાં હું અને આ જંગલ-રણ પશુ લેધ લઉં અને આ છેડી જીતની ખુશીને મારી સાથે કામમાં લેનો જનકં.

હકનામ—દાદાજન! આજે તમે કેવી વાતો કરો છો એ મારી સમજનાં આવતી નથી! લડાઈ? મું. ફરી લડાઈ થશે! અમ કમજાગ્ય ઇરાનીયોમા આ દિવસો સામે ટકર કોતવાની દને તો જગાયે યકિન નથી. દાદાજન! જ્યારથી હું સમજતી થઈ છું ત્યારથી નિરાંતે પાણીનું એક ટીપુ પીતા મળ્યું નથી. જ્યારે મું. ત્યારે અફનો સામે ટકર નીચરી પડે છે. આજે ગુરજાન (એક જાત) સથે મધ તે આત્મી કાસ કરે (નીજ જીન) માથે, તો ત્રીજે દિવસે બીજા કોઈ સાથે. રામની એક આકૃત અ.મજા રેડ ઉપર

વરી પડે છે. આજે ફરી તમારા મુખમાંથી મુક્ય જેવા અપશુન શબ્દો અમર સાંભળું છું...ખુદાની કસમ! દાદાજન જરૂરી બતાવે કે શી અમર લાગ્યા છે. મારો તો જાગ જીવે મથો હોય એમ લાગે છે.

ચારભેગ—ના, ખેડી ચિંતા આ મારે કરે છે. કોઈની તાકાત નથી કે હરાન તન્ક પરીને પશુ મેષ શકે! ઇરાની ફોજમાં તો એટલી યકિન છે કે દુશ્મનોને તો શુ તેમના બાપદાદાઓને પશુ ધૂન આટતા કરી શકે કે ફરી તેમની દિનિત ન થાય કે અમ ઇરાનીઓનો સામનો કરે.

દમણાં ઇરાનીઓ નદિશાકને નથી બૂંધ્યા.. જો ખુમચાન અને બગદાદ..અને ગર્જિરાન એમને વાદ છે (જેમાં અવી) અને હું મને કોઈની વાત એમ નથી.. જ્યાં લગી આ લાય મારા શરીરમાં છે ત્યાં લગી, એ હું કદી પશુ સદન ન કરીશ કે દુશ્મનોના પગલા ઇરાની પાકૂનિ પર પડે અને નાપાક થવ..હકનામ! ખેડી વિશ્વસ રાખા! વિશ્વાસ કરો! (એટલામાં અંદરેર ભેગના પગલાં સંભળાય છે.)

હાં! તારો જાગ આવે હોય એમ લાગે છે. ખેડી જરા ચૂપ રેદ હું શેરભેમયાં પોતી પાનો કરી લઉં.

શેરભેગ—પિદેજન! સલામઅલયકુમ-અલ્લાહ લગી આપ. મારી રાદ જોતા રદયા દરો. જો કે મને આવવામાં મેડુ થવું હોય તો મને મદ કરો. હું પ્રાનઃમાય મરિજમાં મથો દતો ત્યાં બધા ઓડા થયા દતા. રાંધણાએ હરાન સાથે લાઈ જનદેર કરી છે અને બે અઢતારીયા ૧૨૬ આવી છે. એ રી મરિજના ચર્ચો થતી હતી જો કે એક નજી પાવા વિના થ વાત હતી એના ઉપરજ

ધણી વર લાં ચર્ચા કરી હુ જેર
આપવા માટે અનહદ કોશિશ કરને પરંતુ
કોણ જાણે મારો અત્મા ત્યાંથી ઉઠવાનું
નામજ સેતો ન હતો.

યારમેગ—જાને પિદ્મ એ ઇન્નેતાર
મામૂલી ન હતો. મારું દિલ ચલતું હતું કે
જે તું જાહી આવ્યો હોત તો એ રિશ્તોમાં
આપણા બે વચ્ચે થોડી ધણી વાતો થઈ
જાત...હા, તો મરિજદમાં, શી ચર્ચા થતી
હતી અને આ નવી ખજાર વિશે લોકો શું
કહી રહ્યા હતા.

સેરમેગ—જે કો કહી રહ્યા હતા કે આ
વાત તેહરાન સુધી એટલે કે રજાની સુધી
પહોંચી ગઈ છે. શાહે ધણી મેદનત અને
સુકિતઓ કરી કે ગમે તે રીતે રસિયા આ
જાહેરાત પાછી બેચી લે. જાને વચ્ચે સલાહ
થાય અને એક ખીચતી સપી ન હો. પરંતુ
એનું પાંચામ શૂન્ય આવ્યું રશીયોના કુદ્ધ
સિવાય જીતી કંઈ ઇચ્છતા નથી શાહ કંઈ
કસાહ (તે સમયના શાહ) પણ લાચર છે,
તેમની તો કચ્છા છે કે ઇરાનનું એકેએક
બાળક, વૃદ્ધ, સ્ત્રી પુરુષ જંગ માટે મૈદાને
પડે એવી પણ જાહેરાત થઈ ચૂકી છે જે
આમ થશે તો કુદકાર ચહેર તરફ ફરવ માં
આવશે...કાલે આખા શહેરમાં તો આસીમે અને
મોદીઓ તરફથી ધર્મવૃદ્ધની પણ જાહેરાત
થઈ ચૂકી છે આમ તમામ ઇરાની પ્રજા
લુદ માટે તૈયાર થઈ છે. હમાનઃ-ધન-સીક
પણ પોતાનું ભરતર લઈ ફરવાના છે.

—અપૂર્ણ

ગુજરાતનું 'સૌથી સસ્તું' ઇસ્લામી
માસીક 'નિઝામ'નો 'સીરતે નખવી'

...અંક...

અહમદનગરથી દર ઇ.સ.મી મહીનાની
પહેલી નરીમે માર પહેલથી નિષ્પત્તિ બહાર
પડતા 'નિઝામ' માસિક મધ્ય મુદરેમથી તેરમા
વર્ષમાં કદમ મૂક્યો છે.

અજબ માર વર્ષથી તેના દરેક અંકમાં
મુસલમાનોને ઉપયોગની દરેક હીની અને
ફુનવી બાગતો આપવામાં આવે છે જેથી તે
દરેક ઇસ્લામી કુદ્દામાં છુટ્ટી વંચાય છે
વળી એનું કદ ને ૪૮ પાના તથા બાજની
સખ્ત મોવારી તેનાં વાર્ષિક લવજમ માત્ર
ત્રણ રૂપીઆ પેરેટજ સાથે પહોંચી આવેલું ગણાય.

નિઝામના અવગત રખીડલ અવજનના
બાંકને કમરન રસલે આરમ સલાના પાંચ
છપનના મુનારક ખનાવેલી શયુમારવામાં
આવનાર છે એટલે લગભગ ૧૦૦ પાનાના આ
અંકમાં મુસલ્માની રીતરત દરરત આગલ કસન
નિઝામી સાહેબની લખેલી પ્રખ્યાત ઉર્દૂ ફિતબ

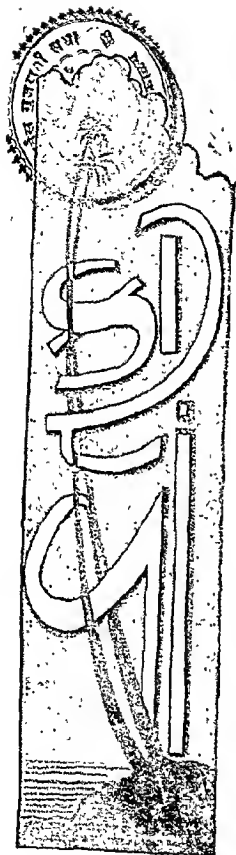
સીરતે નખવી

નો ગુજરાતી તરજુમે આપવામાં આવશે.
છુટક નકલ મેગવનામઓએ કસ આનાની
ટીકીંગ મોઢી અલ્લાવી નામ નાંધવી જેવું.
છુટક નકલો પછીજ ગુજા છપાશે. દેસમાં
વાર્ષિક લવાજમ રૂપીઆ ત્રણ પેરેટજ શીલોંગ
પત્ર પોરેટજ સાથે.

નિઝામ માસિકના નમુનાની લુની
કોપી એક પોસ્ટ કાર્ડ લખીને મુશત મંગાવો.

મેનેજર : 'નિઝામ'

પાંચપટી, અહમદનગર.

ਨ ਅ ਤ

ਜੇ ਨਜ਼ਾਰਾ ਹੈ ਫੁੱਲੇ ਫਿਲੀਆਕਾ
 ਪੋਛ ਰੋਜਾ ਹੈ ਮੋਹ'ਮਦ ਮੁਨਤੁਕਾ.
 ਉਸੇ ਖੁਸ਼ੀਏ ਮੋਹ'ਮਦ ਅਤਰ ਕਥਾ
 ਜੇ ਦਮਨ ਥਾਮੇ ਜੈਤਲਵਰਕਾ.
 ਜਿਸੇ ਕੜਮਾ ਮਮਜ਼ੀ ਹੈ ਖੁਦਾਓ
 ਪੋਛ ਸਿੱਖਾ ਹੈ ਮੋਹ'ਮਦ ਮੁਨਤੁਕਾ.
 ਮੋਹ'ਮਦ ਮੁਨਤੁਕਾ ਕਿਸੇ ਖੁਦਾਓ
 ਖੁਦਾ ਕਿਸੇ ਮੋਹ'ਮਦ ਮੁਨਤੁਕਾ.
 ਰਾਜੇ ਅਰਾ ਕੜਾ ਰੁਹਿਅਮੀਨੇ
 ਕੋਓ ਪੈਗਾਮ ਲਾਥਾ ਹੈ ਖੁਦਾਕਾ.
 ਆਖਕਦਮ ਕੁਸ਼ੀਸੇ ਤਾ ਅਸੀਂ ਪੋਛਥੇ
 ਅਜਾਭ ਓਕਾ ਥਾ ਰੁਮਤਕੀ ਹੁਵਾਕਾ.
 ਕਮਾਲੇ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ ਥੇ ਖੁਸ਼ੀ "ਅਖੀ"
 ਦੇ ਆਖਿਕ ਹੈ ਨਮਾਲੇ ਮੁਨਤੁਕਾ.

-*-

ਦਸਤ ਦਸਤੀ ਸੇਧ ਗੁਜਰਾਤੀ
 ਸ਼ਾਹ "ਅਖੀ" ਸਾਹ
 ਬਿਰਨੀ-ਸਾਥੇਰੀ

“ધર્મની સંપૂર્ણતા”

પવિત્ર કુઆનિ શરીર પહેલાં જેટલી કિતાબો ઉતરી અને જેટલા નળીઓ અને રસૂલો થયા તે પૈકીમાંથી કોઈ પણ કિતાબે અને કોઈ પણ નળીએ આવું કહ્યું નથી કે:—અમારો ધર્મ સંપૂર્ણ થઈ ગયો, અને હવે અમારા ધર્મમાં અપૂર્ણતા નથી.”

અત્યેક નળી અને અત્યેક કિતાબ પોતે પોતાના રંગમાં આજ ભવિષ્યવાણી જાહેર કરે છે કે:—“અમારા હેતુઓ, અમારા વિષયો અને અમારા હુકમોની સંપૂર્ણતા ત્યારેજ થશે કે, જ્યારે અમારા પાકી એક આવનાર રસૂલ હુન્નામાં હસ્તી લોગવશે.” (પૈદા થશે) તૈરત અને ઈજીલમાં પણ તે સમયે આવી ભવિષ્યવાણી થતી રહી.

હઝરત મૂસા (અલૈ.) અને ખીલ્લ અબિયા (અલૈ.) અને ખુદ હઝરત મસીહ (ઇસુ) (અલૈ.) પણ ભવિષ્યવાણીઓ ભાળી, જેની સંપૂર્ણતા હઝરત રસૂલે અરબી મુહમ્મદ સલ્લો પૈદા થવાથી થઈ, અને કુઆનિ શરીરમાં સ્પષ્ટ રીતે ઘણીજ સખ્તાઈથી—સખ્તાઈના રંગમાં હુકમ થયો કે:—“અલય વમા અકમલતો લકુમ ફિનકુમ” (આજે અમે દીન (ધર્મ)ની સંપૂર્ણતા કરી.)

કયા દીનની ? દીને ઇસ્લામની. અને કઈ નુખુશ્વતની સંપૂર્ણતાથી ? હઝરત રસૂલે કરીમ મુહમ્મદ સલ્લોની રિસાલતની સંપૂર્ણતાથી.

આ તે વાતો છે કે, જે વાતો કોઈ પણ નળીએ અને કોઈ પણ ધર્મે રજુ કરી નથી. “આ કરતાં વિશેષ શું છે કે, જે જુદું હોય છે તે અતે મટી જાય છે.” આ ઠંઢેરોજ હઝરત રસૂલે અરબી (સલ.)એ કર્યો નથી બલકે જાહેર એલાન કર્યું કે ઇસ્લામ અને કુઆનના આવવાથી તમામ જાતની ખુરાઈઓ નાશ પામી, કેમકે તે (ખુરાઈઓ) એના લાયક (વિનય થવા લાયક) હતી. આવો બોધ ઇસ્લામી ધર્મ સિવાય અન્ય ધર્મે કરેલો નથી. આ તો ફક્ત રસૂલ (સલ્લો) અને ઇસ્લામનાજ ભાવ્યમાં હતું.

ખરું તો એ છે કે, જ્યારે આ ગ્રાહ ઇસ્લામ અને મુહમ્મદ (સલ્લો)ના પવિત્ર મુખમાંથી નિકળનાર હતો, તો પછી આવો સાદ ભૂતકાળમાં અન્યના મુખે કેમ નિકળી શકે ?

—“ઉન્મત્ત”

અનુક્રમણિકા

"કોણ ?"	(કાવ્ય)	૩
હઝરત મુહમ્મદ સલ્તબી રિસાલત	૪
શાહ પલીયુશાહ	૭
આપ (સલ૦) અને એક વૃદ્ધ	(કાવ્ય)	૯
ધરસાગ—	૧૦
હ. મુહમ્મદ મુસ્તુફા (સલ૦)	(કાવ્ય)	૧૪
ધરસામનો જીવન આદર્શ	૧૫
સાદુ જીવન—	૧૭
દુન્યાના તારણદાર	(કાવ્ય)	૨૦
'નાવ લગાવો પાર'—'નખી'	(કાવ્ય)	૨૧
ખ્યારા નખી—	(કાવ્ય)	૨૨
મહો રખીલિલ અબ્બાસ	૨૩
ગરીબની દુન્યા—	૨૫
પેગેઅર સાહેબની ઉદારતા	(કાવ્ય)	૨૨
મુહમ્મદ નાગફૂબના—	૩૩
'શાન હૈ'—'ખ્યારા મુહમ્મદ'	(કાવ્ય)	૩૫
નિરદાદ—	૩૬
'મમ ખારની વાતો'—'મુહમ્મદ મુસ્તુફા'	(કાવ્ય)	૩૯
કર્તવ્યની કિંમત—	૪૦
'ખ્યારા નખી પધારો'—'આમેકો હૈ'	(કાવ્ય)	૪૬
જીવનની ખુશખૂ—	૪૭
બ્યોતિર્દાર—	૬૨
ઉર્ફ સાહિત્યના હિંદુ સાહિત્ય	૬૩
કૃતાંવા	૬૫
આવાઝકી દુન્યા	૬૭

THE WORLD
FAMOUS

CIEPEA FABRICS

Quality:-

Rate Per yard:-

Raylena (Hoyle's)

Rs. 2-12-11

Homeweave (Grafton)

" 4-8-11

Grafachene (Grafton)

" 5-1-11

NOW ON SALE
AT

GIVE AND TAKE STORES

(THE HOUSE FOR QUALITY FABRICS)

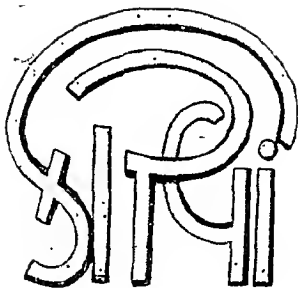
MD. ALI JINNAH ROAD [CHOWK BAZAR]

SURAT.

Latest in:

- SUITINGS-SHIRTINGS
- LADIES DRESS FABRICS
- FANCY CLOTH

WE HAVE NO BRANCHES PLEASE

: તંત્રી :

‘વાહરી’

: વ્યવસ્થાપક :

‘તાજ’

કેણુ ?

રેના ગેદનમાં સહે મધુ યુક્તાર કેણુ ?
 મધુ ગધુ વીરનને રમ-નામનો લક્ષ્યાર કેણુ ?
 મીઠા લાવ્યું નિત્યના આંતરસદનો પાર કેણુ ?
 ને બરી માણ્યું મદ્યમત-ઐશ્વર્યનો દરગાર કેણુ ?
 મૂકી નાખી મદાસાગર મદા અજાનના-
 દરમના ખેલી ગધુ અણુખૂટ આ મંડાર કેણુ ?
 અંધશ્રદ્ધાણુ હૃદયની ધોર નાસ્તિકતા દરી,
 આલમને આપી ગધુ પ્રમાનનો ઉપદાર કેણુ ?
 દ્રષ્ટિ નરલી, વાત નરલી ને નવલ મંદેકાર દહ,
 એક નવો, અંસારમાં રવાપી ગધુ સંસાર કેણુ ?
 દરની એ દરદારના દરકો તપ્તી રક્ષા કરી
 સૌ પ્રથમ લૂછી ગધુ મદિયાની અશુધાર કેણુ ?
 દોષ પૂર્વન એક સાથે, દોષ ભોગન એક માથ,
 સામ્યની એવી મુખા આ વિષને પાનાર કેણુ ?
 માંત્રિયાઓ મંખતા દીવાર જેના સર્વદા,
 એ ખુલાને આપી આપ્યું અશુ પર દીવાર કેણુ ?
 માંદમન ‘દિગ્મત’ ન એનો દાસ દાને યહ મદે ?
 દયમાં એના વિના દરવાનું છે ઉદાર કેણુ ?

‘દિગ્મત’

હઝરત મુહમ્મદ સલ૦ની રિસાલત

લેખક : અબ્દુલ્લીમ અલીમમુહમ્મદ સાદિક

જ્યારે એક નિષ્પક્ષપાતી, સદમાથી અને પુદ્ગિમાન માણસ આપના ઇતિહાસને જૂના પૂર્વના પેગમ્બરોના ઇતિહાસ સાથે અને આપના શિક્ષણને તેમના શિક્ષણ સાથે, અને આપના અગ્ર તથા હિમ્મતને તેમના અગ્ર અને હિમ્મત જેટલે તુલના કરશે, તો તેને એમની સમ્યાધનો સ્વીકાર કરવો પડશે. અરબની જહાલત, નિર્દયતા અને ખુનાગરકીને કોણ નથી જાણતું. જે કોમની એવી આગમના હોય કે તેઓ કને ન કોઈ આકાશી કે ન કોઈ પૃથ્વીનું પુરતક હોય. તેમના આદિનની એ રિયતિ હોય કે કલ કરવું, ધાડ પાડવું વગેરે એક સાધારણ કૃત્ય લેખાતું હોય. અક્કલ અને સમજની એ હાલત કે કોઈકે કુબલ તો કોઈકે ઉઝા અને કોઈકે તારાના ઝુંડ, ઝાડ, ખયર, પહાડ અને અગ્રલથી પણ વિચુખ એવાં પશુઓ વગેરે વિચિત્ર વિચિત્ર પ્રાણીન, જાણીન અને પુદ્ગિહિન વસ્તુઓ પોતપોતાના બચાવ અર્થે નકકી કરી લીધી હોય અને ખાતરીથી માની લીધું હતું, કે આ અલૌકિક વિશ્વ એમનાજ આધારે નબી રહ્યું છે. ખુનાગરકીની એ સુરત કદિ પણ કોઈ બાદશાહની તામેદારી સ્વીકારે નહિ. કદ સહન કરવાના શુભો એટલા મુદ્દ કે એવા દેશમાં ખુશી અને આનંદથી જીવન નિર્વાહ કરે.

સારાંશ કે બહુવારને એકેએક ઇસ્લામ ફરવાએલો હતો. અનીતિ, નીતિમાં ખપતી, દુર્યુલો સદ્યુલોમાં ખપતા અને પાપમાલી આબાદીમાં લેખાતી હતી. નિર્દોષ બાળા પેદા થતાંજ નાજુક રમકડાં જેમ હતી ન હતી ચર્ચા જતી! પ્રાણ પાણીથી પણ સરસે મુલ્લે વેચાતા અને પૃથ્વીના રટેજ પર એવાં દ્રવ્યો હાજર થતાં, કે જેની કલ્પના માત્રથી પણ

રોમાંચ ખડા થઈ જાય છે? ધનધોર કાળા અગ્રમાંથી જેમ વીજળી ચમકે છે, તેમ જોતજોતામાં તકવારો આનમાંથી નીકળતી ચમકતી અને હજારો મસ્તક ધૂળભેગાં કરી લોકીની નીકા વહેરકાવતી. એવા જાહેરો અને સરકશોને રાહ પર લાવવુંજ જ્યાં મુસાફર હતું ત્યાં તો તેમણે ઇલાહીયાત (Heavenly body) ગાન વ્યવહારિકગાન, ઉપાસનગાન, નૈતિકગાન, રાજકારણ તથા સંસ્કૃતિમાં સુવિખ્યાત પુદ્ગિશાળી તત્ત્વગાનીઓને પણ બાજુએ ખેંચાડ્યા; એટલે સુધી કે દુન્યાએ તેમની તથા તેમના શિષ્યોની શાગીર્દી કરી.

ડૉ. લીપાલ કહે છે કે “તે ઇસ્લામના પેગમ્બર તે નબી ઉમ્મી (નિરક્ષર)નો પણ એક અદ્ભૂત બનાવ છે. જેના અવાજે એક ઉદત કૌમને જે-તે સમય લગી કોઈ રાજ્યની સત્તા હાજી આવી ન હતી તેને આધિન કરી લીધી. અને તેને એટલી વચ પાવરીએ પહોંચાડી દીધી કે તેણે જગતના મદાન સામ્રાજ્યોને છિન્નમિત્ત કરી નાખી. અને અત્યારે પણ તેજ ઉમ્મી નબી પોતાની કબરની અંદરથી લાખો ખુદાના બંદાઓને ઇસ્લામના કલેમહ પર કદ રાખી રહ્યા છે.”

જે ઇસ્લામ કરે તો આપના સદ્યુલોની પરીક્ષા અગે એટલું કહેવું પુરતું છે કે આપ ન તો કોઈ જરખાના આદરશાહ હતા ન બાદશાહના કુલીનમાં જન્મવતા હતા, ન ધન દોલતનો મોહા પ્રમાણમાં સંપ્રદ કર્યો હતો, ન તો પિતા-પિતામાહે વારસામાં કોઈ ખજાનો છોડ્યો હતો, ન આપની પાસે પગારદાર ફોજ હતી, ન દેશવાળાઓ આપની સાથે હતા, ન કુદુંળી-જનોને આપના ધર્મ પ્રત્યે જરાએ લાગણી હતી. એવી નિર્જનતા અને લાચારીની હાલ-

તમાં આપે સહ. તે હાલના જંગલીઓને એક અપરિચિત નાદવડે પડકારી કે જેનાથી વિશેષ તે સમયે સર્વ જગતમાં કોઈ વધુ અગત્ય સાદ ન હતો. તેમજ ન એવા મુનાદી આપનારથી વિશેષ તેઓની નજદીક કોઈ માણસ તેમનો શત્રુ અને અદિતકર સમજવામાં આવતો હતો. આ તેજ લા છત્રાદ છદ્ધ-દ્ધાહુનો સાદ હતો કે જેણે એકાએક અખિલ અરબ દેશમાં કામ દસ મચાવી દીધો. જેથી જુદા ખુદાઓની ખુદાઈ કોલરા લાગી અને જેના પકારા વડે તે કૂક અને જહાજતના અધિકારમાં વિચળી ઝપુડી હડી. જાણે તે એક જોશમેર પવન હતો જેની ચાલતાની સાથેજ શિક્ષ અને મર્નિપૂતના વાદળો અલોપ થઈ ગયા અને તપવીદ (એકપદવાદ)નો સૂર વાદ-જોના એકઝથી બદર નીકળી આવ્યો. અથવા રહમતની અમાખીલો હતી જેની રહમત દ્રષ્ટિએ મખ્મૂક પૂતના કાળા હાથોના કટકે કટકા કરી નાખ્યા. અને ખુદાના ધરને તેઓના વિનાશથી બચાવી લીધું.

સારાંશ કે 'એક ગિત રનેડી વિનાની નિરાધાર વ્યક્તિએ એક નિજુર કીમને વિકટ અધિકારમય સમયે એક અપરિચિત વિષયપ્રતિ આકારી કુંક સમયગાંજ તેમને એવા વશ કરી લીધા ને એવા મોહિ લીધા કે જ્યાં આપનો પરએવો પડે ત્યાં પોતાનું રક્ત રેડવા કટિબદ્ધ રહેતા. તેમજો ધરમારને તિર્જાંજલી આપી, પૂત પાલી સાથે જગાડ કર્યો, ધન-દોષતને કોરક્રોડ કરતાંયે તુચ્છ ગણ્યા. પોતીકા તથા પરાયા જોડે લગાઈ ઝગડા મારે તૈયાર થઈ ગયા. કોઈને પોતે માર્યો કોઈના હાથે પોતે માર્યા ગયા પછી આ ઝપેકાવનું એ ચાર દિવસનો જોશ ન હતો બલકે આપના પછી પણ એ સ્થિતિજ પર દુનના સાથે વળગી રહ્યા. ને અતે તેમજો રામન અને હરાની સિંહાસનો ઉથલાવી પાડ્યા

એ છતાંયે વ્યવહાર-વર્તનમાં એવું શિષ્ટ પાત્રન કરાવું જે કોઈ સૈનિકે જિહાદ (ધર્મ યુદ્ધ)ના મુકાબલા સિવાય કોઈને પત્તજ્યા કે કનડયા નહિ. કોઈની ઇજ્જત લેવાને પસંદ કર્યું નહિ. બતાવો! આ વશ કરનાર નિતીઓ પ્રાચીન કાળમાં પણ કોઈથી પ્રગટ થઈ છે? એ પ્રયે પણ જો કોઈ એમજ કહે કે, નહિ હસ્લામ તદ્વારના બળે પ્રસર્યો છે, તો ખરેખાર એવા માણસથી વિરોધ આંધળો, સંકોચિત દ્રષ્ટિનો ધર્માધ કોઈ હોઈ શકતો નથી! અરે જો એ લોકો રમુજુલાદ સજ્જના સદયુથોને દજરત ઉમર રદીબથી પૂછત અને તેઓ પોતાના હસ્લામ રવીકારનો બનાવ તેની સામે વર્ણન કરત અથવા સહમાન ફારસી કને જમ્ તેમની હસ્લામ સાંભળત અથવા અજુલાદ બિન સલામતી સેવામાં પોતાની ટીકાને રમૂ કરત અને તેઓ તેનો ઉત્તર સમજાવત.

પરંતુ આ તો આપના સદયુથોની હાલત હતી. બાકી આપના જ્ઞાન અને સમજનો સૌથી મોટો પુરાવો એજ છે કે આપ જને માત્ર ઉમ્મી (નિરક્ષર) હતા. જે દેશમાં જન્મ થયો બલકે સગસ્તુ આયુષ્ય જ્યાં ગુમર્યો તે વિદ્યા જ્ઞાનથી તદ્દન શૂન્ય ન ત્યાં ધાર્મિક વિદ્યાનું નામ હતું ન સંસારિક જ્ઞાનનું નિયાન હતું ફરી એના પર એવો અભિધમ એવા ધારાધોરણો એવી અનુપમ કિતાબ એવી રષ્ટ્ર વિદાયતો લાખ્યા કે આજ યુધી મોટા મોટા ફિલાસફો તેનો જવાજ લાવી શક્યા નહિ. બલકે મદાન બુદ્ધિ અને સંસ્કૃતિના લાવેદારોએ તેની હાદ આપી. કુર્બાન જેવો અમર અને હસ્મી મુજ્જિઓ કયા પેશ્વખરને અર્પણ કરવામાં આવ્યો જેનો મુકામલો પછી તે વકતુ તથા તથા બલાગતની રમે, અથવા જ્ઞાન મારિક-તન્ન આધારે, અથવા ફેરફારથી સુરક્ષિત હોવાના આધારે જગતનું કોઈ પુરતક કરી શકતો નથી. અને ન ઈન્શા અલાહ કરી શકશે. કુર્બાન

સંબંધી અમો એનાથી વિશેષ બીજું શું કહી શકીએ, કે જે કુર્આન પોતે તેરસો વર્ષથી પોક્કરી પોક્કરીને કહી રહ્યું છે; એટલે કે જેમાં હિમ્મત હોય તે મારો જવાબ લખી દે. પરંતુ આજ લગી કોઈની હિમ્મત થઈ નહિ. અને ઘરો પણ નહિ કે તેની એક ન્હાતી સરખી સૂરત (પ્રકરણ)ની મિશાલ પણ રચી શકે !!

હવે એ સિવાય બીજું શું કહું કે દરરોજ મુહમ્મદ સલ્વ જેવી રીતે કે પોતાના આચરણ અને સદગુણોમાં આમસા સર્વે નખીએ, રસયો અલૈયી ઉચ્ચ હતા તેવીજ રીતે વિધાના પણ સધળા દરજ્જાઓ આપના ઉપર પૂર્ણ કરી દેવામાં આવ્યા હતા. કારણ કે પૈગમ્બરોમાં ન કોઇને એવો ઇશ્મી અમલકાર આપવામાં આવ્યો હતો ન તેમના અનુયાયીઓમાં કોઇએ તે વિધાના સાગરો વહેતા કર્યા જે મુસલમાનોએ વહેતા કર્યા છે. અને બ્યારે

વિધાનુજો તે સધળા ગુણોનો આખરી દરજ્જો છે જે જમતનો મુરખ્ખી છે, તો જેનો અમલકાર ઇશ્મી દરો, ત્યજે તેના ઉપર સવે ઇશ્મી કમાલાતને પરિપૂર્ણ કરી દેવામાં આવશે. અને તેનેજ આખરી નજદીક ખાતેમુલ અંબીથી (અંતિમ નખી) કહેવું યોગ્ય લેખારો; અને તેનો ધર્મ કિયામત લગી બાકી રહેશે જેથી જરી તેની કિતાબતું પણ કિયામત પ્રવત બાકી રહેવું જરૂરી દરો કુર્આન સિવાય બીજા આપના જે ઇશ્મી અને અમલી મોઅજિજા છે, તેના વર્ણનની અમે ભેદ માત્ર અવકાશ રહ્યો નથી. વળી રચન સકોમને લઇ તવરૈત તથા ઇન્શા' વગેરેની જાવિધ-વાળીઓ આપની નુખૂવત અંગેની ઠાંચી શકતો નથી. જે કોઇને જિજ્ઞાસા હોય તે અલ્લામા ઇબ્ને કમ્પેમની હિલાવતુલ હયારીને અધ્યયન કરે. સદસદ્દાહિ. અલયહે. વ સહિમ.

આ દર્શ

કેષે પણ આદર્શ વિના કંઈ પણ ઉત્પત્તિ શક્ય નથી, અને સમાવિત પણ નથી. નૌકામાં સુકાનીનું જે રચાન છે, તેજ રચાન જીવનમાં આદર્શનું છે. એ આદર્શને માત્ર કદપ-નાના અસ્પષ્ટ હોતમાં ગોંધી ન રાખતાં વ્યવહાર જીવનને સ્પર્શી શકે, એવું સ્પષ્ટ આપવું જોઈએ. પોતે સેવેલા આદર્શમાં માતરીને સંપૂર્ણ વિશ્વાસ હોવો જોઈએ. અવહેયના અને નિરાશાની પ્રયત્ન આંધીથી પણ આદર્શવાદીએ પોતાના આદર્શના માર્ગ પરથી ચલિત થવું ન જોઈએ. મક્કમતા અને અડગતાથીજ આદર્શનું મુશ્કેલ ઘર્ષ શકે. 'અમી કિયા, અમી કોલ' જેવી નખળી નીતિ આદર્શવાદ માટે અનિષ્ટ છે.

જડ અને ચેતન વચ્ચે જેટલો વિસાળ તફાવત છે, તેટલોજ ફેર આદર્શવાદી અને આદર્શહીન પુરુષ વચ્ચે છે. આદર્શ જુદાં જુદાં જોગર્સવી અને હૃદયને ઉન્મત બનાવે છે. તે વિચારીને સાચે માર્ગે દોરે છે અને દ્રષ્ટિને વિસ્તાર અર્પે છે. એક વિદ્યાને લખ્યું છે કે આદર્શનું મૂલ્ય એ જીવન મૂલ્ય છે. સર મુહમ્મદ ઇકબાલ (૨૬) પણ કહી ગયા છે કે—

“જિન્દગાની સ બક્કા અઝ મુખુઆરત,
કારવાનશ રા દરા” અઝ મુદુઆરત.”

[અર્થાત:—આદર્શ એ જાત્રીનો રાખનાર છે. જિન્દગીનો કારકો એ દ્વારા ધ્યેય-મર્જિતે પહોંચે છે.]

શાહ વલીયુલ્લાહ (રેહ.)

અનુ : તાજ

(ગતીકથી આવું)

એ. શાહ વલીયુલ્લાહ (રેહ.); શાહ અબ્દુલ અઝીઝ (રેહ.) અને શાહ ઇસ્માઈલ શહીદ (રેહ.) અને એમના શાગિર્દોને આભારી છે, કે જ્યારે હિંદમાં ઇસ્લામ પર મીરાનવાળાઓએ (ખ્રિસ્તી મીરાન) અને જકયાદી પૂજકોએ હુમલા કર્યા ત્યારે લોકો ઇસ્લામ ધર્મથી સારી રીતે જાણ્યું હતું. અને એમાં રસ પાળી લેતા હતા સાથે સાથે પોતાના વિરોધીઓનો મુકાબલો પણ કરી શકતા હતા. ફરંગી મહેલથી ફિક્ક અને મન્તિકના જે પૂર આવવા લાગ્યા તે આ મજહબી એ ચતાયુમાં સ્વલબ ન હતા. મીરાન અને મીરા હુમલા કરનારાઓના મુકાબલા માટે આત્મીક અને નૈતિક શસ્ત્રોની આવશ્યકતા હતી. એ ફિક્ક અને મન્તિકથી નહીં બદલે કુર્આન અને હદીસથી મળતાં હતાં. જેથી એને શાહ વલીયુલ્લાહના વંશજોએ આમ કહ્યું: શાહ સાહેબ પોતે હદીસનું શિક્ષણ આપતા. એથી એમના એ શિક્ષણને ફ્રેંચ શાહ અબ્દુલ અઝીઝને પહોંચ્યો. જેમણે આખા દેશબરમાં ફ્રેંચ પહોંચાડ્યો. "કુર્આન શરીફનું ફારસી ભાષામાં સૌથી પ્રથમ ભાષાંતર શાહ વલીયુલ્લાહ સાહેબે કર્યું. જ્યારે ૫૦ વરસ પછી ફારસીની અમલતા ઓછી થઈ ત્યારે શાહ સાહેબના બે પુત્રોએ ઉર્દૂના બે ભાષાંતરો પ્રગટ કર્યા જેથી કુર્આની શિક્ષણ સમજવામાં લોકોને માટે સુગમતા થઈ પડી.

શાહ વલીયુલ્લાહ સાહેબે ધણીજ મહાન કિતાબો પોતાની યાદગરી રૂપે પાછળ મૂકી

ગયા છે. પરંતુ જેવી રીતે એઓ સાહિત્યમાં પોતાની શાબ્દિક સંપત્તિ પાછળ મૂકી જવામાં બાઅશાળી હતા તેવીજ રીતે પ્રજા સંપત્તિમાં પણ એવો ખુશનસીબ હતા. આપને ચાર પુત્રો હતા. ચારે પુત્રો ઈસ્લમ અને ફઝલમાં અગ્રેહ હતા.

હવે આપણે તેમના પુત્રો વિષે જરા જોઈ લઈએ.

શાહ અબ્દુલ અઝીઝ (રેહ.):—

આપ શાહ વલીયુલ્લાહના સૌથી શ્રેષ્ઠ પુત્ર હતા. તેઓ ફિજરી સન ૧૧૫૯ એટલે ઇ. સ. ૧૭૪૬માં જન્મ્યા હતા. ૧૭ વરસની ઉંમરે પિતા પાસેથી તેમજ પિતાના એક શાગિર્દ પાસેથી વિદ્યા પ્રાપ્ત કરી. પિતાના મરણ પછી આપ માદી વારસ થયા અને હદીસ વિદ્યા કે જેની શાહ વલીયુલ્લાહએ પુનર્રચના કરી હતી તેનો આપે પ્રચાર કર્યો. હિંદના અનેક મુદ-દિનોની સનદોની કળીઓ આપના સંબંધથી શાહ વલીયુલ્લાહ સુધી પહોંચી છે. ઉર્દૂમાં હિંદના તત્કાલિનમાં લખ્યું છે કે—"તેઓ ખુદાની નિશાનીઓમાંથી એક નિશાની સમાન હતા. અને દરેક વાતના જાણવાવાળા હતા." સત્ય હકીકત એ છે કે આજે આપણે એમની વિશેષતાનો અંદાજ એમની કૃતિઓથી ખરી રીતે કરી શકતા નથી. વરસો સુધી આપ શિક્ષણ અને શિક્ષાને ઉપદેશના કાર્યમાં લીન રહ્યા. જેથી આપને પુસ્તકો લખવાને જોઈએ તેટલો અવકાશ મળ્યો નથી. પરંતુ આપનો અંદાજ

તો આપના અસંખ્ય શાગિર્દોષી સિધ્ધ થાય છે, એટલું જ નહિ પરંતુ એ યુગના ઔનિદાસિક વર્ણનથી પણ સામિત થાય છે. જે પરથી જાણી શકાય છે કે તે યુગમાં આપે કેટલું મહત્વનું સ્થાન પ્રાપ્ત કર્યું હતું. આપને કલકત્તા મહેસા માટે અક્ષમા તરુણપુત્ર હુસૈનની મારફતે જોડાવવામાં આવ્યા. આ સમય દહેલીમાં એમને માટે જે કે બરજીપોળાને પધારોએ બદોખરત ન હતો. છતાં પણ આપે સાદુ જીવન અને ધરજાગી વિદ્યાના પ્રચારને મોતાવું સૂચ્ય છે સમજવા. આપના પ્રત્યેક શાગિર્દો વિદ્વાન અને આશિષ હતા. દા. ત - શાહ મકગદ હરદાક સાદય, શાહ રશીદુદ્દીન (રહ), શાહ મુઝામઅલી સાહબ, મુશ્તી સદ્દુદ્દીન દહેલી, મૌલવી મખસસ અદ્દાહ સાહબ, મૌલવી અબ્દુલ હે સાહબ, મૌલાના મીર મેહબુબઅલી સાહબ, મૌલાના સૈયદ અહમદ બરેલી (રહ), મૌલાના ફઝલહક સાહબ, મુશ્તી ઇલાહીઅસ સાહબ જાનસવી.

આપની વિશેષત્વ બાન માત્ર ધાર્મિક કાર્યો જેવાં કે હદીસ, તફસીર, અને ફિક્હમાં આપના મતને માટે બે મત ન હતા. પરંતુ સાહિત્યના ક્ષેત્રમાં પણ આપના મતને અમલનું સ્થાન અપાતું "આમે હયાત", "જેઓએ વાંચ્યું હશે તેમને યાદ હશે કે બપોરે શાહ નરસીર દહેલીએ 'ઝોક' સાહેબની મઝહ સુધારી આપના માટે ના પાડી તો 'ઝોક' સાહેબે દહેલીના તમામ ઉસ્તાદોને મૂજા સૌથી પહેલાં આપની સેવામાં હાજર થયા. આપે મઝહને પોતે સુધારી આપી ત્યારે 'ઝોક' સાહેબે કોઇની પણ ઇજાઝ લીધા વિના નિમ્નવપણે એ મઝહ મુશ્તીમાં વાંચી સંભારી

ધાર્મિક કાર્યોમાં કેટલાક કાર્યો આપની પૂર્વ યાદગાર લેખારો. જેમાં કે ઇસ્ટ ઈઆ કંપનીએ બપોરે દેહલી કોલેજ શરૂ

કરી ત્યારે લોકો એમાં વિદ્યા પ્રાપ્ત કરવા તૈયાર થયા નહો. અને એ કોલેજમાં અભ્યાસ કરવું ખાસ મળ્યું. એ સૌની આપે શંકાએ દૂર કરી અને અગ્રીમ કોલેજ સ્થાપીત થઈ પહેલા ૫૦ વરસ પૂર્વે આપે અગ્રેજ શાળાઓમાં વિદ્યા પ્રાપ્ત કરવાને નિમ્નજ ટેલ્યું. એવીજ રીતે આપે અનેક ફતવા આપેલા છે. એ નિસદેહ વાત છે કે આપના યુગ મુખી દેહલીમાં બાદશાહત ચાલુ રહી હતી, જેથી આપને તે આંદોલનથી મુશ્કેલીઓમાં પડતું ન પડ્યું કે જેનો મુકાબલો મૌલવી કરામતઅલી જોનપુરી, સર સૈયદ અને મૌલવી બુખારીને કરવું પડ્યું. આ ઉપરાંત આપે એટલા બાહોશ હતા કે આપે કદી મત બુખારીના કથનથી વિરુદ્ધ કાર્ય કર્યું નથી. પરંતુ આપના ફતવા અને ફેસલાઓ ખાસ કરીને આપની વિશેષ લાયકાત અને વિદ્વાતાના દર્શન રૂપ હતા.

આપના યુગમાં બીજા બાદશાહોના લીધે શિયઝ મત પ્રચાર પામ્યો હતો. જેથી કૌમમાં મિન્તાના હાગ વધુ વિસ્તાર પામી રહ્યા હતા. આપની કિતાબો 'અગ્રીમુલ ઇકતિયાસ શી રઝઝલ અંબીયા રનાસ', 'તોહફા ઇસ્મા અગરીયા', 'સૈરશરહાદોત', એ વિષયો પર લખાય છે. છેડી બે કિતાબો અરબી બાષામાં છે અને પહેલો ફારસીમાં છે. 'તોહફા ઇસ્મા અગરીયા' એક સંવાદીક કિતાબ છે. પરંતુ એના વિરુદ્ધ એની સદતા અને સંસ્કૃતિના ધરોગાન કરે છે. ઉપરાંત 'તફસીર અગ્રીમ'માં આપે કુર્આન મજીદના પહેલા સવા પાસ અને છેવટના બે પાસાઓની ફારસી ભાષામાં તફસીર લખી છે. હદીસના ઉસૂલોમાં 'અખલએ નાશ' અને હદીસના દીત્તાસ નિબે 'બુરખાનુલ મુદદ્દેસીન' ઉપરાંત કેટલાક વિવરણો અને સમજાવીના પુસ્તકો આપની યાદગાર રૂપ છે. આપના ફતવા પણ પુસ્તક રૂપે પ્રગટ થયા છે. અપૂર્ણ.

આપ (સલો) અને એક વૃક્ષ

— કલ્યા —

પ્યારો નથી સન્માર્ગદર્શક, જ્ઞાન-દિપક સમ હતા !
બકિત, સદનશીલના અને ધન-સમૃદ્ધિમાં અનુપમ હતા !
નિતી, દયા, સતોષમાં, પ્રત્યેકથી ઉત્તમ હતા !
કરતા વિનોદી વાત પણ, ના એ મહિયે કમ હતા !

(નકમ)

એક વૃક્ષ એક દી' આવીને ઠારે આપના,
એ પુકારી "યા નથી આવી સદારે આપના"
સાદ સુણતાં આપ ઝટ વૃક્ષ કને ઢાઝરે યયા,
ક્યાંક ને કંઈ હોય તેને સુણતા તત્પર યયા,
વૃક્ષ વદી કે "એલ મારા ધ્યાનમાં ધરજો તમે,
તે આશ મારી આજ પુરી યા નથી કરજો તમે.
ઢાઝર યઈ છું આશ લઈને આપના દરખાસ્તમાં,
એની છુપેલી પૂણ્ણતા છે આપના ઉદ્દગારમાં.
પૂણ્ણ કરજો આશ, સુણજો સાદ એ મારા નથી,
યા રસલુલ્લાહ ખુદાના લાડલા મારા નથી.
કરજો દુઆ મુજને ખુદા નેકામદર્દી શાગિલ કરે,
'મૃત્યુ પછી મુજરખ મને જગતમદર્દી દાગિલ કરે.'
એજ મારી આશ છે કરજો દુઆ અલાહથી,
એજ બસ માંગી રહી પ્યારા રસલુલ્લાહથી."
આ સાંભળી પ્યારા નથીએ ત્યાંજ વૃક્ષને કહ્યું,
"જે નથી બનવાનું કો' દિ' તેજ તો' મુજથી ચલું.
કોટી ઉપાયે કે દુઆથી એજ તો યારો નહિ,
"એક પણ વૃક્ષ કહી જન્મત મદર્દી જશે નહિ."
સાંભળી ઉદ્દગાર આ, વૃક્ષ રૂદન કરતી ગઇ,
નિઃશ્વાસ પર નિઃશ્વાસ એ કદમે-કદમ ધરતી ગઇ.
આવી હતી આશાભરી ઉજરંગમાં ઉમંગમાં,
પાછી ફરી આશા તણ લઈને નિરાશા સંગમાં.
ફરંગાન ત્યાં આપે ઈર્ષુ "વૃક્ષને જઈ આપો ખજર,
જેથી તસલી થાય એને એ કરે એથી સખર.
"ઔરતો પ્રત્યેક ત્યાં નિજની જવાનીમાં હશે,
તે એ રરરપે ઔરતો જન્મત મદર્દી દાખિલ યશે."

તારા સમી તુજને વૃક્ષ ત્યાં એક દેખાશે નહીં,
એથી કહ્યું તુજને "વૃક્ષ જન્મતમદર્દી જશે નહીં."
તુ ના, ખુસ દરખાસ્તમાં વૃક્ષ રૂપે યારો ખરી,
તારી સુવાવરયા હશે તુજને જશે જન્મત જરી.
કરજો સખર સમજી કરે તું ખોલ કરા મર્મને,
કરજો ખુદાની બદી સમજી તું તારા કર્મને."
શું વાઢયતી આતુર્યતા સુ-શબ્દે સંતાણી હતી ?
કેવી વિનોદી વાત આ કેવી વિમલ વાણી હતી !
નિન સત્પ ઝરતો હારપ કેરી વાત કરવામાં સદા,
કુર્બાન-સદકે જાપ જગ, શું વાત કરવાની અદા ?
મજતી શીઆમણ આપની તે એ વૃક્ષની વાતથી,
કેવો સખક જગને ચડાવ્યો એક માતી વાતથી ?
હસજો બસે પણ હારપમાંપે સત્પનો આવાસ હો,
કરજો વિનોદી વાત પણ ના જૂઠુંનો રજવાસ હો.
અણમૂલ કેવો દિવ્ય જગને પાઠ એ આપી ગયા ?
આપી શિખા ઝંઝડાતણા સહુ મળને કાપી ગયા.
સારા જગતને કાજ એ રેહવર બી આવ્યા હતા,
સદગુણના ભંડારને નિજ સાથમાં લાવ્યા હતા.
ધન્ય ઉમ્મત, ધન્ય ઉમ્મત, ધન્ય ઉમ્મત છે તને,
કે લાખ સદગુણથી ભરેલા છે નથી તારી કને.
જો પેરથી પ્યારા નથીની પ્યારથી ઉમ્મત કરે,
તો પણ મદર્દી આશ તણે મઝધારથી નૌકા તરે.
પ્યારા નથીની એક-એ પણ જ્યાં કૃપા-દ્રષ્ટિ યઈ,
ત્યાં એમી-દ્રષ્ટિ યઈ રહમત તણી વૃષ્ટિ યઈ.
યારો નિકંદન તોજ "ઉમ્મત" લાખ તારા પાપતું,
ત્યાં હથેલી મૈદાનમાં દામન મેળે જો આપતું.

— ઉન્મત —

— ઈસ્લામ —

(અનુવાદક : જી. ઈસાભાઈ ઈશ્વારીભ)

જે દિવસે આપ (સલ૦, ‘મદીનએ-મુન-વ્વારા’માં પધાર્યા, આઝાદ અને મુલામ નાના અને મોટા, સ્ત્રીઓ અને પુરૂષો દર્શી પ્રશુલિત થઈ ગયાં હતાં, અને મુખારકમાદ તથા અભિ-નદનના તોર પર એકબીજાને કહેતા ફરતાં હતાં કે ‘જાઅ નખીરુલ્લાહ’ ‘જાઅ રસૂલુલ્લાહ’ આર્થાત્ અલ્લાહના નખી પધાર્યા, અલ્લાહના રસૂલ આગ્યા! હજારો પુરૂષો પોતાની પ્રયાનુ-સાર નેઝાખાઝી અને શોર્પાતમક ખેસો બતાવવા લાગ્યા! તે સમયે હઝરત અનસ (રદી૦)ની વય ત્રણ વરસની હતી, તેઓ ફરમાવે છે કે મને તે દિવસ ખૂબ વાદ છે કે આપ (સલ૦)ના ‘નૂર’ (પ્રકાશ)થી મદીનાની ખીતો અને દરવાજા એવી રીતે પ્રકાશિત થઈ ગયા હતા જેવી રીતે સૂર્યોદય સમયે જમીન પ્રકાશમાન થઈ જાય છે!

રસૂલુલ્લાહ (સલ૦) તો બિદુલ આમોશ (મૌનધારી) રહ્યા હતા, અને હઝરત સિદીકે અકબર (રદી૦) લોકો સાથે વાતો કરી રહ્યા હતા! અને બંનેના વચ્ચે એક સત્રખાં હતાં, એટલે અપરિચિત લોકોને શંકા યતી હતી! ત્યાં સુધી કે કેટલાક તો હઝરત અખૂયકર (રદી૦)નેજ પેગમ્બર સમજ્યા! પરંતુ હઝરત સિદીકે વસ્તુસ્થિતિ પામી ગયા, અને કંઈક તડકો પથ આવી ગયો હતો, એટલે પોતાની ચાદર ઉઠાવી હઝરત (સલ૦) પર ઢાંચડો કરી ઉભા થઈ ગયા! જે ઉપરથી બધા બળ્લી શક્યા કે આ બાદશાહ છે અને આ વઝીર! સારાંશ કે લોકોનાં ટોળેટોળાં આવવાં શરૂ થયાં, હઝરત (સલ૦)ના દર્શન અને બેઅન (દિશા)થી ‘અન્સાર’ કમીશો માસોમાલ થવા લાગ્યા!

મદદીઓને ‘અન્સાર’ સાથે તો ઈર્ષી હતીજ રસૂલ-મકબૂલ (સલ૦) સાથે પથ અદાવત લેવાનું થઈ ગયું! જેમકે (હઝરતનાં પતિન) કમુલ મુઅમિનીન “હઝરત સહીબહ (રદી૦) બિન્તે હુયય” જેણી ‘જગે-બેગર’માં ઈસ્લામ લાવ્યાં હતાં, ફરમાવે છે કે મારા પિતા ‘હુયય’ અને કાકા ‘યાસિર’ બંને તૌરેના આલિમ હતા અને બંનેને મારી સાથે અપૂર્વ પ્રેમ હતો, જે દિવસે જનાબ રસૂલુલ્લાહ (સલ૦) મદીનામાં પ્રવેશ્યા હતા, એ બંને બાઈ આબો દિવસ લોકોના વિચારો જાણતા રહ્યા, અને સાંજે યાક્યા દાર્યા ઘરે આગ્યા. તે વખતે હું પાસે મઠ, અને દાસ પુછ્યો તો બંને એ ધ્યાને લીધે સ્પષ્ટ જવાબ આપ્યો નહિ, હું એક તરફ થઈ મઠ, તે વખતે કાકાએ મારા પિતાને અરમી ભાષામાં પુછ્યું “હું એઓ તેજ છે?” મારા પિતાએ જવાબ આપ્યો કે ‘એરાક ખુદાની કસમ તેજ છે’ પછી કાકાએ પુછ્યું “તમારો શો વિચાર છે?” મારા પિતાએ કહ્યું “ખુદાની કસમ અદાવત છે, અને જ્યાં સુધી પણ જીવતો રહીશ શત્રુવદને ત્યાગીશ નહિ!” જેમકે હમાનથી વચિત રહ્યા અને એમજ કુન્વાથી ગાથા મવા!

એક સમય તે હનો કે મદદીઓને અન્મા-રીઓ સાથે કાઈ વાત પર મધડો થતો, ત્યારે કથા કરતા હતા કે “થોડા દિવસ થોડી વાતો હવે અંતિમ-યુગના નખી પેદા થનર છે અને તેમના વપર સૌથી પહેલાં હમાન લાવીશું, અને તેમના સાથી બની તમારી જડ સુદાં બાકી રહેવા હઈશ નહિ” અને આજે જ્યારે

કે તે સમય નજરે નેવામાં આવ્યો તો મામસો ઉઠ્યો થઇ ગયો ! અર્થાત એ નેઅમત અન્નસારીઓના હાથ આવી અને અમુક વ્યક્તિઓ સિવાય બધાજ યહૂદીઓ વચ્ચિન રહ્યા ! !

‘અહરત અખદુદલાહ બિન સલામ’ પોતાના ધર્મના મદાન ધર્માધ્યક્ષ અને ધર્માચાર્યોના શિરોગણી સમખવામાં આપતા હતા, પોતાની વાડીમાં પોતાનાં દોષ ‘ખાસિદહુ બિનતિસ-હારિસ’ સાથે બેનીના કાર્યમાં પ્રવૃત્ત હતા, તેવામાં હઝરત (સલ્વ)ની ‘કુખા’માં પધરાગ-ગણીની ખખર સાંભળી બેધખિતવાર ‘તકબીર-નદ’ પોકારી ઉઠ્યા ! ! અને દોષને કહ્યું કે મુખારક હોએ તે પૈગમ્બર આવી ગયા, જેમની લાંબા સમયથી રાહ જોવાતી હતી ! ત્યાર પછી સેવામાં હાજિર થયા અને પ્રશ્ન કર્યો કે જે આપ સાચા નથી હોય તો મારા ત્રણ પશ્ચોના પ્રત્યુત્તર આપો, (૧) પ્રથમ આ કે જન્મતગાં પ્રથમ ખોરાક કયો દર્શ ? બીજો આ કે ક્રિયામત (રિથ-પ્રકય)ની પ્રથમ નિશાની કય છે ? અને ત્રીજો આ કે નવું જન્મેલું બાળક કદી ના સાથે મળતું હોય છે અને કદી ખાપ સાથે, એતું કારણ શું છે ? ત્રીજો જવાબ આપ્યો કે જન્મતીઓનો પ્રથમ આહાર તે માછલીનું કલેજું છે જેના ઉપર ઝમીન ટકાવી રાખવામાં આવી છે ! અમે ક્રિયામતની પ્રાય-મિક નિશાની તે અણિ છે, જે પ્રગટ થઇને લોકોને પૂર્વથી પશ્ચિમ તરફ દાંકી જશે ! અને જ્યારે પિતાનું ‘વિયે-મિન્દુ’ પ્રયજ હોય છે ત્યારે બાળક ખાપ સાથે મળતું હોય છે, અને માતું પ્રયજ હોય છે ત્યારે મા સાથે ! ! એટલું સાંભળી હઝરત અખદુદલાહે ઇમાન લાવવામાં ઢીલ કે આનાકાની ન કરતાં તરતજ ‘કલિમએ-શહાદત’ પઢી લીધે ! કારણ કે સમ-

જતા હતા કે આ જવાબ નખી સિવાય બીજો કોઇ આશી શકતો નથી ! ત્યાર પછી ઘેર અવ્યા, અને ધરના લોકોને મુસલમાન બનાવ્યાં જેમકે તેમના દોષ હઝરત ખાસિદહુ વધુ ઇમાન લાવ્યાં ! અને પશ્ચાંજ સમગ્ર તથા અગ્ર પુર-વાર થયાં ! હઝરત અખદુદલાહ બિન સ-લામને જોઅત કર્યા પછી હઝરત (સલ્વ)ને અરજ કરી કે મારસમુદ્દાદા મારો ઇસ્લામ જાદિર થતાં પહેલાં મારી કીમતે મારો હાલ પુછી જુઓ કે તેઓ મને કય દ્રષ્ટિએ જુઓ છે ! જેમકે હઝરતે યહૂદીઓને બેલાવાને ફર-માવ્યુ કે હે યહૂદીઓના મમૂદ ! તમે ખૂબ જાણો છો કે હુ કોણ છું, પરંતુ તમારી અકલો પર પડદો પડી ગયો છે કીક, જણાવો કે ‘અખદુદલાહ બિન સલામ’ કેવો માણસ છે ? અને તેના સખધે તમારો શો વિચાર છે ? યહૂદીઓએ કહ્યું કે “તે અમારા સરદાર છે, સરદારના પુત્ર છે, મદાન ધર્માચાર્ય છે અને મદાન ધર્માચાર્યના પુત્ર છે. ત્યાર પછી આમે ફરમાવ્યુ કે અગર તેઓ મારા ઉપર ઇમાન લાવે તો તમને ખાત્રી થશે ? યહૂદીઓએ જવાબ આપ્યો કે એની કદમના પય થઇ શકતી નથી કે તેઓ તમારા ઉપર કદી ઇમાન લાવે ! હઝરત અખદુદલાહ જેઓ ત્યાંજ છુપા-ઇને આ વાટાઘાટ સાંભળી રહ્યા હતા, તરતજ બહાર નિકળી આવ્યા અને કહ્યું કે “અરહદુ અસ્લામલાહ ઇસ્લાહો વ અરહદુ અન્ન મુદ-મ્મદન અખદુદ વ રસમુદ” હે યહૂદી જમાઅત ! ખુદાની કસમ તમે ખૂબ જાણો છો કે આ તેજ રસમ છે જેમનું વર્ણન તૌરેતમાં છે, યહૂદીઓ એ સાંભળી ત્યાંથી ઉઠ્યા, અને કહ્યું કે “અખદુદલાહ નકારો માણસ છે, નકા-રાનો પુત્ર છે જાહિલ છે, અને મહાન જાહિલનો પુત્ર છે ! !”

તેજ પર્વે હઝરત સદ્માન (૨૬૦) એ ઇસ્લામનો અગિકાર કર્યો, જેઓ ઇસ્લામના “રામેનુમ્” નામી શહેરના વસાદતી અને ધર્મની દ્રષ્ટિએ ‘અઝિન-પૂનક’ હતા, ‘ફિતરી-હિદાયત’ (પ્રાકૃતિક-માર્ગ-દર્શન) થી ‘અઝિન-પૂન’ પ્રત્યે તેમને તિરસ્કાર ઉત્પન્ન થયો એટલે સત્ય ધર્મની શોધમાં રહેતા હતા એમના પિતા ‘બુદ્દખાં’ નામી મહાન ધનાઢય ઝમીનદાર હતા, અને એમની સાથે અપૂર્વ પ્રેમ રાખના ઝમીનદારનું કામ એમનેજ સોંપી દીધું હતું. એક વખતે તેઓ પોતાના ખેતરે જઈ રહ્યા હતા, ત્યારે માર્ગમાં ‘ઈન્જિલ’ પદવાનો અવાજ સાંભળ્યો, તેનાથી પરિચય સાધી ત્યાં આવવા જવાનો આરંભ કર્યો કારણ કે સત્ય-ધર્મની શોધમાં બાકીનું હતા એટલે નસરાની (ઈસાઈ) બન્યા અને વેળા કવેળા ઘેર આવવા લાગ્યા. પિતાને એની ચિંતા થઈ, અને જ્યારે જાણ કે ‘સદ્માને’ ધર્મ-પરદો કર્યો છે, તો ખૂબ ખીજવાયો, અને એમના પગેમાં બેઠીઓ નાંખી કંઈ કરી દીધા. હઝરત સદ્માન (૨૬૦) મોકો જોઈને પગાયન કરી ગયા, અને એક કાફલા સાથે ‘સીરીયા’નો માર્ગ લીધો, ત્યાં મુદત સુધી એક “નસરાની પાદરી”ની સેવામાં રહ્યા અને જ્યારે તેના મૃત્યુ-સમય નજીક આવ્યો ત્યારે તેણે ૬૦ સદ્માનને વસીયત કરી કે ‘મુસલ’ના ગિર્જામાં જે પાદરી રહે છે તેના સહવાયથી લાભ ઉઠાવજો. આંતે તેઓ ‘મુસલ’ આવ્યા અને તેના મૃત્યુ પછી ‘નસીબીન’ શહેરના પાદરીની સેવા કાધી. અને તેના મૃત્યુ પછી ‘ઉમ્મુરિયલુ’ શહેરના ‘ઉસ્કદ’ (મહાન પાદરી, ચોપા)ની પાસે રહ્યા અને જ્યારે તેનું મૃત્યુ પછી આવી લાગ્યું, ત્યારે એમણે નિશચય પુર્વક પૂછ્યું કે હવે જતાવો ક્યાં જાઉં? અને પૂકોની પાસે જવન શુકારું? ચોપે જવાબ આપ્યો

કે “સલ-શોધક”! મારી નઝરમાં કોઈ પણ બ્યકિત એવી નથી કે જેની સેવામાં તમને સોંપી જાઉં, માટે ખેદતર છે કે હવે અરમ-રતાન ચલ્યા જાયો અને ‘અંતિમ-યુગ’ના નખીનો ઇન્તકાર કરો, જેઓ જાદી આવનાર અને ઇશ્વાદીન (અલ્લે)ના ધર્મને પ્રકાશિત કરનાર છે. જેમકે હઝરત સદ્માન તે મહાન પાદરીના મરણ પછી એક સંધ સયે અરમ-રતાન તરફ પ્રયાણ કરી ગયા પરંતુ રખેદ લખતું પડે છે કે સફરના સાધીઓએ તેમની સાથે અપ્રમાણિક નર્તન ચલાવ્યું, અને તેમને લાચાર તથા નિરાધાર દેખી પોતાના મુકામ બનાવી દીધા. એ રીતે એક પછી એક દસથી વધારે માણસોના હાથમાં વેચાયા. અંતે ‘કુરા-ધોરી’માં ‘ઉરમાન-અરહલ’ નામના યાદદીદ મુકામ બન્યા પરંતુ અનેક ધર્મચાર્યોની સોદબન અને સહવાસ તેમજ ધાર્મિક પુસ્તકોના અન્વેષકનથી જાણી સુકમા હતા કે ‘યસરબ’ (મદીના) આપ (સલ્)નું હિજરત-સ્થાન છે, એટલે મદીના પહોંચી જવાને મનીમત સમજી લીધું. પછી જ્યારે રમ્લે-મકબૂલ (સલ્) મદીનામાં પધાર્યા, અને ચોતરફ એ વાતની ચર્ચા થવા લાગી ત્યારે ઉરમાન યાદદીએ કહ્યું કે ‘ખુઝરજ’ (કબીલા)ની કૌમ વિનાશ પામે, એમને શું થઈ ગયું છે કે એક ‘છાકરા’ની આસપાસ વીંટળાઈને તેને ‘નખી’ કહેવા લાગ્યા. !

એ શબ્દો સાંભળીને ‘હઝરત સદ્માન’ આપ (સલ્)ની સેવામાં હાઝિર થયા, અને કોઇ વરત ‘સદકલુ’ (ખરાત) તરીકે રજુ કાધી. આપ (સલ્)એ ઇન્કાર કર્યો અને ફરમાવ્યું કે ‘સદકલુ’નો માલ મારા માટે હરામ છે, ખીજ દિવસે સદ્માન ફરી આવ્યા, અને

કોઈ વસ્તુ 'હુદીયહ' (એટ) તરીકે રજુ કરી, જેનો આપ (સલ્લ) એ સ્વીકાર કરી લીધો, ત્યાર પછી તેમણે મુઆરક પીઠ પર નુજુવ્યતની મહોર પણ બેઠા. તેઓ: યહૂદી તથા નસરની ધર્મીયાર્થી પાસેથી એજ ત્રણ ગિરાનીઓ સાંભળી ચૂક્યા હતા, કે અંતિમ યુગના નખી (૧) 'સદકહ'નો અસ્તિત્વ કરશે, (૨) 'હુદી-યહ'નો સ્વીકાર કરશે, અને (૩) પીઠ ઉપર નુજુવ્યતની મહોર હશે. એટલે 'કલમએ શદા-હત' પઠી ઇસ્લામથી પાવન થયા, તે સમયે તેમની વય અઠીસો વર્ષથી વધારે હતી. અને બધીજ ઉમ્મર 'સલ-ધર્મ'ની શોધમાં ગીતી હતી, પરંતુ 'ઉસ્માન અરેહલ'ના યુધામ હતા, એટલે જનાય રસુલુલ્લાહ (સલ્લ)એ દુકમ ફરગાવ્યો કે મુક્તિની ચિંતા કરો! અને ઉસ્માનને કંઈકે આપી અપાવીને બેઠિકર થઈ જાઓ, જેમકે તેમણે "ઉસ્માન"ને એ વાતની વિનંતી કીધી, અને ઉસ્માને તેમને ચાળીસ "અવકીયા" અહીંના તોલથી સવાશેર ઉપર સોનું આપી મુક્ત થવાની સંમતિ આપી. અને આ 'શત' પણ ઠરાવી કે ખગ્લુરના ત્રણસો ઝાડ રોપી, તે ફળ આપતાં થાય ત્યાર પછી મુક્તિ આપવામાં આવે.!! હઝરત સદ્માનમાં એ શકિત ક્યાં હતી; કે એટલી ઓટી રકમ જે ત્યારના ભાવથી અઢી હજાર રૂપીયા થાય છે બરપાઈ કરે, અને ત્રણસો ઝાડની ખેડ અને ખિદમત કરી તે ફળદાયી થતાં સુધી યુધામ પણ બની રહે. પરંતુ અલ્લાહ તઆલાને પસંદ ન હતું કે પોતાના રસૂલના ગુલામ કોઈ યહૂદીના ગુલામ બની રહે એટલે જે વર્ષે હઝરત સદ્માને પોતાના મુઆરક હાથે ઝાડ

રોપ્યાં તે સઘળાં તેજ વર્ષે ફળ આપતાં થયાં!! અને મતીમતના માલમાંથી એક ઈંડા જેટલું સોનું આપ્યું હતું, જે રસુલુલ્લાહ (સલ્લ)એ તેમને અર્પણ કર્યું, કે જાઓ એને આપીને આઝાદ થઈ જાઓ! પણ એ વઝન નહીં થયેલા વઝનથી ઓછું હતું એટલે હઝરત સદ્માને વિનંતી કીધી કે યા રસુલુલ્લાહ! મુક્તિ મેળવવા માટે તો "ચળીસ અવકીયા" સોનું બેઠએ આ 'ઈંડા'થી શું થાય? જનાય રસુલુલ્લાહ (સલ્લ) પોતાની મુઆરક મુઆન તે 'ઈંડા' પર ફરવી દીધી, અને બરકતની દુઆ ફરમાવી કહ્યું કે જાઓ એને આપીને મુક્ત થઈ જાઓ! હઝરત સદ્માન (રહી) કહે છે કે આ ઇર્શાદ સાંભળીને હું તેને ઉરમાનની પાસે લઈ ગયો અને તોલ કર્યું તો પુરેપુરું "ચાળીસ અવકીયા" હતું! ન ઓછું ન વધતું! સારાંશ કે હઝરત સદ્માન ફારસી (રહી) આઝાદ થઈ ગયા, અને જનાય રસુલુલ્લાહ (સલ્લ)ની સેવામાં રહેવા લાગ્યા.!! તેઓ તેજ છે જેમનો પીઠ પર હાથ મુકીને જનાય રસુલુલ્લાહ (સલ્લ)એ ફરગાવ્યું હતું કે "જો ધર્મ 'મુસ્લમા' નામી તારામંડળમાં પણ હોત તો એમના વંશજોમાંથી એક માણસ તેને ત્યાં પણ પ્રાપ્ત કરત!" જેમકે, એ ખુદખબરી 'ઇમામે આઝમ અબૂહુનીફા' કહી રહમતુલ્લાહે અલૈહુના હકમાં ખરી પેડી, જેઓ એમનાજ વંશજોમાંથી છે. આપ 'જગત-સરદાર' (સલ્લ)ની વક્ત પછી જાણીસ વરસ સુધી જીવતા રહ્યા, અને ઉસ્માની ખિલાફત યુગ અર્થાત સને ૩૩ હિજરી સનમાં વક્ત પામ્યા.

ઇનાલિલ્લાહે વ ઇન્નાહુ ઇક્લય રાજિઝન.

૭૦ મુહમ્મદ મુસ્તફા (સલ૦)

(નઝમ)

જગત - ઉદાનમાં જ્યારે દમન પોપક હવા ચાલી;
અદબ નાસી સમામાં પાપની વિષમય સુરા ચાલી.
ચમન વાસી, ચમનવાસીનાં બેઠા પ્રાણધાતક ચઇ,
નહારી બાવના છુલ્લુલ અને પુષ્પોમાં વ્યાપી ગઈ.
ચમન-દાહક બધા માનવ મરીને દર બની બેઠા;
મનુના રૂપમાં સર્ગબેઠા દાનવ બની બેઠા.
અનીતિ, પાપ વ્યભિચાર શત્રુવટ કતલ-બાઝી;
દમનનીતિ, તનુમવધ, અસત પૂજ દગલ - બાઝી.
પુદા કેરી ખુદાઈ મુદમ જોઈ ખલભળી ઉડી;
દયાની વાદળી પણ ઉપ્પુતાથી કળકળી ઉડી.
સવેળા! સત્ય જગ્યું જીવશી અંદ હોશમાં આવી;
અને અદલાહની કુદરત સવેળી જોશમાં આવી.
નુબુવતની ઉપા ગારે દિરાથી એવી ચમકાવી;
કે મુદમતની મહા પિકરાળ રજતી નાસવા લાગી.
રવી-કર સત્યના ચારે દિશામાં બાપવા લાગ્યાં;
પુતોનાં જુદાં આગાર તેજે બાળવા લાગ્યાં.
હતી સતને જરત ક્યાં? કોઇ બાણા કે ખજરની;
ફક્ત કાશી સદા ઉરની હતી અદલાહો અકબરની.
મુબી તોલીદ-સૂરો કેટલા નિર્જન ચઇ બેઠા;
મનોહર ખસીએ કીધા ધણું અદલાહના શૈદા.
મુહમ્મદ મુસ્તફા સામેઅલા, સમેઅલા આવ્યા;
પુદાના મુકે કે શમ્સુદ્દુદા બદરુદ્દુલ આવ્યા.
ગવાહી જેની દે છે સત્યથી આપાતે મુર્બાની;
રસુલુલ્લાહ છે તેનો નથી બીજો કોઈ સાની.
ખુશી યાએ મુસલમાનો! જગતની છપ્તેદા આવી;
નુબુવતની ગણેલી છપ્તેદા એ છપ્તેદા આવી.
જફાકરની કઝા આવી મરીઝાની દવા આવી;
યતીમેની બુલ્ક આવી, મરીમેની દુઆ આવી.
પધાર્યો હાશમી બાગે કોઇ ફિરદૌસનો માળી;
કે જોજે નવ - દમે પોથી છે છજાલીમની વાડી.
ખલીફુલ્લાહની બાગે પુનઃ દિતકર હવા આવી;
ફરી ઉજ્જ/ડ વન કો' દિલ્લ ખુલ્લુલની સદા આવી.
નુબુવતુલ્લાહ, મુહમ્મદ, મુહમ્મદની ઘટા આવી;
નવા ખાલા લઇ પીનાર સાકીની સખા આવી.
કુખીને તારવા હે માનવો! ઉદાર આવે છે;
હઝારો કુખતી કિસ્તીનો તારણુદાર આવે છે.
અમર કોઇ રસુલુલ્લાહનાં દરબાર આવે છે;
વિના પોધે બની ગસવાન ને સરશાર આવે છે.
નખીના નામ પર "કાદિર" છું જોડા તારી જના દે;
કુમે તો કુખવા દે, ને તારે તો પાર થાવા દે.

ધરલામનો જીવન-આદર્શ !

અહીં બિન હાનિમ, પગંબરે ઇ-સાનીયત (માનવતાના સંદેશવાહક) હઝરત મુહમ્મદ (સ૦)ની વક્તની દોહ એ વરસ પૂર્વે દિ. સં. ૧૨માં આપ (સ૦)ની સેવામાં હાજર થયા. આપે (સ.) તેઓને સંબોધીતે ફરમાવ્યું :

“ અય અહી ! શું તમે એટલા મારે ઇસ્લામ નથી સ્વીકારતા કે, અમારા લોકો ગરીબ છે ? ખુદાની કસમ તે લોકોમાં એટલી હદે માલ આપવાનો છે કે, ઘણા લોકો માલ દેવો હજીરે, પરંતુ એમને માલનો લેનારો કોઈ નહિં મળે.”

“ અય અહી ! શું તમે એટલા મારે ઇસ્લામ નથી સ્વીકારતા કે, અમારા લોકો સંખ્યામાં ઓછા છે, અને અમારા દુશ્મનો ઘણા છે ? ખુદા આદર્શો તો એ સમય ખિલ-કુલ નિકટ છે, જ્યારે એક સ્ત્રી અડધી કાદસિયાથી ચાલીને મક્કાની દજ (=જત્રા) કરશે. અને તેને પ્રવાસ-પથે ખુદાના સિવાય કોઈનો ભય હશે નહિં.”

“ અય અહી ! શું તમે એટલા કાન્જે ઇસ્લામથી દૂર નાસો છો કે, આ વખતે રાજ-તંત્ર બીજી કોમોના હાથમાં છે ? ખુદા આદર્શો તો, વખત છેક સામે આવી ગયો છે. જ્યારે તમે સાંભળી લેશો કે, મુસલમાનોએ આયુલ (છરાકું) પ્રખ્યાત શહેર, જે પુરાત નદીના કિનારે પૂર્વ દિશા પર સ્થાપી હતું, તેની) પૃથ્વીનો ઉગ્ગળો મહેલ ફતેહ કરી લીધો હશે.”

“ અહી ! તમને ‘લાઇલાહા હદિસ્સહ’ની યોષણા કરવામાં કંઈ રક્ષક છે ? શું ખુદાના સિવાય બીજો પણ કોઈ પરવરદિગારે આજમ (જગતનો પાલનદાર) હોઈ શકે છે ?”

“ અહી ! તમે “અદ્લાહો અકબર”નો સાદ બંધ કેમ નથી કરતા ? શું અદ્લાહથી મોટો કોઈ અન્ય પણ છે ?”

પૈગંબરે ઇ-સાનીયતના આ ફરમાનો વક્ત મુજારફથી કેવળ દોહ એ વરસ પૂર્વેના છે. આ ફરમાનોનો અર્થ મિત્રકુલ સ્પષ્ટ છે. રસુલુલ્લાહ (સ૦)ને તેનો સપૂર્ણ વિશ્વાસ હતો કે, આપે (સ૦) મુસલમાનોને એક એવા માર્ગે નાંખી દીધા છે કે, જેનું વાગતવિક અને છેલ્લું પરિણામ એ નિપજ્જો કે, મુસલમાનોમાં સદા અને ખૈરાત સ્વીકાર એક પણ જણ બાકી નહીં રહેશે. જો કે તેઓની સખ્યા કાદસિયાથી મક્કા સગી વિસ્તરી ચુકી હશે. તેઓ રાજદ્રીય દષ્ટિએ પણ સ્વતંત્ર હશે. અને બીજી કોમો ઉપર માલિમ આવી જશે

“મુસલમાનોમાં કોઈ ખૈરાત લેનારો બાકી નહીં રહેશે” આ વાક્ય તે જીવન-સાહસ્યનો પ્રાણ છે. જે ઇસ્લામ દ્વારા આ જગતમાં ઉત્પન્ન થનારું હતું. માનવતાના સંદેશવાહકે એમ નથી કહ્યું કે, “મુસલમાનોમાં કોઈ માંગનારો બાકી નહીં રહેશે” એટલુંજ નહીં પણ એમ ફરમાવ્યું કે, કરજ દેનારા, ખૈરાત આપનારા, સખાવત કરનારા અને ખીંતો હાથ પકડનારા તો અગણિત હશે પરંતુ લેનારો માણસ કોઈ નજરે નહિં પડે.” એટલે જધા સ્વતંત્ર હશે માલી નજરે ધનવાન અને બેનિપાજ હશે. કોઈ પણ એક ખીંતો મેહ-તજ નહીં હોય. સૌ પોતાના ચરણો ઉપર હુલા હશે. એના મિવાય બેપરવાઈ એટલી હશે કે, ઘણા લોકો માલો દૈસત આપવી આદર્શો, પરંતુ કોઈ સ્વીકારશે નહીં. તેઓમાં લોભ કે લાલસા પણ હશે નહીં કે, તેઓ

કોઈથી બિનજરૂરી માલોદોલત જમા કરતા રહે. માનવતાના સંદેશવાહકે પોતાના પવિત્ર જીવનમાં હુકમે ઇલાહી અનુસાર ઇસ્લામી સંસ્કૃતિની પુન્યાદો સ્થાપી દીધી હતી જેનું પરિણામ એ નિપજવાનું હતું કે, મુસલમાનોમાં કોઈ ખૈરાત લેનારો બાકી રહેશે નહીં. રસુલુલ્લાહ (સં.)ના જીવનમાંજ દરેક મુસલમાને એમ માણી લીધું હતું કે, જે કાંઈ અદી બિન હાતમને કહેવામાં આવ્યું છે તે ખરેખર સાચું પડી રહ્યું છે.

આપ (સં.)ના પછી સિદીકી યુગ ફક્ત સવા એ વરસ રહ્યો તે યુગની આપણેએ એટલી બધી હતી કે, મુસલમાનોએ જીવના વિકાર કાંઈ પણ ભવ્ય ન થઈ શક્યો. ફારૂકી યુગમાં પૈગંબરે ઇસ્લામની ભવિષ્યવાણી અતિ-શય ખૂબીની સાથે પુરી થઈ ગઈ હતી.

ઉરગાન (૨૬૦)ના ખિલાફત કાળમાં વાત બગડી શરૂ થઈ ગઈ. હઝરત અલી (કં.)ના જમાનામાં ઇસ્લામી જમીઅતમાં ઇન્તેશાર ઉત્પન્ન થયો. અને આખી વહાતથી ખિલાફતના અદલે ગણકીયત કાયમ થઈ ગઈ. જેણે કુન્યાને ફરી તે પ્યરબાદીના પયે દરેવી દીધી; જ્યાંથી પૈગંબરે હરિલામે તેને ઉગારી હતી.

“અય અલી! તે ગરીબોને એટલી હદે માફ મળનારો છે કે, તેઓમાં કોઈ માલ લેનારો બાકી રહેશે નહીં” રસુલુલ્લાહ (સં.)ના એજ શબ્દો આજે પણ માનવતાનું જીવન-ધ્યેય છે. આજ જગતના કરોડો ખેડૂતો, મજદૂરો, આછૂતો અને ગરીબો ફરી તેજ જીવન-ધ્યેયની પૂર્ણાકૃતિની પ્રતીક્ષા કરી રહ્યો છે !!!

[૭૬ ઉપરથી.]

● કોઈ કોઈ વાર એવું બને છે, કે આપણાં વિચારો અને આપણી ચેતના આપણે જો જમાનામાં જીવીએ છીએ, તે જમાનામાં અનુકૂળ આવતા નથી. પણ તેથી આપણે નિરાશ થવું જોઈએ નહિ. પણ એવડા ઉત્સાહથી જમતનાં પ્રવાહોનો ચોક્કસ અભ્યાસ કરી, બીજા જમાના માટે પોતાની ચેતના અમાનત રાખી એકાદ સીધ કરેલા પાંદિટમાં સંભાળથી ચૂકવે, તેનાં ઉપર અમુક વર્ષ પછી એ પાંદિટ ખોલવાની એ સુચનાં આપવી જોઈએ, આત્માસન મેળવવાનો છેલ્લામાં છેલ્લો આ એકજ બિપાય છે.

● હૈયાને વહેવું મૂકાને અલેખાચેતી કયામાં પણ અ-અન્યથિતાં ગુણદોષ તો નજ દેવા જોઈએ. અંતરમાં ઘૂંટાતા ભાવો બીપર કાચુ રાખવાનું સહુ કોઈ મથે તો હજ, છતાં એ નિર્વોવાદ સત્ય હોવા છતાં નિયમન અને અન્યથિતા તો અત્યંત-આવશ્યક છે. દિલમાં બિડતા એકંદર ભાવો કલ્યાણકારી નજ દેહક શકે. એ પ્રત્યેક લેખકે લક્ષમાં રાખવું જોઈએ.

● અવશોકનાયે અપાતા પુસ્તકો સાથે બલામણેને સ્થાનજ ન હોઈ શકે. કારણ કે આખી બલામણેથી વિવેચકની સ્થિતિ વિષમ બની જાય છે. બલામણેથી વિવેચકને સસ જળ-વડું કે મૈત્રી, એની બાંજગડમાં અનિચ્છાએ અટવાઈ જવું પડે છે. યોગ્ય તો એજ મણ્યાય કે અવશોકનારોને સ્વતંત્ર રીતે પોતાનો સ્પષ્ટ મત આપી દેવાની તક આપવી જોઈએ નહિતર પોતાનાં પુસ્તક વિષે દર દોષ, એવા ડરપોક લેખકે પોતાનાં પુસ્તકને અવશોકના માટે આપવું જોઈએ નહિ. સારા મત માટેની બલામણે સાથે અવશોકનાયે પુસ્તક પાઠવવાની જગાયે આવ-શ્યકતા નથી. કોઈપણ લેખકે આટલી હદે નીચા ન ઉતરવું જોઈએ.

સરવરે આલમ (સલ૦)

તું

સાદું જીવન

અજનાબ સાલેહ બકીલી સા.

હુઝૂર સરવરે આલમ (સલ૦) તું જીવન પહેલેથી દેલ્લે સુધી તેજા અને હિદાયતનું દર્પણ છે, જેનાથી દરેક ઇન્સાન, દરેક ધર્મ અને દરેક પ્રજા લાભ પ્રાપ્ત કરી શકે છે

આપ જન્મ પહેલાં જ યતીમ (અનાથ) થઈ ગયા હતા સારા સમજણા પણુ થયા ન હતા કે, મૃત્યુએ બહાવી માતાના પ્રેમભર્યા બોળામાંથી જુદા કરી દીધા થોડા સમય પછી દાદાનો માવાળુ છતસાથે પણુ માયા ઉપરથી ઉઠી ગયો બાળપણ એવી રીતે યતીમી અને બેકસરીયા ગુઝરું પુરા. યદ્યપે લામી મુદત તગી અને નાદારીમાં વિતાવી એકાએક કુદરતે ચાળીસ વર્ષની વયે તે ખિલજતે નખૂત અર્ધજીવ કરી કે જેની આગળ દુન્યાની તમામ નેઅમતો તુચ્છ હતી. મનમએ નખૂત પણુ એવી શાન સાથે કે આપથી પહેલા કેાઇને પણ આની ઇઝત મળી ન હતી પરંતુ આ બધા વાતાવરણમાં સગાબહાલાઓની દુસ્મનીઓ અને સખ્તીઓ, શહેર અને ધર્મ બિન્નલિજ પ્રકારના કષ્ટો, અન્યોના રોઝરોઝના નિરોધો, જેને કારણે વહાનું વતન તજવું પડ્યું. ઝાહિરી નઝરે જેનાના વતન ત્યાગ માટે આનંદિત છે. પોતાની કામચામી અને ફત્હયામી માટે આનંદની મજલિસો ગોઠવી રહ્યા છે. પરંતુ સમય ધીમે ધીમે ઇન્કિલાબે નખૂવતને એલાન કરી રહ્યો છે. દુન્યાને દેખાડવામાં આવી રહ્યું છે કે આજ યતીમ જે ઝાહિરમાં પોતાના વતનને ત્યાગ કરી રહ્યો છે, એક સાથીને લઇને રખસત

થઈ ન્હોં છે સમય આનશે કે જે રચયેથી તમે નેને કાઢી ચૂક્યો છે, તેજ રચણ તેનું દીની કેન્દ્ર હશે. આ સમયે તમે માત્ર એકજ સાથીને જોઈ નહા છો, પરંતુ થોડા નિસોમાં ઇન્સાનોની દુન્યા તેની સાથે હશે જે મદાન મક્યદને માટે આપ મળવડસ થયા હતા, તેની સપૂર્ણતા શરૂ થઈ મઠ્ઠદથી વતન ત્યાગ કરીને મદીનહમાં તૌહીદે ઇલાહીની તખ્વીગ શરૂ થઈ તૌહીદના ગગન ગુન્જિત નશારા હિમઝના ત્જોમાંથી નિકળીને, અરમસ્તાનની મરહદોને ચીરતો કૈસર અને કિસરાના મહમ લયોગા પહોચી ગયા

દુન્યા આશ્વર્ષમાં ગર્જી છે કે ઝિન્દગીની આ થોડી પગેમાં, તેજ કૌમ જેની રિતમાતેમાં દરેક પ્રકારની ખુનાઇએ મરેલી હતી, હુઝૂર અન્વઝ (સલ૦)ના પતિત જીવન અને દીની તખ્લીગી અસરથી તેજાઓ અને અખ્લાકને અમથી નમૂનો બની ગાઇ

અમે આ ન્હાના લેખમાં એટમુજ દેખાડ્યા આહીએ છીએ કે હુઝૂર (સલ૦)ની મુસારક ઝિન્દગી યતીમી અને ગરીબાઈથી લઇને સાદગી અને કુર્બાનીને એક એવો નમૂનો હતી, જેનું ઉદાહરણ કયાએ મળી શકતું નથી આપની રહેણી કરણીમાં તલમાત્ર દેર પડ્યો નહિ હમેશા એકજ રીતે ઝિન્દગી ગુઝારી જ્યારે કઈ પણ ન હતું ત્યારે પણ દિલ ગતી હતું અને જ્યારે શહેન્શાહ હતા કેમરો કિસરાના તખ્તોતાજ ચણીમાં આની પડ્યા ત્યારે પણ ગર્વનું નામેનિશાન ન હતું. જેવી રીતે બાળપણમાં બકરા ચારતા હતા, નખૂત અને સસ્તનત પછી પણ ખૂદ પોતે દુધ દોહતા હતા. કદી પોતાના નિજના કામ માટે પણ સેવકોને લક્લીફ આપી નહિ બદકે પોતાના કામોને પોતાના હાથેથીજ કર્યા. જો કદી કાઇની પાસે કંઈ કામ લીધું તો તેનાથી વિશેષ કામ પોતે કરી આપ્યું. વૃધો અને

અશક્તોનો ભાર ઘણી વાર પોતાના ખભા ઉપર ઉઠાવી લેતા હતા

હજરત આઈશા રિદ્દીકા (રદી૦) ફર્માવે છે જેની રીતે તમે તમારું કામ કરો છો, એવીજ રીતે આપ પણ કરતા હતા ખૂં દુધ દોહતા, કપડા સિનતા, બેડા સાધતા (બુખારી અને તિરમિઝી શરીફ)

મસ્જિદે નખવીના ચણતરમા મઝહૂરી

મસ્જિદે નખવીના ચણતર સગથે સહાબીની સાથે આપ પણ ધટા ઉઠાવતા હતા (બુખારી શરીફ)

મઝહૂરી ખન્દકમા સહાબી ખન્દક ખોદી રહ્યા હતા ખીજી તરફ આપની આ હાનત હતી કે દોહાગી હાથમા હતી અને ખન્દક ખોદવામા તનનીન હતા હ૦ જાનિર ફર્માવે છે અમને ત્રણ દિવસથી ખાનાનુ કંઈ પણ મળ્યુ ન હતુ કેવલાક સહામાએ બુખની શિક્ષાપત કરી આપે પહેરણુ ઉઠાન્યુ હ૦ જાનિર કહે છે પેટ મુખારક ઉપર પચાબાધેનો હતો (બુખારી શરીફ)

ગઝવાતમાં આગેવાની

સહેન્શાહે આનમથી કથા સંહન થઇ શકે કે ખૂદ તો મસ્જિદે નખુત ઉર ખેરી રહે અને ખારગાહે નખુતના યુનામે સંદ્દ રાશી કરે એવો કથો મઝહૂર છે જેમા સગકારે આલમ (સલ્લ૦) અનહદ ઇસાર અને અત્યત સાહગી સાથે સામિલ નથી થયા

ખેખરની ફત્હ સમયે આપ મધેડા ઉપર સનાર હતા, જેની લગામ ખજૂરીની છાલની હતી

હજરત અન્સ રદી૦ ફર્માવે છે મકકહના વિજય સમયે જે પાવાને આપના ઉટ ઉપર હતુ, તે એક રૂપિયાથી વધુ કીમતનુ ન હતુ

હુઝૂર (સલ્લ૦)નો ખોરાક

ખોન્કમા મ્હોટે ભાગે જવની રોટલી હતી કેટલીક વાર તો એ પણ આપને મળતી ન હતી હજરત આઈશા (રદી૦) ફર્માવે છે આપના ધનનાગાઓને પેટ ભરીને જવની રોટલી પણ લગલગાટ મે દિરસ ગળી નથી (તિરમિઝી શરીફ)

એક દિવસ હજરત આઈશા (રદી૦)ના દુધભાઈ પધાર્યા આપે તેમને માટે ખાનાનું મગાવ્યુ અને ફર્માવ્યુ બ્યારે પણ હુ પેટ ભરીને જમુ છુ ત્યારે મને રકવુ આવી જાય છે હુઝૂર (સલ્લ૦) એક દિવસ પણ પેટ ભરીને જમ્યા નથી (તિરમિઝી શરીફ)

મરીમો અને મિરઝીનોનું પેટ ભરના પછી જે કાંઈ બચતુ તે આપ આરોગતા હતા આ ખારમહે આપીતુ રસોડુ લુખ્યા અને મુદતાને માટે વકફ હતુ વર્તમાન દુન્યા શહન્શાહોનું ખારચીખાતુ ન હતુ, જેઓ માત્ર પોતાને માટેજ કોમ અને ગ્યતના હકારો રૂપિયા ખુરી રિતે ઉઠાવે છે બહો આ તેની ખારગાહ હતી, જે ખીજાઓની ઝરમો પૂરી કરીને પોને લાધણુ કરતા હતા

લિખાસ

તે પવિત્ર જાત જે તમામ આતમની ઈલાહી આજ્ઞા પ્રમાણે હાકિમ અને માલિક હતી એનો પોતાના લિખાસ માત્ર કમીસ ચાદર, તેહબદ અથવા ઇકાર અને અમ્મામે હતુ આ લિખાસ પણ માંમૂલી પ્રકારના કપડાની હતી સુગોભિત કે આકર્ષક ન હતી મ્હોટે ભાગે યીગડા મારેલા કપડાજ આપ પહેરતા હતા અને તે પણ કોઈ મુદતાજ માગનો કે તુરત આપી દેતા હતા

એક વાર એક ઔરત એક ચાદર આપની પાસે હથિયો લાવી અને અર્ઝ કરી મારી ઇમ્જા છે કે આ આપને પહેરાવુ, આપને

એ સમયે ચાંદની ઝરત હતી, જેથી સ્ત્રીખારી
લીની આપ ચાંદને તેહબદ પેડે બાધીને
બહિર પધાર્યા એક શમ્ભે તેની ધણી તારીફ
કરીને આપની પસે માગી આપે તેજ સમયે
તેને આપી દીધી અમહામ (રદી૦)એ તે
માણુમને કહ્યું કે હુઝૂર (સન૦)ની પસે ચાંદ
ન હતી તે કેમ માગી ? તેણે કહ્યું. ખુન
ગાહ છે કે મે પહેગાને માટે નથી માગી,
બદ્દે એટલા માટે માગી છે કે આ માફ
કેન થાય (ખુખારી શરીફ)

ખિસ્તર

હઝરત આઈશા સિદીકા (રદી)ને પૂછાયા
આપુ કે હુઝૂર (સ૦)નું ખિસ્તર કય વસ્તુનું
હતુ ? આપે ફર્માનું કે ટાટનું, જેમા ખમ્બુની
છાત બરેથી હતી (ખુખારી અને તિરમિઝી
શરીફ)

આજ સવાય હઝરત હકમદ (રદી૦)ને
પણ કરનામા આવ્યો આપે ફર્માનું કે
આપના આગમને માટે અમે ધણી વાર એક
ઠાઠને દુકડે પાયગી દેતા હતા એક રાતના
મે એ ઠાઠને (એક ધડીને નદયે) ચાર ધડી
કરીને બીઠારી નીધું કે આપને વધારે આરામ
મળે સવારના આપે ફરમાવું જગતના તમે
શુ પાયગી આપ્યું હતુ ? મે અર્જ કરી કે
તેજ આપનું ઠાટ હતુ પણ ફેર માત્ર એટલો
હતો કે ચાર ધડી કરી દીધી હતી આપે
ફર્માનું “નહિ, પહેલા જેવું હતુ તેવું જ કરી
દો” (તિરમિઝી શરીફ)

સગાઓને સાદગીની તાલીમ

હઝરત અમીરુલ મુમીનીન મૌના અબી
(રદી૦) ફર્માવે છે કે ‘મારી પત્ની-હુઝૂર
અકરમ (મતના પુત્રી ફાતિમહ ઝહરા (રદી)
ની એવી હાલત હતી કે ચાંદી ચનાવતા
ચસાવતા હાથમા છાંસ પડી મથા હતા કેટ-

લીક વાર લોહી પણ નિકળી આવતું હતુ. મે
એક દિવસ મરિજદે નખવીથી અડીને તેમને
કહ્યું કે હવે તમીફ જેઈ શકાતી નથી હુઝૂર
(સન) પસે જઇને અર્જ કરો કે એક લોહી
તમને આપે” આપને સરાન કરનાને શમ
આવી પરતુ શૌહરની ઇતાઅત કરતા હુઝૂર
(સન)ને અર્જ કરી હુઝૂર સદખમે ફર્માનું
“બ્હાની બેગી તને એવી સાત ન બતાવું જે
મેઠથી મેહનર હોય સુતી વખતે ૩૩ વાર
સુદાનામ ૩૩ વાર અનહમ્દુ મિત્રાહ અને
૩૩ વાર અશહે અફનર પઢયા ફર એ
આકરથી મેહનર છે તુ માફી શરીફ)

અચારો અકમર ! બારગાહે નખૂતમાથી
હઝારો લેકોને માલે ગનીમતમાથી રોકડ
રૂપિયા અને લોહી ગુનામ વહેચવામા આવે
પરતુ દિલના દુકડા (પુત્રી)ને આવી સાદગીની
તબીબ આપવામા આવે !

મુસલમાનોને અર્જ

મુસ્લિમ ખિમ્દર ! અમારી પ્રતિ-દિનની
કમાલીયતે અમને બદથી મદતર હાનતમા
પહોચાડી દીધા છે. અમે અમારા ખુશ આન-
દતે કારણે શાફકરોના ગુનામ બનતા જઈએ
છીએ તે સમય આવી લાગ્યો છે કે અમે
મકીદરોના હાયેટરી બરબાદ થઇ જઈએ
સિલ્લાહ પોતાની પ્રાચીન સાદગીને ઇખ્તિયાર
કરી શાદી ગમી અને દરરોજની જિન્દગીમા
સરકારે આનમ (સત્ત૦) આપના અહુલે બેન
અને સદાબા (રદી૦)ના ઉસ્વએ હસનાને
પોતાનો સિદ્દાત બનાવી લો જે રૂપિયા વિલાસ
વેમવ ઉપર ખર્ચ થાય છે તે પોતાની કીમી
કસલામી બિનહરી, ગરીબો, યતીમો અને દીની
ઝરતો માટે ખર્ચ કરો પછી બુલ્લો તો
ખગ કે કેવો મહાન ઇન્કિલાબ થઈ જાય છે.

દુન્યાના તારણહાર થઈ આવ્યા

છવાયો 'તો જહાલતનો બધે અધકાર દુન્યા પર,
ન જીવન જાણતું કોઈ કે જીવન સાર દુન્યા પર,
રે નિજ સજેલ પુતને માનતા કિરતાર દુન્યા પર,
હતા અન્યાય અનિતિ જૂઠા અન્યાયાર દુન્યા પર;

બની ખતમલ નખી ત્યારે મોહમ્મદ મુરતકા આવ્યા,
જગતને હક અને ઇન્સાનિયત સમજાવવા આવ્યા.

ને નિજના આગમન સાથે પરિવર્તન કરી દીધું,
કે દુન્યામાં નવી દુન્યાનું એક સર્જન કરી દીધું,
રહી હક પર અને સહુ જુદાનું ખંડન કરી દીધું,
અનિતિ પાપથી આ વિશ્વને પાવન કરી દીધું.

૨ ને માનવતા એના આગમનથી જન આવી ગઈ,
હરએકની ઝિન્દગાનીને અનોખી શાન આવી ગઈ.

મોહમ્મદ નામની આરે દિશાઓમાં દુકાઈ છે,
મોહમ્મદ નામથી રીશન થઈ સારી ખુદાઈ છે,
મોહમ્મદની બલાઈથી જગત માંહે બલાઈ છે,
નખીની રેહનુમાઈ પર જગતની રેહનુમાઈ છે,

નખીના કાજ આજે આ બધી ખંડિત ખુદાની છે.
નખીના આશિકો પર વિશ્વમાં રહમત ખુદાની છે.

હતા એ શાહ છતાય ઝિન્દગી એની હતી ન્યારી,
જગતને મોઢ દેનારી જગતના દિલને હરનારી.
બહુ આદર્શને ઉગી બહુ સાદી સદાચારી,
દુખીના દુખને હરનારી દયા સચુની ખાનારી,

ને હિમત ટેક ધિરજ વીરતામાં પણ હતા ન્યારા,
અમેને ફક્ત છે તેઓ અમારા છે નખી પ્યારા.

ખુદાના લાડલા નખીએ તથા સરદાર થઈ આવ્યા,
ગુનહગાર આપની હુમતના આપ આધાર થઈ આવ્યા,
હરએક 'મઝલૂમ'ના દુન્યા મર્દો મગપ્યાર થઈ આવ્યા,
મોહમ્મદ આપ આ દુન્યાના તારણહાર થઈ આવ્યા,

હું જાઉં આપ પર સદેકે છે એકજ યાયના મારી,
રહે બને જગતમાં લાજ મેદખૂમે ખુદા મારી.

“મઝલૂમ” જેતપુરી.

નાવ લગાવો પાર

નાવ લગાડો પાર નથી છ ।

નાવ લગાડો પાર.

અધારે અટકાઈ ગયો છું.

નમ્મળમા થેગઈ રહ્યો છું.

આશ્રિતમા મપડાઈ રહ્યો છું.

દિનમા છે કપાર. નથી છ ।

નાવ લગાડો પાર

ઝેરી હવાઓ વાઈ રહી છે.

દિલને ગુલામી ખાઈ રહી છે.

આશ્રિતમા રોળાઈ ગઈ છે.

એન નથી તનમાર, નથી છ ।

નાવ લગાડો પાર

છવ છે સંધળા ઉદ્ધન માટે.

કલેશ છે જગના જનજન માટે.

શોર છે આખા ઉપવન માટે.

કાચ સુએ પોમાર નથી છ ।

નાવ લગાડો પાર.

દિલની વ્યથા જઈ કોને કહું છું ?

દિલની દશા જઈ કોને કહું છું ?

દિલની કથા જઈ કોને કહું છું ?

કોઈ નથી ગમખાર, નથી છ ।

નાવ લગાડો પાર.

પાપ થઈ ભરપૂર છું હું તો,

જગ માંહે મગજૂર છું હું તો,

ચિતામા ચક્રવર્તી છું હું તો,

કોઈ નથી આધાર, નથી છ ।

નાવ લગાડો પાર.

“ધૂની”

નબી!

દઈને ચમચ ચમચ મદી મખાળને ન તી ।

દેતે બરેન દાધથી પંખાળને, નબી ।

અધારો પથ છે ને પ્રવમી છું આધારો,

આખો દઈને પથને અગવાળને, નબી ।

સળગી રહ્યો છું વિશ્વ મદો, દારને, નબી ।

દૂમી રહ્યો છું. હાથ ઝડી તારને, નબી ।

માગ છત્રને મિદુ બાગી દયા કરી,

સિધુ સમા હૃદય મદો સત્કારને, નબી ।

ખિન્ના હતી ત્યા તમે હૃદયની બહાર કરી,

હતી વ્યા રાત, તમે ધર્મની મનાર કરી

જુલાબા વેર ભરેલા હૃદયને ખ્યાર કરી,

હમ્મર વાર હાથ્યા છે એક વાર કરી.

કૃપા ખુદાની બનીને જગત ઉપર આવ્યા,

અને ઉપરથી તમે પથ કૃપા અપાર કરી.

પિતાડી કીમને પાણી હૃદયની આખોથી,

ખુણે ખુણે જગદી એરી પાણીદાર કરી.

હયાત પર એ દુઃખત તમારી આપે છે,

કમા રહે છે ઉમી આવીને, જુવાર કરી

અનાર કાલનો સસાર આજ કહે છે કે,

તમે બતાવ્યો છે અધુસારથી ન માર કરી.

બનીને નૂર પ્રકાશિત કર્યા ઉમય જગને,

ને માનવી રૂપે ઈન્સાનિયતને પાર કરી.

નિસાર કેમ ખુદાઈ ન હો તમારા પર ?

ખુદા ઉપર વ્યા તમે જાન છે નિસાર કરી.

હતી થી વાત એ મેરાજ-રાતની “બેદાશ !”

વિચારમા જ ધુમે છે જગત વિચાર કરી.

“બેદાશ”

પ્યારાં નખી (સહૃદય)

કુકનો અધકાર જમથી દૂર કરનાગ નખી !
જગને ધરલાઘ્નો પૈગામ દેનારા નખી !
પ્રાણ માહે માનવીના પ્રાણ પુરનારા નખી !
આપ છો આ જગ માટે શાંતિની ધારા નખી !
મરહુમા સદ મરહુમા અલ્લાહના પ્યારાં નખી !

ચંદ્ર, સૂરજને મળી છે આપના દમથી ચમક, પૂર્ણ થે ગઈ આપના શુભનામ પર પૈગમ્બરી !
પુષ્પને પાણી સાપડી છે આપના દમથી મદક; ખુશ થઈ આપી ખુશી આપને જગ-રાહબરી !
આપના દમથી મળી છે ગરીબોને ઝલક, આપને મળતા હતા સદેશ નિત્યે કૃપરી !
આપના દમથી છે આ ભૂમિ અને ઉપર ફલક. પ્રાપ્ત થે ગઈ આપને બેઠે જગતની સરવરી !
મરહુમા સદ મરહુમા અલ્લાહના પ્યારાં નખી ! મરહુમા સદ મરહુમા અલ્લાહના પ્યારાં નખી !

રૂબરૂ અલ્લાહની જઈ આવનારા આપ છો !
ચાંદના ટુકડા કરી બતલાવનારા આપ છો !
કુર્આનસમ ને અમત જમે લઈ આવનારા આપ છો !
તીલીફ-સુરા માનવને અહીં પીવડાવનારા આપ છો !
મરહુમા સદ મરહુમા અલ્લાહના પ્યારાં નખી !

અન્ય માટે અશ્રુઓ નિત સારનારા આપ છો ! જાન ખુશખૂશી ચમનને આપ મેઢકાવી ગયા !
જગમલાઈની દુઆઓ માગનારા આપ છો ! ઉચ્ચ મસ્કારો દઈ આલમને દીપાવી ગયા !
શાતવન દુ.ખી દિલોને આપનારા આપ છો ! પ્રિયીનો બેદ સૌને આપ સમજાવી ગયા !
દુ.ખની નૌકા જગતની તારનારા આપ છો ! રહમતો અવનિ પર અગણિત વરમાવી ગયા !
મરહુમા સદ મરહુમા અલ્લાહના પ્યારાં નખી ! મરહુમા સદ મરહુમા અલ્લાહના પ્યારાં નખી !

એક ખુદા પ્રત્યે તમે માનવનું દિલ માઈલ કર્યું !
જગમાં માનવ-જીવનને જીવવા કામિય કર્યું !
નવહતું હાસિલ તે અલ્લાહથી હાસિલ કર્યું !
નવ હતુ કામિય તેને પણ તમે કામિય કર્યું !
મરહુમા સદ મરહુમા અલ્લાહના પ્યારાં નખી !

પ્રેમ જ્યોતિની દીધી માનવને આપે એ ચમક, આપના શુભ નામ માહે બરકતો છે બેશુમાર,
કે નિહાળી એ ચમક ત્યાં થે ગયું આકાશ છક; આપના શુભ નામથી ખુશ થાય છે પરવરદિગાર
થઈ ગયો માનવનો માનવ વિશ્વમાં શુભેચ્છક, આપના શુભ નામથી છે બાગમાં આજે બહાર,
નવ રહી અલ્લાહ વિશ્વ બકી દિલોમાં કોઈ ફટક; આપના શુભ નામથી “અશરાફ”ને પણ છે કાર.
મરહુમા સદ મરહુમા અલ્લાહના પ્યારાં નખી ! મરહુમા સદ મરહુમા અલ્લાહના પ્યારાં નખી !

“અશરાફ”

ખિરિમદસાદિરદગનિરંદીમ અન્દરદો ચિદ્રાજી
રખિપલ આગમીન.

અદસાદુમ્મા સદસે વ સદસેમ વ આરેક
અસા મોદમદે નિરસસામે, વ નમીથીત
ઉમીધે, મોઅદિસમલ મલદુતે વનામુતે.
વદમોદરંખિલ જ-જ-રને વદસાદુતે, વ મોન-
મકકેનલ દ-દ-ગનિલ દાદુતે, વનુરિલ કાલેક-
જો-સો-ગાતે, બેનલ મોનુદુતે વદમાઅદુમાત.

ચાંદ લેઇતે ત્રણ વખત "અલ્લાહો
અકબર", ત્રણ વખત દરદ શરીફ, પુરી
"ખિરિમદસાદ" સાથે અગીઆર વખત સુરએ
"કોસર" અને ત્રણ વખત દરદ શરીફ પદવું
અને એનો સવળ દુઝૂર (સલ)ને બખ્શી
દેવો અને દુઝૂર (સલ)ના વસીલાથી દુઆ
માંગવી છ અ. કુબૂલ થશે.

મગરિખતી નમાઝ પછી અને ઇશાની
નમાઝ પહેલાં એ રકાત નફિલ જેની દરેક
રકાતમાં "અલ્લુમ્મ" એક એક વખત અને
"હખ્લાસ" ત્રણ ત્રણ વખત પઢવી અને
સલામ ફેરવી "અલ્લાહુમ્મા સદસે અસા
મોદમદિવ" વ અસા આસે મોદમદિવ
વ બારેક વ સદસેમ બેરુદમતેકા યા
અલ્હમરોહિમીન" એક દગર વખત પઢવું.

ખીછ રિવાયત મુજબ:—ચાંદ યાવ તેને
સત્રે ઇલા પછી એ એ રકાતના કોલથી શોલ
રકાત નફિલ જેની દરેક રકાતમાં "અલ્લુમ્મ"
એક એક વખત અને "હખ્લાસ" ત્રણ ત્રણ
વખત પઢવી અને બધી નફિલોથી પરવારી
"અલ્લાહુમ્મા સદસે અસા મોદમદેનિત-
ખિધીલ ઉમીધે વ રદમતુલ્લાહે વ
બરકાતોદ" એક દગર વખત પઢી બાનઝૂ
સુપ જવું અને સુતાં સુતાં આંખ લાગી જાય
ત્યાં સુધી મગરુર દરદ શરીફ પઢવું ચાલુ
રાખવું એ આવી રીતે બાર રાત પઢરામાં
આરશે તો ૪૦ અ. દુઝૂર (સલ)ના દીદાર
નસીબ થશે.

આ મહીનાની ત્રીજ તારીખે ચાર રકાત
નફિલ જેની દરેક રકાતમાં "અલ્લુમ્મ" એક
એક વખત અને "આયતુલ કુર્સી" એક
એક વખત અને સુરએ "તાહા" અને
"યાસીન" એ બને ત્રણ ત્રણ વખત પઢવી
એવી રીતે ચાર રકાત પઢી એનો સવળ
દુઝૂર (સલ)ને બખ્શી દેવે:

આ મહીનાની દશમી તારીખે ત્રણસો સાઠ
વખત "હખ્લાસ" પઢવી.

જનાબ દગરત મુકમ્મદ મુસુફા (સલ)ના
વફાતને દરોઝે એટલે બારમી તારીખે તામેઇન
અને તમે તામેઇન (રદ) સાહેબોએ દુઝૂર
(સલ)ની મુબારક રહને કહીયો પહોંચાડના
વીસ રકાત નફિલ પઢના હતા જેની દરેક
રકાતમાં "અલ્લુમ્મ" એક એક અને "હખ્લાસ"
એકવીસ એકવીસ વખત પઢતા હતા.

મગરુર "તામેઇન" અને "તમે તામેઇન"
(રદ)ના જગાનામાં દોઢ એક બુઝુર્ગ મગરુર
નમાઝ પઢતા હતા અને તેમને જનાબ દુઝૂર
(સલ)ના દીદાર નસીબ થયા હતા; અને
જનાબ દુઝૂર (સલ) તેમને જન્મતની ખુશ
ખબર આપી હતી.

આ મહીનાની એકતીસમી તારીખે એ રકાત
નફિલ જેની દરેક રકાતમાં "અલ્લુમ્મ" પછી
સુરએ "મુઝઝિમલ" એક એક વખત પઢી
સલામ ફેરવી તુરત સગદામાં જઈ બઢુજ
નમ્રતા આજાઝી અને ખરા દિલથી "યા
મફૂરો તગોદેતાં ખિલ ગુફરે વલ ગુફરો
ફી ગુફરે ગુફરેકા યા મફૂરો" ખુશી દોષ
તેટલી વખત પઢી જે કંઈ દુઆ માંગશે તે
ઈં અ. કુબૂલ થશે.

આ મહીનાનો ચાંદ યાવ તેને રાતથી
આખો મહીનો દરોજ સત્રે ઇલા પછી જે
કામ "અલ્લાહુમ્મા સદસે અસા મોદ-
મદિવ" વ અસા આસે મોદમદિનકમા
સહાયતા અસા હયાહીમા વ અસાઆ લે

પ્રધાણીમા ઈન્નકા હમીદુમ મશહ

એક દમર એકસો પચ્ચીસ વખત
પદશે તે જનાખ હુઝૂર (સન)ને ખ્યામમા જોશે

જે કોઈ આ મહીનામા “સદ્સદ્સાહે”

અલૈહે વ સદ્સમ” અથવા “અસ્સલાતો

વસ્સલામો અલૈકા યા રસૂલ્લસાહે”

અથવા તો અસ્સલાતો વ સ્સલામો

અલૈકા યા રસૂલ્લસાહે, સદ્વલ્લસાહે

અલૈહે વ સદ્સમ ત્રણમાથી કોઈ પણ

એકને સવા લાખ વખત પદશે તે હુઝૂર

(સલ્લ)ને ખ્યામમા જોશે

આ મહીનાની બારમી તેરમી અને ચૌદમી

રાત નમાઝે રિતર પદવા પછી દરરાત

સાત હમર સાતસો એકતાલીશ વખત “યા

અલીહિસ અમએમે અલૈહે યાઅલીઓ,

અથવા (યા અલીએ) જે કોઈ પદશે તે જો

ફરી હશે તો ખુદાપાક તેને માનામાત કરશે

અને સાહેબે માલ હશે તો ખુદાપાક તેમા

બરકત આતા કરશે અને એ ઉપરાતે મખૂક

ઉપર પદનારનો રામ માલિમ કરશે પણ એમા

ખાસ શરત એ છે કે બારમી રાત પીર

ગુમેશત અથવા તો ગુમ્માની રાત હોવી

જોઈએ

તનગરી કમ અલ્લા યરા, દરેક હાજત

અને દરેક ઉમ્મેદ પુરી થઈ ઉપરાત ગંગી

કુતૂહાત માટે આ આખો મહીનો દરરોજ

સનારની નમાઝ પઢી —

“ખિસ્મલ્લાહિ રહમાનિરહીમ”

એક વખત પછી દરદ શરીફ (દરદ તુનજ્જમા

પદવુ બેહતર છે) અગીઆર વખત, પછી

“યા મુગની” અગીઆસો વખત, પછી

પુરી “ખિસ્મલ્લાહ” સાથે સુરએ

“મુઝઝમિલ” શરીફ અગીઆર વખત

અને પછી દરદ શરીફ અગીઆર વખત પઢી

હુઆ માગવી, ઇં અં ધારેતુ કામ થઈ જશે

મજકૂર અમલ ૪૧ દહાડા પદતુ બેહતર

અને આફઝન છે

કોઈ પણ ખાસ કામ સિવાય ખાલિસન

લિલાહ હમેશા પદનારને ખુદાપાક સૌ કંઈ

નેઅમતો આતા કરશે અને એ ઉપરાત ગંગી

અલામાતો પદનારને દેખાવા માડશે, પણ એ

અલામાતો કોઈને જાહેર કરવી (કોઈને પણ

કહેવી) જોઈએ નહીં કમકે નહીં તો હીરાન

થરા સબર છે

આ મહીનામા દરેક ગુમ્માની રાતે ઈશા

પછી — દરદ શરીફ એકસો વખત પછી પુરી

“ખિસ્મલ્લાહ” સાથે સુરએ “ક્રીસન” એક

દમર વખત અને પછી દરદ શરીફ એકસો

વખત પઢી એનો સવામ હુઝૂર (સન)ને

ખખનારન ઇં અં દીદાર નસીખ થશે

અમુક રિવાયત મુજબ ઉપર પ્રમાણે કરી

હુઝૂર (સલ્લ)ના વારતાથી — “અલ્લા હુમ્મા

ઈન્ની અસ્અલૈકા વ અતોઅન્ને ઇલૈકા

બેનવીયેકા મોહમ્દિન સલ્લલ્લાહે

અલૈહે વ સલ્લમ મખીયીરહમતે યા

મોહમ્દે ઇન્ની અતઅન્ને બેકા ઇસા

રખમેકા લેયકદા હામતી કુલ્લહા” પઢી

જે કંઈ હાજત-ઉમ્મીદ વગેરે દીતો હુવાના

દરેક કામ પૂછ્ય થવા હુઆ માગેથી ઇં અં

ખુદાપાક પૂરી કરશે

ફટલીક રિવાયત મુજબ જે કોઈ આખો

ઉમરમા એકજી વખતે મજકૂર રીત પ્રમાણે

ખાલિસન લિલાહ પદશે તો દોઝખની આગ

તેની ઉપર દરામ થઈ જશે એટલે પદનાર

જન્નતી થશે

જે ઉપર લખેલ નક્કિસ વગેરે નહીં પઢી

શકાય તો આખો મહીનો રાત દિવસ હરતા

દરતા દરદ શરીફ પદતા રહેવુ, કંઈ પણ નહીં

કરવા કરતા બેહતર અને આફઝન છે

ખુદાપાક સૌ કોઈને હીદાયત આતા કરી

હુઝૂર (સલ્લ)ના દીદાર નસીખ કરે આમીન

ગરીબની દુન્ય

[આજના ધનવાનો, કેવી રીતે ગરીબોનું
સોદી ચૂરી પોતાની તિબેરીઓ ભરે છે
તેમને કેવી રીતે લૂંટે છે. તેનો ચીતાર આ
લેખમાં લેખકે દોહ્યું છે. —સંપાદક]

“ એ બાઈ એકકાવાળા...!”

“ હ હજુર !”

“ એકકો ખાલી છે ?”

“ હ હાં !”

“ રેશન માલશે ?”

“ એ માટે તો અર્ધિ ઉભો છું.”

“ રેશનનું શું લેશે ?”

“ આપને જે ચોગ્ય લાગે તે !”

“ એકકો તમારો છે કે મારો ? મને શી
ખબર કે રેશનનું આપ શું લો છો ? તમે
બોલો તો ખરા !”

“ નહિ સાહેબ એકકો તમારો છે. આપ
જેવાની દુઆથીજ આ એકકો ચાલે છે.
અને.....રેટ.....જે આપ આપશો.....તેજ
રેટ છે.”

હું તો ચુપ થઇ ગયો, શું કહેને
એકકાવાળો પાત પરથી શરીર દેખાય છે તે
સારા કુટુંબનો હશે. પરંતુ ગરીબાઇના પરિણામે
ને લાચારીએ એકકો હાંકનો હશે. કહે છે જે
આપ આપશો તેજ ‘રેટ’ છે. હું તો અશ્વર્થમાં
મરકાશ થઇ ગયો. હું આશુ અને કદાચ તેને
આશુ પડે તો ? તે પે.તે પણ કંઇ કહેતો
નથી. મેં માગ માગના રેટ પ્રમાણે કહ્યું.
“હીકા એક રૂપીઓ આપીશ.” મારા ગામથી
રેશન એટલેજ દૂર હતું. કદાચ અર્ધિયે પણ
રેશન એટલુંજ દૂર હશે ? તે મનમાં
બસાવ્યો. “એક રૂપીઓ !” મેં તેના તરફ

જોયું તો તેના મુખ પર ઉદાસીનતા છવાઇ
ગઈ હતી. તે મનમાં સમજ્યો હશે સાહેબે
મારી આવી વાતોનો લાભ ઉઠાવી આપું બાકું
આપવા કહ્યું હશે. તે પોતાની પૂરી મજુરીથી
નિરાશ થઇ રહ્યો હતો.

“ બાઇ એક રૂપીઓ આછો છે ?” મેં
તેના તરફ જોઈ કહ્યું.

તે આશુક વડે જમીન ખોદતો. મનમાં
ચિચારવા લાગ્યો કે જ્યારે મેં અર્ધી પાત શેઠ
સાદબ પરજ નાખી અને કહું કે એક રૂપીઓ
આછો છે. ...!

“ શું વિચારે છે બહા !”

“ કંઇ નહિ-ડીક છે મરકાશ-બેસો.”

તેણે પોતાની મેથી ચદર પની માઠી સાફ
કરી અને બેઠાના કદ. હું ચુરચાપ માડીમાં
બેઠો. અને એકકો પોતાના માલીકના અવા-
જની સાથે ચાંદીના ગાંતને ચીરતો રેશન તરફ
પ્રવાણ કરવા લાગ્યો.

થોડો પોતાના દૈનિક માગે ગાંત રાત્રીમાં
શીર મચાવ્યા વગર ગાયું નીચે નાખી જઇ
રહ્યો હતો. કદી કદી એકકના પૈંડાનો અવાજ
તો કદી ઠાંપેનો અવાજ સંભળાતો. ચલ ..
ચલ બેટા. સખલ કર.

મેં સીનાર કેસમાંથી સીમરેટ કાઢી
સળમાની.

“ જાણુજ નરા દીરાસળી આપશો ?”
માડીવાળાએ પોતાના મજવામાંથી અર્ધ ખજેલ

બીડી મોંમાં મુકતાં કહ્યું.

મને મારી અસમ્યક્તા પર અફસોસ થવા લાગ્યો. “શા માટે મેં એને સીગરેટ ન આપી? જો એની જગ્યાએ કોઈ અપ-ટુ-ડેટ જેન્ટલમેન હોત તો હું તેના તરફ પ્રથમ સીમાર કેસ લંબાવી પીવા આમંત્ર કરત. બધે પછી તે ગમે તે કેમ ન હોત પરંતુ એકકાયાઓ શરીર હોત. અમે કોઈની હિંસાનીયતથી વધુ તેની શબ્દીયત તરફ જાહેદ આકર્ષાઈ જઈએ છીએ. અને આ બીચારો એકકાયાઓ.....”

જલ્દીથી પોતાની બૂલ સુધારતાં મેં સીમાર કેસ કાઢી તેના તરફ લંબાવતા કહ્યું “હો, સીગરેટ પીઓ—મને ખજાર ન હતી કે આપ પણ ખુશ્ખાન કરો છો.”

“નહિ જાણુ છું, મારા જેવા ગરીબ આદમી જો સીગરેટ પીવા મંડી પડે તો તેને તો આ દુન્યામાંથી બીજી દુન્યામાં રહેવા જવું પડે, અને બાળુ છું આપ તો મહાપુરુષ છો હું તો તમારો સેવક-અમ જેવા ગરીબો ક્યાથી તમારી બરાબરી કરી શકીએ.” તે ઘોઘાને હાંકતાં બોલ્યો.

“નહિ બાપુ-ન તો તમે નાના, ન અમે મોટા. એ તો બધી દુન્યાની વાતો છે. દુન્યા-વાળાઓએ પોતાના સ્વાર્થ પુરતાં જ એ નાના મોટાનો બેદ ધડી કાઢ્યો છે.” મેં સીગરેટ આપી. તે પીવા લાગ્યો. ફરી મેં કહ્યું: “જુઓ બાપુ આ ફૂદા કદી પીશો નહીં. એ બહુ તુકસાનકારક હોય છે.” એટલું સાંભળી તે મનમાં હસ્યો. જાણે જિંદગીની હસી ન ઉડાવતો હોય?

“અને બાળુ છું એ ફૂદા પણ ન મળે તો?”

“તો શું એટલી હદ સુધીના ગરીબ છો?”

“એ તો બગવાન જાણે છે કે કેવી રીતે દિવસ પસાર થઈ રહ્યા છે.” તે હડો શ્વાસ કાઢ બોલ્યો.

“બાપુ! તંદુરસ્ત અને મજબુત ઘોડો છે. અને સાથે આ કીમતી સામાન, એકદા પણ સુંદર.....” ફીક તમે આખા દિવસમાં કેટલા રૂપીઆ કમાઓ છો?”

“રોજના ચાર પાંચ રૂપીઆ.”

“અને તો પણ ગરીબ.....” તમે એમ છુટો છો કે આખી દુન્યાની દૈશત તમારા હાથમાં આવી જાય?”

તે મારા તરફ જોવા લાગ્યો. જાણે મારી આ વાત તેને કાંટા સમાન ન બોંકાઈ હોય? તે મનમાં બાળુ છું બોલ્યો.

“ફીક છે સાહેબ. એ તો બધા જ જાણે છે કે રોજના ચારપાંચ રૂપીઆ પૈદા કરે છું. પરંતુ એ ન ખજાર હશે કે એમાંથી મારી પાસે કેટલા બાકી રહે છે?”

“કેટલા બાકી રહે છે?”

“ફીક ચાર પાંચ આના એ તંદુરસ્ત અને મજબુત ઘોડો છે એજ મારી શીઘ્ર છે-અમે મૂખ્યા તો સ્થૂં શકીએ-અરે સ્થૂં પણ જઈએ છીએ, પરંતુ ઘોડા માટે પાંચ શેર ચણા, બેશેર ગોળ, અને એક રૂપિયાનાં ધાસમાં જરા પેચ તકાવત-ફેર પડ્યો ન જોઈએ. બગવાન ન કરે જો એ ચાર દિવસ તે બીમાર પડી જાય... તો અમે બધા અજ બીના મરી જઈએ.”

“તો પણ તમારી પાસે બે-ત્રણ રૂપીઆ બાકી રોજના રહેતા હશે?”

“ક્યાંથી શેઠ સાહેબ! બે આના તો રોજના હું જુદા જમા કરે છું... ..”

“કેમ?”

“વાં પુરે થયા પછી નવું લાયસન્સ કઢાવું પડે છે-અને રેસ પણ આપવો પડે છે.”

“બાકીનાં શું કરો છો?”

“એ આના રોજના બીજા જુદા મૂકું છું. કેમકે એકકામાં કોઈ બીજા બાંધી તરી જાય

તે સમગ્રપણા માટે. જો એકકોઈ સારો ન હોય તો કોઈ બેસે પણ નહીં.”

“હા.”

“ચાર આના રોજના એટલા માટે બચાડે છું કે કોઈ દિવસ મારી તખ્તીયાત બગડી જાય તો અમારી સાથે ઘોડાને પણ બૂબેજ મરણ પડેને? અમે તો એ બૂબ તરસથી ટેવાઈ ગયા છીએ. પરંતુ એ...અને ચાર આના રોજના શેઠ ન્યાતિલાક્ષના જુદા રાખવા પડે છે.” એટલું બોલતાં તેનો શ્વાસ રૂંધાવા લાગ્યો. તે ચૂપ થઈ ગયો. આંખમાં અશ્રુ ભરાઈ આવ્યાં.

“તમે ન્યાતિલાક્ષ શેઠ માટે ચાર આના શા માટે જુદા રાખો છો?”

“કરને નાણાં લીધા દતાં?”

“કેમ?”

“આપ સાંભળીને શું કરશો? એ તો ‘નિનાશ કાળે વીપરીત પુથ્થિ’ જ્યારે કોઈનો નાશ થવાનો હોય તો તેને અવળી ગતી મૂકે છે. આપ એ સાંભળી નાંદક પોતાની તખ્તી-અત બગાડશો.”

“નહિં બાધ જરૂર સંભળાવો કદાચ હું કંઈ તમારી મદદ કરી શકું.”

“હાં શેઠ ન્યાતિલાક્ષે પણ મને મદદ કરી હતી!” તે એ હજી બોલ્યો, ત્યારે તેને કોઈનો વિચારજન નથી. મને બોલું લાગ્યું. હું ચૂપ થઈ ગયો. ઘોડી વારે તે ફરી બોલ્યો. “કુનામાં બધાજ સરખાં હોતા નથી. પાંચે આંગળી પણ સરખી નથી. તો પછી હું શા માટે બધાને એકજ ચાબૂક વડે હંકારું કોઈ શેઠ ન્યાતિલાક્ષ જેવા હોય છે જે નસને પકડી ચૂસાય તેટલું લોહી ચૂસે છે. કેટલાક તમારા જેવા હોય છે જે લગભગ અમ જેવા-ઓની સાથે હાગદીના બે શખેડો બોલે છે.” એટલું કહી તે મારી તરફ જેવા લાગ્યો. ત્યારે

મને ઊંડી નજરથી તપાસી રહ્યો ન હોય!

“હાં કીક છે”

“આખુણા ગયા વર્ષે આજ દિવસોની વાત છે. મારી પુત્રી સુગ્રીલાના વિવાહ થયા. વિવાહ થયા પછી શેઠ મારા ઘરે આવવા લાગ્યા. અમે શું જાણીએ કે આમાં જળ પથરાવવાની છે અમે તો એમજ સમજ્યા કે શેઠ દયાળુ છે. જે અન જેવાની ઝૂંપડી તરફ આવે છે. કેટલીક વાર પાછાં ફરતાં મારા નાના પુત્રોને એચર પેસા આપી જતા. પરંતુ કોણ ત્યારે તે ઘરમાં કેવી જળ પાથરીને ગયા. એક દિવસે હું એકકો છોડી ઘોડાને તબેલામાં બાંધી ઘરમાં ગયો તો જોડે છું કે મારી સ્ત્રી બેસી કંઈ વિચારી રહી છે.”

“અરે! હું ક્યારેના ઉમો છું. જરા પાણી તો દે, કાચબોલું પોઈ નાખું.”

તે પાણી આપી મારી પાસે બેસી ગઈ. મેં કાચ ઘોઘ તે દૂર જઈ બોલી

“અરે! કંઈ સુશીલાના લક્ષની પણ ચિંતા છે?”

“કેવી ચિંતા? શાની ચિંતા? શું આવના મહિનામાં તારા લગ્ન થવાના છે?”

“બગવાન ન કરે-આજે શું કોઈથી લડીને આવ્યા છો?”

“દેખાતું નથી! બહારથી ચાક્યો પાક્યો આવુ છું હાં વાત પરથી તો એમ લાગે છે કે આજે તારી સાથે લગ્ન પડશે.”

“જો લગ્નજ હોય તો મહોક્ષાવાળાઓથી જઈને લડોને?”

“મહોક્ષાવાળાઓથી શા માટે લડું? શું તારી જેમ બધાનું માથું ફરી ગયું છે?”

“હું પણ તેજ કહું છું કે જે મહોક્ષા-વાળાઓ કહે છે.”

આ સાંભળી મને એક આંચકો લાગ્યો, અને શરીરમાં ધ્રુમરી થવા લાગી. મેં પૂછ્યું

“મહોદ્દતાવાળા શુ કહે છે ?”

“હવે તમેજ જઈને પૂછી શ્યોને ? માર તો માયુ ફરી ગયુ છે”

“અરે ! કહેશે કે એમજ બકવાસ કર્યા કરશે ? તાર નહિ માર માયુ ફરી ગયુ છે ખસ હવે તો ખુશ છેને ?”

“જ્યારે તમાર માયુજ ઠેકાણે નથી તો વાત કરવાથીયે શો લાભ ?” તે હસીને બોલી હું આવેશમાં તે આવેશમાં બહાર આવી ખાટલા પર સૂઈ ગયો.

“સવારે જ્યતિસાસ શેઠ કહેતા હતા—.”

“શુ ?”

“એજ કે આજ સગી મહોદ્દતાવા એવુ થયુ નથી”

“કેવુ થયુ નથી ?” એટલુ કહી મારી દૃષ્ટિ જ્યતિસાસના ઘર તરફ મઠ

‘સુશીલાના વિવાહ થાય અને મહોદ્દતામા કોઈને લાડુ પશુ ન મળે ?’

“તો એમા શુ થયુ હું તો કહું છું કે ભગવાન એજ રીતે સૌને સદ્બુદ્ધિ આપે અને પુત્રી થોતાના ધરની બની જાય-ખસ”

“આખાયે મહોદ્દતામા ચર્ચા ને નિદા થાય છે અને તમે તો તમારા અંદી મણુ ચોખા જુદાજ રાખો છો. પેલો મગન ધાચી કહે છે કે બાળકો રમતમા રમતા ‘જો દીંગસા દીંગસીના લગન કરે છે તો આખાયે મહોદ્દતાના બાળકોને એકઠા કરે છે અને અહિ તો અંદી મણુ વજનના રમકડાના વિવાહ થાય તો પશુ કોઈને ખબર ન આપી અરે ! એજ પ્રમાણે કોઈ દિવસ લગન પશુ ચાંદ જશે હું સમજતો ચયો ત્યારથી આજ સગી આ રીતે કોઈના વિવાહ કે લગન ચતા જોયા કે સામજ્યાનથી”

“અધેર—વાહ ! મારા બાંધ મગન. અહિ તો ઇજ્જતના ફાફા છે—નીક જા કહેવા દે બધાને પાપવમાં તો એક માણસની પશુ

જગ્યા નથી. તુ એમ ઇન્કે છ કે હું આખાયે મહોદ્દતાવાળાઓને એકઠા કર ? કેવી રીતે ? તુજ બતાવને આવી છે તે મોગી ઇજ્જત વાળા તો ?”

“તો તો સારા લાગશે આપણા બાણે ચાર માણસ પશુ ન આવે—તો તેને લગા કાણુ કહેશે ? એરા શુભ કાર્ય કંઈ યોડા ફરી ફરીને આવે છે. ચાર પાય સો રૂપીઆ ખર્ચા લગન થાય બારણે ચાર માણુમ આવે મહોદ્દતાવાળા એકઠા થાય જમનતુ પશુ બે દિવસનુ હોય-બે દિવસ નહિ તો એક દિવસ બધા પચો એકઠા ઘણ જમરા એસે આરા શુભ દિવસોમાંજ માણુસ બધુ કરી છટે છે અને તેમાંજ તેની શાન દેખાય છે એમ તો બધાજ કહે છે કે અમે ધી રાટ્ટી ખાઈએ છીએ પરંતુ એ પ્રમળેને કે ‘વનમા મોર નાચ્યો તે કોણે જોયો ?’ રાગદાસનેજ જુઓને કે આજે આખાયે રહેરમા તેની ધૂન છે. સારિત્રીના લગન કર્યા તો આખી ગાનને તોતરેલી, તે ઉપરાંત બે હજાર રૂપીઆના ઝેવર ઝેહેજમા આપ્યા આજે પશુ ગામેગામ તેની ચર્ચા થાય છે.”

“તુ શુ જાણે મારા હાથમા કેટલી મઠ્ઠા છે. પરંતુ ‘વોહ રેન કલાકે મિયા કે પારમે જુનીયા’ આપણા નનીમગાજ તે અશાઓ ન હશે તો ? પૈસાની જરૂર તો પડેજ. પરંતુ લાચરા કયાથી ? તુ તો બધુય જાણે છે. છતા આવી વતો કરે છે—નહિ હું તો દોલતને હાથનો મેલ ગણુ છું મેલ !”

“કંઈ આકાશમાથી થોડા આરશે કોઈની પાસેથી કરજે લાઈ શ્યો ?”

“જે ચાર રૂપીઆની વાત હોય તો કરજે લાણુ. પરંતુ એકદમ ચાર પાય સો રૂપીઆ કર્યો બાપ કરજે આપરો”

‘કેમ કોઈ ન આપે આપણુ ધર લખી

દેવો.”

“પંછી રહીશું ક્યાં?”

“રહેવાની પણ વાત હીક કહી. જરૂરી કે મોડા રૂપીઆ આપીશું. ત્યાં સગી વ્યાજ બર્બા કરવો.”

“તું તો રૂપીઆની વાત કરે છે. અરે! હું તો કહું છું કે વ્યાજથી છુટકારો થવો મુશ્કેલ છે!”

“નહિં. શેઠ ન્યતિમાત્ર ધણા સારા પુરખ છે. સવારે ઘેર આવ્યાંતા. કહી ગયા છે કે સુશીલાના લગ્ન છુપી રીતે થઇ ન્ય અને કોઇના કાનો પર એ વાતે નહિં આવે, તેમાં તો કન્યાની બેઇજાજતી છે. સાથે સાથે એ પંચુ કહી ગયા છે કે કંઈ મદદની જરૂર પડે તો સંકોચાયા વિના ગમે તે વખતે મારા ઘેર આવશે. હું કંઈ પારકા નથી. જેવી તમારી સુશીલા તેવી મારી પણ. જુઓ કેવા સજ્જન દેખાય છે.”

“અરે! એ તો બધી કહેવાની વાતો છે. શેઠને સુશીલાની શા માટે પડી? તેઓ નાચાં વિના વ્યાજે આપે એવા થોડા છે!”

“નહિં, નહિં! તે એમ પણ કહી ગયા છે કે હું બીજા પાસેથી એક રૂપીઆ પર એ આનાં વ્યાજ લઈ છું, પણ તમારી પાસેથી એક આનો લઇશ. તેમને આખા મહોદ્ધાને ખ્યાલ છે. તેમને પારકાની શી પડી? બગવાને સર્વે કંઈ આપ્યું છે. તેઓ કોઇના બારણે જતા નથી પરંતુ લોકો ખુદ તેમના બારણે સલામ ભરવા ન્ય છે. પરંતુ આપણે ત્યાં તો જાને આવે છે અને કહી કહી નાના બાળકોને એ ચાર પૈસા પણ આપી ન્ય છે. તેઓ આપણા રનેદી કે સંબંધી થોડાજ છે! છતાં સાખ રૂપીઆના માણસ છે. સત્ય કહું છું તેઓ હીરા જેવા છે હીરા જેવા.”

“બસ કર પંડિતની મા. તારા સંબંધીથી

તો બીચારા આલિંગી પણ જુમ્મા મરો જુમ્મા. બધું સાંભળ્યું હવે પરમતમાને માટે શાત થા.”. એજ સાથે મારા મનમાં ત્રણ વર્ષ પહેલાના દરેકો એક પછી એક આવી અત્રેપ થવા લાગ્યા. જાણે કે સિનેમાના પડદા પર ભગવાના નાટકો શેઠજીએ મારા પડોસમાં રહેતા રહીમને કૃત્રી રીતે ઉઠ્ઠા જનારી પોતાનું કાર્ય સફળ કરી તેને ધરની ગદાર કાઢી મૂક્યો હતો. કોણ જાણે દમણમાં બીચારો ક્યાં રખડતો હશે! રહીમને ત્યાં પણ એજ રીતે શેઠ આવતા જતા હતા. તેના બાળકોને પણ એજ રીતે પ્રેમ કરતા, પૈસા પણ જરૂર આપતા હશે! મને મારું ઘર ફરતું દેખાવા લાગ્યું. આકાશમાં એક ગીધ ચકલીને પોતાના પંજમાં દબાવી ઉડતું દેખાયું. પરંતુ હું કાંઈ ખોલી શક્યો નહીં. શેઠજી થોડા નિદ્રામાં હતા! અને મારી પરવાણી તો પુરી જુધ્જુજ નીકળી.

“તો પછી શું થયું?” મે સીગરેટ સળગાવતાં કહ્યું

“થયું શું! અશક્ત ચકલી ગીધના પંજમાં સપડાઇ ગઈ, અને સરાસમેટીજ રહી. હવે તેની જિંદગીનો આધાર ગીધની દયા અને કૃપા પરજ છે. આં ગીધ તો ચાલાક છે. તે જિયારે છે ત્યાં સગી ચકલીના શરીરમાં લોહીનું એક ટીપું બાકી હશે ત્યાં સગી એ હોડવાતું નથી. અને ચકલી મનમાં વિચારે છે કે ત્યાં સગી લોહી ચુસવા દો કેમકે જિંદગીનો આનંદ એમાંજ છે. (એક મંદ દારૂ કરી તે મારા પ્રત્યે બેઇ બોલવા લાગ્યો) તો બાણુજી એ ચાર આના વ્યાજ પેટે તેની દુકાન પર રોજ આપી આવું છું. તે દિવસથી એટલે કે ત્યારથી ગીધે ચકલીનું લોહી ચુસવા માંડ્યું ત્યારથી તેના પેટમાં વધારા થયોજ ન્ય છે. અને લોકો કહે છે કે તમે પાતળા થતા જાઓ છો. બેઇજે હવે

બેસી રહીએ. અમે વરસોથી શાંત મેઢા છીએ. પરંતુ અમે તો જોયું નથી કે ભગવાનના કોષની અગ્નિએ અમ ગરીબોને પગવવાવાળાએને બરમ કર્યા હોય. દૂરની વાત ક્યાં છે ? શેઠ ન્યાતિ-લાક્ષ્મણ જીએ-હું શેઠીનું પાણી કરી તેમની તિમેરી બરું છું. નાના બાળકને બૂખ્યાં રાખી રોકેને ખવડાવું છું. પરંતુ ભગવાને તો પોતાનું કામ શૈતાનને સોંપ્યું છે અથવા પ્રભુને એવા અત્યાચારો પર કોષ આવતો નથી. અમારી આહો, નિશ્વાસોથી આશય દાસી ઉઘ્યું દશે પરંતુ શેઠ તો રોજ નવા નવા રંગ બદલે છે. શેઠના મુખમાંથી નીચેના શબ્દો સિવાય બીજા શબ્દો મે કદી સાંભળ્યા નથી. રૂપિયા-વ્યાજ-ડીથી દરાજી અને પાંચ પાંચ શેરની ગાળો. અરે ! રાતે શેઠને કંઈ પણ ન આતી દશે. તેમની આંખો સમક્ષ ઉપરોક્ત શબ્દો ફરી ફરીને આવના દશે.”

“તો તમે એકઠો વેચી શેઠના રૂપિયા કેમ મુકતે કરી દેના નથી ? નાંદ તો વધારે મેદનત કરો, મજદૂરી કરો, નવરાશના વખતે તોફારી કરો. ને દુન્યામાં માણસ મેદનત કરે તો મર્યું કંઈ કરી શકે છે.” મેં સીમારેટ ફકેતા કહ્યું.

“ફીક છે સાહેબ ! હું કહું છું અને મને વિશ્વાસ છે કે માણસ ધન વિના કંઈ કરી શકતોજ નથી કારણ કે “જર યાહે સૌ કર.” દુન્યાની પ્રત્યેક મુસીબતો ઝરથી દૂર પાય છે ન કે મેદનત કે મજદૂરીથી. તમને ખબર દરી કે ધનધાનોની પ્રત્યેક મુસીબત ધનના જો દૂર માય છે. અને તેનેજ તેઓ પોતાની મેદનત ગણતા દશે. હાં મેદનતનું બીજું નામ ધન હોય તો બહુ ટીક છે. પછી ગરીબોની પાસે રૂપિયા ક્યાંથી આવે ? માફ કરજો, બાણુજી અમે આપથી વધુ મેદનત કરીએ છીએ ને કરતા રહીશું. છતાં અમારી પાસે

ન તો તન હાંકવા માટે વસ્ત્ર છે ન તો ખાવા માટે અન્ન છે. આપને પ્રભુ કૃપાથી સારું જમવાનું અને મારાં વસ્ત્રો મળી જતા દશે એટલા માટેજ આપ અમારાથી એછી મેદનત કરો છો. કેટલાક એવા પણ દશે કે જે મેદનત શું છે તે પણ ગણ્યતા ન દશે છતાં પણ શેઠજી કાપસાહેબ છે.”

હું જવાબ આપવા અસક્ત બન્યો. એક્કાવાએ પણ એ રીતે વાત કરી રહ્યો હતો કે જાણે હવે પછી તે કદી પણ ખોલવાનોજ નથી. હું ચાહતો હતો કે એ ચર્ચા અર્ધિજ પૂરી થઈ જાય. તેનું હૃદયમાં વાતોનું એક તૂટાન ઉઘ્યું હતું. તે મારી તરફ ફર્યો. તે કંઈ બોલવા ચાહતો હતો કે તે પહેલાંજ વાત પૂરી કરવા માટે મેં કહ્યું “તો પછી તમારો શો વિચાર છે.”

‘કદી વિચાર’ છું કે ફેઈ નદી કે તળાવમાં પડી જઈ ઝિંદગી પૂરી કરી નાખું ફરી વિચાર આવે છે કે ન્યાયે બીમારી મનુષ્ય પધારીએ આવે છે ત્યારે શો લાભ આપવાતથી ..”

રેશન આપી જતાં મેં તેના હાથમાં એ રૂપિયા મુકતાં કહ્યું “એક બક્ષીસ છે.”

દેન મોડી આવવાની હોવાથી હું વેપારીનું ઝગમગ એકો કે કોઈની વાતો સંભળાઈ, બહાર આવી જોયું તો તેજ એક્કાવાએ એક લાંબી મૂઠેલાળા અને પાંતેળા માણસની આજીજી કરી રહ્યો હતો કે “મહેતાજી બે ગણ દિવસમાંજ વ્યાજ જરૂર પહોંચાડી દઈશ ! તે માણસ રણ પાંચ શેરની સંભળાવતાં એકઠો વેચવાની ધમકી આપી રહ્યો હતો. તરતજ મારા મુખમાંથી નીકળી પડ્યું “હાથ ગરીબની દુન્યા !” સામેજ હાથમાં રેકાર્ડ વાગી રહી હતી.

“મરકેબી ગરીબોકો આરામ નહીં મિલતા.”

—સંપૂર્ણ.

“પેગંબર સાહેબની ઉદારતા”

X II II II II X

આરબ એક ગરીબને, કશું કેમકે એમ,
“પેગંબર દાનારકા, જળજે આપની નેમ;”
આરબ એમ વદી રહ્યો, કહેજો સાચુ આપ,—
મારા જેવા ગરીબને મળશે મહંમદ સા’બ?”

“મેઠા દિલનો આદમી નથી એના સમ કેમ,
શેવા સામાતે આવશે, નિચે આપને જોઈ,”
ડરતો પેગંબર કને, પછી આરબ તે જાણ,
નખી ખુશીથી ધર વિષે, તેને તેડી જાય

આગ્રહ કરી મે’માનને નખી જમાડે સાર,
વાત કરી મે’માનને, હસાવે વારંવાર:
નખી સા’બની વાતથી, હ.ખ દૂર તેનું યાચ,
વાત કરી મધરાતના, બંને સુઈ જાય

ગરીબ આરબે ખાધું ત્યાં, જૂખ થઈ વિશેષ,
ધણું દિવમના જૂખ્યાને, રહ્યો કરો ન વિવેક;
રાતના આરબની તહાં, ભૂંડી દરા થઈ છેક,
ચુંકે આવી, દિશા થઈ, પધારી જગડી નેક.

“માન આપું મેટાજને સાચવી મારી નેક,
દાયા, દાયા, આ શું થયું, કેવો પાપી હું છેક:
મેહું બતાવું શું હવે, ઘર કયું મે નાપાક,”
એમ વિચારી રાતના, નાડો આરબ રાંક.

આરબને પથ કાપતાં, યાદ આવ્યું ત્યાં એમ ?
અસિ બૂલ્યો મુકામપર, કરવું તેનું કેમ ?
રાત બાકી, અંધારું છે, સુતા વળી સાહેબ,
અસિ જઈ, નાસી જઈ, સાચવું મારી એમ.

એમ વિચારી પાછો ત્યાં આવ્યો આરબ નેક,
તેણે સરગતા સમું, જોયું દરેક ત્યાં એક;
જમકડાં કપડાં ધોઈને, ઠંકતા આરબ એમ,
આરબ નજરે જોય છે, પેગંબર સાહેબ.

આવતો આરબ જોઈને, હસી વધા નખી સા’બ,
“ભાઈ! બૂલ્યા તલવારને? ખુશીથી લો એ આપ;”
આરબ ઉત્તર શું દીએ, જીમ જિપડી ન લગાર,
ચરણરજ નખી સા’બની, લે તે વારંવાર.

માફ કરો હજરત મને, હું છું નાલાયક,
પૂરો પાપી, હું પાપી છું, એમાં નવ કંઈ શક;”
પેગંબર જોલ્યા તહાં, “પાપ એમાં શું બાઈ ?
દાયા જગડે પછુ ખરી, સરખાવું શું બાઈ ?”

નવીનચંદ્ર ભ. દેસાઈ

“મુહમ્મદ નામ ખના”

—મઝાક વિશ્તી

પોતાના કમાલથી બલદો પર ગયો,

— તેના તેજથી અંધકાર દૂર થયો

તેની તો તમામ આદનો નેક છે,

તે પર તેની આજ પર દરદ હો.

એક દિવસે હઝરત નિઝામુદ્દીન ઔલિયા (રેહ.) પોતાના મુરીદો સાથે તસવ્વુફ (અધ્યાત્મિક શક્તિ) વીધે વાર્તાલાપ કરી રહ્યા હતા. તે વખતે હ૦ અમીર ખુસરુ (રેહ) પોતાની લખેલી ગુલિસ્તા, બેસ્તા, કિતાબો લઈને પોતાના પીરની હુઝૂરમાં આવ્યા. અને બંને કિતાબો હઝરતને અર્પણ કરી આપે તે લઈને એક ખાણુ મુકી દીધી. જેથી અમીર ખુસરુ જરા દિલગીર થયા. આ વાન હઝરતની વલ્લુખદાર ન રહી. આપે એ કિતાબો સહ તેમાંથી એક એક પાતું ફાડી અમીર ખુસરુનેજ આપ્યું અને કહ્યું કે જમના નદીમાં નાખીને જુઓ. આપ ગયા. નદીમાં નાખતાંજ બંને પાના પાણીના વહેણમાં વહી ગયાં. પાછા આવ્યા બાદ આપે હઝરત શેખ “સઅદી” રેહની લખેલી ગુલિસ્તા, બેસ્તામાંથી એક એક પાતું આપ્યું અને કહ્યું. એને પણ નદીમાં નાખી જુઓ. જેથી અમીર ખુસરુ પાછા નદી તરફ ગયા અને શેખ સઅદીરાખા બંને પાના નદીના વેહતાં પાણીમાં નાખ્યાં. નાખતાંજ બંને પાના ધંબી ગયાં. આ જોઈ અમીર ખુસરુ અચંબો પામ્યા.

હઝરતે કહ્યું ચાલો, સર્વે વખૂ કરી મુરાર-કબામાં (ધ્યાનમગ્ન) બેસી જાઓ. સર્વે મુરીદોએ આંખો બંધ કરી અને જુએ છે કે એક દરબાર બારેસો છે તેમાં હઝરત પૈગમ્બર મુહમ્મદ (સલ્વ૦) બેઠા છે, આજુબાજુ ચારે આરદાખો તથા બીજા સદાખીઓ બેઠા છે.

એમની સામું શેખ સઅદી ઉભા છે. હ૦ મુહમ્મદ (સલ્વ૦) ફરમાવે છે કે અપ સઅદી ફરી ફરી તારા લખેલાં અશઆરો ગા. જેથી આપ (સઅદી)ની ઉપર વજદ તારી થઈ ગય છે અને મસ્તીની હાલતમાં ગાય છે કે:

ખલગલકિસાગિ કમાલેહી—કશ કુદદોમ બેજ નામેહી
દસોનત જમીઓ ખેસાલેહી—મદ્દુ અલૈરે વ આલેહી

ખવાજ હમીદુદીન નાગોરી (રેહ.) પોતાની કિતાબ “ખવાજતુલ ઉશાક”માં લખે છે કે “લાઈલિલ” એટલે “મુતુ કબ્રા ખતા ખતાખૂ” (મરવા પહેલા મરી જા) “છકકાહે:” એટલે “લયસા ફિલ વેજૂહે ઈલાહ” (નથી કોઈ મૌજૂદ પણ તે) “મુહમ્મદુર્રુહાલિલાહ” એટલે “હોવજઝાહેરે હોવજ ખાતિને” (તે જાહેર છે અને તે સંતાએલો છે) હ૦ મુહમ્મદ (સલ્વ૦)ના કુર્બાન કે તે છુપાયલા ખજાનાની ચાવી છે. તે ઇલા છે તે એમાંજ છે અને જે બેદ છે તે એમાંજ છે અને તમામ હકીકતોનો મકસદ પણ એજ છે જેમકે:—

અણાહ અણાહ કિના પ્યારા નામ હૈ

દિલકો તસકી, દર્દકો આરામ હૈ
હર ઘડી હર વકત અખ યે: કામ હૈ

યાદ ઉસકી દિલમે, લખ પર નામ હૈ
અપને બસકી ખાત હૈ મિત બતમે હમ

ઝીર મિટાના તેરે બસકા કામ હૈ
દોસ્ત હુશન પર જદાંમે હરતરહ

એ “મઝાક” અણાહકા ધન્યામ હૈ

એક દિવસે મારા વાંચનામાં બાબા મુર નાનકની ઘણી ચોપાઇઓ આવી જેમાં એક ચોપાઇ ઘણીજ ઉત્તમ સાગી તે હું અહીં રજુ કરું છું. કે જે પંજાબી ભાષામાં છે.

અદદ કરો ઉન ઉઅઝરકે, ઝોર ઝો મુને કરો તા
હસ મીલાવો, પંજ મુન કીછઓ કાટો ખીસ મુના
ખાખીખએને નવમુન લીછઓ ફોઈમેં ઝોર મીલા
“નાનક” હરકે બચનસે “મુહમ્મદ” નામ ખના.

એટલે દરેક શબ્દ હ. મુદ્દમાદ (સક્ષ.)ના નામથી બનેલો છે. આપનું મુખ્યારક ના. હ૦ "મુદ્દમાદ" (સક્ષ.)ના અદ્દ (આંકડા) બાણું થાય છે.

ગુરૂ નાનકની ચોપાઈનો અર્થ આ થાય છે કે કાંઈ પણ નામ લખ તેના અરથી પોંગળના બતાવેલા આંકડા પ્રમાણે અદ્દ કાઢો, અદ્દનો સરવ થો કયાં પછી તેને ચારથી ગુણી નાખો. ગુણાકાર કર્યા પછી તેમાં દસ ઉમેરો. દસ ઉમેર્યા પછી પાંચથી ગુણી નાખો. ગુણાકાર કર્યા પછી વીસથી ભાગી નાખો. ભાગાકાર કર્યા પછી જે શેષ રહે તેને નવથી ગુણી નાખો. નવથી ગુણ્યા પછી તેમાં બે ઉમેરી દો. એટલે બાણું અદ્દ (આંકડો) થશે. દાખલા તરીકે આજ ભારતીક "કારવાં"નોજ શબ્દ લો.

છેટા કાર્ક=૨૦, અક્ષેક=૧, રે-૨૦૦, વાવ=૬, અક્ષેક=૧, ગુન=૫૦ મળી ૨૭૮ થયા. ૨૭૮ ને ચરે ગુણવાથી ૧૧૧૨ થાય દસ ઉમેરવાથી ૧૧૨૨ થયા. ૧૧૨૨ને પાંચે ગુણ-

વાથી ૫૬૧૦ થયા વીસે ભાગવાથી બાકી રેષ ૧૦ રહ્યા. દસને નવે ગુણવાથી ૯૦ થયા. તેમાં બે ઉમેરવાથી ૯૨ થાય. આવી રીતે દરેક શબ્દના અદ્દ કાઢી બતાવેલા દિસામ પ્રમાણે ગણવાથી ૯૨ થશે.

હવેત મુદ્દમાદ (સક્ષ.) ની પૈઠશની તરીખ નીચે મુજબ છે.

તારીખ.	મહીના.	સન.	કયા ધર્મની.
૯	રમી.	અવ્વલ	૧ આમુલપ્રીય
૧૮	ફે	૪૦	નોશરવાની
૧	ગેઠ	૬૨૮	બિકરમી શમરી
૨૦	નીસાત	૮૮૨	સિકન્દરી
૧૮	ગુન	૧૩૧૯	બખ્ષે નસરી
૧	ગેઠ	૩૬૭૨	હસનુગ
૧૯	એપ્રીલ	૫૨૮૪	જેનીન પીરીયક
૧૦	ગાહ અય્યાર	૪૩૩૧	ઈબરાની
૧૧	મહ બેગન્સ	૩૬૭૫	ગુજાન
૨૦	૭	૨૫૮૫	હાદીમી
૨૨	એપ્રીલ	૫૭૧	હસરી
૨૫	બરમુદા	૨૮૭	કુનખી

ઉન્નતિ-પંથે

આ વિષય પર બાળ્યેજ એવો કાંઈ માણસ જોવામાં આવે, જેણે ક્યારેય પણ પોતાની ઉન્નતિ ન વિચારી હોય. પ્રત્યેક મનુષ્ય કુદરતી રીતેજ પોતાની ઉન્નતિ વાંચે છે. તો હવે પ્રશ્ન એ ઉપસ્થિત થાય છે કે બધા માનવીઓ પોતપોતાની ઉન્નતિ ઇચ્છે છે, અને વિચારે છે, તેમ છતાં પણ આ જગતમાં આટલી દુર્દશા અને અધોગતિ કેમ ફેલાઈ હશે? આ અવદશાનું કારણ માનવીની નિર્બળ મનાદશા છે. માનવીની પ્રગતિની પ્રથમ શરૂઆત સંજોગોમાં રહેલી છે. ખાસ અનુકૂળ સંજોગોમાંજ માણસ પ્રગતિનાં પંથે પ્રવાણે કરે છે. નિર્બળ મનાદશિત ધરાવતા મનુષ્યો માત્ર અનુકૂળ સંજોગોની અપેક્ષાજ સેવી જાણે છે; પોતાની સક્રિયતાથી પોતાની મેળે એવા અનુકૂળ સંજોગો ઉપજાવી શકતા નથી ઉન્નતિના શિખર સુધી પહોંચી શકતા તેજ માનવી સામર્થ્યવાન છે, જે અનુકૂળ પરિસ્થિતિની માત્ર અભિક્ષાયા ન સેવતાં તેને જગતની પશુ શકે છે.

ॐ ॐ शान है ॐ ॐ

आशिके गर्भाज पर आसान है
 मां रससिद्धाह पर कुर्बान है
 हकके आरोङ्गी भी ऐसी शान है
 जे है उनो नाम पर कुर्बान है

सखे ओहमहमें जुझा शान है
 भीग ओहमह हृदये धूर्तान है
 हजरते भूयातो ये नरदेवोन्दी तः
 ओर तू अस्सलहका मेदमान है

अरे अरे में तेरा नरया अपां
 वाह तेरी शानभी क्या शान है।
 जिस नरजे जिस आन देणा पाखिया
 तेरा नरया हर नरजे हर आन है

सख तो है तेरी नशीबी आंख पर
 दिल तो क्या है गानभी कुर्बान है
 ओके दु-या निरुके डेहती है 'मञ्जुके'
 वाह भी तेरे नाम पर कुर्बान है.

“मञ्जुके” यिश्ती

प्यारा मुहम्मद (सल.)

महज्जनगी जगों पक्षी मधुर नाम मुहम्मदनु;
 छत्रछत्र छे अर्पुं कितानुं नरगों नाम मुहम्मदनुं.
 नभीमां श्रेष्ठ पद जेनुं जुगने नाम जे प्यार;
 जगों छिछे जे सेवा नाम सुहो-राम मुहम्मदनुं.
 तमन्ना कपां हती हाकिम यावानी दिले रजभार;
 भले छम्हाह गिरफ्ताने हतुं जे काम मुहम्मदनुं.
 कपां आपकारना जहला महिं उपकार साधो पर;
 अने ऐथी जगज्जुं नाम हाथो-हाम मुहम्मदनुं
 गज्जुं उम्मतने व्हाली ने सदन कपां सितम साधो;
 यधुं कुरआन जे उम्मतना काने याम मुहम्मदनुं.
 करो कुरआन जेना नाम पर साधो निगर जेतो;
 सुकानो इल्लु सङ्ग मुस्लिम-पुत्रो याम मुहम्मदनुं.
 करो कुरआन जे मजहब्ब उपर तन मन अने सौ धन;
 छे व्हायुं नाम जे मजहब्ब तखुं धरखाम मुहम्मदनुं.
 रही उम्मत तल्ली “छिज्जत” नभीना हाथमां आयुनम;
 तमो दिपावले आ नरग महिं धरखाम मुहम्मदनुं.
 “छिज्जत”

જિહાદ શી સખીલિલાહ

અને

તેના મરાતિખ.

● યુસુફ તરાજવી

ઇસ્લામી કાર્યોમાં જિહાદનું સ્થાન ધણું જ ઉચ્ચ છે. તેમજ મુઝહિદીનનું સ્થાન દુન્યા અને આખિરતમાં ધણું જ ઉત્તમ છે. આમારા રસ્તે (સલ્)નો દરજ્જો અને મરતબો આપની રીત અને પ્રમાણે ધણું જ જિંવો હતો. આપે દરેક રીતે જિહાદ કર્યો, દિલ, દિમાગ, જમાન, જ્યાન, દબવત અને સુરતા-રતી; એજ પ્રમાણે નેજા અને તલવારથી. અલ્લાહના માર્ગમાં જિહાદનો પુરેપુરો હક અદા કર્યો. એટલાજ માટે આપની દુન્યામાં આપનો જિંદ અરફઅ (સર્વોત્તમ) અને આપનો મરતબો ખસદ (શ્રેષ્ઠ) છે. અલ્લાહપાકે જ્યારથી આપને વિસાલનનો આદો અર્પણ કર્યો ત્યારથીજ આપને જિહાદનો હુકમ આપવામાં આવ્યો હતો. “ફલાતુલઅ ધલ કાફિરીન વખદિહુમ બિદિ જિહાદન કખીરા” અર્થાત “તમે કાફિરોનું ન માનો અને કુર્આન શબ્દ વડે તેઓથી બંધકર જિહાદ કરો.” આ જિહાદ જેનો આપને શુર જમાનાથી હુકમ કરવામાં આવ્યો હતો; દબવત ઇત્તલ હક્ક, હલીલ, ખુરદાન અને તખલીએ કુર્આનનો જિહાદ હતો. એવીજ રીતે મુનાફિકીન સાથે જિહાદ કરવાનો હુકમ કરવામાં આવ્યો. “વા અરુહન નખીથો જાહિદિલ કુફરુલ વલ મુનાફિકાન વમખુલ અલ્લયલિમ” આ જિહાદથી મુરદ પજુ મુનાફિકાનને ખલિલ ધમાન લાવવાની કોશિશ અને તેઓ પર હલીલ કાયમ કરવાનું છે. ઉમ્મતના મુનાફિકીન સાથે જિહાદ, ખુરલા કાફિરો સાથે જિહાદ કરવાથી વધારે કહ્યું છે. આ કામ પુરું કરનારા અને પુરો હક્ક અદા કરનારા જમતમાં પોતાજ હોય છે. અને એ ઉમ્મતના ખાસ લોકો અને

વારિસે અખલીયાનો જિહાદ છે. એમનો મર-તબો અલ્લાહ પાકને ત્યાં ધણું જ મોટો હોય છે. (જેમકે સખત રકાવટો અને બંધકર બધના સમયે હક્ક વાર્તા કહેવી; કામગીરી તરીકે અદેકારી ઝાલિમોને હક્કની દબવત આપવી જેના જવાબમાં બલકલામી અને મારલાહનો બલ હોય) અફઝલ તરીકા જિહાદ છે. આ એક અનિશ્ચિત હકીકત છે કે દુન્યામાં ખુદ પાકના દુરમોથી જિહાદ કરવા પહેલાં ખુદ પોતાના નફસ સાથે હકીકી જિહાદ કરવો જોઇએ અને આત્માને ખુદાપાકના હુકમો પર મરી મીટવા માટે તૈયાર કરી લે. પછી બહારની દુન્યામાં ખુદાના દુરમો સાથે હકીકી જિહાદ કરે.

નખીએ કરીમ (સ. અ.)નો ઇર્શાદ છે કે “અલ મુઝહિદો મન બહદ નફસલુ શી ઝતિદિલ વલ મુખાજિરો મન હજર મા મનઅલ્લાહ અન્ડુ.” મુઝહિદ તે છે કે અલ્લાહ પાકની રજા માટે પોતાના નફસથી જિહાદ કરે. મુઝહિદ તે છે જે અલ્લાહને મના કરેલી સધળી વસ્તુઓ છોડી મૂકે, જ્યારે ઇન્સાન પોતાના નફસ સાથે જિહાદ કરી ખુદા અને ખુદાના રસ્તે (સલ્)નાં દુરમોનો, તેને તાબેદાર બનાવશે, ત્યારે ખુદાપાકના અન્ય દુરમોથી જિહાદ કરી શકશે. સંજોગ અનુસાર ખુદાના માર્ગમાં તન મન, ધન આપવા તૈયાર થઇ જશે.

હક્કના દુરમન (ફુદુર અને મુનાફિકીન) અને પોતાનો નફસ એ બે દુરમન છે. એની સાથે જિહાદ કરવામાં બંધાનું ઇમ્તિઝાન છે. એ બે દુરમન વચ્ચે એક દુરમન શૈતાન છે. જ્યાં સુધી ઇન્સાન શૈતાન સાથે જિહાદ કરી તેને હજૂમાં ન કરે ત્યાં સુધી ફુદુર મુનાફિકીન અને નફસ સાથે જિહાદ કરવો કહ્યું છે. શૈતાન હમેશાં આમાં આવે છે. હિંમત તેડે છે ફુદુર અને મુનાફિકીન સાથે જિહાદ કરવામાં જે જે મુશ્કેલીઓ અને મુસીબતોનો સામનો કરવો પડે છે, તેને યાદ કરાવે છે.

કોઇ વંખને હવનની ખુશાલી અને મોજશૌકની ખરખાદીનો વસવસો પેદા કરે છે. તેથી કરી પહેલાં શૈતાન સાથે જિહાદ કરવાની સખ્ત જરૂર છે, જેમકે કુર્આન શબ્દમાં ખુદાપાકે ફરમાવ્યું છે કે "ઇન્નાશૈતાન શત્રુમ અદુબુન ફતખિહુહો અદુના" (અર્થાત) શૈતાન તમારો દુશ્મન છે તમે તેને તમારો દુશ્મન બનાવો, ઊપરોક્ત આપતમાં ખુદાપાકે શૈતાનને દુશ્મન બનાવવાનો તાકીદી હુકમ આપ્યો છે. જેમકે એ મહાન અને ભયંકર દુશ્મન છે, આ ત્રણ ખુદશા દુશ્મન છે એનાથી જિહાદનો હુકમ છે. અને શંકાનું ઇન્તિહાન પણ છે. એના પર સઆદત, શકાવતનો આધાર રહેતો છે.

અદલાદપાકે ફરમાવ્યું છે : "અદદુ શી સખીદિલાહે દક્ક જિહાદીલી" (અર્થાત અદલાદના માર્ગમાં એવો જિહાદ કરો જેવો તેનો દક્ક છે.) હકકુલ જિહાદ એજ છે કે પહેલાં પોતાના નફસ (આત્મા)થી જિહાદ કરે. અદિયા સુધી કે તેનું દિલ, દિમાગ, ઝંખાન, બધુંજ અદલાદ માટે યથા જાય. કોઈ પણ વસ્તુ પર નફસની હુકમત ન રહે. પછી શૈતાનથી જિહાદ પુરી કાશિસ સાથે કરે, તેને સંપૂર્ણ દાર દે બન્ને દુશ્મનોના ખિલાફ જંગ ખેલવાથીજ મુઅમિનમાં એવી કુવ્વત અને તાકત પેદા થાય છે કે તે ખુદાના અન્ય દુશ્મનો, કાફિરો, મુનાફિકોથી પોતાના તન મન, ધનથી સંપૂર્ણ જંગ ખેડી શકે, અહીંઆ સુધી કે અદલાદનીજ વાત ઊંચી અને તેનીજ ખોલખાલા રહે. "લિનકુન હસિમનુદલાદિ હુવસજોલ્યા" જિહાદના કુલ ચાર દરગ છે (૧) જિહાદુલનફસ (૨) જિહાદુશૈતાન (૩) જિહાદુલ કુદરાર (૪) જિહાદુલ મુનાફિકીન.

જિહાદુનફસના ચાર દરગ છે. (૧) જે દિદાપતો અને દીને હકકે રસખ (સલબ) લખને આખ્યા તેને પ્રાપ્ત કરવા આત્માને તૈયાર કરવો.

(કેવળ મદસામાં તઅલીમ લેવાથી અથવા કિતાબોના અબ્યાસથી અથવા કમિલ સૂરીની સોહબતથી દીનનો હક્ક પ્રાપ્ત કરવો આતિશય જરૂરી અને જિહાદે નફસનો પહેલો દરગ છે. (૨) રસખ (સલબ)ની દિદાપતો અને તઅલીમ પ્રમાણે અમલ કરવા આત્માને મજબુર કરે આપની શરીઅતનો તાબેદાર બનાવો નહિતર હક્ક પ્રાપ્ત કરી અમલ ન કરવો લાઘકારક નથી. (૩) દીનનો પ્રચાર અને દઅવત હક્ક હકનું કામ લે. નાવાકિફ અંમલુ લોકોને દીનની વાતો શીખાડે. (૪) હક પ્રચાર અને દઅવત હક્કલાદના માર્ગમાં દુખ તકલીફ પડે તેને માત્ર અદલાદ માટે સદન કરે. તેને અદલાદનો હુકમ અને તેની રજામન્દી સમજો. તેનાથી અજ સવાબની આશા રાખો. ન્યારે કોઈ માણસ જિહાદુનફસના ચારે ચાર દરગ પુરા કરી લે છે ત્યારે તે "રખમાનિ" કહેવાય છે. જિહાદુશયતાનના બે દરગ છે. (૧) હમાનમાં કમઝોરી પેદા કરવાવાળા શકસુઆઓ દૂર કરે. (૨) શૈતાન દિલમાં ખોટા વિચારો અને ખોટી ખાદિશો ઉત્પન્ન કરે તેને દૂર કરે, પહેલો દરગે અર્થાત ખ્યાલી વસવસાઓ અને હમાનમાં કમઝોરી પેદા કરવાવાળા શકોઓ દૂર કરવાથી "યકીન" પ્રાપ્ત થાય છે. બીજો દરગે અર્થાત ખોટી ખાદિશોને દૂર કરવાથી "સલ્હ" પેદા થાય છે. યકીન અને સલ્હ એ બે એવી સિદ્ધતો છે. કે કોઈ જમાઅતને "દીની હમામત"ના લાયક બનાવે છે, જેમ કે કુર્આન શબ્દમાં ફરમાવ્યું છે. "વજઅલના મિનહુમ આહમમતન પદદુન ઇન્અગરિના લમ્મા સખર વકાતુ મિઆપાતિના મુકિનુન." (અર્થાત અમેએ તેઓમાં એવા પૈગમ્બર અને રાહતુમા ધનબ્યા જે અમારા હુકમ પ્રમાણે દિદાપત અને રહતુમાઇ કરે છે. અમારું આ ઇન્આમ તેઓ પર ન્યારે થયું ન્યારે કે તે

સાથ અને અમારી વાતો પર સંપૂર્ણ યજ્ઞીન કરતા હતા) સાથ અને યજ્ઞીન એજ બે સિફતો છે જે કોઈ જમાઅતને “ઇમામત”ના લાયક બનાવે છે.

કુદરત અને મુનાફિકાન સાથે જિહાદના આંદ દરમિયાન છે, જિહાદ બિલ કદમ, જિહાદ બિલ કિમાન, જિહાદ બિનનફસ એ સિવાય કાફિરો સાથે જિહાદની એક ખાસ સૂરત તસ્વાર અને નેઝાતો જિહાદ છે.

મુસલમાન ઝાલિમો બિઅતીઓ સાથે જિહાદના ત્રણ દરમિયાન છે. (૧) અગર કુદરત તાકત હોય તો તાકતથી દુસ્ત કરવા અને તેઓના કસાદ કિનાતને મિટાવવાની કોશિશ કરે. અગર તેની તાકત ન હોય તો બીજો દરમિયાન આ છે કે ઝમાની બચાવથી તેઓની ઇસ્લાહ અને નસીહત અને બીજાઓને તેઓની મુમગીથી બચાવવાની કોશિશ. એ પણ ન બની શકે તો ત્રીજો દરમિયાન તેઓ સાથે જિહાદ બિલ કદમનો છે (દિલથી ભુક સમજે) બધા રણી કુદરતે જિહાદના તેર દરમિયાન થયા. જે માણસ એવી હાલતમાં મરણ પામ્યો કે તેણે કોઈ પણ જાતનો જિહાદ ન કર્યો અને દિલમાં પણ તેના માટે કોઈ પણ જાતનો ભયાર ન કર્યો તો તેનું મરણ એક ભાના નિશાક પર થશે. જેમકે મળવી હદીસમાં છે. “ગન લમ યગઝુ વ લમ યહદુસ મિદિ નફસુદુ મિલગઝવિ માત અલા શાઅ્યતીગ મિલિશક.”

“હિજરત” સિવાય જિહાદ નહિ અને “ઇમાન” સિવાય “જિહાદ” અને “હિજરત” નહિ. અલ્લાહની રહમતના ઉમ્મીદવાર તેજ થઈ શકે છે. જે ત્રણે સિફતો ઇમાન, હિજરત અને જિહાદના હાગિલ હોય જેમકે અલ્લાહ તઆલા ફરમાવે છે. “ઇન્નફઝઝીન આમનુ વફઝઝીન ફાગરે વમદકુ શી સયીદિલાહ ઉલાહક પરબુન રહમતકાદિ વફલાહોગઝુરફીમ” (અર્થાત જે લોકો ઇમાન લાવ્યા અને જેઓએ હિજરત કરી અલ્લાહના માર્ગમાં દેશ વીગેરે ભાગ્યું જે કંઈ છોડવું નોંધવું હતું. અને જેઓએ અલ્લાહના માર્ગમાં કોશિશ કરી તેજ અલ્લાહની રહમતની આશા રાખે છે અલ્લાહ

બખ્શાવાબો અને રહમ કરનાર છે) જે કે ઇમાન લાવવું દરેક પર ફરજ છે એજ રીતે બે હિજરતો પણ દરેક વખતે દરેક પર ફરજ છે. (૧) હિજરત ઇસ્લાહ, (૨) હિજરત ઇસ્લાહીયુલ, પહેલી હિજરતથી મુગદ એ કે માણસ બધાંની પુનવાદ છોડી માત અલ્લાહનીજ પુન કિવા બંદગી કરે. બીજી હિજરતથી મુગદ એ કે પેરવી, ઇકતેલા અને છેલ્લેના, ઇમકિયાદની બધી બાતિલ સૂરતો છોડીને અને બધાં બીજા માર્ગો છોડીને માત અલ્લાહ રસૂન (સલ્મ)ની પેરવી છનિદા અને આપનીજ તાબેદારીને પેતાની દરતુ મજાલી હો. અને અપનાવત વતરેજો આર્થ પર આધવાતો ફેસલો કરી હો. આપની દરેક વાતને સાચી મની હો. આપની ફુવામા મુકાબલામાં આપના હુકમને આગળ અને વાજબુલ હતાઅન મજાલે આજ રહ છે નીચેના હદીસની જેમાં રસૂલ (સલ્મ) ફરમાવ્યું છે. “કુમન કાનત હિજરતો હુ ઇલ્લાહે વ રસૂલિદિ હિજરતોહુ ઇલ્લાહે વ રસૂલિદિ અવકમા કાલ.”

હિજરત ઇસ્લાહ અને હિજરત ઇસ્લાહીયુલ ઇમાન પેરે દરેક પર “ફરજ અન” છે એવીજ રીતે પેતાના નફસથી જિહાદ અને શયવાનથી જિહાદ દરેક માણસ પર ફરજ છે. એમાં કોઈ કામનું પ્રેનિનિષિત કરી શકતો નથી. બેશક કાફિરો અને મુનાફિકો સાથે જિહાદ “ફરજ કિલાવા” છે. અર્થાત હિજરતની અમુક પાર્ટએ ફરજન અદા કરી રહેલી હોય અને તેઓની કોશિશથી ગકસદ હામિય થઈ રહેલો હોય તો બાકીની તુમન એ ફરજથી છૂટી શકે છે. અગર અલ્લાહને. બે લખલા કરવામાં અને બાતિલની તાકત મિટાવવામાં મુન્હિદોની કોશિશથી કામ પૂર્ણ થઈ રહેલું ન હોય અને તેઓની કોશિશમાં કમજોરી હોય તો બાકીની હિજરત પર પણ ફરજ થશે. કે એ કોશિશમાં બામ હો નહિતર બધાંને કિયામતના દિવસે પુલ થશે.

(આદુલ મઆદ) ખાંમ.

જિ અવનિલ મશિકેલ અલ્લામ.

ગમખારની વાતો

આ દોકને પરશોકનાં, રચનારની વાતો,
સંસારની વાતોમાં જીવનસારની વાતો,
છે, બેદખરી કેટલી ગુસ્સા-ખારની વાતો,
એવી તો, તરેકવાર તરેકવારની વાતો,

કુર્ચાનમાં પડાથી મળે સારની વાતો,
મેદખૂબ, ને હકમાં થતી વિસ્તારની વાતો.

કુદરત જે મરગૂજ હતા, ઐશે તરખમાં,
કુદર્તમાં કરનાર પડ્યાં, કેહરો ગઝખમાં,
પ્રકાશ થયો ત્યાં જાની હાશિમનાં નસખમાં,
અધકાર મળે ગૈશની ફૈઝાઈ અરખમાં,

જ્યાં જ્યાં થઈ મસ આપના અન્યારની વાતો,
મેદખૂબ, ને હકમાં થતી વિસ્તારની વાતો.

તાશું થયું ઈસ્લામ, જીત સાંપડી સતને,
મળતાં થયાં સૌ એકસે અરખ આપના મતને,
માયીન છતાં સામે છે નૂતન એ જગતને.
દીદારની સાગી છે લમન કોઈ બગતને,

જે સમયે સુધી સૈયદે અખતારની વાતો,
મેદખૂબ, ને હકમાં થતી વિસ્તારની વાતો.

હરોને જાન્યો આપને તાલીમ કરીને,
આઝાપતા તૌહીદનાં નખ્ખદ મળીને,
કુદરત હસદખોર થતાં રાખ જળીને,
જિજ્ઞાસીને આગે હકતજો પયગામ દહીને,

કર જોડી કહે આપને વિસ્તારની વાતો,
મેદખૂબ, ને હકમાં થતી વિસ્તારની વાતો.

કહેના'તા દમે નખખ શું ? દીનનાં રદખર,
ઉમ્મત છે શુનાહગાર, સિયદકાર કરમ કર,
ખાખિશાનું વચન આપતું અયદખરે મેદશર,
મકખૂબ થઈ દરતે દુઆ સાકાયે કૌસર,

“મુશ્શિક” સખી ? ઉમ્મત તણાં ગમખારની વાતો,
મેદખૂબ, ને હકમાં થતી વિસ્તારની વાતો,

“મુશ્શિક” જામનગરી

મુહમ્મદ મુસ્તફા (સલ્લં)

નામના માનવ રહ્યા'તા, જ્યારે અરખસ્તાનમાં,
દેશ પણ પદ્દી ગયો'તો જ્યારે કુદસ્તાનમાં;
પુત્રીને પધરાવતાં જન્મી કે કબરસ્તાનમાં,
ને હતા મરહૂમ અરજો વિશ્વે કારસ્તાનમાં.

ફકૈતો'તો કાંઈ પણ માત્ર અને લખયાનમાં,
માનવીર્યે હતો શપતાન ખુદ ઈન્સાનમાં.

ખૂન કરતાં-લૂંટ કરતાં નાં કદી કરતા હતા,
નાનીશી વાતો ધ્રુવી વરસે સુધી લગતા હતા;
ન્યાયને નેવે મુઠ્ઠી અન્યાય આચરતા હતા,
ને અનીતિમય જીવન જ્યારે ગધા જીતા હતા.

માનવો શુ ? માનવી નિંદ્ર દેવ પૂજનો હતો,
એક કરતાં પણ વધુ પૂજીને હૂજનો હતો.

એક દરતી ત્યારે પરવરની, દયાની અવતરી,
જેને મળનારી હતી દુન્યા તણી પયગમ્બરી;
જન્મથી જેના મધું જાણે જગત આખું ફરી,
વિશ્વમાં ‘એકજ ખુદા’ની ધોવણા જેણે કરી.

એ હતા ખારા નખી ખેશક મુદમ્મદ મુસ્તફા.
જેમના હાથોથી ફેલાયો જગે દીને ખુદા.

આપનાથી આ જગત ઈસ્લામથી રૌશન થયું,
પાસતી જીવન અધાનું માનવી જીવન થયું;
જૂઠું બદલે બસ જગતમાં સત્યનું પાલન થયું.
પાપ પરવારી મૃતું ને પુણ્યનું મંડન થયું.

ખૂન-ચોરી, તૂટ-ફોટ; વિશ્વમાં અટકી ગઈ;
હક અને નાદરતી વાતો દિલ વિશે ચિટકી ગઈ.

આજ પાછો એ સમય જોવો થયો સસાર છે,
ઝોતરફ વ્યાપી સૌ અધકાર ખન અધકાર છે,
ધર્મને ત્યાં ધાડ, ને અધર્મને કંસાર છે,
સત્યના ‘અધકાર’ બંધે સત્યનો સંદાર છે.

યા મુહમ્મદ ! આપ આજે આ સમય પરહોત જો,
શું કદી પણ આ જગત એવી બદીઓને તો ?

‘અધકાર’

કર્તવ્યની કિંમત*

સુધાં અસ્તામ્યજ પર આવી જાઓ હતો. હળવે હળવે અધિકાર પૃથ્વીનો પ્રદેશ કબજે કરી રહ્યો હતો. એવે સમયે બે મધ્યમ વયના મિત્ર નદીતીરે બેઠા હતા. તેમના મરનક પર સમને અનેક જાનના પક્ષીઓ પાંખે ફરકાવતાં પોતાના માળા તરફ વિશ્રાન્તિનું સેવન કરવા માટે આનંદથી ઊડી જતાં હતાં.

હરિસીંગ બોલતાં બોલતાં બેઠ્યો, “મોતીસીંગ, બાઈ, તારી સંપત્તિ કેટલી વિશાળ, તારો અધિકાર કેટલો પ્રચંડ ! તેજ પ્રમાણે સમાજમા તારો માનમતંબો કેટલો વિશિષ્ટ ! પરંતુ મરણ પર્યંત અવિદ્યહિત રહેવાનો નિશ્ચય કરી તું તારા સુખકર આયુષ્યની ધૂળધાણી કરી નાખે છે !

હરિસીંગ તરફ શૂન્ય દ્રષ્ટિએ જોઇ મોતી-સીંગ એકવાર ખિન્નપણે હસ્યો. ધણી વર્ષ મહેત્તા પોતાના મિત્રને તે ગંભીરપણે કહેવા લાગ્યો, આ તું બળતુંજ બોલી રહ્યો છે. હરિસીંગ ! મને તો મારા આયુષ્યની ધૂળધાણી થયેલી જરા પણ દેખાતી નથી !”

“વળી એક ખીછ વાત મારે પણ મને આશ્ચર્ય લાગે છે—”

“શા બદલ હરિસીંગ ?”

“ત્તી જાતિ વિષે તને આટલું વિશ્લેષણ માન છે તે મારે. તેમને મારે તને આટલું માન અને પ્રેમ કેમ છે ?”

મોતીસીંગ પુનઃ એક વાર હસ્યો અને હરિસીંગનો હાથ પોતાના હાથમાં લઈ બેઠ્યો, “તને તે મારે આશ્ચર્ય કેમ લાગે છે ? ત્તી જાતિ કેમજી હૃદયની, પરાપકારશીલ, પરદુઃખે દુઃખી ચનારી, શાંત અને સદિષ્ટ છે. ત્તી જાતિ મૂર્તિમંત પવિત્રતા, અને મૂર્તિમંત

સ્વર્ગીય પ્રેમ છે. આ પાપમય પૃથ્વીને જો. કદાચ સ્વર્ગની ઉપમાં અપાઇ હોય, તો તે એક ત્તી જાતિને લીધેજ નારી પૂજને યોગ્ય છે. હરિસીંગ, એ વાત તને સમજાતી નથી કે ?”

“તું કહે છે તે વાત મને સમજાતી નથી એવું નથી. પરંતુ તું કહે છે. તે સદ્યુજ અને માન્ય નથી. ત્તી જાતિ પરમેશ્વર ઉપન્ય કરી અને માત્ર પુરુષ જાતિ શૈતાને નિર્માણ કરી, એવું તો તારું કહેવું નથી ? શુભ શુ કે દોષ શું, પુરુષમાં જોટલા હોય છે, તેટલાજ ત્તી વર્ગમાં પણ દેખાય છે. એક દીવાના કરિ પ્રમાણે અનિશ્ચયોક્તિમાં બહેકી જવું એ મને ગમતું નથી. પણ જવા દે એ વન-વિવાદ તે વગર આપણું કાંઈ આડી બેઠું નથી. હવે એક મુદ્દાનીજ વાત હું તને પૂછું છું. તેનો ઉત્તર આપવા માટે ગર્ભાંતરમાં કરતો નહિ પેસો સરદારસીંગ પોતાની પુત્રી સુંદરબાળાના તારી સાથે લગ્ન કરવા માટે કેટલી ખટપટ કરી રહ્યો છે, છતાં તું તેની દાજ આપવા દેતો નથી. તે સુંદરબાળામાં એવું તે શું ન્યૂન જોવું ? તે રૂપમાં, શુભમાં અને વૈભવમાં કમી છે ? તેથી તું તેનો સ્વીકાર કરતો નથી ? મને તો લાગે છે કે બાઈ, તું સુંદરબાળાનો એકદમ—”

મોતીસીંગ હરિસીંગને વચગાથીજ બોલતો ખટપટી ખિન્ન સ્વરે બેઠ્યો, “હરિસીંગ, આખા જન્મમાં મનુષ્યને પ્રેમ એજવાર જંધાય છે અને તે પણ એજ વ્યકિત પર. પ્રેમની આટલિઓ ન હોય. ‘ખીજો’ એ શબ્દજ પ્રેમ જણાતો નથી.”

મોતીસીંગના આ શબ્દોથી હરિસીંગને ધણું અશ્ચર્ય થયું. આ ગંભીર દેખાડનારી મૂર્તિ પૂર્વે એક વાર પ્રેમના સકંળમાં સપડાઈ હશે, અને તેમાં તેના મનોરથ વિશ્લેષ થયા

* સ્મૃતિ.

હશે તેથીજ આખો જન્મ અવિવાહિત રહેવાનો નિશ્ચય કર્યો હશે એવું હરિસીંગના સ્વપ્નામાં પણ ન હતું.

પોતાના મિત્ર ડા. મુખમડળ તરફ તીવ્ર પ્રિયથી ક્રિયિત હાસ્ય કરી ગંભીરપણે હરિસીંગ બોલ્યો, 'આ તું શું કહે છે મોલીસીંગ? તું પહેલાં એકાદવાર પ્રેમના સંક્રમણમાં સપડાયો લાગે છે.'

મોલીસીંગ એક દીર્ઘ નિશ્વાસ નાખી શૂન્ય પ્રિયથી એક વાર આગાશ તરફ નજર ફેરવી.

હરિસીંગ મૂંચવાયો. તેણે પુનઃ પોતાના મિત્રને પૂછ્યું. 'માર્મ આમ એકએક તું મિત્ર કાં ચલ ગયો? તારો પ્રેમ-સંક્રમણ કોણ સાથે જોડાયો હતો?'

"હા, હરિસીંગ, આ હતભાગીનો પ્રેમ એક કળે એક વ્યક્તિ પર જોડાયો હતો—" બોલતાં બોલતાં મોલીસીંગતું હૈયું ભરાઈ આવ્યું. તેની આંખમાં અશ્રુબિંદુ આવી ઉભાં અને એક બે બિંદુ ટપ દધને તેના ગાલ પરથી નીચે પડ્યાં.

હરિસીંગ એકદમ ચમક્યો. પોતાના પ્રત્યક્ષ પોતાનો મિત્ર નાહક દુઃખી થયો, એવો વિચાર તેના મનમાં આવવાથી તેને બહુ-દુઃખ થયું. ક્રિયિત બરાબરે હૈયે તે મોલીસીંગને કહેવા લાગ્યો, "તે હકીકત મને કહેવાને કંઈ હરકત છે?'

નહીનો પ્રવાહ શાંતપણે આવી રહ્યો હતો. મૃદુ વધુ લહરી તે પર તરંગે ઉછાળતી હતી. મોલીસીંગ તે શાંત પ્રવાહ તરફ નજર માંડી બેઠો હતો. હરિસીંગ પણ સ્તબ્ધ હતો.

થોડા વખત પછી અચાનક ચમક્યા જેવો યથા મોલીસીંગ બોલ્યો, "હરિસીંગ, તે મને શું પૂછ્યું? તે હકીકત કહેવામાં હરકત છે એમ પૂછ્યું? હરકત કેવી? તેમાં વળી તારા જેવા

રોડી-મિત્રને તે કહેવામાં હરકત હોય?'

સામકાળ મઠી-રાત્રિ પડી રહી હતી. અધકાર પણ અપાટભેર પ્રસરી રહ્યો હતો. આકાશમાં ચંદ્ર ન હોવાને લીધે ચોતરફ ઉદાસીનતા પથરાઈ હતી. થોડા સમય પૂર્વે વધુ શાંતપણે વાતો હતો, તે પણ આ વેળા તદ્દન પડી ગયો હતો. ત્રણે કે નિર્મર્ગ સુંદરી આ પ્રસંગે મોલીસીંગના ઉદાસ હૃદયનું પ્રતિબિંબ બની ગઈ હતી.

દીર્ઘ નિશ્વાસ નાખી ખિન્ન હૃદયે મોલીસીંગ કહેવા લાગ્યો, "હરિસીંગ ને સમજો પ્રાર દમણુ મને માત્ર એક સ્વપ્ન પ્રમાણે લાગે છે. તે વેળા યુદ્ધની શરૂઆત જ હતી. ચોતરફ—લડાઈના બણકાર વાગી રહ્યા હતા. યત્ર સાથે લડતાં પ્રત્યક્ષ રણમેદાન પર અથવા કોઈના કપડથી અન્ય સ્થળે એચિંતુ મનુષ્યને મૃત્યુ આવે તેનો કોઈ નિયમજ રહ્યો ન હતો. આવી ધમાચકડીને સમયે એક દિવસ એક ડોસર નામે રજા પૂત કન્યા મને અચાનક દેખાઈ તે સ્વર્ગની અપ્સરાસખી મને પહેલીજ વાર એક ઝરાને કાઢે મળી.

તે સમયે હું અતિ શ્રમિત થઈ ગયો હતો. પાસેના એક ખજૂરીના ઝાડને મારો યાકેલો થોડો બાંધ્યો હતો અને પહાડની તળેટીમાંના એક સ્વચ્છ પાણી ઉપર હું અસ્તાન્યસ્ત બેઠો હતો. સૂર્ય આપમવાની તૈયારીમાં હોવાથી તડકો જરા નરમ હતો. બે ચાર પક્ષીઓ કિલ્લિલાટ કરતાં હતાં. તે સાંભળતો હું મારા ત્રણી ગયેલા મનનું રંજન કરતો હતો. મારા મનમાં જે જે દુર્બાવના વસી રહી હતી, તે તે મેં તે વેળા મનમાંથી નિર્ગમ્ય કરી નાખી. થોડાઓનો કંઈક હણહણાટ તે વેળા કોઈ પણ સ્થળે સંભળાતો ન હતો. એકએકનો છત્ર લેવા છત્રનારા ઉભય પક્ષના વીરોનો હુકાર પણ હૃદયને ચરકાવતો ન હતો. રણવાદોના મસ્ત

સરોતુ અસ્તિત્વ ન હતું. તે દિવસે યુદ્ધ બંધ હતું. એમિર શાંતિનું સાત્રાજ્ય હતું. આવા આ રમરણીય પ્રસંગે તે જરાની પાસે બેસી મનુષ્યની ક્રોરના અને કૂટાનો હું વિચાર કરતો હતો. સર્વ સૃષ્ટિનં-તેમાં ખાસ મનુષ્યનેજ અત્યંત આવશ્યક શાંતિ સુખને નષ્ટ કરવાની મનુષ્યની આત્મઘાતકી દિગ્મત જોઈ મારું મન તે પ્રસંગે અત્યંત ખિન્ન થઈ ગયું હતું-મારા મનમાં પરસ્પર વિરોધી વિચાર તરંગ કસોણ કરી રહ્યા હતા.

આવે પ્રસંગે અને આવી મનની રિથિનિમાં તે નિર્જન વનપ્રદેશમાં ડોહરનું મને પ્રથમ દર્શન થયું ! તે આ વખતે ત્યાં જરાનું પાણી લેવા આવી હતી. હું વિચારમાં નિમગ્ન હોવાથી તેના પગલાંનો અવાજ સાંભળી શક્યો ન હતો. તે એકદમ મારી સામે આવી બિભી રહી. તેને જોતા જ હું આશ્ચર્યમાં તાલીન થઈ ગયો ! તે આ વનની અધિષ્ઠાત્રી દેવી કે સ્વર્ગની પરી મને ચક્રિત કરવા માટે આઠાશમાંથી જિતરી મારી સામે બિભી રહી છે, એવો મને બાસ થયો-એટલું સુંદર તેનું રૂપ હતું !

ડોહર પણ પોતાના વિચારમાં તટ્કીન જણાતી હતી અને જોતાંજ તે પણ એકદમ ચમકી ગઈ હતી તેના શરીર પર બપના રોમાંચ બિખા થયાં. તેનું કારણ હું તરતજ સમજી ગયો. મારી બંદૂક જે મારી પાસે પડેલી હતી તેને જોઈને ડોહર ગભરાઈ હતી.

તે તાપ્તસ્રોત્થ પાછી ફરતી હતી. પણ મેં ગ્રેમાળ અને મૃદુ શબ્દોથી તેને ખીરજ આપી. મારો ભય રાખવા જેવું કંઈ નથી, એવી તેની ખાત્રી કરી આપી.

“ડોહર ધણીજ ધૈર્યવાન જણાઈ. તે મને કહેવા લાગી, “તમે અહીં આવ્યા દરો, એવી અને કહવાના પણ ન હતી. રોજના

નિયમ પ્રમાણે હું અહીં આવી. અમારી ઝૂંપડી અહીંથી પાસેજ છે—”

મેં તેને પૂછ્યું. “તારી ઝૂંપડીમાં બીજું કોણ છે ?”

“મારી જુદા આજી છે. મારો એક ભાઈ છે, તે આ ચાલુ યુદ્ધમાં સૈનિક તરીકે મર્યો છે.”

“તું આ સમયે દરોજ કેમ આવે છે ?”

“હું ધર માટે પાણી લેવા દરોજ અહીં આવું છું. મને અહીં એકલી આવતાં જતાં પણ ભય લાગતો નથી. આ રથજ રસ્તાથી ધણુંજ દૂર છે. અહીં કોઈ વટેમાર્ગ કે કોઈ સિંપાઈ આવવાનો સંભવ મિલકત નથી. વળી મને આ રથજ ધણુંજ ગમે છે-કેરી રમણીય જગા-કેવું સુંદર આ અરણ્ય !”

“ખરેખર ! તે રથજ રમણીય હતું-પરંતુ તે વનરથજની અધિષ્ઠાત્રી દેવી ડોહર તે રથજ કરતાં પણ અતિ રમણીય હતી. પણ હાલ ! તેના માધુર્યનું હવે તો માત્ર રમરણજ રજું છે !”

“તે દિવસથી દરોજ સાયકાએ કેટલેક સમય હું તે સુંદર મનોરમ રથજે તે જરાને કાઠે કોઈને ન ખમર પડે એવી રીતે બેસતો હતો. મને ગમે તેટલું જરૂરી કામ હોય, તો પણ નિયમસર હું તે રથજે બેસતોજ ! તે દિવસથી મારા હૃદય પર એક અવર્ણનીય જાદુનો અગસ બેઠો હતો. સંધ્યાકાળ થઈ કે તે જાદુના બેઠનમંત્રથી હું બધું થઈ મારા પગલાં તે રથજ તરફજ માંડતો.

“અઠાઠા ! કેવો તે રમણીય સમય-કેવું તે હૃદયંગમ રથજ ! ચારે દિશામાં શાંતિદેવીનું સાત્રાજ્ય ! સંધ્યાકાળે ઘેર ફરતાં અનેક પક્ષીઓના મધૂ ગૂંજનથી જો કે તે પ્રદેશ ગૂંજ રહેતો હતો, છતાં હું તેને શાંતિદેવીનું સાત્રાજ્ય માણતો-પહાડના પરધરમાંથી શત-

ધારા થઇ નીચે પડતા પાણીથી જો કે શાંતિનો કિચિત્ ભંગ થયો હતો—છતાં પણ તે રથજે શાંતિનોજ કંક અમલ ચાલુ હતો, એમ હું ગણતો.

આવા તે નિર્ગન વનભાગમાં રજપૂત કન્યા ડોહરનો પ્રેમ મેં આકર્ષી લીધો હતો, અને ડોહર પણ મારા હૃદયની સ્વામિની થઇ ચૂકી હતી. અમને એકએકના પવિત્ર સહવાસમાં આત્મંત સુખ લાગ્યું. મને કેઈ કેઈ વખતે તો એવું લાગી આવતુ કે માનવીની હિંસા, માનવી પર વેર, માનવીની ક્રૂરતા વગેરે છેડી દૂર—અતિ દૂર નિર્ગન અરણ્યમાં જઈ એકાદી ખૂંપડીમાં ડોહર સાથે સ્વર્ગીય સુખમાં શાંત-પણે કાળ વ્યતીત કરવો.

એક દિવસ, મારો એ વિચાર મારી હૃદયવદ્ધભાને કબી બતાવ્યો.

મારી મામણીની પ્રસ્તાવનાથી તેને અતિશય આનંદ થયે; પરંતુ મારા વિચાર પ્રમાણે વર્તવાને તે સંમત થઇ નહિ. તેણે કહ્યું, “જ્યાં સુધી મારી આજી શ્રવે છે ત્યાં સુધી તેને છેડીને હું પળભર પણ બીજે રથજે રહેવાને તૈયાર નથી. મારી આજીના સુખ આગળ મારા સુખની એટલુંજ નહિ પણ મારા પ્રાણની પણ મને જરા કિંમત લાગતી નથી.”

“ડોહરના સુખ તરફ દૃષ્ટિ મોડી પૂઝ્યું.” તું દરરોજ અહીં આવી મને મળે છે. એ તારી આજી મળે છે?”

તે ધરમાઇ જઈ મારા તરફ જોઈને બેઠી નહિ. એની તેને જાણ કેવી રીતે થાય ?

આ પ્રમાણે ઠેસાક દિવસ દરરોજ સંધ્યા-કાળે તે ઝરા પાસે અમે ઉભયને ગેળાપ યયા કરતો હતો. ડોહર દરરોજ જાદમ, ચારોલી, દ્રાક્ષ અને બીજા ફૂલો લાવતી હતી, મને પ્રેમિત ચતાં નાના પ્રકારનાં ફૂલો લઈ હું ત્યાં

જતો હતો અને તે વડે મારી હૃદયવદ્ધભાને શણગારતો હતો.

x x x

સમય જતાં યુદ્ધની ધમાલ વધવા લાગી. બન્ને પક્ષોમાં વારંવાર ચક્રમક ઝરતી હતી. બન્ને પક્ષો છેક પાસે પાસે આવી ગયા હતા તેથી એક મહિના સુધી અમે બન્ને વચ્ચે માત્ર એકએકના દર્શનનો પણ લાભ થયો નહિ.

દરરોજ સાંધાકાળે મારો જીવ અધીરો થવા કરતો હતો. તે ઝરા પાસે આનંદમાં જવાને મારું હૃદય વ્યાકૂળ થતું હતું પરંતુ તેનો છલાંગ ન હતો. કર્તવ્ય આગળ હું રોકાઈ ગયો હતો. પરમેશ્વરને હવાશે સોંપી હું એક એક દિવસ જેમ તેમ પસાર કરતો હતો.

એક દિવસ સંધ્યા સમયે હું વિશ્રાંતિ લેતા મારા તબીબાં સ્વસ્થ પડ્યો હતો. એટલામાં ચાર સિપાહીઓ એક તરુણ રજપૂતને પકડીને મારી પાસે લાવ્યા. તેની મુખકાંતિ આત્મ સુંદર અને ક્રોધાળ હતી. તે શત્રુ પક્ષનો ગુપ્ત જાસૂસ હતો. અમારા સૈન્યમાંની ગુપ્ત ખાતમી મેળવવા માટે તે આવેશે! હોવાથી મારી સન્મુખ તેને આણવામાં આવ્યો હતો.

તે તરુણ તરફ જોતાંજ મારી ડોહરનું મને સ્મરણ થયું. તેની છાયા તે તરુણના મુખમંડળ પર દબેદ્રવ્ય જણાતી હતી. આ તરુણ ડોહરનો બાઇ તો ન હોય ? એવો પ્રશ્ન તત્કાળ મારા મનમાં ઉપરિચિત થયો. પણ તેના રમ્ય મુખની સાથે જરાબર સામ્ય હોનારું આ સુખ બીજા કેઈનુંજ નહિ હોય. એથી મને પાકી ખાતરી થઇ.

પરંતુ કર્તવ્ય આગળ સ્નેહ અથવા પ્રેમ સંબંધ તુચ્છ હોય છે ! મારી ડોહરને શું લાગશે, તે સંબંધી જરા પણ વિચાર ન કરતાં અવિચળ હૃદયે મેં તે ગુપ્ત જાસૂસને દેહાંત દંડની સજા ફરમાવી. આવા ગુનાહનો

નિકાલ કરવાનો અધિકાર મને મળ્યો હતો.

મારો હુકમ થતાંજ તે રજપૂત યુવકને લઈ સિપાઈઓ ચાલ્યા ગયા.

+ * +

મેં તેને દેહાંત દંડની શિક્ષા ફરમાવી તો ખરી, પરંતુ ત્યારથી મારા મનમાં બેચેની લાગવા માંડી. તે નિર્જન રથને ઝરાને કહી જઈ ડોલરને મળવા માટે મારું હૃદય અત્યંત વ્યાકુળ બન્યું. જો તે વેળા અનુકૂળ પરિસ્થિતિ હોત, તો મને કેટલો બધો આનંદ થાત? પરંતુ તે સમયે ડોલરને મળવાની તદ્દન અશક્યતા હતી. સામી બાજુએ ઢેકઢેકાણે શત્રુઓના સૈન્યની છાવણીઓ પડેલી હતી. તેના કબજામાંથી પસાર થઈ ડોલરના દરજ્જા કરવા એ તદ્દન અશક્ય હતું.

આવી દાણુ મનોવ્યથા હું ભોગવતો હતો, એટલામાં એક સિપાઈ તંબુમાં દાખલ થઈ મને લશ્કાર કરી કહેવા લાગ્યો. “જે કેદીને તમે દેહાંત દંડની સજા ફરમાવી છે, તે કેદી તમારી સ.થે એકાંતમાં કાંઈ કહેવા માંગે છે.”

મેં ચોડા વિચાર કરી જવાબ દીધો. “હીક છે—તેને આવવા દો.”

સિપાઈ તે તરફને લઈ મારી પાસે આવ્યો. મેં સિપાઈને ત્યાંથી ચાલ્યા જ માનું કહ્યું. પછી હું અને તે કેદી એ બે જણજ ત્યાં હતા.

“હું—કહી દે—તારી શી ઇચ્છા છે?” મેં તે યુવકને પૂછ્યું.

તે સલામ કરી મદમદા કરી બોલ્યો. “કાંઈ નહિ સાહેબ—તમે ડોલરને બોળ્યો-છો? હું તેનો ભાઈ—”

મારા હૃદયમાં જાણે વજ્રવાત થયે, પરંતુ મારા ચહેરાપર કંઈ પણ ચિન્હ ન બતાવતાં

નિષ્કંપ સ્વરે મેં તેને કહ્યું. “હા, ડોલરને હું બોળ્યું છું તેના દાલ શા સમાચાર છે?”

યુવકે કહ્યું, મારી પાસે એક પત્ર છે તે કોઈ પણ રીતે તમને પહોંચાડવા માટે કેસરે મને આપ્યો હતો.”

મેં અતુરતાપૂર્વક કહ્યું. “તે પત્ર મને ઝટ બતાવ.”

મિલિત હસી તે મને કહેવા લાગ્યો. “નહિ, તે આપને હમણા મળશે નહિ. મારા કમર-પટામાંથી તે આપને મળશે. મારા મૃત્યુ પછી તે વાંચજો. બસ. એટલીજ મારી તમારી આમળ નક્કર વિનંતી છે.

“હીક છે—”

પછી સિપાઈએ ઈશારત ફરતાંની સ.થે તે હતભાગી તરફને તે લઈ ગયો. તે દેખાતો બંધ થયો ત્યાં સુધી હું તેની તરફ શૂન્ય દ્રષ્ટિથી જોવા કરતો હતો.

સાર પછી મારી મતે-દશા તદ્દન બેચેન રહી હું તરતજ તંબુની બહાર નીકળી આવ. તેમ ફરવા લાગ્યો. આકાશમાં ધીમે ધીમે કાળાં વાદળાં એકત્ર થવા લાગ્યાં મારા હૃદયઆર્તમાં-પણ તોરાંજ વાદળાં ઘેરાવા લાગ્યાં.

અર્ધો કલાકમાં પાસેજ એક બંદૂકનો ધનનન કરતો અવાજ સંભળાયો. મારું હૃદય કંપી ઊઠ્યું. મારા નેત્રો મિચાઈ ગયાં. મારી સામે ડોલરનું સુંદર મુખકમળ દેખાવા માંડ્યું અને તેમ હો, પણ એ વેળા તેનું મુખ ખિન્ન જણાતું હતું. પણ હાથ મારો એમાં શો ઇલાજ હતો. કર્તવ્ય આમળ હું લાચાર હતો.

સિપાઈએ આવી તે યુવકને ઘર કરવાની મને બાતમી આપી. હું ખિન્ન-અંતઃકરણ અને શારે પગે તેનું શબ્દોનાં પડયું હતું, ત્યાં ગયો. તેણે કહ્યા પ્રમાણે તેના કમરપટામાંથી તે પત્ર કાઢ્યો. તેના અગ્નિસંસ્કારની સપાળી

વ્યવસ્થા કરી હું મારા તંત્રુ તરફ ગયો.

તંત્રુમાં પેસતાંજ આકાશમાં બધુંકર
ગર્જના થઈ. વીળળી ચમટી. અંદર આવી
દીવો સળગાવ્યો અને તે દીવા આગળ મેં
તે પત્ર વાંચવાની રાજઆત કરી મારી પ્રિયાએ
-ડોહરે-પોતાના સંદર હસ્તાક્ષરથી તે પત્ર
લખ્યો હતો તે પત્ર આ રહ્યો ! એમ કહી
મોતીસીંગે સતત પોતાના હૃદય પામે રાખેલા,
જ્યથી પાણુ વડાના પત્રને કાઢીને હરિસીંગને
આપ્યો. હરિસીંગ તે વાંચવા લાગ્યો:

પ્રિયતમ મોતીસીંગ,

પરમેશ્વરના ચરણના સોગમ ખાઈ કહું
હું કે તમેજ આ ડોહરના સ્વામી થઈ ચૂક્યા
છો તમને ખબર છેજ કે મારો બાઈ
શૂરસીંગ રાત્રના સૈન્યમાં શુભ જન્મ્યુ હતો.
મુધ્ય પ્રસંગે અથવા મૈદલના કામ પ્રસંગે
પોતાની છાતણી છોડીને તે અમારી જૂંપડીમાં
આવીને બેસતો હતો. તેને મરણનો મારે બધ
લાગતો હતો. તેટલા મારેજ તે પોતાનું કર્તવ્ય
છોડી અમારી પાસે નાંદી આવતો હતો.

આ તેનો દોષ અક્ષમ્ય હતો. તે તમે
પોને પણ કબૂલ કરીશોજ ! અમે ગરીબ ખરાં,
પરંતુ મારા પિતા અને મારા દાદા એમણે
રાત્રના કાષ્ઠ માટે હસતે મોટે મુધ્યમાં
પ્રાણ અર્પણ કર્યા હતા. પણ આ કુલાંગાર
શૂરસીંગને તેમના ગૌરવની કિંમત શી દોષ !
તેના આવા મૃત્યુથી અમારા કુળનું ગૌરવ
ધૂળમાં મળશે, એવું જાણી હું તેનો વેચ
ધારણ કરી તેનાજ કામ પર દાગર થઈ
અમારા ગઢેરામાં સામ્ય હોવાને કીધે મારી
ખરી જોગખ કોઈનેજ સમજાઈ નહિ. મારી
આજને પોતાની સાથે ઘણું શૂરસીંગ કોણ
જાણે ક્યાં નાંદી ગયો હતો. તે હતવાળી જો

કદાચ તમારા પગમાં સપડાય અથવા તેનો
મેળાપ થાય તો આપ તેને છોડી દેજો. તેનો
જીવ લેતા નહિ. આપના ચરણ આગળ મારી
આ એકજ વિનંતી છે.

શુભ જન્મ્યુસ બની હું આપની હાજીમાં
આવી અને આપના સિપાઈના તામામાં
સપડાઈ. પછી શું થયું, તે આપને વિદીત
છે, તે પ્રસંગે જો મેં તમને મારી ખરેખરી
જોગખ આપી હોત તો કદાચ આપ આપના
કર્તવ્યમાંથી જાણ થાત; એવી મને બીતિ હતી.
માત્ર પ્રિયતમે એક માત્ર પ્રેમને ખાતર કર્તવ્ય-
માંથી સુકતુ ન જોઈએ એવી મારી તીવ
દાખા હોવાને કીધે હું આપને મારી જોગખ
આપી રાકી નહિ. હવે મને રજા આપો.
તમારા ઉપર મારો કેટલો જાણ પ્રેમ હતો તે
તમને હું જણાવી રાકી નહીં; એટલુંજ મને
દુઃખ થાય છે. જ્યાં આપેજ મને મૃત્યુની
શિશા આપી છે અને તે હું હરતે મુખે
બોલતું છું, એ સુખ કાંઈ કમી છે ?

હૃદયેશ્વર ! ત્યાં સ્વર્ગ દરે ત્યાં આપણે
કામ્ય મગે ત્યારે પણ મળીશુંજ.

આપના ચરણની દાગી,
ડોહર.

લેખક:-

ખડેરાવ માનાજી પવાર

ખ્યારા નખી પધારો

ખ્યારા નખી પધારો,
મુજ નાવનેય તારો,
આવી પડે ન બંધમાં, હુએ ન જલ-પ્રલયમાં,
મીલક રે! એક ધારો,
છે મોજનો ધસારો,
દિમ્ભત દરી જનારો,
પૂછો ન હાલ મારો,
દેખામ ના કિન.રો,
તારી અનેક નૈયા, યધને તમે ખેવૈયા,
મુજ નાવનેય તારો,
ખ્યારા નખી પધારો
(૨)

ખ્યારા નખી પધારો,
મુજ નાવનેય તારો.
પરસે અસીમ ધારા, દીસે ન ક્યાય તારા.
ધનધોર અજ ગરજે,
વિકરાળ વીજ ચમકે,
હઠપાર હૈયુ ધડકે,
પ્રકાશ કાળ યધને,
સાવજ સમાન ધુરકે,
તારી અનેક નૈયા, યધને તમે ખેવૈયા,
મુજ નાવનેય તારો,
ખ્યારા નખી પધારો
(૩)

ખ્યાર નખી પધારો,
મુજ નાવનેય તારો.
આવી પડી બંધમાં, ચક્રે ચડી બંધમાં,
કોઇ નથી સદારો,
હે મુજમધન! મારો,
ખેળસ છું હું બિચારો,
બંધ લેશ ના પધારો,
જલદી હવે પધારો,
તારી અનેક નૈયા, યધને તમે ખેવૈયા,
મુજ નાવનેય તારો,
ખ્યારા નખી પધારો.

‘હઠી’ રાંદરી

આનેકો હૈ !

અજઃ અદમદ્ દાશિગ મુરાદ સાદળ ‘મુરાદ’
(ગરો)

મુ-તખખ દોતો જહાંકા ઝીવકાર આનેકો હૈ,
યાઅને દુન્યામે રસમે કિરદિગાર આનેકો હૈ.
આગિઝોંકા, એકસોંકા, સાઝમાર આનેકો હૈ.
મુઝદદ અય અલ્યામ તેરા મમ યુસાર આનેકો હૈ.

મુદમતે કુશરો ગઆરીએ જહાં મિટ જાએગી,
આજ આલમમે વો મેદરે નરખાર આનેકો હૈ.

સિરેં તકવીની દૈ આલમ જિરકી ઝાતોપાક દૈ,
શુક હૈ અજ વો અઝલકા રાઝદાર આનેકો હૈ.

ઈસાએ મરયમને દી યી જિરકી આમદકી નવેદ,
દરને કુદરતકા પડી અજ શાદકાર આનેકો હૈ.

જમદએ આદમએ જિરકા વર થા જલવા ફગા,
અજ જહાંમે વો સરાપા જલ્યાઝાર આનેકો હૈ.

અજ બ તર્કે નવ મુરતબ હોગા આલમકા નિઝામ,
અજ નયા એક દોરએ લયલો-ન દાર આનેકો હૈ.

અઝમને કિલરાઓ જમદૈ જિરકે કદમોં પર નિસાર,
વો રાહે દર દો સરા વો તાજદાર આનેકો હૈ.

જિરકે આગે સર બ સજદ હોગી સારી કાયનાન,
આજ વો અરદો સમાકા તાજદાર આનેકો હૈ.

પરચમે તોહીદે હક હોગા બલદ અજ દેદરમે,
અરસએ વદદતકા યકતા શેદક્ષવાર આનેકો હૈ.

અય મુરાદ અજ કયોં ન હો પુરકૈ આલમકી ફિજા,
યુદ્ધને તોહીદમે ફરમે બદૈર આનેકો હૈ.

જવનની પુરખૂ

૧ : નાદિર અને ઝફર 'બેદામ' | ૩ : ઝરીનાની ના 'ઝવેદી'
૨ : સુલતાના કે ઝરીના ? 'ચમકાર' | ૪ : ઝફરની હા 'બેબસ'
૫ : સ્વાર્પણ 'કિસ્મત'

[૧] નાદિર અને ઝફર

લેખક
'બેદામ'

"હે ખુદા ! હે ગરીબ પરવર, તારેજ આશરે છીએ. તુંજ અમારો મદદગાર છે." ઝરીના નવેક યવા દતા. એક વૃદ્ધાના મુખ-માંથી અથુ સતત ટપાતાં દતાં ફરી કરણ પાણી સભળાઈ.

"ખુદા ...! તારા રસ્તે વળગી રખાવજો. તું તો બધું જાણે છે. હે ખુદા ! મારો ઝફર માળે તાળે રહે એજ હું તારી પાસે માગુ છું. ખુદા ! એજ મારો દુન્યવી આધાર છે. મારા જવનનો ચિરાગ છે." પાછા બેચાના નિવાસ સાથે એક ધીમું ફસફં જાણે બહાર નીકળી પડતાં હૃદયને અંટકાવવા શમી ગયું.

જમ્પાએ નજર ફેરવી ઝફર પ્રતિ જોયું. ઝફરના વદન પર શુષ્કતા ફરી વળી હતી. પરંતુ સૌંદર્ય આંખી ઝાખપ સાથે કળાઈ આવતું હતું. જાણે ચૌદમીનો ચાંદ આજા વાદળાં નીચે ઘેગઈ ગયો ન હોય ! વૃદ્ધાએ પાસે સતેલા કમર તરફ જોયું. પરાણે દખાતા ડમકાનો અવાજ સાંભળી તેણે નજર ફેરવી.

"સુલતાના ! બેટા, રડ નહિ." જમ્પાએ પુત્રીના વદને જતાં આંસુ લૂછનાં કર્યું.

"મા...!" સુલતાનાના મુખમાંથી હૃદય-કંપાવનો શબ્દ સરી પડ્યો. અવરોધિસ રતનનાર અનુકંપા હિપજરનો સંભળાવા લાગ્યો.

"બેટા ! સૌનો ખુદા છે. એ બધું જાણે છે. ઝફર સાળે તાળે રહે એમ આપણી દુઆથી એ કાંઈ અજાણ્યો દશે ? બેટા ! એ તો આખી દુન્યાનો પાલક છે." એક યુવાન પુત્રની લયકર રિયાત જોઈ માતાને ફેલી વ્યથા થતી દશે તે અગમ્ય છે. પણ એટલી ત્રદા તો નેના હૃદયમા કેતરાઈજ નય છે : મારો પુત્ર જીવરીજ. વૃદ્ધાએ એટલા માટેજ ઝફર સાળે તાળે રહે એમ કીધું. માતાનું હૃદય અણુ એજખુજ મહેવાતું ?

ઝફર બેદોરા હાલતમા પડ્યો હતો તે અઘવાડિયાથી બીમાર હતો. સુલતાનાએ ઝફરની તરફ જોયું. તે અમાનાવરયામાં મૂક દ્રષ્ટિથી જોઈ રહ્યો હતો. સુલતાનને એક કંપારી આવી. તેણે 'મા...!' કહી તીણી ચીસ પાડી.

'બેટા ! ઝફર, શુ યાવ છે માધ ? આમ શું જોઈ રહ્યો છે ? બેટા ! માગ મામે જો."

જમ્પાએ તેના માથે હાથ ફેરવતા આદતાથી કહ્યું. ઝફરના આ શબ્દો સંભળાયા નાદ-બેદોરથીને લીધે, પણ જો સાંભળ્યા હોત તો માતાના શબ્દોથી-માતાનું વદન જોઈને પોતે સાવ સાળે છે-કાંઈજ નથી એમ જતાવી આપત. બેદોરથી થોડીવાર સુધી રહી. તેને ચકળ વકળ આંખો ફેરવવા માંડી. તે બાનમાં આવનો જાણે હતો.

"ઝફર !" માથે બીનું કપડું મૂકી માતાને સાંભળી ઝફરે તેની તરફ જોયું.

"મા...? તું... ?" રાત્રી બનેલી આંખ-

માથી આંધ્ર ખરતાં જોઈ તેણે કહ્યું તેણે સુલતાના તરફ જોયું. ફોનેસી આંખે: ચુકીને અશ્રુચિંતુ પાડતી હતી.

“એન ! તમે બધા કેમ રડો છો ?... મને કંઈ નથી... કેમરે સૂઈ ગયો ? આમ પાસ પ્રતિ દોડતી તે બોલ્યો

“હા, એટા !” જદાએ આંધ્ર જુગતાં કહ્યું. સુલતાનાને યાંત્રિ વળી. કાંઈક આનંદ પશુ ઉપજ્યો.

“પાણી લાવું. બાઈ ?” સુલતાના જ અફરને દવા પીવરાવતી, પશુ તેણે દવા પી લીધી હતી. એટલે તેણે દવાનું ન પૂછના પાણીનું જ પૂછ્યું.

“હા.” તેણે એસવાની વ્યર્થ કોશિશ કરતાં કહ્યું. સુલતાના પાણી લેવા ઉઠી. દરવાજા પર ખટકાર થયો, તેથી તે ઉપાડવા ગઈ.

“કેમ છે, અફરને ?” કહેતો નાદિર દાખલ થયો. સુલતાનાએ આજો સંકોચ અનુભવ્યો અને ‘હીક છે’ કહી પાણી લેવા ચાલી ગઈ.

“આવ, બાઈ” અફરની માએ આવકાર આપ્યો.

“પાણી છે, મા ?” અફરે પૂછ્યું.

“એ તો હું છું, અફર !” નાદિરે કહ્યું.

“નાદિર ! આવ આવ. બહુ દિવસે દેખાયો ?”

“શું હીક છે, મા ? હજી તો પાંચ વાગ્યેજ આવ્યો હતો, તોય એ બૂલી ગયો.” અફર પ્રત્યે સિમન ફેંકી નાદિરે કહ્યું. અફરની માતાને તે મા કહેતો.

“હમણાં બાઈને બાન નહોતું, એટલે ખૂલી ગયા હશે.” સુલતાનાએ પોને પાણીનો પ્યાલો લાવી, ઊભી છે એમ જાહેર કરતાં કહ્યું. નાદિરે પ્યાલો લઈ અફરને પાણી પીવરાવ્યું.

નાદિર અને અફર દિલોનન દોરત હતા. નાદિર એક શીમંત માખાપનો પુત્ર હતો.

આત્મારે બનેના કાર્ય જુદા હતા. અફર એક પેટીમાં કારકુન હતો. માસિક પચાસ રૂપિયાના પગારથી આર માનવીનો જીવન-નિર્વાહ ચલાવતો હતો. નાદિરે ગરીબોની સેવા માટે અફરના મહેલમાંજ વાસ કર્યો હતો.

એક દિવસ શાળામાંથી છૂટતાં નાદિરે અફરને કહ્યું. “આ મેટ્રિક પસાર કર્યો પછી હું કાંઈક નવીન પ્રવૃત્તિ તરફ વળીશ.”

“કેમ ?” અફરે પૂછ્યું.

“હું આના વૈભવથી કંટાળી ગયો છું. મારું જીવન સાત શુષ્ક અને દયેય રહિત બનતું લાગે છે.” નાદિરે ઉત્તર આપ્યો.

“તો શું કરવાનો ?” અફરે જિજ્ઞાસા દર્શાવી.

“હું ગરીબોની દુખ્યામાં વસીશ. ત્યાંજ મને આનંદ મળશે.”

“ત્યાં આનંદ જેવી વસ્તુ નથી.”

“પશુ હું મેળવીશ. મારી જાત આપીને, સેવા કરીને.”

“ત્યાં કદાચ સેવાથી નહિં મળે તો ?”

અફરે નાદિર તરફ નજર નાખી કહ્યું.

“કેમ નહિં મળે ? તારી પાસેથી તો હું વગર સેવાએ મેળવી શકું છું.”

“મારી પાસેથી તું મેળવી શકતો હો, તો હું તો એક વ્યક્તિ છું. ગરીબોનો સમાજ નહિ, સમજ્યો ?”

“એમાં તારા જેવા નહિ મળે, એની ખાતરી રહી ?”

“મળશે, પશુ બહુજ એાછી-વ્વૂજ.”

“પશુ મને ગરીબોની સેવા કરી આનંદ મળશે એમ વિશ્વાસ હોય તો ?”

“તો જેવી તારી મરજી વસતી કરી જોજો.” નાદિરનો અંગલો આપતાં બંને છટા પડ્યા.

ત્યાર પછી તો નાદિર કોલેજમાં લેકચરો
 ઝર મેટ્રિક પસાર કરી તુરત નોકરીમાં લેકચરો.
 ઝરને થયું કે, નાદિરને મેટ્રિકમાં ઉત્તીર્ણ થયે
 બે વર્ષ વીતી ગયાં, તોય એ વાત ફરી ન
 ઉઝારી. નાદિર પોને રવનંત્ર હતો, રવનંત્ર
 નહોતો. તેણે તેના પિતાને પોતાનો અભ્યાસ છોડી
 દેવા બાબત કહ્યું. અને ગરીબ વાસમાં રહી
 સેવા કરશે એમ પણ જાણવું. નાદિર આ બા
 ધરમાં બધાને વદાસો લાગતો. તેના પિતા કદી
 તેનું વેણ ઠેસતા નહિ. પરંતુ આ સાંભળીને
 તેમણે નામ કહી દીધી. નાદિર એકનો એ ન
 થયો. ઘણી રકમને આ તે નાદિરનું ધ્યાન ધંધામાં
 ખિલકૂલ ચોંટાવાનું નથી અને અખતર-નાદિર
 રનો બે વર્ષે મેટ્રિકમાં ધંધામાં ખસી જોડો
 જીતરી ગયો છે અને સારી મદદ કરતો જાય
 છે. એમ વિચારી-ગન મનાયે તેમણે રમ
 આપી. નાદિરે ઝરને વાત કરી. ઝર આશ્ચર્ય-
 બરી-કંઈક આનંદભરી ડ્રિટએ લેઈ રહ્યો.

નાદિરે ગરીબોને પોતાની તરફ વાળી એક
 રાત્રિશાળા ખોલી દીની-કુન્વરી શિક્ષણ આપવું
 શરૂ કર્યું. તે નાની એવી સમા બરી બોધદાયી
 બે સપ્તે પચ કહેતો. ત્યાંના વાસીઓનો તે
 સંપૂર્ણ વિશ્વાસ બની ગયો હતો. કાંઈ બીમાર
 પડે તો તેનેજ પ્રથમ બોલાવતા અને જાણ
 થતી તો તે પગર બોલાવ્યે દોડી જતો. કોઈકની
 આર્થિક મુશ્કેલી ઠાળતો. તેણે એક 'માસિક'
 પચ શરૂ કર્યું હતું. તે અર્થવાંચમાં પહેલાં કામ
 પ્રસંગે બહારગામ ગયો હતો. તે આવ્યો ત્યારે
 ઝર નિમાર હોવાના સમાચાર તેને મળ્યા. તે
 તરતજ ઝરને ધરે આવ્યો. ઝર જાહેર દવા
 ખાનામાંથી દવા લેતો હતો. શરૂઆતમાં બે
 ત્રણ દિવસ દવા ન લીધી. પરંતુ તાવ વધતો
 ગયો એટલે દવા લેવાની તેને ફરજ પડી.
 કવચિત તાવ વધી જતો, તો તેની માતાની,
 સુતાનાની કપરી સ્થિતિ યદ્ય પડતી. તેઓ

મંજાના, કમર પચ કંપી જોતો. પરંતુ નાદિર
 નહોતો, નહિ તો તેની સારી સલામ મળી હોત.
 ઝરની માતાને નાદિર પ્રત્યે પુત્ર જેવો પ્રેમ હતો.
 નાદિરે આવતાંજ પૂછ્યું.

"કેમ છે, ઝરને? કેટલા દિવસથી
 બીમાર છે?"

"તું ગયો પછી બે દિવસે." ઝરની-માએ
 જવાબ આપ્યો.

એકાએક ઝરની તખીઅત લથડી. આ
 ઓચિંતા ફેફસાંથી બેધા ગભરાઈ ગયા.
 નાદિર પણ મૂંઝાયો. થોડી વાર બધા મૌન
 બેઠા ઝરે પીઠ ફેરવતા કાંઈ કળતું કે.ય
 એવા હૃદયાર કાઢ્યાં.

"ઝર!" નાદિરે તેને બોલાવ્યો. તેણે
 એક ડ્રિટ ફેફસાં આપી બધ કરી દીધી.

"મા! હું મારા એક ઓળખીતા ડોક્ટરને
 બોલાવી લાવું કાંઈ ચિંતા કરશો નહિ. હું
 દમજીમ પાડો આવું છું." આવડું કદી
 નાદિરે પણ ઉપાડ્યા.

"ફરજ! અત્યારે એક દર્દીની મંબીર
 હાલત છે. ચાલ મારી સાથે." નાદિરે બંગલામાં
 પ્રવેશતાંજ કહ્યું.

"કપડાં બદલી આવું." કદી ડોક્ટર ફરજ
 અંદર ગયો.

નાદિર અરે ફરજ કોલેજ જીવનમાં સાથી
 હતા, મિત્ર હતા. નાદિરે કોલેજમાં અઢી વર્ષ
 ગાળ્યા હતા. ફરજ આગળ વધી ડોક્ટર થયો
 હતો અને સહુથી મિત્ર હતા.

થોડીવારમાં બંને મિત્રો ઝરને ત્યાં આવી
 પહોંચ્યા. ફરજે ઝરને તપાસ્યો. સામે લોઠ
 રહેલી વદાને 'કાંઈ ફિકર નેવું નથી' કદી તે
 નાદિરને તદાર લઈ ગયો.

"નાદિર! ખુસનો શુક કે હ વદેશે
 આવ્યો."

"પચ, હવે તો તે બચશે ને!"

“એનાં ચિન્હ જણાય છે, આશા બંધાય છે.”

ફરી બને અંદર ગયા. અફરની માતાને જરૂર પૂરતી સૂચના આપી બને ડિરેપેન્સરીનાં ગયા.

“ફરી જરૂર પડે તો બોલાવજે, હો.” ફરેએ દવા આપતા કહ્યું.

“જરૂર.” કહી નાદિરે જલ્દી રવાના થયો. નાદિરે ઘરે આવી અફરને દવાનો એક ડોઝ પાયો. કલાકેક પછી અફરને શાંતિ વળતી લાગી, છતાંય નાદિરે કલાક દોઢ કલાક વધારે ખેડો. મિત્ર ડોક્ટરની સારી કાળજી હોવાથી અફર પંદર દલાડા પછી સાતે થઈ ગયો જે કે અશક્તિ રહી હતી. છતાં તે આજવાને શક્તિમાન હતો. શક્તિની દવા પણ ફરેએ આપવી શરૂ કરી.

શ્રીમત માઆપનો પુત્ર હોવા છતા ફરેખના જીવનમાં કેટલાક એવા પ્રસંગો બની ગયેલા કે એને ગરીબો અને મધ્યમવર્ગના તરફ ખૂબજ લાગણી જન્મી હતી. પોતાના પુરુષ થઈ એક નાનું એવું કુંડુંબ પોપતા અફર માટે તેને કોઈ અનોખીજ સહાયતા જન્મી ચૂકી હતી.

એક દિવસ નાદિરના આવાસમાં અફર અને તે ખેડા હતા. હવે તો અફરને શક્તિ પ્રાપ્ત થઈ ગઈ હતી ધણું ખરું તેઓ-નાદિર, અફર અને ફરેખ પુરસત મળતાં અહીંજ બેસા થતાં. ત્રણે વચ્ચે ગાઢ મૈત્રિ જન્મી હતી. બને વાતો કરી રહ્યા હતા એટલામાં ફરેખ આવ્યો.

“નાદિર! તારે ‘ટી પાર્ટી’માં આવવાનું છે, હો. અને અફર પણ સાથે. આવીશ ને?” તેણે નાદિરને કહ્યું. અફર પ્રત્યે જેમ્સ તેને પણ પૂછી લીધું.

“કેમ?” નાદિરે પ્રશ્ન કર્યો.

“મારા પુત્રનો જન્મ દિવસ છે.”

“હું એવી પાર્ટીમાં ન જાનતો હોઈ તો!”

“પાર્ટી જેવું છે જ ક્યાં? આ તો આપણે ત્રણ જણ અને ધરના માણસ એટલાજ.”

“છતાં પાર્ટી તો ખરીજને?” નાદિરે હસતાં કહ્યું.

“મિત્રના ઘરે સ્વાભાવિક રીતે આ પીવાય છે એમ તું માનજે.”

બંને પાચ વાગે ફરેખના બંગલે ગયા. દરવાજા પાસેજ ફરેખની બહેન ઝરીના મળી. નાદિર અને અફરને જેમ્સ શરમાતી ચાલી ગઈ. બંને એક દીવાનખાના પાસે આટકયાં. ફરેખે તેમને જેમ્સને સંકાર્યો. અધા ટેબલ ન્યાસપાસ વર્તુલાકારે બેઠા. ટેબલ પર નારતો અને બીજી સામગ્રી પડી હતી.

“કેમ? ઝરીના ક્યાં છે?” ફરેખે એક ખુરશી ખાલી જેતાં ઝરીનાનું તેની પત્નીને પૂછ્યું.

“તેને નથી આવવું શરમાય છે.” તેની પત્નીએ હસતાં હસતાં કહ્યું.

ઝરીના સોહામણા અફરને છૂપી રીતે તીરખતાં આ બધું સાંભળતી હતી. અચાનકે લાંબા અફરની દૃષ્ટિ દોડી તેણે મધુર સ્મિત વેરણું અનુપમ સૌંદર્ય તીરખ્યું. ઝરીનાની દૃષ્ટિ પણ અફર તરફ ગઈ. તે લજવાઈ ગઈ, અને લાંબી નારતી ગઈ શરમથી ચુલાખી બનેલું તેનું વદન અફરના હૃદય પડે રમી રહ્યું.

[૨] સુસ્તાના કે, ઝરીના?

લેખક
'અમકાર'

શ્રીમત માઆપના એ નખીરા નાદિરે જ્યારથી પોતાનું જીવન ગરીબોની સેવામાં અર્પણ કર્યું હતું, ત્યારથી તે ઝરીબોના મોહકતામાં આવીને વરષો હતો.

નાના બાળકે થી માડીને યુવાન સ્ત્રી પુરુષો
અને વૃદ્ધો સુધી ઈ વ્યક્તિઓના તે પ્રિયપાત્ર
બન્યો હતો રાનિશાળા ચનારના ઉપરાત તે
વખતોનખત નાનકડી સભાઓ એકરતો જેના
મરીમો પ્રત્યેના ધનપતિઓના અન્યાય વર્ણવતો
ઉચ્ચ નીચના ભેદો તાનરી તારનીને જૂકરતો
સમાજનાજ ગરીબોના મુક્તિ માર્ગ છે એમ
સોમને દલીલોથી સમજાવતો

આ ઉપરાત તે 'નનુ જગત' નામનું
માસિક મજદૂરો અને ગરીબોના મુખપત્ર
તરીકે પ્રગટ કરતો જે ઈ અદર ગરીબોની
દુન્યાનો દુમકુ રૂપમાં ચીનરતો એમની વેના
અને યાતનાઓના તદ્દશ ચિતાર આપતો
ગરીમો ઈ આહો અને આતનાદોજ એક
દિવસ રંગ લાવશે અને નનુ જગત વસારશે
એમ એ માનતો અને એના સમર્થનમાં 'નનુ
જગત' મા આકર્ષક રીતે અને દાખલા હતીને
સાથે સેખો લખતો

પૂર અસર રાખતા નાદિરના બારણો અને
ગરમાગરમ લાખણોએ શહેરના મુકીપતિઓના
હેવામાં ભય પેદા કર્યો હતો કે જે આ રિયતિ
વધુ સમય કાયમ રહી તો ગરીબો અને
મજદૂરો બહેકી જશે મોઢાચારી બધું ગાગરો
મણ્જીના કવાકો સિવાય કામ કરવાની ના
પાડશે એ સમય આવે તે પહેલા કંઈ કરવું
જોઈએ પણ શું કરવું? એજ કોઈને હજી
સુધી સૂઝ્યું ન હતું કેમ કે નાદિર પણ એક
ધારન માખાપતો પુત્ર હતો

સદાય હસતા મુખનાળા નાદિરના મો પર
હમણા દગણા ઉઠરીનતા રહેતી હતી કારણ
શું હશે એ કંઈપી શકાતું નહોતું છતા પ્રદર્શમાં
કશો ફરક નહોતો પડ્યો અલમત
એમાં અપ્રિયમિતના જરૂર આવી હતી પણ
એ તો એના નાચાગપણ હેઠળ દકકંઈ જતી
નાદિરની આ હાલત તેના દોસ્ત ડોકટર

ફરખના ઘરે જ્યારે તે જમવા ગયો હતો
અને પુત્ર ઈ જન્મતીથિ વખતે વનનમાંથી
તોડાવેલ ડોં ફરખની બહેન ઝરીનાને દરવા
ખગા દાખલ થતા જોઈ ત્યારે પહેન વહેતો
હય પરનો કબૂ એણે યુમાન્યો હતો મારી
આખે જોતા એ વખતે ચારી મપેલ ઝરીના
તેના દિવને પણ લેતી ગઈ હતી ડોં ફરખ
ધણીયે વાર ઝરીના માટે નાદિરને વાતો કરતો
અને વખાણતો એજ ઝરીનાને નજરે નિહા
ળતા ફરખની વાતો તાદેશ બની કોતેજ
છાનગા તો એ માનતો હતો કે સેનામ
ક્ષેત્રમાં જેણે કામ કરવું હોય એણે લખની
જાળમાં કદી પડવું જોઈએ નહીં ઝરીનાને
જોયા પછી એણે પોતાનો વિચાર ફેરવ્યો એને
લાગ્યું કે પોતાના કાયમા ઝરીના જેવી સ્ત્રી
સાથીનિ હોય તો પ્રદતિને વેગ મળે અને
છપન સફળ બને

પરંતુ જે ચિતાના કારણે એ ઉદ્ધસ રહેતો
હતો તે તો જુદુંજ હતું તેના એક બીજા
શાળા વખતના મિત્ર ઝરૂની માદગી વેળા
એણે એના ઘરમાં જાવેતો અમણી ભાગ,
ઝરૂ ઈ માતાને અન્ય લાગણી પ્રવાહમાં ખેંચી
ગયો હતો એ માનતી કે જે સુસ્તાના,
ઝરૂની બહેનને રીકારવાતુ નાદિરને કહેવામાં
આવે તો જરૂર અપનાવે આ ઇચ્છાની બાજુ
જ્યારે નાદિરને ઝરૂ દરતક યદ્દ ત્યારે તે
ખૂમજ આશ્ચર્ય પડ્યો તે તો સુસ્તાનાને
દમેશ એક બહેન તરીકે ગણતો આવ્યો હતો
એને સંખેય ખ્યાલ નહોતો કે પોતાનું તે
ઘરમાં વધુ જવું આવવું આ રૂપ લેશે

આજે જ્યારે ઝરૂના ઘર પાસેથી પસાર
થતા સુસ્તાના સાથે દૃષ્ટિ મળી ત્યારે તેના
મલ ઉપર શરમથી જે રતાય આવી હતી
તે આ પહેલા કયારેય નાદિરે અનુભવી કે
જોઈ નહોતી સુદર સાડીઓમાં શેભતી ઝરી

નાના મુકાબલે, થીંગડા દીધેલા, પણ સ્વચ્છ ફરાક પડેડી પહેરતી સુસ્તાના મારે એને માન ઉપજ્યું. ઝરીના અને સુસ્તાનામાં શ્રેષ્ઠ કોણ એ તેનાથી નક્કી થઈ શક્યું નહિ. તેમ અતરમાં તુમુલ્લ યુદ્ધ જાયું. ઝરૂની માંદગી વેળાએ સુસ્તાના સાથે ચયેલ વાતચીતો તેના રમરણ પટ પર ચડી આવી. જ્યારે બીજી બાજુ ઝરીનાની મૂર્તિ પણ તેનાથી નહોતી બુલાતી. ફરૂખને ત્યાં જગવા દાખલ થતા સામી મળેલ ઝરીનાએ મન મૂકેલો કબજો લીધો હતો. લગ્નના કારણે લાક્ષણિક બનેલા માલોથી ઝરીના એ વખતે ઔર દીપી નીકળી હતી. નાદિરને માથે ધર્મ-સકટ આવી પડ્યું. વ્હે ઝરીનાને પરણે તો ઝરૂનું કુટુંબ નારાજ થાય અને સુસ્તાનાને પરણી કાઢી રીતે સુખી ન થવાય એમ તેનું માનવું હતું. કારણ કે તેને પ્રથમથી જ તેના તરફ એક બહેન જેવું જ હેત હતું. ત્યારે શું કરવું એ વિચાર કરતાં એક વાત સ્ફુરતા તે આનંદાવેશમાં આવી ગયો અને બોલ્યો: “આહ મને આ પ્રથમથી કેમ યાદ ન આવ્યું? સુસ્તાના મારે મારો ભાઈ અખતરજ સાચક છે. આસ માત-પિતાને સમજાવી સાદુ નક્કી કરું અને પછી ઝરીનાને મારી બનાવું.”

મહિના માસે ઘરે પગમુકનારા નાદિરને આ આઠનાડિયામાં બીજી વાર દરવાજામાં પ્રવેશતો જોઇને સૌ રાજ થયા અને નાદિરનું મન હવે સેવાથી ખાણુ ધર તરફ વળ્યું એમ સમજ્યાં. પણ જ્યારે નાદિરે મધાને પેતાના વિચારથી માહિતગાર કર્યાં, ત્યારે તેના પિતા ગુસ્સે થઈ બેઠી બેઠા: “નાદિર! મેં તને કંઈ પણ ન કહેતાં તારા માર્ગે જવા દીધો. પણ તારૂં માનીને મારા બીજા પુત્રનું જીવન હું ધૂળમાં દરમિત્ર મેળવવા નહિ દઉં. ગરીબ વસ્થામાં ઉછરેલ કન્યામાં લાખ શુભો હોય

તો પણ અખતર એવી રકે બીખારણને પરજી શકે નહિ તો તો પેતો ગર્વ લઈ શકે એવા ધનવાન અને કુળવાન મામાપનો પુત્ર એ. તે પેતાના બરોબરિયા કુટુંબની કન્યાનું મેળવશે. શું સમજ્યો? આવી વાતો કરવી હોય તો હવેથી અહિં આવીશ નહીં”

જેટલા ઉત્સાહ સાથે નાદિરે ધરમાં પગ મૂક્યો હતો, એટલીજ નિરાશા સાથે પાછો વળ્યો. તેણે ધારું હતું કે પેતાનું આ ધરમાંથી વિદાય લેવાની સાધોસાધ માન પણ નહિ આવ્યું. શયું હોય. હજુ તેનું માન સલામત હતું. પરંતુ બાળે તેને ખાતરી થઈ કે તેના જવાની સાધોસાધ તેની આજર પણ સિધાતી હતી

[૩] ઝરીનાની ના

લેખક :
'મખીદ'

જીવનમાં પહેલી મુશ્કાકાતમાં જન્મેલી પ્રીત કાંઈ અતીખા પ્રકારનીજ હોય છે. એનું વિરમરણ ક્યારેય થતું નથી. ઝરીના મારે પણ કંઈક એવુંજ થઈ ગયું જ્યારે ઝરૂને એણે જોયો હતો ત્યારથી દરેકડી એનીજ યાદ એ કરતી હતી

અત્યારે એ કાંઈક લખતી લખતી ઝરૂના વિચારમાં ચડી જતાં મૂળ વિષય બૂલી કાગળમાં ‘ઝરૂ, ઝરૂ’ લખવા માંડી. અને એના વિચારમાં એ એવી ડુબી મઈ કે એની ભાત્રી એવી શાણ જાણી ઠગારે બીની રહી એની આ પ્રવૃત્તિ જોતી હતી તેનું પણ ખાન ન રહ્યું.

‘અહ’ રૂક્યાએ આછો બોંબારો ખાણે ત્યાં તો એકદમ કાગળ સંતાડતી ઝરીના બીજી થઈ દસવા સાગી.

“પકડાઈ ગયા ને નણ દયા ?” રુકૈય એ
હસતા હસતા કહયું

‘ગવ ગવ, બાની તમે તો મને ગવનાની
મૂકી” કહી ઝરીના શરંગાની નીચુ જોઈ મધ

“મોટા એય મોટા” એમ બૂમો પાડતા
એક વદ ગૃહસ્થે કે. ફરૈખના મકાનમા ઘૂસ્યા
સાગના પાયેક વાગ્યા છે

“ઓહો બાપુ ! કદ ખગર કદાના
સિનાય અચાનક ” બોલતા પોનાના ખડ
માથી ફરૈખ બદાગ આવી તે ગૃહસ્થ કે ન
તેના પિતા હતા તેને માથી અંદર લઈ ગયો

“ને બદાગ કેની પાસેથી નિસ્તરો લઈ
જાયો મુકારી કે”

“એની ફિર નહિ કરો, પિતાજી, આપ
આરામ કરો હું અંદર ખમગ કરી આવું”
મહેતા ડોકટર ફરૈખે એમને મેસાડયા અને
પછી અંદરના ભાગમા ગયો તેણે અંદર જઈ
રુકૈયાને અને ઝરીનાને ખબર કરી અને પછી
પેતે પિતા પાસે આવીને બેઠો

“જે મોટા તને નવાઈ તો લગી હશે કે
હું અચાનક કેમ આવ્યો ?” પોનાના માથા
ઉપરની પાછડીને બાજુ ઉપર મૂકી બોખારો
ખાતા મુદમ્મદઅલી શેઠે વાત શરૂ કરી
મુદમ્મદઅલી શેઠે ત્રણ દીકરા અને એક
દીકરી હતી તેમા ફરૈખ સૌથી મોટો હતો
તેથી તેઓ તેને ‘મોટો’ કહેતા હતા “પણ
જે આ કાગળ વાંચી જો” કહેતા એમણે
એક પત્ર તેના હાથમા મૂકયો

ડોકટરે પત્ર વાંચ્યો નાદિનના પિતાનો એ
પત્ર હતો અને એમા પોતાના મોટા દીકરા
અખ્તરનું ઝરીના સાથે સગપણ થાય એવી
મંજૂરી દર્શાવી હતી

“અખ્તર અને ઝરીના !” ફરૈખ બોલી
ઊઠ્યો

“કમ, એમા તને શું નવઈ લાગે છે ?”

પિતાએ પૂછ્યું

“કઈ નહિ બાપુ, પણ .”

“આપણે ઝરીનાને પૂછવું જોઈએ ખરું ?
એમજ કહેતો હતો ને ?” મુદમ્મદઅલી શેઠે
હાદી ઉપર હાથ ફેરવતા કહયું.

“મને ખાતીજ હતી કે તું એમજ કહેશે—
એટલા મોજા હું અધિ આવ્યો છું જોને
બેગ, આપણામા કહેવત છે કે ‘દીકરી અને
માપ—દેરે ત્યાં જન્મ’ એમ ઝરીનાને આપણે
પૂછી જોઈએ છતાં એ હા પાડે યા ના પાડે,
પણ આવું સારું ઠેકાણું બીજું કપારે
મળવાનું ?”

“પણ શેઠેને જે દીકરાઓ છે અખ્તર
અને નાદિર નાદિર નાનો છે પરંતુ પછી
ચાનાક છે.”

‘કાણ ?’ પેતો ‘મરીમો, મરીમો’ એવા
બૂમો પાડતો નાદિર ! એના હીવાનાને હું
ચાનાક કહે છે ! અખ્તરમા શું ખોટ છે ?
ધધો તો એજ ચતાવે છે અને નતે દહાડે
બની મિલકત એના હાથમા જ આરશે વળી
વાત પણ અખ્તરનીજ આરી છે હું તો પાકે
પાયે વાત નકરી કરવા જ આવ્યો છું વહુ
કયા છે ? જોઈએ તો એને કહી ઝરીનાને
વાત કરી જુઓ” કહેતા મુદમ્મદઅલી શેઠે
બોલ્યા થયા .

“કયા બદાર જાઓ છો ?” ફરૈખે પૂછ્યું

“હા જરા ગામમા જઈ આવું વાણી
ઠાણે આરીશ”

ડો. ફરૈખ ચિતાવૂર મધ પોતાની પત્નીને
બોલાવી બંધી વાન કહી ઝરીના એ બી લાકડા
બહેન હતી અને એનું સુખ એ પોતાનું જ
સુખ છે એમ માનતો હતો છતાં એ પોતાના
પિતાને શું કહી શકે ? પોતાના લગ્ન વખતે
પણ એણે વાધો ઉઠાવ્યો હતો છતાં એ
પિતાએ પોતાનું પાર્શ્વ કયું હતું તોય એક

વાત મોકકસ હતી. એ સમયથી એ દુખી
તો નહોતોજ થયો.

રુકૈયાએ વાત સાંભળી અને ચમકી !
તેણે પોતાને ઝરીના સાથે થએલી વાત કહી
અને ઝરીનાને તો નાદિર પ્રત્યે નહિ પણ ઝરર
પ્રત્યે જ આધાર છે. એ જાણી- એ વધુ
ચિંતાતુર થયો. તેણે ઝરીનાની સમક્ષ વાત
કરી જોવા રુકૈયાને કહ્યું.

“માનશે ?” રુકૈયાએ પ્રશ્ન કર્યો.

“આપણી ફરજ તો બળવરી રહી ?”
રુકૈયાના આ શબ્દો હતા.

ઝરીનાએ વાત સાંભળી અને જુવાનીની
શીઝ ખાતરીથી એ વચ્ચેકારખપું હતી.

“બાપુ શું સમજે છે મને ? રૂની માંસડી ?
મન શેષે ત્યાં સોદો કરે છે તે ?” ઝરીના
ખેલી.

“ઝરીના, મને તેમ તોય એ તમારા પિતા
છને ? એને હેયે શું તમારું સુખ નહિ હોય ?”
રુકૈયાએ સમજાવટ શરૂ કરી.

“રહેવા દો, બાબી ! હજી બપોરનીજ
વાત છે. તમે મને નાદિર માટે વાત કરતા
હતા ત્યારે મેં શું કહ્યું હતું તે પાઠ હશે ?”
ઝરીના જરા જોસણી ખેલી “અને હા,
‘બાબી ! આ તમે મને હમણાં જે વાત કરી
તે વાતની તમને શી રીતે ખબર પડી ? બાપુ
તો હજી સાજના જ આવ્યા છે ?”

“તમારા બાપુએ એને વાત કરી. અને
એમણે મને કહ્યું સમજ્યાં ?”

“હીક ત્યારે મને હવે બાપુને મળવા દો
મરજી મુજબ સોદો કરવાનો જમાનો ગયો.

મુહમ્મદઅલી શેઠ રાતના વાણુ ઠાણે પાછા
ફર્યા ત્યારે ઘરના વાતાવરણમાં અજબ ફેરફાર
મર્દ ગયો હતો, એક બાણુ ડો. ફરજિયાત
રહી હતો કે જે પિતા હાં પકડી ઝરીનાની
મરજી વિરુદ્ધ તેનો અખતર સાથે સંબંધ

ખાંધશે તો પોતાની શી રિયાત
મશે, એને ઝરીના પ્રત્યે બહુ પ્રેમ હતો.
એનાજ આગ્રહથી પિતાએ ઝરીનાને આગળ
અભ્યાસ કરવા શહેરમાં મોકલી હતી અને
એનાજ પ્રયાસથી ઝરીના અત્યારે મેટ્રિકનો
અભ્યાસ કરી રહી હતી, અને આટલી
કેળવણી લીધા પછી-સ્વતંત્ર સમાજમાં
પિતાની ધાકથી દૂરના વાતાવરણમાં જીરેલી
એ છોકરી શું કરશે એજ વિચાર એને કંપાવી
રહ્યો હતો. એની પોતાની જવાબદારી પણ
એણી નહોતી. પિતાની સામેના એ વિરોધમાં
ઝરીના એની સહાયની આશા જરૂર સમજેજ,
અને તો પછી પોને શું કરવું તે એ નક્કી
કરી સકતો નહોતો.

રુકૈયા વિચારતી હતી, પોતાની બહેન
કરતાં પણ પ્યારી નણુદ ઝરીનાનું શું કરો ?
સમગ્ર સરખી વયના એ નણુદ જોનાઈ
વચ્ચેનો પ્રેમ અખૂટ હતો. એક બીજાના
દુઃખ સુખની એ દરેકજ છૂટથી ચર્ચા કરતા
અને દરેક વખતે વસતીનેજ આનંદ અતુ-
ભવતા હતાં શું એ વસંત જશે કે ? સુખ
પછી દુઃખ એ કુદરતને કાયદોજ છે ને ?

ઝરીના—બીન અનુભવી, જુવાન અને
સહેરના સ્વતંત્ર માનસમાં જીરેલી તરુણ
યુવતિને પોતાની સકિતમાં અપાર શ્રદ્ધા હતી.
એને ખાતરી હતી કે એ ના પાડશે—એટલે
એના પિતા જરૂર માની જશે, અને આવી
બેફકી વાત ફરી નહિ કરે.

મુહમ્મદઅલી શેઠ આવ્યા. હાથે મોં ધોઈ
પિતા પુત્ર જમવા બેઠા. જમતાં જમતાં
બંનેએ કૌટુંબિક વાતોને બાણુએ મૂકી અને
આરસપરસના પિછાનનાગાઓના ખખર અંતર
પૂછી વખત પસાર કર્યો.

“હા, મોટા, પછી શી વિચાર કર્યો ?”

પેટ ઉપર હાથ ફેરવતાં ફેરવતાં મુદમ્મદઆલી શેઠે પૂછ્યું.

"આપ ઝરીનાનેંગ' પૂછી જુઓને?" પુત્રે પિતાને જવાબ આપ્યો-અચકાતાં અચકાતાં જૂમ પાડી "ઝરીના."

"આવી, બાપ." કહેતા અંદરથી ઝરીના આવી.

"આવ, બેટા. અબ્યાસ કેવો આવે છે? મુખી તો છે ને? પિતાએ વાતસંવધાવથી પૂછ્યું.

"આપની દુઆથી સારી છું, પિતાજી. અને અબ્યાસ પણ ક્રીક આવે છે. આ વર્ષે હું મેટ્રિકમાં બેસીશ." ઝરીનાએ જમણકાથી કહ્યું.

"સારું, સારું. સદા એવીજ મુખી રહે બેટા." પિતાએ કહ્યું. "હાં મેટ્રા, તો હું શું કહેતો હતો?" હાઠી ઉપર હાથ ફેરવતાં ફેરવતાં જરા વાર રહી "તો પછી શેઠને હા કહી દઈ છું."

"શાની હા, પિતાજી?" ઝરીનાએ જોરથી કહ્યું.

"તું એમાં ન સમજે બેટા."

"શું કામ ન સમજું? મને બાબીએ બધી વાત કહી છે. મારી સાફ ના છે." વચમાંજ ઝરીનાએ કહ્યું અને પછી નીચું જોઈ ગઈ.

"ને બેટા. આપારે તું ઉતાવળ ન કર. શાંતિથી વિચાર કરી જો." પિતાએ શાંતિ પૂર્વક કહ્યું. "અને એક વાત બીજી પણ સાંભળની જ. પિતા કોઈ દિવસ તપાસી જુઝીને સંતાનનું કુઃખ ચાહે નહિ. શું હું તારો દુશ્મન છું. બેટા? જાવ, મુઠ્ઠા જાવ, બેટા." વાતસંધ અને અમી એ યજ્ઞોગાંધી વરસી રસાં દત્તા.

"મેટ્રા, હું તને પડેલાથીજ કહેતો હતો

કે છોકરીઓને વધારે બહુવચી નહિ. છતાં તે ગાફર માન્યું નહિ હવે તુતારેજ એને સમજાવી પડશે. હું તો હા કહી દઈ છું. આવું સારું કેમણું ક્યારે મળે." કહેતા શેઠે જરા મોંઘ્યું.

"પણ પિતાજી."

"પણ અને બધું કાંઈ નહિ. મે નિશ્ચય કરી લીધો છે જાવ, રાત ધણી વીની ગઇ છે. મારે મુઠ્ઠા જાવ." અને એ મકાનમાં અંધકારનું સામ્રાજ્ય વ્યાપી રહ્યું.

[૪] ઝફરની હા

લેખક

‘બેબસ’

ડો. હર્ષે પોતાના યવનખંડમાં જઈ એક કાચ ઉપર ધરીર સંખ્યાનું. ત્યાં પરતું કામકામ પનાવી રહેલા પણ આવી પહોંચી. પોતાના પતિને વિચારમગ્ન જોઈ તે માનેના કાચ ઉપર બેસી ગઈ. આમનેઆમ અર્ધો કલાક વીતી જતાં આખરે રહેલાએ મૌનનો ભંગ કરતાં કહ્યું. "ક્યાં સુધી વિચાર કર્યા કરશે? વિચાર કરવાથી મગજ શ્મિત થશે."

"શું ક્યું એ જ સમજણ પડતી નથી. પિતાશીને કેવી રીતે સમજાવવા કે આ લગ્ન ન કરે તો સારું."

"મને તે યાવ, પણ આ વેવિશળ યુગ અટકાવતું જ જોઈએ. તમે ઝરીનાને બહુલી ગણાવી દુસ્વાર બનાવી સ્વતંત્રતાની પાખે ઉડવા દીધી. અને તે પાંખો બંધાઈ જાય, કપાઈ જાય અને તમે ચૂપચાપ બેસી જોવા કરો, એ હઃગિજ થવા નહિં દઈ. તમે પિતાજીને સમજાવો. અગર ન સમજે તો તેમની સામે થઈને પણ આ સગપણ અટકાવો. બાપી મારી ગરીબ ગાય જેવી ઝરીનાને તેની

મરજી વિરહ હું કશું નહિ કરવા દઉં. કદાચ તમે પિતાજીને કંઈ નહિ કહો અને તેમનાં કાર્યમાં સંમતિ આપશો તો હું તમારી સામે યશ્વંતી "

- " જરીના તને જેટલી વહાલી છે, તેથી વિશેષ મને વહાલી છે. તે કેમ સુખી રહે એ જ મારો ધ્યેય છે. પરંતુ પિતાજીને કેમ સમજાવશો? આપણા સમ વખતે પણ મારો કટલો બધો વિરોધ હતો છતાં તેમણે સમ કર્યો. અત્યારે એ જ દાખલા દેવીએ આપી મારી જિંદગી બધ કરશે. "

" રાત્રિ ઘણી ધીની ગઈ છે. માટે જ આરામ કર. આજ્ઞા કરશે તો સાર જ થશે સવારે એ રિપે બેસું જશે "

રૂંચે તો સુષુ ગઈ પરંતુ રૂંચે જશે જરા પણ ઉંધ ન આવી. પિતાજીને કેવી રીતે સમજાવશો, આગર ન સમજે તો તેમની વિરુદ્ધ કેમ થયું? વગેરે વિચારોમાં આપી રાત્રિ પસાર થઈ ગઈ

સવારે મુદમદઅલી શેઠ તથા ડૉ. રૂંચે નાસ્તાને ઇન્સાફ આપતા હતા તેવામાં શેઠની નજર પોતાના પુત્રની આંખો પર પડી. આંખો સાસધૂમ દેખાતી હતી; અને એ આંખો આજ આપી રાત્રી મોંચાણી નથી તે પણ દેખાઈ આવતું હતું. મુદમદઅલી શેઠને હૃદયમાં કારો પડ્યો નહીં કંઈ આકુ અવશ્ય થશે, છતાં દિલ કંઈ કરી પૂછ્યું. " કેમ બેઠા, પછી શું વિચાર કર્યો? "

" પિતાજી! મારા સન વખતે હું આપની આજ્ઞાને વશ થઈ કંઈ પણ બેઠ્યો ન હતો. પરંતુ આ વખતે આપે અમારી ઇચ્છા મુજબ વર્તવું પડશે. "

" મારા મનગમતા ઠેકાણે તારું સન કમું તેમાં તું શું ફાળી થયો? ત્યારે જરીનાનું પણ તેમજ થશે. અત્યારે બહે ના પાડે,

પણ પરણી સાસરે જશે અને સુખ સંપન્નીમાં મદાલશે તે વખતે આ ગામડિયા પિતાને આઘીવાંદ દેતા તે યાકશે પણ નહિ "

" પિતાજી! જરીનાને તમે હજી પૂરી ઓળખીજ નથી. તે સુખ સંપન્નીને નથી ચાહતી; તેને તો ગરીબીજ પ્યારી છે. મુશ્કેલી બહે ગરીબ હોય, પણ સુશીલ ને સંસ્કારી છે. એ જોઈએ. "

" હું મારા જેવા માત્રદાર અને ખાનદાન કુટુંબમાં જરીનાને વસાવીશ. નહીં કે ગરીબ સાથે. સમાજમાં મારે શરમાવા જેવું થાય કે મુદમદઅલી જેવા પૈસાખત, પોતાની બહેની મળેલી પુત્રીને સમાવડીઆ કુટુંબમાં ન પરણાવી શક્યા? માટે મારો વિચાર જરાય નહીં ફરે. "

" પિતાજી! તમે તમારા વિચારને વળગી રહેશો તો તમે તમારાજ કુટુંબનું બંધન તમારા હાથે બગાડશો. "

" તું મોગમ કહે છે તેમાં હું જરા પણ ન સળંગ્યો. "

" તો રપજ સાંભળી મો. જરીનાની મરજી વિરહ વેપિરાળ કરશે એટલે એ મારો આશરો જોતશે. ત્યારે હું તેને નિરાશ નહિ કરી શકું. બીજું રૂંચેને પણ તમારી વાત પસંદ નથી. તે છતાં બધાં સંસારમાં અમો ઉપરિયન કરવા શું તમે તમારા વિચારને વળગી રહેશો? એ અમોને પરિણામે મારો સસાર, માંડી છત્રન સર્વેનું સત્યાનાથ નિકળી જશે. એ ઉપરાંત જરીના શું કરશે તે તો કોણ જાણે? "

" પૈસાને પાણી માફક ખર્ચી તને બહુબો મળ્યાંથી તે આ દિવસ માટે? આપની આજ્ઞાનું ઉત્તરન કરવા સાર? "

" પિતાજી, તમે નકામા યુરસે થાવ છો. સમાવડિયા કુટુંબમાંજ દીકરી આપતાની

તમારી આ ખોટી છદ્દ છે. સમગ્ર કે તમોએ
ઝરીનાને પૈસાપાત્ર કુટુંબમાં પરણાવી. હવે
યથાને છ માસ વીત્યાં ને તે કુટુંબને વેપારમાં
ખોટ જગ્યાથી ગરીબ થઈ જાય તો ?”

“તેવાં દીકરીનાં નસીબ.”

“એવીજ રીતે ગરીબને ત્યાં હવે કરો
ને તે પૈસાપાત્ર અને તો ?”

“તું તારી ચાલાકી જતાવી મને બાંધી
લેવા માંગે છે. પણ એ અંતેમાં તફાવત
એટલોજ કે પૈસાપાત્રનું ખાનગી હોય
છે, તે ગરીબ થઈ જતાં ખાનગી નથી
હોવાનાં, જ્યારે ગરીબમાંથી પૈસાપાત્ર થતાર
પૈસાના મદમાં ઇટ્ટી જાય છે.”

“ગરીબ હોવા છતાં ખાનગી હોય તો ?”

“તું ગમે તેટલા દાખલા-દલીલ આપીશ,
પણ હું મારા વિચારમાં ફરવાનો નથી.”

“એને તમે તમારું ધણું કરો, અમે
અમારું ધણું કરશું. ને પિતાની એક પણ
આજ્ઞાનો વિરોધ નથી કર્યો, તે પિતાની આજ્ઞાનો
ભંગ કરીશ બાકી મારું જીવન, મારો સંસાર
ધૂળમાં મળવા નહિ દઉં.”

“હુનાના લોકો તને નાફરમાન દીકરો
દહી આંગળી ચીંધશે. તે પહેલાં તું વિચર
કરી જો. ફરી તને સમય આપું છું. જ્યારે
હું જમવા આવું કે ન આવું મારી-રાહ
જોશો નહિ. પરંતુ સાંજે આવીશ ત્યારે તારો
નીર્ણય કરી રાખજો.”

મુદમ્મદઅલી શેઠના બહાર જવા બાદ
રૂકેલા આવી પહોંચી. રૂકેલા બાજુના રૂમમાં
બેઠી રહી પિતા પુત્રનો સંવાદ સાંભળતી હતી.
રૂકેલાએ કહ્યું. “પિતાજી બહુજ છદ્દી છે, તે
તેમનું ધણું જ કરશે.”

“કહે નેહએ, આમાંથી ઝરીનાને શી
રીતે બચાવવી ?”

“મને એક વિચાર આવ્યો છે; આપણે

ઝરુમાઈને બેલાવી તેને ઝરીના વિશે પૂછીએ.
જો તે હા કહે તો આપણું કામ ધણુંજ
સરળ થઈ જાય.”

ડો. રૂકેખને તે વિચાર ગમ્યો એટલે એક
ચીઠી લખી નોકરને આપી અને કહ્યું,
“ઝરુમાઈને આ ચીઠી હમણાંજ આપી આવ
અને કહેજો કે જો વખત હોય તો હમણાંજ
આવી જાય.”

નાદિરને હડધૂન કર્યા પછી પંદર દિવસ
વીતી ગયા છતાં, તે એકવાર પણ ઘરે આવ્યો
નહોતો. આજે નાદિરની માતા તથા તેના પિતા
મુદમ્મદઅલી શેઠની રાહ જોઈ બેઠા હતા.
તેમના પત્ર મુજબ મુદમ્મદઅલી શેઠ ગત્ર કાઢે
આવી પહોંચ્યા હતા; પરંતુ ધડીકવાર બેસી
ચાલ્યા ગયા હતા. અખતર-ઝરીનાના વૈવિધ્ય
માટે આજ ઉપર મુક્તતરી રહ્યું હતું.

નાદિરના પિતા હૈદર શેઠ અને તેમની
પત્ની આલી અવળી વાતો કરતાં હતાં ત્યાં જ
મુદમ્મદઅલી શેઠ આવી પહોંચ્યા. હૈદર શેઠ
દરવાજા સુધી સામા લેવા આવ્યા. જ્યારે
નાદિરની માતા બિમા થઈ બાજુના રૂમમાં
ચાલ્યા ગયા.

હૈદર શેઠે મુદમ્મદઅલી બાઈને પોતાની
બાજુમાં બેસાડનાં આમતા સ્વામતા શરૂ કરી
દીધી. તરતજ તેમણે નોકરને નારતો લાવવાનું
કહ્યું.

જોને જણાવે નાસ્તાને ઈન્સાફ આપી
સિગારેટ સળગાવી ધૂમપાન કરવા માંડ્યું.
હૈદર શેઠે સમય વર્તી વાતની શરૂઆત કરી.
“કહે, મુદમ્મદઅલી બાઈ પછી આવે શું
વિચાર કર્યો ?”

“જુઓ, હૈદરબાઈ! સમય પસાર્યો છે.
અત્યારના છોકરાંઓ વડિલોના કારણે કામમાં
સંમત થતા નથી. તેમને તેમની મરજી મુજબ
વર્તવું છે. મારે તેમની સંમતિની પણ જરૂરત

રહે છે. બાકી હું તો મારા વિચારમાં ગચ્છમું છું.”

“આપની ઇચ્છા ચોક્કસ હોય તો ચિંતા નથી. છાકરાઓને યોગ્ય નહીં લાગે તો પડી-વાર બગડીને રહી જશે.”

“હું કાલે સવારે આવીશ ત્યારે નકકરી કરી નાખીશુ. માત્ર મોલીસ કલક રાહ જુઓ.” એમ કહી મુહમ્મદઅલી રેફ જિભા મવા જતા હતા, પરંતુ હૈદર શેડે ને જવા દેતા બેપોરનુ ખાથુ સાથે લેવાનો આગ્રહ કરી મુહમ્મદઅલી શેડેને રોકી લીધા.

“આવો ઝફરભાઈ ! ડો. ફરજે જિભા યધ ઝફરને આવકાર આપ્યો. અને તેને કાચ પર બેસાડી પોતે બરાબર સામે જગ્યા લીધી.

“ડોક્ટર સાહેબ, અત્યારે સવારના પહોરમાં મને કેમ યાદ ક્યો ?”

“જુઓ ઝફરભાઈ ! મારા માથે ધર્મસંકટ આવી પડ્યું છે. જેમાં તમારી સહાયની ખાસ જરૂર છે. માટેજ તમને તકલીફ આપી છે.”

આપનું ગમે તે કાર્ય કરવા હું તૈયાર છું. આપે અને જીવતદાન આપ્યું છે એ ઉપકાર હું હજી વૃદ્ધો નથી, મારાથી આપની જે કંઈ પણ સેવા બની શકે તો હું મરજી જીવનને સાર્થક માનીશ.”

“વાત એમ છે કે પિતાજી ઝરીનાનું સમજણ નાદિરના મોટાભાઈ અખ્તર સાથે કરવા અહીં આવ્યા છે. હૈદર શેડે તેમને પત્ર લખીને બોલાવ્યા છે. ઝરીનાને તથા રૂકેલાને એ સમજણ પસંદ નથી. પરંતુ પિતાજી હકીકા સ્વભાવના છે તે તેમનું ધ્યુઈ કરીનેજ રહેશે. ને જો તે પ્રમાણે થાય તો ઝરીનાનું જોખમ છે.”

“ઠીક સમજ્યો. આપ કહો તો હું રૂકેલા જામીને સમજાવું. ને તે ઝરીનાને સમજાવી દેશે. એટલે આપનું કાર્ય નિર્વિધે સરળ થઈ જશે.”

“એ લોકોને સમજાવવા માટે મેં તમને નથી બોલાવ્યા. પરંતુ ઝરીનાને તમે અપનાવો એ માટે બોલાવ્યા છે.”

“આપ આ શું કહો છો ?”

“એજ કે ઝરીનાનો સ્વીકાર કરો.”

“વિચાર કરો ડોક્ટર સાહેબ, હું રજો ગરીબ માણસ, આપ ક્યાં તવગર. આપને ત્યાં જ સુખ સાપાળી હોય તે મોરે ત્યાં તો ક્યાંથી હોય ? જેથી એ બનવું તદ્દન અશક્ય છે.”

“ઝફરભાઈ ! તવગર, ગરીબ ક્યારે બની અથ તે કહેવાય નહીં. બાકા અમારે તો મુશ્કેલી આપની જેવો સુધાઈ ને સમગ્રથી જોઈએ છે.”

“આપ સંસ્કારી અને સુધરેલું છો એટલે એમ માનો છો બાકી...”

જુ. બાકીશકી કોઈ નહિ. ઝફરભાઈ, હાજ પાડી દે. જેથી તમારો બાકીને હૃદયને શાંતિ થાય ને તેમના શીરેથી બોમ્બે જિતરે. રૂકેલાએ પ્રવેશ કરી ઝફરને આગળ બોલના અટકાવી કહ્યું.

“પરંતુ પિતાજી માનશે ખરા ?” ઝફરે જિજ્ઞાસાપૂર્વક પૂછ્યું.

“તે અમારે જોવાનું છે. તમે હા પાડો એટલે બસ સાયોસાય એક વધાઈ પણ આપુ છું કે ઝરીનાની આ વાતમાં સંમતિ છે.”

ઝરીના સંમત છે એમ જાણી ઝફરનું હૃદય હર્ષથી પ્રસુષિત બન્યું. મો. પર આનંદની છાયા તરવરી રહી.

ઝફરના મૌનનો અર્થ રૂકેલા અને ફરજ સમજી ગયા અને પોતાની વાત મંજૂર રહેલી જોઈ એક બીજા સાથું ધીમું હસ્યા.

[૫] સ્વાર્પણ

લેખક

‘કિસ્મત’

“મા ! નાદિર ધણા વખતથી નથી દેખાતો ?” વ.શુ કરતાં કરતાં અખ્તરે એની માને પૂછ્યું.

નાદિર અને એના પિતા વચ્ચે થયેલી ટપાટપી વીધે વેપારમાં મગ્ન એવા અખ્તરને સેરાપણુ જાણુ નહોતી. આખરે એની માનાએ એને પૂરી વાત કરી. એમાં ઝરીનાનો પણ ઉલ્લેખ કર્યો.

“ખરેખર મા ! તેં મને આ વાતોથી અમનજી રાખી બહુજે ખોટું કહ્યું છે.” અખ્તરે ગંભીર ચર્મ કહ્યું.

“કેમ ?” આશ્ચર્યથી એની માએ પૂછ્યું.

“નાદિરના વિચારને હું બરાબર મળતો છું. મને પૈસાદારના જમાઈ થવાનો મોહ નથી. નાદિરે જેની વાત કરી છે એ છોડી સાચે જ આપણા ઘરને દીધાવે એવી છે.” અખ્તરે નિઃસ્વકોચ પોતાનો વિચાર વ્યક્ત કર્યો. “મા ! સાચું કહે, એ તને ગમે છે કે નહિ ?”

“પણ એટા ! તારા બાપુ.....”

“એ વાત પછી, એકવાર મને તું સંમતિ આપ પછી બધું ચર્મ રહેશે.”

અને નિઃમરના દુકડા જેવાં એટાને મા કેમ નારાજ કરી રહે ?

“માથ મારા બાપુને સમજાવીએ.” માની સંમતિ મળતાં અખ્તર બેઠો અને મા-દીકરો દેર શેઠ પાસે ચાલ્યા.

“દેર ભાઈ ! બહુજ દિવસોથી હું કે ઝરીના એકની બે નથી જ થતી. અને આવી બાબતમાં અચ્ચાંઓના દિલ દુભવવામાં હું પોતે તો સારાવાટ નથી જોતો.” મુદરમદ-અડીએ વળતા દિવસે સવારે આવવાનું વચન

આપ્યું હતું પરંતુ સાંજરે ધરે ગયા ત્યાંજ એમણે ઝરીનાનો આખરી નિર્ણય સાંભળ્યો અને વધારે દશાયક મૂકી દઈ રાતના જ એ નિર્ણય દેર શેઠને જણાવવા આવ્યા એમનો એ નિર્ણય અખ્તરે અને એની માએ પણ સાંભળી લીધો. અને અખ્તરે તુરંત એના પિતા પાસે આવી પોતાની વાત રજૂ કરી, “પિતાજી, હું પણ એ વાત જ કરવા આવ્યો છું કે તમે પણ ઝરીની બહેનને આપની પુત્રવધૂ તરીકે સ્વીકારો.”

“હે ?” દેર શેઠ તતપ્ત બની ગયા.

“દા, પિતાજી તમને એની મરીયાઈનો વાંધો હશે પરંતુ બેઅદબી માફ કરશો—મારી મા પોતેજ ક્યાં માલદારની પુત્રી છે, છતાં, એનામાં કેવી ખાનદાની અને સંસ્કાર છે ? તમેજ કહેતા હતા કે એનાં પગલાં આ ઘરમાં આઘાદી લઈ આવ્યા છે. તો પછી એ મીઠે હું ચાહું એમાં શું ખોટું છે ?”

અને દેર શેઠ પાસે એની વિશ્વ કોઈ દલીલ નહોતી. “એટા ! તારા વિચારો જોઈ મને આનંદ થાય છે.” એમણે અખ્તરને બાથમાં લીધો. એ દૃશ્ય જોઈ અખ્તરની મા દર્પનાં આંસુથી ભીંજાઈ ગઈ. મુદરમદઅડી શેઠ પણ મુબારકબાદી આપી વિદાય થયા અને અખ્તર નાદિરની શોધમાં નીકળી પડ્યો.

અધારમાં અચાનો ફૂટાતો અખ્તર નાદિરના અવાંસે અલી પહોંચ્યો. નાદિર કંઈ લખવામાં પ્રવૃત્ત હતો. અખ્તરે એની છેક નજીકમાં જઈને ઊભો રહ્યો છતાં એનું ધ્યાન ન વૃથું.

“નાદિર !”

“કાણુ મેટાભાઈ ?” નાદિર ઊંચું જોતાંજ બોલી ઊઠ્યો. “અત્યારે અહીં શું કામ આવ્યા ?”

“તને પુરાખંબર આપવા.” અખ્તરે નીચે

બેસતાં કહ્યું.

“શીની ?”

અને અખતરે બધી વાત એને કરી.

“મોટાભાઈ ! તમારી આવી આવનાથી આજ મારો આત્મા બહુજ આનંદ પામ્યો છે. તમેયે મને ખૂબ આભારી કર્યો છે.”

“ઠીક છે ત્યાલ દબે ઘરે. મા તારી ખૂબ ચિંતા કરે છે.”

“અત્યારે તો નહિ પણ સપારે જરૂર આવીશ. આસો તમને થોડે સુધી મૂકવા આવું.” બંને ભાઈ ચાલી નીકળ્યા.

“આ દીવો બગે છે. કાગળ ને પેન્સિલ પડ્યાં છે ને નાદિર ક્યાં ગયો ?” નાદિર અખતરને મૂકવા ગયાને ધોડીજ વાર થઈ દશે સોં જરૂર નાદિરના આવાસમાં આવી યાચે અને નાદિરને ન જોતાં વિચારવા લાગ્યો. પાએક કલાક એકલા બેસી જરૂર કંટાળી જવા આવ્યો હતો સોં નાદિર આવ્યો. “શે, તું ક્યારે આવ્યો ?” એણે જરૂરને પૂછ્યું.

“પાએક કલાક થઈ દશે. તું ક્યાં ગયો હતો ?”

“મોટાભાઈને મૂકવા.”

“તું અખતર અહીં આવ્યો હતો ?”

“હા.”

“કેમ ?”

“આખર ભાઈની મમતા છે ને ? કોઈ વાર તો રતેદ ઊભરાય ?” નાદિરે હસતાં હસતાં કહ્યું. એણે ખરી વાતને છુપાવી.

“તું કેમ આવ્યો અત્યારે ?”

“એક ખુશખબર આપવા.”

“હે ?” ધોડીવાર પહેલાંજ મોટાભાઈ પાસેથી ખુશખબર સાંભળી ચુકેલા નાદિરને આ ખુશ ખબરે યોગ્યો.

“મારી શાદી નક્કી થઈ ગઈ.”

“ખરેખર મારા માટે આવજો દિવસ

ખૂબજ આનંદનો છે.”

“કેમ વારું ?”

“દમણી મોટાભાઈ. પણ એજ વાત કહેવા આવ્યાં હતો.”

“સાચેજ ?”

“હા, માર હા.” અને એ જવાબ મળતાં જરૂર નાદિરને બામ બીડી ઉપાડ્યો અને આનંદમાં ને આનંદમાં ફરફટી ખવરાવી. આખર બંને નીચે બેઠાં.

“માર એ તો કહે તેં ક્યાં નક્કી કર્યું ?” ધોડીવારે નાદિરે પૂછ્યું.

“ડા. ફરજને ત્યાં.”

“ઝરીના સાથે ?” નાદિરે યોગ્ય બીડી પૂછ્યું.

“એમાં આટલો ચમકે છે શાનો ?”

“ના ના, એ તો અમરનું તને દિલ્લી મુખારકત્યાદ-આવી જીવનસંગિની મળવા બદલ.” નાદિરે પોતાની જાતને સંભાળી લેતા કહ્યું.

પછી ધોડીવાર આડી અવળી વાતો કરી જરૂર રવાના થયો.

વેશનમાં ખીસેલા ગુલાબ જેવી સુદતાનાએ ન્યારે નાવ્યું કે એનું બાવિ અખતર સાથે જોગાઈ ગયું છે, એક માસદારની જીવન સુસદાનીમાં એની ખુશખબરે સમાઈ જવાનું છે ત્યારે એના જાવનાદાર હૃદયને આપાત થયો. નાદિરની હૃદયરાણી બની ખિદમતભરી ઝિદગી વિતાવવાના જોનાં મનોરમ સ્વપ્નાં લૂટાઈ ગયા જીવનમાં પહેલીવાર એણે નાદિરની એકાંતમાં મુલાકાત લેવાનો નિશ્ચય કર્યો.

“કાશ્ય ?” પોતાની વાંચનની એકાગ્રતાનો કાઠના પદસંચારથી ભંગ થતાં નાદિર પ્રશ્ન કર્યો.

પ્રશ્નના પ્રત્યુત્તરમાં સુદતાના આવી નીચી નજરે ઊભી રહી પશ્ચિમમાં અત્યારે રેલાઈ રહેલી સંધ્યાની સુરખી જેવી સુરખી એના વડે પ્રસરી રહી હતી.

“સુસ્તાના! તું અહીં?” નાદિર બોલે
થઈ ગયો.

“હા”

“કેમ કંઈ થયું છે?”

“તમારી મારી માગવા” સુસ્તાનાએ
હિંચું કીધું.

“મેની મારી?” નાદિર અશ્ચર્ય પામ્યો.

“મે તમારા પ્રેમને અપાર કર્યો”

“ઓ હો, એ વાત મહેરા આની છે?”
નાદિર હસ્યો, એણે સુસ્તાનાને અગાધ પગ
એમાડી પોતે પણ એની પામે બેઠો અને
એણે આખી વાત માંડીને કહી.

“પણ આમ કરવાનું કામ્ય? શું તમે
મને નહોતા યાદતા?”

“યાદતો હતો, આજેય યાદું છું અને
બવિધ્યમા પણ યાદતો રહીશ. પરંતુ એ પ્રેમ
બહેન પ્રત્યે બાહ્યને હોય એવો છે.”

સુસ્તાના માથાની નાંટી.

“સુસ્તાના! અપરાધ તો મેં તારો કર્યો
છે કે મારા પ્રત્યેની તારી ક્રોધ લાગણી
એને બાળી નાખી. મારી જો મારે તારી
માગવાની છે.”

“ઓહો, ત્યારે તો તમે બધુંય સુમાન્ય.
ઝરીનાએ પણ તમારી કનેથી કુંટરાઈ ગઈ.”

“હા, સુસ્તાના રાત્રે મને એમજ લાગ્યું
હતું કે મારું સર્વસ્વ વૂટાઈ જતું હતું—
આખર અને ઝરૂર બને નિર્દય બની મારી
મતાએ જુગી જતા દતા ઝરીનાને હાથડી
બાગી જવાને પણ નિશ્ચય ગતે કર્યો હતો.
પરંતુ સારારે વહેતો ઊઠ્યો ત્યારે મારા વિચાર
રોમા પરિવર્તન થઈ ગયું હતું મરું કંઈ જ
લગ્યું નથી. વિસદું જાણે મારા હૃદયને કંઈક
કમાણી કરી હોય. કંઈક સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરી
હોય તેવો અનુભવ થય છે. આજ મારા
અંતરમાં કાંઈ અજન્મ આનંદ ઊભરાય છે.

શું થયું જાણે છે?”

“કંઈ સમજાતું નથી” સુસ્તાના બોલી

“આજે મારા મેરામય હૃદયમાં સ્વાર્થભૂ
બાલ્યુ-હૃદયની ખુશખૂ મધુ સ્વાપણ વિચાર
કર સુસ્તાના, અજ તું અને તું જગતના
મહાન બાલ્યશાળી આત્માઓ છીએ તે
નાદિર સુમાર્યો, નાદિરે ઝરીના ગુમાવી રેવાં
સુદૃઢ મૂંઝા બંધાન” સુસ્તાના, આથી વધારે
હૃદયની બીજી કંઈ સાર્યકના હોઈ શકે?”

“નાદિર!” સુસ્તાના વધારે ન બોલી મણી.
એ તો નાદિરની આ કલ્પ શુકારી વાવરામાં
હૂબીજ ગઈ હતી. એણે કહે એ જોયું તો
નાદિરના નવનોખા અશુભાગ વધી ગઈ હતી.

“ભઈ નો છે?”

“હા, બેન આ તો આનંદના આશ્ર
છે-હૃદયની ખુશખૂ સમા” અને નિઃશંકાય
સુસ્તાના એ આશ્ર વૃક્ષના સાગી. ત્યાં એનાજ
આશ્ર હાથ ન રહી શક્યા

પરંતુ દિવસ પછી નાદિર પોતાના
આશ્રમાં “નવુ જગત”નો તાલ્લે અક સર્પ
બેઠો હતો એ અકના મુખ પૃથ પર એ
નવદર્શની તરસીરો તરીની દાર્દ્રિક ગુમાશિતો
માથે ગાંધ દત્તી એક તરસીર હતી આખર
અને સુસ્તાનાની બીજી હતી ઝરૂર અને
ઝરીનાની. એ તરસીરોમાનો આઠે આખો કોષ
અજન્મ સાગમીથી નાદિરને તાકો રહી હતી
અને નાદિરની કટિ હૃદયના પાર્થિવ યથોને
વીંધી કોષ દિવ્યતાની આરે પટોની હતી.

દિવ્યતામાં દિગ્ગમી હૂબી જશે,

દિવ્ય એવું આત્મનું વર્ણન થશે.

અચાનક એના મુખમાંથી એ પકિતઓ
મગી પડી.

[મુરિશ્વર સાહિત્ય મંડળ (ભાવનગર)ના
દરનસિખિત વારિક ‘સારખા માથી’]

જયોતિર્ધર !

સે કડો વરસો થયા આ વાતને;
ગાનથી ધિક્કારતો સ્વર્ગતને.
વેર લેવાની તૃપ્તિમાં બધા;
પૂજતા હૈયા થઈ જુદાતને !

ઉભડું કેાઈ નહિ એક દારમાં;
સૌ હતા નિજ ગર્વ કેસ ભારમાં !

અમરતા પ્રસરી હતી ગાનવ-સરે;
સખ્ત કેાઈનો રૂરે, તો બધ રૂરે !
હાય ! તે યુગની કયા કું શું કહું ?
પ્રાણીઓ સુદાંએ સાથે નય ચરે !

તેમ જ્યાં ચમકી જતી ધરખરમાં;
વાર ત્યાં ખૂની થતા ક્ષણવારમાં !

મૃતિઓ દિનરાત શણગારી જતી,
ગાનવતા જોધને તે દારી જતી.
પણ વળી એની વધીને શું કહું ?
પુત્રીઓ તો જન્મતાં મારી જતી !

સોહીની નુખ્તી છુપી તથ્યારમાં;
દેરતી ખૂબી જીવી ચમકારમાં !

ઝિંદગીથી મેલતને સરખાવવા;
તેજને આ જગ મહો પ્રસરાવવા.
આવ્યા કે' નૂરની જ્યેષ્ઠિ ધરી;
ને બધા ઝુલ્મે સિતમ દેનાવવા.

કાઠયા ચાલીસ વરસો "ગાર"માં
વેર્ષા પ્રકાશને સસારમાં.

હો સત્રામે ઉમ્મતે ગમ્મારને;
હો દરદો નખીયેના સરદારને.
આલ પર તેઓની હો લાખો સલામ;
હો દરદો અહમદે મુખ્તારને !

કર દુઆ "આમેશ" તે દરબારમાં;
રાખ તું વિશ્વાસ પાત્રનદારમાં !

—આમેશ કૃતિયાણુવી

ઉદ્દે - સાહિત્યના હિંદુ

મહાન - શાઈરે

'સદ', 'સરશાર', 'પન્નાના',
'દીવાના',

'શાઈ' હેઠાઆદી સાહિત્ય:-મદાગમ સર કૃષ્ણપ્રસદ નામ—'શાઈ' ઉપનામ—
ઈ.સ. ૧૮૧૪ માં પંદા થયા-પિતાનુ નામ રામ હરીકૃષ્ણ-આપણા હોલીના એક મરદ-
ખાનદાની મધ્ય ધનવે છે તેમનો કાષ્ટ મોટી નિઝામ રાજ્યના હેઠા પડે હતા તેમની સાથે હેઠામાદ ગયા શાઈરીમા દુઝૂ નિઝામ નનામ મીર મદદુમ અબીખા મદદ મના ય મિદ થયા તેઓ આપને પેતાના ખસ યાગિદ કહીને ખોનાવતા છં મં ૧૯૦૩મા વઝીનોતો હોહો અને ગમ રાગગાન મદાગમ બદાદરનો ખાનદાની ખિતાબ મલો છં મં ૧૮૦૩મા કે મી આઈ એ અને હં સં ૧૮૧૦મા છ મી આઈ એ ના ખિતાબો નામદાર સગાર તરફથી મળ્યા છં મં ૧૮૧૨ મા વઝીરપદેથી મરતરફ થયા પન્તુ થોડીજ મુતમા પાઠા વઝીરપદે આપ્યા છં સં ૧૯૪૦મા મરણ પામ્યા હજનત 'સદ' સદગ પોને ફરમાવે છે કે—'મુજ જેરા અનને આલમ હજનતના મરણોમા દાઝ નહેવાની હજનત પ્રાપ્ત કરી છે હજનતી ઉડી નમી હનોથી હાથ અને દિલ નાનપણથી ભરપૂર રશા હતા દીન અને દુન્યાના તમરના આજ દુન્યાથી પ્રાપ્ત થયા હં શાહી તમરજાનુ દર્શણ એ મિત્રતાથી મળ્યા છે "

શાદ ઉર્દૂ બંધાના ચદક હતા, અને હમેશ ઉર્દૂ બાંસની મેરા અર્થે તકીન નહતા.

ગાદના પ્રમોથી અને તેમના મહેલા વિચ મન પમિશ્વામથી સમિત થાય કે તેમણે આદિત્યના મધ્ય પુત્રમોની માર્થે તેમણે ખસ મીને મોટા મોટા શાઈરોના પ્રામેને કર્મ અભ્યાસ મ્યો છે તેમના પ્રામે શાઈના વિચરેથી બન્પૂ છે અને વધુ ભાગ તે તરવરુદથી ભરપૂર છે મહેવય છે કે તેમના પુત્ર મદાગમ ચંદુમલ 'શાઈ' અને પેને ખુ એક પ્રખ્યાત સૂરી હતા મદાગમ ચંદુ લાલ 'શાઈની જેમ તેમની મખાવતની પચુ દુ દુર લગી ચર્ચા હતી તમુ ખરા શાઈરોને આખી જિંદગી પગાર પચુ આપતા નહા મનવન કે મદમ વચ્ચાગ માય મુ અને હસમુખ હતા

શુઓતેમની યજીના થોડાક વમુના —
ત તીમે કાવનામમે પાછળ રાજ હે
મે કયા બરાકે તેગ પના તુકો દાર વિ "

× × ×
'જુદે જન્મએ દુરને અજદ આનામે કયા કહીરે
તગીકવઝા હિશારા હે, ખુદા કહીમે ખુદા મીર '

'દે હન્સા દાયગે પગાગઝા યા મુતરે દુમ ન,
હતીમે હિખતગ કહીરે, હસીમે હન્તિદા મીરે '

× + ×
'બાદે ફના હિસીમે નદો પુજા કો,
અવ યદ' સવ દે જન રદે તેા જદા નદ '

સીનય દાય રખકે તત્તહી ન દે ચદ મદ,
લિમે તિનરમે નદે ગદે તેા કદા નદે '

× × ×
'સરશાર' લખનવી સાહિત્ય:-પડિત નતનાથ નામ 'સરશાર' ઉપનામ—વખતોના રહેવાની, તાજ છં મં ૧૮૪૬ કે ૧૮૪૭મા પેતા થયા અન્ની ફાત્મીનું શિવજી પરમામ પ્રાપ્ત મ્યુ અને અમેજ એવરણી મંગ કેનેજ લખનોમા મેગવી પ્રથમ રફૂનમા શિવક તરીકે ત્વ પરતુ એ ધધામા તમીઅન ન સગના શિક્ષકની નોકરી હોડી સાદિત્યન મેનામા ઝપ હન્સુ આદિત્યની સેવા પ્રથમ 'ઓધ પચ'થી ચષ સમજાદ મુન્દી નવલકિશોરના પેપા 'ઓધ

જ્યોતિર્ધર !

સેંકડો વરસો થયા આ વાતને;
માનવી ધિક્કારતો સ્વભાવને.
વેર લેવાની તૃપ્તિમાં બધા;
પૂજતા હયા થઈ જુદાભાતને !

ઉભતું કેમ નહિ એક હારમાં;
સૌ હતા નિજ ગર્વ કરા બારમાં !

અજ્ઞાનતા પ્રસરી હતી માનવ-સરે;
શબ્દ કોહીતો કરે, તો ભવ કરે !
હાથ ! તે યુગની કથા હું શું કહું ?
પ્રાણીઓ શુદ્ધાએ સાથે નવ ચરે !

તેમ જ્યાં ચમકી જતી ધરબરમાં;
વાર ત્યાં ખૂંટી થતા કાણુવારમાં !

મનિઓ દિનરાત શણગારી જતી,
માનવતા જોધને તે હારી જતી.
પણ વળી એની વધીને શું કહું ?
પુત્રીઓ તો જન્મતાં મારી જતી !

લોહીની તૃણા છૂંચી તલ્વારમાં;
દોસ્તી ખૂંચી છખી ચમકારમાં !

ઝિંદગીથી - મોતને સરખાવવા;
તેજને આ જગ મહો પ્રસરાવવા.
આવ્યા કે' નરની જ્યોતિ ધરી;
તે બધા ઝુક્યો સિતમ દેનાવવા.

કાઢ્યા ચાલીય વરસો "ગાર"માં
વેર્ષા પ્રકાશને સંસારમાં.

હો સન્નાઓ ઉમ્મતે ગમ્મારને;
હો દરદો નજીયોના સરદારને.
આશ પર તેઓની હો લાખો સલામ;
હો દરદો અહમદે અખ્તારને !

કર દુઆ "આમોશ" તે દરબારમાં;
રાખ તું વિશ્વાસ પાત્રનહારમાં !

—આમોશ કુતિયાણુવી

મીતાના અહમદ અશરફ નારેની

મવાલ-કોઈ માણસ પી નિક દરામી ઓગત
ગુસ્સી જાય તો તેનો ધણી તે બાઈતુ મોટું
જોઈ શકે છે ?

જવાબ-ધણીએ પોત પી ખરેલી ઔરતતુ
મેટું જોવું નહિ છે દુર્ગે મુખ્તાર, ફત્તાવાએ
દાવ્ય હુકુમ વડુ રિગત ગુસ્સાનીમા જાણવી
હોય તો અમરો ફત્તાવા આરેફિયદ અશર
ફિયદ જોશે.

મવાલ-શુ ફત્તાવાએ એ આંગળાએ દીન
અને મુસ્તીઆતે શએ મતીન તીએના મજા
લામા "યા વહહામે અજમ યા હુજાગ્રો એ
દમ્કે ગદ્દ કર' એ વઝીફા પડવો કેવો છે ?
એમા કંઈ વાધો તો નથી અને અજમનો શુ
અર્થ થય છે ?

જવાબ-ખુદાએ વહદુ હા શરીક લડુના
સિવાય બીજા કોઈની પાસે મદદ માગવી
જાએજ નથી અતનાદ તઆવાના રમર બીજાથી
મદદ માગવી ખુબો શર્ક છે એનાથી મુસન
માનેને બચવું જોઈએ માટે 'એહકકે ગદ્દ
કર યા અવાઈલ' એવા ફત્તાવા (સાદો)
અગામ પર લાનના ન જોઈએ તૌલીદ ખિનાફ
છે હા ઔતિયા અઢાલ અથવા મુકર્રબ ફરી
અના વસીનાથી ખુદા તઆના પએ મદદ
માગવી જાએજ છે 'યા વહહામે અજમ
પડવામા મજ વાસે નથી વદહાન ખુદા
તઆવાનું નામ છે અને અજમનો અર્થ
કુમૂલ કર થય છે, એમા કંઈ વાધો તો
બરે સારો વઝીફા છે એના પડવાથી ધણી
ખરબ થાય છે (ફત્તાવા અઝીઝિયદ)

સનાલ-અહીઆ લોમે મતીના સમય
એ અજમનમા આપે છે મારુ અજમન
સામજાની ઉપજમાથી દીની તાલીમ હનીત
મનાર ઠોકાઓને રમેજી. આપે છે તો
એવી અજમનમા સામજા આપના જાએજ છે
કે નહિ ફરમાનીમા કંઈ વાધો તો આવતો નથી ?

જવાબ-તોફા અગર અજમનના પ્રત્યુખને
માલિમ બનવી આપે છે તો પ્રમુખ ગમે ત્યા
સામજાના પૈસા ખર્ચ કરી રોકે છે અને જો
પ્રમુખને માલિમ નથી બનાવતા ફત્ત વગીન
માવે છે તો સામજાના પૈસા ગરીબ, મિસ્કીન
ફકીર મિસાય મીઠ કોઈ વીઝમા ખર્ચ મના
જાએજ નથી ઠોમરાઓ ગરીબ હોય તો તેમને
રોકવાત્સીપ આપી શકે છે (ફત્તાવા હુજાગ્રિ
યાદ પૃ ૧૦૫)

મવાલ-ખતુરીના આડ તાડી મદદા
ગાં બીજાને ફિરાવા ઉપર આપવા જાએજ
છે ? તેની આસક હતાન છે ?

જવાબ-જાએજ નથી તેની આન પશુ
દનમ છે

સનાલ ઔરત જેનો ખાવિન્દ હતીકાન
પરી જાય તો તેના માટે શરીઅને ધૂતને
લગતા કાએજા શુ રાખેય છે ? ઓગત પર
અગા છે તો તેને કંયા મરદોથી પહેજ મને
જોઈએ અન કેનાથી નહિ બાઈ પેતાના
ભરીઅ વાને ખામ્દી દીકરા તથા પોતાના
ખાવિન્દના મોગમ હના દીકરા તથા મામાના
દીકરા બાઈ છે તેનાથી હદ મેશથી પહેજ
નથી મતી તો દવે તેઓનાર્થ હ તમા નહી
પરો કરે કે મર તથા છ ત પી મુત ?
ખુનાસાવાર જવામ લાના મરે મા પી મને

જવાબ-જો ઓગતનો ખાવિ કુત્તી
ગયો હોય તેના ઉપર શરીઅતે હત વાલિમ
કરી છે જે હમનરાળી હોય તો બન્નુ
જનમતા સુધી છદત ગુસ્સાની વાલિમ છે
અને અગર હમનરાળી ન હોય તો ગાર
મદિના અને દમ દિવમ હરી તેમજ મારુ

ઓરત ઉપર સોગ કરવો વાજિબ છે. એટલે પુરખૂ ન લગાડે, જીનત, તેલ, સુરમાને તરક કરે, મહેદી ન લગાડે અને ભફરાનથી રંગેલું કપડું ન પહેરે. હંદતની હાલતમાં નિકાહ કરવાની વાતચીત (મંગની) ન કરે, જે લોકો સાથે મજકુર ઓરતને નિકાહ કરવું જાએ છે તેમનાથી પરદો કરે અને જંમની સથે નિકાહ બાઈજ નથી તેમનાથી પરદો કરવો ઝરી નથી એટલે પોતાના ખાવિંદના મેટા બાઈના છોકરાથી તેમજ માગાના છોકરાથી પરદો કરવો વાજિબ છે. હાં પોતાના બત્રીમથી પરદો ન કરે. (રિવાયા)

સવાલ-ગોઠ પશુ નમાઝ વાને પાંચ વખતમાંથી કોઈ એક પશુ નમાઝની અઝન થઈ ગયેલી હોય તે વખતે કુરઆન શં તિલાવત કરવી અગર મસ્જિદમાં ખીજી ઇત્મી કિતાબ પઢવી તે આખત ત્યાં ખાસ કરીને મગરિબની એન વખતે જેમકે અઝાન થવાની તૈયારી છે તે વખતે કુઆન શંની તિલાવત કરવી તેમજ તઅવીઝ હોરા વિગેરે લખવા માટે શરઅ શુ હુકમ આપે છે ?

જવાબ-સૂર્ય ડગની વખતે માયા ઉપર સૂર્ય આવે, અને સૂર્ય ઓઘમની વખતે આ ત્રણ વખતમાં કોઈ નમાઝ સહીહ નથી. નમાઝ સિવાય ખીજી કોઈ ઇત્મીહત કરવામાં વાધો નથી. કુઆન શંની તિલાવત કરી શકે છે. કોઈ વાંધો નથી તેમજ અઝાન પછી પશુ કુઆન શરીફ પઢી શકે છે બહુ જ્યારે વખત મળે કુઆન શં પઢવું મળ્યું સવાળનું કામ છે. એકએક હફ પર દસ દસ નેકા મળે છે. (દુરે મુખતર, બહર)

સવાલ-કેટલીક વખતે કામમાં અકસબ પડે છે કોઈ કામ કરવું હોય તો વહેમ થાય છે કે આ કામ કરવું કે ન કરવું ચિત્તે કરાર થતો નથી. એવા ગોઠા પર તસદ્દી માટે કંઈ પઢવાનું અથવા અમલ બતાવેલો કે જેથી કામ કરવા કે ન કરવા ઇતિમાન થાય.

જવાબ-જ્યારે કોઈ અધર કામ માટે આવી પડે તો મશ્વુસને જોઈએ કે પોતાના બાજુ ઇચ્છનારાઓમાંથી જે અક્કલાન હોય તેઓની સલાહ લે, કેમકે “વ શાવિરહુમ ફિલ અમરે” વોરિદ છે અને સલાહ આપનારાઓને જોઈએ કે દિલથી બરાબર સલાહ લેનારને બતાવે કે જેથી તેના હકમાં બેહતરી થય. આગર જે સલાહ બનાવનાર એથી હિલ્લુ કરી તો એટલે એવી સલાહ આપે કે જેથી મુજબ રહે તુકસાન પહોંચે અને એમજ સમજી બતાવે તો, આજ્ઞાની નજીક “ખાધન” એટલે અમાનતમાં ખિયાનત કરવાવાળો મશ્વુરો કેમકે “અલ મુરતશારી મુઅતમન” વારિદ છે. અને એજ આખતમાં “સલાતુલ ઇરતખારહ” પશુ સહીહ હદીસથી સાબિત છે. જેનો ખુલાસો નીચે પ્રમાણે છે.

હૉ રસૂલે અકરમ (સલ્વ.)એ કુરમાબું છે કે “જ્યારે કોઈ કંઈ કામ પડે અને કિલ ઘોઠા દે અથવા નહિ દે તો બે રકઅત નમાઝ પઢે અને સલામ પછી આ દુઆ પઢે.”

અરસાહુમ્મા ઇત્મી અરતખીરોકા બેહમોકા વસતકદેરોકા બેકુદરેતોકા વઅરસલોકા મિન ફદલેકલ અઝીમ ફાઈનકા તકદેરો વજા અકદેરો વ તઅલમો વજા અઅલમો વઅન્ત આજ્ઞામુશ ગુબ્બ. આજ્ઞા હુમ્મા ઇનકુન્તા તઅલમો અન્ના હાઝલ અમરા ખવરસલી શી દીની વમાઆશી વ આકેબતે અમરા વઆગિલેહી વ આગેસિહી ફ કદિરહ લી વખરિસરહ લી હુમ્મા ખારિકલી શીફુ, અલ હુમ્મા ઇનકુન્તા તઅલમો અન્ના હાઝલ અમરા શરસલી શી દીની વમાઆશી વ આકેબતે અમરી વ આગિલેહી વ આગેસિહી ફસરિફહુ વસરિકુની અનહા કદરિલીવલ ખેસ હવસો કાના સુમ્મા અરદિની મિહી.” (બુખારી શરીફ) જ્યારે આ દુઆ પડે તો “હાઝલ અમરા” ઠેકાણે પોતાના મકસદનું નામ લે જેમકે ફલાણી ઓરત સાથે નિકાહ કરવું, ફલાણા ઠેકાણે સફર કરવી વિગેરે બસ નમાઝ અને દુઆ પછી જે હકમાં બહેતર હશે તે બહેતર શય જશે, આ નમાઝ આજમાવેલી છે.

અવાજકી દુન

: સંજ્ઞાવનાર :

...બેકાર...

સાડીતેરસો વરસ પાછળ !

જગતની સાથે સાથે મુસલમાનો પણ એટલા બધા આગળ વધી ગયા છે કે તેમને હવે પાછળ હટાવતો સંભેગ આવી ગયો છે. ઇસ્લામી કદચર ને ઇસ્લામી સંસ્કૃતિના રક્ષણની તો આજે બડી બડી વાતો થાય છે; પણ યહ રહ્યું છે ફિરંગીયતનું રક્ષણ! આપણી સામે હમરત મોકંમદ મુસ્તુફા (સલ્લો)નું જીવન દ્રષ્ટાંત મૌજુદ હોવા છતાં, આપણે મગરીબી યજ્ઞકાંથી મોહાંધ થયા છીએ! કરબલામાં ફક્ત ૭૨ મુસલમાનો હતા; ત્યારે ઇસ્લામ બધામાં નહતો, અને આજે ૪૨ કરોડ મુસલમાનો છે, છતાં ઇસ્લામ બધામાં છે! ઇસ્લામના દાવેદારોની સંખ્યા આજે છે એટલી બધી વિશાળ ક્યારેય ન હતી? એજ એક ખુદા, એજ એક કુરઆન, અને એજ એક નબીને માનનાર ઇસ્લામીઓ આજે છે; પણ 'ઈમાન'થી કહીએ તો ઇમાન કમજોર બની ગયું છે! દેહતી ટાપડીપ વધી ગઈ છે પણ 'આત્મા', આત્મા વિનાનો જુનો અને જર્જરિત, નબજો અને કમજોર બની ગયો છે! મહમૂદ કાઝિમ અને મહમૂદ ગઝનવી, ખાલિદ બિન વકીદ અને મુસ્તાન સલાહુદ્દીન જેવા વીર માઝીઓના વારસદારો લઘુમતી-અઢગતીની મુંચવણમાં પડી ગયા છે!

જે દહી કાલ સુધી સુન્નત ગણાતી તે આજે કેટલીક નવી નજરો સમક્ષ બેવકુફીની નિશાની ગણાય છે, હરામ શરાય ખાનગીમાં તો હીક જાહેરમાંય હલાલ દરી ગયો હોય તેમ,

મુસ્લિમ લીડરો કેકાઇલ પાટોંગો દારા, પેપર જગતમાં જાહેરાત કરી રહ્યા છે! કરબના વારસદારોએ ઇસ્લામનો ઠેકા લીધો હોય, દાદીનું સાઈનબોર્ડ તો બૂંસાઈ ગયું છે, સાથે વીરતાની નિશાનીરૂપ મુજોનુંય નિકંદન થઈ ગયું છે! કુરઆનના હાદિઝો-શરીઓ, મૌલવીઓ અને મુબશ્શીઓની સંખ્યાનો આજે પાર નથી છતાં ઇમાનનો પારો નીચે ઉતરી રહ્યો છે! મરજુહો ઇલેક્ટ્રીક લાઈટ, અને રંગરોમાન તથા મખ-મલી માલીયાઓથી શણગારાયેલી છે, ગરમીમાં ઇલેક્ટ્રીકના પંખા, અને ઠંડીમાં ગરમ પાણીની વ્યવસ્થા છતાં નમાઝીઓની સંખ્યા ઘટી રહી છે! મુસલમાનો મરજુહો કરતાં સિનેમાને સારી રીતે વધાવી રહ્યા છે! હડીસો તરફ આંખ આડા કાન કરી, રેડીયો તરફ કાન રાખી, સિનેમાની એક્ટ્રેસો તરફ ધ્યાન લગાવી રહ્યા છે! અને ક્યાંક તો સિનેસર્કલમાં વધી રહેલા મુસ્લિમ રટારોના આંકડાને જોઈને અભિમાન પણ લેવાઈ રહ્યું છે! મુસલમાનોમાંય ધર્મ કરતાં નાટક એટકના બાવ વધુ અંકંકય, હાજ કરતાંય એમ. એલ. એ.ની ઇજ્જત વધુ અંકંકય? એસેમ્બલીની ચુરણીને 'જેહાદ' જેવું રૂપ આપાય, ને વિજય મેળવનાર 'માઝી' બની જાય ત્યાં શું કહેવાનું હોય? વધારે 'સીટ' અને વધારે 'નોકરી' મજે તો ઇસ્લામનું રક્ષણ થયું કહેવાય! ઇસ્લામ હવે બાજ મૂળા જેવી વસ્તુ બની ગઈ છે! દરેક એના નામે ચરી આવે છે! 'મઝહબ'નું દિલમાં બસે સ્થાન હોય

રહ્યું છે, ત્યારે દિંદો કાણું લરકર ઈડાનેશિયા-
દિંદો-ચીન વગેરે દેશાં હજી કેમ ગુલામ રહ્યું
છે ? એવે એક ઉમેરો પ્રશ્ન છેને ? નોકરોનું
માનસ તપાસવા માટે કેનેડાથી એક માનસ
શાસ્ત્રી નિષ્ણાતની આપત થઇ રહી છે । એવા
નિષ્ણાતોની આપાત દિંદમાં કયાં સુધી થતી
રહેશે ? એના કરતાં નોકરોનાં માનસ માપવાનું
થર્મોમિટરજ શોધાય તો કેમ ? બીજા અધા
પ્રશ્નોનું તો હીક પણ પેના ગિયારાં બૂખ્યા
ટપાલીઓ અને બૂખ્યા શિક્ષકોનું શું ? જો જો
કંઈ કામળ અને વિદ્યાનેજ એ લોકો બૂખમાં
ચાવી ન જાય !

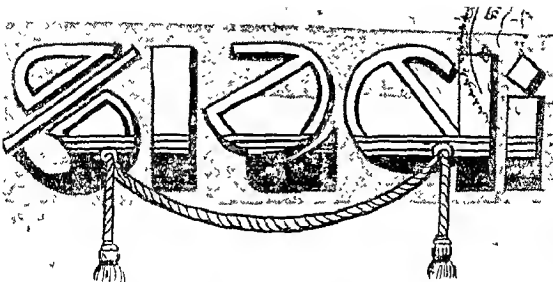
મહા મુશાયરો

મહાગુજરાત ગઝલ મંડળનો બીજો
વાર્ષિક મુશાયરો સુરત ખાતે તા. ૩-૨-૪૬ના
રોજ શ્રી. ઝવેરચંદ મેઘાણીના પ્રમુખરથાને
ઉજવવામાં આવ્યો. શ્રી. મેઘાણીના નામનું આકર્ષણ
એવું હતું કે ગ્રેડિસરો અને પ્રિન્સિપાલો,
પત્રકારો અને વકીલો, શિક્ષકો અને ક્લાર્કો,
સાહિત્યકારો અને સાહિત્યરસિકો જ્યાંજ
જ્યાં થઈ ગયા હતા. એમણે પ્રમુખરથાનેથી
આપણું કરતાં ધરાનથી આવેલી આ ગુલામની
હલમે (ગઝલ) ગુજરાતી કવિતાને નવી દિશા
દેખાડી છે એ બતાવ્યું હતું. ગઝલની મિઠાશે
આપણી કવિતાઓની કડવાસને ઓછી કરી
છે. ઉદ્ધાટનમાં પ્રો. વિષ્ણુપ્રસાદ ત્રિવેદીએ
કાવ્ય વિશે ઝીણુઝીણું ઉદ્ધટન કર્યું હતું.

હવે એ તો દોઝા જેવી વાત છે કે
'મુશાયરા' એ સાહિત્યનું એવું અંગ બની
ગયું છે. કે સાહિત્ય રસિકોની સંખ્યાની
'મુશાયરા'ને કારણેજ સંક્રાંતિથી વધી રહી
છે । 'મુશાયરા'ઓએજ 'કવિતા'ની સગ
લોકોમાંથી ટાળી છે. કાવ્યો સાંભળવા માટેની

આટલી બધી તાલાવેલી, આટલી બધી પડાપડી
ગુજરાતે ક્યારેય જોઈ નથી ? 'ગઝલ' સારી
રીતે ચોકપ્રિયતા પ્રાપ્ત કરી, રહી છે તેની
સાથે ગઝલકારોય વધુ જવાબદાર થતા જાય
છે, એના પ્રત્યક્ષ પુરાવારૂપ સુરતનો આ ઉદ્દેશો
મુશાયરો ગણાવી શકાય । ગઝલથી ભક્તનારા-
ઓને પણ કાન પકડીને એ વાત કયુલ કરવી
પડી છે કે 'આમ જનનના કવિતામાં રસ
લેતી કરવા માટે આના જેવું બીજું એક પણ
સાધન નથી.'

'ગઝલ' એ બહે ખાલી 'ચોકઠો' ગણાતી
હતી પણ આજે તો વિચારપ્રધાન, અને બાવના
કે-જીનિપ્રધાન બનતી જાય છે. બની
રહી છે ! એના પ્રત્યેની 'સુગ' હવે
હી ગઈ છે, જાકે ગઝલ વિરોધીઓ
ની ઉધ હી ગઈ છે । શામરો જરા વધુ ફરક
બને, જરા મુશાયરાના અતિરેક પર કાણુ રાખે
તો કાલે એ અંગ સાહિત્યમાં સૌથી મોખરે
હશે । સાહિત્ય પરિષદો મુશાયરા વિના દિલ્લા-
દરમ્મ લાગશે, અને આગળના ગઝલવીરો શય-
દાઓ અને 'નિસારો', ગનીઓ તે અખીરો,
રીરતીઓને હઠીઓ, મુસાઓ તે સામિરો,
સેફો તે આરોઓ કાલે સાહિત્ય આકાશના
અમકતા તારલા ગણાશે, પણ તે ક્યારે ? 'હું
પણુ કંઈક છું' એવી બાવના પેદા નહિ થાય
તોજ ! 'વાહવા'નો પવન એમને પુટખોલ ન
જતાવે એ અવ્યર્થના. બાકી એમણે પાડેલી
નવિન કડી પર નવિજ્ઞ ગઝલકારો ચાલતા થશે,
અને ગઝલ સાહિત્યના ઇતિહાસમાં મહાગુજરાત
ગઝલ મંડળનું નામ અમર થશે એ તો એનાં
કાર્યોની ધમરા જોતાં આજથીજ વર્તાઈ રહ્યું
છે. અને ૧૯૪૫ની ઉત્તમ ગઝલો પ્રગટ થયા
પછી એનું નામ વધુ ઉજવળ થશે, એવી
આશા અત્યારથીજ વર્તાઈ રહી છે

૬ ત્રી
'ચહશી'

પુસ્તક ૮ • અક ૭ • માર્ચ ૧૯૪૭

વ્યવસ્થાપક

'ત ૪'

રેહમતુલલીલ આલેમીન આવ્યા

હતુ જે લોહ મેહ-જ પર રતન વધને અમીન આવ્યા,
કૃપા વર વધને જગમા રેહમતુલ લીલ આલેમીન આવ્યા
હજારો વાર જેના આગણ રહુલ આલેમીન આવ્યા,
જગત ઉત્થાન પ્રતે તે ગરીબલ મુજનખીન આવ્યા
ખુશાની જીભ પર જેના વિષે અઝમવતો લકુમ આવ્યું,
મુઝમ્મીલ દીન લગને જ્યારે ત અયતુલ વહીન આવ્યા
થયુ ફરમાન પુર તે ખુદાએ મોકર હઇ દીધી,
ક આ કુરઆન નાકે લઇને અતમુલ મુમવીન આવ્યા
ખુદાના એક મહા ઉપકારનો દીન આજ છે 'સાબિર',
ક માનવ રૂપમા મહેબુબે રખીલ આલેમીન આવ્યા

'સાબિર' [વટવા]

ગોસે આઝમ—

યથ નખુવત અસ્ત ખલકુલ્લાહથી,
એ વાત પુરી યથ રસુલ્લાહથી;
ના હતું એ ગુપ્ત કંઈ અલ્લાહથી,
એ જગા પુરી વલીહલ્લાહથી.

જંગ હતું એ નૂરને લેવાને અધીર,
આવ્યા ન્યારે જગે પીરાને પીર.

હિંદમાં આવી હયા છલાનથી,
આવી ઝલક ગમદાદના ઉધાનથી,
દિલ યયા રોશન ખુદની શાનથી,
ને સદા આવી, દિલે બેલાનથી,

થાહે છલાં ગોસે આઝમ દસ્તગીર,
આવ્યા ન્યારે જગે પીરાને પીર,

નૂરની ફેલાઈ જગમાં રોશની,
ઉડી ગઈ નિંદ્રા ફરી મદહોશની,
એક ઝલક આવી જગતમાં નેશની,
અવતરી સહુમત જગે ફિરદૌસની;

વાગ્યા આખા જગતને પ્રેમ તીર,
આવ્યા ન્યારે જગે પીરાને પીર.

ના કદી કિસ્તી ફંસે તુફાનમાં,
વિશ્વાસ લેને છે જગે ઇમાનમાં,
ને નખીઓ, ને પછી કુર્આનમાં;
ને વલીહલ્લાહ કેરી શાનમાં;

‘ખેદાર’ છે એ પ્રેમશ્રી તુખલ અસીર,
આવ્યા ન્યારે જગે પીરાને પીર.

‘ખેદાર’ કુતિયાનવી

....આંધળાની આંખમાં છે એ કમાલ....

રૂબાઈ :

આશ દે દેને બધી આશ પણ બાળી નાખી,
મીડું બોલી લવન મિઠાશ પણ બાળી નાખી.
વેર બહાલાતણું શયદા કંઈ કેવી રીતે !
હાય ! મરવા પછી મુજ લાશ પણ બાળી નાખી.

×

ઃ ગઝલ :

કોઈથી છે આંખ એની લાલ,
ગેર કે આગે બચ્ચો છું બાલ બાલ.
કરગરીને મેં કર્યો એને સવાલ,
ગર્વથી એણે કહ્યું કે ચાલ, ચાલ.
શાયરીમાં ચાહું છું એવો કમાલ,
કે જમાનો ભેઠને આગે મિસાલ.
મારી આંખોમાં બળે છે દેગિઓ,
ભેડું છું હું એની આંખોમાં ગુલાલ.
સાડું નરમું લેશ એ ભેની નધી,
આંધળાની આંખમાં છે એ કમાલ.
આપની એ જિંદગી સદગેઅલા,
અગિયામાં પણ નથી ભેની મિસાલ.
કોઈએ પુછ્યું કે ક્યારે ચાલશે,
મેં કહ્યું તૈયારી છે બસ આજકાલ.
બોલ ના રા કોઈ દિવસે, બોલશે,
દે ગયો છે આજ 'શયદા'નો વિસાલ.

‘શયદા’

અવાઝકી દુન્ય

: સંભળાવનાર :

...બેકાર...

હિંદની હાલત !

દિવસે દિવસે હિંદની હાલત સુધરવાને બદલે વધુ ને વધુ બગડતી જાય છે. લગભગ પછી સુખ-શાંતિ સ્થપાશે એવી આશા રખાતી હતી લગભગને બે વરસ વિતી ગયાં છતાં સુખ શાંતિ અને શાંતિનાં સ્વપ્ને પણ દર્શન મળ્યાં નથી. ઉશ્કેરી અનેક આરમાની સુસ્તાની જેવી આફનો લોકોને માથે વરસી રહી છે. વચગાળાની સરકાર, વચગાળાની કાગ્યત્રાહિ શાંતિ પણ સ્થાપી શકી નથી ! શી રીતે સ્થાપે ! દેશના કબજાની બે દેશની બે અગેવાન સરકારો ટંગ એક-બેર રમી રહી છે. વચગાળાની સરકારમાં ખુદ સભ્યો સિઆળ તાણે સામ બણી ને ફૂંટર તાણે ગામ બણી જેવું કરી રહ્યા છે. બધાથે જાણે સમને લ બુદ્ધિનુ દેવણું કયું હોય પોતપોતાના પદમું દેશ વગડવાનામ મશ્ગુલ બની ગયા છે, અને એ બે આતાણુમા દેશનો દાટ વળી ગયો છે !

અખંડ હિંદુસ્તાન કે પાકિસ્તાન તો મળતું મળશે પણ હાલ તો અચનક પુટી નીકળતાં હુલ્લડોને પ્રતાપે ઇસ્લામ કે મસાણુના દડકે સુરક્ષિત થતા જોવાય છે ! આઝાદી તો મળતી મળશે પણ દીરાસળીયે મળતી નથી ! હા, દેશની એકતામાં આંપવા માટે, કોંગ્રેસના સપમાં આપવા માટે તો જોઈએ તેટલી અવાસ્તવિક દીવાસળીઓ મળે છે અને એવી સળીઓ આંપનારાઓનો તો આપણા સદ્માગી દેશમાં તોટોજ નથીને ! રાજકારિ ધુન્ધ

ધુન્ધીએ આપણને ધોળીના ફૂતરાની જમ મરના કે ઘાટનાય રહેવા દીધા નથી ! બીજું તો ઠીક પણ તેલ પણ મળતું નથી ! તેલને માટે લાઈનમાં હમાં મૂલતાં અનેકનું તેલ નીકળી જાય છે; તોય અનેક ટેલ ધકેલ પડીય તેલ મળતું નથી ને મજે છે તો નામનું ! ધકે તો મર્જીવનાં શિગડાંની પેડે અદસ્ત થાય છે. જો કે મેં મારી સગી આંખે હજારો એકરોમાં પહોંનાં લીલાંછમ ખેતરો જોરાના જોયાં છે. તો એ જાય છે ક્યાં ?

રેલનીગમાં દિવસે દિવસે અનાજ ધરીજ રહ્યું છે; એના કરતાં અનાજ બિલકુલ બધ કરી વિટાગી-લની ટિકડીઓજ અપાય તો કેમ ! અને તેનોપ બદોમસ્ત ન થઈ શકે તો પછી ફૂતરાને મારવાનું ઝેરજ માનવો ને માટે ઠીક છે ! ઘટતું રેલન અને વધતી વસ્તીને પહોંચી વળવાનો એ સિવાય બીજો શો ઇલાજ છે ! કાપડની પણ એવી એજ હાલત છે ! મીતો ચોલીસે ચોલીસ કઝાક ધૂમાડા કાઢતી જાણાય છે છતાં કાપડની તંગી હજી કેમ દૂર થતી નથી ! આગળ ઉનાળો આવે છે એટલે પ્રધાનો, અગલદારો વગેરે લંગોટીની પહેત કરે તો તેમનું જોઈને આમ જનતા પણ લંગોટી ધારણ કરતાં; એકકસ કાપડનો પ્રજ હગવો બને ! લોકો તો ઘેટાં વરણ હોય અનુકરણ કરનામાં એકક છે તો ઓછામાં ઓછું લીડરોએ તો લંગોટી બાંધવાનું વિચારવું જોઈએ !

અમને એ સગજ પડતી કથી કે સરકાર 'અમારે ઘેર આવશે નહિ ને તમારે ઘેર જમશે નહિ' જેવા કાયદા શા માટે પસાર કરે છે જે વસ્તુઓ બીજાઓના હાથમાં છે તે પોતાના કબજામાં લેતાં પહેલાં શાનો બાવ બાંધી દે છે? બાવ બંધાતાંજ તે વસ્તુ બજારમાંથી અટલાંટિક ચાર્ટરની જેમ અટકી થતાં લોકોને વલખાં મારવાં પડે છે. જમલાના બજારની કીમત બગત્રો આંકે એનો અર્થ શો? કાં તો સરકાર બધીજ વસ્તુઓ પોતાના કબજામાં લઇ તેનો કંટ્રોલ બાવ મુકર કરી સરકારી દુકાનો મારફતે વેચે; કાં તો સહનર કંટ્રોલ ઉઘાડીજ શે; નહિતર આવી બેઠગી રહ્યારથી તો દેશ વધુ ને વધુ આક્રમકતામાં પડેલાં જશે ગરીબ જનતાની લીકી વાડીઓને કાળાં બજારના આપલાઓ ઉજ્જડ કરે તે પહેલાં સરકાર એતે તો સારું નહિતર ગરીબની હાથ ભારે પડશે! 'તુવરી હાથ ગરીબજી કજી ન ખાલી જાય' ન છુટકે!

હકીમ સાહેબની દવા લેવાતી હોય, અને તેનાથી કંઈ ફાયદો ન થયો હોય તો દર્દી, હકીમ સાહેબને ધીમા અવાજે કહે કે "કડી હોવાથી ઘણીજ અધરી પડે છે; માટે કોઈ મીઠી દવા હોય તો આપોને!" પેર અનિશ્ચિત થઇ ગયું હોય ને સપાટક તરફથી જાહેર કરવામા આવે કે; "બજારમાં કોટાના કાગળ પણ મળતા નથી અને મળે છે તો મહામહેનતે મળે છે માટે જે પેર એક બે અઠવાડિયાં લેટ થાય તો વાચકા એની માશી આપે!" કોઈને ત્યાં સારું સારું જમવાનું હોય જેથી દિલખેલીને બહાવો ચઢારીને ખાધું હોય, અને ઘેર ગયા પછી ઘરવાળીએ પણ મોમાં પાણી છુટે એવી કોઈ વસ્તુ બનાવી હોય જેથી તેનો આગ્રહ થતાં "પેટમાં જમા

નથી છતાં હાથ પાછો ઠેલનો નથી!" એમ કહીને દસ પંદર કોળીયા ખારી લે! એમનાં દેવાનું નીકળી ગયું હોય છતાં કોઈ બોળાં ખીતા વહેપારીને ત્યાંથી સાડીઓ વધાર લાવીને એમકાને રિજવવા પેરવી કરે! યુનિવર્સ પાંડતેના કોઈ મેમ્બર, મુસ્લિમ લીગમાં જોડામ જાય, અને પાછો ખિસ્સા હથેત જેવાના દલાલુથી પાછો યુનિવર્સ પાર્ટિમાં હેલાની લાલચે જોડાતાં એમ કહે કે; "કેટલાક મિત્રોના દલાલુથી હું યુનિવર્સ પાર્ટિથી અલગ થયેલ હતો; આજી હું તે પહેલેથીજ યુનિવર્સ હોલ, એ પાર્ટિનેજ ટેકા દેતો આવ્યો છું, અને બાંધબમાં પણ એને વળગી રહીશ!" [રિવાસન]

રેલનના સમયને સંજોગને પિછાપવા વિના કોઈ પરોઢાની પદ્ધતિ આવણે ત્યાં પધારે અને પધારતાંની સાથે કારણમાં જણાવે કે; 'આપની તખીયતના સમાચાર જાણીને કેટલુક કાગ હનું તે પડનું મૂકીને દોડી આવવું પડ્યું! (જે કે આપની તખીયત ઘોડા જેવી હોય, અને તે પરોઢા પદ્ધતિનો સેનાપતિ મારા જેવો બેડો બેકાર હોય છતાં) મુશાવરામાં કેમ સામેર મજાત વાંચતાં પહેલાં ગરબ કરતાં પાધડી ભારે જેવી પ્રસ્તાવના રચુ કરે કે "મને નો આજેજ મુશાવરાની ખજાર પડી, અને પ્રમુખ સારેખના આગ્રહથી અત્યારેજ બેચાર શેર લખી કાઢી છે, જે તમારી આગળ નીચુ કરું છું!" અને પછી હનુમાનના પૂછડા જેવી લાંબી મઝલ રચુ કરે નો ખાતી લેએ કે એ મિચ્છારો ન છુટકે એટલી બધી તકલીફ રહ્યારવી પડે છે! મેહલનીઓ ન છુટકેજ વાચક કયાં પછી તેની શીલ નહિ પણ તજ રાણુ લે છે! પીરે પણ ન છુટકેજ મુગીદા પાસેથી કંઈક વસૂલ કરે છે! અમલદારોને પણ ન છુટકેજ પોતના મોટા પેટને ઘરવા નજરાણુ વસૂલ કરે છે વડીલે પણ આદિમ ખર્ચ

નિભાવવા માટે ન છુટકેજ જુદું બેલીને
‘મેડી શીસ -મે છે’ ની કીઓ પણ
ટિકિટ વગરના પેસેન્જરો પાસેથી ન છુટકેજ
દાદિયાં એકાદરે છે। અંગ્રેજો પણ ન છુટકેજ
હિંદ પર પરોપકાર કરવા આવી બસો વરસથી
આગો જમાવીને પડ્યા છે। અંગ્રેજોનું લશ્કર
પણ ન છુટકેજ મિસરની બાજાબને માટેજ
હજી મિસરમાંથી હજી નથી। જ. સ્ટમ્પો
પણ ન છુટકેજ બિચારી ગરીબ ચામડીનું
રક્ત પણ કરવાના હેતુથી દ. અફિકાની પાર્લામેન્ટ
માં ‘પેગોગા એક્ટ’ અને ‘થેટો ઓલ’
પાસ કરાવ્યું છે ને? ફ્રેન્ચેજો પણ ન છુટકેજ
દિલ્લીનીમાં લશ્કર હિતારી વિએટનમ લશ્કરના
બુલ્ડોઝરથી ગરીબ બિચારા માખાળાદને ઉગારવા
મથી રહ્યા છે ને। રવ લોકો પણ ન
છુટકેજ ઇન્ડોનેશિયાનો ઉદ્ધાર કરવા ત્યા પડી
ગયા છે ને। અમેરિકન લશ્કર પણ ચીન પર
પરોપકાર કરવાના હેતુથીજ, જૈન ઊંઝરોને
દેખમાં મૂકીને પારકા પધર પડ્યું છે ને।

એડીટર પણ ન છુટકે દેશને કે કોમને
સુધારવા ચારજ પેપરો કાઢે છે ને। ફિલ્મો-
વાળા પણ ન છુટકે સમાજને સુધારવા
ફિલ્મો કાઢે છે ને। પાર્લામેન્ટે પણ ન છુટકેજ
હિંદ તથા બ્રહ્માની હાલતથી, કંપી બીડીને
હિંદ તથા બ્રહ્માના આગેવાનોને પોતાના ઘેર
બોલાવીને આઝાદી આપી દીધી હતી ને।
અમેરિકા ગિઆર ન છુટકેજ જગતના લહેપારી
બનદરમાં પોતાનાં નાણાં પરોપકારાર્થેજ
વહેવરાવી રહ્યું છે ને? અધી ખેડો અને
વિગા કપનીઓ પરોપકારાર્થેજ ન છુટકેજ
નાણે છે ને? એ હાતમતાબના દીકરાઓ પેદા
થયા ન હોત તો આપણે ગરીબ ગયા પછી
આપણાં બાલબચ્ચાનું અભીના યજ્ઞતે રક્ષણ
કાળ કરત (૧) પીઠાં પણ કાઢના દિલ્લો
ગમ દૂર કરવા ન છુટકેજ કલાકોને ઉઘાડવાં
પડે છે ને। આમ અર્ધુષ જગત લોકલવાણુર્થે,

પરોપકાર અર્થે ન છુટકે કરવાનાં કામો કરીને
નબી રહ્યું છે તો? આજે તો લોકો ન
છુટકેજ ધર્મને પણ મને છે ને।

અમારા લીડર!

અમારા લીડરનો ભપકો અને દાંડ, એક-
ટીમ અને અબીનય તે ‘પ્લેટફોર્મ’ પર ચઢે
છે; સારે જોરા ગમે છે, કેટલાક તો સરકસના
રીંગમાંસરની દબે છાતી કાઢીને બાપણુ કરવા
ઉભા રહે છે, તો કેટલાક સખ્તપરીની જેમ
કમરે હાથ ફરને ખર્ને બાજુએ ટલ કરના
ચક્કર કરીને બાપણુ કરે છે, તો કેટલાક
ટૂંકનખા હકીમની દબે ધાંડા પડીને કાઢને
બોલાવતા હોય અને ધોતાવર્ગ ખુદરાઓનો
હોય એમ બેસવા માંડે છે, તો કેટલાક રવ-
લીડરની જેમ બચા ચઢાવીને તથા ડોળા
કાઢીને બોલે છે।

એ લીડર પોતાની જાતને એટલી મદાન
સમજે છે કે પોતાનાથી જરા દલકા કોઈના
લીડરની સાથે વાત કરવામાંજ નજી પોતાની
જાનનું અપમાન સમજે છે। ખીમ નાના
લીડરની સામે આવી વર્તણુક રાખે સારે
સામાન્ય જનતાની સાથે તો વાતજ શી કરે।
લીડર ગમે તે પ્રકાર ‘પ્લેટફોર્મ’ પર ચઢી બેસ-
વાનીજ પેરવી કરે છે, જો આમણી જગ્યા
હેલવને ‘પ્લેટફોર્મ’ પર જગ્યા ન હોય તો તે
આમ જનતામાં બેસી પોતાની લીડરિને કલંક
લગાડતો નધી પણ આડેઅપડો ફરતો રહે છે,
અને આવતા જતા લીડરોની સાથે ગાણી
જોમને વર્તાવાપ કરતો રહે છે. જો કનનસામે
કોઈ લીડર, વાતો કરતર ન મળે; તો દૂરથી
‘પ્લેટફોર્મ’ પર તો ચઢીજ બેસે છે, અને ચઢી
બેઠા પછી મુખ્ય લીડર સાથે વાત કરવાનો
એ મોડો ઉભો કરે છે, જો તે વાત ન કરે
તોય તેની વાતમાં તાપસી પુરી હસવાનો
દાંઝ કરે છે।

ભાણુકારા !

મૂખ્ય લીડર તે કહેવાય કે જે વર્કિંગ કમિટિના સભ્ય હોય. કાર્કરીઝનાં મેમ્બર હોય કે પ્રધાન હોય. પેણો ઉમેશ્વાર લીડર એમની મહેરબાની મેળવવાનો અને આમ જનતા પર છાપ પાડવાનો એક પણ પ્રસંગ કાયદી જવા દેતો નથી ! એકા મળતાં તે ભાણુ કરવા ઉભો થાય છે; અને ટાઇમની તો જાણે કચીઝ કીમત ન હોય તેમ ભાણુ દીધેઝ રાખે છે પ્રમુખ તરફથી ઘંટી વગેરે તો તે 'ફક્ત પાંચ મિનિટ' ગાળીને પચાસ મિનિટ સુધીય રેડિયો રોકાતો નથી ! જાણે એ પાંચ મિનિટ ન જાયે તો આંતરરાષ્ટ્રીય જનન ચાતવું ચલી જશે એવીજ એની ઉદાર માન્યતા હોય છે, તે વારંવાર કહે છે કે; "શુ કરીએ દિહુરતાન જેવા કમનસીબ દેશમાં, શુલામ દેશમાં જન્મ્યો છું આમી જે શુરાપમાં હું જન્મ્યો હોત તો તો..... (જનતાને ઉધુચનું કરી દેતી) શુથર કે કાર્કમાકર્ક, જ્યોર્જ વૉર્સીંગ્ટન કે લેલીન કરતાં પણ વધુ પ્રખ્યાત થયો હોત !" એના ભાણુમાં અનેક લીડરોનો રંગ અને ઢગ જેવામાં આવે છે અને આગતે આમ શાકુ ધપાવીએ ઘડી કલાસમાંથી સેકન્ડ કલાસ, અને સેકન્ડ કલાસમાંથી ફર્સ્ટ કલાસ લીડર બની જાય છે ! અને ફર્સ્ટ કલાસ લીડર બની ગયા પછી તો રવર્ગને અને એને પોતાને ચાર આગળનુજ છેડુ રહી જાય !

નહી ! આણું કશું કરેય તારા કિનારા પર ક્યારેય જોવામાં નથી આવ્યું, ક્યારેય જોવામાં નહિ આવે."

પશ્ચિમ તરફથી જંગલી પરન સુસવાટા મારે છે. દવાનાં જોરજોરથી વરોળિયાં થાય છે. વાત વરણુમાં ફર...ફર સુધી આ સદ્ સંબળાય છે : "મેરી, ઓ મેરી ! જાઓ અને ઢોરોને ઘેર લાવો. ઓ મેરી ! ડી' નદીની રેલી ઢોરોને ઘેર લાઉ આવી."

અનુ : અ. મતાર એમ. ડરનાન
પશ્ચિમ તરફથી જંગલી પરન સુસવાટા

મારે છે. દવાનાં જોર જોરથી વરોળિયાં થાય છે. વાતાવરણમાં ફર...ફર સુધી આ સદ્ સંબળાય છે.

મેરી, ઓ મેરી ! જાઓ અને ઢોરોને ઘેર લાવો ! જાઓ, ઓ મેરી. ડી' નદીની રેલી વટાવીને ઢોર ઘેર લાઉ આવી."

પશ્ચિમના વધુ-સુસવાટાને શીધે પાણીની છોળો ઉડી રહી છે. પાણીમાં ભરતી આવી રહી છે. જોરજોરથી પાણીનાં મોટાંને મોટાં થતાં મોટાં નદીના પરને-નદી પરની રેલીને -મેરી વળે છે-ઘેરતાં જાય છે-ઘેરતાં આગળ આગળ વધતાં જાય છે-આગળ અને આગળ ! આ જોર નદી-પટ છે, જ્યાં મેરીના સુદ નાના પગો એક સમયે દ્રષ્ટિગોચર થતાં દળાં; આ એજ નદીનાં તર છે, જોણે-આહ ! મેરીને પોતાના મર્મમાં છૂપાવી-ઝૂટવી લીધી-તાર... તર-એ સમયે, જ્યારે હુમ્મસના કાન્ને બળિ અસ્પષ્ટ બની હતી આહ ! તે પછી મેરીનું દસનું રિગ્ગથ મુખપિંડ રહી પણ કે અને પણ ક્યારેય પણ જોવામાં નથી આવ્યું. રહી પણ નહિ ! રેટનું ફર !

"અરે ! અરે ! જુઓ, પછે કંઈક તણાય છે ! શુ એ ઢેરકું છે ! ના, ના, કંઈ માછલી જેવું દેખાય છે અરે ! આ તો કોઇના વાળો તરી રહ્યા છે !"

હુમ્મસથી છાપેલા પટ પર ઉભેલાં લોકો ભાતભાનના અનુમાનો કરે છે. કોઈ કંઈક કહે છે, કોઈ કંઈક. કોઈને તેની પડી નથી. કેઇને મેરીને અચાનકનું સ્વપ્ન નથી. બધા દિગ્મુઃ બનીને ઉભા છે.

"આવા સોનેરીવાળો અને તે આ પૂરમાં ! શુ આ સુદર વાળો ચરિતપાતિને લેટ ચપડો ! મોખ્ખો-કર મોખ્ખો-મૂખ્યાં મોખ્ખો-શું એને ભરખીનેજ જ પશે ! આહ ! ઓ ડી'

તઝમીન

ગર ગઝલ "માહિર"

જગાગ સાહેબઝાદા 'કમર' સાળ [શુનાગદ]

દેહર કે સોએ હુએ દિને જગા દેતા હું મ
આહ કરકે અર્ગા કે પરદે હિલા દેતા હું મેં
દાસ્તાને શીક, જગ અપની મુના દેતા હું મેં

હુસ્નદી ખ્યાલીદા મેહદિલ કે જગા દેતા હું મેં

કિસ ળલ'દીસે ખુદા બને સદા દેતા હું મેં

બર્કે દી માનિન્દ વો આએયે એદ લોહરગએ
હુમ સબસને લી ન પાએયે કે વો તળપા ગએ
હાય વો કાદિર અદાએમિ સિતમ કયા ઢાગએ

કયા પગર હુઝ દીદા નઝરો સે વો કયા ફરમા ગએ

રાઝ એક ઉમ્મીદ દી મેહદિલ સગલ દેતા હું મેં

મુઝમેં યે તાકાત કહાં કરતા લે મેં આહો કુગાં
મેરે નાલો' દો લે મુનતા કાંપ બતા આસ્માં
હાલેદિલ અપના'મેં : ય કદે હમદમ બયાં

મુખ્તિલાએ કરમકશ કળ સે, હૈ કદએ નાતવાં

એક ચિ'ગારીકો મુદતમે હવા દેતા હું મેં

હસરતો અરમાંકા અપને એક બહાના છેગકર
દાસ્તાને ગમ લે અપની વાલેહાના છેગકર
ગરળતે દિલ પર મહુખ્બત કા 'તરાના છેગકર'

ઇસ તેરે રીશન તખ્ખાસુમકા ફસાનો છેગકર

મેહદિલોમેં હુસ્નદી શમ્યા જલા દેતા હું મેં.

હાલ બતલા દેતા હું મેં અપને કદએ અરકા
યા કલી લિખ દેતા હું શિકવા જક્ષએ યારકા
યે સહાન હૈ 'કમર' અપને દિલે બીગર કા

ઔર કુચ મસરફ નહિ 'માહિર' મેરે અરઆરકા;

દર્ સે લખરેઝ એક નમ્યા મુના દેતા હું મેં

‘પ્રેમી’ નિઝામી મહંમદ.

“દીન” અને “નિઝામ”ના માલિક અને તંત્રી જનાબ નિઝામુદ્દીન એ. ફરૂશી ‘પ્રેમી’ શનિવાર તા. ૨૨-૨-૧૯૪૭ની સવારે હાર્ટ ઇફ્ટ થવાથી જન્મતત્તનથીત થયા છે.

ખુદા મહૂંમની મગફિરત કરે અને કુટુંબીઓને શ્રેષ્ઠે જમીલ અતા કરે. આમીન.

ગુજરાતના મુસ્લિમ પત્રકારો, લેખકો અને કવિઓમાં ૪૦ ‘પ્રેમી’નું સ્થાન મોખરે હતું. સને ૧૯૦૨માં ૧૮ વર્ષની વયે ફક્ત એક પાઠ્યની કીમતનું સેઇકુ પત્ર ‘સીરાત’ નામે જનાબ વહીમુદ્દમ્મદ સી. મોમિનના સદકારથી પ્રગટ કરવાનું સાદસ ખેડી જોમ બનવાનું હતું. આયિક નુકસાની ઉઠાવ્યા પછી તે પત્રને બધ

કલાની તેગને ફરજ પડી હતી. સને ૧૯૦૩માં “કુદ્દિષ પ્રકાશ”માં દમરત ઇમામ ફુસૈન (અફઝ) વિશ્વ એક લેખ પ્રગટ થતા ૪૦ મુન્શી ફતેહખાન, મોમિન અને મહંમદના પ્રવાસોથી લેખકને મારી આગી પડી હતી સને ૧૯૦૭માં ‘અવરદાર’ નામના મુસ્લિમ અકબારનું અને તે પછી રંગૂનમાં શેઠ મામસાની ગાઝિઝીના રંગૂન સમાચારના તત્રોપદને શોખાનું હતું. રંગૂનથી સને ૧૯૧૧માં દિલ્લી નામે પાઠા ફના દિલ્લીમાં રાજદારી શક ઉપરથી તેગની ગિરફતારી ચપ્પ હતી અને કેટલાયે મનીરાંઆ પછી તેમના પીરો-મુશિદ દમરત ખવાગ દસન નિઝામીના પ્રવાસોથી મુક્ત મેળવી શક્યા હતા અને ૧૯૨૨માં “બિલાહન” સાપ્તહિક ચાલુ થતા પ્રથમ તત્રી તેઓજ જન્યા હતા ૧૯૨૫માં ‘બિલાહન’થી છૂટા થક “દી” સાપ્તહિક અને સને ૧૯૩ મા ‘નિઝામ’ માસિક ચાલુ થયું ? જે બન્ને આશ્વાન મુધી ચાલુ છે અને હવે પછી તેના બેઝ તેમના વડા ફરજાંદ ગિયાં નજીબુદ્દીન ઉદે પાશામિયાના શીરે આવી પડ્યો છે.

કાષ્ટદે આઝમના આદેશને અનુસરી મુસ્લિમ લીગના ઝડધરી બી ઉરેર લીગની પ્રતિઓમાં તેમણે જીવન મગર્પી દીધું હતું અને હંદસ વર્ષથી અમદાવાદ ઝિંતા મુસ્લિમ લીગના તેઓ સરનથીત હતા. ઇમામ મુસ્લિમ લીગ પાર્ટીમેન્ટી બોર્ડના પશુ તેઓ સભ્ય હતા. તદુપરાત મુસ્લિમ ગુજરાતી પત્રકાર મડળના પ્રમુખ અને કેટલીયે રચનિક સરચાઓના તેઓ સભ્ય હતા.

રતખાવે હસમુખા સાથે એટલાજ મહોર અને મિત્રનસાર, નમાઝ-રોઝાના પાનંદ અને સફિયાએ ફિરામ પ્રાથે અત્યત અકીમત હતા મિત્રમડળ બહેાનું હોવા છતાં દરેક પ્રાથે હંમેશા હુરનેજાથી જોતા. એક વાર એ કેલથી મળતા તો મુયાકાત બીજી વાર તેમનું બાજેજ મૂકતા. વિસાક સમયે તેમનું વય ૧૧ વર્ષનું હતું. તેઓ તેમની પાઠળ એક રિષકા તથા ફરજાંદો અને બે દીકરીઓનું કુટુંબ ઓડી મયા છે ખુદા પાશ તેમને સજે જમીલ અતા કરે. આમીન.

એક ઉર-રૂપશી
...આવના...

પરંતુ-હું ?

જ. 'અદીબ' કુરચશી

પરંતુ-હું ?...

ઉપનર્મમાં બહાર આવી, પાનખર ગમ્મ.
વિવિધ પુષ્પો ખીલ્યા. અને-એ નાનું શુ જગત
ઉદ્ભાસ અને ઓજસ મય પ્રાપ્તી મધું. બાજો
દુન્યામાં જન્મત ! !

—પુલ્કયુષ !

તને તારી ખોવાઈ ગએલી પ્રિયતમા પુનઃ
મળી ગમ્મ ! અને તું હવે વિરહ ગીતો નહિ,
કિન્તુ કૂસોથી લગકની રક્ષ-હટો. પર-મીસલ
—ગીતો અન્નાપશે તારી શુદ્ધ પાનખરમાં
વસંત આવી, પરંતુ... પરંતુ-હું ?—

હા...અમર !

તારો એ કાળ સમ-દિવસ વિતી ગયો.
નિશા આવી, અને અનેરી સૌરભ સાથ
લાવી ! અત્રિ મીઠી રહુરી...

કમળ પુષ્પ...દિપી ઉઠ્યું અને...અને
તું તારા મહુ દુઃખદર્દ પિસરી જઈ હવે તેની
સુવળી ગોદમાં લપાઈ જશે, અને. અને-તેના
મિષ્ટ-રસથી તારે નિગમ સંતોષી લેશે; પરંતુ—
પરંતુ-હું ?

તારી વહાલી શરૂઆ દિપી ઉઠી અંધકાર
દર મુદ્દર નાશી ગયો—સિંતળ અનિલ દહેરાતો
રહી, કિન્તુ તુજ ગિલનની આશામાં એ
હનુય જાણતી રહી છે.

આવ.. આવ પતંગા !
સત્વર આવ !...અને તારી મુદતની
વિરહાગ્નિ તૃપ્ત કરે ! રે...તુજને તારી પ્રિય-
તમા મળી ગમ્મ, પરંતુ...

પરંતુ—હું ?

હે શરાખી !

પધારો...પધારો તૃપ્તા તૃપ્ત કરો ! તમેય
તડપી રહ્યા છે ને-મુરાદેવીના વિરહમાં ? હવે
એ તમારી મુરા-સાંધવી સાકીના મસ્ત હરેશીમાંની
મુરાદિમાંથી તમને સાદ દે છે—

તમેય એકમે અમી-કુપો ગઠગઠાવી ધરમ
જશે, પરંતુ...

પરંતુ—હું ?

*

જન્મત જનો !

તમારી સહુની કાંઈ ને કાંઈ મુરાદ કોક
દિ' ને કોક દિ' ફળશે ખરી ! તમે ખુશખુશાલ
યજ જશે એ મદમાં, પરંતુ...

પરંતુ—હું ?...

x

પરંતુ—હું ?...

હું અર્ગગી દત્તારો અને ન બાજો કેવોય

પાપી છું ? ! કે મને-મારી પ્રિયતમા મળશેજ
નહિ ! આ જન્મે તો કદાપી નહિજ !

મારી વહાલી...

આ જગમાં નથી; પણ મને ને દર જગે,
હરપલે દેખાય છે. પરંતુ-હું ? હું એ પુવિત્ર
અન્ના ને આંગી શરૂતોજ નથી ! : રે ભાગ્ય !

હું 'યુદ્ધમુક્તા' ગીતો સાંભળી અશ્રુવહન
કરું છું ! અગત્યું શુંજન સાંભળીને પણ
અકથ્ય રહન કરું છું. પતમા ને સમ્માની
પ્રદક્ષિણા કરતો નિદ્રાળી જિગરતું ખૂન અક્ષો
માં ભરું છું સગલયમાં ખડ ખડતા ભ્રમ
ભોઈ હાલકાલ કરતોએ વાન કરું છું !

—અને ..

કદિ' કદિ' તો મગની નિરાશા ચાંદોમાં
સરી પડે છે પણ ખરી;

એવી વિજળી ભરે પડી ભરે;
મારી ઉમીદ આ પડી ભરે,
જિન્ના પરથી ફિલ ઉડી ભરે,
મુજ કદન ! તન ભરે સકી ભરે !

પરંતુ—હું ?

પરંતુ-હું ? હનુય જાણતો છું. અને એ
આશ પરજ છવું છું કે કોઈ ન કો દિ
મારી સનમ રાજ યજ ભરે, અને મારી
મુરાદ ફળી ભરે !

....ખુદા હાફિઝ....

લેખક : એમ. કે. મનિયાર, બી. એ.

બન્ને હાથો વડે ખરીના સગીઆને પકડી
ઝેનમ ઉભી હતી. દૂર દૂર ક્ષિતિજમાંથી હડી
આવતાં પખીઓ, આકાશ ઉપર રંગબેરંગી
આકાર ધારણ કરતાં વાદળો અને લીમડાની
કાળ વચ્ચેથી ડોકીયાં કરી નમતાં જતાં સૂર્યને
તે નિહાળી રહી હતી તે હબી હતી તેથી
થોડે છેડે તેનો વૃધ્ધ પિતા એક ખાટ ઉપર
સેતો હતો. તેની આંખો ઉપર પટો બાંધ્યો
હતો. વારે ધડીએ તે હથેને પટા ઉપર ફેરવી
ખાનુએ સરકાવી દેતો હતો. "બેટા." વૃધ્ધે
સહેજ મેહુ પહોળું કપડું અને આવાજ
નીકળ્યો. સગીઆને બન્ને હાથો વડે પકડેલા
રાખીનેજ ઝેનમે ડેક ફેરવી "મને બોલાવી
અબ્બા?" તે બેલી "હા બેટા." વૃધ્ધે જવાબ
આપ્યો. ઝેનમે સગીઆને છેડી દીધા અને
વૃધ્ધ પાસે જઈ ઉભી બહી. "પાણી પીવું છે?"
છેડે મૂકેલા પાણીના કુળ તરફ જોતાં
તેણે પૂછ્યું.

"ના, બેટા તને પુઠવું હતું." કહેતા
વૃધ્ધે હથેલી પટા ઉપર હાથ ફેરવ્યો.

"શુ?" સહેજ હસના તેણે પૂછ્યું.

"બેટા." કહેતા વૃધ્ધે જરા ચંબી ગયો.

"સમજી ગઈ અબ્બા" કહેતા તે ખાટ
ઉપર બેસી ગઈ તેણે પિતાના બન્ને હાથો
પકડ્યા, ને પછી બેઠી. "પાટો દાકતરે કાઢે
છોડના કહ્યું છે ઝેનમ સમજી ગઈ હતી, આજ
આખા દિવસમાં વૃધ્ધે એ પ્રશ્ન અનેક વાર
પૂછ્યો હતો.

"કેટલા વાગે?" થોડી વાર થઈ જઈ
જદ પ.છા બેઠો.

"માંજ પડનાં. ધીરજ રાખે અબ્બા
અત્તાક છે સપથું હીર થઈ જશે" પિતાને
ધીરજ આપનાં ઝેનમ બોલી.

"બેટા પાટો બેઠવા પછી હું બેઠ
શકીશ!" વૃધ્ધે અડી ઈર્ષી બેઠો.

"કેમ નહિ અબ્બા?"

"એક આંખ તો ગઈ બીજી પણ મળતો
હું છેક નકામો થઈ પડીશ. વૃધ્ધે બેઠો.
અને એક હજીવો નિશાસ તેના હંવામાંથી
સરી પડ્યો.

"અબ્બા ધીરજ રાખો અત્તાક છે તમારી
આંખ સુધરી જશે." પિતાને શાંતવન આપના
બેલી

"શું કહ્યું બેટા હું બેઠું શકીશ?"

"હા. હા. કેમ નહિ."

"તો હું પહેલાં કેને બેઠા અજર
છે બેટા?"

"ડાક્ટર ને." સહેજ હસનાં ઝેનમે
જવાબ આપ્યો.

"નહિ મારી ઝેનમને." કહેતાં વૃધ્ધે
ઝેનમના હાથો સ્નેહથી છાતી સાથે દબાવ્યા.

"બેટા તને વદ ન હોય તું છેક નાની
હતી ત્યારે તારી મા શુઝરી ગઈ અને મારે
માટે એક નિશાની મૂકવી ગઈ.

"નિશાની?" આશ્ચર્ય ઝેનમ બેલી.

"હા બેટા." ને વૃધ્ધે આગળ ચનાવ્યું
"નિશાની? તારી મા તારા જેવીજ હતી."

"શું કહ્યું અબ્બા મારા જેવી?" અને
ઝેનમે સામે પડેલા અરીસા તરફ જોયું.
અરીસામાં તે પોતાને નિહાળી રહી.

"હા તારા જેવી" વૃધ્ધે જવાબ આપ્યો.

"મારા જેવી?" ધડીબર માટે તે પોતાને
જુવી ગઈ અને તેને જાસ થયો જ્યારે
સામેના અરીસામાં તે પોતાને અલગ પોતાની
માતાને બેઠી રહી હતી. "મા." અભણે
તેની બોલી જવાયું. સહેજ એ જળમિદુઓ

તેની પાંપણો ઉપર ઝળકવા. અરીમામા તેણે
એ જોયું તે ચમકી ને પિદુઓ વૃધ્ધના
હાથ ઉપર ખરી પડ્યા. 'એરા' વૃધ્ધ જોઈયો
"અબ્બા" જૈનમે ધીમેથી જરાખ આપ્યો.
બંને પિતા પુત્રી એકમેકના હાથને રનેદથી
દબાવી રહ્યા.

• એ વખતે ક્ષિતિજમાં કાળાશ વ્યાપી
ગઈ હતી. અને રાત પડી ચૂકી હતી

x x x

(૨)

આખરે વૃદ્ધી શકા ખરી પડી આખ
ઉપરથી પારો ખૂંચ્યો પચુ અધકારપટ ન
ખૂંચ્યો. વૃદ્ધની આખો નુલ્લીન થઈ ગઈ એક
આંખ તો વર્ષો ઉપર ગઈ હતી, ખીજી જતા
વૃધ્ધને ખૂબ દુઃખ થતું. તેના નુલ્લીન નેનો-
માથી અશ્રુપિદુઓ વહેવાર થયા તે દિવસે
જૈનમ પછુ ખૂબ રડી. બંને પિતા પુત્ર
એકમેક સથ ખૂબ રડ્યા

એમને એમ દુઃખના દિવસો વહેયે ગયા
જૈનમ પિતાને ખૂબ મન્દ કરતી કંઈ પચુ
કાર્વમાં આડચત્રુ ન પડે તેની તે પુત્રી કાળજી
રાખતી પિતાને તે હાથ પકડી દોરતી અને
પોતાની આંખો વડે સંપણુ ટેપાડતી વૃધ્ધ
જૈનમની આખો વડે જોતો અને વતતો. પછી
તો વૃદ્ધ ખૂબ રેતી થયા. દુઃખ જોઈ દુઃખને
સહેના શીખી ગયો. દોડરો પાઈ દોડરો
ખમતાં શીખી ગયો અને એમ દિવસો વહેવા
સાથ તેની અધતાનુ દુઃખ દગતુ થતું

અધતાનુ દુઃખ હળવું થતાજ વૃધ્ધને
જૈનમનો વિચાર આવ્યો. તે હવે મેરી થઈ
ગઈ હતી બાળપણુ તેને ક્યારનુય છેડી ગયું
હતું. જૈનમ જરાન થઈ ગઈ હતી જરાન
જૈનમને કેકલો પાડનાની વૃધ્ધને ચિન્તા થઈ
હતી પછી તેની આંખ આગમથી આંખ
હતી તે વેળા જોએસ જાનોની છત્રી એક

પછી એક પસાર થઈ લાગી. જૈનમને સુખી
કરી શકે, જૈનમ સુખી થાય, જૈનમનું જીવન
વાસ્તવમાં જીવન બને માટે તેણે સંભાળપૂર્વક
એક એક જવાબને તપસસા માડ્યાં યુસુકની
છત્રી તેની આંખ આગળ આવી અટકી ગઈ.
જૈનમને સુખી કરી શકે એવા બધાજ શુભો
વૃધ્ધને યુસુકના જણાવાં. ચાર પાંચ વર્ષ
પહેલાં જોએસ યુસુકને તે આસ્પષ્ટ રીતે જોઈ
રહ્યો ધમ મધે સુખી વૃધ્ધ માતાનો એકનો
એક પુત્ર વૃધ્ધને જનમનો પતિ થાને યોગ્ય
લાગ્યો અનેક રિય રોને બંને વૃધ્ધે જૈનમને
યુસુકની સાથ પતણાચાને નક્કી કર્યું.

તે એક દિવસે 'વૃધ્ધે જૈનમને યુસુકના
હાથમાં રોત્રી દીધી

x x x

(૩)

જૈનમને કેકલો પાડ્યા પછી 'વૃધ્ધે' કાઠક
શાંતિ ગળી ગરતુ વૃધ્ધ એ શાંતિમા એક
વિચાર વારંવાર આવી સળવ્યા કરતો "શુ
જૈનમ નેના પતિન ઘેર સુખી હશે ? આનો
જરામ જઠને કદીક હા'મા તો કદીક 'ના'મા
મળતો 'હા'મા મળતો ત્યારે તેને સનેત
વળતો અને 'ના'મા મળતા તે બેયેન થઈ
જતો આખરે એ પ્રશ્નનો ઉકેલ પછુ તેને
મળી ગયો એક રાત વૃદ્ધના જીવનમા આવી
અને તેન માટે એક સુખી રાત્રી લેતી આવી
મધે એ રાત્રીને દિવ્ય રાત્રી કહ્યો. રાત્રીમાં
વૃધ્ધ અચર્ચથી જોઈ રહ્યો હતો તેને
પેનાની આખો ઉાર વિશ્વ મ નહેતો આવતો.
એ ત્રણ વર તેણે આખો ઉાર હથ ફેરવી
જોયો, પરતુ સઘણુ સત્ય હતું તેની આખો
ખૂંચી ગઈ હતી.

"શુ" વિચારો છે અબ્બા ?" વૃદ્ધને આમ
ચવાક ઉમેયો જોતાં જૈનમ આગળ બધી
તેણે પછળ તેનો પતિ હતો. તેના હાથ ઉપર

એક સુંદર, તંદુરસ્ત બાળક ફરી રહ્યું હતું.
“બેટા” હર્ષથી જુદા આગળ ગયો. જૈનના
બંને હથ રોડથી પકડી ડાની સાથે બળ્યા.
“તપ્પીબન તો મળ્યાં બેટા?” તે જૈનના
પતિ તરફ ફરતાં બોલ્યો. “હુઆ છે આપની.”
નિવેડથી ધુમ્મસે જવાબ આપ્યો.

“ના...ના...ના.” બાળક ઉછળી ઉછળી
જુદા પાસ જવાને મથી રહ્યો. જુદા રિમત
સાથ બાળકને હાથમાં લઈ લીધો. “ના...ના
...ના” બોલતાં બાળક જુદાની ઠાઠી સાથ
રમવા લાગ્યો.

“હા, બેટા એ તારા નાના છે.” જૈન
હસતાં હસતા બોલી.

“શું નામ રાખ્યું બર્ડ યુમ્મર?” જુદા
પૂછ્યું.

“મુદમ્મર અરસમ, ચાચા.” ધુમ્મસે દરમિને
જવાબ આપ્યો.

“અરસમ, મુદમ્મર અરસમ, કેટલું બાક
નામ છે. છવનો રહે બેટા, તે મારા જેવો
ધરડો થજો.” જુદા આંધીમાં આંખો બંધ કરી
માસ ચૂંચ્યાં. બાળકે એ કંઈક ચુનગાળી
છૂટવાને બંને હાથો વડે મેદાને દૂર દઈવડ
તે બોલ્યું “ના...ના...ના” બધા ખડખડાટ
હમી પડ્યા.

“અબ્બા અરસમ બહુ તૂંડી છે.”
જૈન પિતા તરફ જોતાં હસતા હમતાં બોલી
બંને હમ્યું “એના અબ્બાના એ બહુ
સતાવે છે.”

“તૂંડાની બચ્ચાએ જ ચલાવ નીલે છે
બેટા.” જુદા અનુભવ સહ કહ્યાં.

“ખરી તાત છે ચાચા.” કહેતાં ધુમ્મસે
બાળકને જુદાના હાથમાંથી લઈ લીધો. ને
એની મસ્તી તો મને બહુ જ ગમે છે” કહેતાં
બાળકના માસ ચુમી લીધા.

“અરસમ બેટા,” જુદા બાળકને લેવાને
માટે પાછા હથ લંબાવ્યા.

“ના...ના...ના...” કહેતાં જુદા તેમ
બાળક અંગુઠી ચુસતાં બેસ્યું એક વાર ફરીથી
બધા ખડખડાટ દરમી પડ્યા.

ઉપડી બરીમાંથી આવતા પ્રમાત્રના ફંડા
સમીરે જુદાને આ ચુખી સપ્તમાંથી જમાડી
લીધી. બહાર પંખીઓ કિલકિલટ કરી રહ્યાં
હતાં જુદા પંખીઓના અવાજ ઉપરથી પડખી
મથો, સવાર થઈ ગઈ હતી.

પછી તેને નવમાત્રના વિચારો આવતા
લાગ્યાં. શું એ રચન સહ્ય નહીં? જૈનના
સંસાર સંબંધી જાણવાને તે ફેરસો બાહર
દતો? તેને સંસારમાં ફંડા તો ન પડતું
ટોચ એ વિચારે તેજે કેટલી રાત્રીઓ જેવેલીથી
ચિતાવી હતી. જૈનના ચુખી લેવાનો શું આ
દેવી સાહેબ ન દતો? જુદા જુદા બંને
વિચારો તેના મગજમાં આવી ચક્કર લગાવા
લાગ્યા આખરે તે એક સમય તારી થયો.
પુનઃ ધેમે રહે ચુખી દતો. ધરમાં જુદા મા
સિસાવ બીડતું કામ ન હતું. એવું ધુમ્મસના
સમયમાં જુદાે રાત્રી સાંમથું ન હતું જેથી
જૈનના સંસારમાં ફંડા લેવાની જરૂર રાકી
હતી થયે જુદાને ખાતરી થઈ ગઈ. જૈન
ચુખી હતી રચન પછી જુદાની પહેલાંની
જેવેલી મરી ગઈ. લાખા સમયની જૈનને
ચુખી લેવાની તેની તીવ્ર ઇચ્છા જાળી આ
દેવી રાખો પુણી કાપી જુદા ફરી બેટા થયો.
તેજે એક નિશ્ચય કર્યો, જૈનને એક વાર
મળી આવવાનો.

* + *

જૈનનો પતિ ધુમ્મસે ગે છત્રો જવાન દતો.
જેઓ એ મોછોશો હતો તેજે જ તેને મિત્રા
પણ સાપડી ગયાં હતાં રંગ સાથે તેજાજ

સંગ મળવાથી તે વધુ મોહ્યો બન્યો. જૈનજ પ્રત્યે તેને ખાસ પ્રેમ ન હતો. તે ભાગ્યેજ તેની દુકાર રાખતો. જૈનજ એ જોતી, સખ-જતી અને સમજતે અંદર અંદરજ બળતી. પાનિ પાસે તેણે કદી મીઠો શબ્દ નહોતો સાંભળ્યો. સાંભળવાની આશામાં તે દિવસો વિતાવ્યો જતી હતી.

પૃથ્વી સસુન આરતીન ધરમાં નહીં જેવુંજ હતું. પરંતુ પુત્રના ઉપર તેને અમીમ પ્રેમ હતો. યુસુફ કદી મીઠો શબ્દ બોલતો તો તે માતા આગળજ અને એ પ્રેમને લીધેજ તે ઘેર આવતો હતો. નહિ તો ધરતી જરૂર તેને બહુજ ઓછી રહેતી હતી. જૈનમને, નહોતું સમજતું કે તેણે શું કરવું? સાસુ તો પુત્રને એકેય શબ્દ નહોતી કહેતી કદી કહેતી તો તે માત્ર જૈનમનેજ. પુત્રની બૂઝ તેને કદી નહોતી જાણતી. રદથો યુસુફ તો તેને જૈનમની ઝઝી રકાર ન હતી. યુસુફની પ્રત્યેક દિલચાલની જૈનમને ખબર હતી તે જાણતી હતી કે તેને પતિ નથી. પણ કરતો હતો. તેની સધળી જોજળી તે પાંડોળીન હતી. પરંતુ તેને એકેય શબ્દ કહેવાનો અધિકાર ન હતો. તે નહોતી નમજ સકતી કે તેણે શું કરવું? શું આ પ્રમાણે નિમ્મ છતાં છત્તે જાયુ? જનુ નિચારને અતે આખરે તે એક નિર્ણય ઉપર આતી, સધળી દિગત બેઠી કરી તે યુસુફ સુતો હતો ત્યાં જઈ લસી રહી યુસુફ આમ જૈનમને હબેલી જોતાં પહેલાં તો કશું ન ગમત્યો તે જરા સ્વસ્થ થયો અને મૂક હબેલી જૈનમને પૂછ્યું. 'પ્રેમ શું છે?' આવો બેદરકાર પ્રશ્ન સાંભળી જૈનમ પહેલાં તો જરા હમગમી પગલું રસમતા જગમતાં તે બોલી, "તમારી મંત્રી માગવા આવી છું."

"મંત્રી?" યુસુફ આશ્ચર્યથી બોલ્યો

"શો શુન્દો ક્યોં તેં?"

"તેની મતે ખબર નથી." પહેલાં જેટલીજ શાંતિથી તે બોલી

"ખબર નથી?" યુસુફનું આશ્ચર્ય વધતું જતું હતું.

"હા, જે શુન્દોને લીધે તમે મારાથી દૂર દૂર ગયો છે તેની મારી આઈ છું." આખરે જૈનમે રખડ કયું.

"જે શુન્દોથી હું દૂર રહું છું." જૈનમના શબ્દો યુસુફે પાછા ઉચ્ચાર્યા. "હું દૂર રહું છું" તે બમડ્યો. "કારણ શુન્દો થયો છે." તે મનમાં બોલ્યો. "શું? કાણે?" એકાએક તેના મનમાં પ્રશ્નો ઉપરિધત થવા તે તેને જવાબ પણ મળી ગયો. જવાબ મળતાંજ તેની આંખોમાં રતાશ આવી. મહા સંધ્યાની ઘેરી રતસ. "હા હું શુન્દોગાર છું તે બતવા આવી છે? નીચ?" તે બરાડો હાલ્યો. જૈનમે આજ પરિણામની આશા નહોતી રાખી તે મુશ્કેલી "હું શુન્દોગાર છું તેની તને શું પડી છે? કમીની?" તે ઉભો થયો. જૈનમની નજીક ઘસી ગયો જનમ મુજની ઉભી રહી હતી. તેની આંખોમાંથી દાદા કરતા અમુઓ તરફી પડવા પાલકે હાથમાં લઇ માલ ઉપર દમાચ્યો. તખર આવા હોય તેમ તેને લાગ્યું. એ પતિનો તમાચો હતો. દુઃખ ઉપર આદ ન કરવાનો તે આજ પાઠ શીખી, એ બન ન પડી જૈનમની રિયતી વધુ ખગમ થઇ મહા યુસુફ તો દૂરનો દૂરજ રદથો અને તેને નજીક લાવવાના રસનોના ભાગીને બુદ્ધક થઇ ગયાં. જૈનમ જાના બચ્ચે સારતી અર્તે મગજ મદયે જતી. આજ આ ધરમાં તેનું કોઇ ન હતું. દેવાબાર દલકો કરવાને અર્દાં તેને કોઇ રચાન ન મળ્યું. સદાનુભૂતીના એ શબ્દો કહેનાર અર્દાં તેને કેઈ ન જમાયુ. એ જખને તેને

વૃધ્ધ પિતા યાદ આપ્યો. સ્નેહથી તેના ખોળામાં
માથું ઝુકાવી હૃદય વેદનાને દાસ્યવાનો તેને
વિચાર થયો. પરંતુ તેય તેનાથી કેટલે
દૂર હતો ?

+ × +

(૫)

પિતાને એકાએક આવેશ જોતાં પહેલાં
તો ઝેનખે ખૂબ શાંતિ અનુભવી. આજ
એનું કોઈક એની પાસ છે એ જાણતાં તેને
ખુબ શાંતિ મળી. કેટલાક દિવસ થયા તે
વેદનોનો ભાર હલકો કરવા કોઈ આશરો શોધી
રહી હતી, તે આજ તેનું ખુબ સતોષ થયો. એકાંત
મળતાં જુદાં પિતાને જે. જે માથું ઝુકાવી દેના-
ભાર હલકો કરવાના વધતી જતી ઇચ્છાને
એક દિવસ એકાંત પશુ મળી મળુ. ખરો
પિતા પુત્રી એક એરડામાં બેઠાં હતાં. રાત
તદન શાંત હતી યુક્તિ હજી ઘેર નહોતો આવ્યો.
જુદાં કાસ્ટ બહાર આરામ કરી રહી હતી
ઝેનખને આ તક ઠીક જણાઈ. તેણે પિતા
તરફ જોયું તે માથું નમાવી વિચાર ઝરત
રિધાતિમાં બેઠો હતો તેણે દિમત બેગી કાઢી
તે ઉડી ઉભી થઈ અને જુદાં છોક નછક
જઈ ઉભી રહી. પગરવ સાંભળતાજ વૃધ્ધે
માથું ઉઠું કહ્યું “બેટા” તે બોલ્યો “આવ
ખેસ અહીં” ઝેનખ તેની પાસ ખેસી મઠ. વાત
કેમ કરવી તે તેને સુઝતું નહતું તેની આંખો
બીની થઈ ગઈ. આખરે તે સ્વચ્છ થઈ બીનાં
પાપણો લૂછી નાખ્યાં પશુ તે કાલ જોયે તે
પહેલાંજ વૃદ્ધનો ધોમો કરેલા અવાજ તેને
કાને અથડાયો. “બેટા, આજ તને મારે ઝિંકની
વાત કહેવી છે. ઝેનખને આશ્ચર્ય થયું. દિલની
વાત તો તે કહેવા માંગતી હતી ? પશુ તે
કશું વિચારે તે પહેલાંજ વૃધ્ધે આમળ કહેવા
માંડ્યું “જીવનનું દુઃખ તને નહિ કહું બેટા.

તારો આ જુદાં બાપ જીવનમાં ખૂબ દુઃખ
જોષ જીવ્યો છે. તારી માતા મરણ પામી તે
દુઃખનો હું એકમે બાગીસર થયો. દુઃખ હજી
કરવામાં ભાગ થેતી તારી મા મને એકમે
મૂકી સુખી થઈ.” કહેનાં જુદાં સાદ મળ્યો
થઈ ગયો વૃધ્ધે કોઈ ફેરવી લીધી. ઝેનખ
સમજી મઠ. જુદાં આંસુને ખાળના પાન કરી
રહો હતો થોડીવાર થતી જઈ તેણે આમળ
અજાણું “બેટા વધું શું કહું ? આ જગતમાં
તારા સિવાય માર કોઈ નથી. આંખ તો
મઠ હતી ખીજી પાસુ ખોલ મી અને હું સાચ
નકામો થઈ ગયો છું. એક આંખમાં તારી
માતાની છાંતી જોતો હતો; આજ ખીજીમાં
તારી જોષ રહો છું. ઝેનખની આંખો બીની
થઈ મઠ. તેણે દગલેથી પાસવને આંખો ઉપર
હાથો, “તું મોટી થતી જતી હતી અને તને
સુખી કરવાની મારી ઇચ્છા વધતી જતી હતી.”
જુદાં બોલી રહ્યો હતો. આખરે તને પરજાવી.
જના દિનને સતોષ નહોતો થયો. તને સુખી
જેવાને માટે માર હૈયું તમસા રહ્યું. દવ-
ત-રાજ લીધે તો હું જીવી રહ્યો છું બેટા.”
કહેતા વૃધ્ધી આંખોમાંથી અશ્રુ સરકી પડ્યાં.
તેણે દગલેથી આંખ લૂછીને આમળ અજાણું.

એમ. એમ. પી. રાંદેર

“એકાએક એકાએક કિરકટરી ટુંક સમયમાં
જેવર કરવાની હોવાથી એમ. એમ પી.
હાનરકુલ અને હેરટેસના આમળા રિધાતિએને
પોતાના હાલના સરનામા તાકિદિ લખી
મોકલવા વિનતી છે. તે પછી વીગત તાર ફોર્મ
રવા કરવામાં આવશે.

મેનેજમેન્ટ ટ્રસ્ટી,

એમ. એમ. પી. ચેરીટબલ ટ્રસ્ટ,
રાંદેર.

“હવ તો બધી ઇચ્છાઓ તો વણી અધૂરીજ
ગઢી ગઈ માત્ર આટલી ઇચ્છા હતી તે આજ
પૂરી થઈ. તને સુખી જોઈ જોગ માફ હૈયુ
ખૂબ ઠાઠુ થયુ ” પછી વૃદ્ધે સ્વપ્નાની વાત
મ્હી દુ ખી ઝૈમ સુખની એ વાત સાંભળી
મ્હી તેની આખોગાથી શ્રવણની ધાગ વદ્યે
મ્હી પિત ને તેના કદનવી ખમર ન પડે માટે
તે ક્રુસકાને પ નરને રડે ક્યવની મ્હી વાન
પુરી થતા વૃદ્ધે ગાયુ કુમાની લીલુ, ને ક્યુ
“જોગ તારા પહેના પુત્રનુ નામ તુ મુદમ્મ
આસ્થમ ગમજે ” ઝૈનમથી હવ નદિ રહેનાયુ
તે કુમરે કુનકે ન્હી પડી વૃદ્ધે વહાતથી તેનુ
ગાયુ છાની સાથ દમારી લીલુ યેડી વાર
પછી ઝૈનમ શાન થઈ તે ધરીમ માટે
પોતાનુ દુ ખ બૂની ગઈ દિનની વાત તેણે
દિલગ જ દમારી લીધી દિલને ઉધારી વ પના
દાખનિક સુખને ક્ષીનવી યેરનુ તેને પોમ્ય ન
લમ્યુ વદ્ય પિતાની સુખની સહિ બાગી
નાખવાનુ તેના દિલને ન ગમ્યુ હવ તો દુ ખ
જોઈ સુકેમ વધવા દુખી જતા સુખી રવખને
અખડ નાખતાનો કુંગે નિધર કયો

હવ તો તેણે એક વધુ સકનો ઘૂડો તે
ગતે પી લીધો

*

*

*

તે અક દિવસે દુ ખી ઝૈમ વૃદ્ધ પિતાને
સુખની દિલગ આપી ને એક દિવસે આપી
વાંદ દેતો. વૃદ્ધ પુત્રને સુખી ક્યવનો દુ ખમા
જોડી આલ્યો ગયો

— વાર્ષિક લવાજમ :—

હિંદ અને મીલોન	૩૧. ૫)
બર્મા	૩૧ ૬)
પરદેશ ગી. ૧૦,	૩૧ ૮૫
ફ્રાંક નડલ	માત્ર આજના

....સંગઠન સમાનતા....

‘ખુશનૂદ’ ધોરાજીની

મજિન! હા ..આપણી મજિન અતિ
દૂર છે ધણી દૂર હા ..આપણો પય લાખો
હે...અને ખોજ બાગી છે . અને . અને રસ્તો
કટકોથી ઝન થેનો છે ..પણ મજિને પહોચતા
પહેલાજ આપણે કા કપઈ મરીએ ? કારણ
આપણાના દેશપ્રેમ નથી ..મધુપ્રેમ નથી
અને કંઈ નથી

એ દેશપ્રેમ હોત તો આપણે આપણ
દેશથી તરછડી ચાલત ..અને એ બધુપ્રેમ
હોત તો બધુનું બનુ ચાલત પણ...આજે
કઈનથી મનુ મધુનો વેરી ક . બાક પોતાના
બાકનો દુસ્મન છે . બધુ બધુનુ ગણુ રેલવા
આવુ છે . બાકના લેહી ॥ તરસ્યે એનો
બધ છે ..અને એથીજ આપણી મજિનનો
નલો વધુ ભયકર મન્યો હ

તો પછી આપણે આપણી મજિને પહો
ચતા માટે નુ શુ કરવુ જોઈએ ?

સમજા ..

મમાતા .

અપણામા કમ્યનીયના ને. શા માટે
જોખે ?...મધુ બધુનુ બનુ કરે બધ
લાઈ ॥ નાટ જાન ગયો . ગયે લગે

પછી જુઓ ક મજિનનો રસ્તો આપણ
માટે કૂલનો રસ્તો ધઈવરશે ..અને . અન . તે
સમાનતા અને મગદાના વકાસથી મગદળી
વકાસ

નવું સરનામું

‘કારવા’ એપ્રીમ નીચેના નન્નામે
ખનેડવામા આવી છે

વહશી સાહિત્ય કાર્યાલય,
એમ એમ પી લેન,
સંદેર.

સુન્ની વહોરા કોમે સાંધેલું સુંદર તાલીમી સંગઠન

કોસંગ્યા મુકામે તા. ૨-૩-૪૭ને સ્વીચારનાં ઝેલરા બાદ નર્મદા નદીની દક્ષિણ દક્ષી સુરત છલ્લાની અંતિમ દક્ષિણ હદ સુધી (જ્યાં રાજપીપળા-ખરોડા-સચીન રોડનો સમાવેશ થાય છે)મા વસતા સુન્ની વહોરા કોમના આવેલા સદગૃહસ્થોની એક પ્રમંડ પ્રાથમિક સમા સુન્ની વહોરા કોમની તાલીમી પ્રવૃત્તિ અને તે અંગેની કોમની જરૂરીયાતો પૂર્ણ કરવા, મસવેરા કરવા માટે ગઝવડિય અદખામના આશ્રયે કેળવણી શુભેચ્છક અને દનવીર શેઠ મી. હાજ અહમદ યુસુફ બેટાવાલા સાહેબનાં પ્રમુખપણાં હેઠળ મળી હતી.

કલામે શરીફની તિલાવત બાદ બહારમાંથી આવેલા શુભેચ્છક સંદેશાઓ વાંચી સંભળાવ્યા હતા. જ. ઇબ્રાહીમ પટેલ સાહેબે મેદમાનેનું બાવબીનુ સ્વાગત કરતાં કહ્યું હતું કે: કોમની પ્રવૃત્તિને નવજીવન અને નવચેતવનો પાપો કોસંગ્યામાં નંખાઈ રહ્યો છે તેવી કોસંગ્યાનું નામ કોમનાં ધારતરનાં ઇતિહાસમાં સુવર્ણ અક્ષરે લખાશે:

ત્યાર બાદ જ. મી. મોહમ્મદ દાવજ દાદાભાઈ સાહેબે બેગા થનાનો હેતુ રજુ કરતાં જણાવ્યું હતું કે આ સરથાનો હેતુ કોમમાં લાભદાયક પાડવાનો નથી પરંતુ તેને વ્યસ્તિત કરી સુન્ની વહોરા કોમનાં તેમજ સુરત છલ્લાનાં બીજા મુસ્લિમ બાળકોને રોકાવરીપો, બોર્ડિંગ હાલસોનો બંદોબસ્ત કરવાનો છે. સાથેજ સુન્ની વહોરા કોમની તાલીમી રૂપરેખાઓ દોરી કોમમાં કેળવણીનો શોખ ઉત્પન્ન કરવા કેળવણી વીનાની અંધકારમાં પડેલી કોમને જીવંતીએ લાવવા અને તે અંગેનાં યોગ્ય હેતુઓ તેમજ મુદ્દાઓ રજુ કરી કોમને એક આવરવક સેવાવરીપી સ્થાપનાં કરવા બાદપૂર્વક જણાવ્યું હતું. જે ઉપર શ્રોતાઓ તાલીમી નિષ્ણતાઓ સમગ્રજ નણ કલાક ખુલા હૃદયે ચર્ચાઓ કરી મી. મોહમ્મદ દાવજ દાદાભાઈ સાહેબ ૧૧ વિનંતીને હર્ષનાદે વધારી લીધી હતી અને સુન્ની વહોરા કોમ ૧૧ તારીખ માટે “સુરતી સુન્ની વહોરા એજ્યુકેશન સોસાયટી”ની સ્થાપના કરી તાલીમી નિષ્ણતાઓની એક બધારણ કમીટી નીમી ઉગરાત ઉપરોક્ત વિસ્તરણ ગાઓ ૧૧ ગુપ્ત વર પ્રધાર કમીટીઓ નીમી તે ઉપર દેખરેખ રાખવા એક સુપરવાઇઝીંગ કમિટીની નીમણૂક કરવામાં આવી હતી.

સાઉથ આફ્રીકાનાં સદગૃહસ્થોનાં અધુર્ન ઉત્સાહ સહીર એક રાજ્ય આફ્રીકા ખાનેની નીચે મુજબની વગદાર અને સેવાબારી ગૃહસ્થોની ચલ કમીટી યોજનામાં આવી હતી

૧ શેઠ મી. અહમદ યુસુફ બેટાવાલા (રાદેર) ૨ મી. મોહમ્મદ દાવજ દાદાભાઈ (સુરત) ૩ શેઠ અહમદ યુસુફ લેહેર (આલીપોર) ૪ શેઠ હાકેદ મોહમ્મદ લોખાત (કડોર) ૫ શેઠ ઇબ્રાહીમ અહમદ વાખુડીયા લુલા (બોલડ) ૬ શેઠ સુવગન અહમદમીયા (મીમલક)

અતમાં હાલનાં કોમની વવરચા કરવા હાથ તુન માટે એ. મેકેટરી તરીકે ડો. એમ ઇ. કાઝી સાહેબની નીમણૂક કરી બધારણ કમિટીને બધારણ તૈયાર થતાંગ સંસ્થનાં બધારણ મુજબ આફ્રીકા જવા અને ચલાનાં કાર્પને તાકીદે હાથ ધરવા તેમજ પ્રચાર કમીટીને પોતાનાં રિપોર્ટો વહેલાંમાં વહેલી તકે તૈયાર કરી તા. ૩૦-૪-૪૭ સુધી સલાના પ્રમુખ જમાબ અહમદ યુસુફ બેટાવાલા સાહેબ પર મોકલી દેશની સુચનાઓ કરવામાં આવી હતી. જે પછી સમાવું વિસર્જન થયું હતું.

....આંખોમાં....

[દરેક પંક્તિની પહેલી લીટીના પ્રયોજક 'શમીમ' અને ત્રીજી લીટીના 'કાદિર' છે]

નથી કંઈ તેજનો ચમકાર હે દિવદાર આંખોમાં,
મળવીને છુપાવી છે તમે તદ્વાર આંખોમાં.
ખતું છું મસ્ત ને નિર્લાભ બચ તુજને નિહાળીને,
છુપાયેલી મદિરા પીક છે હે! ચાર આંખોમાં.
તમારી આંખના કાજલને હું કાજલ કહું શાને ?
દિસે છે સ્યામ વાદળનો કોઈ આકાર આંખોમાં.
તમે આવો ન આવો એની કંઈ પડવા નથી મુજને,
છુપાઇને કઈ છું નિત્ય હું દીવાર આંખોમાં.
બની તદ્દલીન તારા ધ્યાનમાં 'હું' મસ્ત થાઉં છું,
તમે વાતો કરો છો પણ ફક્ત પદ્માર આંખોમાં,
ભયંકર આગ લાગે છે પડે છે જ્યાં નડર તારી,
સળગતા છવતા ભયાં છે શું અંગાર આંખોમાં
અમે તો પુષ્પ ધારી આંખથી આંખો મિલાવી પણ
હતા યુક્તિથી રાજેલા હુઝારે ખાર આંખોમાં.
તમારા થૈ ગયા સર્વે તમોને દેખનારાઓ,
શું એવું ચિત્તહર બદલ છે હે સરકાર આંખોમાં.
અમરથો ભેડે તમને હું કંઈ ગાંઠો નથી કિન્તુ
મને મસ્તી મળે છે આપની રસદાર આંખોમાં.
સકળ છવન થશે માફ ઉમીદો પૂર્ણ થૈ બશે
સમાવી લો મને જો ખ્યારથી પડવાર આંખોમાં
ઘટા કાળી વસંતી લહેર મુજને યાદ આવે છે
તમે કાજલ ન આંખે નિત્ય વારંવાર આંખોમાં.
ફિદા થાને ન થાઉં આપની ઉચ્ચતી જવાની પર
વળી છનો છે મારી જિંદગીનો સાર આંખોમાં.
અમોલાં એ સતતનો હાર ના શાને જાનાવી લઉં ?
મને આવે છે અથ્ર આજ પારાવાર આંખોમાં.
મહાખતમાં છગર, દિલ, બન, ગદૈત શું કે મસ્તક શું
નિહાળું છું ફિદા મારો સકળ સંસ્કાર આંખોમાં.
કમળના પુષ્પ સ્તમ છે હે! "શમીમ" એતા નયન કાળાં
નિહળું છું હું "કાદિર" પુષ્પ શું ? શુઝાર આંખોમાં.
'કાદિર'-'શમીમ' ધોરાજવી

ઉર્દૂ સિપિ માટે એક આગેવાન-અભિપ્રાય.

[અમદાવાદ-લેખક મિલનના ઉપક્રમે યજ્ઞેલા વાર્તાલાપમાંથી.]

પ્રશ્ન:-ઉર્દૂ સિપિ મુસ્લિમ રાજકર્તાઓની સાથે આવી છે, અને તે માત્ર ૨૦૦ વર્ષ જૂની છે. જ્યારે દેવનાગરી પણ હજાર વર્ષથી ચાલતી આવી છે. વળી તે શાસ્ત્રગુદ્ધ છે. આજે હવે ઉર્દૂ સિપિની હિમાયત કરવામાં આવે છે તે મુસલમાનોને જીતી લેવા માટેજ ને ?

જવાબ:-હું દેવનાગરી સિપિનો ભક્ત છું દેવનાગરી-સંસ્કૃત ભાષાની વર્ણ વ્યવસ્થા શાસ્ત્રગુદ્ધ છે પણ સિપિમાં શાસ્ત્રીયતા નથી. જ્યાં વર્ણુ ખનિનું સામ્ય હોય ત્યાં આકૃતિ સામ્ય હોવું જોઈએ એ તેમાં નથી બાળજોષ અને ગુજરાતી સિપિને મુકાબલે ઉર્દૂ જે ઝડપે લખાય છે તે ઝડપ દેવનાગરીમાં નથી. માટે દેવનાગરી સિપિ ભલે ૩ હજાર વર્ષની જૂની હોય તોયે એમાં સુધારો નહિ કરીએ તો એ ટકી શકવાની નથી. એટલું ધ્યાનમાં લેવાનું જોઈએ કે દેવનાગરી સિપિ સિપિની વ્યાખ્યા પ્રમાણે ઝડપથી લખવાની દ્રષ્ટિએ ઉર્દૂ અને રોમન સિપિની સરખામણીમાં દારી જાય છે. પણ ઉર્દૂ ભલે રાજકર્તાની સાથે આવી હોય. ઉર્દૂ ગમે તેમ તો અહીં આવીને રિયર થઈ છે. આપણા સાધુ સતો પણ એ સિપિ વાપરે છે. હમણા સિધમા પ્રવાસ કરતી વખતે રાજકારણ સાથે કોઈજ સંબંધ નથી એવા સાધુઓને ઉર્દૂ વાપરતા મેં જોયા છે. લોકોએ એ સિપિને અપમાની શીખી છે. પંચજના તમામ લોકો એ સિપિમાં લખે છે. અને ત્યાં દેવનાગરી સિપિમાં સામયિકોને ટકવામાં મુશ્કેલી પડે છે. સ્વામી શ્રધ્ધાનંદજીએ ઉર્દૂ સાપ્તાહિક દેવનાગરીમાં છપાતાં એકજ માસમાં એને બંધ કરી દેવું પડ્યું. પંચજના લોકો

પણ ગાયત્રી મંત્ર ઉર્દૂમાં લખે છે. ભગવદ્ ગીતા તો એમાં છપાએલી જે જોઈ છે. એટલે મુસલમાનોની ખુશામત કરવા ખાતર હું આ હિમાયત નથી કરતો. આ ઉપરાંત ઈરાન, અફઘાનિસ્તાન, અઝર્બેજાન વગેરે દેશો સાથેના આપણા સંબંધો વિકસાવવાની શક્યતાને પણ ધ્યાનમાં લેવાની જોઈએ. આજથી સો વર્ષ સુધીની આવરણતાને મક્કમાં લઈએ તો એ સિપિ અનિવાર્ય બને છે

ઉર્દૂ સિપિ મુશ્કેલ છે ?

પ્રશ્ન:-પણ દક્ષિણની દ્રવિડી પ્રજાનું શું ?

જવાબ:-પુ. પી માં આજે તમામ શાળાઓમાં એ સિપિ છે. દક્ષિણમાંના ૨૮ વર્ષના રાષ્ટ્રમાનના પ્રચારથી ત્યાંના લોકો આ અને વિચારતા થયા છે એમને માથે ખાતો ખોલે વધારે છે એ ખરું. હું તો હવે અનુભવથી કહી શકું તેમ છું કે સિપિનો અંતગત ન હોય તો હિન્દુસ્તાનની ૧૨ ભાષાઓ નજીક વર્ષમાં સારી રીતે આપણે સમજી શકીએ છીએ, પણ આપણે પ્રવાસજ કરતા નથી. કોલેજમાંથી બહાર નીકળતાં એક શાકી જઈએ છીએ કે બીજી સિપિ શીખતાજ નથી માણસ ધારે તો બહુ કરી શકે પ્રેમ હોય તો ગમે તેવી મહેનત પણ ચીડી લાગે છે.

પ્રશ્ન:-ઉર્દૂ શીખવી અતિશય મુશ્કેલ છે એ મક્કન પુરેવો પણ નિષ્ફળ ગયા છે બાળાસરહેબ ખેર ૭ વાર ઉર્દૂ શીખ્યા અને બૂલી ગયા. બીજા આયર્ષ કૃષ્ણની કૃષ્ણાનીજીએ તો જરૂરજી છે કે ઉર્દૂ સિપિ શીખવી એ એક ભ્રમજ છે. આવી સિપિને સરળ બનાવીને લોકો પાસે પહોંચાડી કેમ

સાચા ?

જરામ-લિપિ શીખીને બૂલી જતુ એ
શુષ્ક કાઈએકલી ઉઠ્ઠેનેજ નથી એ કોઈ
પાણીમાં તરવા જેવી કતા ઘોડીજ છે કે એ
વાર શીખીએ એને બૂલી ન જવાય । કૃપ
લાનીછને ઉઠ્ઠે ત્રિપિ નથી આનસી એ વાત
મોગી છે ખેર સાચુમે મને કહેતુ છે કે
નવની કારસીનો રથેરીગ અને અધરો વાગે
છે મે એમને જણાવ્યું હતુ કે અનની
કારસીના રથેરીગોને અપણે આપણી રીતે
તપીને આપણા મનારી થેરા જોઈએ ખુદ
ખેરસાહેબજ મને કહેતુ છે કે તેઓ મોગ
ખાતર મોસારજીઆઈ । ઉઠ્ઠેના કાગળો સખે છે
રોમન લિપિને રિરોધ શા માટે ?

પ્રગ-તમે રોમન લિપિનો રિરોધ શા
માટે કરો છો ? પરદેવી કે માટેજ ને ?

જરામ-તેના મૂળીઆ મારા દેશમાં તેજ
રહેલી કહેવાય રોમન લિપિના મૂળીઆ
અરી થી પચ એના કરનાએ વધારે મોગી
મામત નો એ કે રોમન લિપિ નામદાયક
છે હમધણ વગર ની છે એના કમતા તો હા
ત્રિપિ સારી છે રાનપ્તાની લિપિ હોવા
ઉપરાત એમાં કેછ શુધ્ધ નથી મન એનો
કોઈ ભેષ નથી પચ આપણે ત્યાં એ ચાલસની
નથી હુ. ૩૦૦ નપથી રેતાર્ક છે રોમન
લિપિ કેતાછજ નથી રાખ્દો તો બાના
પેમે મરો છે એ તો એક બાલ બાપચાથી
આવ્યેજ મળ્ય ૬ શુજરાતીઆ પચ અનની
બાના ચખ્દો કયા બોલા છે ? એજ મને
‘હુ’ અપણા સમાજના ઉત્તર બાનતમાં કહ
મૂળ છે કોઈ નહિ તો એને શીખવનો સસ
તો કહાવોજ

—‘હાહા હાસલકર’

દિવ્ય તરંગો !....

હવે ધર અનેતુ કોઈ વૃક્ષ-કાગે,
થતા પ્રાનિઓ મીઠા મે’ પક્ષિ-માલે
પરતુ ન જોઈ ચક્રા તે સુષ્ટિ,
કપો નરા તેનો કોઈ નિશ્ચ-મતે ।

* *

જો દિવે છે પુષ્પની કોમળ કળા
છાંચી દમણાજ તેને છે મળા
પણ અરે ! કરમાય જાગે તે વળી ।
આનના ચમકી રહી છે વિજળા ।

*

બાગના માતી જુએ શુન-ખારને,
પરથી પુનઃપુનઃ અશ્રુ-ધારને
એ જના સમજે ન કોઈ જગ મહા
બેઠી ભરપૂર છાન-સારને ।

*

હાથ તથા દિવસોને કાપુ ૩
અત્મ-બળને સદા હુ આપુ છુ
આશ-કિરણે તે વેગી અતરમા
લાગવાના બાગમને ઉઘાપુ છુ ।

*

દિવસ એક એક ૫૬ ઉઘાપીને
વેલના દિવં તથી હુ માપીને
હર્ષ-આદના રહુ છુ મદા,
પીઠે હુ જો તાપી હુ ચાપીને ।

*

આશને દિલ મહા ને વાપી કહ
વ્યથા-છવનને હુ ઉઘાપી દહ
માંગ । શુ નેષએ છે દવે ।
શિરનો શુ દિલ-ગ્રિમ હુ કાપી દહ

*

હા, જર ની પચ કહિ રાગ ખાવ છે
વૃધ્ધાવસ્યા નેષ તે સરમાય છે,
પણ જઈ ‘આમોગ’ ને ઉપરન મહા,
પુષ્પ નીતે પકી કરમાય કે ।

—‘આમોગ’

....સફર કેરું છું....

જોઈને જિંદગીનો હું ખસ ધરધર છું,
 શું પતનાઓ જોઈ જીવનથી હું કરું છું ?
 રે ! જિંદગીની છેલી મૃત્યુ દશાજ છે કે ?
 મૃત્યુને કદપતાં હું પરલોકમાં વિચરું છું,
 આશા નિરાશા આવે જીવનમાં કેંઈ ભારી,
 શું હું નિરાશા જોઈ આશાને વરદર છું ?
 તારીજ યાદ કરીને હળવા બને છે હૃદયો,
 એવેન જિંદગીમાં હું ચેનથી કરું છું.
 વૃત્ત્યુ જીવનમાં તો મેં સોંપી રાખ્યો ન મિત્ર,
 મળવાને તુજને ગાલિક હાવાં હું તરવર છું.
 જંગલને ઝાડીઓમાં પહાડો અને સુશમા,
 દર્શન થયું ન જોતું દિલમાં તે હું રંગરું છું.
 છુત્રી જઈને દિપક ચાલો જીવનમાં અંધકર ?
 પ્રગટાવ કે અચળ દિપ એવું હું ઉચરું છું.
 જોઈને પ્રેમ જ્યોતિ દિલમાં હું હૃદય પામુ
 દીવાનો ઘણ પતંગ સમ દિપક પર ચળમર છું.
 અધકાર મય જીવનમાં તું માત્ર છે પ્રકાશ,
 તારા ભરોસે માલિક, જીવન સફર કર છું.
 વટાળ અનેક હો “મનસૂર” જીવન માંડી,
 મુજને અચાનકવાને હે તાત ! કરગરું છું.

—‘મનસૂર’

....ખાતો જઈ છું....

ગીત મુક્તિના સદા દિનરાત ખાતો જઈ છું,
 ને ખટકતા ખાર વચ્ચે પશુ ચિકસતો જઈ છું.
 ભાગ્ય કેવા છે અનેરા આદ મુજ ખરબાદના,
 એક કદમ આગળ ધપું છું ને ક્ષપસનો જઈ છું.
 જ્યારે આવે છે મને ખારી શુધામીના વિચાર,
 તે ચમકતી રામશીરોને હું વદ કરતો જઈ છું.
 શું કરું ફરિયાદ ! ફરિયાદને લયક નથી !
 એટલે ઝીંખ સમી એક આદ ભરતો જઈ છું.
 પ્રગતિ ચૂગે છે આવીને રાવ નારા કદમ,
 -ટોકરો જગતી હું જ્યારે જ્યારે ખાતો જઈ છું.
 ખ સી દાયે જગતી જગતો નથી કંઈ મંમ મને.
 મારી પ.છળ એક અનોખું વિશ્વ મ્યનો જઈ છું.
 છે ભવાનક કાળથીએ મારી કથની હે ‘અદીબ’
 જે ધડીમર યાદ ગળીને વીસરતો જઈ છું.

—‘અદીબ’ કુરેશી

જમાલને મે પહેલી વાર જોયો, તો હું
ડરી મઈ. તેની મોટી મોટી લાલ અને
ભયંકર આંખો જોઈને હું તો લાયથી નિહાળ
ખી ગઈ છું. તે તો એવું જ ધમ્મધું કે માને
વિટળાઈ પડુ, કે તે બેળી. 'શીંગી' એમનાથી
નજો, એ તમારા પિત્રાઈ લાઈ જમાલ છે.
એમ કહીને તેમણે અર્થસચ્ચ દળપુ સ્મિત
મુ. તેમની સાથે વિનય, વિવેક અને
શિષ્યાચારપૂર્વક મળવાને બદલે મને લાગી
નાગી જવાનું મન થયું. પણ મારી માતા
મારી સાથે હતી એટલે હું તેમ કરી શકી
નહિ એમનો કોઈ અવઅમાન આલદશીક-
પ્રુદા કોઈને એતો અનુભવ ન કરાવે મે
ખીતા ખીતા અને અચમતા અચકાતા અને
કહીજ દીધું: "લાઈમન આલપ" અને મારી
આખો આકાશમા ઘેરાયલા વાદળો પર સ્થિત
ચર્ચ મઈ જમાલે કદાચ મને નિરુદ્ધિત નયન
નિહાળી હતી "શીરોત મે નિર્ધર હતી ત્યા
દીંગડી જે રી હતી, હવે તો માસાઅલ્લાહ તે
મેટી ચર્ચ મઈ છે

મને કોઈ ચઢી આવ્યો. હાહ! માન
માટે એવો અનિપ્રાય આપવાને એને શો
અધિકાર છે? મારા માથા પર દરચળીઓ
પડી ગઈ અને આકાશમા વાદળો ગતિમાન
થઈ ગયા, "હિરોમનનાં એ પૂગ અદાર
વર્ષની ચરો" માએ કહ્યું 'અદાર વર્ષની!'
જમાલે આશ્ચર્યચિત ચક્રને પૂછ્યું જણે,
કે એમને કદક સાથે ન હોય. "હા હા,
પૂરા અદાર વર્ષની" માએ એમન વિશ્વાસ
અપાવવા માડ્યો. મારી દ્રષ્ટિને વાદળો પરથી
અસેડીને સાજો યાજીપાકીને અને લેયપેય
થઈને પોતાના માળામા જતા પખીઓ પર
બેસાઈ.

"અદાર વર્ષની ચર્ચ મઈ છે અને હજી
લગી તમે એને જોજા—"

તે કહેના કહેના ચબી ગયો હું તેના
અધૂરા ફકરાનો બાવાર્થ, સગજનાના પ્રવાસો
કરવા લાગી હું ગમગીન થઈ ગઈ. કોણ
માણે કેમ? "શું કહું જમાલ? કોઈ સર
કેલાણું દ્રષ્ટિજોયર થતું નથી?" માએ કહ્યું.

હવે હું એ વાર્તાનાપનો આશય મમજી
મઈ, આ નો જમાન પર વડુ કોવ ચડ્યો.
જુઓ તો બન મારી માએજ એની વાન
કરી એ કપાલી સરજીન ના જાહ!

મે મારા પગને બાળે કરી દીધો, મે
ચીસ પાડી "જાહમા! હું તો પડી મઈ"

પછી તો મે મોટી મોટી ચીસો પાડવા
માડીને માને ખીરામીન દીધી

માએ મને હાલી તો મે રડતા રડતાજ
કહ્યું "મા કદાચ પગ મેચરાઈ ગયો હશે,
સખ્ત હઈ ચર્ચ રવ્ય છે"

જમાલ મારા પગ હમાવવાને નીચો નખ્યો

"લાઈ તો એજ કે, કે આપણે અધિથીજ
પાછા ફરી જઈએ" જમાલે કહ્યું.

મે એજ રહું ચીસ પાડી "મા, મારાથા
તો ચસારો પણ નાહ."

મા તો આ અમજ થઈ મઈ તે દિવસનું
ફરવા હરવાનું તો અધિથીજ આટ્ટી ગયું.

જ્યારે ઘરે પહોંચી તો ઘરની મામા દ્વારા
જણાવુ કે આવતી કાલે જમાલની માનુશી
પણ પધારવાના છે, તેની મેલમ વાતો
પરથી જણાય કે મને જમાલ સાથે બાધી
દેસાની વેતરણો થઈ રહી છે.

મારા માનસની સપાટી પર જમાલની
મોતી મોટી જ્ઞાન લાવ અને ભયંકર આખો
નાચી હરી અને એમ મારા પ્રારબ્ધની

હાંડીઓને અદ્રશ્ય થતી જોઇને હું તો બચથી - થઇ રહી હતી.

હીન્ન ગાઇ, જીવે તો ધમ્મયું કે રીન્ન હડ' ને જમાલ સાથે લગ્ન કરવાની નાજ પાડી હડ'.

તે રાત્રિયે મને નિંદ્રાજ ન આવી. તાર-લાઓ ચમકતા હતા. ચંદ્રિકાના શીતળ કિર્ણો ધરતીને ઝળહળાવી રહ્યાં હતાં. પણ હું તો અનિદ્રાના અજ'પામાં પાસાં બદલી બદલીને એજ વિચારતી હતી કે એનાથી શી રીતે મુક્તિ મેળવવી. તે મારી માતાનો એકનો એક મત્રીનો હતો, મોટી કાકીનો પ્રસ્તાવ મુકતાંજ તે માની જશે, એની તો મને સંપૂર્ણપણે પાછી ખાતરી હતી.

સવાર પડી મધ્ય પછુ માફ' દિમામ કેઇ યુક્તિ અપૂક્તિ મંધી શકતા પૂરતું સામર્થ્યવાન નજ નિવડયું, બપોરે મેટી કાકી પણ આવી પડ્યાં. તેમણે આમગ્ય ખેતીને મારી જલ એ લીધી જમાલ મારા નરક જોઈ જોઈને અર્થસૂચક દિશત કરી રહ્યો હતો, કોપથી મારાં અધરો કંપી રહ્યાં હતાં. મનને ધણુ માયું તથાપિ હું કોઇ પણ કામમાં બામ ભઈ શકીજ નહિ.

સાંજે જમાલ મારા ઓરડામાં આવ્યો, ને પૂછવા લાગ્યો. "ચાલો, શીરી ફરવા જઈએ."

"નહી." મેં તેના તરફ જોયા વિનાજ ઉઘનાપૂર્વક જવાજ આપ્યો. તે સહમતી મયો. પછી ચૂપચાપ બહાર ચાલ્યો ગયો.

હું કુર્સો પર બેઠી બેઠી મારા ભવિની કાળા રેખાઓ જોઇ રહી હતી, કે પાસેના ઓરડામાંથી મોટાં કાકી અને માતૃથીનો દગાતા સ્વરે મનો વાર્તાલાપ સાંભળીને મારા કાનો અમકી ઉઠ્યાં. વાર્તાલાપ એવી રીતે થઇ રહ્યો હતો, કે જાણે બહુજ છુપી વાતો ન હોય. ઉહ! એ તો મારા વિષેજ વાતો

"તૌબાહ આપા! એ કામ તમારું ને મારું છે. આપણી વચ્ચે નાંકી થયું, કે વાન પતી મધ! એમાં છોકરીને તે વગી થું પૂછવાનું હોય! તમને છોકરો પસંદ છે, કે નહિ!" મોટાં કાકી કહી રહ્યાં હતાં.

"હીક છે એ-એમાં વાધોજ શો છે?" માએ જવાબમાં કયું.

"જેવી તમારી છત્તા. મને એમાં થું વાધો હોય શકે છે!" મોટાં કાકીએ કહ્યું.

પછી એ વાર્તાલાપ બંધ થયે. મને આશાની દગવી ઝલક દ્રષ્ટિગોચર થઇ.

x x x
ઓંઠનીની અજવાળી રાત્રિમાં હું એક પુષ્પ છોડ કને લૂંટી હતી. એટલામાં જમાલ ત્યાં આવ્યો. ધામે ધીમે મારી નિકટગા આવ્યો. તે એક ફલ તે કપાને નમ્યો.

"શીરી" મને તેના સ્વરમાં લજાળનો ભાસ થયો.

"હ, કમિતો."

"કેવી મોહામણી મનિ છે." તેણે રેમેન્ટક બનતાં કહ્યું.

"હ, હા" મેં મૂઠુ સ્વરે કહ્યું. તે મારી વધુ નિકટ આવ્યો. "આ આકસનો રિશળ માર્ગ જોયો, શીરી?"

"હ, હા." વધુ મૂઠતાપૂર્વક કહ્યું. તેણે વધુ નિકટ આવીને માન વગોમાં પેતાની આંમળીઓ ફેરવવા લાગ્યો મને એ ન મન્યુ. આમ છતાં હું તો એવી રીતે ગૌનજ રહી, કે જાણે કરુણ થઇ રહ્યું નથી, અને તે વાયુ મડગમાં વગળાલવનો ચણી રહ્યો હતો.

"અહીસા, એ વિશંજ રાજમાર્ગમાં આપણે બન્ને એક ખીમનો દાય પાડીને ચાલી શકવની રિથનિમાં હોત તો કેવુ સાર

યાત !” એણે કોઇ અજબ અનુભવ ! હવે
તે મેં હંડી આડ લરી. આ હડી આઢો કેવી !
મેં હવરાન થઇને પૂછ્યું. “હું એજ
પિયારી રહી છું. કે” મેં નિરાશાપૂર્વક કહ્યું.
‘હાસ ! આપણું મિલન પહેલાં થયું હોત
તો કેવું સારું થાત !”

‘શીર્ષ તમારા કહેવાનો છે. અર્થ છે !’
તેણે આશ્ચર્યસભ પૂછ્યું.

“શું કહું જમાલ, કે મેં મારો જીવન-
સાથી ધણી સમયથી પસંદ કરી લીધો છે.”
“જીવનસાથી” તેણે માગ ન જોમાંની પોતાની
આંગળીઓ ખસેડી લીધી. ‘અમે ખત્તે
કાસેજમાં સાથેજ લખુનાં દતાં, બી. એ
સુધીનાં આર વર્ષો લગી સાથે રહીને અમે
એક બીજાના વિચારો, ભાવનાઓ અને
ભિંમિયોનું સારી પેઠે અવસોકન કર્યું—અને
પછી અને પછી—” હું આગળ કશું ન કહી
શકી. મારો સ્વર ઢૂલ હાથો. ‘આફસોસ હું
તમારી સાથે પહેલાંનીજ મળત તો કેવું
સારું થાત !”

“શીર્ષ, એ વાતનો ખતે ધણી
આફસોસ છે.”

“શાનો આફસોસ, બાઈમન !”

‘એજ કે મારે હારણે તમારી ભિંમિયોને
કેસ વાગી.”

હું નિરાશ રહી; તેમજ એક સુંદર
ફલ તોડીને મારા વાળોમાં ખોસી દીધું.

એ વેળા ગનને તો એવુંજ લાગ્યું. કે
એ ફલને ખીખીને ફેંકી દર્શ. ધણી એનું
લક્ષ્ય દુઃખવાનું ને તોડવાનું ઉચિત માન્યું
નહિ.

‘શું એક નિષ્ફળ પ્રેમીની તુચ્છ ભેટને
હોકરાવશો ?”

ખતે એના એ જીવન પર હસવું આવી

...દિવ્ય તરંગો !...

થાપ દુઃખોને કદિ આપી નહિ;

આશ તેઓની મેં હથાપી નહિ.

થાપ દુઃખ દર્શ પશુ કદિ “ખામોશ”

વેદના દિવ નળી મેં કાપી નહિ !

x

અશુભી જેમ પળમડી આંખેથી સરીને;
જ્યોત્નાં પાંદડાની પેઠે કાનુમાં ખરીને
નિતાવે સદા માનવી જીવનને જગ મહી;
વૈભવ-વિજાતા વાનના નિજ હૈયે મરીને !

x

જીવનની મૃત્યુ-કાળે ને વાતોને કશું શું ?
વિતેજા સમય કાળે હું નિષ્ણો બનું શું ?
કા’ સુખાની પળો આજે ફરીયાદ કરીને,
“ખામોશ” અંત-કાળે પશુ બેમોને મરું ? શું ?

‘ખામોશ’

o

મધું. તેજ ગતિયે જમાલ પોતાની માને કહી
રહ્યો દત્તો, કે: “હું શીર્ષથી કદિય લગન
કરનાર નથી.” તે પરચાનીલરી પરિસ્થિતિમાં
પૂછી રહી હતી કે: “હું એની સાથે લગન
કરવાની શીદને ના પાડે છે ? એમાં એની તો
શી ખોડખાંખનું તેં જોયું ?” બીજી સવારે
મોટાં દાકા અને જમાલ વિદાય થઇ ગયાં
દત્તો. હું મારા ઓઝામાં, મારા અભિનયની
સફળતા પર સ્થિત વેરી રહી હતી કે:
“જમાલનિવાંથી કેવી રીતે યુક્તિ મેળવી ?
જો મારાં લગન એની સાથે થઇજ નાત તો !”

આશું એવું કાણું ભાવિ દેખાવા લાગ્યું
ખદારથી મોટરનું હોર્ન સંભળાયું. જમાલનિવાં
જઈ રહયા દત્તો, ને માગ કાળા ભાવિની
રેખાઓ અદૃશ્ય થઇ રહી હતી !

(૧) તોડીરના...

નિગરમાં સંધરી બેઠો છું ક્યાં - હું તીરના દુકા; દિલાવર હાથ રૂપળા થઇ ગયા જાગીરનો દુકા. કરે છે આપનો પદો પ્રણય-તોડીરના દુકા; મને હર છે કે માફ દિલ કરે ના ધીરના દુકા. ન સમજે કોઇ મારાં આંસુઓને નીરના દુકા; વહન આંખે કરે છે હર્ષણી રૂપીરના દુકા. નથી યાતા; નથી યાતા દિલે દિલગીરના દુકા; નજરવાળા! નજરથી કરે હવે તસ્વીરના દુકા. પ્રથમ કરશે તમે શમશીરની શમશીરના દુકા; તો આપો આપ થઇ જશે પછી અંતરના દુકા. ન માને ખવાળમાં કે ખવાળની તાળીરમાં કોઈ; કદા તદખીર ને તદખીરથી તકદીરના દુકા. ન શરમાઓ, ન અચકાઓ, ન છબકો કે, ન છેડઓ; મહાજનતથી નિકટ આવો કરી તાળીરના દુકા. હજી જોનાર તો જોતા રહે છે નિત્ય હમરતા; કોઈની બેવકાફ ને કોઈની ધીરના દુકા. તમારું માન મું “મજબૂર” રાખે કોઈ દુન્યામાં; તમે પોતે કરી બેઠા હો ખુદ તોડીરના દુકા.

—‘મજબૂર’ જોતપુરી

(૨) મનોહર નીરના...

સમયના હાથમાં આવ્યા તદા તદખીરના દુકા; થયા છે ના થવાના કોઇ દિવસ હીરના દુકા. નયનથી એક પગ વેહવા ન દીધી પ્રેમની ગંગા! અરે, નાદાન! તેં દીધા મનોહર નીરના દુકા. બધી વસ્તુમાં જગની મેં સદા એકજ અદા દીધી, રૂઢીકતમાં છે દુન્યા કોઈની તસ્વીરના દુકા.

જગતમાં કોઈ દિવસ દુષ્ટતા ફાવી નથી શકતી.
 હુશિયાર પણ કરી શકતો નથી સદ્ધર્મીના દુકડા,
 અરેરે ! એક પણ મ.શા ન મારી ઘડ શકી પૂરી,
 થયા અંતરના દુકડા ભેધ તારા તીરના દુકડા.
 ભલે દેવી પડે મારે 'હુઝી' નિજ પ્રાણ આહુતિ,
 હૃદયના લોહિયી સાંધીશ હું તકલીફના દુકડા.

—'હુઝી' રાહિરી

○

(૩) જાગીરના ..

શનાહો.એ કયાં છે જ્યારથી તકલીફના દુકડા,
 ફરે હું જગમાં પકેરી ત્યારથી જંદારના દુકડા.
 નજર સામે થયા છે આહુતી તાસીરના દુકડા,
 અવરગયા તો કહે છે. છે કોઈ તસ્વીરના દુકડા.
 મળી લાશે તને પણ ભેધ લેતો કોઈ માથાને,
 ઉડી લાગે ચિતમગર તું અને ચમશીરના દુકડા.
 નિસાસા; આહોભરી; હાથકાસ; દુઃખ; અલમ; દર્દો;
 ગાને ભે ફૂર તો ઘડ લાઈ ગસ જંદારના દુકડા.
 કદી હું પારખી પર દોષ આરોપણ નથી કરતો;
 હૃદય ખુદ ખ્યારથી સંપરે છે એના તીરનાં દુકડા
 ટકી શકતો નથી ખુદ કાળ જેવો કાળ પણ સામે,
 ગરીબો પાસ છે બે ચાર એ જાગીરના દુકડા.
 તમારા સમ એ પડે છે તો પડે છે જગત આખું;
 પ્રયંડ તાકાત રાખે છે દિવે દિલગીરના દુકડા.
 તમે જેનો કહે છે શબ્દ મીઠા શબ્દ એ "શૌકિન" !
 અસર દિલ પર કરે તો ઘડ સકે છે તીરના દુકડા .

—'શૌકિન' જેતપુરી

સાહિત્ય અને સાહિત્યકારોનું જીવન

સંપાદક :
અનન્તભાઈ પોરબંદર

આપણે અકસર સાંભળીએ છીએ કે સાહિત્યને રાજ નીતિથી દૂર રાખવું આવશ્યક છે. સાહિત્ય સંમેલનોમાં રાજનીતિજ્ઞોને બેઠા આપણા સાહિત્યકારો નારાજ થઈ જાય છે અને તેમનો બહિષ્કાર કરવાનો પ્રયત્નો કરે છે અમર આ ભાવનાનો અર્થ એમ થતો હોય કે સાહિત્યમાં રાજનીતિની જેમ 'વિટબજાઓ ન હોય તો એ સર્વને ગાન્ય હશે. પણ જો એનો અર્થ એમ હોય કે અમારા સાહિત્ય સેરકે દેશની રાજનૈતિક દ્વિધાસ અને ધર્મજુથી દૂર નારી પોતાની એક નિરાશી કહિયું દુન્યામાં રહેવા છાએ છે તો એ એક અફસોસજનક વાત છે. આ ગમ્યાએ તું રાજનીતિને વ્યાપક અર્થના ઉપયોગમાં લઉં છું. રાજનીતિથી મારી મતસભ્ય રાજનૈતિક દળ અને મુદ્દાઓથી નથી; પરંતુ સામાન્ય લોક-જીવનથી છે. કેમકે લોક-જીવન અને રાજનીતિને જુદા પાડી શકતા નથી. એટલે કેમ પણ સાહિત્ય-સેવક દેશની રાજનૈતિક પરિસ્થિતિની અવ-હેસના-ઉપેક્ષા કરી શકતો નથી.

સાહિત્યનો લોક-જીવનથી તો અનુદ સંગ્રહ છેજ, પરંતુ સાહિત્યકારોના જીવનના સંબંધની મહત્વતા આપણામાંથી બહુજ મેડા લોકોએ વિચારી કે સમજી છે. 'કલા કલાના માટે', 'સાહિત્ય સાહિત્યના માટે'ના વિરોધમાં 'સાહિત્ય અને કલા જીવનના માટે'નો અવાજ ધણા લોકોએ પોકાર્યો છે. પરંતુ આપણને હજુ એક પગલું આગળ વધવું પડશે; અને તે એ કે- 'જીવન, સાહિત્ય અને કલાના માટે' સાહિત્ય તો જીવનનું એક અંગ છે-રૂપ છે-દંગ છે. અ પણે આપણા જીવનને એટલું શુદ્ધ અને સુંદર બનાવવાનું છે કે એમાંજ આપણું સાહિત્ય અને કલાની જલક મળી શકે. સાહિત્ય અને કલાના નામને બદાને

આપણે આપણું વ્યક્તિગત-જીવન, મહેશ્વીકરણ અને શિષ્ટાચારને હુંકારી શકતા નથી. સાહિત્ય અને કલા તો જીવનની એક (Attitude Towards Life) છે. જો આપણું જીવન, કલા અને સાહિત્યમય નથી, તો આપણે સાહિત્યકાર કેવલકાવ્યવાને દાખલ બનીશ શકતા નથી.

પરંતુ સાહિત્ય શી વસ્તુ છે? એ તો આપણા જીવનની ચિત્રમારી છે. આપણી આરે જાણુ સંસારમાં ધર્મજુ અને કમમકથ છે આપણામાં પણ શુભ-દુઃખ, આશા-નિરાશા, પ્રેમ, દ્રેષ ભાવનાં અને તર્કવિનર્કીનું સનાતન ધર્મજુ છે. જેવી રીતે એ પદ્ધતિને ખૂબ ધારણ બદ ચિત્રમારીઓ ઉત્પન્ન થાય છે; એવીજ રીતે આપણા આત્મચિંતન અને સાધના વડે આપણું આંતરિક ધર્મજુ વધે છે અને ચિત્રમારીઓના રૂપમાં આપણા અંતઃકરણમાંથી કલા અને સાહિત્યનો જન્મ થાય છે એવા પ્રકારનું સાહિત્ય જીવંત અને ક્રિત્દરિલ સાહિત્ય બની શકે છે કમમકથા અને આત્મચિંતનની ચિત્રમારીઓ તો ધણા મનુષ્યોના અંતઃકરણમાં જન્મ લે છે; પરંતુ જે વ્યક્તિ આ ચિત્રમારીઓના સુંદર અને સ્વભાવિક દંગ-પદ્ધતિથી વ્યક્ત કરી શકે છે અને પોતાના આત્મજાળની શક્તિના લીધે બીજી શક્તિઓમાં પણ એવાજ પ્રકારની ચિત્રમારીઓને જન્મ આપી શકે છે તેમ કમાજર કે સાહિત્યકાર કહેવાય છે પરંતુ જે વ્યક્તિમાં જીવન-સાધના અને આત્મ-નિરીક્ષણના અભાવને કારણે ચિત્રમારીઓજ ઉત્પન્ન થતી નથી એ સાહિત્યનું નિર્માણ કેમ કરી શકે ?

એક હોકવાને જુઓ ! તે પોતાની જીવન-શક્તિના કારણે ખાધ, પાણી અને સૂવના

મિલે વડે પોષણ પ્રદણ મરી સ્વભાસિક અને સુદર રાથી વધે છે અને જગતને સુદર અને સુશામિત પુષ્પો અર્પણ મરે છે એવાજ પ્રકારથી એક સહિત્યકારના નિમમ થવે જોઈએ જો એ પોતાની જીવન તપશ્ચર્યા અને સાધના વડે લોક-જીવના ધર્મજીને અભિચિન્તનદ્વારા પચાતી શકે તો એક ઉત્કૃષ્ટ સાહિત્યી સૃષ્ટિ રચાશે, કે જે જગતને અધિક સમ્પન્ન બનાવીને જીવુ લઈ જશે અને જનતા ॥ જીવમા એક નવી દૃષ્ટિ ઉત્પન્ન કરી શકશે એવા સાહિત્યકારો ॥ જીવન પથ જીવત સાહિત્ય ખતી જાય છે આ એ સાધના અને તપશ્ચર્યાનો અમલકાર છે કે 'ઈન્દ્રિય', 'ગાનિય', હસન્ત, અકમર 'રાગ' વિગેરે ઉર્દૂ-સાહિત્ય-ગમના ગૌરવ રૂપ નક્શન મતી શમ્યા છે અને ગાનર-જીવનને પોતા ॥ સાહિત્ય-પ્રકારથી તોડા બાની મય છે વિવર રવિન્દ્રાચ ટાગોરની ખ્યાતિ આ બાદ પશુ અજ રહસ્ય છે જેના રોલા અને ટોન્મટોર પેતા ॥ જીવન-સાધના ક રજોજ આજે જગતના સર્વેજ સાહિત્યકારોમા મળ્યુ છે

જેની રીતે એક સુદર-નિકસિત પુષ્પોવાવી મધુર સુવાસ સ્વભાસિક રીતે વહે ? જેની રીતે ખાત્ર જ્યોતગાથી પ્રકાશ સદજી આર તરફ દેવધ જાય છે અને જેની રીત મધ્યી દકાએના જીયા જીયા શિખરોગાથી નિર્ગળ સરિતાનો જન્મ થાય છે એનીજ રીતે એક સધત તારરી અને કલાકારના ન્યન મજુમાથી શ્રદ, સુસ્મી રૂપ અને ગૌરવશળી સાહિત્યી ઉદ્ભવ થય છે જો આજુ જીવન કનનિન અ પરસ્થિત ચિન્મયીન અને અસમત છે તો આપણે કોઈ કાગે ઉત્કૃષ્ટ સાહિત્ય અને કલાને જન્માવી શકીશું નહિ આપણુ સાહિત્ય કાગળના નકવી ફૂલ જેવુ દશે તો આપણુ જીવ પળ સુરગિ હીન દશે આપણે

આજી જીવન ॥ કલુષિતતાને આપણી સાહિત્ય કૃતિઓથી એની રીતે ઢાકના માગીએ છીએ જેવી રીતે કુરુપ આજી પોતાની બદસ્તરી અને કલાશને પાનકથી ઢાકવા માગે છે પરતુ પ્રખર જ્યોતિના સામે આવા દમ કયા શુધી છુપા રહેના ?

અકસર કરી જોમી પ્રખ્યાત કાગો અને લેખકોના રાંધ માટે અત્યંત ઉત્કંઠા હોય છે પરતુ જોમાના પેનાક લોકોને સહિત્યમરોનુ આતરિક-જીવન નિહાળી નિરાશા અનુભવી પડે છે અને અર્થવ્યક્તિ થવુ પડે છે અને પેનાક લેખ પેતાના માને એવી રીતે સમજાવે છે કે કદાચ આવા પ્રકારનું મર્યાદિત જીવન મના અને સાહિત્યના નિર્માણ માટે જરૂરી દશે પરતુ આવા પ્રકારના ખ્યાન તો ફેનાવના એ જીવતાને બમળા નાખવા સમા ॥ છે જે વ્યક્તિના આચાર-વિચારમા સમન્વય તે મેલુગ શિનારની નિસાત છે એ મટે અમર માલ સાહિત્યકારનુ જીવન અશુદ્ધ છે તો કુ એની સહિત્ય-કૃતિઓને-પછી બને તે બાદ સ્વયં ગમે તેવી સુદર કેમ ન રાય-મિલુલ મક્કન આપણને તૈયાર નયો જે મરિતાનુ ઉદ્ભવ-સ્થાનજ મદુ છે તેની દારા રચ્છ અને પરિત કેમ હોઈ શકે ?

સાહિત્ય-નિર્માણના કલિન તપશ્ચર્યાની આસ્થક્તા છે આપણે આપણી પ્રત્યેક ઈન્દ્રીઓ મનને વશ મરવુ જોઈએ આપણા જીવનને વિશુદ્ધ મનાવી આચાર અને વિચારમા સમન્વય રચાવવુ પડશે શુધ્ધ અને ઉત્કૃષ્ટ સાહિત્ય ॥ નિર્માણ માટે આપણા જીવનના ગમે બી દોગોને બદલવા પડશે આત્મનિષ્ઠ અને ચારિત્ર્યવાન બાનુ પડશે અને સૌથી પહેલા મનુષ્ય માનુ પડશે-માનવન ની ગૌરવતાને સમજવી પડશે સાર પછીજ કના અને કામ્ય અનાયાસે આપણા જીવનમાથી વધી નિજાશે

xઅનુવાસિત

૧૬ વિનું સ્થાન

એ સમયની—પુત્ર ! તે તારે માટે કયું સ્થાન પસંદ કર્યું છે ?

વિશાળ—વનનું એકાંત કે શહેરનો ચોર-બકોર ?

એક તરફ હરિયાણા વૃક્ષોના વન છે જ્યાં તું પ્રકૃતિને તેના મસ્ત-મનોહર રૂપમાં જોઈ શકશે.

બીજી તરફ શહેરની સાંકડી અને અંધારી ગલીઓ છે. જ્યાં તું માનસીના દેહની એક એક ધડકન અંબળી શકશે.

એક જાનુ કપૂતર, હન્ટ અને મોર છે.

બીજી જાનુ કૃટ્તમ કપોત જાળકો, લગ્નતરીક જાળઓ અને રૂપવાન યુવતીઓ છે.

નિસંદેહ પ્રકૃતિ સુંદર છે. એના સૈંદર્યમાં મનને લેવા-પકડી લેવા-વશ કરી તેજાની શક્તિ છે

પરંતુ એ બધું શું છે ? મનુષ્ય-જીવનના સત્ત્વવટના પાંદડાં ! જેનો મૂખ્ય નટ માનવી છે.

નિઃશક વાત છે કે પરમાત્માની તે દુન્યા ખૂબસૂરત છે, જે આપણી આસપાસ છે.

ઓધીય અધિક ખૂબસૂરત પરમાત્માની આ દુન્યા છે જે આપણા દિલમાં વસે છે.

માનવીનું દિલ પત્ર એ વસ્તુ છે. જેમાં સંગીતે નૃત્ય કરે છે. એ આંતરની છે જ્યાં કવિતા સુરકેસાય છે. એ પર્વત છે જ્યાંથી જીવન અને દિપકનું જ્વરું વહે છે

દરેક માનવીનું દિલ એક દુન્યા છે. એ દુન્યા બને છે. સુધરે છે, બગડે છે અને બરબાદ થઈ જાય છે.

કવિનું મૂળ-ભૂત સ્થાન આ દુન્યાનું કેન્દ્ર છે. તે તે દુન્યા પોતે જોતા અને બીજાને બતાવવા ઈચ્છે છે. તે તેને આંખો જોતી દુન્યાના કોલાહલ અને કોલાહલની દુન્યાની સામે બેસી રહેતું જોઈએ

કવિ દિલમાં જન્મે છે. દિલમાં જન્મ બને છે. દિલમાં ખેલે છે. વિકસે છે. નાચે છે. ગાય છે અને આજારે દિલમાં ખેલઈ જાય છે. પરંતુ જ્યાં સુધી દિલની દુન્યા શરૂ છે ત્યાં સુધી ન તે મરે છે, ન તેને કોઈ મારી શકે છે.

—‘નાચીઝ’ (પારખંદર)

[જન-પુજારી, અંકથી ચાલુ]

રશીયન સરકાર વિશે સંબળાય છે કે એ એક સાખથી વધુ છે. એ સરકારે મોસ્કોથી કૃત્ર પણુ કરી દીધી છે. આપણે ઘોડું પથું સરકાર મિનિસ્ટર તાન પહોંચી ગયું છે. આજે કમાન્ડર ઇન ચીફે તમામ ખાનદાનનાં સરદારોને હુકમ કર્યો છે કે પોતપોતાનું સરકાર સમુદાય દરિયાએ ઉરસના કિનારે એકઠા થાય... તટીરીમાં તો એવું બન્યું છે કે જે ગાણેસો તદ્વાર પણુ પકડી ગળ્યુતા નથી તેઓ પણુ યુદ્ધમાં જવા તૈયાર છે અને યુવાનોની વાતમાં જુદી છે તેઓ તો મિત્રો અને સ્નેહીઓથી હેરાની મુલાકાત લેવા દોડી રહ્યા છે. બખતર, હુન અને યુદ્ધના સામાન બાવળની કંપનીઓમાં બીડે જાય છે અને પાનોએ પોતાના સારા અસ્ત્રો પણુ હોજને આપણું કરી ચૂક્યા છે. એટલું જ નહિ પરંતુ જે ગરીબો પાસે જે કંઈ છે તે પણુ તેઓ આપના તૈયાર છે મારા મિત્રોમાંથી અત્યાર બગીચા, ૧૯ યુવાનો ફ્રોનમાં બરતી સમ ચૂક્યા છે બાબાજનના જેમાંના કેટલાક તો નમને પણુ ઓળખે છે. આવતી કાલે તેઓ પણુ કૃત્ર કરી જવાના છે જતાખા! મારાથી પણુ યુદ્ધમાં ભાગ લઈ શકાતે... પરંતુ હું..

મારબેગ:- અને પિદર! તારી જવાની ખત્રા નથી!

શેરબેગ:- નહિ તો.

મારબેગ:- એટા, કેમ જતો નથી કંઈ વસ્તુ તને જતા રોકે છે

શેરબેગ:- બાબાજનનાં હેવટે મારી જવાખ-દારીઓ પ્રત્યે તો ધ્યાન આપે.

મારબેગ:- એ ગધા કરતા પણુ તમારું જીવન સોથી મહાન બીજી જવાબદારી છે તેનું

તને જ્ઞાન છે?

શેરબેગ:- હું તમને અને ફલકનાઝને એકલા છોડવા ચાહતો નથી.

મારબેગ:- અર્દશીર! શમકર... સમ-તું મારા માટે અને પોતાની વહાલી પુત્રીની ગહખત ખાતર આ ઇરાજને ઈગો આપના માગે છે. અરો એના માટે તો આપણા ત્રણેનું ખૂન વહી જાય તોયે એણું છે. શુ એટલા માટેજ બૂમિએ તને હુકેરીને મોટો કર્યો કે તું એને અણીના સમયે ઈગો આપે

શેરબેગ:- બાબાજનનાં તમે અશક્ત છો અને સાથે સાથે બીમાર પણુ છો. તમારી સંબાળ સેવા તો એક માણસની જરૂર તો છે. ફલક-નાઝ નાદાન છે. તમારા સિવાય બીજો કોઈ નથી કે જે તેની સંબાળ લઈ શકે જે ખુદાન ચાહે તમારા દુરમતો ન રહ્યા તો... મારી કાઝા ત ફલકનાઝ! આ ઉજ્જડ અને પેરાન ધરમા એકવીશું કરજે? જ્યાં હુધ્ધ ફરી ફરીને થશે, દુન્યા નાશ થશે, દુકાળ પડશે!

મારબેગ:- અર્દશીર, એ તું બૂલી ગયો સાગે છે કે તું અસલાહ મારબેગનો પુત્ર છે. સાથે સાથે તું એ પણુ બૂલી જાય છે કે તું તેનો પુત્ર છે કે જેણે નાદિર શાહ... હા... નાદિરશાહની સાથે રહી બચકર ખુનખાર યુદ્ધમાં ભાગ લીધો છો... માતુદ્ધ તુજ પર દરામ છો અર્દશીર! સાંભળાં હું પદર વધે સગી આરાગથી બેઠો નથી. ફિરયાન, ખુરસાન, શિરાઝ, ઈસ્ફહાન, બગદાદ, મિસ્લસ્તાન, હિદુસ્તાન મતલબ કે દરેક મેદાનમાં હું હાજર હતો...

ન તો દડી, ગમી કે વર્ષાની જરાયે પરવા કરી, ન તો યાક કે બીમારીની, ન તો ધા કે પીમની, ન તો દારવી કે નાસવાની મતલબ કે કોઈ પણુ આદતથી હું ડર્યો નથી...

અર્દશર ! જરા આ વૃધ્ધનાં શરીરનાં હાથો તરફ તો જો !

આ દિવસોમાં કાઠ રાતે પણ કુધ અમામ નસીબમાં ન હતી. ઠંડા કચેલએ એક ઝાસ પાછી પીવા મળ્યો નથી. ન તો ઠંડીના દિવસોમાં ગરમ બિરતરો મળ્યો કે જેથી આરામથી કુધ સેવતે. અમે તો વાધની જેમ એક જગ્યાએથી બીજી જગ્યાએ...અને આ સહેરથી બીજા સહેરમાં દુશ્મનોનો પીછોળ કરતા રહ્યા !...અમે તો બદખથી લઈ બગદાર સુધી, સુરેમાનીવાથી સર્ધ મહમુદાબાદ લગી બાદશાહે અને અમીરોના આલિશાન મેહલોની દીવારોમાં ખજરની અણીએથી મોટા અક્ષરોએ પોતાના નામ કાતરી દીધા છે !

ધિક્કાર છે તને. હે યુગના ઇન્કિલાબ ! હવે તો તે સમય આવી ગયો છે કે અમ જેવા બહાદુરોના પુત્રો પુત્રીની મદખતનું કારણ બતવી એ હિંદ છે કે એવા નાનુક સમયે પોતાની ભૂમિની સેવાથી મોટું ફરવી લે અરે ! જ્યારે એ તમાસ મદદની મેદાન છે ! એના કરતા તો સ્ત્રીઓની જેમ બગદારના પહેરી ધરતા એક ખૂણામાં બેસી રહે અને દૂરથી તમારો જોવા કરે, કે ભૂમિના બચાવ માટે મગોલા પોતાના દેશખંડુઓના ખૂનની નદીઓ વહેવા માટે

અર્દશર ! જો તું યુધ્ધમાં ખપી જશે તો હું પણ ખપી ગયો છું એમ તારે સમજાવેલું. તારી વફાઈ પુરી ફતકાળને...કેઈ રશીયન એક્સિસરની દારી બગાવવા કરતાં તો ઠીક છે કે આ ધરમાં બળીને શરમ થઈ જાય ! અથવા તો તારી એ હિંદ છે કે ધરના ખૂણામાં સવાઈ રહેવું અને કાલે કે પરમ દિવસે આ સફેદ ચામડીવાળા રશીયનોની સામે અણુબીની આખોની સાથે નથી

બળીને સલામો બરવી. અર્દશર ! શર્મ કર ! શર્મ કર ! બમ હવે આમળ એક પણ શબ બોલ્યો તો !

જો આજે નાદિશાક હોત તો તારું મધુ ક્યારનુંયે તનથી જુદુ થઈ ગયું હોત ! પરંતુ જો કે તે નથી...તો હું એના દરવાજાના ફૂતરા જેટલી પણ દરની ન રાખુ ! ખુમનો લાખ શુક છે કે હું છુરતો છું. દળુ પણ મારા હથોમાં એટલી શક્તિ છે કે તારા ખૂન આ પાક જમીન પર વહાવી શકું છું ! !

ફતકાળ:- (બેઠાજ મહને વારબેમના પગો પર મારું મૂકીને) દાદામન ! તમે તો કાઠ દિવસ એટલા પાપાણુ હદમવળા ન હતા. કંઈક આભારી સાથે પ્રેમ અને મીઠાસથી વર્તના અને આજે આ તમને શુ થઈ ગયું છે ! અને એકાએક આમ અગરી સાથે વર્તણુંક કરી રહ્યા છો. દાદામન ! પોતાની વૃધ્ધાવસ્થા પર અને મોરી માસૂમ બેઠસી પર તો તરસ ખાઓ. ખેર મારી તરફ ન જુઓ તો ન લાભ પરંતુ તમારા ખુદાપા કુપર, ખુદાન માટે તમારા ખુદાપા કુપર રહમ કરો ! રહમ !

વારબેમ:- બેટી ! તું ચૂપ રહે એ પ્રથમ એવો નથી કે જોઈ સ્ત્રીઓ વચ્ચે મધુ નાખે હમણાં તો તું બાળક છે, નાદાન છે. તને મા બગાવનો આનંદ મળ્યો નથી તો તું કેમ કરી મગજ શકે વતન માટે વતનના બાળકોની રીત દરમ છે ! અને વિર ! હું લેજ મેદકાળ અને કશાનું મરું છું, જેવો કે પહેલાં હતો. પરંતુ આ વખતે છતાંનો નાનુક સમય જોઈને મારું દિલ અને મિત્રજ કાળુનોજ નથી. બેટી ! તું તરા ખોટા વિચારોને ત્યાગી દે અને તું મને મારા હાલ-ઉપરમ છોડી દે હું તારા ના સગમ બાપને એના ખેટા વિગારો અને વહેમોથી

દર કરે...

તું જાણે છે કે આપણા આનંદાનની
સમૃદ્ધિ ફક્ત એજ કારણથી છે કે મેં મારી
પુત્રાની પાંદર વર્ષ સુધી સુધીગતોમાં પ્રગ
કર્ધા છે. એક એવા સાદાજી જમાલ આદર્શાદની
સાથે ગંધીને સહાયગો લડી છે કે જેના ડરથી
વજરદીયોથી સર્વ જમના નદીના કિનારા સુધીના
લોકોને રાને કંઈ આપતી ન હતી..એટી !
તને શી ખબર કે મેં આ બધી જાજન,
દુષ્ટ પોતાની સક્રિયતા અને દુઃખગોના ખુનથી
પૈદા કરી છે! આજે જમાનાએ કરી સમગ્ર
આખો છે મારા જેવા મિત્રોનો એકનો
એક પુત્ર કે જે દુન્યામાં મારી પાછમ નામને
રોશન કરશે. મારી ઇજ્જત અને ગક્રિયતા
આનુકરણ કરે..તું એ નથી ઇચ્છતો કે આ
સમગ્ર મારા હાથથી નીકળી જાય..જન દરે
તુ મને તારા આપણી બે વાનો દરેક દે!
(મર્દશેર તરફ મોઢનો) મર્દશેર! માદ રાખ
તારો પૃથ્વ આ જે એકાદ રાજાને મેલમાન
છે અને એકસો નીસ વર્ષમાં ફક્ત મેજ રાત્ર
પોતાના મોરે તકી કરી છે અને તે પશુ
ફક્ત આજના દિવસ મોરેજ! એરદમ ફરજદ!
તુ એ આજે છે કે મારે બધું કહેવું કામ
ખાકમાં ગળી જાય! પહેલી વરતુ મારી
સારફત છે, જે પદર વર્ષ સગી તદ્દસારેક
પડઝાયમાં..મોતના પંજામાં રહીને પ્રાપ્ત
કરી છે અને તે પશુ નાદિરસાદ અફસાર...
હાં...નાદિરસાદ અફસારના કે તેદમદ પરચગની
ગાયે! મર્દશેર! ફક્ત તે નાદિરસાદનું
નામજ સાંભળ્યું છે. તારા સ્વપ્નમાં પશુ એ
ખદાદુર મુરવીર મર્દ આવતો ન હશે, અને
ખદાદુરની ફરજ શી હતી અને કહ..મારા
વદાસ ફરજદ! નાદિર નામને ખદસાદ
દનો નાદિ તે એવો નિઝર અને મુરવીર દનો

....થઈ થઈને...

દરદ જળવાય છે દિશમાં હૃદય-પ્રબુકાર થઈ થઈને,
મરજી પકડી ગયું..જન્મ્યો ફરી સ સાર થઈ થઈને,
દવા શાળી કરે હું? જ્યાં દરદ મુજ સા દવા વિસનું,
હૃદયમાં રોમ જરી થઈ થઈને સિપયાર થઈ થઈને,
ખુદી ખુદ મેખુદીમાં જાન પોતાનું ગઈ જૂની,
થઈ ગઈ જાનમાં નિર્ગો! એ હુશીયાર થઈ થઈને
દરે નિંદાનો ડર કેવો? મજા બદલાય બનવામાં,
જન રસના થઈ પકાય છે, દુસ્વાર થઈ થઈને,
દરે આતુરતા મારી વધીને દર વરસે ફે,
મરજીના ખ્યાલ ખ્યાલે થઈ મયા વાલુકાર થઈ થઈને,
તરફની ખાપતી નહે હતી, દિશને હતો સહારે,
તડપ એ જાળી રાખુ, સદા એકનાર થઈ થઈને
મજા જીવનમાં હું જોતો નથી, મુલ્યની ક્રિયા છે,
મરજી મુદ્દમાન થઈને આપ હૈયાદાર થઈ થઈને,
પહેતા વધી ગયા, અટકી ગયાં, સૂકી ગયા આંધ,
'નવન'મા માદ એ જાળાઈ ગઈ આધાર થઈ થઈને.

—‘નવન’

કે હવે એના જેવા ધરાનમાં પૈદા થવો દુસ્વાર છે. નાદિરશાહ તે હતો, ફક્ત જેના વિચારથીજ મારા જેવા એકસો વીસ વર્ષના વૃદ્ધમાં પણ જેથી જવાનીની લહેર દોડી જતી. આવા નીકર અને શુરવીર મલ્લુસન કારણેજ મેં આ બધું પ્રાપ્ત કર્યું છે. અર્દશેર, જાને પિદર! તારી જાન મને સૌ મણી વકાશી હોય છે, પરંતુ હું તને આ હકકત અને માન પર નિસાર કરવાને તૈયાર છું।

બીજી વાત-અર્દશેર! તારી જાત મારા પ્રાણ સમી છે, તુજ મારી જિંદગી છે. તારાજ કારણે હું સુવાનીના યુગથી આજ લગી જીવંત છું. અર્દશેર! આજ જ્યારે હું રેણની સેવા કરવા માટે અસક્ત છું, લાચાર છું સારે તું આવી વાતો કરે છે? અરે! મને તો આશા હતી કે તુ મારી જગ્યાએ દેશની ખિદમત અને સેવા કરશે.

હે ભેરહમ પ.પાણુ હવેપણે અર્દશેર! શું તું એ ચાહે છે કે મારી તમાજ હિઝાઓ ધૂળ ભેગી થઈ જાય? નહિ નહિ...

હું નથી માની શકતો! એક તો મારા આ હાથ ખૂનથી રંગાશે જે હાથેથી મે તને રમાડ્યો છે. અથવા તો દુશ્મનોના હાથે શહીદ થશે! ! !

એ સિવાય મને ત્રીજો માર્ગ દેખતો નથી. તારો જાત એ મારી મિશ્કત છે, મેં તને બખ્શી છે, અને દક છે કે હું જ્યારે ચાહું ત્યારે જાને એને પછો લઇ સકું છું. અથવા મારા દુશ્મનો એને પુરી કરી દે. હવે જેવી તારી હિઝા! ખેલ તને આ બંને મારગમાંથી કયો માર્ગ પસંદ છે?

અર્દશેરબેગ-પિદરેજામ! મારી દિલી હિઝા તો એ છે કે જિંદગીની દૌલત પ્રાપ્ત કર્યા પછી તમારાજ હાથેથી મને મોતના

દર્શન એવા મળે એજ યોગ્ય છે।

ધારબેગ:-અર્દશેર! મને બીજી એક વાત કહેવી છે કદાચ એ છેકતા વાકયો હશે જેને પોતાના વૃદ્ધ આપથી...હાં! ચારીક વિચારવાળા આપથી...સાંભળશે! અર્દશેર! ધ્યાનથી સાંભળ મારા માટે દુન્યાની કોઇ એવી ઝીંજ એથી વધુ ખ્યારી નથી કે આ અણીના સમયે જ્યારે વતન (ધરાન) લયમાં હોય અને હમ્મશે અમારા દેશબંધુઓ જે વતનના માટે કે જેઓ તુજથી અને મારાથી સક્રિયમાં ઓછા છે, વતનની સેવા માટે કમર બાંધીને તૈયાર થયા છે, તથાની યુવાન...નહિ...મતલબ કે બધા ધરાનીઓ, વઝીરોથી સહ દરિયાએ પુરાત સુધીના જનનિસારો, શુરવીરો વતનના માટે નજરે પડે છે. આપણા બંને પર એમી નજર યોડી છે. અને તેઓ આજે એ જોવા ચહે છે કે જેમણે તો ખરા આતિશી નદરીના આખરી તમુખા કે જેઓએ પંદર વર્ષ જમી દુન્યામાં આજ સજાગવી ગળી હતી વતનના માટે શું કરી દેખાડે છે! મેં એ પણ સાલણ્ય છે કે હાથે તથાકથી ઓગાળીસ યુવાનો ફોજમાં જાતી થયા છે જેમાંના એક પણ નાદરી ફોજના સિપાઇઓની ઓસાદમાંના નથી. હવે દોકાનો મહેલુ મારવાનો સારો સમય છે કે બધા ગયા પરંતુ અદ્વદ ધારબેગ-નાદિરશાહની ખાસ પસંદના પદા ઓફિસરનો પુત્ર અર્દશેરબેગ નથી ગયો અને ધરમાં પોતાના વૃદ્ધ બાપ અને નવયુવાન પુત્રીની સાથે ધરમાં ખેડો છે...વા અલાદ...આજે મારા માટે મોતનો સામનો છે! અર્દશેર, તને આ આપણાપણથી નાદિરશાહ કથમાં તકથી હાથે...હું...કયામતના તિમે કયા કુમે તેની સામે જલ્લા! ફીક, ફીક! તુ મારા આ ટૂંકા આપણથી તારો શો વિચાર છે? શુદ્ધમાં જલુ છે કે નહિ? —અપૂર્ણ.

ઐશ્વર્ય : અલગદ અશરદ્ સંદેશી

૭

સવાલ-વિભાવનું અનેકું સેન સમાડી નમાજ પડે તો નમાજ થાય ? તેમજ એવી સેવ સમાધાનમાં આવે જેમા તાડી દારૂ નાખવામાં આવ્યો હોય તો નમાજ થાય ?

જવાબ-વિભાવની સેન અને તાડી, દારૂ નાખી ખાવેલી દરૂ સમાધાનની નમાજ થતી નથી. એવી નામઝંજીર રતુએથી ગયતું નેહએ.

સવાલ-અહીં મેનશુ જંગાને મોનાની શાહખુશીથી એક કાનુન મંજુર થયો છે કે જમાનના કેઈ પણ સજ્જનો ત્યા ગાદી, માંગણી વખતે અને નોકાદના વખતે રહ રકમ વસુલ કરવી એ કાયદેજ માનવાળાઓના ખુશીયા મજુર કરવામાં આવેશે. દને મજુર વસુલ કરેલી રકમ ગરજદ, ગરેરા અથવા કોઈ પણ શરે ખેરમાં ખર્ચ કરવા જમાનની નિયમન હતી તો હવે જમા રકમ ખર્ચ શકાય કે કેમ ?

જવાબ-અમર જમાનવાળાઓએ શાદી, માંગણી વગેરે ખુશીયા પ્રમગે દરેકની ખુશીયા રકમ લેવા પાસ ક્યું હતું અને સેકાએ પોતાની ખુશીયા રકમ આપી હોય તો તે રકમ લેવી થએલી ગરજદ કે ગરેરામાં વગરની નહજ છે, જમદસ્તી (જખીયાન) રકમ વસુલ કરવી જમઝિ નથી અમર કોઈ ચોડી રકમ આપે તથા કોઈ ખીદકુસ ન આપે તો તેના ઉપર જખીયાન કરવામાં આવે નહીં. કારણ કે એ તો ખુશીનો મોદો છે.

સવાલ-આજકાલ એક દરમાંથી ખીદ

હદનાં યજ સહ જરનો મરકારી કાનુન નથી. સાવતાર ને પકડઈ જાય તો દંડ થાય છે. તો એવી સુરતમાં ખીદ દરમાંથી લેવી અર્દામાં નહીં સંઈ વેચવો જમઝિ છે.

જવાબ-જમઝ છે, કોઈ સુનોદ નથી. પણ એવું કામ દરવું હી નથી. જેમાં પેતની જમઝની થાનો સંભર હોય.

સવાલ-એક વેપારી પાસેથી અમુક રૂપા તેજ એક ગદિયા પછી લેવાના વાયદે તેસ ખરીદ્યું થોડા દિવસ પછી જીને વેપારી અને કહે છે કે નમેએ જે તેસ ખરીદ ક્યું છે. ચોડા નહીં સહ મને આપી દો તો શું નહીં સંઈ વેચી દેવું જમઝ છે ?

જવાબ-જમઝ નથી એ ખરખર રહો છે એનાથી જયતુ જેમએ દાં પોતાના કપજામાં આવ્યા પછી વેચી શકે છે

સવાલ-આમારે ત્યાં એક આનુમ જમાનના કમીયા બિદારના બિદારના મુદિસમોની ચકાવ માટે મોકલવા આવે છે. દાસકે અમારા મામના થના મરીમ બિદારના મુદિસમો જમાન લેવાને પાત્ર છે અને એ જમાન પૈસા બિદારમાં કાયમ કરેલી કમેડી પર મોકલવામા કરી પાંચ છે! અથવા અદિના એક મરીમ બિદારના ચતની રાત્રે માલિક બનારી મોકલવા જમઝ છે. અને તે માખુસ ન મોકલે તો તે સુનેદગાર થશે ?

જવાબ-બિદારના મજુમો જે બિદારના માલિક ન હોય અને સંપદ ન હોય તો તેઓ માટે જમાનના પૈસા મોકલવા જમઝ છે. અમર બરોસાપત્ર સાવનોયો ત્યાંની જરૂરત સખન જખુપ તો તે સુમથે અવરય તેઓ જમાનના વધારે મુસનદક છે. જમાનના પૈસા વસુલ કરવા જે કમેડી કાયમ થઈ છે તેના ઉપર મોકલી આપે એ રાત્રે કે તેઓના પર બરોસો દોષ વચમાં કેઈ બિદારના વાતનો

કરવાની ઝરસત નથી. અગર કોઈ મિસ્ત્રીનને
ઝકાતની નિમ્મતથી માણીક બનાવી બિદાર
મોકલવાની શરતે આપ્યાં અને તેણે મોકલ્યા
નહિ તો તે માણિક થઈ જશે તેનાથી પાછા
સાધ શકતા નથી.

સવાલ-કચ્છસ્તાનમાં એક રચાનિક અગ્રેજ
હાઇસ્કૂલના શિક્ષકો પોતાના વિદ્યાર્થીઓને ફિલ્મ
કરાવે છે અને બોલ રમીડે છે ને નજીક
મહોદલાના યુવાનો ક્રિકેટ રમે છે. કચ્છસ્તાનમાં
આવી રમતો અને ફિલ્મ કરવી, કે કરાવવી
કુરસત છે ? શું એથી રમત રમનાર કે રમ-
કનારા ગુ-હેગાર થાય છે ? એનો જવાબ
શરીઅતે ઇસ્લામીવાથી રપષ્ટ શબ્દોમાં આપવા
કૃપા કરશો.

જવાબ-પૂછાએથી સુરતમાં મ્હોર થાય
કે કચ્છસ્તાનમાં એવાં કાર્યો કુરસત નથી. એ
વાત ગૈરતની પણ ખિલાફ છે કે કચ્છસ્તાન
જેવી ઇસ્લામી જગ્યાએ રમતગમત થાય અને
પ્રેડ કરાવવામાં આવે. કચ્છસ્તાનના મુતવડીએ
એ કાર્યો અટકાવવાં જોઈએ, નહિ તો
સર્વે ગુ-હેગાર થશે. વફાહો આલન.

સવાલ-મુઅજ્જીન અજાન પડે છે તો
વેળા કૃતરાંઓ બરાડા મારે છે અને બધ પડનાં
કૂનરાંઓ પણ બધ પડે છે તો મજદૂર બાબતમાં
શુ બેદ છે ?

જવાબ-ખુદાતઆજા વધુ જાણનાર છે.
એવી બારીક વાતોમાં પડવુ ન જોઈએ.

સવાલ-ઝવાલનો વખત ૧૨ વાગેથાય છે.
એક માણસ મસ્જિદમાં ૧૧લા વાગે મદય અને
તલીવયતુસ મસ્જિદના નવાહિલ પરી સૂકે કે
કેમ અથવા ઝવાલનો ટાઇમ થઈ જવા માફ
પડે ? સુરજની તૈયારી હોય તથા સુરજ ગુંચ
થવાની તૈયારી હોય તથા ઝવાલનો વખત હોય
તથા તૈયારીનો સમયો કરી શકાય કે કેમ ?

....શું ?....

છાંટો દવાનો તુમનાં આવ બુદ્ધમગર નથી શું ?

દહે જિગરની મારી કંઈ પણ અમર નથી શું ?

પેલી રહ્યો છે નિજની સી દર્થ-વાસનાઓ.

મુજથી વિશેષ સુદર રમ્મો કમર નથી શું ?

દિલની અમી દ્રષ્ટિ મુજને બતાવે છે તું.

અમન-નવનમાં તારા કાતિલ નગર નથી શું ?

છરી રહ્યો છું કેવું છવન છું માફ આજે ?

તેની અમર છે તુમને કે બેખમર નથી શું ?

નિરમ બનાવી દીધું તે તો મારા -છવનને.

એથી મટકનો આજે છું દરબદર નથી શું ?

ગિલા-તરનો જોઈ પૂરી ને આમ વચ્ચે.

મગે છે જિર્મિઓ ગણ આગસ ખમર નથી શું ?

સવાલ રંગ દીઠા જમના તરંગ વટે.

દ્રષ્ટિએ પડની છાપા દહે જિગર નથી શું ?

—ખી. એ. કે.

જવાબ-દીરા શબ્દમાં છે કે નખીએ કરીય
સુવ નીકળતી વખતે દીક બોળાના વખતે અને
મુલે આયમની વખતે દરેક નમાઝથી અમેને
રે કયા છે નહિલ નમાઝ હોય કે કર્જ નમાઝ.
એતારી સીદ થાય છે કે મજદૂર પણ વખ-
તમાં કેઈ નમાઝ વા તિલાવતનો સમયો
તેમ વખતે વાજિય થયો હોય તો જાહલ
છે અને ખાસ કરીને તકમ્મતુસ વુજુ વુઝુમાં
દીરાસે ઝસમતના વખતે પણ પડી શકે છે.

હઝરત ઈમામ હુસૈન ખિન અલી (રહી.)

અનુવાદક : જ. ઈશ્વાહીમ ઇ. શેખ

(ગાંધીયી ચાલુ)

પરંતુ આપે આપનો નિર્ણય કામ રાખ્યો અને મક્કહથી આપ ધરાક માટે રવાના થઈ ગયા સક્કાહ નામના મુકામ પર એટલે જૈતના અઝીઝ શાહર કુર્બુકથી મુસાકાત થઈ આપે એને કુદાવાસીઓ વિશે પુછ્યું. જવાબમાં કુર્બુકે કહ્યું કે “એમની લાગણીઓ તમારી સાથે છે. પરંતુ એમાં નકામો બની ઉમ્મીદની સલામ માટે છે.”

આ સાંભળી આપે કહ્યું “સત્ય છે હવે સધળો આધાર અલ્લાહ ઉપર છે. તે જો હજી છે તેજ થાય છે. તેની આજાપાસન માટે હું દરેક પગે તૈયાર છું અમર નેની આજ્ઞા આમારી ઇચ્છા મુજબ દશે તે તેનો ઉપકાર મંગાશું અને જે અમારી આજ્ઞાઓ વિરુદ્ધ હશે તેો પશુ અમારા હુતુની પરિચન અને તકવાનો સતોપ મેળવીશું” આટલું કહી પોતાની સસારી આગળ પધાવી

મુસ્લિમના સ્નેહીઓની જિંદ

અફ નામના સ્થળ ઉપર જ્યારે આપ પહોંચ્યા ત્યારે આપને ખબર ગઈ કે આપના નાજીગ મુસ્લિમ ગિ. અલીએ કુદ મા યત્રીદના ગવંદ ઉઘેડુક્કાદ ખિન જિયાદે જાહિર રીતે કરલ કર્યો છે. અને કે હજી એ જાનની સહેજ પશુ પતવા કરી નથી. આ આપાત-જનક સમાચારથી આપ વારંવાર “હન્ના મિસ્લાહે પ હન્ના. ઇલેઝદે નાજીહા કહેવા લાગ્યા. કેટલાક સાથીદારોએ કહ્યું “હજી પશુ સમય છે લિસ્લાહ આપ અલિશીજ પાછા ફરો કુદામાં આપનો એક પશુ તરફદાર કે મદદગાર નથી. બધા તમારી દુશ્મની માટે કાંટખધ છે.”

આપ શાંતિથી હિમા થઈ રહ્યા અને પાછા ફરવા અગે વિચારમન થઈ ગયા. મુસ્લિમ

ખિન અજામના સ્નેહીઓ એકાએક આવેશથી હિમા થઈ ગયા અને કહ્યું “વલ્લાહ! હવે કહી પશુ પાછા હજી નહિ”

આ શબ્દોથી આપ ફરી હિસ્સાદમાં આવી ગયા અને હિમ્મતથી કહ્યું “અમારું હન્તિકામ અમે ઝુરર લઈશું અથવા બાઇની માફક બન આપી અમારી ફરજ આદા કરીશું.” પછી આપના સાથીઓ તરફ દૃષ્ટી ફેરવી જોયું અને આદ્રતાભર્યા હૈયે કહ્યું ખરેખર, લાઇની મૈયત પછી આ જીવન બર્થ છે.”

કેટલાક સાથીદારોનું વિસર્જન

મામ માં ખદુઓની એક જમાઅત આપની સાથે થઈ હતી. તેઓની ધારણા હતી કે કુદામાં નેમને જલુજ આરામ અને સન્માન મળશે આપ એમના હેતુથી તાકિફ હતા. નેથી બધાને ભેગા કરી આપે એક ખુલ્લો આપ્યો. “ઓ અહુઓ! હાલમાંજ અપણને ધણા બચાજનક અને ગમનાક સમાચારો મળ્યા છે. મુસ્લિમ ખિન અજામ, હાની ખિન ફરવાદ અને અખદુક્કાદ ખિન ખતર કરલ થઈ ગયા છે. અમાર પક્ષકારો જોવકા સન્નિત થયા છે. કુદામાં કાંઈ આપણો મદદગાર નથી આપ અસલ સન્નેતોમાં જે અમારાથી અલગ થવા ઇચ્છે તેઓ મુહીવી જઈ રહે છે અમે જે લોકોથી સહેજ પશુ નારાઝ થઈશું નહિ”

આ સાંભળી કેટલાક સ્વાર્થી અને ખોન-રૂપ સાથીદારો ધીમે ધીમે વિખરાના લાગ્યા, અને થોડીક વારમાં આપની સાથે ફક્ત તેજ માણસો બાકી રહ્યા જેઓ મક્કહથી રવાના થતી વખતે આપની સાથે હતા.

ફૂર ખાન થઈહનું આગમન

કાસીઆપી જેવા તેઓ આગળ વધ્યા કે તરતજ ઇશિકના ગવનર અખદુક્કાદ ખિન જિયાદ તરફથી ફરખી પઝીદ એક હામરની

ફોજ સંહિત આવી પહોંચે અને આ કાર-
લાની સાથે યથ ગયો. હજરત હુસૈન (રહી.)ની
હીલચાલ ઉપર દેખરેખ રાખવા તેને આ
કાફલાની સાથે જ રહેવાનું હતું અને જ્યાં સુધી
તેઓ અબ્દુલ્લા બિન ઝિયાદ સુધી પહોંચી
ન જાય ત્યાં સુધી ઠાઠપણ રીતે એમનો સાથ
છોડવામાં ન આવે એવી આજ્ઞા મળી હતી.
ઝોહરની નમાઝનો સમય થઈ ગયો હતો. આપ
તરતજ નમાઝ માટે તૈયાર થઈ ગયા. આ
પ્રસંગે આપના સાથીદારો અને દરના સિપા-
હીઓ સમક્ષ આપે એક ખુત્બો આપ્યો.

“ઓ બધુંઓ! ખુદા સમક્ષ અને તમારા
રખર હું આ સત્ય પરતુ રિષતિ પેશ કરું છું
અહીં હું મારી ઇત્ઝાયાં આપ્યો નથી. અને
આપના પત્રો મળ્યા, તમારા કસિદો મારી
પાસે આવ્યા અને વારંવાર મને આમત્રણ
અપાયું કે અમારું સંગઠન કરે. જો હજી પણ
આપના એજ વિચારો હોય તો હવે હું આવી
ગયો છું. મને સતોતે એવી રીતે સમાધાન
કરવાની ઇત્ઝા હોય તો હું તમારા શહે-
રમાં આવવા તૈયાર છું. પરંતુ મારા આગમનથી
જો તમારે હકલ બિન્ન હોય તો હું અંતિમી
મારા રથને પાછો જવા તૈયાર છું.

કોઇએ કંઈ જવાબ ન આપ્યો. બધા
ખામોશ રહ્યા. આથી શ્રેકોએ મુઅઝ્ઝનને
આઠામત માટે આજ્ઞા કરી.

હજરત હુસૈન (રહી.) દૂર બિન યત્નીથી
પ્રકટું “શું તમે અલગ નમાઝ પઢશો?”

તેણે જવાબ આપ્યો “નોહ, આપ ઇમામ
બનો. અમે તમારી સાથેજ નમાઝ અદા કરીશું.”

તેજ રથને બધાએ અસરની નમાઝ પણ
અદા કરી. દોરત અને દુરમન બધાજ આપના
મુકતદી હતા નમાઝ પછી આપે એક બીજો
ખુત્બો આપ્યો “ઓ ખુદાના બંદાઓ! જો

તમ રાગાં ધર્મભાવનાઓ અને દાદારનો દક
સગમવાની સદ્ગુદ્ધિ હોય તો એ તમામ
માટે ખુશ્ખી ખુશ્ખીનું કારણ બનશે અને
એકલેએન છીએ અને અસત્ય દાવેદારોથી
હુકૂમના વધુ હકદાર છીએ. તેઓને કોઇ
દક નથી કે નમારા ઉપર મુઘમ અને નિર્દય-
તાથી હુકૂમત કરે. પરંતુ જો તમે અમારથી
નારાઝ હો. તમને અમારા હકની પરવા ન
હોય, એને પત્રોમાં અને કસિદો દ્વારા મને
જણાવેલા આપના વિચારો હવે તમને અગમ્ય
હોય તો હું ખુશીથી પાછો જવા તૈયાર છું.”

આ ઉપરથી દૂર બોલી ઉઠ્યો “તમે કયા
પત્રો સંબંધી કહે છે? અમને જો કંઈ
પત્રોની ખબર નથી.”

આપે ઉઠ્યા બિન સગમાનને ફેલાવાડીઓ
તરફથી આવેલા પત્રના મન્ને કોથળાઓ
લાગની આજ્ઞા કરી, ઉકામો કોથળાં
ખાલી કરી પત્રોનો ઠગવો કરી મૂક્યો. આથી
દૂર કંઈ પરતુ અગે આ પત્રો લખ્યાં નથી.
અનનં મળેની આજ્ઞા અનુસાર અમારું કર્તવ્ય
એટલુ જ છે કે અમે તમને અબ્દુલ્લાહ બિન
ઝિયાદ સુધી પહોંચાડીએ.”

હજરત ઇમામ હુસૈને જવાબ આપ્યો
“પરંતુ એ જો નથી પહેલાં અસકય છે.”

ત્યારબાદ આપે ઉપદ્રવાની આજ્ઞા કરી
પરંતુ દુરનતોએ રસ્તો રાફી લીધો. આપે
મુસે યહ દરને કહ્યું “તારી મા તારો વિલાય
કરે તુ રા ઇત્ઝ છે?”

દૂર જવાબ આપ્યો “વશકાદો જો
આપન સિવાય ખીજ કોઇએ મારી માતાનુ
નામ લીધું હોય તો હું તેને ઇત્તો જવાબ
પરતરથી આપને પરતુ હું કદી પણ ખુતાબ
સાથે આપની માતાનુ નામ ઉચ્ચારવાનો નથી.”
આપે કહ્યું “તો પ્રહી તું શું ઇત્ઝ છે?”

તેણે જવાબ આપ્યો “હું” આપને અબ્દુ-લ્લાહ બિન ઝિયાદ ખાસે લઈ જવા માયું છું”

આપે જવાબ આપ્યો ‘તો’ વદ્દાહ, હું કદી પણ તમારી સાથે આપવાનો નથી.”

તે બેઠ્યો “હું” પણ આપનો પીછો છેડવાનો નથી”

આમ જ્યારે વાતચીત ધણી આગળ વધી ત્યારે દરેકે કહ્યું “મને આપની લાગણી આજ્ઞા મળી નથી. મને ફક્ત એટલોજ હુકમ છે કે જ્યાંસુધી આપ કૂદા ન પડેગી ત્યાં સુધી હું આપનો સાથ ન છેડું” એ આપને એ વાત માન્ય ન હોય તો આપ એવો નામ ધારણ કરો જે કૂદા કે ગદીના તરફ જતો ન હોય. હું એ વિષે હજી ઝિયાદને લખી જણાવું છું. આપની ઈચ્છા હોય તો આપ પણ યકીન અગવા અબ્દુલ્લાહને પત્ર લખી મોકલો. હું પોતે ઇચ્છું છું કે યુદ્ધ મને આ ધર્મસંકટથી દૂર રાખે અને તમારા પ્રત્યેની મારી કસેડીથી હું બચી ગઈ.”

આપે આ વાત માન્ય રાખી અને આગળ કૂદા શરૂ કરી.

—અપૂણું

•

સાક્ષાર સ્વીકાર

નિઝામ:-સીરતે ‘નખી અંક ૬’, છુટક નકલ આના દહા તંત્રી મર્દમ જ. નિઝામુદ્દીન એ. કુરૈશી. પાંચપટ્ટી અમદાવાદ.

સરકારે મદીનહ ૬. મુદમ્મદ મુરતકા સલગનું જીવન કૃતાંત મુસન્વીરે દિવસ ૬૦ ખ્યાન હસન નિઝામી કૃતનો અનુવાદ મર્દમ

બહાદુરશાહ બિહારીએ કરેલ જેમાં આં હઝરત (સલ્)ની પૈઠઘસથી વિસાલ સુધીનો સંપૂર્ણ અહેવાલ સમાય જાય છે, તે તથા ઉર્દૂને મુજરતી નાત શરીફીથી ખાસ વાંચવા જેવો અંક છે. ૯૨ પૃષ્ઠોનો આ સાદો અંક બહારના કસાવ દોરા વિનાનો ઉત્તમ માલિતી આપે છે મુદિસો જે તો ખાસ વાંચી મનન કરવા લાયક સામગ્રી તેમાં સમૃદ્ધિત છે. અન્ય બાઈખંધ કેમ પણ આકાષે નામદાર (સલ્) ના જીવન પ્રસંગોથી વાકીફિયત હાસિલ કરી શકે છે.

ખંસાફ—મિલાદુન્નબી અંક-કી છુટક નકલ એક રૂપિયો-તંત્રી જ. મુન્શી ફતેહ ખાન એદમદખાન ‘દિલકશ’-ઈસ્લામાબાદ-મુમલ.

હેરલા પચ્ચીસ વર્ષથી ‘ખંસાફ’ પોતાની સેવા મુરિસમ સમાજને આપે છે. તેમાં ખાસ કરીને મિલાદુન્નબી અંકથી તેની શેલા વધુ વધે છે. આ અંકમાં હઝરત મુદમ્મદ મુરતકા (સલ્)ના જીવન પ્રસંગોને સુદર રીતે રજુ કરવામાં આવ્યા છે. જેવાં કે-માલિસ ફરમાનો, માર્જદસક, કમશીવાલની રવાદારી, હક્કીમાકા લાલ, હઝરતના એદસાનો, પેગમ્મરે અરબી ઉપરાત ઉર્દૂ નાતોથી અંક દોષી જોડે છે. આટલું હોવા છતાં અંદરના ચિત્રો આકર્ષક હોમ અંકની શોભામાં વૃદ્ધિ કરે છે. આ અંક મુસલમાનોને વાંચવા ભગમણ કરીએ છીએ. ૫૪ પૃષ્ઠો હોમ કિંમત વધુ પડતી લાગે છે. આનું સુદર અંક કાઢવા બદલ તની સહયોગે અલિનંદન ધટે છે.

—T

ઉદ્ધ-સાહિત્યનો

હિન્દ

મહાન શાહરે

[અનુઆથી આહું]

‘સલીમ’:-ગોરીશ કર નામ-ગતે કાયરથ મુદ્દમદ મિત્રો ‘ઉદ્ધ’ના શાગિદ-ધર્મે ઉરઝ સેવક અદ્દમદ મિત્રો ‘સામિર’ એટલે કે ‘સાશિદ’ના વાસિદથી પ્રાપ્ત થયું. કહેર મદરાજસીંગને ત્યાં નાવખની નોકરી સ્વીકારી અને ત્યાજ્ય ધ. સ. ૧૮૯૦માં મરણ પામ્યા. “કયા બસા હૈ આસ્માં શૈશન દિલોંકે સાગને, કબલસા મિત્રની જસા સકતી હૈ ખિરમન મદકો”

‘સહી’:-બીજનાથ સહ ય નામ-દુર્ગાસદાપ પિતનું નામ-ગતે કાયરથ-ઉદ્ધ-અગ્રેષ્ઠ લાખા પર કાણુ ધરાવે છે. ‘અક્ષિ’ ગયાવીના શાગિદ “બી કરને હૈં કયુ એહલે જહાં નેકી કેબલે મે; સગય હરકા યેહ હૈ સાયદ પ્રમાના અજ ખર બ આપા”

‘સુગ’:-મહેશપ્રસાદ નામ-‘દુર’ નારવીના શાગિદ-રૂઢલમાં શિક્ષક તરીકે નોકરી કરી છે. “આંસુ અગર બહે તો અમાના બી બેદ ગયા, દરિયા બંદા હુઆ હૈ મેરી અરમનર મે કમા”

‘સિતમ’:-દુર્ગાપ્રસાદ નામ-બીરાજાવના પુત્ર-ગતે કાયરથ-મયાના રહેભારી-કૈશી ગયાવીના શાગિદ-૭૫ વરસની ઉમરે ધ. સ. -૧૯૦૧માં મરણ પામ્યા.

“રગળ રગળ કે જાળી” સંગે આસ્તાનયેયર, મિટા દિયા ન: હૈઃ હુઝકે તો મેરા નામ નદી.”

‘સામિર’:-શિવપ્રસાદ નામ-પિતાનું નામ લક્ષણ સરાય-ગતે કાયરથ-નાનપણથી શાહરીનો શોખ હતો-દીવાન પગટ. ૫૫. ચૂક્યું છે.

“બળને લખા તાંઝીમકો દરખોર મુગીયાં દેખા જો કદી દસ્તમેં મુજકો આખલે પાકો.”

‘સામિર’:-સત્યદેવ ઉદ્ધ એસ. ડી. રાહોડ. દાદરકલમાં શિક્ષક છે. ઉદ્ધ-દારસીના વિદ્વાન છે. ઉદ્ધ લાખાની સેવા કરવાનો ધણે શોખ છે. બી એ. ની ડીગ્રી ધરાવે છે.

“સુના તો કરતે હૈ લોગોંસે એકવી ઉઝી, જુલાકે ધન્કો મગર એકખર દખેજો.”

‘સાદિક’:-દેવીપ્રસાદ નામ-પતિત કિર્તિ-લાલના પુત્ર-ગતે લક્ષણ-પરેલીમાં ઈ. સ. ૧૮૨૪માં પેદા થયા. આર શાહી (જન્મ) કરી ચૂક્યા છે ૨૪ બાળકો છે. જેમાંના આરજ જીવત છે નવુ પુત્ર અને એક પુત્રી. ત્રણે પુત્રો વુગાન શાહીમાંના એક શાહર છે. ઈ. સ. ૧૮૧૦થી શાહરીનો શોખ ધયો. પ્રથમ ‘ફૂલ’ કથનામયી લખના-જરીસ ‘મુનીર’ના શાગિદ-૩૧ હાસેખર ધ. સ. ૧૯૨૧માં ૯૭ વર્ષની ઉંમરે મરણ પામ્યા.

“સખી દિલ સેઝસે ખાલી નહીં હોતે ‘સાદિક’, દેખ સીનેમે પત્યર કે સરર હોતા હૈ”

‘સદર’:-લક્ષ્મીપ્રસાદ નામ-પિતાનું નામ નોનનરતન-ગતે કાયરથ-લખાનોના રહેભારી -‘શયુક્તા’ લખાનવી અને ‘નસીમ’ દહેલવીના શાગિદ-શહેનશાદ જ્યોર્જ પંચમમાના રજવા-લિપેક ને ધ. સ. ૧૯૧૨માં દહેલીમાં મયો. તે વખતે તેઓએ એક કારીદો લખી મેહલયો હતો એના પરિણામે આપતે કોરોનેશન દરખાસ્તમાં જોડાવવામા આવ્યા હતા. શહેનશાદ તરફથી બેરો મળી દારસી અને અરબી પણ

સારી રીતે જાય છે-આગકાંઠા મુંબઈમાં રહે છે.

“અદમસે ગાયે, જાયેગે અદમકો;

દમારી છુતેદા નં છન્ટેકા કયા.”

“જ્યાં ગાંધીશમે જમે બાદ્યે સુસદામ આતા હૈ,
હમ જગશેવકા ઇક્ષતસે યાદ અનમ આતા હૈ

૭

‘સહસ્રાર્ધ’:-લાલા બળદેવ સદાય નામ
-પણી પેપરના એડિટર બની ચૂક્યા છે,
કવેદામાં રહે છે પુસ્તુ લાપાના વિદ્વાન છે.
અર્ધ પર ફેલા દુઆ હૈ એક આજમ તૂરકા,
હૈ શુમાં હર એક તારે પર મિરાગે તૂરકા.”

૮

‘સક્ષી’:-લાલા મણીલાલ નામ-મીરતકી
‘મીર’ના શાગિદ-છ. રા. ૧૮૭૦માં મરણ
પામ્યા.

અર્ધકા કમ પેદ સક્ષીકા હૈ સિતમનારીમે,
કોઈ માંશુક હૈ હસ પરકયે જનમારીમે.”

૯

‘સૂફી’:-બશીરનાથ નામ-લાહોરના રહે-
વાસી. ‘વદજન’ના શાગિદ.

“જલ્લા હૈ તેરે તૂરકા મારે જ્યાં પર,
હૈ ચાંદની ઝમી પે ચેલ ચાંદ આરના પર.”

૧૦

‘સનમ’:-અંબિકા સદાય નામ-જગન્નાથ
પિતાનું નામ-હરનામના રહેવાસી-‘રક્ષીદ’ના
શાગિદ.

“મે કાપદા કયું હાય કહતા હૈ દુઆ કો
માંલૂમ હૈ દિલકા તેરા એદવાલ ખુદા કો.”

૧૧

‘સૈદ’:-લાલાઅબ્દગદેવ નામ-જાતે
કાવ્યર કલેક્ટરની એડિશનમાં નોકરી કરે છે.
કુરેશીના જાણકાર છે. શાહીનો શીખ નાન-
પ્રણયી છે. એ ઉપરાંત ફોટોગ્રાફનો પણ અન-

હક શોખ છે. મ્યુનિ. કમિશનર પણ બની
ચૂક્યા છે. ‘અમિશ’ ગંધાવીના શાગિદ-દીવાન
પ્રગટ થઇ ગયું છે.

“સગા કિસકો-મિત્રી યા જુગમે કિસકા,
લગી કન્સે નઝર દિલ પર લગી ચોટ.”

૧૨

‘શાદ’:-બાલમુકુન્દરાય નામ-હોશીના રહે-
વાસી છ. સ. ૧૯૧૨માં મરણ પામ્યા.

“પેદ શોખી રંગમે પેદા કમી દિના ન કરે,
દમારા ખૂને દિલ છરમે અગર મિલા ન કરે.”

૧૩

‘શાદ’:-કાલીપ્રસાદ નામ-‘અધૂરકા’ લખ-
તવાના શાગિદ.

“ખાક લહલ નઃ હો કીરી બાના ખરાબકી
છાયા હૈ કુચ શુમારસા આજ અરમાન પર.”

૧૪

‘શાતિર’:-કુવર દરબારસીંગ નામ-
ખીલીબીતલી ડિ. બોડના મેન્જર છે. ‘તુલ્લ’
નારનીના શાગિદ છે.

“હે દુન્યા વોદ યદાં પદેમે છુપતે કો છુપે,
દેખના હૈ મુઝે મેદશરમે કિધર જાને હૈ.”

૧૫

‘શાતિર’:-ખેતીરામ નામ-અમૃતસરના
રહેવાસી-પેશાવરમાં વર્કસ ડિપાર્ટમેન્ટમાં સબ
ઇન્સ્પેક્ટર તરીકે નોકરી કરતા. ‘દતા. ઉર્ફ’
-કુરેશીના જાણકાર દતા. ઇમે અરજ પણ
જાણતા દતા. મુખબની અનુગતે અદમે
નેમને તાજુશાયીરાંતો ખિતાબ આપ્યો હતો.
૩૬ વરસની ઉંમરે ઈ. સ. ૧૯૨૨માં મરણ
પામ્યા.

“કિસ કદ સખત અદમકા સફર હોતા હૈ,
ચોલી મજિદમે હરએક ખાર બહાર હોતા હૈ.
રેને લગતે હૈ” સર શાયસે સુનને વાગે,
મેરી આહોમે જિગર દોઝ અસર હોતા હૈ.”

‘શાકિર’:- પંડિત શીવનાથ નામ-જના-
રસના રામના નામના દીવાન હતા.

“કુછ ઓસા ગુર્મ હુઆ હૈ અખેતર વકત
“નમરે આતા નહીં હૈ દુરખીન સે.”

‘શાકિર’:- ગોરખનદાસ નામ- લાલા
બગવાનદાસના પુત્ર- ૨૧ ઓક્ટોબર ૧૯૦૨માં
પૈદા થયા. તેમના દાદા ધણા સુખી હતા.
કુનાઓ, ધર્મશાળાઓ વગેરે બનાવી હતી.
છારા સૂઝમાં સિફતની નોકરી કરે છે.

“કુછ મરાકકત કી કમાઇ મે વ્હે મિલતા હૈ ગઝા,
છરકી લાઝત પુછીયે જાકર કિસી મઝદૂર સે.
ખાનયે દિલ કિરકા સૌરાન હો ખુલકે વર સે.
કામ છરકો હૈ નઃ પરીયોસે નઃ મતલબ દરસે.”

‘શારદાજી’:- દેખીદવાસ નામ-જાતે કાચરચ
-ઇ. સ. ૧૮૮૫માં પૈદા થયા. ફારસી, અંગ્રેજી
અને હિંદીના વિદ્વાન હતા. લખનોના રહેવાસી
~૨૨ વરસની ઉંમરે ઇ. સ. ૧૯૧૭માં અગ્નિ
પામ્યા.

“રોહી પર હુઆ ઝાંદિર નઃ યા સદમરદુએ વાકિફ,
ઉઠાઇ ખિસ કદ તકલીફ મૈને હૈં પિા દાની?”

‘શરફ’:- સતિતાયસાહ નામ-પિતાનું નામ
બેનીલાલ-લખનોના રહેવાસી-‘ફરદત’ લખ-
નબીના શાગિર્દ-જાતે કાચરચ-ફારસી અંગ્રેજી
અભ્યાસ કરતા-૪૫ વરસની ઉંમરે મરણ
પામ્યા.

“ઇસ લિએ ખાક ચે બેઠા હૈ મેં,
કે: ઉઠા કર વોહ નમર દેખે તો.
કલ્લ કયું કરતે હૈં ચેહ દુન્યા મેં,
ચહેરે આસાન અપની બસર દેખે તો.”

‘શાહાં’:- મહારાજ ચંદુલાલ નામ-કિશ્તરી

સન ૧૧૭૫માં હૈરાજાદ મુકામે પૈદા થયા-
રાજા ટોહરમહાના પંસળેમાંના છે-જાતે ખત્રી
સુપ્રસંથી-૮૬ વરસની ઉંમરે વિતરી સન
૧૨૬૧માં મરણ પામ્યા.

“આતા નહીં જો સામને મારે દિગબદ,
હમ દિલસે કું નિસાર છરી આફતાનકે.”
દેખ અમમાફિસન કી ખેરે જરોં જાએ કયામ,
કાન રખાકર સુન ચેહ દેતા હૈસાહ કોસો હુઆમ.

‘શોક’:- જૂથવીનાથ નામ-કાશિમરના રહેવાસી.
“આલમ ચે બેસ આતી દુન્યા હુછ શિકાર,
વોહ અપને લી મિઠાતા હૈ નકશો નિગાર કો.”
—અખૂર્ત

નબીઓના રોઝગાર

દઝરત અ.દમ અલૈ બેનીવાડી

” નુર ”	સુધારકામ
” હદિસ ”	મણાટ-નાશા કામ
” ઇજરાકીમ ”	બેનીવાડી
” જુત ”	બેનીવાડી
” સાહેદ ”	ખાસરકામ
” શુબ્બ ”	સૌદાગીરી
” મુમા ”	સૌદાગીરી
” હજ્જ ”	ખાસરકામ
” અકરિયા ”	સુધારકામ
” યાદયા ”	રંગકામ
” ઈમા ”	રંગકામ
” સુલિક્કલ ”	બેનીવાડી

” સુદમ્મદ (સાત) સોદાગીરી
ખુમના પાક નબીઓ પશુ પોતાના જીવન-
નિર્વાહ માટે કંઈક કામ ધમો કરતા હતા.
બેકાર જાની બેસી રહેતું તેમને પસંદ નહેતું.
સુલિક્કલો પશુ તેમના માર્ગે વળે અને પોતાના
જીવનનિર્વાહના સાધનો અમાનની રક્તારે બેઠે
શાથી લે તો સારીયે કોમ ની ઉન્નતિ યથ શકે છે.

પુ. ૮ : આંક ૮

કારવા

એપ્રિલ ૧૯૪૭

• પ્રકાશક :

વહશી સાહિત્ય કાર્યાલય
એમ. એમ પી. લેન, રાટેર.

....અનુક્રમણિકા....

"દરબારે મહીનમાં ફર્યાદ"	...	"બેદર"	...	૧
અ.વાઝીર દુન્યા	...	"બેકર"	...	૨
કરકસરના ગેઝલપદ	...	મુ ઇસ્માઈલ	...	૫
"કાંઈ પણ આવે નહીં"	...	"અમીન" આઝાદ	...	૬
રંચુન (અમી)ના આઢકોને	૧૦
કાન્નમવાડી	...	ખામેશ-મુયબાર-બેદર	...	૧૧
શુમારતો	...	ચાંદલીયા	...	૧૨
જમાલુદ્દીન મારૂખ	...	"ખામેશ"	...	૧૪
મુસ્લિમ મુયકતું ફરિયાદનામુ	...	"નર"	...	૧૭
ફકીર	...	મનીઆર	...	૧૮
"તો સાર"	...	શમીમ	...	૨૩
"ઇન્સાન છે"	...	ઐયાશ	...	૨૪
ઇવનના જવલન	...	સદર	...	૨૪
પોતાનું જ પ્રતિબિંબ	...	"ઇજન"	...	૨૫
પોતાનું પ્રતિબિંબ	...	"મોઈઝ"	...	૨૭
કત્આત	...	"બેયસ"	...	૨૭
મુદ્દાઓની વરતીમાં	...	"ટી"	...	૨૮
મુજરિમ	...	ઇ.મ. નરીવાલા	...	૨૯
હ૦ હમામ ફુસેન (રદી૦)	...	ઇ.મ. શેખ	...	૩૦
ફતાવા	...	મો. અસરફ	...	૩૩
ઉર્દૂ સાહિત્યના દિન્દુ સારે	૩૫
"આમ ખડન"	...	"દર્ગી"	...	૩૬
"દેશાબિમાન"	૩૭
"વાહ વાહ"	...	"હાની"	...	૩૮
સંદેર મુસ્લિમ સાદી-જન્મ-મરણ	૪૦
ધી સુરતી સુખી વહોસ એજ્યુ. સોસાયટી...	૪૪૮૯ ૩૪૭

Printed by:-Maganlal Mangaldas Patel, at the 'Gangotri' Printing Press
Kanpith, Khand Bazar, SURAT.

Published by:-Azum Ahmed Esmail 'Vahshi' for Vahshi Sahitya Karyalaya.
M. M. P. Lane, BANDER.

....દરબારે મદીનામાં ફર્યાદ....

ચારે તરફ અધકાર ન્યારે જગમાં છાવાયો હતો,
માનવી ન્યારે જગતમાં કાળ પડાવ્યો હતો;
ને જગતના ખુલ્લે ખુલ્લે કુર્ક ફેલાવ્યો હતો,
ત્યારે જગને આપનો ઉપદેશ સમજાયો હતો.

એ યાદથી તો આજતક મારું હૃદય આબાદ છે,
તે છતાં પણ યા રસૂલુલ્લાહ હૃદય નાશાદ છે.

આજ મારા દિલમહી તૂકાન છે તૂકાન છે,
આહ મુશ્કેલમાનો થયા અજ્ઞાન છે અજ્ઞાન છે;
ભૂલી ગયા નિજ જાતને ભૂલી ગયા ઇમાન છે,
ન્યાં હતી આઝાદી ત્યાં આજે ગુલામીસ્તાન છે.

ખ્યાસ આકા સાંભળો દુખીઓના અંતર નાદ છે,
આહ અમારી જિંદગી બખાદ છે બખાદ છે.

છે ભરી અહો હૃદયમાં આંખડી ગમગીન છે,
હાય પગની બેડીઓ આજે બની સંગીન છે;
ને કયામતના બધા દેખાય અમને સીન છે,
આહ અમારા હાથથી વેચાઈ આજે દીન છે.

ના રહી અમ દિલ મદી આકા ખુદાની યાદ છે,
યા હુબાબે કિશ્મિયા ફર્યાદ છે ફર્યાદ છે.

શું હતા કાલે અમે, શું આજની છે જિંદગી ?
ને ગુલામીમાં સડે શા કામની છે જિંદગી ?
ક્યાં રહી આજે અરે આરામની છે જિંદગી ?
ને રહી ક્યાં મુન્તાઝિર અન્જામની છે જિંદગી ?

ના નથી વાતો કવનની મારા ઉરના સાદ છે,
આપનો 'બેદાર' અંજો-આપથી ઇમદાદ છે.

'બેદાર' કૃતિયાણવી

અવાજકી દુન્ય

: સંબળાવનાર :

...બેકાર...

હિંદની હાલત !

જેમ જેમ આઝાદીની તારીખ નજીક આવતી જાય છે; તેમ તેમ હિંદની હાલત વધુ ને વધુ ખરાબીની જાય છે, "મરત ખરતા ગયા છું છું ક્યા કી !" જેવી આજે હિંદની હાલત છે, જેમ જેમ એકતાની વધુ વાતો ચર્ચ રહી છે, એકતાનાં ભાષણો, એકતાનાં નાટક-સિનેમાઓ, એકતાના પ્રયોગો થતા જાય છે; તેમ તેમ વધુ ને વધુ...અંતર પાડતું જાય છે. હિંદમાં કુટના વેલા વધતાજ જાય છે, "કુટકાટ થકી થઈ ગઈ હર ઘરની હજમત." જેવું થઈ ગયું છે; છતાં કોઈને બાંધતો જાણે વિચારજ આવતો નથી.

હિંદ અને મુસ્લિમ કોમવાદીઓ જાણે છેક છેલ્લે પાટલે બેઠા છે અને આ પાર કે તે પારની વાતો કરે છે. હાલતોનાં ખૂન થાય છે, પરાવાર ધાવણ થાય છે, કરોડોની મીલકતોને આગ લાગે છે, લાખોની મીલકતો લૂંટાય છે; અને તે બધું રાજદ્વાર કઠકો ખરે કરવા માટે! અને છાપાં તો પોતપોતાના 'પક્ષ'નાં દોષ વગાડવામાંથી હિંદનાં આવતાંજ નથી! જનતા હીંદોના કાપુમાં રહી નથી, અને એ બે કાપુ થએલી બેલગામ જનતાને 'આફવા'ના આદેશનોથી સરાસતી થોડો બકાલી રહ્યા છે. આજે હિંદમાં એવું કેહ શહેર નથી કે જો કોમીવાદની આગમાં ન જડાયું હોય! હજી દરેકનાં પોતાંકે ગામો કે કરખા શહેરની ઝેરી

હવાથી બચેલા રહ્યા છે શહેરમાં રહેવું જાણે સલામતજ દેખાતું નથી. આઝકતરી રીતે જાણે શહેરો બાંગીને ગામડાં વસાવવાની યોજના થતી હોય એમ દેખાય છે! જ્યાં હોય ત્યાં અરમ વાતાવરણમાં આફવાઓએ બળનામાં પેટ્રોલ છાંટવાનું કાર્ય કર્યું છે! આફવાઓને ઘાજવાનો કોઈ પ્રકાર નથી દેખાતો.

ગામમાં ધર નહિ ને સીગમોં બેતર નહિ એવા કુટપાય પર સુતારા મનથીઓ કે જમનો દુકોમાં લૂંટવાને અન્સ મગે છે; તેવાઓ તો કમર કસીને તૈયાર બેલા હોય છે કે ક્યારે દુકાન જાગે અને અમને તાડકો પડે! બેટી અફવ એને ફેલાવવાનું કામ એવાઓજ બજાવે છે. કારણ કે દુકાનથી જો જરાતર કાપડો હોય તો તે એવા યુગ્મ કે મવાલીઓનેજ હોય છે! ફેટલાક લીડરોનાં બેશમ બવારાથી અને ફેટલાક બેલાન એડી-ટરોના લખણોથી આમ જનતાની તંગદિલી, સર્ગદિલીમાં રૂપાંતર થઈ જવું ચરે છે. અને જવનું કોમીવાદી જૂત એવું મરતકે ચઢી બેસે છે કે સ્ત્રીઓ, અને બળકોને પચી બકી મૂકતા નથી! ખરે હિંદની કમનસાખી છાપરે ચઢીને પોકારી રહી છે કે "આઝાદીના આગમનને ટાળે કોમી કંકાસ નહિ મટે તો "કાળ કહેણી રહી જશે પરતાવો પાછળથી થશે!

ધણા વિચારાને અતે જણાયું છે કે

વિદ્યા માગતાં। યાગે કે પાડનાં એકજ ધલાજ છે જેટલા લીડરો કુવારો કે વિધુર-છે તેમને એકદમ પરણાવી દેવા બેઠ્યા, ધરમાં બેરી હોતી નથી તેથી એ ધર II ફિક્કર ચિંતા છોડીને દેશની ચિંતા કરવા લાગી જાય છે, અને આડીએલ દંડની જેમ પોતાની વાત નિભાવવા મંથન કરે છે. જે વાંદા લીડરોના ધરમાં બેરીઓ હોય તો જરૂર એમનાં દિલમાં શાંતિ અને દિમાગમાં સલાહની ધૂન જાગે। વાંદા અને વિધુરોના જકડીપણાં રાજવાનો એકજ ઈલાજ છે અને તે લગન। લગન (પછી તે લગન હોય કે પુનર્લગન) એક એવી વસ્તુ છે કે જે મારકણા સાંદ જેવા મંદન મળીયા બળદ જેવો નરમ થોંસ ખતાવી દે છે। અને એ પણ ખુદીજાં વાત છે કે આપણે સાંદ જેવા નહિ પણ બળદો જેવા લીડરોની જરૂર છે.

સોનેરી

આપણા સમાજમાં ખાસ કરીને સોનાનું મહત્વ વિશેષ હોય છે; તેથી દરેક આત્મતામાં સોનેરી સખ્તો ઉપયોગ થતો રહે છે. જેમ કે કોઈ અમલદારને તેના પગારની રકમ કમ્તાંય બમણી ત્રમણી રકમ, કોઈ મરજવાન તરફથી નજાણા તરિકે (લાંચ તરીકે નહિ. કારણ કે એ તો ધણો હલકો સખ્ત છે।) મળી જાય તો તેને ગોલ્ડન ચાન્સ વાન સોનેરી મોકા સમજીને મજવામાં સેરવી લે। પરીક્ષામાં ફાંફાં મારતાં કોઈ વિદ્યાર્થીને પાઠશાળાની નોટમાંથી ચોરી કરવાની તક સાંપડે અને તે એમ કરીને પણ પાસ થાય તો તે સોનેરી તક સાંપડી ગણાય। જલે જેમને કરેલાં લગન નહિ પણ મા-બાપે કરાવી આપેલાં લગનમાં જે ભાગ્યથી પતિન રચરપવાન અને ગુણવાન નીવડે તો તે ગોલ્ડન ચાન્સ કહેવાય।

પચાસમે વરસે પણ કોઈ મહેનત કરીને મેટ્રિક પાસ કરે તો તેની ગોલ્ડન જ્યુબીલી ઉજવાય। કોઈ રાજ-મદારાજ પચાસ રાણીઓ

અથવા રખાતો રાખે તો તેની પણ ગોલ્ડન જ્યુબીલી ઉજવાય। જુલાનીના સમયને ગોલ્ડન એપ્રિલ કહે છે। કોઈ ખૂબસૂરત યુવતી પોતાના મિત્ર યુવક સાથે લગન ન કરી શકે; પણ સંભોગ વશ ત એને કોઈ અપેક્ષા મીલજોનર સાથે પરણાવવામાં આવે ત્યારે એની આંખમાંથી જે આંસ પડે તે સાનેરી આંસ કહેવાય। દેશમાં અત્યારે જ્યારે અનાજ અને કાપડની તંગી છે; તે તકનો લાભ લઇને કેટલાક ચાર ચાર, અને પાંચ પાંચ ગણી કીંમતે અનાજ અને કાપડ વેચે, એ કાળાં બજારી-આઓની સોનેરી તક કહેવાય। કોઈ સ્ત્રી એકથી કાંઈવાંસ મેળવી બીજી અને બીજાથી કાંઈવાંસ મેળવી ત્રીજી એમ આમગ પાછળ પચારા પતિ કરે તો તે લગનની કાયમંડ જ્યુબીલી ઉજવી શકે। ગાંધીનું ખાઇને કોઈ સંપાદક ૫૦ વરસ પેપર ચલાવી જણે તેની પણ કાયમંડ જ્યુબીલી ઉજવાય। કોઈ ચેર કે કાફા ડગલ જન્મદેશ નિકાલની સમ પામી ૫૦ વરસ જેમમાં વિનાશીને પાછો ઘેર આવે તો તેની પણ ગોલ્ડન જ્યુબીલી ઉજવાય। મુખ્યદા રહેલાણી છવડાઓ શનિવારની રાતને 'ગોલ્ડન નાઇટ' અને રવિવારના 'રમતના દિવસે' મગ્ન કરતા હોય તેને 'ગોલ્ડન ડે' તરિકે પણ વે છે। દેશની ખાતર મૂકાવેને બેટનારતું નામ ઇતિહાસમાં સુવર્ણ અક્ષરે લખાય છે. આમ જીવનમાં સોનેરી પગા અનેક નીતવી આવે છે. પરિક્ષાની પીડા!

વર્ષિક આશ્રતમાં એક પરીક્ષાની પીડાને પણ સમાવેશ થઇ શકે, સ્ત્રીઓને પ્રસૂતીની પીડા હોય છે; તેથીજ લગભગ વિદ્યાર્થીઓને પરીક્ષાની પીડા હોય છે। માત્ર એને એપ્રિલ એ બે મહિનામાં એ પોતાનું પોત પ્રકાશે છે। વાંચી વાંચી। વિદ્યાર્થીઓનું તેમ નીકળી જાય

છે। આખું વરસ, ખઈપીને તાળ થએલા વિદ્યાર્થીઓ પરીક્ષાનું નામ સાંભળતાંજ સુકાઠ નાચ છે એ ત્રણ માસ પહેલાંથીજ વાચવાની ધૂન વધતી નાચ છે. આખું વરસ ગમે તેમ રખડી ખાતો વિદ્યાર્થી પરીક્ષા પહેલાં સીરો તીર થઈ નાચ છે. વાંચી વાંચીને એવડ વળા નાચ છે; સારે પરીક્ષાને લાવક અને છે. અને પ્રસુતિ યતાં પહેલાં જેમ ઓકરો થશે કે ઓકરી તે નહીં હેતું નથી તેમ પરીક્ષામાંય વિદ્યાર્થી પાસ થશે કે નાપાસ 'તે નહીં હેતું' નર્થ। પ્રસુતિમાં મીડવાઇફસ અને સેડી ડોક્ટરની જેની કામગીરી હોય છે। તેની પરીક્ષામાં સુપરવઇઝર અને પરીક્ષકની કામગીરી હોય છે આમ અનેકરીને પ્રસુતિ અને પરીક્ષામાં સામ્ય છે પ્રસુતિમાં ઓકરો જન્મતાં આનંદ ફેલાય છે, તેમ પરીક્ષામાં પાસ થતા આનંદ ફેલાય છે। જાણી અપવાદ તરિકે નાપાસ થતાંય આનંદ થાય એવાય કેઇ બાપ લાખ ચાલીસના વીરલા હોય છે ખરા।

શુરોપનું ધુધવાતું છાણું।

ચર્ચીલે અમેરિકામાં દુશ્મન ખાતે જે આગ જરતું લાવણું કર્યું હતું, અને ત્રીજા યુદ્ધનું અવિષ્ય લાખ્યું હતું; જાણે તેનાજ ટેકામાં તુમાને એક સેક્યર ન્યુયોર્ક ખાતે ફટકાવી દીધું છે, તેનો સાર એ છે કે શાહીશાહી દેશોને રશિયાની સામે ઉભા કરી દેવા રશિયાને યુરોપમાં આગળ વધતું રોકી મધ્ય યુરોપમાંથી તેની લાગવગ પટાડી દેવી એ તેનો હેતુ છે. રશિયાનાં પાયઢળ લશ્કરોની તુમાનને જાણે ધારતી પેડી છે, અને પોતાની પાસે 'એટમ' જેવું હથ્થા પાટલાનું હથિયાર છે; તે આડતરી રીતે સ્ટેમીનને ધમકાવી રશિયાને ડારવા માટે વાદ કરાઈ રહ્યું છે. ખરી રીતે તો 'એટમ'જ અમેરિકા માટે ચિતાનો વિષય થઈ પડ્યો છે. કારણ કે જે

શ્રીજ્ઞ દેશો પણ અપ્તરા કરે છે અને તેમાં તે સફળ થય તો ? તો એટમ એક કેદા કે નાજીએર જેવો નિરર્થક સાબિત થાય।

બ્રૂમધ્ય તરફ રશિયા આગળ વધી શકે માટે ગ્રીસ અને ટર્કીને હાલરૂપ બનવા માટે અમેરિકાએ ૪૦ કરોડની સેન પણ ખીટી દીધી। "જર ચાહે સો કર, બિનજર ટકટક મત કર !" જેવી હાલત છે. અમેરિકા પૈસાના ભેરે પોતાના લાગવગનાં હેતુ વધરી રહ્યું છે ત્યારે રશિયા પોતાનાં લશ્કરી બળ પર મુસ્તાક છે. એ બને પાણ, પાણી લાઇમાં યુરોપ રૂપિ જાડનો ખેડો નીકળી જવા ખેડો છે। અને વળી હવે તો દિશી ખાતે એશિયા પરિપદ મળી તેમાંય એકે અવાજે પશ્ચિમી ધુંસરીને ફાવા દેવાની વાતો ચિચારાઈ હતી પેરેશાઇનમાં તો હજીય 'વેલી રફનાર ખેડંગી' જેવી હાલત છે। કાલનું મોંદુ ક્રાન્સ આજે દિંદી ચીનની મરદન પર સવાર થઈ ખેડું છે। ખીસર અને સુદાનનો પ્રથમ પણ ધુંધવાતા છાણને રાખ વડે ઢાંક્યો છે એ રાખ ઉતાં ક્યારે બડો થશે તે નહીં નથી। જર્મનીની બ્લેંચર્ડી કંઈ યુરોપના આપખાન રૂપ ન નિવડે તો સાફ। સ્વર્ગમાં સાહિત્યકારો !

જાણે સ્વર્ગમાં સાહિત્યકારોની એાએક જર પડી હોય તેમ જખાય છે। જાણે 'લો સાહિત્ય પરિપદ બરાવાની ન હોય।' મરદમ બદ નિજામી રાહતી અને કવિશી નાનાલાલ પછી નિજામુદ્દીન કુરેશી અને મેધાણીનો વારો આવ્યો, અને છેવટે બેલીતજ પણ મવા. જાણે પૃથ્વી પર સાહિત્યની હવે જરજર રહી નથી અને સ્વર્ગમાં સાહિત્ય પરિપદ બરાવાની હોય એમજ સ્પષ્ટ દેખાય છે। જ્યારે જ્યારે કોઈ સાહિત્યકાર શુભરી નાચ છે; સારે ત્યારે તેના

રૂપિયા પૈસાની આવા ઠટોકટીના સમયમાં કાને જરૂર નથી હોતી. નિર્ધન અને તવંર સૌને એક સરખી જરૂર હોય છેજ. તો પછી હું એક સાધારણ પગારનો નોકરીયાત હોઈ મને શા માટે એની જરૂર ન હોય. એ દિસાબે અગારે ઘણી વાર અમારું ગાલું ગમડાવવામાં કંજુસાઈ કરવી પડતી પણ છેલ્લાં છ-સાત વરસે તો એનેય લેખામાં લીધી નહિ.

મારા જોગ લાગ્યા હતા કે એક દિવસ મેં બેઠાં બેઠાં મારી તેને લેણદારોના જુલમથી બચવા માટે કાયદેસર દિસાબ રાખવો એછાએનું

રનારકની વાતો વહેતી થાય છે; અને પછી વળત જતાં એ વાતો ધીમે ધીમે જુલાઈ જાય છે. મેંધાણીના બકતોની તો સખ્યા રિપુલ છે એટલે કદાચ એ ન જુલાય અને 'મેંધાણી' હોલની ચોખના સફળ થાય પણ જેમ ગુજરાતી માસિકોની દુન્યાને પદ્મી નાખનાર સાહિત્ય પારખ મહંમદ-દાજી મહંમદ જુલાઈ ગયા તેમ નિજામુદ્દીન કુરેશીય જુલાઈ જાય તો નવાઈ નહિ! રોજા અને કબ્ર પરસ્તીમાં ખૂબ આગળ વધી ગયેલા મુસલમાનો જીવતાં પોતાના સાહિત્યકારોને જુલમ જાય પણ મર્યા પછીય તેનું રમરણ ન રાખે એ કેવી પરિસ્થિતિ! બદ નિજામી રહતી જે એક વખતે 'મુસ્લિમ કલમ' તરીકે જળકી ગયા હતા અને તે આજે એક મુસ્લિમ હોદ્દર તુરિકે જુલાઈ ગયા છે! 'ફૂની' કે 'મલિક' જેવા મહંમ ગુજરાતી શાયરોને પણ મુસ્લિમ ગુજરાત વિસરી ગયું છે! દાલકાના ધીંગો એ તાસીર છે કે ધીમે ધીમે ગાજસની રમરણ શક્તિ કટાઈ જાય છે! જીવતાં તો અ.પણ સમાજમાં કોઈ ગણતું નથી; પણ મર્યા પછી તો તેની વાદી રાખો!

સૂચન કર્યું. તેમણે એકી અવાજે મારા એ સૂચનને અનુમોદન આપ્યું. હું ખુશ થયો કે આજે હવે કંઈક બોલે હલકા થશે અને અમારા તેની એકજ આદત ખોટી લાગે છે કે એ જે કામ કરવાનો વિચાર કરે છે તે પુરું કર્યા વગર જંપતાં નથી. હા! એમની કાર્યકુશળતા પ્રમાણિકતા અને વ્યવહારિક જ્ઞાન માટે મને ઘણું માન છે પણ મને શું ખબર કે તે એકાએક આ શુભ કાર્યનાં શ્રી ગણેશ માંડવાનાં છે. ખેર!

ખીજેજ દિવસે એમણે તો સત્તાવાર રીતે જહેર કર્યું કે આપતી કાલે પહેલી તારીખ છે. એટલે તે અંગે દિસાબ કિતાબ રાખવાની મેં આજીવન સર્વ તૈયારી કરી રાખી છે. એ સાબળતાંજ વડીધારસમાનું બજેટ સાંભળી જે સ્થિતિ થઇ તેથી મારી દાલત પણ થઇ. ને હું નમ્રતાથી બોલ્યો. શ્રીમતિજી આટલી બધી ઉતાવળની શી જરૂર હતી. ખેર! તમે શરૂઆત કરવાની તૈયારી કરી દીધી છે. તો તેમાં મારી ના નથી. મારા તરફથી સંમતિના સખ્દે સાંભળતાંજ એમણે તો જીજ્ઞાસે અને ચોપડાઓનું બંડલ મારા પગ આગળ મૂકી દીધું. અને સત્તાધારી સ્વરમાં લોકચર શરૂ કર્યું આ બધી બુકો કાઢથી શરૂ થતા આપણા ઘર ખરચના દિસાબ કિતાબ માટે આજેજ બજરમાંથી ખરીદ કરી છે. એમાં નીચે પ્રનાણેની બુકોનો સમાવેશ થાય છે. (૧) દિસાબ કિતાબ રાખવાનો બોમિયો. કિંમત દશ રૂપિયા-પાંચ આના. (૨) ગૃહજીવનનો દિસાબ કિતાબ લખવાનો સદ. કિંમત સાત રૂપિયા-આઠ આના. (૩) કરકસરથી થતા ફાયદા. નાગની બુંક. કિંમત દશ રૂપિયા પંદર આના. (૪) બે છાંપેલાં રજીસ્ટર્સ. દર સાત રૂપિયા દશ આના લેખે. પંદર રૂપિયા

ચાર આનનાં (૫) એક કોઈ રજીસ્ટર. (૬) એક લલ પેન્સિલ (૭) એક શ્યામ ઈંકનો પોટ. વગેરે - વગેરે. વ્યાખ્યાતાએ પોતાનું વ્યખ્યાન ચાલુ રાખતાં વધુ હમિયું કે એમ તો જરૂરી બધી ખુકો માટે એજામાં એજા સા રૂપિયા ખરચ થાય એમ હતું. પણ મેં રિયલિતો વિચાર કરી અર્ધમાર્ગ પતાવ્યું છે. એ શ્રોતાએ ન ભૂલવું જોઈએ- મારા તો ઉપરનું એમનું હું કે ને મુદાસરનું બાપબુ સાલગી દાખલ ગમડી ગયા ને હું તો લોહીના કકરા છુટકામળી ચુપચાપ બેસીજ રહ્યો. ઉદ્ધુ તેમને રાજી રાખવા ખાતર પરાણે બોલ્યો, ચામાસ ! ચામાસ ! જોઈતી જરૂરી વસ્તુઓ ફાંત નડવી પચાસ જેરી રકમમાંથી આપી. એનો મને તો બરોસો આવતો નથી મારે આમ કહેવાનું ફાંત એકજ કારણ હતું. કે જો હું વિરોધ દર્શાવીશ તો ઘરમાં મદાઆર-તનુ મુદ્દ અનિવાર્ય નોતરીય

શ્રીમતિશુ:-હા ! હા ! પચાસજ ખરચ થયો.

હુ:-આતો ઇનામ મેળવવા જેવું તમે કામ કર્યું છે. બાકી ખર્ચેલા પચાસ હું આજથીજ આપને ખાતે જમા કરવાની જાહેરાત કરું છું. એમ કહેતાં તો મેં કહી નાખ્યું. પણ મોં પરના બાવો હું બદલી શક્યો નહિ. એટલે મારા પર દયા કરતાં હોય એવા લહેજામાં તે મને આશ્વાસન આપતાં બોલ્યાં, ગમરાઓ નહિ. આ ખરચ જો મેં કર્યો છે તે એટલા માટે કર્યો છે કે બિબ્બમા થતો ડુઝલ ખરચ ટળે તમે નો છ ને પકડી સોને જતા કરો એવા હો. આવા ચસગે બેપાંચ રૂપિયા સામે જોવાનું નથી. સમજ્યા ?

મેં એમને કહ્યું કે પચાસ રૂપિયા તો રજીસ્ટરો પર ખરચ થયો. ને બીજા...

હુ:-પચાસ નહિ તો પાંચસો ?

હુ:-પણ એક સામઠાં આટલાં બધાં

ચોપડાં લાવનાં મને તો કીક લાગતું નથી.

શ્રી:-વાહ ! એ તમને કીક લાગતું નથી.

તમારી આવી નબળી વાતોથીજ મને ધણું લાગી આવે છે. જરા વિચાર તો કરો કે પધ્ધતિસર દિસાજ ન રાખવો તે દિસાજ ન રાખ્યા બરાબર નથી ?

હું:-નથીજ. પણ...

શ્રી:-હા ! હા ! તો એમાં શું છે. તે તો કહે.

હું:-(વાત વધી જવાના ડરે) ના મારી મેના નુકસાનની વાત નથી. પણ સલાહ એ છે કે...

શ્રી:-(આશ્ચર્ય પાળી) શું સલાહ એ છે કે ? કહી નાખોને જરૂરી.

હું:-હું વિચારતો હતો કે આતો ફાગડની બસા મળે પડી છે.

શ્રી:-એમાં બસા શાની મળે પડવાની છે. તમારે સમજવું જોઈએ કે દિસાથી કામનાં શરૂ શરૂમાં અનેક મુશ્કેલીઓ આવી પડે છે. એટલા માટેજ મેં દિસાજ કિતાબ સરખા જરૂરી ચોપડાઓ અને બીજી ખુકો ખરીદી છે.

હું:-પણ...એટલે...

શ્રી:-તમારા એ દરરોજના "પણ" અને "એટલે" તો મને આજ સુધી અર્ધી કરી નાખી છે. હવે તો મારો બેદો હોડો. એથી તો એજ સાબિત થાય છે કે તમે ફાગડના મારી પાછળ દાખ થોડા પડ્યા છો. એમજ છે તો હું તો આ ચાલી...

વાત વધે જતી હતી ને વધુ વધશે તો નાદક મુશ્કેલીમાં મૂકવું પડશે એ વિચારે હું ચુપ ચર્ચ ગયો. મારી મૂર્ખતા પર મનમાં ને મનમાં પસ્તાવા લાગ્યો. તે મને પોતાનેજ શાંકવા લાગ્યો. કે મેં વાંદરાને શા-માટે નીસરણી આપી. પણ હવે શું થઈ શકે એમ

હવે તો કામનામાંથી છૂટી ચૂક્યું હતું. અને સ્ત્રી હઠ ક્યાં કાઢતી અમણી છે, તો પછી મને શું ફત્તરે ડરયો હતો કે તેમના કામમાં દખલ કરું, એટલે સુરેશમાંજ સર્વસ્વ છે. એમ વિચારી તેમના ક્યાં પર ન છુટકે રાજ રહી, શર સંસાર બગાડો બચવો ને કહેવા માંડ્યું. શ્રીમતિજી ! તમે તો નાહકનાં શુભે યજ્ઞ રહ્યાં છો. હું કંઈ એવોજ છું, કે તમારા કામમાં આયું માફ. તમારી વિરોધના કરવી એ મારી શક્તિની બહારની વાત છે. સત્ય તો એજ છે કે હું આજેજ તમારી હોશિયારીની દાદ દેતો થયો છું એટલે કે તમે આવીજ હોશિયારી દિસાજ કિતાબ રાખશે તો તે દિવસ બહુ દૂર નથી. જ્યારે કે અમે ઉચ્ચ મસ્તકે ફરવાને લાયક બનીશું. આપણે ભવેને એ એળિયાં છીએ પણ આત્મા તો આપણે એકજ છે. જો આપણે એક યજ્ઞ કામ કરીશું તો દુન્યાની કોઈ પણ શક્તિ અમારી ઉન્નતિ અવરોધી શકશે નહિ. મેં તો જોશમાં તે જોશમાં લાંબુલચ લેકચર કરી નાખ્યું. ને એમ અર્ધધરનારની ડગ એક વેર બાદ સુશેહના ફતાવેજ પર સંમતિની ન છુટકે મહોર મારવી અને અધુરે દિસાખી કાપ આગળ ધપાવ્યું. તેઓ ધરના ખરચનું માસિક બજેટ અગાઉથીજ તૈયાર કરી રાખનાં. ને પ્રસંગ જોઈ માબદોશત મગફ નીચે પ્રમાણે રજુ કરતાં—

૧. આ. ૫.

મકાન ભાડું	૩૦-૦-૦
નોકરો તેમજ આવાઓનો પગાર	૪૧-૦-૦
શાહુકારોનું બાકી દેવું	૬૭-૧૫-૬
પડોશી રામલાલનું મથા બે	
માસનું બકી	૨૩-૩-૦
કનિષ્ઠા તેમજ ગાંધીની	
ફકાનોનું દેવું.	૧૫૦-૧૦-૩
પરચુરણ ખર્ચ	૧૭-૫-૦

ફક્તે ટોટલ ૩૩૦-૧-૯

કુદરત આવક:-૩૩૦-૧-૯

માસિક બચત:-૦-૦-૦

રજુ કરનાર:-અમલાની બા.

ઓડીટ કરનાર:-અમલાની બા.

જ્યારથી એમણે આ કાગ હાથ ધર્યું છે ત્યારથી ધરમાં ત્રણ મોટા ફેરફાર થયા છે. પહેલો તો એજ કે બચતની સભાગ રાખવા ખાતર પંદર રૂપિયાના પગારથી એક આપા ગ્રામજામાં આવી. કેમ કે એમને દિસાજ કિતાબના કામમાંથી એટલીય દુરસદ મળતી નથી કે એ મરીજ બચતની સંભળ રાખી શકે. બીજો એ કે હવે મારે દિવસનો વધુ લાભ ધરમાંજ ગાળવો પડે છે. કારણ કે મારાં ખર્ચોને કાટ હવે બટન વગરનાંજ રહે છે. કેમકે શ્રીમતિજી દિસાખી કામની બૃધ-બુલામણીમાંથીજ બહાર નીકળી શકતાં નથી કે તેમને બટન ટાંકવાની દુરસત મળે. બીજો એ નોકર ચાકર અને બખરચીના ઉપર દેખરેખના અઝાવે તેઓ મન ફાવ્યું કરે છે. અને જગેર હાટના પૈસામાંથી ખાસુ જેવું કમિશન પણ કાઢી લે છે હું તો આ બધી એક સમી સત્તા સોંપણી જોઈ પાગલજ થય ગયત. પણ મને પૂરું શક્તિ હતી. કે દુઃખના દિવસો પછી મરેર મુખનો ચંદ્ર ઉગ્યોજ. અને કેટલેક અંશે થયું પણ એમજ. કારણ હું હવે શાહુકારોથી આંખ મેળવતાં જરાએ મસતતો નથી. કેમકે હું બાણું છું. કે મારે માથે શાહુકારોનું ફક્ત ૬૭-૧૫-૩ પછજ દેવું છે. એ પહેલાં મને ખબર હતી કે શાહુકારોના પૂરા અડસદ રૂપિયા મારી પાસે લેણા છે. વાંચકેજ એ એક રકમની ખાદ્યાકાંઈ કરી જવાથી સતોપ મનવે રહી.

એકાદ અકવાડીવાથી પેપરનો ફેરીયો છવ લઈ રહ્યો છે કે તમારો મથા માસનો

હિમાન ચૂકને થયો નથી હું અવનવા પેતરા
કરી તેને ટાલતો રહ્યો. પણ બ્યારે તેણે
ચોખ્ખે ચોખ્ખું સંભળાવી દીધું. કે હવે
પેપર પહોંચાડવામાં આપશે નહિ તો હું મન-
રાઇ ગયો.

મેં ઘેર જઈ તરતજ અમારી એ ને
બધી પરિસ્થિતિથી વાકેફ થયાં. ને મારા
બચાવમાં સાથે સાથે એ પણ કહી નાખ્યું.
કે મેં જાણે એ રકમ ભરી દીધી છે. જો
તમે મારી મદદ કરી ચોપડા હથેલ પાલક
કરશો. તો જરૂર એ રકમ કયાપ-મળી જશે.

શ્રી:-એટલે તમારી મદદ કરવી મારી
ફરજ છે. સાથે હું અત્યારે જોઇ સડું છું.
અડધા કલાકની માથાકીકે પછી પણ રકમના
પતો ન લાગ્યો તો તે મારી કમળી લેવા
લાગ્યાં. તમે એ રકમ ફેરિયાને કયા મહીનામાં
ચૂકવી હશે

હું:-મને કંઈ ચોક્કસ ખબર નથી પણ
અંદાજથી કહી શકું કે મલા ફેબ્રુઆરીમાં એ
રકમ ચૂકવી હશે

એમ સામળી પાછા ચોપડા ઉપકાવવામાં
આવ્યા ને ફરી પછી સલાસોની જડી વરસવા
લાગી.

તમને યાદ છે કે કેટલા રૂપિયા હતા ?

હું:-એાછામાં એાછા પાંચ રૂપિયા હશે.

શ્રી:-અફસોસ ! તમે ચોક્કસ બતાવી
શકતા નથી. માટે હું દિલગીરી દર્શાવી કહું
છું કે હું તમને કંઈ મદદ કરી શકતી નથી.

હું:-શ્રીમતિજી ! મને ચોક્કસ ખબર
નથી. એટલેજ હું આપને તકલીફ આપી
રહ્યો છું. હું જાણી છુટ્ટને તો આપને હેરાન
કરતો નથીને ?

મારે જવાબથી સંતોષ મળી તેમણે
ફરી પાછા ચોપડા આમ તેમ ફેરવવા માંડ્યા

તો ચોપડાના એક પાન પર ખૂલ્લામાં લખેલા
રૂપિયા પાંચ તેમણે મને ગતાવ્યા બંને કવું.

પાંચ રૂપિયા તમને આપવામાં આવ્યા હતા.
મને આપ્યા હતા ?

હા ! હા ! તમને તમે પછી ફેરિયાને
આપ્યા કે કેાછ રખડેલને એ જોવાનું કામ
મારું નથી.

પણ તમે એ રૂપિયા મને સા માટે
આપ્યા હતા તે તો લખ્યું હતીને ?

હું એ કેમ લખું, મારું કામ તો તમને
આપેલી રકમની યાદી રાખવાનું છે. પછી એ
તમારે જોવાનું રહ્યું કે દકદારનો દક જરાખર
ચૂકવવામાં આવ્યો છે કે નહિ ! એ મ.યાત્રીકમાં
મરે શા માટે પડ્યું ?

આવી આવી તો અનેક મુશ્કેલીઓ
અમારા ઘરસંસારમાં એ પછી આવી જતાથી
હું તો સાચ કંટાળી ગયો છું ને પ્રભુને પ્રાર્થું
છું કે હે પ્રભુ ! તું કરસરનું કાણું કરજો.
કે જોણે અમારા શાંત રીને ચ.લતા સંસારમાં
અનેક વિટબણાઓ ઉપરિથત કરી છે. મેં
તો એટલા માટે એને અપનાવવાનું યોગ્ય
ધાર્યું હતું કે એથી અન્યોની હાલત સુધરી
છે. પણ હવેજ મને ખબર પડી કે એમાં ન
તો દોડવાથી શકિત છે. ન ઉઠા રહેવાની.

(કદ્દ ઉપરથી સુધારો કરી)

નવું સરનામું

‘કારવાં’ એપ્રીલ નીચેના સરનામે
ખસેડવામાં આવી છે.

વહશી સાહિત્ય કાર્યાલય,

એમ. એમ. પી. લેન,

રાંદેર.

....કાંઈ પણ ભાવે નહીં....

સંકુચિત મન ન્યાં સુધી શંકાઓ સજગાવે નહીં,
 ત્યાં સુધી ઠંડે કલેજે ઇવણું ફાવે નહીં.
 માનવીઓ ન્યાં સુધી માનવતા અપનાવે નહીં,
 ત્યાં સુધી જંગ શાંતિ લાવે નહીં, આવે નહીં.
 ભેટ આપું દિલની, પણ તે આપને લાવે નહીં,
 ના, નહીં વેચી ચક્રું એ કોઈ પણ ભાવે નહીં.
 કાબ્યને પોપી રહ્યો છું હું હૃદયના રક્તથી,
 નીર સમજી લેજો એને રંગ તે લાવે નહીં.
 ધીરે ધીરે ચાલનારાઓનીજ એમાં છત - છે,
 દોડનારા 'ઝિંદગીની દોડમાં' ફાવે નહીં.
 હિંદને સાહિત્યકારોની જરૂરત છે છતાં,
 ભૂખ્યા રહીને કોઈ, સાહિત્ય સર્જાવે નહીં.
 એ ન આવ્યા ત્યાં આજ્યા જાય છે બીમારના,
 એમને કહેજો હવે તકલીફ ફરમાવે નહીં.
 એમ આશા તે ફળે તો પણ ન લગ્નગતના મિત્રાશ,
 ન્યાં સુધી મારી નિરાશા એને ખેલાવે નહીં.
 પ્રેરણા હક તો બધી હકથી વધીને છે 'અમીન'
 શું કરે કોઈ કવિ તે પ્રેરણા આવે નહીં !
 મારી માનવતા મને પશ્ચાદ્ધી પર ચુએ 'અમીન'
 કોઈ પણ કોઈ માફે નામ મોંઘાવે નહીં.*

‘અમીન આજોદ’

*જોનાનાં ‘સપ્તરસ’ નામક કાવ્ય સંગ્રહમાંથી ઉદ્ધૃત.

રંગુન-(બર્મા)ના ગ્રાહકોને (૧૨) .. સેક્રેટરી યંગમેન મેમ્બર એસો. પો. બો. ૮૧૯

- [બર્મા જાપાનીસ શટુના હાથમાં પડ્યા (૧૩) .. જુનુસ હરમાન પો. બો. ૯૪
- પછી ટપાલ વ્યવહાર થઈ ગયો હતો ને (૧૪) .. મુદમ્મદ હાજીમ મુલા ધર નં. ૧૧, રફીટ નં. ૨૪ પો. બો. ૫૩૪
- અહોવાલુ સવાજમ બ્યાં સુધી પરોચ્યું હોય (૧૫) .. એચ. આઈ. એમ. એચ. તૈયબ એન્ડ કું. નં. ૫, Konzoug રોડ, બર્માન
- ત્યાં સુધી તેમના અકો અમાનત લગતે (૧૬) .. એ સી. પરેશ ૯, Zegyaung રોડ, "
- રાખી મૂકવામાં આવ્યા હતા. હજી નીચે (૧૭) .. સુમેમાન અબ્દુસ શકર રંગુન રોડ રફેન્ડ રોડ, Bogale
- મુજબના ગ્રાહકોના નવા સરનામા અમને (૧૮) .. ઉમર અબ્દુસ કરીમ કાપડના વેપારી "
- મળ્યા નથી જો તેઓ સાહેબો પોતાના નવા (૧૯) .. આર. આફઝ ભાદે એન્ડ કું. પો. બો. ૫૮ Mergui
- સરનામા મોકલી આપશે તો તેમના ધર્મી (૨૦) .. હરમાણસ મુદમ્મદ સીમજ એન્ડ સન્સ પ્રિ. ૩૧, બેલ્લર્સ રફીટ, Promo
- રહેલા અનામન અકો રવાના કરવામાં આવશે. (૨૧) .. મુરયુદમ્મદ ઉમર એન્ડ સન્સ ૧૧, લોવર મેઈન રોડ, મોલમોન
- આશા છે કે તેઓ નવા સરનામા મોકલી (૨૨) .. અબ્દુસસત્તાર હાજી અલીમુદમ્મદ મારવાડી રફૂલ સામે ૨૮, રોડ, માંડે
- આપવા મૂકશે નહિ. —મેનેજર] (૨૩) .. એચ. ઇ. ઉનીયા Aungban (P. S. S. બર્મા)
- (૧) મેસર્સ એ. હાદામ્મદ અબ્દુસ (બર્મા) પ્રિ. ૨૮૨, એડવર્ડ રફીટ. રંગુન (૨૪) .. હરમાણસ હસુદે બેલા, બજાર સામે, Myingyan (U. Burma)
- (૨) .. આઝમ આદિફ અબ્દુસ ૩૩૦, મરચન્ટ રફીટ " (૨૫) .. હાજીમ હસુદે પટેલ બર્માન મરચન્ટ Myitha (U. Burma)
- (૩) .. અહમદ દુસેન અબ્દુલ એન્ડ કું. પો. બો. ૮૨૧ " (૨૬) .. હાજીમ હસુદે પટેલ બર્માન મરચન્ટ Myitha (U. Burma)
- (૪) .. સુમેમાન હાદામ્મદ અબ્દુસ પ્રિ. પો. બો. ૧૯૩ " (૨૭) .. હાજીમ હસુદે પટેલ બર્માન મરચન્ટ Myitha (U. Burma)
- (૫) .. વાઇ એ. મની સન્સ ૮, અ.ઇના રફીટ, પો. બો. ૩૧ " (૨૮) .. હાજીમ હસુદે પટેલ બર્માન મરચન્ટ Myitha (U. Burma)
- (૬) .. એમ. આઈ. કીરીજાઇ એન્ડ કું. ધર નં. ૭૫, રફીટ નં. ૨૮ " (૨૯) .. હાજીમ હસુદે પટેલ બર્માન મરચન્ટ Myitha (U. Burma)
- (૭) .. Hnitthah સયા એન્ડ કું. ૫૨૧, ડેલ્ડે ઉસી રફીટ " (૩૦) .. હાજીમ હસુદે પટેલ બર્માન મરચન્ટ Myitha (U. Burma)
- (૮) મી. ડી. એમ. અબ્દુલ ૧૩૨, એડવર્ડ રફીટ " (૩૧) .. હાજીમ હસુદે પટેલ બર્માન મરચન્ટ Myitha (U. Burma)
- (૯) .. સુમેમાન હરમાણસ મામસા ૨૫૪, મેગલ રફીટ " (૩૨) .. હાજીમ હસુદે પટેલ બર્માન મરચન્ટ Myitha (U. Burma)
- (૧૦) .. અહમદ હાજીમ માલમ ૧૩૯, માડેરોસે રફીટ " (૩૩) .. હાજીમ હસુદે પટેલ બર્માન મરચન્ટ Myitha (U. Burma)
- (૧૧) .. અહમદ હરમાણસ અબ્દુલ ૫૫, ૫૮, આઇના રફીટ " (૩૪) .. હાજીમ હસુદે પટેલ બર્માન મરચન્ટ Myitha (U. Burma)

બ્રીટીશ પોસ્ટલ એડર્સ-માં

Yahshi Sahitya Karyalaya,

Rander Post Office

હાખલું-ઓર્ડર ફોલ કહેલો સ્વીકારવામાં

આવશે નહીં.

દિવ્ય તરંગો!

ભિમંઓ દિલની યરથરાય નહિ;
દિલની કો'ય દને જગાય નહિ.
દરે દિલને ફરી સતાવ નહિ;
આગ દિલમાં કદી લગાય નહિ!

માણ પક્ષીના તું ફગાવી દે;
ખાંગે તો ખાગને મટાવી દે.
બાગમાં અન્યને બગાવી દે;
આગ દુન્યામાં તું લગાવી દે!

ફરી દરે જગર સતાવે છે?
પુનઃ કો'ય દને જગાવે છે?
આગ દિલમાં યદિ લગાવે છે?
અને પ્રિતી-નગર મિલાવે છે!

એન મળશે તને? સતાવીને!
મારા આશિસ્તવને મિટાવીને!
અરમે "ખામોશ"ને જગાવીને!
આગ ગુજ અતરે લગાવીને!

ખામોશ

રૂખાઈઓ

દિલની દુન્યા

અગોખી છે મારી, ઉમગોની દુન્યા,
છે દિપક, દીવાના. પનગોની દુન્યા.
પલ્લારો જગત પથુ, વિચારો પલટતાં,
છે દિલની દુન્યા, તરંગોની દુન્યા.

કેદી જીવન

હો સારું કે નહારું, એ જીવન છે તારું,
બધાને જગતમાં, બધાથી એ ખારું!
જે તું જીવનને જીવી ન જાણે,
વ્યર્થ, તન-પીંજરે, ફસાણું ખીચારું.

જીવન-દોરી

જવાનીના ઝૂલે, ઝૂલી રહ્યા છો,
છે જવાની 'જવાની' કાં બૂલી રહ્યા છો!
જશે એક દી' જીવન-દોર તૂટી,
તમે યા પર સાદખાં ફૂલી રહ્યા છો!

મયખાર

ચાતના

તું છે અવદાતા અમે છીએ બીખારી,
ખજર સે ખજર સે એ દાતા અમારી,
છે મુશ્કિલ પડ્યો આજ જીવનને દારી,
ફરી સુખમાં આવે દયા હો, જો તારી.

x

દુખો વેદનાઓથી ભરપૂર જીવન,
ગ્રામીની બેડીથી ચમ્પૂર જીવન.
હવે શું ઇલાહી છે ગજબૂર જીવન,
અમારી નૈનાને પ્રથુ સે ઉગારી.

ના આહો છે દિલમાં, ના ફર્કાદ કંઈ છે,
શુ મુશ્કિલની દાક્ષત ખર્જાદ યદ છે.
પડી કોઈને આજ અમારી ન ઇંછ છે,
રદમ કરતું આગ પર ન કર તું હદહારી.

x

ન છે એ કંઈ મોડું જરા જોડણું છે,
છે 'બેહાર' માલે ફકત એટલું છે,
તું છે અનન્દાતા અમે છીએ બીખારી,
ખજર સે ખજર સે એ દાતા અમારી.

બેહાર

....ગુ મા રતો....

બસ જગત છોડી અર્થુ કુમલ નિશા ને અંધાર,
 પક્ષિએ કલરવ કરી. ઉપાને આપ્યો - આવંકાર.
 માથ છે ઉપા નિયને એ ત્રીશકિતનું ગિલન,
 શુન્યમાં ત્યાંથી પ્રથમ પ્રગટી રહ્યું જાણે જીવન.
 સૂર્યની સાથે દુકાને શાપ એનું આગમન,
 એ પ્રભુરામ પ્રાતાંકાળે - પેડીને ધરતો નમન.
 એ જગત પહેવારને અજવાળાનોરો છે અશ્વત્થ,
 રાત પડતી જ્યારે પાહો ઘેર આવે કારકુન
 એ કથમ લીધા પછી કાં તેર જોડે છે છીંકવા,
 કાં તો મખખીયુસ ગાદક સાથે મથાં જોડવા.
 સંતરી નેવેજ એની સામે બેઠો શેઠ છે,
 એને મન દુકાન આંદામાન જેવી કંઈ છે.
 રાખથી માંડીને રતોતો એ રાખે છે દિલાખ,
 પણ ન જાણે ક્યાં ઉગે ક્યાં આથમે છે આકૃતાખ.
 કોઈ પણ વાંચી શકે છે એનાં જીવનની કિતાબ,
 રાત ભરપૂર છે નથી ત્યાં રાખ એજ ઈન્કલાબ.
 એને પત્ની છે રૂપાળાં નાનાં બાળ છે,
 સ્તેહી સંબંધીઓ એની વિજ્ઞાના તાર છે.
 એને પર સંસારનાં પહેવારની વજ્રજાર છે,
 સર્વાનો લાચાર થઈ ખેંચી રહેયો એ ખાર છે.
 એરડી જેવીજ બસ આરક છે એની સાંકડી,
 એક જ્યાં સાથે નહિ ત્યાં તેર તૂટે છે કડી.
 એની સૂઈ રોડલી જેવુંજ ચકુ છે નસીવ,
 જગજાં વચ્ચેમાં બસ એ છે ગરીબોનો ગરીબ.
 કામ એનું છીનવી લેનારની લંગાર છે,
 બારને બદલે એ રૂપીયા ચારમાં તૈયાર છે.
 શેઠજીની મદરજાની પર ખેડો - આધાર છે,
 નોકરી તો આજ છે ને કાલ એ ભેડાર છે.
 જીવનાં કદતાં એ કાઠી જાગે છે નોકરી,
 ઇન્દ્રની જાણે મનમાંથી અપસરા ઊતરી.
 રહેજ બૂતને આજર પર આગ લાગી જાય છે,
 એની એકેએક અશાની કળી કરગાય છે.
 ચોતરફથી વાયસ વિનાશનાં ફકાવ છે,

ને જગતમાંથી એ જગદળતો દિપક પુરુષ છે.
 એની પાસે કંઈ નથી ને છે તો બસ જંગલ છે,
 ફક્ત પથ એની છે જેની બેવ બાળુ દાળ છે.
 એ હવે છે એજ જિન્દગીનો સાર છે,
 બહત એની વેદનાં અણુબહત અણુધાર છે.
 એ હવે ઉત્તર ત્યાં સુધી સાબુન એનાં અગ છે,
 જિન્દગી એની તો બસ હરન મરણનો જગ છે.
 નોકરી એની છે કાચે તાંતણે બ્રહ્મનો પતંગ,
 નોકરી તૂટે તો તૂટી એનું હવન જલતરંગ.
 એ ભણેલો છે, અણેલો છે છતાં અજ્ઞાન છે,
 એને માટે વિશ્વમાં ઠોકર અને અપમાન છે.
 બેધડક બોલી ન શકતો કે નથી કરતો કુંકાર,
 હસ જેની બધે તેનાં બધે છે અવનનાં દાર.
 તેમનું કિરણ નથી અધારે મારે દિશ છે,
 ફેલીયો તો છે ને ખીન્ને શત્રુ સત્તાધીશ છે.
 તે છતાં વિશ્વમાં સૌને નમાવે શીશ છે,
 કામદામાં તોય એને કાજ કડવું રિપ છે.
 માસની ઉમરને આરે એનો આપે છે પગાર,
 ભણે કે ઉગ્ગડ ભૂમી પર મેષ વરસે ધોધગાર.
 ફસણા છોકરો પ્રિયા પ્રિતનું ખોસે છે દાર,
 એક દિ' વગે ને આગળથીસ દિ' સુની સિતાર.
 જોડું છું દેવત ને એની દિવતા પણ જોડું છું,
 જોડું છું દિગત ને એની દિવતા પણ જોડું છું.
 એનાં આતમ ને તેમને ખુદિમતા પણ જોડું છું,
 આજ એ કાચર વડન પર વિરતા પણ જોડું છું.
 કારકુન છે દિસ છે એને રિશમાં કે કે કોડ છે,
 વિશ્વ માનવ બામળાં એક એમ કુમળો છોડ છે.
 બુદ્ધગની મીઠાપ ત્યાં સુધી એ જડાઓ મીઠરો,
 વૃક્ષ એ પાતાળ પડ બેઠીને આખર ખીસરી.
 કાલનાં કરતાં ગુદા રૂપે અનેખી ચીજ છે,
 કાલ કરગરતો તો આજ એનાં સાજ છે.
 જો, કલમ ફેંકી ઉઠાવી દાઢમાં અમશીર છે,
 કાલની ફેંકીને કાવરતા એ રહેલો રિર છે.

મગનલાલ ચાંદલીયા

ઈતિહાસના પૃષ્ઠો જોડે આ વાર્તાને સંજોગ છે કે નહિં તે તો ઇતિહાસ જાણે; પરંતુ ગાનવીના હૃદય પર અનુરાગની જે ઘેરી છાપ પડે છે, તેનું પ્રતિબિંબ તો આ છુટ્ટ છે. સૌંદર્યના સ્વામી ઉપર પ્રેમના શુભાશને જે વિશ્વ મેળવ્યો હતો, તે સદા અચર રહેશે. જગત તેને ખુરું કહે અથવા બહુ, ઇતિહાસ તેને સખે અથવા ન લખે, પરંતુ સુસ્તાના રજિયાના કામળ હૃદય ઉપર જમાલુદ્દીન યાકૂબે પોતાના 'ખૂને જિગર' વડે જે કાંઈ લખી દીધું હતું. તેને ન તે સગવળી દુન્યા ગિટાવી શકી, ન આ સમયની દુન્યા ગિટાવી શકે !

સૈદાઓ પૂર્વેની વાત છે જુઝ્યા મસ્જિદની પાસે શાહ સાદજનો તકિયો હતો પ્રત્યેક સમયે શાહ સાદખ પરમાત્માની યાદમાં નિમગ્ન રહેતા. ખુદાના પાક બદાઓ તેની દરગાહમાં ફાલ ઉપાડીને દુઆ માંખતા અને શાહ સાદજના દરબારમાં તેની દુઆ કપૂર પશુ થતી. મેદા વડે ગંગેશી મુરાદ લોકોને મળતી અને એથી ત્યાં સદા એક મેળો લાગેતો રહેતો.

આજે પણ એવો મેળો લાગેલો હતો. કંપાણીઓ થઇ રહી હતી. સર્વ દારૂગાનને વાદ કરવામાં આવી રહ્યો હતો. તસજુદના મદમરત કલામો ઉપર સાજનો રંગ ચટકો હતો. સ્વર્ગ અને દુરાની વાદ તાજ થઈ રહી હતી. પ્રેમની મદિરા પીને સર્વે મદહોશ બની રહ્યાં હતાં.

ધોડાની ટાપોનો અવાજ સંભળવા લાગ્યો. સુસ્તાના રજિયા આવી રહી હતી. શુભાશ યાકૂબ પણ સાથે હતો. રજિયાએ ધોડાની લગામ ખેંચી, ધોડો ઉભો રહી ગયો. યાકૂબ આગળ વધીને રજિયાને ટોડા આપ્યો અને તે

નીચે જીનરી પડી.

અને ત્યાં, મસ્તીમાં ઓતરેશ પોતાના પ્રેમી જોડે મળવા માટે બેઠાજ, અલ્લહના પાક બદાઓ "શમે વિસાલ"ના સ્વપ્નાઓ જોઈ રહ્યાં હતાં! લોકોને હાલ ચઢી રહ્યો હતો. શાહ સાદખ વજદ કરી રહ્યા હતા. તાળીઓ વગાડીને બધા ગાઇ રહ્યા હતા... "બધ મારા માલિક! મને તે ચમુ આપ કે હું પ્રત્યેક સરનામાં તારી ખારી સરન જોઈ શકું. પ્રત્યેક પુખ્ત તારા પ્રેમનો સદેશો અપે. દરેક ખુશખુશ તારી ઉમ્દનમાં બાકુગ નજરે પડે સૌંદર્યનાનો તિરછી નિગાહોમાં પણ તારાજ સાદ આવે. ઇંછતુ ઉંચુ તર ઉંચું હોય. મારા માલિક! મને તે દુરાની વંરની (અખસરા જગત)માં ખોલવી લે, જ્યાં મને પ્રેમની મદિરા પીવાને મળે; જ્યાં સૌંદર્યના સ્વામી ઉપર પ્રેમના શુભાશની છાપ થતી હોય. મારા માલિક! મારી ઇજાજત રાખ માન પવિત્ર પ્રેમની લાજ રાખ. મને તે દુરાની આંખમાં જગ્યા દે જેના માટે હું સદા બેચેન રહું છું. તેનું પાપાણુ હૃદય પિગળાવી નાંખ, જેણે પોતાના આ શુભાશને દર્દ આપ્યું છે. શુભાશ ક્યાં સુધી તરસતો રહેશે? મારા માલિક! ક્યાં લગી તેના દિલની પરીક્ષા થતી રહેશે? મારા માલિક એટલી તો 'શરાબે ચરક' પિવાડ કે હું પોતાને બૂઝી જાઉં અને 'પંડી આ જિન્દગીને કશે લુલ્હ પ્રાપ્ત થાય!"

દુરાં લોકોને હાલ ચઢી ગયો તેઓ. એક એસ અનેખા સંસારમાં મરત થઇ રહ્યા હતા કે, જ્યાં પ્રેમના સિરાય કાંઈ દેખતુ ન હતું અને આ વાતાવરણ સુસ્તાના રજિયાના દિલ પર ચોદ લગાવી રહ્યુ હતું. કેટલાય સમયથી તે જાણે છે કે યાકૂબ તેની ઉપર

જાન આપે છે. તેના કામગીરી હૃદયમાં પ્રેમના આંદોશ ફૂટવા લાગ્યા, પરંતુ તે સુસ્તાના છે; તેને હુકમન કરવી છે. એક ગુલામને તે પોતાનું દિલ કેવી રીતે આપે? આ ડી મોટી સદતનતની મલિકા હોવા છતાં પણ તે પોતાનાં દિલની મલિક નથી. તેનું દિલ જીવનના દાયકું રંગકું બનાવેલું છે. તે જોને ધ્રુવો તેને સોંપી દેશે. જો તેને હુકમન કરવી છે, તે પોતાના દિલ પર કાંઈ જીવનને માલિક બનાવી બેસાડે પડશે. ગુલામ યાદુના માટે લાં રથાન ક્યાં?

તેની આંખોમાં બે અણુ-મિદુઓ છત્રી પડ્યાં, અને ગુલામ યાદુન સૂર અને તાલમાં મરકાવ હતો કૌશની (કબાલીની) દરેક પકિન તેના હૃદયમાં સોંપે ભોંટી રહી હતી. તે પિયારી રહી હતો તે હોરાની વસ્તીને, જ્યાં સદા પ્રેમનું સામ્રાજ્ય ચાલે છે; જ્યાં પ્રેમના ગુલામની સૌંદર્યના સ્વામી ઉપર જીવન ચલે છે. જ્યાં ન કાંઈ સ્વામી છે, ન કાંઈ ગુલામ! તેમ કુન્યામાં તે મરકાવ હતો. તેની આંખો પણ પ્રેમના અણુઓ વડાવી રહી હતી.

મજલિસે સમાપ્ત બધ યર્ષ યાદુન પોતાના આસક્તિ સંસારમાં પાછો ફર્યો તે યોડી વારના માટે જુલો ગયો હતો કે, પોતે ગુલામ છે. અને હવે તેને ફરી યાદ યાદુનું કે, તે સુસ્તાના રજિયાનો એક મામુલી નોકર છે, તે ગુલામ ખાનદાનથી જન્મેલો છે. રજિયાના એક ઇશારાની તેનો જીવન-દોષ કાંઈ પણ વેળા ઓલવેલું શકે છે

શાહ સદમે એક નજર ગુલામની તરફ ફેરવી જાણે તે એક નજરનાં તેમણે ખાતુ બધું કાંઈ જોઈ લીધું. તેમના ચેહરા ઉપર જજાસ આવી ગયો. તેઓ ઉરકંઈને બેઠ્યા “.. જમાલુદીન યાદુન! આ તે શું માંગી લીધું? જરૂરના યર્ષ જશે! તારા કપળે સેંકડો ખૂન લાખેમાં દેખાઈ રહ્યાં છે. દિલ્હીની હુકમત

જરૂરના ન કરી!”

પરંતુ જમાલે તેના સિવાય બીજું કંઈ માગ્યું નહિં. તે ઝોમીન રીતે દાય કંચકીને બેસતો રહ્યો કે “મારા માનિક! મને ફરજી વસ્તીમાં રહેવું નથી ન યાવ. તારા દરબારમાં ગુલામ અને સ્વામી બધા બરાબર છે. પછી હું તારા કનેથી નિરાશા પામી કેમ કરું?”

તે સજ્જામાંથી ઉઠ્યો. તેનું દિલ જાણે કહી રહ્યું હતું કે, તારી કુઆ મન્ગૂર થઈ ગઈ. તે સુસ્તાના રજિયાની પાસે આવ્યો. એક ચપટી દરગાહની ખાત તેણે અગળ વધીને તેના કપળે લગવી દીધી. તેની કુન્યામાં જાણે અસર આવી ગઈ. ગુલામે સ્વામીની આંખોમાં કાંઈક વાંચી લીધું. તેમાંથી વહેતા અણુઓ પોતાની કહાણી પોતે કહી રહ્યાં હતાં. સુસ્તાના રજિયા આજે ગુલામ થઈ ગઈ અને ગુલામ જમાલુદીન યાદુન તેના હૃદયનો સ્વામી બની બેઠો!

ઝોમીરની મેદહિસ જામી રહી હતી. સરદારે પોતપોતાની તરવારો ખેંચીને ધરી જવાની પ્રતિજ્ઞા લઈ રહ્યા હતા. અદતમશની પુત્રી રજિયા, એક ગુલામની ઉપર આઠથી ફપાણું? જમાલુદીન યાદુન, કામનો ગુલામ છાંડે રજિયાના પોતાની લગામ ખેંચનારો અને સદતનતની લગામ દાયમાં લેવા ધ્રુવો રહ્યો છે. નહિ, એવું નહિ યર્ષ શકે. સુસ્તાના રજિયાને કે.ઇ અમીર સરદાર જોડે લગ કરવાં પડશે અથવા તેને હુકમનની દાય ખેંચવો પડશે. તેઓ એક ગુલામની પાસે સગલ પોતાનું મરતક નમારશે નહિં. રજિયાને ખાંઈ નાસિરદીન મુદમગદ જીવંત છે. તેને તખ્તનરીન કરવામાં આવશે.

જ્યાંની તરવારો નિવાનમાંથી બહાર નિકળી પડી. તેમની આંખોમાં શ્વિર ચમકવા

લાગુ. સલાના પ્રમુખ બદલને હિમા ચંદ્ર કહ્યું "સુદાના રાજ્યાને માથે પ્રેમનો જૂન સવાર છે. તેણે જમાગુદીન યાદુજને પોતાની દ્રષ્ટિએ માન્ય કરી લીધો છે જગલ દુને પોતાને ગુલામ નથી સગજતો. તે આપણી બતાવરી કરવા માંગે છે. તેણે રાજ્યાના દિલ પર પોતાનો સિંકા બેસાડી દીધો છે. માનીએ કે, રાજ્યા સૌદમની દેવી છે. તેની બોલીભાષી સગત કોઇને પણ પોતાનું બનાવી લેવા માટે પૂરતી છે; તો પણ ગુલામને સગજવું નેછએ કે, તે ગુલામ છે. રવામીના દિલ ઉપર અંકુશ મેળવીને પણ તેને તે નથી મેળવી શકતો. એક ગુલામના મરી જવાથી દુન્યાનુ કોઇ બગડશે નહિ. હાં જો આ ગુલામ યદુને પોતાની શક્તિ વધુ પ્રસારી તો એક ભયંકર ગુલ સામે આવીને ઉભુ રહેશે. નિરર્થક હઝારો નિર્દોષો ખૂન વડે રગાઈ જશે!"

સૌએ બદલની વાતનું સમર્થન કર્યું. પરિષદમાં આ વાત નક્કી થઇ ગઇ કે, પ્રભાત થયાં વહેણા ગુલામ યાદુજને કંદ કરી લેવામાં આવે તેની ધરપકડ કરી લીધા પછી તેને કસ કરવાને માટે શાહી હુગાન. સુદાના રાજ્યાની સહીવાળું મેળવી લેવામાં આવે. સુદાના જો યાદુજની મૌતને ખુશીથી માની લે તો સાડ, નહિંતર આખા રાજ્યમાં એક પ્રચાર કરી દેવામાં આવે, બગવાના ધ્વજો ફરકાવવામાં આવે અને સુદાના રાજ્યાને પદબ્રષ્ટ કરી નાસિરુદીન સુદમ્મદના માથે તાજ મૂકવામાં આવે.

રાજ્યાએ સાંભળ્યું કે, ખૂની સરદારો અને રવાથી અમીરોએ જમાગુદીન યાદુજને કંદ કરી લીધો છે. તેણે આ પણ સાંભળ્યું કે, તેનાજ હાથથી યાદુજના મૌતનું હરગાન લેવાને માટે અમીર અને સરદારો શાહી મહેલના

દરવાજામાં તેની પ્રતીક્ષા કરી રહ્યા છે બધું કોઇ સમજી નહીં રાજ્યા. આ બધા નક પ્રાણીઓ યાદુજના ખૂના પ્યાસા કેમ બની રહ્યા છે તે વિચારવા લાગી, તો પછી તે શું કરે!

તેના વિચારો થોડા આગળ વધ્યા તે એક મહાન સદતનતની મસિકા હોવા ઉપરાંત સૌદમના જમતની પણ રવામી છે. તેના તેના ઝોપો પર નાચ્યું મધુર દરમ મડા મોટા પાવણ હૃદયીઓને પણ પિગૂળારી શકે છે. તેની આખોમાંથી છૂટેલા તીરો કેઈ પણ સંદહાર ઉપર વિજય પ્રાપ્ત કરી શકે છે તેના તારવણની હલકતી મદિરા કોઈપણ અમીરને વૈભવ વિલાસના સ્વપ્નાઓ દેખાડી શકે છે. તો પછી કાણુ તેની મરજી રિશ્દ ચાલી શકે તેમ છે!

તેના વિચારોએ બીજા એક કદમને આગળ મૂક્યો. કેમ ન આજે ખુદાની આપેલી આ નિવામતને યાદુજના પ્રેમ-પદમાં વેરી દેવામાં આવે!

રાજ્યા સરદારોની સામે આવી અમીરોએ નમીને સત્કામ કરી અભિનય વડે રાજ્યાએ સ્વીકાર કર્યો તેણે હેડો પર દારમ નચાવીને તેઓ બેડે વાતચીત કરી, ચિતરનના બાણો વડે તેમને પાવણ કર્યા. કોઇની દિલન આવી નહિ કે, રાજ્યાની સામે યાદુજના મૌતનું હરગાન રજૂ કરે.

બદલને આ બધું કાંઈ જોયું. તેની છ.પ સરદારો ઉપર ઓછી થતી ગઇ. રાજ્યા તે વેળા સૌદમની પ્રતિમા બનીને બિમી હતી. બધા તેની કૃપાના અભિલાષી હતા. તે સજા વળી હાથો, તેણે આગળ વધીને રાજ્યાની સામે યાદુજનાં મૌતનું હરગાન રાખી દીધું અને કહ્યું "એની ઉપર હુકમતની ભલામત માટે સહી કરી આપો."

[અપૂર્ણ]

મુસ્લિમ યુવકનું ફરિયાદનામું

ધરલાગનો પ્રચાર જગમાં એજ વુજ ચિનન હતું;
બુ-વાદમાં એ દીનની વુજ રકતનું સિચન હતું.
વિશ્વમાં મર્તિપૂજનું ધ્યેય વુજ ખંડન હતું;
ને બધે-બધે ઇશની તોહીલું ચુંજન હતું.

એજ ચુંજનથી જગત બેદાર ત્યારે થઇ ગયું;
અંધારમાં એ નુસ્થી ને આ જગત રીશન થયું.

એજ આને વુજ છે પણ વુજ મરી તારીર ક્યાં ?
વુજ સગીપે પ્રયાપ છે એ ખ્યાજની તાળીર ક્યાં ?
ને રશો બેદાર છે ને રદનથી પરવાન છે;
તું એજ એ યુવાન છે ને પર જગતને નાઝ છે.

છો રહ્યો યુવાન તારી એ દિલેરી ક્યાં મછ !
તલવારથી પણ તેજ તારી એ કટરી ક્યાં મછ !
વિશ્વની શક્તિ હતી મુઝા તણા એ અર્જમાં;
ને છુપયું શું હતું ? ને એજ તારા કદમમાં.
ઇન્સાનીયતનો એ સગક તું માનવી શૂલી ગયો;
ખર્મતા-નીતી-રયા-આનર તણ દાનવ થયો.

માવશી માનવ મરી આને થયો શપતાન છે;
ઈશ કેરૂં ધ્યાન ક્યાં ? ને તું થયો બેધ્યાન છે.
તે શાનને સૌકત તણ તેં ધ્યેયને નિશ્ચય તણ—
તે દિલેરી-આફુરીને ને ખરી કિર્તી તણ—
ગાફિલ બની મદ્દલત તણી નિદ્રા મદોં પેદી રહ્યો;
છે અજબ વુજ શક્તિએને મુખ તુ એમી રહ્યો.

ઠાંઠી પદસો તણી મુસ્લિમ હવે તું દર કર;
દેરી એક વાર કર ફરગનના હેવાં ચૂર કર.
નિશ્ચ એક નૂતન રચી ધરલાગનો પ્રચાર કર—
એજ તમ ધ્યેય હો તો બેકના તુ ચાર કર—
સેફે હંદર-તેગે હંદર એ બધા ઉપનામ છે.
ને રહી વુજ કર મહી શરમી નેનું નામ છે.

એ લખ સચ્ચીરને ફુ-મા જમાવી દે ફરી—
લિફ માંહે લિફને નૂતન બતાવી દે ફરી—

મરદમા મુસ્લિમ યુવક બુજે થયો બેનર છે;
ને "નૂર"થી રેશન જગત કરવા થયો તૈયાર છે.

“નૂર” પેરખંદર.

ફારકને નોકરી મળતાં તેની માને ખૂબ આનંદ થયો. તે હવે રખડતો મટી રગતો યશે એ વિચારે તેને ખૂબ સતોષ વળ્યો. વારે ઘડીએ પૈસા પડારી જતો ફારક હવે પૈસા લાવી આપશે એમ માણતાં તેનું મન હર્ષથી ડોલી ઉઠ્યું. હવે તેને વધુ વેઠ નહિ કરવી પડે; ફારકની કમાણી અને પોતાની ધરકામની મજૂરી મળી મહિનો એવી નાખતાં વધુ આપણ નહિ પડે એ વિચારે તેણીએ સતોષનો શ્વાસ લીધો.

પહેલે દિવસે ફારકને ચોક્કસ લુગડા પહે-રાવી માએ તેને વિદાય કર્યો. વિદાય કરતાં તેણીએ થોડાંક શિખામણુ શબ્દો નાના ફારકના કાનમાં રેડ્યાં. ફારક એ શબ્દો સાંભળતો સાંભળતો વિદાય થયો. ચાલતાં ચાલતાં ફારકને લાગ્યું જાણે હવે તે નાનો બાળક ન હતો. હવે તો તે ૩૦-૧૦ કમાનાર મોટા બાવડા જેવો હતો એ વિચારે તેને કાંઈક ગર્વ થયો. ગર્વથી તેની છાતી ઉચી થઈ અને પગોનો વેગ વધ્યો. તેને આમ જતો જોઈ પાછળથી કાંઈકે ખૂમ પડી. ફારકે સહેજ ડોક ફેરવી પાછળ જોયું. એ તેના મિત્ર હસન હતો. તે દોડતો દોડતો હસીને ફારકને બાજી પડ્યો. “નવા નવા કપડા પહેરી ક્યાં જાય છે ફારક ?” હસન બોલ્યો. “નોકરીએ ?” રૂઆંથી ફારકે ઉત્તર વાળ્યો. ફારકનો જવાબ સાંભળી હસનને આશ્ચર્ય થયું. તે તેને છોડીને સહેજ દૂર ઉભો રહ્યો. ફારક નોકરી કરે એ વાત તેનાથી મનાતી ન હતી. જનાવતો તો નથી એવા લાવેથી તે ફારકને જોઈ રહ્યો. ફારક તેને આગ ઉભેલો રાખીને આગળ વધ્યો.

“ફારક !” ફારકને આમ બેદરકારીથી આગળ વધતાં જોઈ હસને ખૂમ પડી.

“હમણાં વખત નથી સાંજે વાત કરીશ.” કહેતાં ફારક વેગપૂર્વક ચાલી ગયો. હસન તેને જતો જોઈ રહ્યો તે જ્યારે શેઠને બગરે પહોંચ્યો ત્યારે શેઠ અને શેઠાણી એક રૂમમાં બેસી વાતો કરી રહ્યા હતા. ફારકને અંદર બોલાવવામાં આવ્યો. તે સીધો તેમની આગળ જઈ ઉભો અને માએ ક્ષિંબાડ્યું હતું તેમ જમણા હાથને કપાળ ઉપર અડાડી સંભામ કીધી. તેની સલામ કરવાની ઢમથી શેઠશેઠાણીને હસતું આવ્યું. “તું આવી ગયો છેકરા, હીક તારું નામ શું છે ?” શેઠ પૂછ્યું.

“ફારક આદમદ.” ફારક ધીમેથી જવાબ આપ્યો. જવાબ સાંભળતાં જ શેઠ શેઠાણી તરફ આશ્ચર્યથી જોયું, અને પછી ખડખડાટ દરમી પડ્યા. “જોયું ?” હસવાનું પુરું થતાં શેઠ બોલ્યા. “નામ રાખનારે એમનો મોઢ સાબળ્યું દરો ક્યાંક ? તે આ શોભનું ન શોભતું ડોટી માયું. ક્યાં આપણો ફારક અને ક્યાં આ ?” કહેતાં શેઠ ઉપહાસ ભરી દ્રષ્ટિથી ફારક તરફ જોયું. ફારક અદ્વનવાળી ઉભો હતો. શેઠ શું કહ્યું એ તે ખીલકુલ સમજી ન શક્યો. થોડી વાર વિચર કરી શેઠ બોલ્યા. “છોકરા તું જાણે છે ? આપણા બાપનું નામ પણ ફારક છે. તારા નાગાની સાથે ગુચવણુ ઉભી ન થાય માટે ‘એવો’ તરફ નામ બદલી નાખીશું તારું નામ...” અને શેઠ ફારકનું નામ શું રાખવું તે વિચારવા લાગ્યા. તેમને વિચારમાં પડેલા જોઈ શેઠાણી ધુરતજ બોલ્યા. “એવું નામ આપણે ફરી રાખીશું.”

“હા બરાબર છે. ફરી રાખીશું. છોકરા ફરી રાખીશું તો ચાલશેને ?” શેઠ વિચારવાનું પાડું મૂકી બોલ્યા. શેઠનો પ્રશ્ન સાંભળી ફારક ગુંચવાઈ ગયો. શું જવાબ આપવો તે તેને ન

સગમનનું. તેણે આગ તેમ જોયું. શેઠ અને શેઠાણી તેના તરફ જોઈ રહ્યા છે એ જાણતા તે સહેજ ગભરાયો. એ વખતે તેને માના શિખામણુ શબ્દો યાદ આવ્યા. શેઠ અને શેઠાણી જેમ કહે તેમજ કરવું એ તેને સાંજરી આવ્યું. તેણે તુરતજ હકાર સ્વચ્છ માથું ધુણવી દીધું.

અને તે દિસથી ફારક ફરીર ખતી ગયો.

* * *

ફારકને કશુંજ કામ નહોતું કરવાનું. તેનું કામ હતું માત્ર શેઠના ફારકને રીઝવવાનું અને રચાડવાનું. આમ ફારકને પોતાનો ગમતું કામ મળતાં જરીકે કંટાળો નહોતો આવતો. શેઠના ફારક જેવા જોડીદાર સાચ રમવાનું કેને નહિ ગમે ! પરંતુ એક વાત તેને જરીકે ગમતી ન હતી અને તે તેના નામની ફેરબદલી શેઠે તેનું નામ બદલ્યું હતું તે તેને ખૂબ સાજવું હતું. સાંજે નોકરી ઉપરથી પાછા ફરી ઘરના આંગણા આગળ બેસી એ તેજ વિચારી રહ્યો હતો કે શું આખરે તેને ફરીર ખતવુંજ પડશે ? ફરીર નામ તેને જરીકે ગમતુ ન હતું. ફરીર કેવું નામ હતુ એ ? ફરીર તો પેલા હનમનુ નામ હતું. પેલા રવડીવાળાનું નામ પણ ફરીર હતું ને પેલા ફરીર દેડ, છી, છી, જાણે એ નામ માત્રથી તેનું શરીર ગંધુ ન થઈ જતું હોય એવી ધૂણા તેને ઉપડતી. અને એનું પેતાનું નામ ફારક આદમક કેટલું સરસ હતું. કેટલું મીઠું હતું. શેઠના બાબાનું નામ પણ ફારક હતું. તેની મા બાંઈ મમે જતી હતી એ શેઠનું નામ પણ ફારક હતું. અને બીજાંય કેટલા સાચા સરા માણસોના નામ ફારક હતાં. અને એ બધામાં એનું પેતાનું નામ પણ ફારક હતું. એટલેજ તો એ નામ એને વધુ પસંદ હતું.

તે આમ વિચારતો બેઠો હતો ત્યાં હસન ધીમેથી તેની પાસ આવીને બેસી ગયો. ફારક વિચારમાં એવો તત્લીન થઈ ગયો હતો કે હસન તેની પાસેજ આવીને બેઠો એની પણ તેને ખબર ન પડી. હસન ધીમેથી બોલ્યો, "શું વિચારે છે ફારક ?" હસનને પોતાની પાસ બેઠો જોતાં ફારક ચમકી ગયો તે તુરતજ ગભરાટથી બોલ્યો "કાંઈ નહિ !" અને પાછું પૂછ્યું "તું ક્યારે અહીં આવ્યો ?"

"હું" તુફાની હસન હસતાં હસતાં બોલ્યો "હું તો ક્યારેના અહીં આવીને બેઠો છું."

"અહીં બેસીને તું શું કરતો હતો."

ફારકે પૂછ્યું.

તું વિચારતો હતો એ જોતો હતો." હસને જવાબ આપ્યો.

"હું કાંઈજ નહોતો વિચારતો." હસન પોતાના વિચારો જાણી ન જાય એ બીકે તે ઝટ બોલ્યો.

"હું જાણું છું તું શું વિચાર કરતો હતો." હસનાં હસન બોલ્યો.

"કહે હું શું વિચારતો હતો ?" પેલો જે વિચારતો હતો એ હસન જાણી ગયો છે કે નહિ તે જાણવા ફારકે પૂછ્યું.

"કેમ તું તો ના કહેતો ને કે કશું વિચારતો ન હતો ?" હસન ફારકને મુકિતથી પકડી પાડતાં બોલ્યો, "પણ હું જાણી ગયો હતો તું જરૂર કાંઈ વિચારતો હતો. "આલાક હસન ફારકના વિચારોને જાણી લેવા બોલ્યો. "હું એ વિચારતો હતો હસન કે મારું નામ ફારકને ખરે ફરીર હોય તો કેવું ?" બોળા ફારકે આખરે સત્ય કહી દીધું.

"ફરીર !" કહેતાં હસન ખડખડાટ હતી પડ્યો. "ફરીર તો પેલા હનમનું નામ છે.

તે દિવસે હું તેની સાથે ખૂબ લડ્યો હતો.

"ને હવે પેલા ફકીર રેવડીવાળો સાથ પેસે દિવસે લડ્યો હતો તે યાદ છે ને ?" વચ્ચેજ ફારક બેઠ્યો.

'યાદ છેજ તો,' હસન બેઠ્યો, "ગાઠ રાજ હોય તો હું એ બધા ફકીરોને ફાંસીએજ લટકાવી દઉં. 'ફાંસીએ !' ફારક હસન તરફ આશ્ચર્યથી જોતાં બેઠ્યો.

"તું એટલો બધો કેમ ડરી જાય છે ?" હસનાં હસતાં હસન બેઠ્યો, "તારું નામ ફકીર થે હુંજ છે કે તને ફાંસીએ લટકવું પડે ?"

"ખરી ઘાત માફ નામ તો ફારક છે નહિ ?" પોતાના વિચારો હસન નીચી નથી ગયો એ અણુતાં ફારકને સતોષ થયો. હસન પોતાને ફકીર નહિ પણ ફારક તરીકેજ ઓળખે છે એ માણસ પડના તેને આનંદ થયો.

અને પછી બંને બિન્ને દરમી મરફરી કરી છૂટા પડ્યાં.

* * *

ફકીર નામ વિશે હસનના વિચારો જાણ્યા પછી ફારકને એ નામ ઉપર વધુ અણુમો થયો. કોઈ તેને ફકીર કહીને ન બોલાવે એમ તે ઇચ્છતો હતો પરંતુ નોકરી ઉપર જ્યારે તે જતો ત્યારે શેઠને ત્યાંના સૌ તેને ફકીર કહીનેજ બોલાવતાં. એક વાર તે શેઠના ફારક સથ રંગી રહ્યો હતો ત્યાં શેઠાણીના અવાજ સંભળાયો "ફારક ઓ ફારક !" પોતાને અહીં ફકીર કહીનેજ સંબોધવાના આવે છે એ વાત ફારક ધડીમર માટે બૂલી ગયો શેઠાણીને રોદભર્યો અવાજ જાણે તેનેજ બેલાવી રહ્યો હતો. એમ તેને લાગ્યું અને તેણે તુરંતજ જવાબ આપી દીધો. "હ" ને પછી અંદરથી ખડખડાટ હસવનો અવાજ સંભળાયો અને શેઠાણી દરવાજા આગળ આવી ઉભી.

"ફકીર તો જવાબ આપ્યો હતો ?"

શેઠાણી હસવાનું શરૂ કરી બેઠ્યા.

"હ, હા" શરમથી નીચું બોઈ ફારક બેઠ્યો તેને તુરંતજ સમગ્ર ગયું કે તે અહીં ફારક ન હતો ફકીર હતો.

"તે કેમ જવાબ દીધે ?" શેઠાણી સહેજ મંબીર બનવાનો પ્રયાસ કરતાં બેઠ્યા.

"બૂલી ગયો હતો." કાંકરાને પગના અંગુઠા વડે જમીન ઉપર દબાવતાં ફારક જવાબ આપ્યો.

"નામ પણ બૂલી જવાય કે ?" શેઠાણી ખીટા ફપકો ન દેતાં હોય એ રીતે બેઠ્યાં.

"હવે નહિ બહુ" કહેતાં સખ્તીથી તેણે કાંકરાને જમીનમાં દબાવી દીધો.

"જા ફારકને મારી પાસ તેડી લાવ" કહેતાં કથુ બન્યું ન હોય તેમ શેઠાણી અંદર ચાલી ગયાં. ફારક ફારકને શોધવાને ચાલી ગયો.

જ્યારે ઘેર આપી ઉતરુંજ બનતું. અહીં સૌ એને ફારક કહીનેજ બોલાવતાં. એ પ્રિય સંબંધન અહીં એને ફેરલીક વાર 'ગુચ્છ' નાં નાખી દેતું. એ વળી કદીક એના વિચારમાં પણ ગુચ્છવાઈ જતો કે તેનું નામ ફારક નહિ પણ ફકીર છે. ફકીર નામ પ્રત્યે તેને અણુમો તો છે પરંતુ તે એ નાગની પકડમાંથી પણ મુક્ત નહોતો. બંધ છકતો. એક દિવસે તે આ વિશે વિચારી રહ્યો હતો ત્યાં તેની આંખે તેને પૂકર્યો "ફારક ઓ ફારક !" તે વિચારમાં એવો લીન થઈ ગયો હતો કે તેને લાગ્યું જાણે એ અવજ તેને નહોતો પૂતારી રહ્યો. એ અવાજ જાણે શેઠાણીનો હતો. "ફારક." પાછો અવાજ સંભળાયો. ફારક તંદામાંથી જાગૃત થયો. નેણે આગતેમ જોયું. દૂર એક કુતરું બસવું તેના બસરાથી એક બિજાડી

તેની પામે ચક્રને બાળી મરૂ. અને તેને બાત
થયું કે એ ધર મેલતું નહિ પણ પોતાનું દર્ડું.
“ફાફક ફાં મયો ?” પાડો મયો. અરાજ
સંભળ્યો. અને તેણે ઝગડીને ટુટનાર જવાબ
આપી દીધું. “અહીં છું મા.”

આપણે જુદા દનો. છતાં જવાબ કેમ
નહોતો અપતે.” હરેયાં મા તેની આમળ
આવી હતી.

“જુદી મયો દનો તારું નામ ?”

“હા.” ફાફક ચરમથી નીચું ત્રેષ્ણેલો.

શું કદયું નામ જુદી મયો દનો ? અને
મા અડખાડત દત્તા પડી. “કુન્દામાં કેઈ
પોનાનું નામ પણ જુદી મયું છે ? મોડો ર
મોડો.” કદેતાં વદાલથી ફાફકને માર્ય દાણ
મૂક્યો. અને લાડથી આંગળીઓ બગાડી ફાફકને
ઢીઢાડી પદમાં ઢઈ મૂક્યું.

× + ×

પરંતુ એ નામની શુંચાળમાં ફાફક
બદલ ન આવી શક્યો. નેહરી કપર જતો
ત્યારે તો કોઈ તેને ફરીર કહીનેજ સુખેલવા.
જ્યારે ઘેર એ તેને ફાફક કહીનેજ બેસાવતા.
આમ બે નમની શુંચ વચ્ચે તે શુંચચઈ
મયો. ધણી વાર તે રમતમાં એવો લીન થઈ
જતો કે તેને કોઈ ફરીર કહીને બેસાવતું
ત્યારે તે જવાબ દીધા વિના આનજ રહેતો.
જ્યારે કેલ્લીક વાર કોઈ મેલના ફાફકને તેણું
ત્યારે તે જુલથી ઝડ જવાબ આપી દેતો.
વળી ઘેર ધણી વાર ફાફક તરફિ તેને
સુખેલવામાં આવતો છતાં તે ચૂપ રહેતો.
અને જ્યારે જ્યાર આમ બનતું ત્યારે તેને
ફાફકના બે બેસ સાંભળવા પડતાં. તે પોતાની
જલ મુખાવવા મંથતો અને પધુ બૂલો ફરી
નામતો. નામની શુંચવળે તેને સદેજ બેધ્યજી

અને મફલવી બગાડી દીધો.

પરંતુ એક દિવસ આનીજ જૂઝ તેનાથી
પંડી થઈ ગઈ. અનેક વાર થોડે માત્ર તેને
ફાફક આપ્યો દનો. આ વખતે થોડે કે પમાં
તેને એક તમાચો જમાવી દીધો. તે દિવસે તે
પૂજા રચ્યો અને સાંજે ઘેર જતાં જતાં તેણે
એ નિમ્મલ ફરી લીધો કે બીજો દિવસથી
નોહડીએ ન આવવું. તે જ્યારે રસ્તા છપડથી
ચલી રહ્યો દનો ત્યારે તેની આંખો બીની
થઈ ગઈ હતી. નમના જતા મૂર્ચ તરફ તેણે
એ બીની આંખો વડે મેયું અને તેને એ
કિરોણ વચ્ચે પોનાના પ્રિય નામ ફાફકને
જેલું. એ અશરોને તે પ્રકીમર ત્રેષ્ણેલ રહ્યો
પરંતુ એકાએક એ અશરો બૂસાઈ મયા
અને ફાફકને બદલ ફરીર નામ તેણે કહીએ
પાડ્યું. એ નામ ફાફકના અશરે લખાયું હતું.
તેણે મૂર્ચના કિરોણેને ઝીલી કહી ફરી મેયું
અને તેને જખાયુ કે એ ફરીર નામ પેલા
પગાવના ફાફકના મેલવઈ જવાથી લખાયું
હતું. તેને ઝડ ખાંડીલતી ગાયથી બીની
આંખોને ટૂંકી નાખી અને અશરો જાણે
બૂસાઈ મયા.

આખરે તે ઘેર પહોંચ્યો માત્ર સાથે
વતો દર્શા વિનાજ તે આંગળીમાં બેસી
વિચારતો રહ્યો. નિવમ પ્રમાણે દસન તેની
પાસે આવીને બેઠો. પરંતુ તે તેની સાથે કશું
ન બેલ્યો અને જ્યારે દસને તેને બેસાવવાનો
પ્રયત્ન કર્યો ત્યારે તે તેની સાથે લડી પડ્યો.
દસન ચિદાઈને તેની પાસેથી જતો રહ્યો.
તે એકલો રહ્યો મુની એમને એમ બેસી
રહ્યો. તે જ્યારે માણે તેને બેસાવ્યો ત્યારે
પણ તે ચૂપજ રહ્યો. બે ત્રણ વાર માણે
તેને પૂક્યો પરંતુ ફાફક જવાબ આપ્યા
વિનાજ બેસી રહ્યો. આખરે મા બદલ આવી.

ફારકને મુઠાની જેમ બેસે તોયો. “એ ફારક જવાબ કેમ નથી દેતો ?” તે ક્રોધથી બોલી. ફારક ચૂપચૂક રહ્યો.

“કહે શું થયું છે; બોલતો કેમ નથી ?” તે પાછી બોલી.

“નર્થ, જવાબ આપવો ના.” તે આખરે બોલ્યો. મા સગલ ગમ્મ ફારક આજ ચુરસામાં હતો. ચુરસામાં આવેલ ફારકને ધમકાવવો તેને ઠીક ન લાગ્યું. તેને સગાળની લેવું તેને ઠીક લાગ્યું. તે ધીમેથી વઢાનથી બોલી. શું થયું છે બેટા.”

“કંઈ નથી થયું ?” ફારક હંમેશા બોલ્યો.

“ત્યારે આમ ચૂપ કેમ બેસે છે ? માએ પાછું પૂછ્યું.”

“કાલથી મારે નોકરીએ નથી જવું.” આખરે ફારકે સ્પષ્ટ સંજ્ઞાઓ દીધી.

“કેમ શું થયું ?” માએ મીઠાશથી પૂછ્યું.

“નર્થ નહિ ?” ફારકે ચુરસામાં જ જવાબ આપ્યો.

“આખરે કંઈક તો થયું હશે ? ખૂબ દામ કંઈક પડે છે” તે બોલી.

“ના.” ફારકે ટૂંકા ઉત્તર આપ્યો.

“શેઠ છી બે.લ્યા હતા.”

“ના.”

“શેઠ બોલ્યા હતા.” આ વખતે ફારકે કશું ન બોલ્યો. મા તેની પાસ બેસી ગઈ. વઢાલથી તેની પીઠ હપર દાઘ મૂક્યો અને પછી પૂછ્યું “કહે બેટા શું થયું હતું. મારાથી શું છૂપાવાનું હોય બેટા ?” માના મીઠા બોલથી ફારકનો કેધ ઉતરી ગયો. તેને બધી વાત માને કહી સંજ્ઞાઓ. નામની ફેરબદલીથી શેઠના તમાચા સુધીનું સંજ્ઞા તેણે માને કહી સંજ્ઞાઓ.

“હં આમ વાત છે ત્યારે ?” પૂરી વાત

સંજ્ઞાઓ પછી તે બોલી.

“હા મા, કાલથી હું હવે નોકરીએ નથી જવાનો” તે મા તરફ જોતાં બોલ્યો.

“બેટા, એ તારા નામની પાછળ તો એક મારા જીવનનો આનંદ સમાયેલો છે.” તે બોલવા લાગી “તારા જન્મ પછી તારા બાપુ સથ કેટલાય વિવેક સુધી અમે તારા નામની શોધ કરતાં રહ્યા. તારા નામ શોધવામાં જ એમને કેટલો આનંદ આવતો હતો. આખરે તારા બાપુએ આ નામ શોધી કાઢ્યું અને પછી એ ખૂબ ગમ્યું. અને પછી અમે તારા નામ ફારક અહમદ રાખ્યું. સૌને એ નામ ગમ્યું. કેવું. ફારક નામ છે એ જો પચે દિવાલ પર પચે તારા બાપુએ એ નામને સંદેહ યુનાથી લખ્યું છે. એમના હાથની એ નીચાની છે.” કહેતાં માએ ધરની અંદરની દિવાલ તરફ આંખો જનારી. ફારકે એ તરફ જોયું અને એ વખતે એને પેલા રૂપાના અક્ષરો વાદ આવી ગયા. માએ પાછું બોલવા માંડ્યું. “હજીય તે નામ જેમનું તેમજ છે. જે દિવાલને કોપતી વેળા એ નામને બરાબર સાચવી રાખ્યું છે. તારા બાપુના હથે લખાએલ એ નામ અજેબ અને એક વદ આવારી સતોષ આપે છે.”

“હા મા, ને એ શેઠા મારા એ નામને જલસાને ચંડવા છે ?” અજેબ ફારકે બોલ્યો.

“બેટા.” ને માનો રોઢ આંખે. માં આવી અટકી ગયું.

“હું નોકરી છોડી દઈશ મા.” ફારકે બોલ્યો.

“ના બેટા.” મા બોલી. એ નહિ અને. નોકરી ન છોડી શકાય. તારા પગારના એ પૈસાથી તો આપણે જીવવાનું છે. એ બધ પડે તો આપણે જૂને નહિ રહેવું પડે ?

“તો ખીલું શું થયું સકે મા.” ફારકે

આતુરનાથી પૂછ્યું.

“આપણે એમ કરીશું, બેટા.” ને ચાની આંખો પાણીમાં બીમબ ગઈ. “આપણે એમ કરીશું” અને તેનો હાથ આપ મેળેજ ફાફની પીઠ ઉપર ફરતો રહેયો.

“શું ફાફ આતુરનાથી એલ્યો.

“તારું નામ બદલી નાખીશું” આંખના બંજને રોકવાનો પ્રયત્ન કરતાં મા બોલી.

“શું કહ્યું મા નામ બદલી નાખીશું” ફાફ આશ્ચર્યથી એલ્યો.

“હા બેટા હવેની હું પણ તને ફફીરજ કહીશ. પછી તને મુંઝ નહિ પડે.” અને તે સહેજ દસી. એ ત્રણ વસખાંડાઓ એ વખતે એ હાથ ઉપર વેગઈ પાયા. પાલવના હેઠાએ તેમને ઝીલી લીધા.

“તું મને ફફીર કહેશે મા?” ને ફાફે મા તરફ જોયું. મા હમી રહી હતી યા રહી રહી હતી એ તે ન જાણી શક્યો.

“હા હું હવે તને ફફીરજ કહીશ. ફફીર કહેવાની તું બહાનું નથી જવાનો મારે મન તું જ છે તેજ છે બેટા.” ને બાળકને સમજાવવાના ભાવે મામા મેઢા ઉપર પ્રસરી રહ્યા.

“મા તું આ શું કહે છે!” ફફેને મામા બેત ઉપર વિશ્વસ નહોતો આપતો.

“ખરું કહું છું બેટા એક બેટા સોમના નામે પણ આપણા જોડાએએ ન રાખ્યા જોડાએ.” માએ કહ્યું. “મરીજનું નામીય તો મરીજન હેય છે. પણ બેટા મરીજના નામ પણ મરીજન હોવા જોઈએ.

“મા” ફફે એ શબ્દો બોલનાર મા તરફ જોયું.

“બેટા” માએ કહ્યું. અને પુત્રને છતી સરસે આંખી લીધી.

તો સારું

દિવ મહીં નિત્ય રહે પ્રેમ જલન તો સારું
એ ધગશમાં પરોવાય જો મન તો સારું.
હર્ષ સર્જક છે સમા તેની હે રડના અંતર!
તારું સંખીન જનાવી લે રૂત તો સારું;
ધન્યતર એધી અધિક ઝિંઝી ખીજ કહ છે!
રૂપના હારે રહે નિલ નમન તો સારું.
એકની એક વિપતિમાં નથી સ્વાદ હવે;
શુભની રીત નથી શેષે ગગન તો સારું.
વ્યકન ઉર-માત્ર કરી જાહેં છું શબ્દો વાટે;
તેમને મારું ગમી જાય કવન તો સારું.
હું તો ઇચ્છું છું કે સર્જય નવા દામ વિશે;
પુષ્પ રિકમાવે નયાં રોજ અમન તો સારું.
વિરલ રેગીતા અધર પર છે મંચુના મ્વાસો;
તેમનું ધપ ધડીમરમાં મિલન તો સારું.
પ્રેમ કરનારને ક્યાં આમ વિલાપો શીએ!
દિવ ગિગર છોડો તમે અશ્રુ પહન તો સારું.
પ્રેમ દગે ને એ દીધી છે જમા દિલમાં “શમીમ”
ફૂલી ફાલી ને રહે લીધું અમન તો સારું.”

“શમીમ” ધોરાજવી

ખીજે દિવસે સપારમાં ફાફને તેની માએ જમાડ્યો. ફાફ કહીને નહિ; ફફીર કહીને આ પાછ સમાવવી નોકરી ઉપર વિદાય કર્યો. તેના ગયા પછી તેણી પે દિવાલ ઉપરના પેલા સફેદ ચુના વડે લખેલ શબ્દો ફાફ આદમદ બૂરલી નાખ્યા. અને તે સાથેજ તેના હંધામાંથી જાણે એક નિધામ નીળી ગયે. એવાર સફેદ જળાંદુ આજે નિધાસને હારવા આંખોએ વરસાવી દીધા.

....ઈનસાન છે....

કોણે જાણે કેવી એની શાન છે,
જાય છે જ્યાં ત્યાં ઉડે તુફાન છે.
એની મેઢફિલની દયા કું શું કહું ?
મરત કો એલાન કો, હેરાન છે.
કેમ સમજે મારા દિલની વાત એ,
દિલથી એ અચાન છે, નાદાન છે.
વીજ સમ ચમકી અને વળ ખાઈને,
એમનું આદ્યું જવું તુફાન છે.
દઈં તુમને હું અભિનંદન દઈં,
તુજ થકી તો મારા દિલનો આન છે.
વાત જ્યાં હોડી હજી તો દિલનથી,
કહી દીધું કે યાદ છે, હા ધ્યાન છે.
નગરો સામે એ રી દિલને લઈ જવું,
આંખડી તુજ એજ કારતાન છે.
મારી ગરદન કેમ ઊભી યાય ના,
કોઈના બાકી હજી એહસાન છે.
“ઐયાશ” જે સમજીને સમયથી કામશે,
તેજ દુન્યામાં ખરો ઈનસાન છે.

“ઐયાશ” જેતપુરી

....જીવનનાં જીવન....

યાદ એની હરખો દિલમાં રમી,
અંદ્રિકા જાણે ચકોરીને ગમી.
લાખ રીતે દિલને સમજાવી રહ્યો,
‘આગ્યનો રવીકાર કરતો જાનમી’
દીપકોના રૂપ બદલાય રહ્યાં,
જ્યોત જીવનની જલે છે કાપમી.
પણ જીવન જીવનનાં રહેવાતાં નથી,
ચીસ સૌ પાડી રહ્યાં છે કારમી.
સુખ અને શાંતી ન કોઈને મળી,
કોઈ વસ્તુ છે કે જોની છે કમી
કોણ જાણે કઈ કઈ યજ રહ્યાં,
તારલાંઓ પણ રહ્યાં છે કમકમી.
અંધ જે મારે ન રગદમનો રહ્યો,
તેમને કહેયું પડે છે આદમી.
સર્વ નિજ હિંમત મુજબ કરતાં રહ્યાં,
કોણ જાણે શું રહ્યું એને ગમી ?
આપની જ્યાં યાદ છે-ત્યાં આપ છો,
મંદિરો-મસ્જિદ મંદિરો જોયું બમી.
રક્તથી આશા તણાં રંગાયેલું-
હો હૃદય તો એમને જાણે ગમી.
હો “સદર”નો અંત સધામાં રહ્યો.
સૂર્ય ઉગે છે સદા એ આયમી.

સહર

(૧)

ઝેતૂન બળી ઉઠી.

હથેલીમાં ખાધ ધરમાં પ્રવેશી રહેંડે એના શૌહરને નેહ એનું હિંમુંડી પડ્યું.

'હરી પી આવ્યાં ને ?' કમઝાએસા સાદે એણે પતિ પ્રત્યે નેહ રોપ વ્યક્ત કરતાં કહ્યું, મુશ્કેલી તન-ગયતામાં સાનલાન ખેંચ ખેંચેલાં બદલીને અત્યારે એટલું જાન ક્યાં હતું કે તે પતિના પશ્ચાત્ત પ્રવૃત્તિ વાળી રાફ, એ તો એની ધુનમાં કંઈ બગડતો, ક્યારે ઉનાં થઈને રચનોને ફેરવતો, ગે.યા ખતો, એની મરિયા મસ્તીમાં મસ્ત હતો, ચકચૂર હતો.

દલિદનાની જલ્દિરિત દસાથી રૂંધાવટી અને પતિના નિત્યના આ નટકથી તરસી ઉઠેલી ઝેતૂન સવારે આંખેને છત્રકાની અછછમનો આવાળે બોલી ઉઠી: "કંઈ વિચાર તો કરો, લોકોને ખબર પડી જશે કે તમે શરાબી છો તો તમારી પ્રતિષ્ઠા તો ખાઈમાં ગળી જશે પરંતુ સચે સચે તમારી પુત્રીનું થએલું વેવિશાળ ફાંફ યજ્ઞ એનું જીવન રાખા ધૂમળાં રમણાય જશે, શરાબી આપની પુત્રીનો રત્નકાર કરવા સમાજ કદી તૈયાર નહોં થાય, મારે જીવને ખાતર હવે શરાબનો ત્યાગ કરી રાજ્ય ઈન્સાન બનો, જોયો પુત્રી પશુ આ પશુની ઇજ્જત, આપણી ખાતલાઈ પ: મવ. લઈ સો."

"સારું જ ઝેતૂન હવે આ ટેવને જલદી છોડી દમશ" બહારે કુકો જરાજ આપનાં કહ્યું. "મોડી દમશ એ શું ? એ તો માત્ર બધાનાં, હવે અપી રીતે બનાવયું મૂકા દો, ને સાચું કહી આગળીજ તૌચા કરી દ્યો કે જોયો એ દીસા તરફ કદી ન વળે."

"ઝેતૂન, હવે જરૂર તૌચા કરી લમશ, તારી આજીવને નકામી નહોં જવા દઉં એ

નકામી મળ." "...પણ ક્યારે...?"

"હું વચન આપું છું કે હવે થેડજ દિવસોમાં મારા જીવનને આ કલકથી પાક બનાવીને રહીશ. મારી પુત્રી, મારી તર ચરમીને કાઈ શરાબીની પુત્રી. કદી એનાં ખાતલાની ગીર પર ધા ન કરી જાય એ માટે જીવનને શુદ્ધ બનાવી. મારા વ્યસનને હંમેશના માટે છોડી દમશ ઝેતૂન તું પુત્રીની મા છે, તને તારી પુત્રીનો વિચાર છે તો હું પણ પુત્રીનો બાપ છું, પિતા છું મને એનાં સુભો. એની આપણને ખ્યાલ નહોં હોય એ કેમ બને ?"

ઝેતૂન આનંદિત થઈ, ક્યારે પશુ નહીં ને આજે એના શખ્દો બહાર પર ધરી અસર કરી મયાં જોયો એ ખુશી થઈને હાંપત હંધે પોતાને ખેંચેલાં વિશ્વાસને વ્યક્ત કરતાં કહ્યું: "કોઈ છે મને વિશ્વાસ છે કે આજ પુત્રીના સુખને માટે વચનું પાલન કરી આપણી ઇજ્જતને ઉન્નત રાખશે."

"હા, હા, જરૂર, કાલે મુબેરાત છે ના ? તો કાલથીજ તૌચા કરી તને વચન આપી દમશ પછી છે કાંઈ ખે.સ ?" જીવનમાં આજ પહેલીજ વાર આવી રીતે હરતાં રહીને બહારે ખાત્રી આપી.

"ક્યારે આજથી તો નહીંજ ને ?" આજની ધન્ય ધડીનો લાભ લઈ લેવાની ઉત્સુકતામાં ઝેતૂને હડ કરી "અરે ઝેતૂ તરસો ચાં જીવનમાં ધર કરી વિરાટ બનેસા આ અનિષ્ટના વૃક્ષો જડમુશરી ઉમેની ન ખા. મરે થોડો જન લેવો પડશે, આજે પ્રથમ કરી ધાયા નાખીને પડેરી મરિયા દેરીને મનાવી લમશ, ને કાલે તો જીવનમાંથી સદાના મટે એને વિદાય આપી દમશ, હવે એ ખીચારી ગણતીના કમાકની મેદમાન છે, મારે

એના આગળ અગ્રણ્ય રીતે નારાજ કરીને વિદાય
આપવી કીક નહીં.....”

અશીર દસી પડ્યો, તે ફરી ઝેતૂનને
ઉદ્દેશીને બોલ્યો; “ઝેતૂ, હું ગમે હજી સુધી
પુરી રીતે ઓળખી શકી નથી કાંતો આજ
પુરી રીતે ઓળખી લે કે તારો પતિ પુરેપુરો
દૃઢ નિશ્ચય છે, જે કંઈ કહે છે એવું પાત્રન
કરીનેજ રહે છે...!”

અશીર ગૌન રદ્યો, ઝેતૂન આજ્ઞાપત્ર થઈ
તેની તરફ જોવા લાગી, છેલ્લાં કેટલાંકે વચ્ચે
દરમિયાન એણે તેને અજાણ્યો આનંદિત
જોયો ન હતો,

અશીરનું પાકવચનું આજે ઝેતૂને
ગમી રહ્યું હતું. અશીર એનાં નિવેદને એની
બોલવાની આ કળા રોજ બતાવતો પશુ
ઝેતૂને આજ પહેલાં એણે એનાં પાકવ
આવૃત્તિની રમતા દેખાડી ન હતી; જોખીજ
અજો અશીરની વાતેથી ઝેતૂને આનંદ પ્રપ્ત
થઈ રહ્યા હતા.

ઝેતૂની ધમ્મજા હજી અશીરની પાતો
સાબળવાની હતી પશુ અશીર ઉભ થઈ ગયો
જેથી એણે એની હાથને જતી કરી મૃદુ-
કાર્યમાં પ્રવૃત્ત બની.

(૨)

અશીરની પુત્રી સશીવાના વેવિશાળ એક
પાનદાન કુટુંબના નખીડા અનવર સયે થયાં
હતાં, અનવરને અશીર ઓળખતો હતો, એ
સુશિક્ષિત, સરકારી અને તેજસ્વી યુવાન હતો,
આવા યુવાનની સાથે એની પુત્રીનું વેવિશાળ
થયું છે ને હજી લગ્ન થશે એ એનાં
આનંદનો વિષય હતો.

લગ્ન થઈ ગયાં પછી પુત્રીની ચિંતા
નહીં રહે, અનવર જેવો આદર્શવાદી યુવાન
એને સંપૂર્ણ રીતે સુખી બનાવીને રહેશે

એવી અશીરની દૃઢ માન્યતા હતી જેથીજ એ
પુત્રીને ખાતર પેતાની વચ્ચે જુની દેવતા
ત્યાગ કરવા પ્રયત્નશીલ થયો હતો.

(૩)

શગુન કાંતી રાત આવી પહેંગી,
આજની રાત એ એના વ્યસનની અનિદ્રા
રાત હતી, કહે તે એવું જીવન પ્રવૃત્તિથી
પાવન થઈ જીવનની સંસ્કારિતાને બોલી જાય,
પછી એનાં જીવનમાં મંદિરા મસ્તીનો તત્વગાઠ,
ભર્યો ઉન્માદ કે હૃદયના અજીબ એ અજીબ
અંશુકાવાદી દેવું આજ જેવું તૂટાન નહીં
હોય; અશીરના મગજમાં આ વિચારોની
દંદર પહોં મણ, ગાયે આજની છેલ્લી મસ્તી
માણી લેવા એ તૈયાર બન્યો ને રવગતજ
બમડી મથે, હો! છાંચ થઈ આજનો ઉદ્દેશ
ઉત્સવ ઉજવી લે, આજનો અતિમ અનંદ
અનુભવી લે, પછી તો એ ઉત્સવની કદના
એ તાંત્રી માટે પાપ હશે,

એ રવગતજ હતી પડ્યો ને એનાં કદના
મંદિરા પીઠની ખામે આવીને આકર્ષ્યાં.

આજે તો “યુગ લઈયા.” હૃદયમાં કંઈપ-
નાની જિર્મિ વધી ગઈ.

ગાંધી પીઠાનાં પ્રવેશી એક રથથે રથા
લીધું. અજીબજી પીનારાઓ શીરજકાર કરી
રહ્યાં હતાં

તે કંઈ ઓડર આપનાનો ધરાહો કરે છે
ત્યાં એની નજર સામેના એક ટેમલ તરફ
દેડી મણ, તેણે આંખેને સાક કરી અનિમેષ
નિમેષ જોયું તો સામેના ટેમલ પર એનો બહિ
જમાઈ અનવર એનાં મિત્રો સાથે ગદિશાની
મોજ માણી રહ્યો હતો.

અશીરનું અગ્ર પ્રતિ આંગ્ર મૂંઝુ ગયું,
પીઠાં પહેલાંજ એના મરતકે ચકકર ચડવા
લાગ્યાં જેથી એ તરતજ મંદિરા પીઠની બહાર
નીકળી ગયો.

...પોતાનું પ્રતિબિંબ....

“મોઠા” ધોરજવી

મગન આજે મગન હતો. એનાં હૃદય સાગરમાં આનંદ ઉર્મિઓ લેદરદ રહી હતી. અને એ ઉછળી ઉછળી ક્યારેક એજા ઉપર તો ક્યારેક આખે ની કાપડી વાટે ચમકી જતી.

એમ તો આમણા મિત્ર ગંડળમાં મગન એક દિવસે અસિક તરીકે ગણાઈ હતો. કોઈ એને રગીસો પથ્ય કરેતા. વાંકળીયા વાળ, મોટી મોટી મારકણી આખો અને એ પ્રથુ સુ મો આંજીલી સેમી ગદ્યમયતા રૂમાલ સાથે નાકુપ ફાઉન્ટેઇન બ્યારે દાકુદમાં લગાવી એ મરતીસરી આદા એ આજતો ત્યારે પ્રત્યેક ગદ્યકારીની નિગાહ અનામસે એનાં તરફ ખેંચતી

આજે તો એની આદા કંઈ ઓર ખીસી ઉઠી હતી...જલ્દે વાયુની લેદરથી મુક્ત ની ખુરશૂ. આજ એ એવી તવાવડની મુલાકાતે જઈતો હતો...જ્યાં બ.એમ. કેંઈ અમીર ઉમરાવ નિવસ જઈ શકે અને એ પથ્ય રમ અને મેહરજાની હોય તો!

મીઠી નજર અને મહેબૂબીની નવમિથ મરદાર તવાવડ પનાની આજે મગન ઉપર થઈ હતી...આજે રાત્રી એજન એ પના સાથે લેવાનો હતો અને ખુમારીસરી ચંલે એ પનાના બગલે અ.બો, પહેરેમીરને વીઝાટીય કાડે આપ્યું.

ગર પનાજન સાથે કોઈ બખુજ વાતચીત હી રહ્યા હતા.

• + × +

ત્રય કલાકની સતત એકી નિગાહે પજાના પ્રવેશકાર ઉપર સહ જોઈ રહેત મગનની અતે આશા ફળી...બાખુજ બહાર આવ્યા.

બાખુજ અને મગનની આપસમાં નજર લડી મઠ...બખુજ તાકુરી ઉઠ્યા.

“કેણ ? મગન અંદિ તું ?”

મગન—“હાં ! પિતાજી...તમે પથ્ય.”

કેતઆત

એક પ્રશ્ન

મુજ સનમની ચાલ સો નિરાલી છે. છાંછ મુખ પર લાલી ને ખુશલી છે; ટુજ કહે ઉપદેશ દેનારા મને. શું સનમના ખ્યાલથી તું ખાલી છે ?

હૈં

જાતું છાંતું હૈં દિશમાં ચાલ છે. ને બધામાં નિત્ય ગેયા ખાલ છે; ધીમે ધીમે એટલું જાણી ગયો; છપું છપું મારને એ મ્હાલ છે.

વ્યથા

રાત-દિન વિતી રહ્યાં વિચારમાં, ને વમી રીતનગી આચારમાં; શું કહું ? કોને કહું દિલની વ્યથા; મુખ થકી જોલય ના ઉદગારમાં.

વણગાર

દિલ મહી એનો પ્રથુજ અખકાર છે, એજ મુજ જીવન તણો શણગાર છે; એરારી, આદ-શદન, હૈં-ગમ; નિરહમાં મુગન બળી વણગાર છે.

સનમને

અવ સનમ મુગને વધુ તડપાવ ના, તુજ આદથી મુજ હૃદય લલચાવ ના; કહ હમા દિલમાં ધરી આશક પરે; જુગમ ઝીઝ. તુ હવે વરસાવ ના;

ખ્યાલ કર

ખાસ ટુજ જોતાવજાનો ખ્યાલ કર ! યા તો દર્શન આપવાનો ખ્યાલ કર ! યા મુદમ્મદ દિલમાં જોયેન છું; મુજ હૃદયની વેદનાનો ખ્યાલ કર !

‘એબસ’

મુર્દાઓની વસ્તીમાં

લેખક: જી. 'હી.બી' દહેલવી સાહેબ

મધ્ય કાલે હું શહેરના વાતાવરણથી કંટાળી ફરવા શહેરની બહાર કુદગતી રોડવાં ગયો. એક ઊંચી ટેકરી પર પહોંચી ગયો, જેને કુદગતે સારા વસ્ત્રોથી સજ્જ થઈ હતું. ઉભો થઈ ગયો. શહેર પોતાની ઊંચી છાંયેલો અને ગીંજના ધુમાડાથી વાદળમાં ઊડતું નજરે પડ્યું.

હું બેસી ગયો અને દ્રશ્યની ઇન્સાની જિંદગીના વિચારો ફરવા લાગ્યો. અને તે દ્રશ્યો નજરે પડ્યા જેથી મેં દિલમાં નાકી કપૂં કે હવેથી ઇન્સાનની બનાવટી જિંદગી વિશે વિચારો ન કરીશ, અને સાથે હું મુખ ફેરવી કુદગતી દ્રશ્યો જોવા લાગ્યો. મેં જોયું આ લીક્ષનરીમાં એક કચ્છરતાન છે જેમાં સંગેરમરની કચ્છો છે. આખું કચ્છરતાન ઝાડોથી મનોહર દેખાય છે.

સાં—જીવના અને મરણોની વસ્તીના વચ્ચે—હું આ વસ્તીના આડર્પક અને તેની રીતરિવાજો પર છાંયેલી શાંતિ અને તેની વચ્ચેના કચ્છો ઉપર વિચાર કરી રહ્યો હતો. એક તરફ આશાઓ હતી અને નિરાશાઓ, પ્રેમ અને ઘૃણા, અમીરી અને ગરીબાઈ, વિશ્વાસ અને અવિશ્વાસ અને બીજી તરફ માત્રીયા માત્રી હતી જેના દિલને જાહેરથી બચવી આદત એથી ઇન્સાન પછી હવાન પૈશ કરે છે.

હું મારા આ વિચારોમાં ગ્રમ હતો કે મારી દ્રષ્ટિ એક અવાજે પોતા તરફ ફેરવી લાંબી. જેણે તો આગળ એક હતું જેના વાગતા વાજોથી બહાર પર ઉછરતીના છાંયે મધ્ય હતી. એ એક મોડું ટોચું હતું. જેમાં ધનવાન, પ્રતિષ્ઠિત બદાઓ હાજર-

શામિલ-હતા. તે એક ધનવાનો જનાનો હતો. એક મુર્દાના દાડમાં હતા જેની પાછળ પાછળ જીવના લોકો ચડતા. હવેયાવ ઇન્સાન અને પ્રુદ્ધા મેદાનના પોતાના માતમ વજેરથી ઘેરી આંધવા જતા હતા.

જનાઓ કચ્છરતાને પહોંચ્યો. પાદરીઓ એકઠા થયા. અને લોખાન, અમરગતી સમાગરી મરનાર માટે દુઆ માંગી આ બધુંએ બેન્ડ વગાડનારાઓએ ગમતો તરનો વગાડ્યો. એ પછી અંધ પદરીએ આગળ વધી, થણી સહી, અને સરળ લાખામાં મરવાવાળા પર માતમ કપ્યું. પછી સંધરાએ પોતાના મરણીયા વાંચો સંબળાવ્યા. એ બધું થઈ ગયા પછી ધીમે ધીમે લોકો કચ્છરી દૂર થવા લાગ્યા. કચ્છરતાનામાં જોડાએ દુ અને એન્જનરોએ એવી સરસ તેના પર મેદનત કરી કે જેની દંડા નહીં.

લોકો શહેરની તરફ પાછા આંધવા ગયા પરંતુ હું દ્રશ્યો એ બધું જોવા કરતો હતો સ્વપ્ન આવાળી ગયો હતો. ઝડોન પડીવા પશુ દૂર થઈ ગયા હતા. અને દુન્યાએ નૂની લિખાસ ઉતારવાનું શરૂ થયું હતું.

મેં નજર ઉઠારી જોયું. મેં માનસ એક લાકડીનો તથા પોતાના અંખા પર લઈ આવતા હતા. જેના શરીર ઉપર જુના ફાટાં વસ્ત્રો હતા. ખોળમાં એક દુધ પીનું બાળક અંત ફરતો હતો જે કદી તેની તરફ જુઓ છે. કદી તાબુર તરફ જુઓ છે. એ એક ગરીબનો જનાઓ હતો. જેની પાછળ એક એની સ્ત્રી હતી જે આશા અને નિરાશના અશ્રુઓ વહવી રહી હતી એક એનું આગળ હતું જે પોતાની માને રાત્રી જોડ પોતે પશુ ચડ્યું હતું. અને એક એનો વજાદાર ફતરો જેની રક્તારથી તેનો રંજ જાહેર થતો હતો.

મુજરી મ

અનુ ઈમરાલીમ નવીવાસી

સડકની આજુએ એક નવજવાન બીખારી બેઠો. બેઠો બીક્ષા માંગી રહ્યો હતો. તેના મજબુત શરીર ને જૂખના દર્દે નખખું બનાવી દીધું હતું. ગંभी આગમ તે પોતાની ગરીબાઈ ત્યા જૂખની કથા સંભળાવતો સદ્દારીઓ પાસેથી માંગતો હતો.

રાત થઈ ગઈ અને તેના હેઠ કંઈપાંત કરતા સુષાઈ ગયા, નેની અંધાન ચાકી ગઈ પરંતુ તેના હાથ તેના પેટની જેમ તદન ખાલી જ છે.

તે પોતાની જગ્યાએથી ઉઠી વરતી અદાર રહ્યો ગયો. વૃત્તોના ઝુંડનાં બેઠો, રડવા લાગ્યો અને ખુબજ રડવા લાગ્યો. તેણે

એ શોધો કષ્ટરનાન પહોંચ્યા અને તાજુતને કષ્ટમાં ઉતાર્યું જે સમેગરગરની કચેરી પહોં દૂર એક ખુશુમાં હતી. એ પછી તેઓ શાંતિથી જુસ પડ્યા કૂનરો વારંવાર પેતાના ધરીની કચ્ચને પાંચ ફરી બેપા કરતો હતો. અદિ સુધી કે તેઓ અધા ઝાંઝામાં છુપઈ ગયા.

તે વખતે મેં શહેર તરફ જોયું અને કહ્યું "આ દોસન અને તાકતવાળાઓ માટે છે."

પછી કથસ્તાન તરફ એક બોલ્યો:-
અને આ પછુ દોસત અને શક્તિવાળાના માટે છે પછી ગરીબો અને કમજોરોનું વતન કયાં છે? મારા ખુશા!"
એટલું કહી મેં માલો તરફ દ્રષ્ટ કરી જોયું જેની કિનાર સૂર્યાના સૌંદર્યાન નિરજોથી રંગીન થઈ ગઈ હતી મારા હૃદયમાંથી અવાજ નીકળ્યો.

"ત્યાં— — —"

[અનુ:—પી.]

અનુપૂર્ણ નવનો આકાશ તરફ ઉઠાવ્યા અને કહેવ લાગ્યો, જૂખની તકલીફ તેને બેસાડેલી નહિ.

"અવ પરમરદિગાર ન જાણે કેટલીએ વાર નોકરી માટે શીખતો પામે ગયે, પણ માન મેલા કપડાંના કારણે છુટારી કાઢવામાં આવ્યો.

મે મદરેસાના દ્વાર ખખડાવ્યાં, મુશ્કેલ હેવાના કાળે ના સંભાવવામાં આવી.

મેં મજદૂરીની કોશિશ કરી, માન પેટ પુરતી રોટીના માટે પરંતુ કમઝોરે તેમાં ન ફળ્યો.

છેવટે લાચાર થઈ બીખ માંગી શરૂ કરી તો તારા સજેંલા માનવો કહે છે, આ તો હોમોટો જવાન છે સુસ્ત અને કામના ચોર હોય તેવા માણસોને બીખ ન આપવી જોઈ ન."

તારાજ હુમળી અવ રજ, મા! માએ જન્મ આપ્યો હવે તો તારાજ ઇશારાઓ ઉપર છૂતો છું, તો પછી શા માટે લોકો મને રોટી નથી આપના, જો કે તારા નામથીજ તેઓ પાસે માંગું છું."

તેના મુખના ખાવ ખદલવા લાગ્યા, તે ઉભો થયો તેની આંખોમાંથી અંગારા ઝરવા લાગ્યા. એક ઝાડમાંથી લાંબી સોરી તેડી વરતી તરફ ઇશારા કરી ચાલવા લાગ્યો.

મેં મેદનાતથી જિંદગી માંગી, પરંતુ ન મળી. હવે હું ત.કાત ની મેળવીશ.

મે નમ્રતા અને ખુશામતથી મુજરાન માંગ્યું. પણ લોકોએ ન આપ્યું. હવે હું સારાતથી મેળવીશ અને વધારે મેળવીશ.

વ:સો આવી રીતે પસાર થતા લગ્યા કે તે નજીકી વાતુ માટે કત્ત કરતા તૈયાર થતો, મોટા મોટા શ્રીમંતોના આત્મા તેવું નામ સાંભળના મુશ્કેલ હોતા, અને વ:રે વાત ત્યાં સુધી આવી કે, કોઈ ખડ જમાવવા તેની મદદ માગતા. આવી રીતે મજબૂરી ઇન્સાનને મુજરિમ બનાવે છે.

હઝરત ઈમામ હુસૈન બિન અલી (રહી.)

અનુ-જ. ઈસ્લાહીમ છ. શબ્દ

(મતાંકથી ચાલુ)

બીજો ખુબો

માર્ગમાં લણી જગ્યાએએ આપે દોસ્ત અને દુસ્મનોને ઉદ્દેશોધન કર્યું. બધાના નામના રથના ઉગર નીચેનો ખુબો આપ્યો.

“અય લોકો! રમુજદગાહ (સત્ર)નું દુસ્માન છે કે જે હાકિમ ક્રમ કરતો હોય, ખુદાના ખંદઓ ઉપર આનિન અને આત્મા આરાથી દુસ્મત કરતો હોય, એવા હાકિમને જે કોઈ જુએ અને પોતાના વનન અને બહીષીએ એનો વિરોધ અને નિરસ્કાર ન કરે એવો મજસ ખુદાની ખખિશોળી મદદમ રહેશે. જુઓ! આ લોકો સીનાને અનુસરે છે આફ્રાદથી બગાવત કરે છે. માથે ગાળાન ઉપર અથોગ્ય કબજો જમાવી બેઠા છે. દરાગને હથેલ અને હલાલને દરગ કરી રહ્યા છે. રાસ અને ન્યાયની સ્થાપના માટે હુ એગના મર્વનું ખડન કરીશ. તમારા અસખ્ય પત્રો અને કાસિદો મારી પસે બેઅતનો સંદેશો લાવ્યા. તમે ખાત્રી આપી ચૂક્યા છો કે મારાથી વિશ્વાસપત કરશે નહિ. જો તમારા વચન ઉપર તમે મક્કમ રહો તો એ તમારા માટે દિદાવતનો માર્ગ છે. કારણ કે હુ હુસૈન છબ્બે અલી, છબ્બે ફતેમાહ અને રમુજદગાહનો નસો છું. મારી જા અને મારા બાલ બમ્યએનો પ્રશ્ન એ તમારેજ પ્રશ્ન છે એ માટે તમે સપૂર્થ જવાબદાર છો. મારું માર્ગદર્શન સ્વીકારો અને મારી દુસ્મની છોડી દો. પરંતુ અફસોસ! એ બધું તમરા માટે અશક્ય છે. તમે મારા પિતા, બાપ અને ચિયાઝાદ મુરિશમથી એવેજ વર્તાવ કરી ચૂક્યા છો. તમારા ઉપર વિશ્વાસ રાખવો એ નાદાની છે. પરંતુ એ યાદ રાખશો કે

એમાં તમારું નુકસાન છે. અને હવે પણ તમનેજ હાડી પહોંચશે. તમે તમારાજ લગા શુભાવ્યો છે. તમારાજ બાગ્યને તમે કબકિત કર્યું છે તમે તમારાજ દેહ કર્યો છે. બદુખ મુશ્કિન છે કે ખુદા હુંકમાંજ મને તમારાથી મુક્તિ અપાશે.”

એક બીજી જગ્યાએ આપે ફરી તકરીર કરી.

“જનેલી વદનાઓએ જે સ્વરૂપ ધારણ કર્યું છે તે તમે જોઈ રહ્યા છો. દુન્યા પોતાનો રંગ બદલી રહી છે, સત્યથી મેદું ફેંચી લીધું છે, અને બાવાનકતા દીઠ પ્રતિદીન વધી રહી છે છતાં આ દુકરી જિદગી મજી રહી છે. અફસોસ! નિતા નથી કે સત્ય અને નિતિનો અઠાર યાવ છે. દુનયર ઝગમગ પ્રસંગ રહ્યો છે. શું એવો કોઈ પશુ નથી જે તેને પકારવાની દિમન કરે. હવે એ સત્ય સમય આવી ગયો છે કે સત્યના હામી ન ખુદાની મારની તમન કરવી. હું હવે શહાદતનું મૈન માંગુ છું. કારણ કે આત્રિઓ સાથે છાપું એ મદાયપ છે.”

આ ખુબો સાંભળી ઝડીર ઉઠો થયો અને લોકોના આદેશને માન આપી. તેણે કહ્યું “ઓ રમુજના દુસ્મદા! ખુદા આપતુ રક્ષણ કરે. અમે તમારી તકરીર સાંભળી. વદનાહ, જે દુન્યા અને જિદગી અગર હેત તો પણ તમારી દિમવન અને મદદ માટે એ બધાનો ત્યાગ અમને માન્ય છે. તમારી સાથે મરવું એ અગર છાવથી પણ વધુ એક છે.”

x . x

હર મિન પડીઃ આપણી સાથે બગચારૂં
કૂચ કરતો નહોતો. વારંવાર તે કહેતો. “અય
હુસૈન ! આવી પરિસ્થિતિમાં આપ સદ્બુદ્ધિથી
કામ લો અને ખુલાસે વદ કરો હું વિશ્વાસથી
હું હું કે જો લડાઈ થશે તો તમને અવશ્ય
કાલ કરવામાં આવશે.”

આપી આપણી ધીમજ ખૂરી. એક પ્રસંગે
આપે અત્યંત આવેશમાં કહ્યું “શું તું અને
મૌનથી ડગલે છે ? શું તમારી દિમ્મત એટલી
બધી વધી અછ છે કે અને કલ્પ કરવાની
ધમકી આપે છે ? આનો શું જવાબ આપવો
તે હું સમજી શકતો નથી હું એજ શબ્દો
કહીશ જે રમૂનસાહબના એક સલામીએ જિલ્લ
પ્રસંગે પોતાના બાળની ધમકીના જવાબ રૂપે
કહ્યા હતા.

“હું જિલ્લ મારે રવાના થાઉં છું. જ્યારે
નેકીના મર્ગે ઇસ્લામ ફાજે જિલ્લ કરવાની
હઠ ઢોલ અન આમ સમર્પણથી અર્પિતનું,
ખંડન કરી સદ્ગામીઓ અને નિતિયાનેની
સહાય કરવાની કિત ઠા હે.ય એવા સન્નેગેમાં
એ વીનું નીન તેમ માટે માર્ગ અને મોઝાનું
દરખુ છે એમા સહેજ પણ વિચારન નથી.”

x x x

અમીનુલ હીજ્જતના નામના રચય આમળ,
કૂકાળી ચર સવારો આગળ દેખાયા. તેમની
આગળ આમળ તરવાદ મિન અદી આનદ
અન હુદ્દાસાથી આશ જનક પકિતઓ લક્ષકરનો
હતો. દરજત હુસૈન (રતી) એ સાંભળી બેઠી
હાથાં “યહાંદ ! અને પળ એજ આશ છે
કે ખુરા અમારી સાથે બાકઈ હઠ છે. હું
સરખના મેગવીશ વા ખુદના મર્ગમાં ચઢી
થઈ જઈશ.”

હર મિન વનદે જ્યારે આ લોકોને જોયા
તો તેણે આપણી કહ્યું “આ લોકો કૂકાળા

આપના સ.થીદારો નથી. તેઓ તમારી સ.થે
મળી શકશે નહિ હું એમને પાછા રવાના
કરીશ”

આપે કહ્યું “તમે વચન આપી ચૂક્યા
છો કે છપ્પને જિલ્લનો પત્ર આવતાં મુઠી
આપ અને સહેજ પણ કનડગત કરશે નહિ.
આ લોકો મથે મારી સાથે નથી
આપ્યા પરંતુ એ મારાજ સાથીદારો છે
જે એમને સહેજ પણ હુદાન કરવામાં આવશે
તો હું તમારાથી લડીશ.”

આપના આ જવાબથી હર ખામોશ થઈ
ગયો.

આવનાર કૂરીઓથી આપે ત્યાંની પરિસ્થિતિ
વિશે પ્રશ્ન કર્યો. તેઓએ જનાબ આધ્યો
વત્રીના પક્ષકારોએ સહેરના સરકારને લાલચો
આપી પોતાના પક્ષમાં લઈ લીધા છે. જનતાના
દિલ તમારી સાથે છે પરંતુ અચતી કાસે
એમની તક્કારો તમારા વિરૂધ્ધ મ્યાનથી
નીકળશે.”

આથી પહેલાં આપ કેમ મિન મુસદ્દરને
કાસિદ તરીકે દૂશ મેગલી ચૂક્યા હતા
અબ્દુલ્લહ મિન ત્રિપાદે તેમને કલ્પ કરી
નાખ્યો એ વાનથી આપ તદા અંગણ
હતા આ લોકોથી એ કાસિદ વિશે પૂછપૂછ
કરતાં તેમણે કંઈથી હકીકત કહી સમજાવી.
આ દર્દનાક સમાચારની આગળ આંખો
અચુનીની યર્ષ મછ. આપે કહ્યું “આપણા
ઘણુ સાથીદારો મોતને બોલી ચૂક્યા છે અને
જે જાણી છે તે મૌનથી ઇન્તિઝરીમાં છે.
મથે તેમ યા.ય તો પણ રાત્ર હપર મકકમ
રહીયું અને અમારા ધ્યેયથી સહેજ પળ
ડગીયું નહિ. એ પરનરદિમાર ! તું અમારા
અને તેમના માટે સ્વર્ગના દાર ખોલી દે.
તારી-ખુરદી અને રહમતના મરકક ઉપર

અમને ભેગાં કરે.”

તમારૂં બિન આદીએ કહ્યું “વદલાહ હું” આખો બેગીને ભેગાં રહ્યો હું પરંતુ આપની સહાયતા કોઈ આવનાર જાણતો નથી. ફક્ત આજ સેકો જે તમારી પાછળ લગ્યા છે તે તમારી ઉપર તૂટી પડે તો પણ સહેજાઈથી તેઓ પોતાના હેતુમાં સફળ થઈ શકે. ફક્ત તમારા મુકામના માટે ભેગા થઈ રહ્યા છે હું આપને ખુશ્ખા સોગંદ આપું છું કે આપ અદિથી સહેજ પણ આગળ વધશે નહિ. ફક્તની રક્ષણ મળે એવા રથને આપ જાણ માંગતા હો તો આપ મારી સાથે આવો હું મારા પહાડી કિલ્લામાં આપને આશ્રય આપીશ પરંતુ ત્યાં દસ દિવસમાં જ કળીસશે તમારા ૨૦ હજાર બદાદુરો તલાશરો સહિત અપની સહાય માટે ભેગા થઈ જશે. જ્યાં સુધી તેઓ નાં જતા હશે કેઈપણ તમારી સામે ભેગની દિગત કંઈ નહિ.”

• આપે જવાબ આપ્યો “ખુદા તમને નેક બદલો આપે પરંતુ અમારી વચ્ચે એક કારાર થઈ ચૂક્યો છે જેની રમી અમે એક કદમ ડગી શકતા નથી. હવે શું થય છે તે કહેવું અશક્ય છે.”

x x x

આપને ખાતરી થઈ ચૂકી હતી કે પોતે ગૌત તરફ જઈ રહ્યા છે. કેસ બની ગયાલીઝ નામના એક રથળ આગળ કૂચ પ્રસંગે આપ નિદ્રાધિન થઈ ગયા પછી એકાએક ચમકીને કહેવા લાગ્યા ‘હવે સિદ્ધાહ છે વધુના હવે રાજેન્દ્ર. અલકાગદો સિદ્ધાહ રખીસ આપે મીન.” તથા વખત એ મુજબ આપે કહ્યું. આથી આપના સાહબજાદા અલી અકબરે વિનયથી પૂછ્યું “આ ઇતિહાસના અને અલકાગદો સિદ્ધાહ શા માટે ?”

આપે જવાબ આપ્યો “વદલાહ ફરજંદ! હું હમણાં જ નિદ્રાધિન થયો હતો. મેં રાતમાં એક થોડેસારાને કહેતાં સાંભળ્યું કે શેકો આલી રહ્યા છે અને મીન પણ તેમની સાથે કૂચ કરે છે. હું સમજી ગયો કે એ અમારા જ ગૌતની આગ હી છે.”

અલી અકબરે કહ્યું “ખુદા એ કાનગીચ દિવસ આપને ન દેખાડે. શું આગારી લગતાં સત્ત આને નેકી ઉપર નથી ?”

આપે જવાબ આપ્યો “એણે, આપની લડત તદ્દ નકાબો છે” અને નીચે જઈ હોય તો અમને મોતી કંઈ પડતી નથી.”

આ તેજ આપના રાહે પગાડા છે જે નેકને કરામતના શક્તિ થવાં અને અલી અકબરના લગ્નની ગરફ છે.

x x x

સત્તરમાં આપે ફક્તો અરબ કર્યો અને પોતાના આથીઓને ફેન રાત માંડવા, પરંતુ ફર બિન વચીર તેમને રોકી લેતા. પરંતુ હાંવા સમય સુધી અકબર જરૂરી રહી છે રહે કૂચ તરફથી એક સપત આરને. જાણ્યો તે હયાયારજંધ હતો. તેણે હઠત ફસાઈ (રંદી) તરફથી મેહુ ફેરવી લીધું અને ફરને સત્તમ કરી હપ્તે વચીરના પત્ર દવાશે કર્યો.

“હુસૈને ક્યાંએ અરામ લેા ન દેશો. ખુદા મેનન રિવાય એ કે છે પણ મઆએ પમાર ન નાખે તેની સત્તામ રાખશે. એ બધે દિલ્લા અને હરીઅલી બૂગે ઉપર ઉતરતા ન પામે. મારો સદેશક તમારી સાથે રહેશે અને તમે ક્યાં સુધી મારી આજાહું પાસન કરો છો એવું તે નિરક્ષ્ય કરશે.”

—અપૂર્ણ

ઔલાના : અહુમદ અશરફ સંદેરી

સ્વાલ:-વારસો વહેંચાઈ ગયો હો. ફરી લાંબી મુદ્દત પછી તેનો એક વારિસ નીકળી આવે. વર્ષોથી સફરમાં હોય, તે પેતે ન ભણતો હોય, કે હું વારિસ છું. સાર ખાદ તદ્દીક કરવાથી જણાયું કે ખરો એક વારિસ રહી ગયો છે. અથવા ગણા વર્ષો ગુજરી ગયા હોય ફરી કોઈ દાવો કરે કે હું વારિસ છું. તો એ સૂતોમાં તે વારિસને વારસો મળશે કે તેનો દાવો ખોટો લેખાશે ?

જવાબ:-ખરો સૂતમાં જો તે દાવો કરનાર ખરેખર હકદાર સાબિત થશે તો તેને મળશે. એટલે તેને પહોંચતો હક બધા વારિસ-દારોએ આપવો પડશે. વારસાની વહેંચણી થઈ જવાથી કે લાંબી મુદ્દત વીતવાથી કોઈને હક વારસો ખાતિલ થતો નથી. શરીયતે ઇસ્લામમાં વારસો ખાતલ થવાની કાંઈ લીમીટ નથી.

સ્વાલ:-ક્યા કરણ સર ઔરતને તલાક આપવી જાએઝ છે? તલાક અપવામાં કયો રસ્તો અખતીયાર કરે, એકી સાથે ત્રણ તલાક આપે કે દર મહીને એક-એક. અને તલાક આપેલી ઔરતને છોડકું થાય તો તેની પર વરિસતો હક કેનો છે? અને તે મુદ્દત દરમ્યાન જમ્યાતો ખર્ચ કોની ઉપર છે? સંસ્થા પાસે ફેસલો આવે તો કેવો હુકમ કરે.

જવાબ:-મજહબે ઇસ્લામમાં તલાક જાએઝ તો છે. પણ ખુદપાકને એ ધણી ના-પસંદ છે. નજીવી બાબતોમાં તલાક આપવી વેત્તએ નહીં કદાચ ઔરત નાફરમાન હોય તો તેને ડરાવવી તેની સાથે સુબું ધણી બધ દરે

છતાં ઔરત નાફરમાની કરે તો એવી રીતે મારે કે તેનો કોઈ શરીરનો ભગ બાગિતૂર નહીં. તેમ છતાં ઔરત નાફરમાની કરે તો પછી લાચારીથી તલાક આપી શકે છે. શરી-અતમાં ત્રણ તરેદની તલાક છે. (૧) અદસન તલાક. તે ધણી પોતાની ઔરતને એક તલાક હેઝ વગરની હાલતમાં આપે. જેમાં તેણી સાથે સભોગ ક્યો ન હોય.

(૨) મુન્નત તલાક, કે પોતાની ઔરતને ત્રણ તલાક આપે, અથગ અથગ દરેક પાકીમાં એટલે હેઝ વગરની હાલતમાં એક એક તલાક આપે

(૩) બીદઅત તલાક, તે ધણી પોતાની ઔરતની એકી સાથે ત્રણ તલાક આપે. તેમાં ત્રણ તલાક પડી તો જશે. પણ એથી ગુનેહગાર થાય છે. માટે સરો માર્ગ આ છે કે એક તલાક આપી છોડી દે, છોકરો જ્યાં સુધી સાત વર્ષનો અને છોકરી નવ વર્ષની થાય ત્યાં સુધી બાળકની પરવરિશતો હક માતો છે. અગર તે પહેલાં માં પોતાની રાજી ખુશીથી બાળક આપી દે તો કાંઈ વાંધો નથી. પરંતુ બાપ જન્મીયાન લઈ શકતો નથી. તે મુદ્દત દરમ્યાન બાળકનો ખર્ચ આપને શીરે છે. જે સારા લલા માણસો જે ખરચ નહીં કરે તે આપવો પડશે. પણ જો તેણી તે મુદ્દત દરમ્યાન કોઈ એકા મરદ સાથે નિકાહ કરે કે તે માણસ બાળકનો સગો ન હોય તો એવી સૂરતમાં માતો પરવરિશતો હકક ખાકી રહેશે નહીં.

સ્વાલ:-દરોએ કાપડના વેપારનું એક એશીયીએશન નીમ્યું છે. તેમાં દરેક મેમ્બરે રૂ. ૧૫૦૦ કાઢ્યા છે. તેમાં કોઈ કાઈ વેગા વધારે પૈસાની જરૂર હોવાથી બેકમાંથી વ્યાજ પૈસા લેવા પડે છે. તો તેમાં જે નફો મળે છે તે હલાલ છે? એમાં ચરીક થવું જાએઝ છે? તેની ઝકાત આપવી પડશે ?

જવાબ:-વ્યાજ લેવું તેમજ વ્યાજ-
ધરો કરવો એ કામમાં નોકરી કરવી, એ
વિષે સલાહ આપવી, કોઈ પણ પ્રકારની
મદદ કરવી, સર્વે હરામ છે. કુર્આન શરીફમાં
છે કે હક તઆલાએ વેપાર હલાલ કર્યો અને
વ્યાજને હરામ ઠેરવ્યું છે. વ્યાજ વિષે હદીસ
શરીફમાં ઘણી સખત વહદો આવેલી છે. એક
હદીસમાં આવ્યું છે કે સાત ચીજો માણસને
નરખાદ કરનારી છે. તે પૈકી એક વ્યાજ પણ
છે, અને અનુસવધી પણ વ્યાજ મુસલમાનો
માટે ઘણાજ નુકસાનકારક છે. માટે એનાથી
બચવું જોઈએ. અને ખીજા મુસલમાનોને પણ
બચાવવું જોઈએ. જેટલા મુસલમાન મેઝબેરો
તે એશિયાતીએશનમાં શામિલ હોય બધા મળી
વ્યાજને બંધ કરાવે છતાં બધા ન સાચ તો
તેનાથી અલગ થઈ જાય અને જે અસલ
મૂડો હોય તેની અને જે નફો મળ્યો હોય
તેની વધુ વીતવાથી ઝડપ આપવી પડશે.

સવાલ:-એક માણસને હજ કરવી છે
અને બચ્ચાઓની શાદી પણ કરવી છે તો
શું પહેલાં હજ કરે કે શાદીઓ કરે ?

જવાબ:-તે માણસ ઉપર હજ ફરજ
હોય તો પ્રથમ હજ અદા કરે, હજ અદા
કરી પાછો આવે ત્યાં સુધીનો બાલબચ્ચાઓનો
ખર્ચ આપી જાય. હજથી ફારિગ થઈ
ઔલાદની શાદીનો ખંદોબરત કરે. હજ
અદા કરવામાં વાર લગાડે નહિ. અને જે
ફરજ હજ પહેલાં પડી ચૂક્યો હોય અને
ખીજા વાર હજ નફિલ કરવા ચાહતો હોય
તો પ્રથમ બચ્ચાઓની શાદી કરવી જરૂરી છે.

સવાલ:-જેની પાસે હજ પડવા જેટલા
નાણા હોય પરંતુ મદીના શરીફ જવા જેટલા
પૈસા ન હોય તો શું કરે.

જવાબ:-તે માણસ ઉપર હજ ફરજ
થઈ મઠ માટે જરૂરી હજ અદા કરે.
પાછળથી અઠવાલ પાક તાકાત અને હસીયત
આપે તો મદીના શરીફ જરૂર જાય. મદીના
શરીફ માટે હજને મોકૂફ રાખે નહિ.

સવાલ:-એક માણસે વીજ કપુ છે તેમાં
કેટલીક બાબતો શરીઅત વિરુદ્ધ લખાયેલી છે
તો આવી રીતનું લખાયેલું વીજ શરીઅત
કપુલ રાખે છે કે નહિ અગર નથી કપુલ
રાખતી તો તેમાં કારણો શું ?

જવાબ:-વસિયતમાં જે ચીજ શરીઅતના
વિરુદ્ધ હોય તેને શરીઅત માન્ય રાખતી
નથી. તે પુરી કરવામાં નહિ આવે જેમકે
કોઈ વસિયત કરી ગયો કે મારી લારાને બાળી
મૂઝાને તો તે વસિયત પુરી કરવામાં નહિ
આવશે અને જે જે ચીજો શરીઅત મુજબ
હશે પુરી કરવામાં આવશે.

સવાલ:-મોહમ્મદે પેતાના ખર્ચે
શાદી કરતી એ ખર્ચના એવજમાં મરૂંબે અમુક
જમીન આપી છે. પણ મજકુર જમીન સર-
કારી દફતરે ફરવાયલી નથી તેમજ કબજો
અપાયો પણ નથી. કારણ મજકુર છોકરો
પરદેશમાં હજી સુધી છે. તો એ હાલમાં એ
જમીનનો માલિક કોરે કે નહિ ?

જવાબ:-શાદીનો ખર્ચ આપવો એ
વસિયત કહેવાશે દેશ નથી. અને વારિસ
માટે વસિયત નથી તેને પુરી કરવામાં નહિ
આવે જે જમીન શાદીના ખર્ચ બદલ છોકરાને
લખી આપી છે. તેમાં ખીજા વારિસોનો
પણ હક લાગશે. ખુદ તઆલા વધુ
જાણનાર છે.

મોહન શાહરે

[ગતાંકથી આણું]

‘ઉર્દૂક’-હારકાપ્રસાદ નામ-જાતે કાવચ, સંકરદયાલ ‘કરદત’ના શાગિર્દ. ઉર્દૂ હારસીમાં અજોડ હતા. ગદ્ય પદ્યમાં તો તેઓ એકાદ હતા. ધણા માવાળુ અને મળતાવડા સ્વસ્થાવના હતા. ૧૨ સપ્ટેમ્બર ઈ. સ. ૧૯૧૩માં ૫૨ વરસની ઉંમરે મરણ પામ્યા.

“હમારે જન્મમેં હંકક લક્ષ્મી હોતી રેહતી હૈ, તસલ્લી દિલ્લી તાલીફ રકુસે હોતી રેહતી હૈ. અમાના કદમાં હોતા હૈ સીરત ઔર સરતકા, ગુસ્સાકા કદ નૈસે રંગો ખૂસે હોતી રેહતી હૈ”

‘ઉર્દૂક’-ઉર્દૂકતરાય નામ-પિતાનું નામ રાય ખસનજી જાતે કાવચ-ગાઝીવાખાદમાં મરણ પામ્યા.

“ખાકસારીસે ગિસાલે નકશે પા,
ગિસ જગે જોડે વહોં કે હો ગયે.

‘અરિમસ’-મુન્શી લાલચંદ નામ-પેશાવરના રહેવાસી-‘શાહર’ના શાગિર્દ.

“દિલકે આપનેમેં હ અપના જવાબ,
તૂર પર મુસાફી હેરાની હું મેં.
ઝેરે ફરમાં હૈ મેરે - જાનો બચાર,
પરતવે નકશે સુલેમાની હું મેં.”

‘અરિમસ’-લાલા મીસારામ-હાલમાં હેડ માસ્ટર તરીકે સ્કૂલ ખાતામાં નોકરી કરે છે. ‘રિયાઝ ખેરાબાદી’ના શાગિર્દ.

નિમાંકા દેર કારોંકી અમતદારી યુલ અફસુર્દે અમન લૂરતા હૈ પારખ કાઇ ખ્યાલે પરેશા હૈ.”

‘અરિમસ’-મુન્શી મુખદેવપ્રસાદ નામ-અશ્વત્થામા રહેવાસી-‘તૂક’ નાંવનીના શાગિર્દ. સારા પ્રખ્યાત શાહરોમાંના એક છે.

“હૈરાં હુ રંગ ખાનએ કુદરતકા દેખકર,
લિખા હૈ બર્ગો યુલપે ફસાના બહારક.
દામનમેં અપને ફૂલ હૈ મેતી બરે ફૂલ,
શખનખ લૂરા રહી હૈ ખજાના બહારક.”

“કુ-પાકા તમાશા કુછ બી નહોં,

કુ-પાકા તમાશા દેખ ચૂકે,

આગાઝે તમન્ના દેખ ચૂકે,

અંજામે તમન્ના દેખ ચૂકે.

‘શીક’-પંડિત જગમેહનનાથ નામ-રેવન્યુ ડેપુટી કમીશનર હતા. સૈયદ મુહમ્મદ ‘શહીર’ના શાગિર્દ-શાહરીનો ધણો શોખ હતો-શાહજહાનપુરના રહેવાસી રિયાઝ’ થયા પછી કોઈ દેશી રાજ્યમાં નોકરી રહ્યા હતા. હાલ ક્યાં છે તેની ખબર નથી.

“તરે મરતોકી હાલત યુનહસર હૈ હૌરે અદબા પર,
કબી હુસ્યાર હોખના કબી સરસાર હોખના.”

‘શમીમ’-આણુ હમનલાલ નામ-બરત-પુરના રહેવાસી-‘શયદા’ હહેલીના શાગિર્દ.

“ઉઠતી હૈ કિસ મત્રેકી ખલિશ હર નફસકે સાથ,
ઘોંટા તેરી નઝરકા કહોં દિલમેં રેહ ગયા.”

‘શાયો’-તોતારામ નામ-જાતે કાવચ-મદાબારતને ઉર્દૂમાં લખી પ્રગટ કરાવ્યું છે. ઇ. સ. ૧૮૮૦માં મરણ પામ્યા.

“રહમ દિલ હમસા કહાં મયકદમે આલમમેં,
આંખે બર આંખે નો જાતે કહોં સાગર દેખા.”

‘શયામ’-પ્રભુદાસ ઉર્દૂ સ્વામીઆણુ

નામ-અકબ્રાબાદના રહેવાસી-સૈયદ નિસાર
અલીશાહ 'નિસાર'ના શાગિર્દ.

“કોઈ ઇત્લા તો કરે સોઝે મદખ્ખત પેદા,
શીઆને આગ લગા રખ્ખી હૈ પરવાને મે”

‘શાયદ’:-કનેયાલાલ નામ-પિતાનું નામ
લાલા ખતીરામ-બંતે કાયરથ-લખનીના રહે-
વાસી-‘નાસિખ’ના શાગિર્દ.

“દિમાગ દિલકો નઃ પોંદ-પી ગુજે મુરાદ કી ખુ,
બહોત નિહાસ હુક બાગે રોઝગાર મેં રહ”

‘શાયસ’:-કનેયાલાલ નામ-ફરખાબાદના
રહેવાસી-‘શયદા’ ફરખાબાદના શાગિર્દ-

“મજબૂબી દેરાં હૈ સાલિકી પરીશાં
કયા રાઝે ખુદા આપે બસા અઝમે બરાર મે.”

‘શયદા’:-પરમેશ્વર દયાલ નામ-લકીમ
‘જિમર’ ખિસવાનીના શાગિર્દ.

“હથ કે દિનથી ભે હોતી તોરે ચેહરે પે નિકામ,
ઔર બેતાબ હમાગ દિલે મુઝતર હોતા.”

‘શયદા’:-પતુલાલ નામ-કમર લખન-
વીના શાગિર્દ.

“કુછ ન કુછ સદમા વ મમ નનકો સે આતા હૈ,
યારકી ખતમસે કોઇ નહીં ફિરતા ખાલી.
હમ જિંદગર દેખતે હૈ આંખ ઉઠાકર ‘શયદા’
અઝે સોગોસે નઝર આતી હૈ દુન્યા ખાલી.”

‘શયતાન’-હિન્દુમોહનનાથ નામ-પિતાનું
નામ કેશીનાથ-દાદાનું નામ દયાસંકર ‘નસીમ’
ફારસી અને અંગ્રેજીના વિદ્વાન હતા. અપ્રી-
તુનો બહુ શોખ હતો. કોઈમાં તોફાન હતા

આમ ખંડન !

ન ડોલે કહો મન સવારે સવારે,

યર્ધા રૂપ દર્શન, સવારે સવારે.

ઉવા પ્રેમનો કોઈ સંદેશ લાવી ?!

પ્રવૃદ્ધિત થયું મન ! સવારે સવારે

મથે હે પ્રભુ ! પ્રેમની દિવ્ય પાંખો,

ઉડું લાખ ભેગન ! સવારે સવારે

ન એજે મયાં વિરહ રજનીનાં અશ્રુ,

થયું સ્વર્ગે ઉપવન ! સવારે સવારે

મને કલ્પના ધણુ નોતી હલ્લનું-

થશે આમ ખંડન ! સવારે સવારે.

જરો કેમ ભાગે દિવસ ત્રિ-દીનો,

વધી દિલની ધડકન ! સવારે સવારે.

સહજો સમય ને હવા પ્રેરણામય !

જરા ચિત મંથન ! સવારે સવારે,

હલ્લના ‘હઝી’ ઝણુઝણી તાર ઉડ્યા,

ન ગા પ્રેમ ગાયન ! સવારે સવારે.

‘હઝી’ શંદરી

અગ્રસ્માં પોતાની મઝલો યુક્તં અવાજે માતા
ધ. સ. ૧૯૧૦માં મરણ પામ્યા

“ઝૂટે વાયદે તોરે મનીમત હૈ,

છરમે તરકીને દિલ તો હોની હૈ.”

‘શયદા’-ચીધરી ખાતુરામ-પિતાનું નામ
લાલ ખિદારીલાલ-ધ. સ. ૧૮૫૧માં પૈદા
થયા-ફારસીના વિદ્વાન હતા. તથ્યસો પાનાનું દીવાન
પ્રગટ કરવાની ઈચ્છા હતી-એકાએક આગ
લાગતાં બંધી મઝલો પણ બરમીમૂત થઈ મઝ.
બીજી વાર લખીને તૈયાર કયું, પરંતુ મુસા-
ફરીમાં લૂટ થતાં બીજી વારની મઝલો પણ
લૂંટાઈ ગઈ. છેવટે ૭૫ વરસની ઉંમરે ધ.
સ. ૧૯૨૬માં મરણ પામ્યા

“મકસાં હૈ મુઝે ગુદશન તોહીએ દોનો,
ગુલ દોસ્ત અગર હોગા અહુ ખારન હોગા.”

—અપૂર્ણ

....દેશાભિમાન....

(ગતાંકથી ચાલુ)

શે.ભેગ—(પહેરેખન) શું અર્જ કરું ?
 ય.ભેગ—તું તું નથી જવાનો! નથી જવાનો ?

(પોતાના હાથ ગુસ્સામાં અર્ધે શેરભેમના ગળા તરફ વધારે છે, પરંતુ કંઈ વિચાર આવતાં અટકી જાય છે.) હું તારી જગાએ રહ્યો નથી...મેં ઝેર નથી. અર્ધેશર! ધરમાં સ્ત્રીઓની જગા ખંગડીઓ પહેરીને બેસ.....તારા બદલે હું વતનની સેવા બજાવીશ અદલાદવાર હજી જીવતો છે. 'તેની નસોમાં હજી પલ નાદરી ખૂન દોડે છે.

(ગુસ્સામાં ઉભો થાય છે અને પારણાની તરફ ઝડપથી બે ત્રણ ડગલાં જાય છે પરંતુ ખીંચે કદમ ઉપાડતાં તે જમીન ઉપર ઢળી પડે છે. જાણે કે લકવાની એસર ન થઈ ગઈ હોય.) રૂમમાં શાન્ત-છવાઈ જાય છે. અર્ધેશર અને ફલકનાઝ બંને એના પગો પર માથું મૂકી દે છે.)

ફલકનાઝ—(આંખોમાં-આશ્ર લેવામાં આવ્યા છે) દદખન! આ તમને શું થયું ?

અર્ધેશર—માથાખન! મારાથી જૂથ થઈ મને ગાફ કરો. ખુદાના માટે માફ કરો. તમે જે હુકમ આપ્યો તે બજાવી લાવવા હું તૈયાર છું.

ફલકનાઝ—(પરભેમના કપાળ પર હાથ ફેરવતાં) દાદાખન! તમારી વૃધાવસ્થા પર તો તરસ આગો આ પ્રમાણેનો ઉમરો લીક નથી (રડે છે.)

અદલાદવાર ભેગ ગાઢ નિદ્રામાં સૂતા છે. સામે જે એક નાના ટેબલ ઉપર ચમની, કાસ, પડિકા, મોસળી વગેરે પડ્યા છે ફલકનાઝ ચાદર ઓઢી તે રૂમમાં પ્રવેશ કરે છે.)

ફલકનાઝ—(ધીમેથી) હકીમ સાદબ પધારો

મિર્ઝા હકીમ—(ધીમેથી અંદર પ્રવેશ કરે છે) (ધીમેથી) તકલીફ ન આપો- સુરા દો. હું થોડીવાર અહિં છું. જે એટલા સમયમાં હાં હુસવાર થશે તો બેઠા લઈશ. (બંને વચ્ચેના રૂમમાં ચાલ્યા જાય છે.)

મિર્ઝા હકીમ—કેટલા સમયથી આવી રહ્યા છો ?

ફલકનાઝ—મારું પિતાના મૃત્યુ પછી ચાર દિવસ પછીથી આવી રહ્યા છો એક માસથી વધુ સમય થઈ ચૂક્યો છે.

મિર્ઝા હકીમ—શરૂઆતથીજ એટલો તાવ હતો કે ધીમે ધીમે અશક્ત પેદા થઈ ગઈ.

ફલકનાઝ—પ્રથમ તાવ સહેજ હતો પરંતુ એ પછી તો ધીમે ધીમે વધતો ગયો અને છેવટે આજે એક મારાટી આગ પથારી વચ્ચે પડ્યા છે.

મિર્ઝા હકીમ—આમ એકા એક અશક્ત આવ્યું કે રહ્યું ?

ફલકનાઝ—સ્પષ્ટ રીતે તો ખતાવી ન શકું પરંતુ એટલું જાણુ છું કે જે દિવસે માતા પિતા બુદ્ધિમાં જવાના હતા તે સમયે એમને કંઈ શંકા અસાધ્યો થઈ હતી. એમના મૃત્યુ પછી એ ત્રણ દિવસ લગી ચિતામાં રહ્યા. ચારે દિશામાં તેઓ ઉદાસ થઈ બેસા કરતા અને પછી તો આંખમાંથી અશ્રુની ધારો નીકળી પડતી. આગ તેમની રિયાત હતી ચાર પાંચ દિવસ પછી એમના હાથ પગ એટલા અશક્ત થઈ ગયા કે જે કોઈ વસ્તુને પકડતા તો હાથોમાં ટુમ્મરી પેદા થઈ જતી, અને જે ઉભા થાય તો પગોની પખી એવીજ સ્થિતિ હતી. એક દિવસ મને એકકસ ખાતર નથી દ્રાઈ તીખી વસ્તુ ખાઈ લીધી કે શું ! તેનાથી એકદમ ખાંસી થઈ ગઈ. એક વખતે

એવું પણ થયું કે હાથ ધરાવી સાથે જ નીચે પડી ગયા. હાથ પગ તો પ્રથમથીજ અચકન હતા. તેજ દિવસથી શરીરનો જગણો બાગ તદ્દન નાકમો થઈ ગયો છે—એક આંખ તદ્દન બંધ છે—બિંધતા પહેલા ધૂમો પાડે છે. (એટલામાં પારખેગની ધૂમો સંભળાય છે.)

“અર્થશર? અને પિદર? આ હાથોના કુર્માન.....નામદ.....નામદ..... સૈત ન જવા ન પામે. (થોડી વાર શાંત થઈ ગયા પછી) અહીંસે.સા! હું ન કનો. કે જે તારા વીર હાથોને ચૂમી સેત.....નામદ....મારા રશીદે ફરજદ....નામદ.....એ હરામખેર કદિયે દયાને કામીલ નથી..... તારા નિમ્લા પ્રર.....નામદ.....નાદિશાદ આના બદલામાં તને મિષાઈતી શકિત આપશે હું જાને શાલ અને ફગાલ તારી મરદન પર લપેડીશ.” ચૂપ થઈ જાય છે.)

મિર્ઝા હકીમ—શુ મનુષ્ય થયું ?

ફલકનાજ—નામો બકવાસ કરી રહ્યા છે. વધુ બાગે આવીજ રિયાજ રહે છે, અને આવાજ શબ્દો મુખથી નીકળે છે. નામદ—ડરપોક-કુર્માન-હાથ વગેરે.

મિર્ઝા હકીમ—આ સમયમાં તમારા પિતા પર કોઈ દિવસે ગુસ્સો થયા હતા? એ સિવાય બીજા કોઈ નિસે પણ ગુસ્સો પ્રદર્શિત કર્યો હતો?

ફલકનાજ—નહિ. તે દિવસથી તેમની તબીબત લથડી રહી હતી. જે કોઈ આવે તેની સાથે ઉદાસ થઈ વાતો કરતા. અ પે એવું કે બરાબર રસીયોત સખત રીતે ખુર બાંધું કહી રહ્યા છે. કેટલીક વખત તો હવામાં જાણે કોઈની સાથે લડતા ન હોય તેમ તદ્દવાર ફેરવતા, મુકકા મારતા અને સાથે સાથે કહેતા—“હરામો! મરતા જાઓ, અહીંસે હું ન હતો. એક એકને શોધી કાઢી જઢજમાં

મેકલી દેત!”

હાં! માદ આબુ. ચાર દિવસ પહેલાં હસનઅલી એમ મળવા આવ્યા હતા. ગને ખજર નથી કે શી વાતો થઈ. દાદામનની રિયતિ ત્યાર પછી વધુ લથડવા મડી. હસનઅલી એમને મેં કેટલીયે વાર પૂછ્યું કે તમારા બંને વચ્ચે શી શી વાતો થઈ. પરંતુ તેઓ એટલુંજ બોલ્યા કે “મેં તેમને એટલુંજ કહ્યું કે રસિયોનો જગે નય મવાન (ગામનું, નામ)માં ફતેહ પામ્યા છે.”

મિર્ઝા હકીમ—(ચિંતામાં ડૂબી તદ્દ-દારીમાં હાથ ફેરવતા બોલ્યા) બાનો! આ બનાવને ઉપત્તક નજરથી ન જોવું જોઈએ. બીગારી બંધકર છે. એ પણ ન સમજ સેતાકે આર્ગા નિરશા સાપડશે. જે સરી દેખરખ રાખવામાં આવે તો જરાયે ચિંતા કરવાની જરૂર નથી. પરંતુ દરેક ધડીએ દેખરખ રાખવાની જરૂર છે. જે કે લકવાની અસર થઈ ગઈ છે. છતાંએ ચિંતા કરવાની જરૂર નથી. સાથે એટલું બાદ રાખજો કે એવું ન બનવા પામે કે જેથી તેઓ વધુ બાડકા-ચિંતામય થઈ જાય. અને સૌથી વધુ તો એ કે યુદ્ધની જરા પણ ખજરા તેમને સંભળાવવામાં ન આવે. મારા કહેવાનું તાત્પર્ય એ કે જો તેમને ખજર પડે કે રસિયોનો આ મુધમાં જીત્યા છે અને નહીંની કોઈ દાર ખાધી એ વાતની જરા પણ ખજર. તેમના કાનો સુધી ન પહોંચવી જોઈએ. પરંતુ એથી બિંદુ એવું કહેવમાં આવે કે ધરાની કોઈની જીત થઈ છે અને રસિયોનો દાર થઈ છે. આમ રોજ સંભળાવવામાં આવે તો બેડતર છે આ રીતે જો દારીની સલાખ સેતામાં આવે તો પછી કંઈ ચિંતાની જરૂર રહેશે નહિ. માલ અદલાહ તમારા દાદાના શરીરનું

બંધારણ એવું કે તેઓ દગ્ગુ થોડાં વર્ષ,
જીતી શકે એમ છે. પરંતુ ચરત એ કે કોઈ
અપશુકનવાળી વાત ન કહેવામાં આવે એમાં
જો ભૂલ થઈ તો પછી ખુદજ હાકિલ છે.
કારણ કે કદાચ એથી શરીરના બીજા ભાગને
પણ હાની પહોંચે અથવા તો એમાંજ
વધારો થાય.

ફક્કનાઝ-સારી વાત છે. પરંતુ હકીમ
સાહબ આ ખરાબ ખબરોનો પ્રશ્ન જરા
અધરો છે. કારણ કે અમારા સરકારની દારવી
ખામર પેપરો દ્વારા આખા શહેરમાં પ્રસરી
ગઈ છે. આ વાત ક્યાં લગી છુપાવી શકાશે ?

મિર્ઝા હકીમ-ખાતો ! હવે તમે જાણો
અને તમારું કામ, મારું કામ ચેતવ સલાહ
આપવાનું છે તે મેં તમને આપી દીધી છે.
ત્યાં સુધી બની શકે દહીંની સલાખનાં જરા
પણ ખામી ન આવવી જોઈએ.

પારભેગ-મેટી ફક્કનાઝ !

ફક્કનાઝ-દાદાબન !

પારભેગ-થોડું.....પા.....છી.....પા

ફક્કનાઝ (પણી પાતા)-દાદાબન !

હકીમ સાહબ પણ આવ્યા છે. ક્યારના તમારી
રાહ જુએ છે કે ક્યારે તમે જાઓ-

મિર્ઝા હકીમ-મારા અદલાહ હવે તો
તબીબત પણ સારી છે.

પારભેગ-અદલાહનો સિદ્દાહ. પરંતુ મારા
દિલની જુદીજ રીતિ છે. ઘણા અપશુકનવાળા
સ્પષ્ટાઓ જોઈ છું.

મિર્ઝા હકીમ-કંઈ નહિ...પણીજ જરૂરી
એ દૂર થઈ જશે. પરંતુ સંપૂર્ણ આરામની
જરૂર છે. હલનચલન તમારા માટે નુકસાનકારક
છે. એમજ પડી રહ્યો કોઈ એવી વાત ન
હશે કે જેનાથી આવાત પહોંચે. જરા હાથ
ખતાવો. (ધ્યાનપૂર્વક નાડી જોઈ) નાડીના

વાહ વાહ !

હકીમ સાહબ છે હેરા વાહ વાહ;
એક થયા દિરંગી રેટા વાહ વાહ !

બીબી છે કે મદ એ વર્તાય ના,
કાલેજના આ ઘેડીઘેટા વાહ વાહ.

હલીનશેવ જોઈને કાધર છે કહે,
રંગ છે રંગીલા બેટા વાહ વાહ !

‘ફુલસ બટવા’ થઈ ગયો પરણીને હું;
બાગવત ‘અકકલ લેટા’ વાહ વાહ !

છે ‘અદીમ’નો હાથ ‘ફાની’ તુજ પરે,
ચંચેર તુજ પાકા ટમેટા વાહ વાહ !

‘ફાની’ કુત્યાન્ધી

ધમકરા તો હીક છે. એમાં પણ કંઈ ખામી
જણતી નથી. હાં, જીલ ખતાવો. એમાં પણ
કંઈ ખામી જણાતી નથી. (નુરજો લખી
ફક્કનાઝ તરફ જોઈ જોશે છે.)

ખાતો ! આ દવા પાશેર પાણીમાં ઉકાળી
લઈ તેવાં આ બીજા દવા મેળવી કશકે કશકે
પાત્રો ત્રણ દિવસ લગી એજ દવા પાત્રો.
એવે રિવસે હું જાતે આપીશ. કોઈને જોસાવવા
મોકલવાની જરૂર નથી. ખોરાકમાં દૂધ, મલાઈ
વગેરે આપત્તે, એ સિવાય બીજું કંઈ આપશો
નહિ મનઘણ કે દહીંને સૌથી વધારે આરામની
જરૂર છે. એવું ન બનવું જોઈએ કે દહીં
ગુસ્સે થઈ જાય. ઇન્સા અદલાહ ઘણી તરીક
ગતિએ આરામ થઈ જશે જરા પણ દિગત
હોશો નહિ.

—અપૂર્ણ

ધી સુરતી સુન્ન વહેરા એજ્યુકેશન સોસાયટી

ગમકુર સંસ્થાની સ્થાપના તા. ૨-૩-૪૭નાં
જાણે કોઈનામાં થઈ તેમાં સોસાયટીના કામ-
જાની. રૂપરેખા નક્કી કરવા માટે બંધારણ
કમીટીની નીમણૂક કરવામાં આવી. તેમજ
ગામેગામથી માલ્ટીની મેજરવા જુઓ બનાવી.
પ્રચાર કમિટીઓ નીમવામાં આવી અને
અધિકારીઓ કરવા માટે પણ કમીટી નીમ-
વામાં આવી તે મુજબ સોસાયટીમાં પાંચો
નંબરો તેજ દિવસથી બધા પોત પોતાનાં
કામે વળગી ગયા. તા. ૯-૩-૪૭નાં રોજ
બંધારણ કમીટીની પહેલી મીટિંગ સુરતમાં
શેઠ. મી. એમ. આશ્ર કાકીમાઈનાં મકાને
મળી. અને બંધારણ અને જનરલ વડોપરો
થઈ જેમાં ખાસ અ.મ.વજુશી, શેઠ મી.
દાદા અદમદ પુસર ખેડાવાલા. સા. ત્યા. મી.
મેદમદ દાનજી દાદાભાઈ સાહેબે દાખરી
આપી પોતાનો કામતી સલાહ મરવીર
આપેલો દત્તો પ્રચાર કમીટીમાં પોતાનાં કામે
મદી પડી તરફેર ચૂકનાં પ્રમુખ. શેઠ. મી.
મેદમદ હસનજી પટેલ. સોથી પહેલાં નંબરે
પોતાનાં મુલુ કામ પૂર્ણ કરી રિપોર્ટ રજુ
કરી દીધા. સીમલમાં શેઠ મેદમદ હંસદીન
નાનાં પોતાનાં સાથીદારો જોડે આલીપેર,
મી.બી. વિ. તાલુકાએનો પ્રચાર કરી જુદી
જુદી પ્રચાર કમીટીઓ નીમી. રિપોર્ટો વળી
તાકીદે રવાના થયો. માંમરેલ. તાબના પ્રમુખ
જનમ હમદીમ મેદમદ પટેલ પોતાનાં
જુલમ બીજા કાર્યકરોની મદદ સર્વ પ્રશસ
કરી. સોસાયટીના ટેન વરેલ વિ. સમજવી.

રિપોર્ટો તૈયાર કરીસુખત કરી દીધા. છે. અ.કે.વર
વિભાગના પ્રમુખ દાદા સુમેલાન ઈરમાઇલ
મલાઈલ સાહેબે પોતાનાં વિભાગની માલ્ટીની
મેજરી રિપોર્ટો તૈયાર કર્યા છે. ફક્ત સુરત
વિભાગના તથા બાંગ્લોરી વિભાગનાં કાર્ય કરીઓ
જરા સુરત જણાય છે તેમનાં તરફથી પ્રચાર
કાર્ય જોઈએ તેવું થયું નથી. મારે જે જે
વિભાગનું કાર્ય અપૂર અને રિપોર્ટો તૈયાર
થવા નહિ હોવા તેઓએ તાકીદે કામ લે
ધરી બાતી તરફ રિપોર્ટો રજુ કરી દેવા
તમનીજ કરવી. તા. ૨-૪-૪૭ નો રોજ.
બંધારણ કમીટીની મીટિંગ સુરતમાં શેઠ-મી.
એમ. આશ્ર. કાકીમાઈનાં મકાને મળી હતી.
તેમાં બધા મેમ્બરોએ દાખરી આપી. ખુશ
દિમે અર્ચો કરી બને બંધારણનો ખરડો તૈયાર
કર્યો છે ફક્ત પ્રચાર કમીટીનાં અપૂરા રિપોર્ટો
નાં કારણે યોડું કામકામ બાકી રહ્યું છે
અ.સા. હંદે પ્રચાર કમીટીઓ તા. ૨૦-૪-૪૭
પહેલાં રિપોર્ટો મોકલી આપશે તો બંધારણ
કમીટી હંદરતો નિર્ણય એ મીટિંગમાં કરી
પ્રમુખ સાહેબને દવાલે કરી દેવા શક્તિ
થાશે થશે.

આદિશ ચદા કમીટી પણ પરમીટ વિગેરેની
તમનીજમાં છે, અને ઈ-એમ કરી એ વાર
નર્મદા નદીની કિનારે દરબી સુરત જાણની
અંતીમ કિનારે દર સુધીનાં ગામોમાં વસતા
વહેરા ચૂદરયેની જનરલ મીટિંગમાં સોસાયટીની
કામગીરી સ્થાપનાને મંજૂરી મળ્યા બાદ અંદા
કમીટી આદિશ ઉપડી જશે.

"Caravan" Monthly

Registered No. B. 4327

બાનુઓ, બેચારીઓ જે શ્રદ્ધાવાને લાયક

ઈંગ્લીશ તથા અમેરીકન

ગરમ, રેશમી, આર્ટ સીલક કે ફેન્સી

કા

પ

ડ

ની વેરાયટીઝ માટે

અમારા સ્ટોર્સની વીઝીટ લેવા

બહામણ કરીએ છીએ.

'GIVE AND TAKE' STORES

(HOURS FOR QUALITY FABRICS)

MD. ALI JINNAH ROAD, SURAT.

LATEST IN—

- SUITINGS-SHIRTINGS
- LADIES DRESS FABRICS
- FURNISHING FABRICS
- FANCY CLOTH

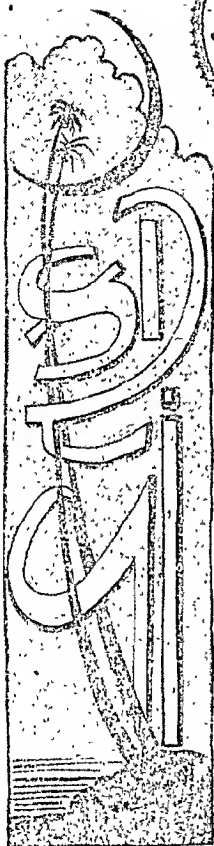
RETAIL SELLING AGENTS

FOR CEPEA FABRICS

BRITAIN'S BEST IN LATEST DESIGNS AND PATTERNS.

ગાંધી

પુત્રી કે મિત્રને કે છ આહતા હૈ;
 પુત્રી મેં મમતાને કે છ આહતા હૈ.
 ગમ અળ છ સે બનેકો છ આહતા હૈ;
 ઉન્હેં યૂં મનાને કે છ આહતા હૈ.
 યે રંગી દિઝાયે, યે પુરકેદ મંઝર;
 કે પીને પીલાને કે છ આહતા હૈ.
 ગમે જિન્દગાની ઇન્જલત અગર દે;
 જરા પુસ્તુચને કે છ આહતા હૈ.
 મહુખત મહુખત ખહારાં ખહારાં;
 યહી ગુન ગુનાને કે છ આહતા હૈ.
 જહાં હોં મસ્મરતસે લખરેઝ લખે;
 વહીં અળ તો બનેકો છ આહતા હૈ.
 “કમર” દિલકે હાથોસે મજબૂર હો કર;
 દો આંસૂ બહાને કે છ આહતા હૈ.
 સાહેબઝાદા “કમર” [ખાંટવા]

તંત્રી
 વહશી

વ્યવસ્થાપક
 તાજ

જુન : ૧૯૪૭

આ અંકમા

બેવકાને

ગમચ	૨૧-૧૬	સાને કરે જગતમાં તું એટલો ખુમાર,
બેવકાને	૨૧-૨૭	હાની આ બિંદગીનાં સાને કરે શુમાર,
કામન	૧	પામલ બરે એ પામલ કર એટલો વિમાર,
આવઝાકી દુન્યા	૨	આને કેમ કરે છે હુમ નામની પુઝાર,
પાનોલીનો પાદમાર મુટાવરો	૧	હુડી મયા છે કેહના છવનના તરે તરે,
સુન્ની વહેરા સમાન	૮	લોહને રૂપ તારું છવનમાં એ વારં,
કરનામી પુસ્તકાલયો	૯	આઠા દગી ઉમળના વિચાર કરે બધું,
કાશરથી બનતું નથી (કાવ્ય)	૧૪	મહબબના શમ પીને મધમારે કષ્ટ બધું,
પ્રખમ ગીરવ (કાવ્ય)	૧૬	શું પ્રેમ કરશું પ્રેમના આશ કષ્ટ બધું,
ક. સમામ દુસેન (૨૬.)	૧૭	ને પ્રેમ બિંદગીમાં એક તરે કષ્ટ બધું,
કુદરત પુઝાની (કાવ્ય)	૧૮	પણ આઠ યાત્રા પુરી બહી રતું નાકાર,
ફતવા	૨૦	એ પછી નિદામાની કર એટલો વિમાર,
સ્ત્રીની પરાધિનતા	૨૨	બાઘા જગી વરવના તારો જગી મયા,
એમ. એમ. પી. રાહેર	૨૩	ખુશા દના તે પ્રેમના દારો જગી મયા,
ફતવા યુ છે.	૨૪	એ આવનામાં આત વિચારો જગી મયા,
કલ્યાણથી બનતું નથી (કાવ્ય)	૨૪	વિશ ખાતુ વિમના પ્રેમ તુમારો જગી મયા,
મોન.....	૨૫	એકજ છવનના સાથી, એક બાર એક પાર,
સરની સુન્ની વટોડાએને	૨૬	આરો બરી બરીને કરે છે હુમ પુઝાર,
કાસ્ત્રીના મુઝો	૨૮	જહી રદા ના આજ જવાનીના રમ છે,
તે કષ્ટ જા	૨૯	ના લેખમાં કો આજ એ પામલ તરંગ છે,
મુજર્હ પ્રાનમાં વિશ્વાજ	૩૦	એ પ્રેમ છે ના પ્રેમ જવાનીના મંગ છે,
મુનઝરલિ (કાવ્ય)	૩૩	આને વેદી વરવમાં ના ફર્ક ઉમંગ છે,
તડું આ. દિદુ કાશરો	૩૪	બટકી મયો છે કેમના છવનને કારમાર,
આરી જા રોડન	૩૭	કર એટલો તો તારો વિષમાં કદિ શુમાર,
નવનથી આપુ બરી છે. (કાવ્ય)	૩૮	
એમ. એમ. પી. રસીકાર	૪૯	
વિલખાયા	૪૦	
રાંદેર સુદી-જ-મ-મરજ	૪૧. ૩	

“એટલો” ફતિમ.જીરી

Printed by:-Maganlal Mangaldas, Patel, at the 'Gangotri' Printing Press
Kampli, Khand Bazar, SURAT

Published by:-Arum Ahmed Rasmal 'Vahabi' for Vahabi Salihya Karyalaya.
M. M. P. Lane, RANDER

કે તઆ ત

યા મુદમ્મદ આપ પર હમાન છે.
 મુજ હૃદય પથ આપ પર કુરબાન છે
 યા મુદમ્મદ મુસ્તુફા હું શું કહું ?
 આપના મુજ પર ધણા એહસાન છે.
 * * *
 પ્રેમ રસતે માનવી એક તાન છે,
 પ્રેમ વીરેલી એ પેદલા ધાન છે.
 પ્રેમ પથે માનવી બરબાદ છે,
 એ બધા તો પ્રેમના વૃક્ષાન છે.
 * * *
 પ્રેમથી મુજને દહે પરવા નથી,
 પ્રેમના શબ્દો થે ઉચારવા નથી.
 પ્રેમ-વાતો આપ ના કેદશો બને,
 પ્રેમ વચનો દિલ મહીં ધરવા નથી.
 * * *
 આફતોથી જિંદગી ચક્રૂર છે,
 દર્દથી મુજ જિંદગી બરપૂર છે.
 શું કહું "શબ્દનમ" ક્ષમાધર છે ખુદ,
 હન્સાફ કાળે દિલ ધણું આપૂર છે.
 * * *
 મારી સાથે મારા મનથી ખેલ મા;
 ફૂર નિદય મુજ જીવનથી ખેલ મા;
 કેમ "શબ્દનમ" આજ તુજને શું થયું ?
 તું કેહના પથ કવનથી ખેલમા.
 "શબ્દનમ" થોરાજવી

અવાઝકી દુન્ય

: સંજ્ઞાવનાર :

...બેકાર...

અતે હિંદના ભાગલા !

અતે હિંદના ભાગલાનું મંથુર થયું છે. પાકિસ્તાન અપાયું અરે પણ દહ બંગાળ અને પંજાબના ભાગલાનું તુત ઉભું છે ને ? હરો, એથી હિંદુ અને મુસલમાનો મુખી થયે કે દુખી તે તો અનુભવે જણાશે; પણ દાસને તમકકે તો મુસલમાનોને સંતોષ થયો દેખાય છે. અને હિંદુઓએ પણ ન છુટકે રાજી ખુશી ખતાવી છે. પણ અંગ્રેજો તો ૧૬ વરસની એકને બદલે આઠ આઠ વરસની બે આખીને મનમાં રાજી રાજી થતા દેખાય છે ! હિંદના બે સરથાનિક રતરાજ અને બે ગવરનર જનરલો હવે રહેશે અને એક આનમાં બે તરવારો રહી શકે છે. એની ખાતરી કરાવી આપશે. હસરત મોહાની કહે છે કે 'ઝીણાએ હિંદનો દાટ વાળ્યો છે' તો લીગરો કહે છે કે 'હસરત મોહાનીની પાવલી પડી ગઈ છે' ખીરલા કહે છે કે 'પાકિસ્તાન દેવાબિહ બની જશે' ! ને લીગરો કહે છે કે 'ભણવારે ! તેની આપને શી ખ્યાલ ? અમે દેવાબિહા થયેશું તો તમારી પાસે આવીને કંઈ હાથ ધરવાના તો નથી !' હરો, આમ હાલ તો ભાગલાનું નકકી થયું છે. અને એક લુલ્લકનુ પાતાવરણુ શમી ગયું છે. ડેરેડેરે સાંતિના પ્રુન દર્શન થતાં જાય છે. અને એક સયુક્ત કેટુંબના બે બાઇઓ જુદા પડતાં જમ ધરની સ.વરણી,

ખાંડણી, ઘંટી, ચૂલો, વગેરેની પણ બહેચણી થાય તેમ નાનામાં નાની બાબતની પણ બહેચણીની તૈયારી થઈ રહી છે ! કહે છે કે ને પહેંચણી જુલાઈ સુધીમાં પુરી થઈ જશે તો ૧૫ મી ઓગસ્ટ સુધીમાં ગોરા હુલ્લો ભરી જશે અને બ્લાઇટ હોલમાં તપુશ અને મંથુરા સાથે બજન ગાઈ કાપાનું કદવાણુ કરશે.

આખી દેશી રાજ્યો તો ચિંતામાં પડ્યાં છે કે કઈ તડમાં બેસીએ ? ને તડમાં લાડુ મળે ત્યાં બેસીએ. સાધારણુ લુધિયાં એમ સમજાય છે કે હિંદુસ્તાન હિંદુસ્તાનની શોક પ્રતિનિધિ સમતા બેઠાશે અને મુસ્લિમ રાજ્યો પાકિસ્તાનની સ્થામાં બેઠાશે, આમ 'કુનદ હુમ જિન્સુખા હુમ જિન્સ પરવાઝ, કચુતર બા કચુતર બાઝ બા બાઝ' એટલે કચુતરો કચુતરોનાં ટોળામાં અને બાઝ બાઝના ટોળામાં ઊડતાં ફરશે !

કૂતરાં તાણુ !

યુરોપ અમેરિકામાં રશિયા અને અમેરિકાની કૂતરા તાણુ પુરી થઈ નથી. દિવસે દિવસે અમેરિકાના જગત પર આધિક દાદાજીરી રચાવવાના કોડ રિકસતાજ જાય છે. રશિયાની ચારે બાજુ દીવાલો ખડી કદશમાં અમેરિકા છુશ દાયે નાણાં વેરી રહ્યું છે. કોઇ પણ રીતે સામ્યવાદને વધુ ફેલાતો અટકાવવો એ અમેરિકાની નેમ છે. એક તરફ જાપાનના

ઉદ્યોગોનો વિકાસ સાધીને, ચીનને સંપૂર્ણ મહદ આપીને પૂર્વમાં મજબૂત કિલ્લેશ્વરી બની કરાઈ રહી છે. બીજી બાજુ તુર્કી અને ગ્રીસને પણ કાયમાં લીધાં છે. ત્રીજી બાજુ લંડનથી ઠેઠ દિલ્લી અને રંગુન સુધી સમગ્ર ટ્રેન વ્યવહારની વાતો વહેતી થઈ છે. બેસ પાછળ પાડી જાય તેમ અમેરિકાની પાછળ શ્રિલંકાને ઘસડવું પડે છે. જાપાન અને જર્મન સાથે જલ્દીથી કરારો કરીને એ લોકોનાં કાષ્ઠ પણ રીતે મન છતી લેવાના પ્રયત્નો થાય છે ત્યારે બીજી બાજુ સ્વલીનના પેટનું પાણીય દાલનું નથી. તે તો અપચૂપ ને કરચું હોય તે કરતોજ જાય છે, આમ એ બેની કૃતરાં તાજુમાં જગતને દુશ્વળ સંતિનાં દર્શન થતાં નથી।

○

કારીડોર!

“આ ઝીણા સાહેબ પાકિસ્તાનના બે ભાગલાની વચ્ચે કારીડોરની માગણી કરે છે, નિઝામ, વિઝાગાપટ્ટમ સુધીના કારીડોરની માગણી કરે છે; તો એ કારીડોર એટલે શું? એક વાંચકનો પ્રશ્ન. એક જગ્યાએથી બીજી જગ્યાએ જવાનો સાંકડો રસ્તો કે એક ધરમાંથી બીજા ધરમાં જવાનો રસ્થો તે કારીડોર! જગતમાં ઉઘાડી આંખે ફરનારને ઠેર ઠેર કારીડોરના દર્શન થશે.

જુલો, જુલો વરકન્યાનો દરતમેળાપ કરનાર ગદ્દારોજ કે નિકાલ પડાવનાર કાઝી એ વરકન્યાની વચ્ચે કારીડોર ગણાયા પિતા અને માતાની વચ્ચે સંતાન એ કારીડોર ગણાયા બે પ્રેમી-ઓના વચ્ચે પ્રેમની આવક-જવક થતાં એ પ્રતો વહેંચનાર ટપાલીઓ કારીડોર ગણાયા। જગનના દલાલો, શેર દલાલો, કે ખાજા કેષ્ઠ પણ ધધાના દલસો લેનાર અને દેનારની વચ્ચે કારીડોર રૂપ ગણાયા। કમીશન એજન્ટો અને,

માત્ર સંપ્રસાય કરનારાઓ પણ કારીડોર ગણાયા। બ્લાઈટ હોલ અને ન્યુ દિલ્લીની વચ્ચે વાઈસરોય એ કારીડોર ગણાયા। પ્રોડ્યુસરો અને એક્ટ્રેસોની વચ્ચે ડાયરક્ટર એ કારીડોર ગણાયા। સભ્યોની મુલાકાતે આવનાર મુલાકાતી પાસેથી ચાંદ પાણીની પાવલી પડાવી મુલાકાત ગોઠવનાર પટવાળા પણ કારીડોર ગણાયા। એક રાજ્ય તરફથી બીજા રાજ્યમાં જતા એલમ્બીઓ પણ કારીડોર ગણાયા। ડોક્ટર અને નર્સ વચ્ચે પ્રેમના થોંગા દેનાર કંપાઉન્ડર પણ કારીડોર ગણાયા।

○

ન છુટકે!

જગતમાં ફેટલાંક કામો ન છુટકે કરવા પડે છે. કોંગ્રેસે પચાવન વરસ સુધી તો દિલ્લી એકતાના પ્રકરને ખાડ્યો પણ હવે ઝાટકતીવેળા ન છુટકે દિલ્લી લાગલાનો તો સ્વીકાર કર્યો ને સાથે સાથે મંગળ તથા બંગાળના લાગલાની પણ યોજના રજુ કરી, ૧૬ વરસની એકને બદલે આઠ આઠ વરસના બે મંજુર રાખી। ધણી સ્ત્રીઓ પરદાને પસંદ કરતી નથી પણ ધર્મ અને ખાનદાન આડે આવે છે; કાંતો ન છુટકે પતિને ખુશ રાખવા પહોં પાડે છે! કોંગ્રેસના ફેટલાંક ધોળા બગલા જેવા લીડરોના ગોરખ ધંધા નિલાજ્યા પછીજ ગોંધીજ કોંગ્રેસના સભ્ય પદેથી મૂકત થયા છે; છતાંપણ ન છુટકે પાવલી આપ્યા વગર તેના દોરક બન્યા છે। આજ કાલ રજુ થતાં રેડીયોના સંગીત પ્રેક્ષાઓ સાંભળતાં તો એવી નદરત આવે છે કે તેને ફેંકીજ દઇએ; પણ સમાચાર સાંભળ્યા ખાતર ન છુટકે રાખવું પડે છે।

વપરીઓ પણ ન છુટકેજ જૂઠાં બોલાવે છે અને સાક્ષીઓ પણ ન છુટકેજ ખુદને હાજર નાજર ગણીને બગવાનને માથે રાખીને જૂઠાં

ટોકેબજ નય છે ને! મુધરેલી પત્નિ આગળ
છતી કાઢીને ચાલે અને પતિરાજ ન છુટકેજ
દાયમાં બાળક લઇને પાછળ પાંછળ ચાલે છે
ને! કેટલાક પતિઓ મુખારકમાં ખમયા સાર,
પ્રગતિવાદીઓની પંગતમાં બેસવા સાર ન છુટકે
પોતાને પતિની મિત્ર સર્કલમાં મદાસતી કરે,
છે ને! પેપરવાળાઓ ન છુટકેજ વાચન વિલામ
રાખે છે ને! બાકી જે એમનું ચાલે તો આખું
પેપરજ નહેર ખબરાથી ભરી દો સમાજની
ટોકરે ચડીને સમાજના સીતમોથી કાપર થઇનેજ
કોઇક વિષુબાગી અબજાઓ ન છુટકે રૂપ
બળરતો આસરો લે છે ને! શિક્ષકો પરીક્ષામાં
મોઢું સાધકસના ટાઇર જેવું પરિણામ ન
આવે; મારેજ ન છુટકે ચોડું પહું લાણાવતા
હોય છે ને નાદિતર ખુસ્તી પર લાંબા થઇ,
ટેબલ પર દાટિયા ચઢાવીને બપોરના ગાળે
વામકુક્ષિ કરતાં એમને કોણ અટકાવે એમ છે!
એકટ્રેસો પશુ ન છુટકેજ કાપરેકટરો કે પ્રોડ-
મુસરોને ખાનગીમાં મળે છે ને! નાટક અને
સિનેમાવાળાઓ ન છુટકેજ દારૂની બહીસ
સીન રજુ કરે છે ને! બાકી ખરી રીતે જ્વેતા
દારૂથી થતી ખરાબીનું દુષ્પ રજુ કરનાર
એકટર ખાસ કરીને પોલિસાજ હોય છે! દાય
નીચેના માથુસો ઉપરી સાહેબોને ન છુટકેજ
સલામ કરે છે ને! હટા, કટાને મુસ્ટંગ કપી-
રાને લોકો તેમના સલામહથી કરી જઇને
ન છુટકેજ પૈસો આપે છે ને! બજેલી સ્ત્રી
રસોઇ પશુ ન છુટકેજ કરે છે! સાક્ષ પોતાની
વહુનાં વખાણ ન છુટકેજ કરે છે! સાહેબ,
પોતાના દાય નીચેનાં માથુસોનાં વખાણ
(કામ કઠાવી લેવા ખાતર) ન છુટકેજ કરે છે!
અંજોએ પશુ દિંદના રસકસ ચુસી લીધા
પછી દબે ન છુટકેજ જવાની વાતો કરે છે
ને! પ્રેમીઓ લગ્ન તો ન છુટકેજ કરે છે,

અને લગ્ન થઇ ગયા પછી છુટાછેડા પશુ ન
છુટકેજ લે છે!

સાફ!

‘સાફ’ સબ્દ અનેક રીતે ઉપયોગમાં આવે
છે. જેમકે ‘ફાણાનું’ તળીકું સાફ થઇ ગયું,
ટીકણું ગળવું સાફ થઇ ગયું! “ફાણાએ
કાણું બળર કરી કરીને નાણું” જમાવ્યું
હવું; પશુ અંતે પકડાઇને કેસ થતાં સાફ
થઇ ગયો!” છોકરાને નાક સાફ કરવાની તાકીદ
કરવી જોઇએ!” “સાહેબે, તો કરીના ભેદવારને
સાફ જવાણ દઈ દીધો!” “સાફ ખોલનાર
છણી વેળા આફતમાં મૂકાઇ જાય છે!” “હું
તમને સાફ સાફ કહી દઉં છું, કે સટ્ટો એ
સારી વસ્તુ નથી.” “સરકારી અમલદારો
જોળજોળ લખવાને બદલે સાફ લખતા થાય
તો તુમારજાજી અટકી જાય!”

અહિંસક સત્યાગ્રહ!

પતિ પોતાની જોઇતી વસ્તુ લેવા મારે
કે પોતાની નાપસંદગી જાહેર કરવા મારે વાત
વાતમાં પતિની સામે રડી પડી પોતાનું ધારેલું
કામ પાર પાડે તે અહિંસક સત્યાગ્રહ ગણાય!
બાળકો રમકડાં કે મોઢાઇ મારે બેઠેલા તાણે અને
ધનિષ્ઠ વસ્તુ પ્રાપ્ત થાય ત્યારેજ રડીપાનો
નદિ પશુ રડપાનો પ્રોગ્રામ બંધ કરે એ
અહિંસક સત્યાગ્રહ ગણાય! કોઇ લઘુભારી
ફકાર વ્યૂમ બલકા પાડીને, લાલ આંખોથી
ડાણીને કે માથો દબને દુકાનદાર પાસેથી
પૈસા પડાવે તો તે પૂર્ણ અહિંસક નદિ પશુ
અર્થે અહિંસક સત્યાગ્રહ કહેવાય! જ્યારે
કોઇ પેપરવાળો એમ લખે કે “અમે એ
બાળતમાં અમારો વિરોધ નોંધાવીએ છીએ!”
તો સમજી લેવું કે એ જર્નાલીઝમનો અહિંસક

સત્યાગ્રહ છે! જેની સાથે પ્રેમ કર્યો અને પરણવાનું વચન આપ્યું; તેને કોઈ બીજો આધેડ પૈસાના જોરે પરણી નવ તે વેળા લગ્ન મંડપની સામે બૂબ દડનાળ પર ઉતરનાર જીવાને પણ અદિસક સત્યાગ્રહ આદર્યો હોવાય! વગર દિલિટ મુસાફરી કરતાં ટી-ટી-પકડે અને ગાડીમાંથી ઉતારી દે; છતાંય

એમ. એમ. પી. રાંદેર જકાત ફંડ
જકાત રૂપે મળતી મદદમાંથી ગયા વર્ષેમા
૧૨ વિદ્યાર્થીઓ રાખવામાં આવ્યા હતા. ૬૨
'વિદ્યાર્થી' દીઠ રૂ. ૩૦) નો 'આ' સમ્પત મોંઘ-
વારીમાં ખર્ચ આપી રહ્યો છે. પરીક્ષાઓમાં બધા
વિદ્યાર્થીઓ કામચાલ યંવા છે. ૧૯૪૭-૪૮
માટે આ ૧૨. વિદ્યાર્થીઓને નભાવવા રદયા.
૬૭ જકાતરૂપે વધુ મદદ મળે તો વધુ વિદ્યાર્થીઓ નભાવી શકાય. વર્ષના રૂ. ૩૨૫ એક
સામગ્રી રકમથી અથવા આપતી જકાતમાંથી
નાની કે મોટી રકમની મદદ આપી મુસ્લિમ
કોમની કેળવણીના કાર્યમાં ઉત્તેજન આપે.
મનેજિંગ ટ્રસ્ટી, એમ. એમ. પી.
ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટ, રાંદેર.

આલાહીથી બીજા ડબ્બામાં ચઢી બેસે તે
અદિસક સત્યાગ્રહ ગણાય! બબ્બે વાર સીધી
રીતે મહેનત કરી સીધી રીતે પરીક્ષા આપવા
છતાંય નાપાસ થવાય તો અતે કંટાળાને
ત્રીજી વરસે ચોરીનો આસરો લઈ પાસ થનાર
વિદ્યાર્થી પણ અદિસક સત્યાગ્રહી ગણાય!
મુશાયરાની ઉપયોગિતા
મુશાયરાઓ થોડાક શાકરોને મનનો બકારો

કાલવવતું કે પેટનો ઉબરો બકારો કાઢવાનું
સાધન હશે એમ અત્યાર સુધી મનાતું હતું.
શાકરોના શાકરીના સનેપાતને સતોપવાનું
એક બકારું મનાતું હતું; પણ પંદર વરસમાં
એણે એના ઉપયોગિતા સાબિત કરી દીધી
છે. આગ જનતા કવિતાથી બકતી હતી તેને
એણે કવિતામાં રસ લેતી કરી દીધી છે.
મજલોને નામે જે નકકમાં ચોકઠાં છપાતાં
હતાં તેને બદલે ખરી મજલ કોને કહે છે
તેનું ગુજરાતને ખાન કારણી દીધું છે. થોડાક
મજલ રસીવાઓના મજલ ધૂતે ગુજરાતને
મજલ થેલુ કર્યું છે. એ તો જાણે દીવા જેવી
વાત છે; પણ મુશાયરાની ઉપયોગિતાની વાત
તો બીજી છે.

મુશાયરાઓ પબ્લિક સંસ્થાઓને ટકાર
કરવામાં એક ધણ જ ઉપયોગી સાધન બની
ગય છે. ગોધરાની સામૈજનિક લાયબ્રેરી,
છકગાલ દાકરૂલ, કોસખાની અગ્રેજી શાળા
વગેરેને માટે મુશાયરાના કારણે હજારોની આવક
લીધી છે. અને હવે અમદાવાદની કાતમા
જિન્નાલ કીરપે-સરીને માટે પણ મુશાયરા
યોગ્યતા હજારોની મદદ સાંપડી ગઈ છે.
આમ દિર્ઘ દ્રષ્ટિવાળા સંસ્થાઓ
મુશાયરાનું શરણ લઈ પોતાને ટકાર કરી રહી
છે. અને શાયરો ઉભરણ કરીને પણ દેશ
અને કોમને આ રીતે ઉપયોગી થઈ રહ્યા છે,
અને 'કામમાં આવે તે વસ્તુ કામની' વાળી
પ્રકૃતિને ખરી ઠેરવી રહ્યા છે.

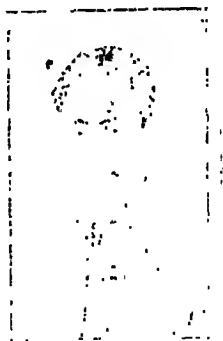
૭

બૂલ સુધાર

પૃષ્ઠ ૨૮ ઉપર, "શાકરીથી ક્યા ક્યા
આવે છે." તેને બદલે નીચે પ્રમાણે સુધારીને
વાંચુ. "શાકરીથી ક્યા ક્યા ગુરો આવે છે."

પાનોલીનો ચાદગાર મુશાયરો

પાનોલી યંગ મેન્સ એસોસીએશન તરફથી મહા ગુજરાત ગઝલ મંડળના આસરે હેઠળ એક મુશાયરો તા. ૩૧-૫-૪૭ના રોજ રાત્રે દસ વાગે રંગીન કવિ જનાબ 'અમીન આઝાદ' સાદબના પ્રમુખપદે યોજાયો હતો, જેમાં ગુજરાત કાલિદાસના લોકપ્રિય ગઝલકારો જ-શયદા, 'બેકાર', 'સામિર', જનાબ 'રસ્વા', (દરગાઝ ઓફ પાન્હેર) 'ધાયલ', 'સીરતી', 'મુસાબના', 'હઝી', 'ગની', 'સૈફ', 'શુન્ન', 'આરતી', 'આસિમ', 'મસ્તદુખીય', 'અરવિંદ', 'અનિલ', 'પનિલ', 'સાકી', 'મજાક', 'પનીલ' તેમજ બીજા કવિઓએ ભાગ લીધો હતો. આ મુશાયરાની રમઝટ સારતા છ વાગ્યા સુધી ચાલી હતી. તેમાં રજૂ થયેલી ગઝલોની ટૂંક પ્રસાદી અને 'કરવાં'ના વાંચકો સમક્ષ રજૂ કરે છે. [સંપાદક]

પંક્તિ:-

“હું સમજું છું છતાં બીજને સમજાવી નથી શકતો.”

રહે છે અદરજ સળગી ને દિલમાં વેદના દિલની સમય પર જે નકામે હોય તે પણ કામમાં આવે, બળું છું પણ ધૂમાડો બહાર હું લાવી નથી શકતો. સમય પર કામનો પણ કામમાં આવી નથી શકતો. મહબ્બતની કસમ; બંધન જરૂરી છે મહબ્બતમાં તમે આવ્યાં બંદે આવ્યાં જમાનાને હું પૂછું છું, 'અમીન આઝાદ' જેવો પણ અહીં ફાવી કહે છે કોણ કે પાછો સમય આવી નથી શકતો. નથી શકતો. 'શયદા'

તમારું રૂપ શોભે છે રૂપને ડોકરે મારી,
તમોને ખુદ તમારાથી હું સમજાવી નથી શકતો,
જગતના બેઈ ઇન્સાનો દવે હું દિલમાં સમજું છું.
ખરે માનવ જન્મદાતાય જન્મ્યાવી નથી શકતો.
'સૈફ'

મુસીબત માંહે ખુદદારી મુસાબતની મુસીબત છે,
દુઆઓ હોઠ પર છે, હાથ લંબાવી નથી શકતો.
'ઘાયલ'

કોઈ સમજે કે ના સમજે એ ખીજ વાત છે કિંતુ
અહીં મારાજ અંતરને હું સમજાવી નથી શકતો
છુપણું છું કોઈના સર્જનોનો બેદ દ્રષ્ટિમાં
રહીને બાનમાં પણ બાનમાં આવી નથી શકતો
'શૂન્ય'

નજરથી બ્યારે તે ચિન્નારીઓ આવે છે પ્રગટે છે,
હું મારા ઘરના દિવાને પે પેટારી નથી શકતો.
જરા જઘને કોઈ તે વેદીયા પડિતને કહી દે કે,
આ દુન્યા પણ છે એક બક્ષીસદું હુકરાવી નથી
શકતો.

'સાબિર'

હું તેના પ્રેમની મજામુરીએને ખુબ સમજુ છું,
જે તંડપે છે અને સામાને તડપાવી નથી શકતો.
હું તેના રાપને આંસુમાં ઘોળા પી ગયો અંતે,
છતાં તે છે કે મુખપરે દારૂ અમઠાવી નથી શકતો.
'સીરતી'

જગતની ખાંધ ઓઠોમાં ધણે મસ્દર છું તો પણ
કોઈને પોટલાં અહીંયાંથી બંધાવી નથી શકતો
હું બોલું છું સદા બેઈ વિચારીનેજ બોલું છું
હરી બકવાટ મુજ કિંમત હું અંકાવી નથી શકતો
'બેકાર'

બન્યો છે ધૂળનો તે ધૂળમાં અંતે મળા જશે
એવા તો ખાકી છે 'ખાકી' સમજાવી નથી
શકતો.

દવે રોપ કરવી જોઈએ સંતાનની ભરતી,
વધરાને વધારો કામમાં આવી નથી શકતો.
તરસ બોળા ઉપર ખાઓ જરા તો રેશની ગવાળા,
તમારી જાગરી જુવાર એ આવી નથી શકતો.
'આસી'

ધરીને હાથ હેવા પર તમના દિલથી કાઢું છું,
એ બ્યાં જન્મી છે એને ત્યાંજ દેશનાવી નથી શકતો.
દુઃખી દિલની ક્યા ઉપર પડી છે બ્યારથી દ્રષ્ટિ,
'ગની' પાના છવન પુરતકના પદ્યાની નથી
શકતો.

+ + +
વરેવો તાર હૈયાને બને સાંધી ચત્રાવી દ્યો
પ્રથમના મૂરની રમઝટ ફરી લાવી નથી શકતો
પ્રે. ચીમનલાલ વ્યાસ

જુઓ બન્ને તરફ છે પ્રેમમાં સરખીજ મજામુરી
તમે તડપી નથી શકતા હું તડપાવી નથી શકતો
ગંને ખ્યારી છે અંતર વેદનાથી આખરે તહારી
ક્યા એવી નથી દિલની કે સંબળાવી નથી શકતો
'હુલી'

તમો ને ક્યાંક બેયોંતાં કંઈ એવું યાદ આવે છે.
પરંતુ ક્યાં મલમાં તો એ તો ખતલાવી નથી શકતો
'દુખીજ' હું રંગદર્શી હું, છે ઉન્નત ભાવના મારી
છતાં મારી મઝલ યુગરાત અપનાવી નથી શકતો.

+ + +
કરે એ જુલમ પણ જલિમની ઉપમા હું નહીં આપું
કવિ હું પૂષ્પને પત્થરથી સરખાવી નથી શકતો
રતિલાલ 'અનિલ'

હરી ના જલ કંઈ, અરબિંદ મુજ હૈયાના અંગારા
સદાએ ખીકથી અશુઓ વરસાવી નથી શકતો.
સિતમ શું છે? કરમ શું છે? જફા શું છે?
હું સમજુ છું છતાં ખીજને સમજાવી નથી શકતો
'મઝાક'

સુરતી સુન્ની વહોરાઓનું પ્રથમ સફળ તાલીમી સંગઠન

રવિવાર તા. ૮-૬-૪૭ના રોજ હથુલ્લ મુકામે સુરતી સુન્ની વહોરા એજ્યુકેશન સોસાયટીની પ્રવૃત્તિ અને તેના કાર્યને વેગ આપવાની વિચારણા માટે એક જનરલ સભા શેઠ દાણ મીં. અહમદ યુસુફ બેટાવાળા સાહેબની સદારતે બેઠી હતી. તિલાવને કુર્આન શરીફ પછી તાલીમી નઝમો અપૂર્વકર અને યાફૂજ તમારીએ તરન્નુમમાં સંભળાવી હતી. ડૉ. બોસાતના સ્વાગત બાપછુ પછી સોસાયટીના કામચલાઉ ઓન સેક્રેટરી ડૉ. એમ. ઇ. કાઝીએ તા. ૨-૩-૪૭ની મીટીંગની કારરવાંધ વાંચી સંભળાવી. હતી. તે મંજૂર થયા પછી ઓન. સેક્રેટરીએ સભા સમક્ષ વહોરા ગામેગામી બેગી ફરેલી વસ્તી અને વિદ્યાર્થીઓની વીગતો રજુ કરી હતી.

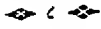
તે પછી સોસાયટીના ઉદ્દેશ અને ધારાધોરણો જે બંધારણ કમીટીએ તૈયાર કર્યા હતા, સભા સમક્ષ રજુ થયા હતા. સોસાયટીના નામમાં, “ધી સુરતી સુન્ની વહોરા એજ્યુકેશન સોસાયટી ‘ને અદલે’ ધી સુરતી સુન્ની વહોરા મુસ્લિમ એજ્યુકેશન સોસાયટી” રાખવાની સૂચના મીં. ઇબ્રાહીમ દેસાઈએ રજુ કરતાં મંજૂર થઈ હતી. તે પછી અવકામે કલમો વંચાતા ધટિત મુધારા ફેટલીએક કલમોમાં થયા હતા. ધારાધોરણ અને ઉદ્દેશો રજીસ્ટ્રેશન થાય તે માટે ૨૫ સાહેબોની નામાવલી પ્રમુખ શાં. તમ્મી રજુ થતા તે મંજૂર થઈ હતી. અને તે માટેના ખર્ચ માટેની રકમ મંજૂર કરવામાં આવી હતી. ગામેગામ પેટ્રન, વાઇસ પેટ્રન અને લાઇફ મેમ્બર નોંધવા અને ચદા મારફત ફંડ બેચુ કરવા માટેની કમીટીઓ નીમવામાં આવી હતી.

શેઠ મીં. મોહમ્મદ દાવજી દાદાબાઈ સાં. પોતાની દોઢ માસની બર્માની મુલાકાત દરમ્યાન રંગૂન ખાતે પેટ્રન-વાઇસ પેટ્રન-લાઇફ મેમ્બરો માફત રૂ. ૫૫૦૦૦ને આસરેના વાવદાઓ મેળવ્યા હતા તેની વીગત રજુ કરી હતી. સભામાં હાજર સભાજનોએ રૂ. ૧૦૬૦૦ માટેના વાવદાઓ અને શેઠ રકમ દ્વારા સદકાર આપ્યો હતો. તે પછી મીં. યાફૂજ ગોરાબાવા, મીં. મોહમ્મદ કાસિમજી મોતાલા, મીં. મુસા બના અને મીં. સુલૈમાન ઉત્તીયા સાહેબોએ પ્રસંગોપાત તકરીરો કરી હતી. આભારવિધી અને દુલહારવિધી થયા પછી સાંજે ૮૦ ૫-૧૫ સભા ખુલાશીના પુકારો સાથે વિસર્જન થઈ હતી.

સુરતી સુન્ની વહોરાઓ જાણે છે? કે નમંદાની દક્ષિણથી સુરત નિદમાની દક્ષિણ દદ સુધીમાં તેમના ૧૭૫ ગામોમાં વસવાટ છે. ૩૭૦૦૦ની તેમની તેમાં વસ્તી છે. ૧૫૦૦૦ પરદેશમાં તેમની વસ્તી છે. તેમાં ૯૧ એજ્યુકેટ ૨૦૬ મેટ્રિક્યુલેટ છે. આ ગણતરીએ પરિણામ ટકા ૧/૨ અને એક હાજતમદ વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા ૧૨૦૦ [ડૉ. કાઝીના નિવેદનમાંથી.]

સુરતી સુન્ની વહોરા ધનિકે સખાવતમાં સારાથે ગુજરાત અને હિન્દુતાનમાં મસ્જીદ, પ્રાંત અને પ્રાંત બહારની બધીયે સંસ્થાઓમાં તેઓ સહકાર આપે છે. સુન્ની વહોરા કોમનાં કેળવણી માટે તરસતા વિદ્યાર્થીઓ માટે પણ તેઓ હાય લંબાવે ધી સુરતી સુન્ની વહોરા મુસ્લિમ એજ્યુકેશન સોસાયટીના તેઓ પેટ્રન-વાઇસ પેટ્રન-લાઇફ મેમ્બર અને, વિસ્લાહ-ઝકાતની નાની કે મોટી રકમો દ્વારા સોસાયટીને મદદ કરે.

તાંત્રી, ‘કારવાં’

મૂળ લેખિકા:- ડૉ. મિસ ઓદગા પિન્ટો (ઈટાલિયન)

અંગ્રેજી ભાષાંતરકાર:- ડૉ. કેનીકો (જર્મન)

ઉર્દૂ :- જ. કાઝી અહમદમિયાં 'અખતર' જુનાગઢી.

ગુજ. :- સાલેહ-અલ-ખડીવી.

સામાન્ય દ્રષ્ટિએ આ દર્શકત અત્યંત આશ્ચર્યકારક જણાય છે કે અરબો જેવી એક રાજગણી, આગામી અને અસરકારક કોમ એક એવા વિશાળ ભૂમિભાગ ઉપર રજા કરવા લાગી-જે કદી એ મહાન સામ્રાજ્યો, રોમન (મૅક્ઝનટેની) અને ઇરાની (સાસાની)ની સત્તામાં રહી ચૂક્યો હતો-દુનું મનમાં પોતાની મૂળ અસરોને ખતમ કરીને પોતાની સંસ્કૃતિ ઉપર એક ભુક્ષિતમય, અતુલ-જિજ્ઞાસુ અને મહાન "કિતાબી તદ્દારી"ની વિશેષતાની મોહર લગાવી દે. આ અસાધારણ પ્રતિભાજનુ કારણ એવું થયું કે અરબોએ ખાસ કરીને પોતાના વિજયોના સમયમાં પોતાની અપૂર્ણ તમજદુની પ્રગતિને કારણે તુરત આજણે કોમો, યુનાની (ગ્રીક) ઇરાની અને યહૂદી સંસ્કૃતિના મૂળતત્વોને પોતાની અંદર સમાવી લીધા. જેમને એમણે નૈનિક અને રાજકીય રીતે જીતી લીધા હતા આજણે કોમો પોતાની દુનવી ચરતીને કારણે એટલી બધી પ્રગતિની રાએ અને સપૂર્ણતાએ પહોંચી ગઈ હતી કે અરબી ઇસ્લામી સંસ્કૃતિ પણ એકત્રપણે જોતાં મધ્યકાળ (medievalism) ની તમામ વિશેષતાથી ભરપૂર જણાય છે. ૧

મુસલમાનો માટે તે મહાન પુસ્તક "કુર્આને મજીદ"થી લઈને દરેક પુસ્તક પોતાની અંદર એક દુન્યા ધરાવે છે. દરેક પ્રાચીન

કોમોથી વિશેષ એજ એના આંતરિક જીવનને માટે એક કાયમી ઝાંણું હતું. જે સમયે આ કોમ જગત-તારીખના પર્ણ ઉપર ઉપર સ્થિત થઈ, એ સમયે પહેલી સદી દિજરીમાં એમના ખડીફદ હજરત હિમર ખિન ખત્તાબ (રદી)ના દુકમથી એક જંગલી કાયો થયાનું એટલે ઇસ્કંદરિયદના પ્રાચીનતર પુસ્તકાલયને બાળી નાખવાનું તુદગત તેમના ઉપર મૂકવામાં અવ્યું છે. પરંતુ આ તુદમત, જે લાંબો સમય થયો એક મનમદત કિસ્સો સાબિત થઈ ચૂક્યો છે; તે એ જુરસાથી બિદ્દુલ મિન્ન છે. જે અરબોથી વિજયો સમયે જાહિર થયો તે જજરતી ધર્મપદ્યા અથવા જાંગનોડનો જુરસો ન હતો. જદેકે ઉત્તમતર સંસ્કૃતિઓ (જેની સાથે એમને કામ પડ્યું)નું સન્માન હતું.

૧ યૂરપના વિદ્વાનો "ઈસ્લામી સંસ્કૃતિને આગલી સંસ્કૃતિઓની અસરોનું પરિણામ માને છે. આ એટલા માટે માનવામાં આવે છે કે કુર્આની તઅલીમ અને તેની અસરોનો ઇક્રાર કરવો પડે નહિ જુઓ તો ખરા આગળ ચાલીને તે કેવી ખુબસરતી પૂરક આ પૂર્વિય કોમોની સંસ્કૃતિના વારિસ મુસલમાનોને ખતાવે છે. ખરૂં છે.

"જદ્દ વોહી દે જો સરપર ચાહકર ખોલે"

અખતર

જેના આદિમક વારસના એક પછા મોટા ભાગને તેમણે ઉપયોગમાં લીધા.

આ વાત સારી પેઠે સમજી લેવી જોઈએ કે હજારત ઉમર (રદી)ના સમયમાં પુસ્તકાલયેનું તો શું, અરબી પુસ્તકોનું વર્ણન સુધ્ધાં કરી શકાયું નથી. પરંતુ લગભગ એક સદી પછી દારૂ બિલાકત અમદાદમાં સૌથી પ્રથમ એક સાર્વજનિક પુસ્તકાલયની સ્થાપના જોવામાં આવે છે.

“ન્યારે કે તમે એકાંતમાં હોવ છો ત્યારે કિતાબ તમારી ઉત્તમતર સાથી છે. જો મિત્રોએ તમારાથી મળવાનું ત્યજી દીધું છે, તો તે સમયે એ તમને બહેલાવશે જો કોઇ ગુપ્ત વાત એની સુધાર્ કરશો, તો એ કોઈની પણ આગળ જાહિર કરશે નહિ એનાથી તમને બુધ્ધિ અને સચ્ચાઈ પ્રાપ્ત થશે” ૨

એક બીજો કહે છે કે:-

“કિતાબ એક સહચરી છે, જે કદી પણ સાથ છોડી શકતી નથી. જો તમે તેની સાથે સખ્તીનો વર્તાવ કરો તો તે ખૂબ અચળ નારાજ થશે નહિ, ન તો તે તમારા ભેદનો રજીસ્ટ કરશે.” ૩

અબ્બાસી યુગનો મસ્દૂર શાહર મુતન-બી કહે છે:-

“કુન્યામાં માનમરુ” રથાન યોગાની “ઝીન” છે અને હમેશાં ઉત્તમતર સહચરી “કિતાબ” છે. ૪

૨ અહમદ ફરીદ: ઇબ્ને અહમદુર્રઝઝ, પા. ૧૯૯ (બેલાક મુદ્રિત, ૧૨૯૩ દિજરી)

૩ કિતાબુલ ફીહી: હખ્મુલ તકતકી. પા. ૩ (૧૨૪૫ મુદ્રિત)

૪ દીવાને મુતનબી: પા. ૧૯૩ (અલીન મુદ્રિત)

કદી તો તેને શસ્ત્ર. સમાન સમજવામાં આવે છે. અમ્મ-હુદમી પોતાના પુત્રને ઉદેશીને કહે છે:-

“હે પુત્ર! જ્યારે તમે બાઝારમાં ક્યાંક ચોબો તો માત્ર તેજ દુકાનો પાસે થેજો જ્યાં શસ્ત્રો અને ગ્રંથો વેચાય છે.” ૫

એમને ત્યાં કિતબો સાથે સંબંધ ધરાવતી દરેક વસ્તુઓની અસ્થવકારક પ્રગતિ થતી રહી. કિતાબોની નકલો કરવામાં આવતી હતી તેમની ઉમદા પ્રકારની જિદ્દ (પુઝા) બંદી કરવામાં આવતી હતી સાથેજ અસંત સંભાળ પૂર્વક નેમનું રક્ષણ કરવામાં આવતું હતું. આ કિતાબો બીજાઓને પણ આપવામાં આવતી હતી. દરલામી તદ્દજીમનો ભણે આ એક ખાસ મસદ અને મૂખ્ય સૌક હતો. એની સાથેજ સાથે “ખત્તાતી” (લેખન)ની કળા પણ અસ્તિત્વમાં આવી. જેણે બનુમક-દસદ અને ઇબ્નુલ ખબ્યાબ જેવા ઉત્તમ આદિર (કલાકાર) ઉપન કર્યા. આ લલિયાઓમાં પ્રખ્યાત ઉલમા અને લેખકો પણ હતા. જેવા કે જવહરી-સદાદના કતી, મસ્દૂર મુદ્દિસ ઇબ્ને જવહરી અને પ્રખ્યાત મુગની (ગાયક) અબ્દુલમૃમ્મિત ઇસ્ફહાની. આ પ્રખ્યાત લલિયાઓએ માત્ર કિતાબોજ નકલ કરી નથી બલકે આવી રીતે ચિત્રકળાને પણ જન્મ આપ્યો છે. આરબમાં આ કળા માત્ર વનસ્પતિ અને પુષ્પોની તરતીરો સુધી સંકુચિત રહી, પરંતુ યોગજ સમયમાં પ્રાણીઓની તરતીરો પણ રાઈ થઈ ગઈ. કલાકારો આ વિષયમાં પણ કમાલ દેખાડવા લાગ્યા. કિતાબોની જિદ્દજદીની કળા પણ ઘણી બાહિર રાખી શકાય એમ નથી. અરબી તારી-

૫ અમ્મ-ફીહી, પા. ૩

ખોમાં કીમતી ચામડાંની બાધેલી, ૬ લિન્ન
લિન્ન રંગોની, ૭ અને સુન્દેરી કિતાબોનું ધણું
વર્ણન આવે છે. ૮

કાગળ બનાવવાની કળાના પ્રચારથી કિતા
ખોની પ્રગતિમાં વધારો થયો. કેમકે એ છી
કીમત હોવાને કારણે એને આમ સોકોના
ઉપયોગને લાયક બનાવી દીધા. ૯ ચોથી સદી
દિગરી (દસમી સદી ઇસ્વી)માં કિતાબો ફાશીર
(PAPYRUS) અને રાક (PARC-
HAMENT) જીપર લખાતી, જેને કાગળે
કિતાબોની કીમત ધણી વધારે રહેતી. કાગળ
બનાવવાની કળા ઇસ્લામી-દુન્યામાં સમરકંદને
માર્ગે-ચીનમાંથી આવી હતી. તેની પુરત
તરફથી યહ વિદ્યાળ ઇસ્લામી સલ્તનતમાં
કાગળના કારખાના ધણા મોટા પાયા ઉપર
કામ ચર્મ ગયા હતા, સૌથી પ્રથમ મિસરમાં
બંગદી ૧૦ (FLAX)ની ધણા વિદ્યાળ
પ્રમાણમાં ખેતી કરવામાં આવી જેને કારણે
ત્યાં કાગળ બનાવવાના ધણા કારખાના કામ
ચલ ગયા. અહિં આ અરબોએ રેશમને બદલે

ચીંચડાએમાંથી કાગળ બનાવવાના શરૂ કર્યા.
પાંચમી સદી દિગરી (૧૧મી સદી ઇસ્વી)થી
આખા યુરોપમાં ઇસ્લામી દુન્યામાંથી કાગળ
જતા હતા એટલે પૂર્વમાં બગદાદ અને કાદિ-
રહના કારખાનાઓમાંથી અને પશ્ચિમમાં આ
કળાનું કેન્દ્ર શાતરહ સહેર હતુ. જેને હાલમાં
XATIVA કહેવામાં આવે છે.

કાગળનો વિચાર, એછી કીમતો અને
કિતાબોના વેપારની વિશેષતાને કારણે દરેક
ઇસ્લામી સહેરમાં કિતાબોના ખજારો કામ
ચલ ગયાં હતાં. જે અસલત અગલના સમજ-
વામાં આવના હતા. જ્યાં તેઓ કિતાબોની
શોધખોળ અને તેમની કીમતો માટે વિચાર
કરતા રહેતા હતા.

ત્રીજી સદી દિગરીમાં બગદાદમાં એકસો
કિતાબો વેચનારાઓની દુકાનો હતી. આ દુકાનો
ન્યૂની નાની એક ખીજની ભેડમાં અને મોટા
ભાગે મસ્જિદોની આશુબ જુમાં હતી. સાકડની
એ.કીઓ ઉપર વેચવા માટે રાખેલી કિતાબોની
પાછળ એક કાપલી લગાવી દેવામાં આવતી
હતી કે લેનાર અને વેચનારને કિતાબનું નામ
જાણવામાં રહેલાઈ થાય. આ કાપલીએ ખૂદ

છોડ દોષ છે જેને અરબો 'ફાશીર' પણ કહે
છે. એ પ્રાચીન મિસરમાં નાઇલમાં અને
મિસરના નિઆથુમાં ખુબજ ઉત્પન થતો હતો.
હાલમાં ફિલિસતીનમાં ચાલ છે. એની ડાળીઓ
એક દાથ જેટલી ચતી હતી. તેની ઝાલ
કાદીને ખુબ કુટતા હતા અને તેને પાતળી
કરી લઇને અને તેના ઉપર એક પડ ચઢાવી
લઇને કાગળની જેમ બનાવી લેતા હતા.
તેને 'ફિરતાસ મિશી' અથવા 'પાપર્સ' કહેતા હતા.

૬. સિદ્ધત તારીખ તિથી અલ-અરીબ
અલ-કર્બી પા. ૯૦ (લીડન, ૧૮૯૭)

૭ મન્ને ખડકાન: (ખોલાક, ૧૨૭૫ દિગરી)
જિ-૧, પા. ૭૨૭. યુરુપ મુદ્રિત નં. ૧૫૯

૮. પ્રાચીનતર અરબી કિતાબ જે કાગળ
ઉપર લખેલી છે, તે અબૂફુજ્જયદની કિતાબ
'ગરીબુલ દદીસ' છે. જેના કાથે લખેલો
નુસ્ખો લીડનના પુસ્તકાલયમાં છે. ૨૬૩ દિગ-
રીની લખેલી છે.

૯ મિકરયઝી: (ખોલાક, ૧૨૭૦ દિગરી)
જિ-૧ પા. ૪૦૮

૧૦ આ જળ વનરપતિના પ્રહારનો એક

કિતાબો વેચનારા અથવા તેમના ગણગાર કારકુનો લગાડતા હતા. આ કિતાબો ખાનગી રીતે અથવા લાંબામયી વેચવામાં આવતી હતી. આજ તરીકે તમામ ઇસ્લામી-દુ-યામા કિતાબો વેચવાના પ્રયત્ન હતા. કેટલાક સમયે આ દુકાનોના માલિક મસ્દર અને નામવર પદોને હતા. શાહર અલ્લ-ખતયરી ૧૧ (૫૬૮ દિજરી ૧૧૭૨ ઇસ્વી) પોતાના ધંધાને કરણે "દલ્લાલુલ કુતુબ", અર્થાત 'કિતાબોના એજન્ટ' નામે પ્રખ્યાત હતા. અસમદીનો શામિદ અબૂદાલિમ સદલમિન મુદઅમ્દ અલ-સિજ-રતાની, ૧૨ અને પ્રખ્યાત ઇતિહાસકાર અને ભૂગોળવેત્તા યાફુત ૧૩ (૧૨૬ દિજરી-૧૨૨૪ ઇસ્વી) કિતાબો વેચનારા હતા.

કિતાબોની કામત જે કે કામળ ખનાવવાના ઉદ્યોગ અને તેના ઉપયોગને કારણે થયું સરની યથ ગણ હતી; છતાં પણ તે હમેશા થયું મોંઘી હતી એના ઉપરથી જણાય છે કે એવા લોકોને માટે જોએ પોતાનું પુસ્તકાલય કાયમ રાખી શકતા ન હતા, સાર્વજનિક પુસ્તકાલયોની કેટલી બધી ગરૂત હતી

પાંચમી સદી દિજરી (૧૧મી સદી ઇસ્વી)માં જમહરહ છબ્બે દુરરરપરનો એક તુરખો સાઠ દીનારમાં વેચાયો. ૧૪૫/૧ દીનાર=૧૦ શિલીંગ =૭ રૂપિયા) તિબ્રીની દળદાર તારીખને તુરખો સાઠ દીનારમાં વેચાયો ૧૫ ઉગમી શાહર જરીનું

૧૧ છબ્બે ખદકાન : જિ-૧, પા. ૨૮૬

(૫૩૫ મુદ્રિત. નં. ૨૫૮)

૧૨ છબ્બે ખદકાન : જિ ૧ પા. ૩૦૮

(૫૨૫ મુદ્રિત. નં. ૨૮૧)

૧૩ છબ્બે ખદકાન : જિ- ૨ પા. ૩૦૨

(૫૨૫ મુદ્રિત નં. ૮૦૦)

૧૪ લગતમ ત્રીસ પૈંડ : છબ્બે ખદકાન :

જિ. ૧, પા. ૪૭૯ (૫૩૫ મુદ્રિત નં. ૮૪૯)

દીવાન હસ દીનારમાં વેચાયું ૧૬ ૨૪૮ દિજરી (૮૬૨ ઇસ્વી)માં ખલીલ છબ્બે અદમદની 'કિતાબુલ આયન'નો એક તુરખો ૫૦ દીનારમાં ખરીદામાં આવ્યો. ૧૭ ઇસ્કન્દર ફિરદોસીની 'કિતાબુલ ઉરની શરહ'ના અરખી લખાવતરનો એક તુરખો સાઠ દીનારમાં વેચાયો. ૧૮ અને કુર્દુબદ (સ્પેર્કન)ના રાખ્યકતો ખલી- ૧૬ અલ-હકમે અશઆર અને અરખી રિવાયતના સંગ્રહ "કિતાબુલ અગાની"ના લેખકને આ કિતાબ લખવાને માટે એક દરર દીનાર અર્પણ કર્યાં. ૧૯ સાનમી સદી દિજરી (૧૧મી સદી ઇસ્વી)માં કિતબોની કામતમાં કમી થતા લાગી હતી યાફુત હમવી, મરવના પુસ્તકતત્ત "આદ્રમરરપ્પહ"માંથી ઉછીની કિતાબો લેવાનું વર્ણન કરતા લખે છે કે-

"માર મકાન (મુકામ) બસે કિતાબોથી કદી પણ ખાલી રહેતું ન હતું. અને તેમાં બસે દીનાર સુધીની અનેક કિતાબો રહન (ગીરો) વગરની રહેતી હતી" (અર્થાત, તેને માટે કેઈ રકમ અમાનત-ઉપોત્તીક રાખવી

૧૫ મિકરપત્રી : જિ. ૧ પા. ૪૦૮

૧૬ છબ્બે ખદકાન : જિ-૨, પા. ૫૨૨ (નં. ૪૫૪)

૧૭ કિતાબુલ ફિદરિત : પા. ૪૨ (ફો- જલ મુદ્રિત)

૧૮ અબુતુલ આમનાઅ, છબ્બે અખી ઉસ- ૫૫૬ : જિ-૧ પા ૬૯-૭૦

૧૯ તારીખે છબ્બે ખદકાન : જિ-૪, પા- ૧૪૧ (ખોલાક મુદ્રિત. ૧૨૮૪દિ.) નફદુન તમ્મય અલ-મુક્રી. જિ-૧ પા-૧૮૦ (કાદિરહ મુદ્રિત ૧૩૦૨ દિ.) (આ કિતાબોની કામત કહેવાય નહિ, કેમકે અલ-હકમે અગાનીને આ રકમ શાદી ઇનઆમ તરીકે આપી હતી)

પડતી ન હતી.) ૨૦ આ દિસાએ દરેક કિતાબનો એક દીનાર પડે છે.

કિતાબોના મોંઘી ક્રીમત છતાં હરકામી-દુન્યામાં કેટલાકે એવા કિતાબોના રસિયા હતા, જેમણે પુસ્તકાલયો રચાયાં હતાં. એમાંથી ત્રીજી સદીના પ્રખ્યાત લેખક અલિફ દિન્દારીએ આકાન અને ખલીફદ આસ-મુતવકિસના નદીમ (મુસાદિબ) કાઝી ઇસ્માઈલ બિન હરિદાક હતાં.

અલિફ (મૃત્યુ ૨૨૫ દિન્દારી=૮૧૬ ઇસ્વી) તે કિતાબો વાચવા અને ગનન કરવા ઉપરાંત-જે તે ખરીદતો હતો, કિતાબો વેચનારાઓ અને હાસલો (એજન્ટો) પાસે રૂપિયા અમાનત રાખીને પણ કિતાબો લાવતો હતો.

અને તેના પહેલેથી હેન્ડે સુધી અબ્વાસ કરતો હતો. અંતે એક સાચા “અર્થિક કિતાબ” પ્રવાહો એજ કિતાબોને કારણે તે મૃત્યુ પામ્યો એવી એવી આદન હતી કે તે પોતાની મારેકાર અરી પુસ્તકો દીનારની જેમ એવાની દેતો હતો. હેન્ડે વધમાં બ્યારે કે

૨૦ મુઅનિમુસ ખુદદાન, અલ-પાઝુતઃ (નિ-૪, ૫૧-૫૦૯-૫૧૦ (૬૨૮ દિન્દારી મુદ્રિત) (પાઝુતના શબ્દો ૨૫૫ નથી. છતાં આ સમજી લેવું એવું થશે કે આ ખાલી માંજેથી કિતાબોની ક્રીમત ખસે, દીનાર હતી. એટલે દરેક કિતાબના દસ શિશીય. એ જમાનામાં કિતાબો ખણી સરતી હશે. પરંતુ તે કિતાબોના રજા ઉપર આધાર રાખે છે.

અમારી માન્યતા પ્રમાણે અને બાબાંતરકાર ખન્નેય પાઝુતની મતલબ સમજ્યા નથી. એટલે આ કિતાબોમાંથી ખણી ખસે દીનાર સુધીના કિતાબો તે વગર રહેને લઈ આવતો હતો,

અખતર

લકવાએ તેનું અર્થ અગ બેકાર બનાવી દીધું હતું તે વાંચવામાં તક્લીન હતો કે એકાએક તે કિતાબો તેના ઉપર તૂટી પડ્યા અને આવી રીતે તે મરીબ તેની નીચે દખાલને મૃત્યુને બેઠ્યો.

એક બીબ શીફાન ઇસ્માઈલ બિન હરિદાક (મૃત્યુ ૨૮૨ દિન્દારી=૮૯૫ ઇસ્વી) હતા. તેઓ પોતાનો બધોય સમય કિતાબોની પાઝુતમાં ગાળતા હતા. એમના એક સમ-કલીનનું ખ્યાન છે કે તેઓ બ્યારે પણ એમને મળવા ગયા છે, ત્યારે કાઢને કાઢ કિતાબ તેમના હાથમાં રહેતી હતી.” ૨૧

ફત્હ મખ્ને આકાનની પાસે પણ કરીને બગાડવા એક મહાન પુસ્તકાલય હતું. જેની વ્યવસ્થા અસી બિનયદયા અલ-મુન્જમે (૨૭૫ દિન્દારી=૮૮૮ ઇસ્વી) કરી હતી. કિતાબોની મોટી સખ્યા અને મુંદરતાને કારણે આ પુસ્તકાલય પાઝુત અનુપમ હતું. એ બસરદ અને કુશાના માખવાસાઓ અને ત્યાંના વિદ્વાનો મારે હમેશા ખુલ્લું રહેતું હતું. ફત્હ મખ્ને હમેશા એકે એક કિતાબ પોતાની સાથે લઈ જતો હતો. જેને આકાન તે પોતાની આસતીન (ખાવ)માં અથવા ચામશાના મોઝામાં રાખી લેતો હતો. બ્યારે પણ સમય મળતો તે તેના વાચવામાં તક્લીન લઈ જતો હતો. બ્યારે પણ કદી તેને ખલીફદથી અલગ રહેવાનો મોકા મળતો, -જે કે જનજમાં કેમ ન હોય તે કિતાબ કાઢીને વાંચવા લાગી જતો. ૨૨.

આસતીનમાં કિતાબ રાખવાની આદત એક બીબ “કિતાબના કીઝ” અબુ હાઉદ “સાદેબે સનન”ને પણ હતી. મોટી કિતાબોન આસતીનમાં રાખવાને માટે તેમણે લાંબી પદોચી ખાંચ

૨૧ કિતાબુલ ફિહરિતઃ ૫૧-૧૧૫-૧૧૭

૨૨ હકાઈફ અરમનઃ પાઝુતઃ નિ- ૬.

૫૧. ૭૯-૮૦.

બનવાથી હતી. ૨૩ એવીજ રીતે અવી બિન
ય યા અલ-મુન્નિમ મજ્હૂરે બગદાદના
વિસ્તારમાં કહસની પાસે કરકાર ગામમાં પોતાના
મદાન કિલ્લામાં એક મદાન પુસ્તકાલય
“અઝાનનુન દિકમન” નામે કાયમ રચું હતું.
યાકૂતનું બ્યાન છે કે બધા દેશોના લોકો બિન-
બિન વિદ્યાઓની કિતાબોના અવ્યાસ મારે અદિ
આવતા હતા. અદિ આ દરેક કિતાબો વિદ્યા-
શીઓની ઇચ્છા પ્રમાણે જોવાને મળતી હતી.
એટલુજ નહિ બદકે અલી બિન ચદવાના
બચ્ચા તેમની મેદમાનદારી પણ કરવામાં
આવતી હતી આ પુસ્તકાલય બધા ઇસ્લામી
દેશોમાં પ્રખ્યાત હતું વિદ્યાપ્રેમીઓ અને
કિતાબોના શોધકોના મારે એમાં એટલું બધું
આકર્ષણ હતું કે મુન્નિમ અબૂમઅશરે (૨૭૨
દિજરી) ખુરાસાનથી મકકક જતાં આ પુસ્ત-
કાલય જોવાનો નિશ્ચય કરી લીધો, તેને ત્યાં
પહોંચીને એટલી બધી દિલચસ્પી પણ કે મકકક
જવાતું ભૂલી ગયા. ૨૪.

પાંચમી સદી દિજરીના ઇતિહાસકાર
મહમૂદ નિઅમદએ (જે સાબીઓના
મજ્હૂર વિદાન ખાનદાનમાંથી હતા) બગદાદમાં
એક નાનું પુસ્તકાલય ૪૦૦ પુસ્તકોનું રચાવું
હતું જેમાં માત્ર અમૂક સંખ્યાના વિદ્યાર્થી-
ઓનેજ દાખલ થવાની છૂટ હતી પાછળથી
બ્યારે નિઝામિયદ અદિસરનું મદાન પુસ્તકાલય
કાયમ થયું અને લોકો આ નાનકડા પુસ્તકા-
લયને ત્રીજીને ત્યાં જવા લાગ્યા ત્યારે મહમૂદ

૨૩ અન્ન નજૂમુજ્જ અદિરહ : (૫૨૫
મુદિત) જિ-૨, પા ૭૬.

૨૪ મહમૂદ અરયળ, જિ-૫, પા. ૪૫૭

૨૫ અલ-વાશી બિલવહિયાતુલ સદી :
નં. ૫૩૨૦, પા. ૧૧૦

નિઅમદએ પોતાનું પુસ્તકાલય લેખી નાખ્યું ૨૫
નિસરના ખાનગી પુસ્તકાલયો વિશે
અમારી માહિતી થતી સંકુચિત છે. તે દેશમાં
એટા કેન્દ્રિત જેદરો ઘણા યોગ્ય હતા.
કદિગદમાં હુનાનું મોટામાં મોટું સાવજનિક
પુસ્તકાલય હોવાથી લોકોને પોતાની પાસે
કિતબો રાખ્યા અને સમઢ કરવાથી આ
શકવતા બચ્ચાતી ન હતી.

નિસરના શીખી અલીરહ અલ-અલીઝ
નિસ્લાહ (જિ. સ ૩ ૫-૩૮૬=ઇ. સ. ૯૭૫
-૯૯૬)નું પુસ્તકાલય ખાનગી હતા હતું.
તેની યોગ્યથા અને વ્યવસ્થા તેના જતીર
મહમૂદ ઇબ્ને મિલીસે કરી હતી. તે પોતે
પણ કિતાબોના નદાન પ્રેમી હતા ખૂદ તેના
વારસામાં બીજા ખજાનાઓ નિવાસ એક
પુસ્તકાલય પણ હતું. ૨૬ અલીરહનું પુસ્તકા-
લય જેમો વ્યવસ્થાપક અબુલ દલમ અલી
બિન મુહમ્મદ શાહશાહી હતા કિતાબોની
સંખ્યાને મારણે ઘણું વિગાળ હતું. તેમાં
આલીસ ઝોરડાઓના બિન બિન વિદ્યા ઇલાના
પુસ્તકો રાખેલાં હતા કુએને મજલની ૨૪૦૦
પ્રતો હતી. તે પ્રખ્યાત ખતતોના ત્રેરા કે
છબ્બે અબ્દાલ અને બનૂ મહસહદના
હાથમાં લખેલી મુન્દેરી અને રૂપેરી હતી
એ સિવાય મજ્હૂર લેખકોની કિતાબો હતી.
૨૭ પછળથી અલીરહના ઉત્તરાર્ધકારી અલ-
હકિમ અઅરિફલાદના સમયમાં આ પુસ્તકાલય
કાફલ હિલુમ અથવા વ્યથતુલ હિકમતના
પુસ્તકાલયમાં જે નગતના અતિ મદાન
પુસ્તકાલયોમાંનું એક હતું-શામલ કરી

૨૬ ઇબ્ને ખલાન : જિ-૨, પા ૪૪૫

૨૭ મુહમ્મદી, જિ-૧, પા ૪૦૮,

દેવાયું. ૨૮.

સલાહદીનના ગિસર વિન્ય (પંદેહ દિનરી= ૧૧૭૧ ઇસ્વી)ના સમયમાં તેના વઝીર અલ-ફાઝિલે ૨૯ તે કિતાબોમાંથી જે તેને બાદશાહે આપી હતી, એક પુસ્તકાલયની રચાવના કરી જેમાં ૧૮ હજાર કિતાબો હતી પરંતુ થોડા માસ પછી આ કિતાબો જળન થઈને ખૂબ માલિકની પાસે આવી મધ્ય પશ્ચિમ સામ્રાજ્યોને માત્ર ૧૨ હજાર રહી મધ્ય હતી. ૩૦

એલ્બિવદ વસનો વઝીર અબ્દુલ-હસન અલીઅલ-ફિરતી, જે કાઝી અફરમના નામથી પણ પ્રખ્યાત છે, એ દલખમાં એક સ્વર પુસ્તકાલયની રચાવના કરી હતી. તેની કિતાબોની કીમત આસ હજાર દીનાર હતી જે તેણે દલખના ગવર્નર અન્નાસિરના નામે ઇસ્સમી સલ્તનતના પદ્ધિમાં પ્રાંતોમાં દરેક સ્થળે ખાનગી પુસ્તકાલયો દના નેમાંથી કેદશકમાં પરદેશીઓને દાખિલ થવાની છૂટ હતી.

ઇરાની ખાનદાનના સુલતાનેહ, જે નજી ચોથી સદી દિનરી (ઇસ્મી સદી ઇસ્વી)ના પુરુશની દુકુમત ઉપર કબજો કરી લીધો હતો-ના, દરજારો વિવાહગાના અગ્રય થતો બની ગયા હતા. એકુંદ દયસહ એ (દિ. સ. ૩૩૮-૩૭૨=ઇ. સ. ૯૪૯-૯૮૨) રથાપેલા પુસ્તકાલય સિવાય અન્ય ઉમરાવો અને વસીયત કરીને મૂકી હતી. ૩૧

૨૮ મુકરવઝી: જિ-૧, પા. ૪૦૯

૨૯ કિતાબુસ મુબુક: પા. ૭૬

૩૦ અલ-વાશી, અલ-સાદી. પા.

૨૩૨. ૨૩૩.

૩૧ અલ-કામિલ, છાને અસીર, (યુરુપ મુદિત) જિ-૨, પા. ૨૬૧.

રક્ષોના નાના નાના પુસ્તકાલયો, જેવા કે મુનિદદવસહ, મુઅઝિદવસહ અને એ ખાનદાનના કેદશક વઝીરો જેવાકે અબ્દુલ ફઝન બિન હમૈદ સાહેબ છાને અબ્દુલ વઝીરદના રથાપેલા હતા. સાહેબ છાને અબ્દુલ ૩૮૫ (દિનરી=૯૯૫ ઇસ્વી) સાગાની વસાના રાજવંશની પુઠરના ઓદરો રવીકારવાની એટલા માટે ના પાડી કે તેનું પુસ્તકાલય સાથે લઇ જવામાં તેનું મૂલ્ય તકલીફ થાય એમ હતું. જેમાં માત્ર દીનિયાતની કિતાબોજ અગ્રે જોરો ઉચકે એટલી હતી, ૩૨

૩૨-ઇશાદુલ અરવબ: યાદુત જિ-૨ પા. ૩૧૫.

અબ્દુલ.

અંકારથી બનતું નથી !

જે બને છે ખારથી, તે ખારથી બનતું નથી, જે બને છે ખારથી, તે ખારથી બનતું નથી. દારના ખાલો તથા, કર બલ કર, બલ કર, કાણુ કે, છે જીતવાનું, દારથી બનતું નથી ? જિંદગીની રાહમાં કંટક પડ્યા છે બેશુમાર, તે દર્શાવવાનું, નયનની ખારથી બનતું નથી. જબુજો છે તાર, પણ દિલ ડોલનું રાને નથી ? કેમ આજે કાંઈ એ, અંકારથી બનતું નથી ? એ પધાર્યા, એ પધાર્યા, દિલ કરે છે અંખના, આગમન દિલદારનું, બજુકારથી બનતું નથી. નાવ જીવનની ફસી, મજબારમાં તો શુ થયું ? શુ કહેતે હામના, ધરનાથી બનતું નથી ? પુષ્પ નથી તો પાંખડી, ઇંખાલને અરે "વસી" એટલું શું કામના, સલકારથી બનતું નથી ? ભાવનગર] ["વસી"

પ્રણય—ગૌરવ

આવ જાલિમ આવ સત્વર આવ આવ,
પ્રેમના સમગ્રવ કંઈ પ્રસ્તાવ આવ.
દામ દિલમાં તિવ કો' પ્રગટાવ આવ,
તડપી તડપી ને મને તડપાવ આવ.

મુજ ખુદીને બેખુદીમાં લાવ આવ,
આવ સડી ના વધૂ તરસાવ આવ.
નયન-બાણો કર ફરી તૈયાર કર,
તીર દિલ પર બે ફરી વરસાવ આવ.

એક વખત તું દિલને લઈ ફાવી ગયો,
જન લઈ ખીજી વખત પથ ફાવ આવ.
ચાહનારો થાય ના તારો દતાશ,
ખાલી દામન મારું છે છલકાવ આવ.

મારા ઉર-દામેને તુજ વેણી - સુમન,
કોણ વિકસિત બે વધૂ સરખાવ આવ.
મોત સાથે ખેલ ખેલુ છું સદા,
કાળ તું જ્યારે ચાહે અજમાવ આવ.

જીતની બાજી નથી આ જિંદગી,
હાર સમજી જીતવા એ ફાવ આવ.
રૂપના જોજસથી આખો આંજવા,
મુખથી ધુધરને જરી સરકાવ આવ.

તુજ મિલનની આશ કેરી લાગને,
આવ તું ખુદ બેવફા દેનાવ આવ.
સ્વપ્નમાં દેખાવ દેનારા મને,

દે કદી સાક્ષાત દે દેખાવ આવ.

શિર નમાયું તારા હું ખર્જેર તમે,
તું મને કાતિલ યદી ફરમાવ આવ.
ક્યાંથી આવી સત આ કાલી યદા
તોજા તોડું છું નકર સમગ્ર આવ.

પ્રેમ-મંજિલ પાર કરવી છે મને,
માર્ગદર્શક માર્ગ જટ બતલાવ આવ.
દમ્બ જરો મારી દવા મુજ દર્દ ખુદ,
મારી સામે માત્ર મુખ મલકાવ આવ.

બેશ તું સંનેગ ના એરથ તમે,
ડીપવા ધડવા મને પુનઃ તાવ આવ.
મોત તારા હાથમાં જો હોય, તો,
મારા જીવન દોરીને ફુંકાવ આવ.

હો વમળ, વટોળ કે વૃક્ષાન હો.
જ્ય ત્યાં નાવિક જગાદે નાવ આવ
સારી મેદફિલ જાણુવા હિતક છે આજ,
વ્યકત કર 'બિરમલ' તુહિરના ભાવ આવ.

‘બિરમલ’ ધોરાજી

—: વાર્ષિક લવાજમ :—

હિંદ અને સીલોન	રૂ. ૫)
બર્મા	રૂ. ૬)
પરદેશ શી. ૧૦,	રૂ. ૬૫
ફુટકે નકલ	સાત આના

હઝરત ઈમામ હુસૈન બિન અલી (રહીં)

અનુ:- જનાબ ઈમરાહીમ છ. શૈખ

(ગતાંકથી ચાલુ)

હઝરત ઈમામના પક્ષકારોમાંથી દબીન છપ્પને મઝાહીરે કહ્યું "જોઓ નથી -(સ)ની ઔલાદ અને આ વરતીના પરદેશગાર અને આગિદ લોકોના ખૂનથી પોતાના હાથ રંગશે તેઓ ખુદને શું જવાબ આપશે? એવા અધમ અને પાપી મનુષ્યો ખરેખર ખુદાની લાનત અને તિરસ્કારને પાત્ર બનશે."

આ શબ્દો સાંભળી છપ્પને સઅદી ફેાજમાંથી ઉઝરા બિન ફૈસ બોલી ઉઠ્યો "શાઆય! ધન્ય છે તારી આદમપ્રસંધાને. હજી પણ તમારી મેંઘાઈના બલુગા ફૂકો અને પેટ ભરીને તમારી બુઝીગીનો એલાન કરો."

ઝહીર બિન અલકકયને જવાબ આપ્યો "જો ઉઝરા! ખુદાએજ આ આદમાઓને પવિત્ર રાખી નિતિનો માર્ગ બતાવ્યો છે. હજી પણ ખુદાનો બચ રાખ અને આ પાક આદમાઓને કલ્લ કરવાનો આદબાવ છોડી દે"

ઉઝરાએ પ્રતિકૃતર આપ્યો "જો ઝહીર તમે આ ખ્યાનદાનના કથારથી હામી થઈ ગયા? તમારી વફાદરી એકાએક કેમ ઉઝરાઈ આવી? શું એ બૂખી ગય કે અલાર મુધી તમે પણ ઉરમાની (દઝરત ઉરમાનના હામી) દત્તા?"

ઝહીરે ફરી પકાર કર્યો "હા, જો સલ્લ છે કે મેં દુરોનને કોઈ પત્ર લખ્યો નથી તેમજ કોઈ કાસિદને પણ મોકલ્યો નથી. પરંતુ મુસાફરીમાં કુદરતી રીતેજ દમારો મેળાપ થઈ ગયો એમને જોઈ મને રસુલુલ્લાહ (સલ્લ) યાદ આવી ગયા, રસુલુલ્લાહની (સલ્લ) એમના પ્રત્યેની મદખ્ખત મને યાદ આવી. મેં જોયું કે તેઓ એક બગવાન દુરમનની સામે જઈ

રહ્યા છે. ખુદાએ મારા દિલમાં પ્રેમ અને સદાનુભૂતિનો મંચાર કર્યો, મેં હવે સક્કપ કર્યો છે કે હું કોઈ પણ બોલે એમની મદદ કરીશ અફ્ફાદ અને તેના રસુલ (સલ્લ)ના જે દરોની તમે અવગણના કરો છો તેનું હું રક્ષણ કરીશ."

ઈમામ હુસૈન (અલેં)ને જ્યારે છપ્પને ઝીવાદના પત્રની વિગત માઝમ ખડી ત્યારે આપે કહ્યું "આજેજ લઝાઈનો આરંભ ન થાય તો સાફ. જેથી સમય મળતા આખો સતોપપૂરક ખુદાની ઇમાદત કરી ચકીએ અને શુનાહોની માફી તલબ કરીએ. મને તેની ઇઆદતનો જે ઉમંગ છે તે હું પુરો કરીશ."

આથી આપની છપ્પાનુસાર લઝાઈ બધ રાખતા દુરમનોએ પોતાની ફેાજ પાછી ખેંચી લીધી.

લસકરની પીછેહઠ પછી આપે પોતાના તમામ સાથીદારોને ઝોંકત્ર કરી ખુલ્લો આપ્યો. "હું ખુદાની દમ્દ અને તારીફ કરું છું. મુખ દુઃખ અને હાલતમાં હું તેનો અહેમાનમંદ છું. ઇલાહી! તારો આજ્ઞાર કે તેં દમારા ઘરને તુખુખતથી પાવન કર્યું. કુર્બાનના રદરયો સમજવાની અમને શકિત આપી અને ધર્મની ખૂબીઓથી વાકિફ કરી દમારા જીવનને ઉન્નત કર્યું."

વદાસા બધુઓ મને ખબર નથી કે જમીનના આ વિશાળ પટ ઉપર મારા સાથીદારો કરતાં વધુ ક્રોધ અને અફઝલ માણસો આજે છે કે કેમ? મારી એહલે બૈતથી આજે આ

દુન્યામાં ક્યાંય મળી શકે તેમ નથી. અગ્રીઓ! તમારી ભત્રીજા સાગણીઓ માટે ખુદાપાક તમને નેક બદલો આપે. હું ધાંદું હું કે આપની કાલે મારો અને તેમનો અંતિમ ફેસલો થઈ જશે હું ઉંડા ચિંતન અને વિચારણુ પછી એ નિર્ણય ઉપર આવ્યો હું કે તમે મારો સાથ છોડી અદિથી શાંતિપૂર્વક ચાલ્યા જાઓ. આ રાત્રીના સમયમાં મારી એકલો જીવ સારે આખતેમ વિખરાય જાઓ. હું આનંદથી તમને વિદાય આપુ છું. હું આપની શિક્ષાયત કરવાનો નથી. આ ભોકાને ફક્ત મારાથીજ દુશ્મની છે અને તેમને ફક્ત મારાથીજ બદલે લેવા દે.”

આ પ્રવચન સાંભળી એકલો જીવની ઉઠા-સીનતા અને ખેંચેતીનો પાર રહ્યો નહિ. દત્તરત અબ્બાસે જવાબ આપ્યો. “આપ એવું શા માટે કહો છો? તમારી પાછળ જીવવા કરતાં હમો આનંદથી મૌતને ભેરીયું.”

આપે મુસ્લિમ બિન અપ્રાધના સંબંધીઓને ફરીથી વિનંતિ કરી “ઓ! ઐલાહે અકીલ! મુસ્લિમનું ખૂન કાશી છે. તમારું પશુ ખૂન વઢાવવાની જરૂરત નથી. તમે આનંદથી ચાલ્યા જાઓ હું તમને ખુશીથી રળ આપું છું.”

દત્તરત એ સવામીની અને ટેકીલા સાથીદારોએ જવાબ આપ્યો. “પરંતુ ભોકા હમને શું કહેશે? તેઓ અમને ધુતકારશે અને કહેશે કે અમે અમારા ઇમામ, સરદાર અને ભાઈઓને મૂકી નાસી આવ્યા. અમેએ આપની સલામમાં ન કોઈ તીર ફેંક્યું છે, ન કોઈ ભાલો ચલાવ્યો છે કે નથી કંઈ તલવાર ધુમાળી છે. વલ્લાદ! આપની આ સચના હમને માન્ય નથી. આપના માટે જીન માલ, ઐલાદ અને અમારું સર્વસ્વ હમે કુરબાન કરીશું. હમે તમારી સાથે રહીને લડીશું. જે તમે ભોગવશો તે અમે પણ ભોગવીશું.”

તમારી પાછળ અમને જીવનું પડેએવો દિવસ ખુદા અમને નસીબ ન કરે.

આપના સાથીદારો પણ કિમ્મત મળ્યા. મુસ્લિમ બિન ઓસનદએ જવાબ આપ્યો “શું આપને છોડી દેએ? હજી તો હમારી ફરજ અમે બજાવી નથી. વલ્લાદ! એ તદ્દન અશક્ય છે. હું મારો ભાલો કુરબાનની છાતીમાં તોડીશ જ્યાંસુધી હાથમાં મળી દશે ત્યાં સુધી ચલાવીશ નિશાજ થઈ જઈશ તો પણ મૌતને ભેટતાં સુધી હું શત્રુઓ ઉપર પત્થરો ફેંકાશ.”

અસદ બિન અબ્બુલા એ કદયું “આપ સંજોગમાં કદીપણ હમે તમારો સાથ છોડીશું નહિ. વલ્લાદ! જે હું એ જાણુનો હોડ કે મને કાલ કરવામાં આવશે, બાજવામાં આવશે, મને અગ્ર ઉપર સેકવામાં આવશે અને મારી બખતે હવામાં ફાગવવામાં આવશે અને એક વખત નહિ મી-તેર વખત જે માનવી આવો વર્તાવ કરવામાં આવે તો પણ તમારો માટે મારું જીવન કુરબાન કરી વમર હું આપણે અનગ થવાનો નથી.”

ઝહીર બિન અલકયતે કહ્યું “ખુદા શાદિ! છે. જે મને દત્તાર વખત આરીથી મીંડવામાં આવે તો પણ હું તમારો સાથ છોડવાનો નથી. જે મારો કલથી આપની અને આપના એકલો જીવના નિર્દોષ બાળકોની જાનો જમી જાય તો હું મારી જાતને મહાન બાળકોની મણીશ.”

હઝરત ઝેનબને આપીસન.

દત્તરત ઝનુલ આબેદીનથી રિવાયત છે કે જે દિવસે મારા વાઙિદ સહીદ થયા તેની આમલી રાત્રે હું, બેઠો હતો મારી પુરી ઝેનબ મારી સારવારમાં મશગૂલ હતાં. એકાએક મારો

પિતાએ પોતાના સાથીદારને તંબુમાં બોલાવ્યાં.
એ સમયે તંબુમાં અખૂઝર એકરીના ગુલામ
તેલવાર સાફ કરતા હતા અને મારા પિતા આ
પંકતિ લલકારતા હતા.

“હે કાળ તારું યુરું થાય તું કેવો વિશ્વાસ-
પાત્ર સાથી છે. રાત દિવસ તારા હાથથી કેટ-
લાએ મૃત્યુને સરખા થાય છે. તને કેટલીએ
પરવા નથી. તું કોઈને અદૃશ્ય સ્વીકારતો નથી ..
હવે સમજો આધાર અસ્થાદ્યજ ઉપર
છે. પ્રત્યેક જીવન મૃત્યુના માર્ગ ઉપર જઈ
રહ્યો છે.”

વારંવાર આપે એજ પંકતિઓનું શરૂ
કયું. મારું દિલ લાગણીથી ભરાઈ આવ્યું.
આખો અશુભની યદ્ય ગઈ. હું સમજી ગયો
કે આજે દળી થઈ એજ નથી. મારી કુશીએ
પૂજા આ પંકતિઓ સાંભળી. તેઓ તરતજ
બેઠાંજૂ અને ચિંતાતૂર થઈ ગયાં. પરેશાનીથી
દોડતા આવ્યા અને રડવા લાગ્યાં

મારા પિતાએ આ હાલત જોઈ તેમને
દિલ્લીસો આપ્યો “ઓ બહેન આ શી હાલત
છે કદાચ એવું ન થાય કે રીતાની અસતોષ
અને નફસાની અધીરાઈએ અમારા ઈમાન
અને નિશ્ચયને ડગમગાવી દે.”

જેનએ રડતાં રડતાં જવાબ આપ્યો “જ્યારે
મૌતના વિકરાળ પંખોએ તમારી ઉપર વૂટી
પડે ત્યારે હું શી રીતે ધીરજ રાખી શકું?”

આપે સતોષથી જવાબ આપ્યો “કુદરતની
એવીજ ઇચ્છા હતી.”

આ શબ્દોથી તેમની બેચેની એકદમ
વધી ગઈ. રંજ અને અસહ્ય ઉદ્દાસીનતાથી
તેઓ જમીન ઉપર ઢળી પડ્યાં.

આ જોઈ સંજ અને ધીરજ સંજથી આપે
વિસ્તાર પૂર્વક વિવેચન થયું “બહેન ખુદની

કુદરત ખુદની

હાય! મ્હારી બિન્દગાની જોઈ લો!
રંગદોળની નવ જવાની જોઈ લો!
સાર દુન્યાનું છે એવું તો પ્રથમ;
દિલની દુન્યાને દીવાની જોઈ લો!
દિલના ઘેને દિલથી પરદો છે કરે;
થાય છે આ ના થવાની જોઈ લો!
હું કરી રહ્યો છું એનો ઇન્તિજાર;
હર એ છે, બેઠ્ઠાની જોઈ લો!
ધિર ખૂંદે છે મને સૌ કામનાત;
એવી મ્હારી બિન્દગાની જોઈ લો!
ના જુઓ મારી ગઝલને લાઇઓ,
ચોટ એની બાવનાની જોઈ લો!
દિન-બ-દિન પડાતો જાએ છે ‘કમર’
જોઈ લો કુદરત ખુદની જોઈ લો!
‘કમર’ (કુત્યાની)

મરજીયા સતોષ માની ધીરજ રાખ. આ
દુન્યામાં દરેક અકિત માટે મૌત નિર્માણ થઈ
છે. આશ્ચર્ય વાસાઓ પણ હમેશાં જીવતાં નથી.
અહિં દરેક વસ્તુનો અંત છે. મૌતના વિચરથી
આટલો વિશ્વાસ અને રંજ શા માટે? જુઓ
રમુલુલાલ (સલ્લ)ના જીવનમાં અમારા માટે
ધણા અનુકરણ પાત્ર સદૃશ્ય છે. દરેક સંજો-
ગમાં ખુદની રજામંદી, સતોષ અને ધીરજ
એ તેમનું શિશુ છે. આપણી ફરજ છે કે
અમુદ્ય દિદાવતને આપણે સતત દ્રષ્ટિ સમક્ષ
રાખીએ.”

[અપૂર્ણ]

મૌલાના : અહુમદ અશરફ રહેરી

સવાલ:-મસ્જિદ પાસા મકાન છે. ત્યાં ખાના હોય છે અને અધવચ્ચમાં અઝાન થાય તો ખાવાનું બંધ કરીને અઝાન સાંભળવી ને તેના જવાબ આપવા કે કેમ? શરઈ હુકમ શો છે!

જવાબ:-આવી હાલતમાં જવાબ આપવો જરૂરી નથી. ખાવામાં મશગુલ રહે.

જવાબ:-એક પિતાને છ સાત બચ્ચાં છે. તેમ તેની આર્થિક સ્થિતિ સાધારણ છે તેથી પિતા એમ આહે છે કે દરેક પુત્રને પરણાવ્યા પછી પોતાની નોકરીની આવકમાંથી પોતાને ને તેની ઔરતને ખર્ચ ચલાવે. છતાં તેની નોકરી કમતી હોવાને કારણે સ્વમાનિક રીતે ઘટતી રકમ તેને પૂરી પાડે છે. આ અપાએલી ઘટતી રકમ પિતા પુત્રને ખાતે લખી શકે કે કેમ? અને ઉપાડની રકમ માઆપની હયાતીએ ગીળા વારસો તેને આવતી વારસા વહેંચણીમાંથી રાખી શકે કે કેમ? તે બાબત શરઈ હુકમ શો છે?

જવાબ:-ઉપરી પૂછેલી સ્થિતિમાં જે બાપાએ આપેલી ઘટતી રકમ જે લેનારના નામે ઉધારી હોય તો વારસા વહેંચણી વખતે વારસદારોને કાપી શકે છે અને જે મદદ રૂપી બખ્શિશ તરીકે વખતો વખત રકમ આપવામાં આવી છે, તે લઈ શકાય નહિ. પરંતુ બાપાએ રકમ આપતી વેળાજ જે વિષેનો ખુલાસો પોતાની છાકરી સમક્ષ કરી દેવો જોઈએ કે પાછળથી તકરાર ફિસાહ થાય નહિ. કારણ કે કેટલાક

માણસે ને પોતાનો ફિસાલ પિતાના રાખ્યાની દેવ હોય છે અને તે માત્ર પોતાની બચા માટેજ.

સવાલ:- જમવાનો ટાઇમ થયો છે. ખાવું તૈયાર છે એક તરફ ઝોદરની નમાઝ કે ઇશાની જમાત પકાઈ રહેવા માટે દેહશત છે. તેવે એકે શરઈ હુકમ શું છે?

જવાબ:- જે ઘણી બૂખ લાગી હોય તો પ્રથમ ખાઈ લે ફરી સાંતિથી નમાઝ પઢે. અને ખાધા વગર સાંતિ હોય તો જમાઅતમાં સામિલ થઈ જાય.

સવાલ:-માં બાપે સગળગ્યા છતાં કોઈ પુત્ર કે પુત્રી નમાઝ ન પઢે અને લશુ સીનેમા, નાટક રમતમાં રહે તો તેને માટે શરઈ હુકમ શો છે? શું તેને માઆપ કાઢી મૂકી શકે છે?

જવાબ:-એવી હાલતમાં માઆપ નાફરમાન ઔલાદને કાઢી મૂકી શકે છે.

સવાલ:-પોતાની આવક એકાદી હોવાના સમયે કોઈ મરદ ખેડકી અને પોદાકી જમાઅતના રક્ષથી એકાદી કદાચ આપે તો ઔરત રિસાઇતે મારનરે જેસે ને માવનરે તે રિસામણા માટે બાઇને સાથ આપે તો તેને એકે શરઈ હુકમ શો છે?

જવાબ:-ઔરતનો જરૂરી ખર્ચો જેમકે રહેવાનું મકાન, પહેરવાનાં કપડાં, ખાવાનું વગેરે ધણીને માથે છે. પરંતુ ધણી પોતાની હેસીયત મુજબ આપવામાં કમી કરે નહિ ઔરતને પણ જોઈએ કે પોતાના ધણીને તેની હેસીયતને તાકતથી વધુ મજબૂર કરે નહિ જમાઅતમાં એવા રૂલ નક્કી કરવા જોઈએ કે જે આમ જનતાને હારે પડે નહિ. તેમજ કોઈ રૂલ શરીઅત વિરૂધ્ધ ન હોય. એવા રૂલ મુકદ્દર કે જેથી શેકા કરવદાર થઈ જાય. ને તેમની માલ મિલકતો ગીરની મુકાઈ જાય. એની

શરીરમાં રમ આપતી નથી. અને મોટેભાગે લોકો રસમો રિવાજની પામધીને લીધેજ બરબાદ થાય છે. ઈસ્લામે તો સહેલાઈ અને સાદગીનો સગવડ આપ્યો છે. ત્યારે અમો એવી નહીં બાબતોને અમારે પોતાને લયેજ મારે અને મુશ્કેલ બનાવીએ છીએ.

સવાલ:-એક મરજીદના પેશ ઇમામ સૂરએ ફતેહાની છેલ્લી આપત વસદ દુઆલ લીનના બદલે વસદ જુઆલ લીન પડે છે તેમને કદયુ કે તમો વસદ જુઆલ લીન શા માટે પડે છે તો તેમનું કહેવું છે કે હું તો એજ અલફાજ પઢીશ તો બન્ને અલફાજમાંથી કયો અલફાજ પડવો જોઈએ અને કયો બહેતર છે.

જવાબ:-પેશ ઇમામનું કહેવું સહી છે જુઆલ પડવું બહેતર છે પણ અગર કોઈ જુઆલ તેના સહી મખરજથી ફાલના મુદાબેદ (દુઆલ) પઢશે તો પણ નમાઝ સહી થઈ જશે (ફતાવા મુદાહવાદ.)

સવાલ:-મદ્દમની ભેંસો તથા બજાદ તથા ખેતીના પાકમાંથી ખેતીના પાકમાંથી વારિસ લઈ શકે કે નહીં તેમજ જલુશી આગસી ઔરતની છે તેમાં પણ વારિસ શરીફ યઈ શકે કે કેમ?

જવાબ:-મદ્દમ જે કંઈ માલ ઊઠાયો છે ભેંસો, બજાદ, ખેતીનો પાક વગેરે તેમજ આગસી ઔરતની જલુશી જે ફાલ હવાત ઔરત પસે છે અમર તેણીને માલીક ન બનાવી દીધી હોય તો તેમાં પણ બધા વારિસોનો હક લાગુ પડશે અગર તેણીને જલુશીની માલીક બનાવી દીધી હોય તો તે જલુશી વારસામાં ગણાશે નહીં.

સવાલ:-અનેની જુમ્આ મસ્જિદમાં જુમ્આની નમાઝ માટે અમુક નમાઝીઓ પોતે આવના અગાઉ પોતાના માટે મુસદ્દો પથરની જગ્યા મુકરર કરે છે તો તેમ કરવું બાજી છે?

જવાબ:-એક જુમ્આની નમાઝ માટે જલ્દી મસ્જિદમાં આવવાની ઘણીજ ફઝીલત આવેલી છે. દરેક શબ્દમાં વર્ણન છે કે જે ગાલુસ જુમ્આની નમાઝ માટે પહેલો મસ્જિદમાં આવે છે તેને એક ઝીંટની કુરઆનીના બરાબર સવાળ ગણે છે જે બીજો આવશે તેને એક ગાવળી કુરઆનીનો સવાળ મગશે અને જે ત્રીજો આવશે તેને એક બકરીની કુરઆનીનો સવાળ મગશે તેમજ પહેલી સફમાં નમઝ પઢવાની ઘણી ફઝીલત છે પણ સવારના આવી પોતાની જગ્યા રોકી આદ્યા જવાથી મજકુર ફઝીલતનો હકદાર થશે નહીં.

સવાલ(૨):-પાંચ વખતોની નમાઝોમાં જે સુન્નનો પઢાય છે તેમાં કઈ કઈ સુન્નતોની કઝા છે અને કેટલી સુન્નતે મુઅકકદા છે?

જવાબ:-પાંચ નમાઝમાં બાર રકાત સુન્નતે મુઅકકદા છે તેને ન પઢનાર લખ્ખતને પાત છે ફજરની ફરજ પહેલાં બે રકાત, જોહરની ફરજ પહેલાં ચાર રકાત અને ફરજ બાદ બે રકાત અને ઇશ્યાની ફરજબાદ બે રકાત. તેમાંથી ફજરની સુન્નત ફજરની સાથે કઝા થાય અને જોહરનો વખત આવતાં પહેલાં ફરજની કઝા કરે તો તેની સાથે સુન્નતની કઝા પણ વાજિબ છે. ફજરની સુન્નત એકલી કઝા થાય તો સર્વોદય પછી તેની કઝા કરવી મુસ્તદબ છે, વાજિબ નથી. જોહરની સુન્નત ફરજ પહેલાં જશઅત હમી થવાથી છુટી ગયે તો ફરજ બાદ તેની કઝા કરે. બાકી સુન્નતોની કઝા નથી.

સ્ત્રીઓ માટે:—

સ્ત્રીની પરાધિનતા શાને આભારી છે?

તે દૂર કરવાના ઉપાયો.

મૂળ લેખિકા:— ગૌમુનિસા કારકી

ભાષાન્તરકાર:— અદમદ મુદમ્મદ પટેલ

અને

નૂર મુહમ્મદ દાજીદ શેખ

ધણા પુરાતન સમયમાં એટલે કે લગભગ ઐતિહાસિક યુગ પહેલાં સ્ત્રી ઘર અને ઘરુદ્ગમની રક્ષીધણી તરીકે એળખાતી હતી અને પુરુષો તેમને આધિન હતા. ત્યાર પછી એવેણ યુગ આવ્યો, કે અને સ્ત્રી પુરુષને આધિન બની ગઈ. એમ કેમ થયું? એનું મૂળ કારણ શું હતું? ઇતિહાસકારો અને આતરરાષ્ટ્રીય પ્રવાહોના નિષ્ણાતેલુ માનવું છે કે વ્યવસ્થામાં પરિવર્તન આવ્યું, જેને કારણે પુરુષોએ કપાવવાનું સ્ત્રી-કાર્ય અને સ્ત્રીઓ ધરમા રહેવા લાગી. અસમાનતાનો પાયો અદિતીય નાંખાયો.

Social Wealth સામાજિક દૌલત પૈદા કરવામાં સ્ત્રીએ જ્યાં લગી ભાગ ભજવ્યો ત્યાં લગી તેને પુરુષો જેટલાજ અધિકારો હતા.

એમાંથી ધીરે ધીરે સ્ત્રીઓને દૂર કરવામાં આવી ને સ્ત્રીઓએ કામ કરવાનું મુશ્કેલી દીધું. એનો અર્થ એમ તો નથીજ કે સ્ત્રીઓએ ધરમાં જ કામ કરવાનું મુશ્કેલી દીધું. એમ કહે, કે ધરમાં એને વધુ કામ કરવું પડતું હતું. પણ આ કામનો સામાજિકના ઉત્પાદન દૌલતમાં યતો ન હતો. એ પરિવર્તન થયા પહેલાં સ્ત્રી પુરુષો એકબીજાના સહકારના સમન્વયથીજ સામાજિક દૌલત પૈદા કરતા હતા. જે સ્ત્રીઓ કામ કરવાનું માંડી વાળે, તો પુરુષો એકલા હાથે કશું પણ કરી શકતા ન હતા.

કામં યંબી અને વણસી જવું. પણ આ પરિવર્તન પછી પુરુષોને સ્ત્રીઓના સહકારની કંઈ આવરણતાજ ન રહી. આ મદાન કાન્તિ ભર્વા પરિવર્તનને કારણે સ્ત્રીનું સામાજિક સ્થાન નજ થયું તે તેને પુરુષને આધિન થવું પડ્યું. દુઃખમાં એટલુંજ કે આર્થિક દ્રષ્ટિએ સ્ત્રીને પુરુષનો આશ્રય લેવો પડ્યો.

માનવં સમાજમાં સર્વથી પ્રથમ ઐતિહાસિક પીડિત અને મજબૂર જો કાઈ હેતુ તો તે માત્ર સ્ત્રીજ છે. પુરુષો ધીરે ધીરે સ્ત્રીને ભોગવિલાસ અને આનંદ પ્રમેદનું સાધન બનાવ્યું.

આર્થિક યુલામી એજ તમામ યુલામી-ઓની જડ છે સ્ત્રી જ્યાં લગી પોતાની આર્થિક શૃંખાથી દૂર ન કરે ત્યાં લગી તે આગા અર્થોનાં સ્વતંત્ર ચક્રજ શકની નથી. એ ત્યારેજ બની શકે છે કે જ્યારે સ્ત્રી પગ સામાજિક દૌલત પૈદા કરવામાં પુરુષો જેટલોજ ભાગ ભજવે.

સ્ત્રી ધરમાં ગમે એટલો પરિત્રમ કરે તોય તેનું મૂલ્યાંકન કશુંજ નથી.

સામાજિક દૌલત ધરમાં પૈદા થતી નથી. એ તો કારખાનાએ, મિશ્રો, વિશાળ પાયા પર થતી બેતી, રકૂલો, કોલેજો અને સરકારી

એમ. એમ. પી. રાંદેર.

હાઈસ્કૂલનું મેટ્રિકનું રિજલ્ટ.
કલાસમાં વિદ્યાર્થીઓ. મુરિલમ ૨૩ + હિન્દુ
૧૭ = ૪૦ બધાઓને ફોર્મ અપાયા હતાં.
પસાર થયલા વિદ્યાર્થીઓ. મુરિલમ ૧૦
+ હિન્દુ ૬ = ૧૬. પરિણામ ૪૦ ટકા.

ચુરત સેન્ટરનું પરિણામ ૩૯. ૨ ટકા
હોસ્ટેલ સંખ્યા. જીન ૧૯૪૬થી શરૂ
કાના વર્ષમાં.

પૂરી ફી ભરનારા	૪
મધ્યમ ફી ભરનારા	૪૫

ઝાકિસોમાંજ પેદા થાય છે.

સામાજિક કૌશલ પેદા કરવાના દરેક દરેક
પુત્રોના હારોત્રીઓ માટે ઉધાડાં રાખવામાન આવે
તાં લગી સાચા અર્થોની સ્થાપિતતા પ્રાપ્ત કરી
શકતી નથી. ખિલો કારખાનાઓ અને સરકારી
ઝાકિસોમાં ગાને સ્ત્રીઓ હેખાય છે, એ વાત
મરી, પણ હજી એમાં બે ખામીઓ છે. હજી
ફગન તેમના માટે સમાજ અને રાજકારણના
પદમાં કોનો તો ખૂદવાંજ નથી ને યોડા ધણા
પુત્રો તેમના માટે ઉધાડા રાખવામાં આવ્યા
કે એથી હજી લગી આર્થિક દ્રષ્ટિએ સ્ત્રી
પ્રધુર્ણ પ્રણે સ્થાપિત શકતાજ નથી.

અન્યેય ધણા ખરા હેરામાં સ્ત્રીઓ જન્મ,
મેન્ટરેટ્ટ, પોલિસ ઝાકિસર અથવા કમાન્ડર
તરતજ ખતી શકતી.

સ્ત્રીઓને લેહીના વેપારથી પાછી વાળ-
વાનો એક માત્ર ઉપાય એજ છે, કે તેમને
સમાજના પ્રત્યે આખરૂદાર ધધાના હારો
ઉધાડો દેતાં બેઠએ શિક્ષણ, સંસ્કાર અને
પ્રગતિ માટે સ્ત્રીઓને પુરો નેટલીજ તકો
આપવી હશે એમ કરવામાં આવશે તોજ
સ્ત્રીઓ સાચા અર્થોનાં સ્થાપક ખતી શકશે.

ઝકાત [માફી]	૧૨
" [અરધી માફી]	૪
ફોરેઇન કલાસ	૬
પૂરી ફી ભરનાર	૫
મધ્યમ ફી ભરનાર	૧

૭૧

હોસ્ટેલમાં જાતવારી સંખ્યા.

મુન્ની વહોરા	૩૭
સૈયદ	૨
મસેક	૧૨
પદાણુ	૫
શેખ	૫
ખીજી કૌમ [મુરિલમો]	૧૧

૭૧

હોસ્ટેલમાં [જીન ૧૯૪૭]ની સંખ્યા.

ગયા વર્ષના વિદ્યાર્થીઓ	૫૦
નવા દાખલ	૩૫
ફોરેઇન કલાસ	૩

૮૮

મધ્યમ ફી ભરનારની ખોટ હિસાબ
મળતી મદદમાંથી ઉમેરાય છે. મકાનોમાં વધુ
સમજક ન હોવાથી ૨૦ અરજીઓ નામ જૂર
યર્ષ હતી.

ગત વર્ષમાં ૪૧ વિદ્યાર્થીઓ ઝકાત
ફડમાંથી પોપાયા હતા. આ વર્ષે તેમને
નિભાવવાના હોવાથી ઝકાત-માફી માટે
આવેલી ૫૦ અરજીઓ નામ જૂર કરવી પડી
છે. કૌમના ધાનકો ઇદમ માટે તરસતા વિદ્યાર્થીઓ
માટે ધણું કરી શકે છે. રમજાન માસ
કરીજ છે. આદા છે કે તેઓ કંઈ કરીનેજ
રહેશે.

સ્ત્રીની પરોધિનતા શાને આભારી છે?

તે દૂર કરવાના ઉપાયો.

મૂળ લેખિકા:— ગૌમુનિસા શર્મા

ભાષાન્તરકાર:— અહમદ મુહમ્મદ પટેલ
અને

૧૨ મુદ્રક ઘણેદ સેખ

ધણા પુરાતન સમયમાં એટલે કે ભગભગ ઐતિહાસિક યુગ પહેલાં સ્ત્રી ઘર અને કુટુંબની રક્ષીપણી તરીકે ઓળખાતી હતી અને પુરુષો તેમને આધિન હતા. ત્યાર પછી એવેલ યુગ આવ્યો, કે અતે સ્ત્રી પુરુષને આધિન બની ગઈ. એમ કેમ થયું? એનું મૂળ કારણ શું હતું? ઇતિહાસકારો અને આંતરરાષ્ટ્રીય પ્રવાહીના નિષ્ણતાણુ માનવું છે કે વ્યવસ્થામાં પરિવર્તન આવ્યું, જેને કારણે પુરુષોએ કાળાવવાનું સ્વીકાર્યું અને સ્ત્રીઓ ઘરમાં રહેવા લાગી. અસમાનતાનો પાયો અદિતીજ નાંખાયો.

Social Wealth સામાજિક દૌલત પૈદા કરવામાં સ્ત્રીએ જ્યાં લગી ભાગ ભજવ્યો ત્યાં લગી તેને પુરુષો જેટલાજ અધિકારો હતા.

એમાંથી ધીરે ધીરે સ્ત્રીઓને દૂર કરવામાં આવી ને સ્ત્રીઓએ કામ કરવાનું મૂકી દીધું. એનો અર્થ એમ તો નથીજ કે સ્ત્રીઓએ ઘરમાં કામ કરવાનું મૂકી દીધું. એમ કહો, કે ઘરમાં એને વધુ કામ કરવું પડતું હતું. પણ આ કામનો સામાજિકતા ઉત્પાદન દૌલતમાં યોગ ન હતો. એ પરિવર્તન યથા પહેલાં સ્ત્રી પુરુષો એકબીજાના સહકારના સમન્વયથીજ સામાજિક દૌલત પૈદા કરતા હતા. જો સ્ત્રીઓ કામ કરવાનું માંડી વાળે, તો પુરુષો એકલા હાથે કશું પણ કરી શકતા ન હતા.

કામ થતી અને વચસી જતું પણ આ પરિવર્તન યાદી પુરુષોને સ્ત્રીઓના સહકારની કંઈ આવશ્યકતાજ ન રહી. આ ગદાન કાન્તિ ભર્વા પરિવર્તનને કારણે સ્ત્રીનું સામાજિક સ્થાન નજ થયું ને તેને પુરુષને આધિન થવું પડ્યું. દૂંઠમાં એટલુંજ કે આર્થિક દ્રષ્ટિએ સ્ત્રીને પુરુષનો આશ્રય લેવો પડ્યો.

માનવ સામાજ્યમાં સર્વેથી પ્રથમ ઐતિહાસિક પીડિત અને ખજૂલ જો કોઈ હોય તો તે માત્ર સ્ત્રીજ છે. પુરુષો ધીરે ધીરે સ્ત્રીને ભોગવિલાસ અને આનંદ પ્રમેદનું સાધન બનાવ્યું.

આર્થિક શુલામી એજ તમામ શુલામી-એની જગ છે સ્ત્રી જ્યાં લગી પોતાની આર્થિક શુલામી દૂર ન કરે ત્યાં લગી તે સાચા અર્થોમાં સ્વતંત્ર થઈ શકતી નથી. એ ત્યારેજ જતી શકે છે કે જ્યારે સ્ત્રી પણ સામાજિક દૌલત પૈદા કરવામાં પુરુષો જેટલોજ ભાગ ભજવે.

સ્ત્રી ઘરમાં ગમે એટલો પાંત્રમ કરે તોય તેનું મૂલ્યાંકન કશુંજ નથી.

સામાજિક દૌલત ઘરમાં પૈદા થતી નથી. એ તો કારખાનાઓ, મિલો, વિશાળ પાપા પર થતી ખેતી, રૂઝે, કોલેજો અને સરકારી

એમ. એમ. પી. રાંદેર.

હાઈસ્કૂલનું મેટ્રિકનું રિઝલ્ટ.

કલાસમાં વિદ્યાર્થીઓ. મુસ્લિમ ૨૩ + હિન્દુ

૧૭ = ૪૦ બધાઓને ફોર્મ અપાયા હતા.

પસાર થયેલા વિદ્યાર્થીઓ. મુસ્લિમ ૧૦

+ હિન્દુ ૬ = ૧૬. પરિણામ ૪૦ ટકા.

સુરત સેન્ટરનું પરિણામ ૩૬. ૨ ટકા

હોસ્ટેલ સંખ્યા. જીવન ૧૯૪૬થી શરૂ થતા વર્ષમાં.

પૂરી ફી ભરનારા ૪

મધ્યમ ફી ભરનારા ૪૫

ઓફિસમાંજ પૈદા થાય છે.

સામાજિક દૈનિક પૈદા કરવાના દરેક દરેક ક્ષેત્રોના ઠારો સ્ત્રીઓ માટે ઉપાડા રાખવામાં આવે ત્યાં લગી સાચા અર્થોની સ્વાધિનતા પ્રાપ્ત કરી શકતી નથી. મિલો કારખાનાઓ અને સરકારી ઓફિસોમાં આવે સ્ત્રીઓ દેખાય છે, એ વાત ખરી, પણ હજી એમાં બે ખામીઓ છે. હજી તબીબો તેમના માટે સમાજ અને રાજકારણના સઘર્ષો ક્ષેત્રો તો ખૂબમાંજ નથી જે થોડા ધણા મેનો તેમના માટે ઉપાડા રાખવામાં આવ્યા છે એથી હજી લગી આર્થિક દ્રષ્ટિએ સ્ત્રી સંપૂર્ણ ખોટી સ્વાધિન શક્તિજ નથી.

અમરેલી ખાતે અસર દેશમાં સ્ત્રીઓ જન્મ, મેન્ટરેટ, પોલિસ ઓફિસર અથવા કમાન્ડર તરતજ બની શકતી.

સ્ત્રીઓને લેલીના વેપારથી પાછી વાળવાનો એક માત્ર ઉપાય એજ છે. કે તેમને સમાજના પ્રત્યેક આખરૂદ્ધાર ધધાના દારો ઉપાડા દેતાં જોઈએ શિક્ષણ, સંસ્કાર અને પ્રગતિ માટે સ્ત્રીઓને પુરો નેટલીજ તક આપવી ઘટે એમ કરવામાં આવશે તોજ સ્ત્રીઓ સાચા અર્થોમાં સ્વાસ્થ્ય બની શકશે.

અકાત [માફી] ૧૨

" [અરધી માફી] ૪

ફોરેઇન કલાસ ૬

પૂરી ફી ભરનારા ૫

મધ્યમ ફી ભરનારા ૧

૭૧

હોસ્ટેલમાં બાતવારી સંખ્યા.

સન્ની વહોરા ૩૭

સેવક ૨

મલેક ૧૨

પદાધી ૫

શેખ ૫

બીજી કોમ [મુસ્લિમો] ૧૧

૭૧

હોસ્ટેલમાં જીવન ૧૯૪૭ની સંખ્યા.

મધ્ય વર્ષના વિદ્યાર્થીઓ ૫૦

નવા દાખલ ૩૫

ફોરેઇન કલાસ ૩

૮૮

મધ્યમ ફી ભરનારની ખોટ લિસ્ટમાં મળતી ગદ્દમાંથી ઉમેરાય છે. મકાનોમાં વધુ સરવર ન હોવાથી ૨૦ અરજીઓ નામંજૂર થઈ હતી.

ગત વર્ષમાં ૪૧ વિદ્યાર્થીઓ અકાત ૬૩માંથી પોલાયા હતા. આ વર્ષે તેમને નિભાવવાના હોવાથી અકાત-માફી માટે આવેલી ૫૦ અરજીઓ નામંજૂર કરવી પડી છે. કોમના ધનિકો હદમ માટે તરસતા વિદ્યાર્થીઓ માટે ઘણું કરી શકે છે. રમઝાન માસ કરીજ છે. આશા છે કે તેઓ કંઈ કરીનેજ રહેશે.

કુન્યા શું છે?

અનુ:-“વફા” ધોરાજી.

અરસાહે પૂછ્યું:-“કુન્યા શું છે?”

જવાબ મળ્યો.

કરિશ્તાઓ:-તારી કુદરતનો અજબ નમૂનો છે.

શૈતાન:-કંછવા, કંકાસ, અદંકાર, ઈર્ષા અને અદેખાઈનું ઘર.

શૈખ:-મુસાફરખાનું.

વકતા:-ખીજ કુન્યાની બેતી.

રાજકારી:-કુન્યા એટલે સામગ્રી.

રાશી:-બેદિશતનો પૈસો.

મરીજ:-પાતનાઓનું મયક.

અમીર:-કુન્યા પણ એક સ્વર્ગજ છેને.

કવિ:-એક દહીં બરી કયા કે જેના સર્જન

પ્રસયથી આપણે અંજલિ છીએ.

દિવ્યકુ:-એક કોવડો કે જેનો ખ્યાલ

મગજમાં લાવવું.

ખીમાર:-શિક્ષાનું સ્થાન.

જીભી:-કેશિયો કરવાનું સ્થાન.

શિક્ષક:-ખુદાઈ નિશાળ.

વકીલ:-પરસ્પરની બેચેતાયુ.

આસક:-ઉદ્ધતનું ખીલું નામ કુન્યા.

પછી

અરસાહે...હજી.

“વમલ હવાતુ કુન્યા ઇલલ લઇવુવ વ લહુ”

કુન્યા એક બેલ તમાશો છે.

કલદારથી બનતું નથી.

જીવવાનું પણ મુખે જીવનારથી બનતું નથી; હકનું રક્ષણ આજ ખુદ હકદારથી બનતું નથી. માનવી! કોં માનવી-સંહારમાં આનંદ લે; તારું દિલ લગિલત હજી સેહારથી બનતું નથી? કાંઈના હક જુટવા ઇન્સા ન કરતું દિલ મઢી; જે નથી તકદીરમાં કલદારથી બનતું નથી. આ જીવનને જંગ માની વીરતાથી બેલ તું; જીત બેળવવાનું કેં દરનારથી બનતું નથી. હો તમન્ના દોસ્તીની તો તેમની ધમકી ન દો; દોસ્તીનું કાર્ય કેંઈ તલવારથી બનતું નથી. નાવ કરેની પાર હો તો ખુદ બની જા નાખુદ; કેં સહારે અન્યના તરનારથી બનતું નથી. કોં કરો હર વાતમાં, હર કામમાં લાચાર છું; કાગ કોં જીવનમઢી લાચારથી બનતું નથી. સોની સાથે પ્યારથી “મુકબિલ” રહેજે વિષમાં; જે બને છે પ્યારથી તે પ્યારથી બનતું નથી; “મુકબિલ” કુરેશી.

દારૂસ ઉલુમ મદ્રેસા

અશરફિયા અરમીયા રાંદેર.

વાર્ષિક ઈનામી જલ્સો

રવિવાર { ૯મી શાબાન ૧૩૧૬ હિમરી
તારીખ:- { ૨૯મી જુન ૧૯૪૭ ઇસવી

સમય:- સવારના ૩૦ ૮-૦ (મુ. ટી.)

વકતાઓ:- { (૧) લખનોવાલા રહસિલ વાઘમીન
{ ૬૦ મીઠો અબ્દુરરહમાન સાહેબ.
, (૨) મુબિનિયે ઇસ્લામ ૬૦ મીઠો.
અબ્દુરરહમાન સાહેબ.

સર્વે ઇશમ-દોસ્તોને, સમયસર પધારવા વિનંતી છે.

અહમદ અશરફ

મુહતમિમ મદ્રેસા

એક અધુરી કહાણી

મૌત

અનુ:-એ. "મંજુશુર" (વંચલવી)

ગ્લાસમાં ઝેર રડીને મેં તેને મારી સામેના મેજ ઉપર મૂકી દીધું. —મકાનમાં ચારે તરફ સન્નાટો છવાઈ ગયો—બહાર ઝીણો ઝીણો વરસાદ વરસી રહ્યો હતો—મેં એક નોવેલ ઉપાડી પડેલું પાનું ફેરવ્યું. પરંતુ મારી નજર સ્થિર થઈ ગઈ—દિમાગમાં બયંકર વિચારો આવવા લાગ્યા. એકાએક ધરમાં એક સુરીસો આવજાન ગુણી ઊઠ્યો—“મૌત” હું બખડ્યો. “તમે ખુબલિલ છો?” ફરી એક આવજાન આવ્યો. મેં એવો આવજાન આજ દીન સુધી કદી સાંભળ્યો ન? હતો. કદાચ મને માફ દિલ હશે ત્યુ હવું એવું મને ભાસ્યું. પરંતુ ફરી આવજાન આવ્યો. “તમે મૌતનું નામ જરૂર સાંભળ્યું છે—પરંતુ એની શીકમ જોઈ મયાં એટલે ડરો છો ના”

મેં ચેતરફ આંખો ફાડીને જોયું પરંતુ મને કંઈ ન જણાયું. “આ બધો બકવાટ છે? —કાણે છે તું? સામે શા માટે નથી આવતી???” માફ આપું શરીર કંપતાં લાગ્યું મેં ધીરથી ગ્લાસ તરફ દાઢ લખાવ્યો—ગ્લાસને ઉંચકવા માટે—અને ચોંકા ઊઠ્યો—ગ્લાસમાં એક સુંદર લક્ષના આકર્ષક દાઢ્ય ફરી રહી હતી. “કેમ? ડરી ગયા?...હું તમારી સામે છું—તે કાંઈ કહેવું છે કહે?”

“તું કાણ છે?” કંપતા કંપતા મેં પૂછ્યું હું?...હા...હા...હા...હું તમની સંગીની છું...તમારી દિવસ...મૂલી ગયા એટલી વારમાં?” તેણે ધૂરડીને જવાબ આપ્યો. એના દિવસ હોઠો ઉપર સુંદર દાઢ્ય છવાઈ ગયું—શાયદ હું એન ચૂમી શકતો!! મેં જોયું—એના મોટી મોટી આંખોમાં એક પછી એક વીળળીઓ વહી રહી હતી.—વળ ખાધેલી તેની સોનેરી ઝુલ્ફો તેની પેશાની ઉપર લટકી રહી હતી. જાણે સમસ્ત જગતની નાગણીઓ મને ડંખવા માટે તેણીના માથા ઉપર આવી મઘ ન હોય!

“મારી તરફ શું તાકી રહ્યા છો?” તેણીએ

પૂછ્યું “એજ કે તું બહુજ સુંદર છે!!!”

“તો શું હું પસંદ આવી ગયું?” તેણી બોલી. “ફક્ત પસંદ નહિ—ફક્ત દિલમાં પણ સમાઈ ગઈ છે!!!” “શુક્રિયા!”...હસી—તેણીના દાઢ્યે મારા દિલનું સર્વસ્વ છીનવી લીધું—હું ધીરે ધીરે તેની તરફ વધ્યો...તેણીને મારા સીના સાથે બેઠવા માટે—“આટલી જલદી નહિ! તેણી બોલી—હવે તો ધરકની ચરચાત છે...જરા ધીરજથી કામ લો.”—“તો પછી તું ક્યારે મળીશ?” મેં તેણીને રોકીને પૂછ્યું—

“યાદ કરવાની સાથે જલદી આવી જઈશ.”
“એ જૂમતી નહિ” તેણી ક્યાંક જઈ રહી હતી.—હું તેણીના નાજુક હોઠોને તાકી રહ્યો હતો... દીવાનાની માફક...

“તાફે શુભ નામ?” મેં પૂછ્યું.—તેણીએ હસીને કહ્યું “નામ પૂછીને શું કરશો? પસ્તાવો થશે!” “હવે તો રહેવા માટે પછી રહ્યો છું!” “ઠીક”—તેણી હસી “ધ્યો સાંભળો.”—એકાએક ગ્લાસમાં સચ્ચસણાટ થયો અને ઝેર છલકીને બહાર નીકળી ગયું—તેણી ગેબ મઘ મઘ—એની જગ્યાએ મને ફરી મૌત યાદ આપ્યું.—“મૌત” હું બખડ્યો—

“હા મૌત—હું મૌત છું—તે બદકિસ્મત—જેને દુન્યાવાળાઓ દિકારતની નજરે આજ દીન સુધી જોતા આવ્યા છે—ધ્યો હું તમારી સામે છું—તમે પણ સારી રીતે જોઈ ધ્યો—અરે દિલમાં આવે તેમ કરી નાંખો” એકાએક આવજાન બંધ થયો. “મૌત! અગર તું ખરેખર આટલી સુંદર છે—તો હું તારી સાથે હમણાંજ આવવાને તૈયાર છું...દુન્યાની કિંમતીમા કિંમતી વસ્તુ તારી ઉપર કુરબાન કરી શકું છું...મારે તારાથી ઘણી વાતો કરવાની છે—આવ! જલદી ફરી આવ!...આવ... ફક્ત એકજ વખત તારા સુંદર મુખના દર્શન દેવા માટે—દિવસો બનીને—નહિ તો અન્ય બનીને જાણી ના!!! હું ચીલસોતોજ રહ્યો.

આ બનાવને જુગરતા પુરા ત્રીસ વરસ થઈ ગયા છે. હું ખુટી થઈ ગયો છું—માથા તથા ફાંદીના સર્વે વાળ સફેદ થઈ ગયા છે. તે હસીનાની ઇંતેજાર કરતાં કરતાં આંખો શાકી મઘ છે. પણ તે પોતાના વાંચકા મુજબ ફરી આવી નથી. કદાચ એ મને જુલો મઘ છે.”

સુરતી સુન્ની વહોરાઓ અંધકારમાંથી ક્યારે

બહાર આવશે ?

લખનાર “આદિત્ય દીપ”

સુરતી સુન્ની વહોરાઓને નામે ઓળખાતી એક નાની કોમ જેની વસ્તી લગભગ ૩૫-૪૦ હજારની છે અને તર્મીદા નદીના દક્ષિણ કિનારાથી સુરત શહેરની અંતિમ દક્ષિણ દર (જેમાં રાજપીપળા-વડોદરા-સચીન રોડોનો સમાવેશ થાય છે)માં વસે છે એ કોમ અરબ સાદસીક વેપારીઓનાં નસલમાંથી છે એમ ઇતિહાસ પરથી સાબિત થાય છે. સાદસ અને વહોપારી કુનેદ વંશવારમાંનાં મળેલાં હોઈ કોમનાં એક નાનાં જથ્થાએ વેપાર અર્થે હિન્દુસ્તાન અને પરદેશના ખૂણે ખૂણા-આફ્રિકા-આઝર્બાઈજાન-મોરોક્કો-બર્મા-જાવા-મલાયા રિ. વિ. દેશોમાં પ્રસરી જઈ પ્રગણીકતા અને વેપારી નીતિથી સુરતી સુન્ની વહોરા કોમની પ્રતિષ્ઠા અને શાખ જમાવી છે. ખુદાપાકનાં ફત્વો-કરમથી પરદેશમાં વસ્તા ગૃહસ્થોની માલી દાલત પણ સારી છે પરંતુ એવા ગૃહસ્થો કોમનો ફક્ત એ આતી ભાગ છે. જ્યારે ૧૪ આતી ભાગ સુરત અને તેની આસપાસના ૧૩૦-૧૪૦ ગામોમાં સ્થાયી રહી ખેતી ઉપર નિર્બીક કરી રહ્યો છે એમની માલી દાલત કાબીલે રહ્યો છે. કોમમાં કંગાલિયત અને મુશ્કેલીની કોષ દર નથી- જો કોમને હજારવાના ઉપાયો સમયસર લેવામાં નહિ આવે તો કોમની દાલત દિનપ્રતિદિન ખદતર થતી જશે અને ખુદા ન કરે કંગાલિયત અને મુશ્કેલી એક દિન એની દરતી જોખમમાં મૂકશે.

કોમની દાલત ખદલવા માટે કાં તો તેને વેપારના માર્ગે કૂચ આદરવી જોઈએ કાં તો તાલીમ કાંસિલ કરી પ્રગતી સાધવી જોઈએ. વેપારમાં તેમના માટે પરદેશનાં ખાસાઓ પર-

મીટિંગે બંધ કરી દીધા છે. ફક્ત એક જ ઉપાય કોમને પડતી દશામાંથી હજારવાનો બાકી છે, ને તે છે તાલીમ જેના વગર વેપારી આંખે અધાર છે કોમની આજની તાલીમી દાલતને બેરોગીથી તપાસીશું તો બેબસ થઈને અફસોસ મદ અફસોસની આહો કોમનાં ગમે તેવા સખત દિલનાં ઈન્સાનનાં હૃદયમાંથી નીકળ્યા સિવાય રહેશે નહિ.

દીની તાલીમ

કોમની દીની તાલીમ નહિ જેવી છે અમુક અપવિદો સિવાય આપણાં મદેસાઓ જે લગભગ ગમે ગામ છે અને જેની પાછળ દર વર્ષે લખજૂટ અર્થ થઈ રહ્યો છે તેનો જોખમો તેવો ફાયદો નથી તેમની પદાધ અને પરીક્ષા એક જ ધોરણ સદ નથી. આખી કોમમાંથી આજે લગભગ ૮૦ મૌલવીઓ મળી શકે. મદેસા પાછળ જે શાહી ખર્ચાઓ થઈ રહ્યા છે તેનો નતીજો આ છે. મદેસાના નિઝામ વ્યવસ્થિત થયે બાકાઈદા અને એક જ ધોરણે લાવવાથી અગત્યતા જેમ જલદી અમલમાં આવે તેમ કોમને ફાયદો થઈ શકે.

હુન્ફવી તાલીમ.

હુન્ફવી કળવણીના સોડમાં તો વહોરા કોમનું કોષ સ્થાનજ નથી. ૩૫-૪૦ હજારની વસ્તીમાંથી લગભગ ૩૫ એકલુઓ, ૧૫૦ મેટ્રીક્યુલેટની સંખ્યા એ કોમ માટે શરમજનક છે. આવી અફસોસજનક દાલતનું કારણ કોમની આર્થિક કંગાલીયત અને મુશ્કેલી છે આજની પંચમી તાલીમ બેદર ખર્ચાળ અને મોગી છે તેમાં જેઓ માલી દાલતથી કળવણીના ખર્ચને

પુગી શકે તેવાઓના નખીરાઓને તાલીમનો શોખ નથી. યા કહો કે ઠગ્ગા નથી. સાધારણ અભ્યાસ કર્યા પછી પોતાના આપીકા ધંધામાં અંપલાવી મૂકે છે. જ્યારે કૌમના મોટા વર્ગના વિદ્યાર્થીઓ જેઓ આશાર્પક હોય, કુસ્પાર હોય, અભ્યાસમાં ખત કાળજી રાખતા હોય, અને પુરેપુરી ધગસ ધરાવતા હોય છતાં પોતાની ગાત્રી હાલત આજની મોંઘી અને ખર્ચાળ તાલીમને પહોંચી ન શકવાથી તેમને સદાપતાનું કોષ સાધન ન મળવાથી કમને અને સાચારીએ અભ્યાસ અધ્યવચ્ચે પડતો મૂકવાની ફરજ પડે છે અને કૌમના એ ચમકતા સિતારાઓને અંધકારમાં પોતાનું જીવન વ્યતીત કરવાની ફરજ પડે છે અને પડશે. કૌમ હજી પણ પોતાના ગફલતીના નતીને ઉપર અફસોસ અને પસ્તાવો કરી એકર અને અને પોતાની આવતી કાલને ઉજવળ બનાવવા કમર કસે.

આ કુખદ ખીના આજ વર્ગોથી કૌમનું હીત જેમનાં હૈયે હોય તેવી આગેવાન વ્યક્તિઓ જેઓ અલજીતના કારણે કૌમની પડતી દશા નીહાળી નહયા છે તેમને મુંઝવી રહી છે. અનેકવાર ચેરિંગે કષ્ટક વિચારણાં અને મસ્તિગ થયા હશે છૂટા છવાયા પ્રયત્નો પણ એનાં ઉકેલના થયા હશે પરંતુ જ્યાં સુધી આ કાર્ય આખી કૌમ સમુદાય રીતે ઉપાડે નહિ અને વ્યવસ્થિત પદ્ધતિસર કાર્યક્રમ તૈયાર કરે નહિ ત્યાં સુધી શુભ પરિણામ આવવું શક્ય નથી.

સંસ્થાની જરૂરેત.

કૌમની આર્થિક અને તાલીમી હાલત જોયા પછી ભાગ્યેજ એ કહેવાની જરૂર રહે કે કૌમને પ્રગતીના માગે આગળ લઇ જવાના ઉચ્ચ ખ્યાલાતો અને નેકમકસદને પૂર્ણ કરવા વ્યક્તિ ગત પ્રયાસો ફેદી સફળ થઇ શકશે નહિ.

પરંતુ એ સમુદાય રીતે કાર્ય ઉપાડવામાં આવે તોજ કાર્ય પરિણામ લાવી શકાય. આ માટે અમુક વ્યક્તિઓની નહિ, આખી કૌમની તાલીમી સરચા હોવી જરૂરી છે. તા. ૨-૪-૪૭ ના રોજ કોસ્ટા મુકામે મળ મળેલ અદ્યાપના આશર હેઠળ અધિધીસરની એક સભા કૌમનાં નિશ્વાસ અને મોખાદાર ગૃહસ્થોના વિચારોની આપણે કરવા મળી હતી અને જેમાં ખુલ્લા મને અને ખાસિત દિવે ચર્ચાઓ અને મસ્તિગ થયા. અંતે “ધીસુરતી સુનીવહોરા એન્ડુકેશન સોસાયટી” નામની સંસ્થા સ્થાપવાનો નિર્ણય એક મતે કરવામાં આવ્યો. કૌમના પરિવર્તનનાં શુભ ચિન્હ રૂપ છે કૌમના અદના આલા-ગરીબ તવંગર ભણેલા અભણ દરેક દરેક આ સંસ્થાને વધાવી લઇ સાથ અને સહકાર અર્પણ કરવો જોઇએ.

સંસ્થાના ઉદ્દેશ તથા હેતુઓ.

કૌમની આર્થિક સામાજિક ઔદ્યોગિક અને રાજકિય ઉત્તતી અને પ્રગતીનું મુખ્ય સાધન કેળવણી છે. ખીજી કૌમના મુકાબલામાં દરેક ક્ષેત્રમાં કૌમનું પગલ પછું કેળવણીનાં અભાવે છે. એ સ્વયં જીના કોઈથી નકારી શકાય તેમ નથી. સરચાનો મૂળ ઉદ્દેશ કેળવણી દ્વારા કૌમની સેવા કરવાનો છે અને તે અંગે.

(૧) એજન્ડા સ્થળેએ કોલેજે, હાઈસ્કૂલે, આધ્યાત્મિક, પ્રાયમીક, કિન્ડર ગાર્ટન શાળાઓ, મદેસાઓ, મોડર્ન હાઉસો માથે લેવા જોડાણ કરવા, નિભાવવા, દેખરેખ તથા લાવવા અથવા મદદ કરવા.

(૨) વેપારી, ઔદ્યોગિક, માનસિક, મજદૂખી, સારીરિક વિ. કેળવણી આપવી અને તે માટે જરૂરી સંસ્થાઓ સ્થાપવી માથે લેવી, જોડાણ કરવી, નિભાવવી, દેખરેખ તથા લાવવી, અપાવવા મદદ આપવી.

(૩) લામક અને હાજતમદ વિદ્યાર્થીઓને દીની તથા દુન્યવી તાલીમ પુસ્તકો અને તાલીમને લગતા જરૂરી સાધનો પુરાં પાડવા.

(૪) ખીજી સુરતી મુન્તી વહોરા કીમની સંસ્થાઓ તથા ખાતાઓ જેઓ સંસ્થાના ઉદ્દેશ અને હેતુઓ મુજબ કામ કરતી હોય તેને શરતી અથવા બિન શરતી મદદ આપવી. આ છે ટૂંકમાં સંસ્થાનું કાર્ય ક્ષેત્ર સોસાયટી એ કીમની તાલીમી વિશામાં રચનાત્મક કાર્ય કરવા ઉચ્ચ પ્રવાલ અને નેક નીયતથી કામ ઉપાડ્યું છે એને વધાવી લઈ કીમના દરેક દરેક માણસે પોતાની હૈસીયત મુજબ મદદ અને સહકાર આપવો જોઈએ. જો પ્રત્યેકમાં આ ભાવના પૈદા થાય તો સરથા નિઃસંદેહ સફળ થઈ શકશે એમાં નાના મોટા સર્વેનું હિત એક સરખું છે.

કીમ દર વરસે લિજલાદ, ઝકાત અને ફાળાઓમાં લાખો રૂપિયા આપી રહી છે પરંતુ ખુદ ઉનતી કાળે કોઈ વ્યવસ્થા કામ ડ્યું નથી. કે વિચાર્યું નથી ખુદ કીમનાજ લાખો રૂપિયાથી ખીમઓને ફૂલ અને ફાવદો પહોંચે છે પણ

કીમને તેનો લાભ મળ્યો નથી. એ વ્યક્તિઓની બીના છે.

ખૈરાત-ઝકાત વિ-નીને નાણાં મમે ત્યાં આપી દેવાથી આપનારની ફરજ અદા થતી નથી. નાણાંની મદદ કેટલીક વાર જે નેક નિયત અને હમદર્દીના ઉચ્ચ મક્સદથી આપનામાં આવે છે તે સામે વાળાને ફાયદાકારક સાબિત થવાના બદલે તુકસાનકારક પુરવાર થાય છે. જન સેવા કાર્યના અર્થાત્તા નાણાંનો પુરો લાભ મેળવવા નાણાં ઉપરાંત ખૈરાતોનો અસલ મક્સદ તેની અસપાકાતક વહેંચણી પર હોવી જોઈએ જેથી હાજતમદો હમેશા માંગણીયાં ન રહેતો સમય આવે પોતાના પગ ઉપર ઉભા રહી શકે, કીમનું આર્થિક, ઔદ્યોગિક સામાજિક-અને રાજકિય ધોરણ ઉચ્ચ લાવવા માટે કીમની એક એક વ્યક્તિઓ તન-મન-અને ધનથી 'ધી સુરતી સુખી વહોરા એજ્યુકેશન સોસાયટીને' સદાય કરવાની પોતાની ફરજ માની કીમને અધિકારની ખાત્રમાંથી બહાર લાવવા મોઝિશ કરે એટલી વિનતી છે.

શાઈરીથી લોકોમાં કયા કયા આવે છે.

(૧) નવાજ સાહેબને જે શાઈરીથી સંબંધ થઈ જાય તો શાગિર્દો અંત ઉસ્તાદોની તકદીર સામે આવી જાય છે. (૨) બેગમને જે કવિતાથી દિલ્લચરણી થઈ જાય તો સત્તાર સાંજની ચાહનો બહોળસ્ત નોકરોને શીરે આવી પડે છે. (૩) મોદ્દી સાહેબને જે કવિતાનો ચરકો લાગે તો સારા ગણુતા ધરમાં પણ જગે જર્મનના કરીદા શર થઈ જાય છે (૪) ખીનારાઓને જે શાઈરીની ટેવ પડી જાય તો એકને એક દિવસ વહી બનીને રહે છે (૫) દક્ષીમ સાહેબને જે શાઈરીનો ચરકો લાગે તો દવાખાનામાં દર્દીઓ ઓછા અને મિત્રો વધારે નજરે પડશે. (૬) ટાંગાવાળાને જે શાઈરીથી પ્રેમ થઈ જાય તો તેની આપકમાં ઘટાડો થઈ જાય છે. (૭) મેજસ્ટ્રેટ જે કવિ હોય તો કેસમાં નિષ્ફળ જવાર અને સફળ થવાર બંને આવદિન થઈને પાછા ફરે છે. (૮) કોલેજના બાપુ લોકોને જે શાઈરીની ટેવ પડી જાય તો ઈન્ટરમાં ઓછામાં ઓછા બે વર્ષ અને બી. એ.માં ત્રણ વર્ષ લગી નિષ્ફળ થવાને બાગ્યશાળી બને છે. (૯) ચણા વેચનાર બેચાણને જે ભાંગ્યા તૂટ્યા શીઓની ટેવ પડી જાય તો તેમના દર્દીડા અને ચણા સરળતાથી વેચાઈ જાય છે (૧૦) વેસા જે શાઈરીથી પ્રેમ કરતી થઈ જાય તો થઈ કલાસના દિલ્લેકે શાઈરોને છતી લેવામાં તેને સરળતા પડે છે.

નેક થઈ જા.

અને

એક થઈ જા

અનુ. 'હૃદીર' જુનાગઢી

દુન્યામાં શાન્તિ હતી. હૃદયને સતોષ હતો પણ અચાનક દુન્યાએ પાસો બદલ્યો ક્રાંતિનું પ્રયંત્ર તોફાન પોતાની વિરાટ શક્તિઓ સહિત આગળ વધ્યું અને મુસલમાનોને તબાહ કરવું મથ્યું. અને દુન્યાએ જોયું કે તેજ ફરજંદે તૈહીદ જે એક વખત પૂર્વ અને પશ્ચિમનો પાદશાહ હતો ભગ્ન હૃદયે અહીં તહી લટકી ગયો છે. જે કૌમો તેનાથી કંપતી હતી આજે તેની હાલત પર હારથ વેરી રહી છે.

ફરજંદે તૈહીદ પૂર્વની સર ઝમીન પર પરવશીની દશામાં આલ્યો જતો હતો કે તેણે જોયું કે એક પશ્ચિમી ઇસ્લામ તેજ શાહી મોરચ વડે જઈ રહ્યો છે. જે શાહી દખ્ખા સહિત ફરજંદે તૈહીદ નીકળ્યા કરતો હતો. તેને વિસરેલી બાતો ફરી ત્યાહ આવી અને તે એક ઇન્શાદની સાથ આગળ વધ્યો. હૃદયની ખામોશ ઝખાનથી કહેવા લાગ્યો. ઓ પશ્ચિમના હાકિમ ! પૂર્વના જે પ્રદેશ પંર આજે તારી હુકુમત છે કાલે એજ પ્રદેશ પંર હું હાકિમ હતો પૂર્વનો આજ તુ મુગુટ વારી છે. કહી આ પૂર્વ વર ઇસ્લામનો ધ્વજ ફરજતો હતો. જે મુસલમાનને ગુલામ સમજાયો છે ત્યારે તેજ મુસલમાનની સામે કે જ્યારે તે જહાંગીરનાં રૂપમાં હતો તારે હાથ જોડી કબુ રહેવું પડતું હતું. જે મુસલમાનોનું બરી નજરમાં કોઇ મુદ્દા નથી તેજ મુસલમાન જ્યારે ઔરંગઝેબની શક્તિમાં તખ્ત શાહી પર અરઠ હતો ત્યારે તું તેની સામે અરજ ધરતો હતો પરંતુ જગતના પરિ-

વર્તને તને પાદશાહ બનાવી દીધો અને મુસલમાનોને એટલે દરજ્જે અસહાય નિરાધાર બનાવી દેવામાં આવ્યા કે આજે રોટી માટે તરસે છે તેમના બચ્ચાઓ છુધા અને હવાથી શ્વાસ તોડી રહ્યો છે-અથ પશ્ચિમના પાદશાહ ! અમારા તુરેજ શાહી મહેરોથી મોખ અહલુ કર. અને યાદ રાખ કે પછી ચડતી બધા માટે છે. ફરજંદે તૈહીદનું દિલ આ હૃદય કાવક કયા કયી રહી હતું અંત કુદરત તેને કહી રહી હતી કે અન્યોને મોખ કાવક પાંદ મણાવનારો બુધ્ધિહીન ઇન્સાન તારી દશાથી તો તું અદમ્ય કર. તારી કમદિઅમત પર લજિજત થા અને તારી અચાનતા પર માતમ કર. શું તું તેજ છે જેણે અરખની દુન્યા બદલી દીધી હતી? શું તારી રગોમાં તેજ શોશિત વહે છે જેણે હરાન મિસર અને રપેનને ડગ મગાવી દીધા હતાં? કેટલે દરજ્જે મોખકાવક છે તારી હાલત કે કાલે સોડો તારી બધી કરતા હતા આજે તું અન્યોને છર્પાથી નીરખી રહ્યો છે. તારા વિચારોની બુલ્લંદી ક્યાં ગઇ અને તારા આતંગાનું ચોર્ષ કેમ નબટ થઇ ગયું!!

સાંભળ ઓ બુધ્ધિહીન ફરજંદે તૈહીદ સાંભળા તું તે નારએ તકમીરને બૂલી ગયો છે. જેનાથી હુકુમતનો તખ્તો ઉડી જતો હતો. તું તે દિઅમતને વિસરી ગયો છે જે ઇસ્લામે તને બખ્શી હતી. ઓ આતમવિશ્વાસના જોહરને નબટ દરજ્જાપાળા તને રીં મખર કે આજે રહ્યું તારા હૃદયમાં તેજ ઉખ્યુતા છે, તારી રગોમાં તેજ એશ છે, જે આત્માની આ ગરમીનો તમારો જોવા ચહાય છે અને ઇસ્લામી જોશને દરકતમાં લાવવાની ફરી ઇચ્છા છે તો શુધ્ધ હૃદયના સાથે "નારએ તકમીર" બુલ્લંદ કર, નેક થઇ જા એક થઇ જા. અને પછી સારી દુન્યા પર છવાઈ. કુદરત તને પુનઃ ઓજતા અર્પવા ચહાય છે.

મુંબઈ પ્રાંતમાં શિક્ષણ

[કિલ્ચવણી પ્રત્યે જામત થતી મુસ્લિમ કોમ અને ૧૯૪૫-૪૬ માટેનો આ રિપોર્ટ જરૂર વાંચે અને કુળવણીના શુભેચ્છકો તે ઉપર મનન કરી કોમન માટે ઉચ્ચ ધંધાદારી કોલેજો સ્થાપવા પ્રયાસ કરે,

-સર્પાદક]

મુંબઈ પ્રાંતની સરકારે ૧૯૪૫-૪૬ના વરસ દરમ્યાન જનતાના શિક્ષણ ચેં એકંદરે રા. ૭,૨૩,૮૭,૨૪૩ ખર્ચાં હતા

વિદ્યાર્થીઓનું વધતું પ્રમાણ :

રિપોર્ટવાળા વર્ષ દરમ્યાન ૪૪૫ શિક્ષણ સંસ્થા પ્રાંતમાં હતી. તે વધીને ૨૧૫૯૮ થઇ હતી. તેવીજ રીતે રિપોર્ટવાળા વર્ષની શરૂઆતમાં ૯૫૫૪૬ વિદ્યાર્થીઓ શિક્ષણ લેતા હતાં એ વધીને વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા ૧૯,૯૧,૪૧૫ ની થઇ હતી. મુંબઈ પ્રાંતના ૨૧૬૫૭ શહેરો અને ગામોમાં આ વરસ દરમ્યાન ૧૨૯૦૦ શાળાઓ થઇ હતી સરાસરી દરેક શહેર અને ગામમાં ૫૯૫૨૨ માધ્યમે એક શાળાનું પ્રમાણ આપ્યું હતું. દરેક જનતાની શિક્ષણ સંસ્થાઓમાં ઇલાકાના પુરુષોના ૧૨-૫૫ ટકા આગસે વરસે હતા તે વધીને ૧૩-૨૨નું પ્રમાણ થયું હતું. એટલે ઇલાકાની મુંબઈ પ્રાંતની એકંદરે પુરુષ વસ્તીમાં ૨૩૨૨ ટકાનું પ્રમાણ શિક્ષણ લેતું થઇ ગયું છે. તેવીજ રીતે પ્રાંતના સ્ત્રી વિદ્યાર્થીઓ, કુલ સ્ત્રીઓની સંખ્યાના પ્રમાણમાં રિપોર્ટવાળા વર્ષની શરૂઆતમાં ૫.૪૬ ટકાનું પ્રમાણ શિક્ષણ લેતું હતું તે વધીને ૫.૫૯નું શિક્ષણ પ્રમાણ થયું છે.

સરકારે મંજૂર રાખેલી શિક્ષણ સંસ્થાઓમાં જિલ્લા વરસમાં ૯૮,૪૨૪ વિદ્યાર્થીઓ શિક્ષણ લેતાં હતાં એનું પ્રમાણ વર્ષ દરમ્યાન વધીને ૧૯૬૮૭૧નું થયું હતું. પ્રાંતની જુદી જુદી કોમોના પ્રમાણની દૃષ્ટિએ જોઈએ તો ૧૫,૮૭,૨૭૫ હિંદુ, ૨,૪૦,૫૦૧, મુસ્લિમો, ૩૩૧૮૯, હિંદી ખ્રીસ્તીઓ, ૧૭,૬૯૮, ૫-૨

સીએ. ૫,૨૩૮ એંગ્લો ઇન્ડીયનો અને યુરોપીયનો હતા, બાકીના ૧૪,૧૧૮માં ૫૯,૪૦૧ જૈનો, ૧,૨૦૮ સીખો અને ૪,૨૦૯ વડ્ડીઓ અને બીજાઓનો સમાવેશ થાય છે. ખર્ચ :

પ્રાંતના સામાન્ય શિક્ષણનું સંધું ખર્ચ વર્ષની શરૂઆતમાં રા. ૯૩.૧ લાખનું હતું તે વધીને ૬૩૨.૭ લાખનું થયું હતું. જ્યારે આગતર ખર્ચ વર્ષની શરૂઆતમાં ૧૪૧ લાખનું હતું, તે વધીને ૯૧.૨ લાખનું થયું હતું. કુલે શિક્ષણ ખર્ચ રા. ૭,૨૩,૮૭,૨૪૩, હેઠળના ધોરણે વહેંચાયેલ છે.

રકમ રા. ટા

ગવર્મેન્ટ ફોર્ડ ફોર્ડ શી બીજા સાધનો મારફત	૨,૮૮,૫૫૭૪૨	૩૪૯
	૧,૨૦,૨૧,૨૦૩	૧૬.૬
	૨,૨૯,૧૩,૨૨૯	૩૧.૬
	૮૫,૯૭,૦૧૯	૧૧.૯

કુલે ૭,૨૩,૮૭,૨૪૩ ૧૦૦

પ્રાથમિક શાળાઓ પાછળ, વર્ષ દરમ્યાન રા. ૩૧૬૫ લાખ ખર્ચવામાં આવ્યા હતા જેમાં પરીક્ષણ, ઇમારતો, શિક્ષણસામગ્રી વગેરેના ખર્ચનો સમાવેશ થાય છે. યુનિવર્સિટી :

મેટ્રિકની પરીક્ષામાં બેઠેલા વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા ૫,૮૧૦ની હતી, તે વધીને ૨૮,૩૧૨ની થઇ હતી, તેમાંથી ૧૩,૬૯૬ પસાર થયા હતા, એટલે ૪૮.૪% પાસ થયેલાઓનું પ્રમાણ આપ્યું હતું. આટલું અને સાબનસની ઇન્ટર મીડિયેટ પરીક્ષામાં ૭,૯૬૬ વિદ્યાર્થીઓ ગેમ હતા જેમાંથી ૪,૦૯૧ એટલે ૫૧.૪% પાસ

યયા હતા. બી. એ. અને બી. એસ સી. ની જે પરીક્ષા ૧૯૪૫ના ઓક્ટોબર અને ૧૯૪૬ના એપ્રિલમાં લેવામાં આવી હતી, એમાં આમણા વર્ષમાં ફોલોઅપ થયેલા વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા ૨૦૯૫ની હતી તેને બદલે વધીને ૨૨૩૪ ની થઈ હતી. ધંધાદારી ડિગ્રી માટેની પરીક્ષાઓમાં ૧,૨૯૭ વિદ્યાર્થીઓ સફળ થયા હતા.

વ્યક્તિગત કોલેજો સિવાય યુનિવર્સિટીનું ખર્ચ, રૂ. ૨૯,૦૦,૦૦૦ હતું જેમાં ટેકનોલોજી, પ્રકોનોમીકસ અને સોસાયોલોજીનો સમાવેશ થાય છે. આર્ટ્સ અને સાયન્સ કોલેજ :

પ્રાંતની ૨૮ આર્ટ્સ અને સાયન્સ કોલેજો [જેમાં ગુજરાત અને જોએસ્ટરીની બે મુસ્લિમ કોલેજોનો સમાવેશ થાય છે - તંત્રી] જેમાં યુનિવર્સિટી સ્કૂલ ઓફ પ્રકોનોમીકસ અને સોસાયોલોજીનો સમાવેશ થાય છે. તેમાં વર્ષની શરૂઆતમાં ૯૧૨ વિદ્યાર્થી હતા તે વધીને ૨૦૮૮૫ થયા હતા. જેમાં ૪૧૧૮ સ્ત્રીઓ હતી જ્યારે આમણા વર્ષમાં વિદ્યાર્થીનીઓની સંખ્યા ૩૮૭૦ ની હતી. સઘળા આર્ટ્સ કોલેજોનું કુલ ખર્ચ રૂ. ૪૭૭ લાખ થયું હતું. પ્રોફેશનલ કોલેજો :

પ્રાંતની ૧૯ પ્રોફેશનલ કોલેજોમાં ભણતા કુલ વિદ્યાર્થીઓ આમણા વર્ષમાં ૪૬૭ હતા જે વધીને ૧,૮૭૯ થયા હતા જેમાં ૧,૨૯૦ ધારાસભ્ય, ૧,૩૫૯ વૈદક સભ્ય, ૪૨૯, એન્જનીયરીંગ, ૪૩૯, ખેતીવાડી ૨,૯૪૧ કોમર્સ ૧૬૯ કેમીકલ ટેકનોલોજી, ૨૧૩ શિક્ષણ શાસ્ત્રી અને ૩૯ વેટરીનરીનું શિક્ષણ લેતા હતા. કળાનું શિક્ષણ :

સર જે. જે. સ્કૂલ ઓફ આર્ટ્સ મુંબઈમાં ૭૬૯ વિદ્યાર્થીઓ હતા જેમાંથી ૧૪૮ વિદ્યાર્થીઓ આર્ટ વર્ક્સ શોખમાં અભ્યાસ કરતા હતા. એલેક્ઝાન્ડ્રી સ્કોલ અને ડિઝાઇનની સ્કૂલમાં ૪૮ વિદ્યાર્થીઓ અને ધારવાર સ્કૂલ ઓફ આર્ટ્સમાં ૨૬ વિદ્યાર્થીઓ શિક્ષણ લેતા હતા.

પ્રાંતની સ્કૂલમાં ૪૮ વિદ્યાર્થીઓ અને ધારવાર સ્કૂલ ઓફ આર્ટ્સમાં ૨૬ વિદ્યાર્થીઓ શિક્ષણ લેતા હતા.

ટેકનીકલ અને ઔદ્યોગિક :

પ્રાંતની ઔદ્યોગિક સ્કૂલોની સંખ્યા ૧૩ માંથી ૧૦ ની થઈ હતી. ત્યારે ૧,૬૨૫ વિદ્યાર્થીઓ પરીક્ષા આંકડો વધીને ૭૬૮૫ ઉપર ગયા હતા. આ શિક્ષણ પાછળનું ખર્ચ ગયા વર્ષમાં ૧,૬૯,૧૪૩ નું હતું તે વધીને ૧૩૦૨ લાખનું થયું હતું.

માધ્યમિક શિક્ષણ :

પ્રાંતની માધ્યમિક શાળાઓ વર્ષની શરૂઆતમાં ૮૫ હતી તે વધીને ૧,૧૦૦ થઈ હતી વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા ૩૧,૩૨૫ની હતી, તે વધીને ૨,૧૩,૫૧૪ ઉપર ગઈ હતી. હેઠળનો કોડો પ્રાંતની હાઇસ્કૂલો અને માધ્યમિક શાળાઓની શુદ્ધી શુદ્ધી વિગત ૨૦૧૩ ક્રે છે.

સ્કૂલોની સંખ્યા	વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા
વિદ્યાર્થીઓ ૪૧૭	૧,૮૮૫૬૦
વિદ્યાર્થીનીઓ ૧૦૬	૩૧,૭૫૫
માધ્યમિક સ્કૂલોની સંખ્યા	
વિદ્યાર્થીઓ ૫૦૫	૩૭,૩૬૮
વિદ્યાર્થીનીઓ ૭૨	૫૮૭૧

કુલ ૧,૧૦૦ ૨,૬૩,૫૧૪

માધ્યમિક શાળાઓનો કુલ ખર્ચ રીપોર્ટવાળા વર્ષમાં રૂ. ૩૨.૨ લાખનો હતો. જે વધીને રૂ. ૧૭૫.૯ લાખ થયો હતો.

પ્રાથમિક શાળાઓ :

વર્ષ દરમિયાન શાળાઓ ૧૬,૦૮,૨૩૮ વિદ્યાર્થીઓ સહિત ૧૮,૨૬૩ હતી, જે કે ૨૬૩ શાળાઓ ઓછી થઈ હતી છતાં ૪૪૦,૪૩ વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા વધી હતી. પ્રાથમિક શાળાઓમાં વિદ્યાર્થીનીઓની સંખ્યા વધીને ૧૫,૦૦૦ની થઈ હતી.

પ્રાથમિક શાળાઓની વ્યવસ્થા હેઠળ		
આપેલા કોઠાથી બાકી રોકાશે.		
શાળાઓ	વિદ્યાર્થીઓ	
અવર્નમેન્ટ	૩૧	૫,૨૨૨
ડીસ્ટ્રીક્ટ લોકલ બોર્ડ ૧૦,૦૭૭		૮૨૧૨૭૩
મ્યુનિસિપલ	૧,૮૬૫	૪,૪૫,૪૨૭
સદાયક	૬,૧૨૩	૩,૨૧,૧૩૫
ખીન સદાયક	૧૧૨	૧૫,૧૮૧

કુલે ૧૮,૨૬૩ ૧૬,૦૮,૨૩૮

પ્રાથમિક શાળાઓનું ખર્ચ રૂ. ૨૭૬.૦
લાખ રાજસ્થાનમાં હતું તે વધીને રૂ. ૩૧૬.૫
લાખ પર મળ્યું હતું એકંદરે શિક્ષણ ખર્ચમાંથી
૧૭૧,૨ લાખ સરકાર ૨૦.૭ લાખ ડીસ્ટ્રીક્ટ
લોકલ બોર્ડના ૬૩ રૂ. ૮૩.૩ લાખ મ્યુનિસિ-
પલ ૬૩ રૂ. ૨૨.૭ લાખ સ્કુલ શી અને રૂ.
૧૮,૬ લાખ ખીન સાધનો મારફત મળ્યું હતું.

પુખ્ત વયનાઓ માટે ૧૪૭૨ નિયાઓ
અને અન્ય સર્વોચ્ચ યાત્રા દત્તા જેમાં ૩ ૨૮૨
પ્રૌઢ વયના વિદ્યાર્થીઓએ શિક્ષણ લીધું હતું.
ટ્રેનીંગ સંસ્થાઓ:

પ્રાતમાં બધી મળી પુરૂષ શિક્ષકો માટે
૩૪ ટ્રેનીંગ સંસ્થાઓ હતી અને સ્ત્રી શિક્ષકો
માટે ૩૦ ટ્રેનીંગ સંસ્થાઓ હતી જેમાં અનુક્રમે
૩૪૭૬ અને ૧૭૦૯ શિક્ષક શિક્ષિકાઓ ટ્રેનીંગ
લેતાં હતા ખીજી ૧૪ તાલીમી સંસ્થાઓ
માંથી ૨૩ તાલીમી સંસ્થાઓ જનતાની વ્યવ-
સ્થા નીચે ચાલતી હતી જેમાં ૨૪૮૭ શિક્ષક
શિક્ષિકાઓ તાલીમ લેતાં હતાં, અને ૪૧ અસ્થા
ખાનગી વ્યવસ્થા તળે ચાલતી હતી જેમાં ૨૧૯૮
શિક્ષક શિક્ષિકાઓ તાલીમ લેતાં હતાં.

સુસ્તીમાં:

મંજુર કરેલી શિક્ષણ સંસ્થાઓમાં વર્ષની
રાજસ્થાનમાં ૧૦૯૬૪ મુસ્લીમ વિદ્યાર્થીઓ
શિક્ષણ લેતા હતા જ્યારે આ વર્ષની આખરીએ
તેમાંની સંખ્યા વધીને ૨,૪૦૫૦૧ થઈ હતી,
જેમાં ૭૪,૫૩૨ મુસ્લીમ વિદ્યાર્થીઓ હતી.
આઈસ કોલેજોમાં ભણતા વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા
૩૪ થી વધીને રીપોર્ટ વળા વર્ષમાં ૧,૧૩૦
અને પ્રોવિસિયલ કોલેજોમાં ૧૪૫૧ વધીને ૪૦૫ની

થઈ હતી. માધ્યમિક શાળાઓમાં શિક્ષણ લેતા
મુસ્લીમ વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા ૨૦૫૬૫૦ વધીને
૨૨,૭૦૩ અને પાયામિક-શાળામાં શિક્ષણ લેતા
વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા ૫૪૬૬૫૧ વધીને
૨,૦૫,૫૫૧ ઉપર મળી હતી.

આસ શાળાઓમાં ભણતા મુસ્લીમ વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા ૨૧૭૪૫૧ વધીને ૧૦,૭૧૨
ઉપર મળી હતી.

મધ્યમ અને પછાત વર્ગો:

સરકાર સ્વીકૃત શિક્ષણ સંસ્થાઓમાં દિંદુ
કોમના મધ્ય અને પછાત વર્ગના વિદ્યાર્થીઓનું પ્રમાણ હેઠળ દેખાડવામાં આવ્યું છે
હિંદુ મધ્યમવર્ગ. ૧૯૪૪-૪૫ ૧૯૪૫-૪૬
મરાઠા ૩,૨૨,૪૨૨ ૩,૩૭,૭૬૩
વલેનર કરનાર વર્ગો ૨,૬૮,૮૦૫ ૩,૧૬,૮૮૭
(મુખ્ય અને કોમી વર્ગો)

કારીગર ૧,૪૧,૬૩૮ ૧,૪૬,૮૦૧

લીગલ ૧,૩૦૫ ૧,૨૬,૮૮૪

કુલે ૮,૮૪,૨૭૦ ૯,૨૮,૩૭૫

હિંદુ મધ્યમ વર્ગ.

અછુત વર્ગ ૧,૦૨,૮૮૮ ૧,૧૧,૬૭૭

આદી વારીઓ ૫૪,૬૫૦ ૫૮,૧૮૮

(કુમરાણ તાલકાઓ)

ખાડીના અછુત વર્ગો ૧૫,૭૦૧ ૧૬,૫૪૮

કુલે ૨ ૨૩,૨૪૬ ૨,૩૬,૪૧૩

પ્રમાણિત શાળાઓ:—

ત્રણ પ્રમાણિત શાળાઓ પૈકીની એક
વરવડા ખાતે સરકાર તરફથી નબાવકમાં આવે
જેમાં ૪૧૨ વિદ્યાર્થીઓ શિક્ષણ લે છે. મુંબઈ
માટેના ખાતેની ડેવીડ સામુન હન્ડરૂપલ
સ્કૂલમાં એક વ્યવસ્થા સમિતિના કાનુ હેઠળ,
૩૮૯ વિદ્યાર્થીઓ શિખે છે. ત્રીજૂન-સ, એલડ
સોસાયટી તરફથી એક ત્રીજી શાળા ત્રીમુરના
ત્રીજૂન-સ હોમમાં ચાલે છે તેમાં ૩૨૧૨
વિદ્યાર્થીઓ શિખે છે.

રેફરમેટરી સ્કૂલ:

આ પ્રાંતમાંની માત્ર એક જ રેફરમેટરી
સ્કૂલ (સુધારક શાળા) ધારવાર ખાતેની મોર રથળ
સ્કૂલ છે આ શાળાનું ખર્ચ સરકાર પોતે
નલાવે છે અને તેમાં ૨૮૬ વિદ્યાર્થીઓ લાખ
લે છે.

['ઈસમાઈલી'માંથી]

મુકતાવલિ

ચાહતાં

દુન્યામાં

નથી. ચાહતો તું મને માલો જરૂર દો. કદિ નિજ જાતનું સુમાન નહર;
ફક્ત ઝીંકવાને દુઃખોમાં સળર દો. નમતું, આપ, અભિમાન નહર,
અગર જીવવાદે તો જીવન અમર દો. વૃજ રહેતું છે તારે દુન્યામાં,
અને મૌત આપે તો શીશન કપર દો. પૂન્ય કરતો કદિ, એલાન નહર

ખરાબી!

શેખર છે ગયા શરાબી છે;
કેટલી મોટી મન્દિરાબી છે!
દારી મોટી અને શુભાબી છે,
મુખમાં એક ગંધની ખરાબી છે।

ઝાઝા છે

કળિયુગ

અમીર ઝાઝા છે જગમાં ગરીબ ઝાઝા છે, દિલ છે નાપાક શુદ્ધ વિચારો છે,
જગતથી દૂર ખુદાના કરીબ ઝાઝા છે; કોમ સેવક એવા મઝારો છે,
નામ ॥ પાંચુઓ આજે 'અદીબ' ઝાઝા છે, શુદ્ધ ચુનાદગાર અને ઉપદેશક,
મરે ખુદા પરે એને હખીબ ઝાઝા છે, શું કળિયુગ અતિ ન્યારો છે।

અફસોસ !

પ્રત્યેક જગના ખૂણે ધ્વજ કહો કોનો હતો ?
સરિસો સ્વર્ગસમ એ સાજ કહો કોનો હતો ?
દાસથી જૂંટનારો જાજ કહો કોનો હતો ?
હતો ના આપણો તો કાજ કહો કોનો હતો ?

નામતું ધનામ !

વિશ્વાસ

કોણ ના કહી શકે કે આજે મુસલમાન નથી, જગમાં સદાને જિવન સુખરુપ વિતાવવાને;
નામ તો છે પરંતુ નામતું ધનામ નથી, ને નાવને અમારી પ્રલપથી તારવાને,
ધૂળના મોટ ચઢી જાય મયખાનામાં છતાં, વિશ્વાસ હો અટલ જે ખુદા પરે તો,
કોઈ સામે નાં જુએ તેમાં રસ પાન નથી ! છે તે સદિમ તત્પર અમને હમારવાતે.

લકિત!

ઈસ્તેઝ

લઈ જશે અંદાદની પાસ બકિત; અમેને જ્ઞાન અમારી ફરીથી આપી દો।
છે અંદાદનો એક આવાસ બકિત, મયું જમાન અમારું ફરીથી આપી દો।
યશી; થાય છે એના કિષેલાં કર્મો, તું ના કહી શકે બંદા અમે નથી તારા।
ન આવે કોઈ ત્યાં બાદુપાશ શકિત। ખુદા સ્વમાન ધવાયું ફરીથી આપી દો।

'અદીબ' ફરેશી

ઉર્દૂ-સાહિત્યના
હિન્દુ

મોહન શાહરે

[મનાંચી ચાકુ]

‘એતાબ’:-મુન્શી વિનાયક પ્રસાદ નામ-
જનને અતી-હિન્દીના રહેવાસી.
“દિવસી ખતા હૈ કુછ પેદ અખામે કેદ ન સકા,
નાશન શા જો આપકી મેદરિસમે રેદ ગયા.”

‘એતાબ’:-મુન્શી જોમેપરન ધ નામ-
જનજોના શાહર હો-હિન્દીના રહેવાસી.
“જો આસ જોમે અમમે રાતકો બેનાજ ટપમે,
મિનારે જન મપેગિરાત કમગી ચરમે ગિરવામે”

‘અહાદુર’:-રામ બેનીજદાદર નામ-
તેઓ આલમગીરના સમયમાં ખિદર ઓરિસના
સુપ્રેમાર દત્તા.
“નિયતી મુદકી ગણ દિલકી આરખૂ ન ગણ,
દમારે જામે કનદાસે મુંદકી જૂ ન ગણ.”

‘એ સમ્બર’:-સાલા બાલમુકુદરાય નામ-
-પિતાનું નામ કાંછલાલ-જનને કાયરય-‘આલિખ’
અને દરગોપાલ ‘શીરતા’ના સંગિદ-લિંગગા-
દના રહેવાસી-૭૦ વરગી વયેઈ. સ. ૧૮૬૦માં
મરણ પામ્યા

“મુકુદા હૈ તો પેદ હૈ આલિકે દિમગીરકા,
અરામે દોના અસરકા, આદમે તમીર દોના.”
“અમત દયા પેદ અરક દમારે નિકલ આપે,
ખુશીદ કે મુખનેદી સિતારે નિકલ આપે”

‘એદિઈ’:-મુન્શી દરપ્રસાદ નામ-પિતાનું
નામ દેવીદવાલ-જનને કાયરય-રાંસી ૫૫
જનજોના હતા. ઇ. સ. ૧૮૨૮માં મરણ પામ્યા.
“કમ અમાનેમે વોદ ખુદા હૈ જો મુરખત
ન કરે,
રાત દિન રંજ કાને હૈ મુરખત પાવે.”

‘એદ્દાશ’:-સાલા મોરદવાલ નામ-જનને
કાયરય-પોતે વગીલ હતા-મ. સ. ૧૮૮૦માં
મરણ પામ્યા.

“મજમૂલ કદે ચાર નિદાયન જસંદ હૈ,
ગોષા અગીન મેચરે દુર્મ આરમાં મુમે.”

‘અખાત’:-મુન્શી રમદનામ-અગીનાજ દના
રહેવાસી-જનને કાયરય-ઉર્દૂ બાપાના સપદા દના.
૭૨ વરસની ઉમરે મરણ પામ્યા.

“જિક મેરી વફાશા સુનકે કદા,
કેમી બે-ગિરલ પેદ કદાની હૈ”

‘અશરત’:-કુવર માનસાલ નામ-રહેલીના
રહેવાસી-તીજી કોમેજ રહેલીના તિલાથી છે.
“આઝાદ કમગી દોને અવ કાચ કિશીમે,
પેદ આરખૂ તો સેકર જાને ન છુકી છુ મે.”

‘આશિઝ’:-અગીરતલ પ્ર નામ-પોતે ફોટો-
માફર છે. ‘વગદના’ના સંગિદ.

“જવ દિગીકે કાયમે જીનેકે લામે પગ મે,
દિલમે અજ પેદા દાહ કમ મુદદુઆ કરને નહી.”

‘આશિક’:-સંહરદવાલ નામ-પોતે એમ.
એ. દત્તા પિતાનું નામ ગીરધારીયલ-જ મેછ
અને કારગીસ તિકાન દત્તા. ઇ. સ. ૧૯૧૦માં
૬૬ વરસની ઉમરે મરણ પામ્યા.

“ફિર તમ-નારા કયા જોયકે ઇસગર કરે,
ફિર તમાદુલને નિકાલ નયા તર્જે ઇન્કાર”

‘આજિઝ’:-નન્નેલાલ નામ-જાતે કાવચ્ચ-
-ઈ. સ. ૧૮૭૨માં પૈદા થયા. નાનપણમાંજ
શીતળાના ધાતક ધાપી અથ જની ગયા હતા.
પરંતુ વિદ્યાના એટલા શૌકીન હતા કે એવી
સ્થિતિમાંજ તેમણે ફારસી, સંસ્કૃત અને અરબી
ભાષા પર કાબૂ મેળવ્યો હતો. ૫૩ વરસની
ઉંમરે ઇ. સ. ૧૯૨૫માં મરણ પામ્યા.

“બાકે પુતલેકો હકને કર દિયા સખ કુછ અતા,
હોનસી નેઅમતસે ચેહ મહરૂમ છન્સાં રેહ ગયા.”

●

‘તાસિબ’:-લાલા શેશચંદ્ર નામ-જાતે કાવ-
ચ્ચ-દહેલીના રહેવાસી ‘અર્ક’ દહેલીના શાગિર્દ
ઓનરરી મેજસ્ટ્રેટ છે

“પહોં પર હૈ ચેહ ખત છમ્તિયાજી નરસે
આદમમે,
વહાં પર એક હૈં સખ ખ્યાહ હિન્દુ યા
મુસલમાન હો.”

●

‘ફિદા’:-હાકુરપ્રસાદ નામ-રામરામરાયના
પુત્ર-ઇ. સ. ૧૮૮૮માં ૬૪ વર્ષની ઉંમરે
મરણ પામ્યા.

“બાદ મરનેકે કિયા યાદ કિસાને ન-‘ફિદા’,
કિસ દહર જદદ હમે એદલે વતન ખૂલ ગયે”

●

‘ફરહુલ્લે’:-શંકરદલાલ-પિતાનું નામ મુન્શી
પુરનચંદ-લખનૌના રહેવાસી. જ્યાદરસીંગ
‘ઝેદર’ના શાગિર્દ-અંગ્રેજ અને ફારસીના વિદ્વાન
હતા. તેઓ ધણા પુસ્તકોના લેખક હતા. રાગા-
યણ ઉર્દૂમાં અપતું મરહૂર પુસ્તક છે. ૬૦
વરસની ઉંમરે ઇ. સ. ૧૮૯૦માં મરણ પામ્યા.
“દંગ દુન્યાકો ખસ અખ નરમે દીગર હોતા હૈ:
પીરી આવી હૈ જ્યાનીકા સફર હોતા હૈ.”

‘ફહૂમી’:-ગંગાપ્રસાદ નામ-જાતે કાવચ્ચ
પ્રથમ ‘મહતર’ ઉપનામથી કાવ્યો રચતા-‘ચિર-
કીન’ લખાવી. અને કેટલાક ખીમ શાહરાથી
નોઝોક થતી-જેના કાચણે તેમની એ પકિત
આજે. પણ પ્રચલીત છે.

“મે ‘વોહ ‘મેહતર’ હું ઉઠાકર ફેંક દું
‘ચિરકીન’ કો.”

●

‘મઝાક’:-પંડિત શીવનારાયણ શર્મા-
દહેલીના રહેવાસી.

“અગર ખાને હું છઝતસે તુએ તકદીરકે હુકમે;
તો વોહ તદખીર કર જિસસે મીસે તૌકીરકે હુકમે.”

●

‘મર્ષરત’:-લાલા ગૌરીશંકર નામ-જાતે
કાવચ્ચ-ફિદા અદમદ ‘દાનિશ’ લખાવીના શાગિર્દ
-૪૦ વર્ષની ઉંમરે ઇ. સ. ૧૯૧૨માં મરણ
પામ્યા.

“તજ્જલે વોહ ફેસી જિસસે મુસાદા ગયા
આયા યા,

મુઝેબી દેખના હૈ સાંધે કોહે તૂરે જાતા હૈ”

●

‘ગરીબ’:-તાજબહાદુર ઉર્દૂ ખુદાખખ્શ
નામ લખનૌના રહેવાસી- ઇ. સ. ૧૮૯૧માં
લગભગ ૭૦ વરસની ઉંમરે મરણ પામ્યા.

“મુઝસે હન્કે દરો દીયારસે ચેહ ઉલ્લત હૈ,
મે અગર વાંસે ચલૂં સાચલી દીયાર ચલે”

●

‘ગનીમત’:- બાબુ અબ્દુલ્લાહપ્રસાદ નામ
-ખી. એ.ની ડીગ્રી ધરાવે છે. જાતે કાવચ્ચ-
‘મેતાબ’ અઝીમાબાદીના શાગિર્દ-આર્ષસમાજ
આશ્રમમાં નોકરી કરતાં પંડિત બની ગયા.

“ખોસ્તામે ફાજ ઝાલા ગુમને અપના પૈરદન,
સૌરકો નિકલા બે ગુલગૂં કળા બરસાતમે.”